

МАКСИМ ЛЕПСЬКИЙ

Профайлінг злочинця та політика

МОНОГРАФІЯ

Лепський Максим

Профайлінг злочинця та політика

Монографія

**Запоріжжя
2024**

УДК 159.923:316.62]:[343.91+32-051]
Л487

Рекомендовано до друку Вченою радою Запорозького національного університету,
протокол №3 від 24.10.2023 р.

Рецензенти:

Котигоренко Віктор Олексійович – доктор політичних наук, професор, завідувач відділу етнополітології, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України, президент Української академії політичних наук;

Лобанова Алла Степанівна – доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та соціальних комунікацій Криворізького державного педагогічного університету;

Утюж Ірина Геннадіївна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін, Запорізький державний медико-фармацевтичний університет.

Лепський М.А. **Профайлінг злочинця та політика: монографія.** Запоріжжя : ЦНСД, 2024. 400 с.

ISBN 978-617-8319-07-6

Монографія написана доктором філософських наук, професором, головою дослідницького комітету соціального прогнозування Соціологічної асоціації України Лепським Максимом Анатолійовичем. Робота є продовженням масштабного дослідження в галузі соціології медіації та кримінології, присвячена кримінальному та політичному профілюванню особистості. Авторська концепція соціопсихобіоніка розв'язує проблему цілісного підходу визначення суттєвих рис характеру особистості у поєднанні біологічного, психічного та соціального у поведінці та діяльності людини. Історія та теорія профілювання надається на широкому колі першоджерел, які часто-густо, незнайомі українському читачеві. Профілювання особистості має спільні та специфічні риси у кримінальному профайлінгу, що спрямований на встановлення особистості злочинця, та політичному профайлінгу, що є дослідженням та прогнозуванням поведінки лідера або політичного діяча в умовах прийняття складних рішень та переговорів. Історія профайлінга демонструє відмінності політично ангажованого профілювання – «псевдораціональної атрибуції» та наукового профілювання, що прагне до встановлення істини. У книзі також розглядаються основні підходи профілювання ФБР та ЦРУ.

Книга адресована студентам, аспірантам, викладачам, дослідникам у сфері соціології, кримінології і поведінкових наук, науковцям та експертам, а також широкому колу читачів, які цікавляться питаннями кримінального та політичного профілювання.

ISBN 978-617-8319-07-6

© Лепський М.А., 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ І. БІОПСИХОСОЦІАЛЬНА ОСНОВА ПРОФАЙЛІНГУ ЗЛОЧИНЦІВ ТА ПОЛІТИКІВ.....	13
РОЗДІЛ ІІ. СОЦІОПСИХОБІОНІКА ЯК ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОЦІНКА ЗЛОЧИНЦЯ	27
Звірячі та тваринні злочини – табу и тотем	28
Тотем, табу та соціопсихобіоніка	35
Соціопсихобіоніка та концепт «умвелът» у біосеміотиці	48
Поліморфні символи у релігії та соціопсихобіоніка	57
Тваринні архетипи у роботах Нікколо Макіавеллі, Уільяма Шекспіра, Вільфредо Парето задля визначення влади та еліт	74
Біологізаторські теорії профайлінгу від «Академії очей рисі», Джамбаттиста делла Порта до Чезаре Ламброзо	92
Розвиток біологізаторського протопрофайлінгу.....	106
Дослідження цілісності триєдності образу людини у соціальних конфліктах.....	110
РОЗДІЛ ІІІ. ІСТОРІЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПРОФАЙЛІНГУ ТА ПСЕВДОРАЦІОНАЛЬНА АТРИБУЦІЯ.....	123
Середньовічний досвід профайлінгу та розслідування в Новий час.....	124
Кривавий наклеп	126
«Проклятий» Філіп IV Вродливий, інквізиція та страта тамплієрів.....	130
Псевдораціональна атрибуція відьом і середньовічні інквізиції	133
Іспанська інквізиція (1478-1834 рр.)	138
Псевдораціональна атрибуція відьом та пуритани (1688–1692)	140
Рецидиви «кривавого наклепу» та псевдораціональної атрибуції наприкінці ХІХ та на початку ХХ століття ..	147
<i>Справа Дрейфуса</i>	148
<i>Справа Бейліса</i>	153
Загальноімперський кримінальний кодекс Constitutio Criminalis Carolina (CCC) Карла V і лицарський профайлінг	155
Лицарі, коронери, шерифи, констеблі, косяляне і розвиток кримінального профайлінгу.....	170
Три кейси про коронерів у Національній медичній бібліотеці Сполучених Штатів.....	187
Лицарська підготовка і профайлінг.....	195
Значення лицарської системи оцінювання та ідентифікації злочинців	199
РОЗДІЛ ІV. ІСТОРІЯ КРИМІНОЛОГІЇ ТА ПРОФАЙЛІНГ	203
Етапи розвитку кримінології (за дослідженням Лепського М., 2021).....	205
Значення робіт Чезаре Ломброзо	205
Письменники та профайлінг у розслідуванні справ ХІХ-ХХ ст.....	208
<i>Едгар Алан По</i>	208
<i>Сер Артур Конан Дойл</i>	212
Кримінологи-слідчі та криміналісти ХІХ-ХХст.	216
<i>Томас Бонд</i>	216
<i>Доктор Йоганн (Ганс) Баптист Густав Гросс</i>	218
<i>О'Коннелл та Содерман (1935)</i>	221
Криміналісти і кримінальний профайлінг	223
<i>Вплив криміналістики на кримінологічний профіль злочинця</i>	223
<i>Альфонс Бертільйон</i>	231
<i>Едмон Локард</i>	242
<i>Лікар Пол Л. Кірк (1902–1970)</i>	246

РОЗДІЛ V. ПОВЕРНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОФАЙЛІНГУ У 70-80 РР. ХХ СТОЛІТТЯ.....	255
ФБР та профайлінг	258
Джеймс Арнольд Бруссель	258
Федеральне бюро розслідувань (ФБР) після Брусселя	263
Роберт Ресслер	264
Сучасні кримінологи і профілювання злочинів	266
РОЗДІЛ VI. ПОЛІТИЧНЕ ПРОФІЛЮВАННЯ І КРИМІНОЛОГІЯ.....	273
Портрет політичного діяча	274
Кросс-сферні дослідження політичного діяча та злочинця	279
Вплив зовнішніх чинників на дії суб'єкта	282
Основна проблема прикладного політичного профайлінгу	283
Нарис становлення політичного профайлінгу	284
Перший етап становлення політичного профілювання під час Другої світової війни в управлінні стратегічних служб США (OSS). «Розум Гітлера» Волтера Ч. Лангера – політичне профілювання противника у війні.....	284
Другий етап становлення політичного профілювання 60-70-і роки в ЦРУ та політична психологія. Політичне профілювання у кризі та покаранні	295
Третій етап становлення політичного профілювання обмеження популяризації та політичних маніпуляцій. «Правило Голдвотера».....	306
Четвертий етап становлення політичного профілювання російсько-українська війна та загроза світової війни. Нові завдання для політичного профайлінгу	319
Сучасний інструментарій політичного профілювання	321
РОЗДІЛ VII. ПОЛІТИЧНЕ ПРОФІЛЮВАННЯ І КРИМІНОЛОГІЯ.....	345
ЗАВЕРШАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ	355
ДОДАТКИ.....	357
Додаток 1. Кейс «Викрадений лист» Алана Едгара По	358
Додаток 2. Кейс "Профіль Джека Потрошителя", складений Томасом Бондом та інші документи у цій справі.	363
Додаток 3. Дослідження Джеральда М. Поста профіля Адольфа Гітлера, що склав Волтер Лангер	379
Додаток 4. Брайант Ведж, Меморандум про Микиту Хрущова (профіль).....	387
Додаток 5. Доповідь психіатра І. С. Кульчара та профіль Ліпота Сонді злочинця Адольфа Ейхмана	391

ВСТУП

Ця книга присвячена профілюванню особистості, в проявах якої обрані крайні її прояви – злочинця й політика, що об'єднанні прагненням до влади та дієздатністю зі соціально несхвальною та соціально схвальною оцінками. Монографія має подвійну мету, по-перше, допомогти дослідити та зрозуміти профілювання злочинців та політиків, по-друге, дати історію та теорію, пошук практичних засобів розв'язання проблеми кримінального та політичного профілювання.

Колись вдумливий філософ-сходознавець Олександр Мойсейович П'ятигорський казав: «зрозуміти Вас – це моя проблема, зрозуміти мене – це Ваша проблема».

Як відбувається розуміння людини, з якою інша людина незнайома, коли потрібно для безпеки визначити людину в оперативний швидкій діагностиці, або навпаки, потрібна ґрунтовна підготовка до міжнародних переговорів між лідерами країн. Одним з надскладних процесів розуміння іншої людини є визначення напрямів думки та дії людини, яка перетнула або межу психічного здоров'я, або межу закону та навіть людяності. Якщо психічні захворювання людини потребують звернення до інституцій психологічних та психіатричних установ та фахівців, то люди, що стали на шлях злочину є об'єктом дослідження кримінологів та правоохоронних органів. Саме потреби розслідування таких випадків спрямувало до пошуку профілювання, складення психологічного та соціального портрета злочинця. Важливою потребою, що спонукала розвиток профілювання було бажання запобігти тероризму, особливо з використанням потужностей авіації, тому профілювання формувалося як напрям складення портретів людей у протоколах дій, яких мають дотримуватись та виконувати співробітники систем безпеки в аеропортах чи в інших місцях та масових заходах.

Визначимо специфіку нашого дослідження.

1. Ми вперше ставимо проблему дослідження феноменальної основи задля профілювання у єдності біологічного (передумовного), психічного (у динаміці взаємодії людини та світу) та соціального (у будь-яких відносинах між людьми), як основи профілювання людей у специфіці кримінального або політичного дослідження.

2. У цьому дослідженні стверджується холістичний – цілісний підхід як єдність матеріального, духовного та соціального світів у формуванні концепції соціопсихобіоніки.

3. Одним з завдань цієї роботи є систематизація та демонстрація стану сучасних досліджень профілювання злочинців та політиків, оскільки в українському науковому та прикладному просторі – профайлінг часто-густо звужується до підходів «читання мови тіла» з «розкрученістю» та популяризацією робіт Пола Екмана або Алана Піза. Профайлінг у цьому випадку зведений лише до діагностики брехні та невідповідності смислів мові тіла. Я в жодному разі не заперечую роль та здобутки дослідників вербаліки та невербаліки, навпаки є палким їх прихильником. Разом з тим наш фокус дослідження сконцентрований на розгляді характеру особистості, його когнітивних, конативних та емотивних аспектів, її поведінки та діяльності у

комунікативному процесі, прийнятті рішень, лідерстві. Дослідження брехні, емоційної сфери, вербаліки, невербаліки та паравербаліки розглядаються як складові цього профайлінгу, але профайлінг не зводиться лише до них.

4. У цій монографії я бажаю познайомити українських науковців з історією та теоріями профілізації, які представлені у таких потужних школах поведінкових досліджень як ФБР та ЦРУ, що забезпечують розв'язання конкретних практичних проблем. Це дослідження особисто для мене було захопливою пригодою та розслідуванням традицій та напрямів підвищення ефективності профілювання у відомих силових структурах.

5. Однією з наскрізних тем цього дослідження є проблема відмеження наукового профілювання від маніпуляцій та псевдораціональних атрибуцій, які ведуть до «кровавого наклепу» або до «полювання на відьом», до найгірших форм соціальної стигматизації. Разом з тим досліджується основне завдання профілювання – пошук істини, як ствердження об'єктивності, на основі фактів, що є протилежним вибірковому відношенню до фактів задля політичної доцільності.

6. Важливою методологічною проблемою профілювання є визначення можливості безпосереднього складання профілю, під час особистого контакту та спілкування, а також дистанційного визначення профілю злочинця та політика.

7. Значущим для профілювання злочинця та політика є проблематика верифікації профілів та визначення співвідношення у цьому процесі мистецтва та науки. Якщо у мистецтві є велика частина індивідуальної майстерності, інтуїтивності, образотворчої складової та конкретного знання – «метіса» (концепт антрополога Джеймса Скотта), то у науці ведеться пошук закономірностей, універсального знання, що дозволяє визначити загальне, особливе і конкретне. Разом з тим профілювання є єдністю епістемі (істини) – техне (технологій) та методів пізнання), а також метіса (конкретного знання), тобто є поєднанням науки та мистецтва розуміння.

Якщо у профілюванні злочинців дослідники все частіше відмовляються від назви «профілювання» та стверджують належність їх дослідження до аналізу місця злочину, судової та кримінальної психології та іншого, то у політичному профілюванні такого заперечення не існує. Політичне профілювання це більше напрям не розслідування, а забезпечення стратегії дій вищого політичного та військово-політичного керівництва у визначенні сфери можливого та взаємодії у переговорах. Саме у політичному профілюванні відбулося розширення можливостей науки досліджувати як минулих лідерів, так і сучасних. Цей напрям розробила група вчених під керівництвом Джеральда М. Поста, їх підхід має назву «психобіографія».

Ця монографія побудована в послідовності дослідження та репрезентації складових соціопсихобіоніки. Сукупність нарисів у цій монографії об'єднані у розділи для формування у читача цілісного уявлення про теорії профілювання на різних етапах історії суспільства, і практичного застосування методів профілювання. Найбільша увага в осмисленні профілю людини, його портрету, поведінки та діяльності, приділялася і приділяється кримінальному профілюванню, складанню соціального та психічного профіля злочинця.

Політичне профілювання розроблюється пізніше – під час подій Другої Світової війни, за запитом OSS (управління стратегічних служб), що мала потребу у визначенні людей, що приймають рішення. Ефективність профілювання було доведено, перш за все, дослідженням Волтера Ч. Лангера «розуму Адольфа Гітлера», ця дослідницька робота позначила створення цілого напрямку роботи з профілювання політичних лідерів, особливо у складних, напружених, конфліктних ситуаціях прийняття рішення.

Структура монографії побудована за розділами та параграфами (нарисами) найбільш важливих контекстів розв'язання завдань профілювання злочинців та політиків.

У Розділі I. «Біопсихосоціальна основа профайлінгу злочинців та політиків» ми розглядаємо основні ідеї та підходи до профілювання, прикладні завдання профілювання заради яких і формувався цей напрям аналізу людини. У цьому розділі представлені важливі мисленнєві процеси, блоки психічних процесів, які визначають профілювання. Ці процеси визначають проблеми небезпечної для інших людей поведінки, злочинної основи, втрати міри, спотворення біо-антропо-соціально-ноосферної сутності.

У Розділі II. «Соціопсихобіоніка як дослідження та оцінка злочинця» я досліджую формування біологічної поведінки як основи соціоантропокультурної активності через поєднання оптики етології (науки про поведінку тварин), антропології (науки про походження та розвиток людини), і глибинної психології, що визначають культуру поведінки людини. Тому у цьому розділі розглядаються «звірячі» та «тваринні» злочини, культурне формування таких запобіжників як тотем та табу, їх роль у соціопсихобіоніці, значення концепту «умвельт» у біосеміотиці, поліморфні символи у релігії та вплив тваринних архетипів на політологічні теорії еліт та лідерства. Дослідження біологічного та соціоантропокультурного значення тваринного у людині стає основою для розгляду біологізаторських теорій протопрофайлінгу. Біотичне стає основою для подальшого розгляду триєдності образу людини у соціальних конфліктах.

У Розділі III «Історія кримінологічного профайлінгу та псевдо раціональна атрибуція» розглядається відмінність становлення псевдораціональної атрибуції, за якою знищували політичних противників або їх соціальну базу, впроваджували забобонну стигматизацію соціальних, релігійних, етнічних груп. Псевдораціональна атрибуція має суттєву відмінність від профілізації злочинців, оскільки остання ґрунтується на фактах та пошуку істини відносно злочинів та відновлення справедливості. Навідміну від профайлінгу, у псевдораціональній атрибуції за завісою нібито пошуку справедливості реалізується політична або якась інша доцільність. Тому я розглядаю альтернативу псевдораціональної атрибуції у лицарській підготовці та системи оцінювання в ідентифікації злочинців.

У Розділі IV «Історія кримінології та профайлінг» на основі визначення етапів розвитку кримінології я здійснюю спробу описати вплив на формування профайлінгу здобутків літератури і кримінології як єдність впливу письменників XIX-XX століття, а саме таких визначних постатей як Едгар Алан По та сер

Артур Конан Дойл; кримінологів-слідчих та криміналістів XIX-XX ст. (Томаса Бонда, Ганса Гросса, Джона Дж. О'Коннелла і Гаррі Содермана), а також таких криміналістів як Альфонс Бертільон, Едмонд Локар та Пол Л. Кірк.

Якщо у перших чотирьох розділах ми аналізуємо формування профайлінгу, який, часто-густо, є латентним, оскільки виконує функції та здійснює основні процеси профілізації часто невідкрито та приховано, то у Розділі V «Повернення кримінального профайлінгу у 70-80 рр. XX століття» я звертаюсь до подій, що визначили сучасні напрями та розуміння кримінального профайлінгу, перш за все, до досягнень ФБР у розв'язання цього питання. В розділі аналізуються тренди створення портретів особистостей злочинців.

У Розділі VI «Політичне профілювання і кримінологія» досліджуються напрями, історія та теорії політичного профілювання. У цьому розділі спочатку розглядається проблематика політичного профілювання, кросс-сферні дослідження політичного діяча та злочинця, їх специфіка, перетини полів дослідження, вплив зовнішніх чинників на дії суб'єктів.

Після цього я розглядаю етапи розвитку політичного профілювання, яке пов'язане з розвитком управління стратегічних служб США й профілюванням під час Другої світової війни, профілюванням у ЦРУ, етапом формування етичних обмежень та визначення предметного поля політичного профілювання після введення «правила Голдвотера», становленням нового етапу політичного профілювання під час і після російсько-української війни, а також визначення сучасних підходів та інструментів політичного профілювання.

Розділ VII. «Політичне профілювання і кримінологія» відбиває висновки авторського погляду на профілювання, обмеження та можливості варіативного (часткового профілювання), автор стверджує необхідність введення холістичного підходу соціопсихобіоніки до профілювання злочинців та політиків.

У цій монографії, яка планується також у дидактичних цілях, для тих, хто досліджує профілювання злочинців та політиків, наведені додатки – кейси, які демонструють практику профайлінгу на різних етапах історії профілювання.

У нашій роботі підіймаються складні питання створення профілю, адекватного соціального і психологічного портрета злочинця і політика, розглядаються можливості створення загального підходу до профілювання особистості у підході, якій я називаю соціопсихобіонікою. Розв'язання цього питання потребує багатьох знань з різних сфер науки, гуманітарних та соціально-поведінкових, а саме з соціології, психології, етології, психіатрії, антропології, кримінології, політології, державного управління, історії, філософії.

Тому в цій монографії створюються основні орієнтири для читача біологічні (передумовні), психологічні та соціальні у розв'язанні питання про особистість. З одного боку, аналізується особистість, яка зробила фатальну помилку та стала злочинцем, з іншого боку, розглядається особистість, що змогла досягти вищого потенціалу влади, стала лідером держави чи, щонайменше, стала політичним діячем. Я сподіваюсь логіка викладення історії та теорії профілювання злочинців та політиків витримає хвилю інтересу читача. Основні положення монографії послугує компас «у морських пригодах»

розуміння картографії профілювання. Сподіваюсь завдання монографії зорієнтує читача, надасть правильний орієнтир та рекогносціровку, що є необхідними для орієнтування в розумінні та складанні портрету особистості, навіть в незалежності від мінливої уваги читача. Присмного руху у мандрах профілювання злочинця та політика.

Професор Максим Лепський, з фронтового Запоріжжя.

РОЗДІЛ І

БІОПСИХОСОЦІАЛЬНА ОСНОВА ПРОФАЙЛІНГУ ЗЛОЧИНЦІВ ТА ПОЛІТИКІВ

Профайлінг людини викликає неабияку увагу людей, з одного боку, як визначення та розуміння людей, з іншого боку, розуміння себе, шляху вдосконалення, в якому профіль стає основою з якої починається або продовжується рух розвитку, його діапазон.

Профайлінг з самого початку був виключно прикладним напрямом дослідження і спостереження, тому потрібно визначити мету, завдання, предмет розгляду.

Профайлінг часто досліджується психологічними засобами, як визначення психічного стану, але, на наш погляд, вкрай важливо досліджувати соціальну взаємодію як під час відносин, у яких профайлінг вкрай необхідний, так і під час визначення та прогнозування стійкої поведінки особистості у соціальній взаємодії між людьми.

Тему профайлінга багато людей пов'язують з візуальною психодіагностикою, оскільки ця тема під різними назвами, теоріями та поглядами в різні епохи привертала значну увагу. Спробуємо розібратися у цьому питанні.

Портрет людини, її психічних поведінкових механізмів, діяльності і соціальних відносин – розглядається як профіль, що надає знання з ким інша людина має справу, що б прогнозувати спільну діяльність або конкуренцію, розуміти наслідки взаємодії, запобігати чи мінімізувати ризики.

Для чого необхідний профіль людини?

Профіль у найбільш загальному вигляді виступає як відображення людини у свідомості іншої людини.

Основними проблемами у профілюванні постають вирішення завдань:

Як це зробити адекватно?

Як це зробити швидко зі збереженням відповідності профілю реальній живій людині, яка змінюється під впливом різних чинників, обставин та ситуацій?

Як запобігти псевдораціональній атрибуції, що замість профілю формує соціальні стигми, нав'язані ярлики, що стають хибним вибором або ще гірше маніпулятивним вибором профайлера, того, хто робить профіль?

Все це, за своєю суттю, визначає необхідність чіткого дотримання принципів науковості (адекватності), об'єктивності (зняття суб'єктивних викривлень), розвитку (створення динамічного профілю, що відбиває розвиток людини).

З цих базових позицій ми і починаємо захопелі мандри у світ людей, їх відносин, їх розуміння та з'ясування можливостей пізнання та відображення. Якщо ми досліджуємо злочинців, то це ще дослідження деліквенції людей, такого відхилення поведінки від соціальної норми, яка визначена суспільством як злочин.

Які завдання вирішує (або вирішував у попередні епохи) профайлінг? Іншими словами, з чого ми починаємо дослідження соціологічного профайлінга.

Одним з перших питань в осмисленні життя людини, її соціального розвитку, було дослідження долі – Ананки, Мойр, Фатуму, Фарту, Року та інших богів долі та знаків долі, що позначають успіх або поразку, щастя або нещастя, фарт (удачу) або фатальну помилку.

Людство шукало ці знаки, символи та значення долі, у пророцтвах (словах і висловах), забобонах (прикметах), табу (обмеженнях поведінки, часто суворих) та тілесних проявах (знаках на окремих частинах тіла - на обличчі, руках) та в інших проявах особистості. Бути “фартовим”, бути поруч та біля “фартового”, навчатися “фарту” було прагненням азартних людей в різних сферах життєдіяльності, що мали ризик та невизначеність. Разом з тим концепція “фарту” дозволяла приховувати прикладні знання, (звідси таке прагнення до таємниць, секретів, символів та криптографії) що були шляхом, технологіями досягнення успіху, мрії, цілей вільного вибору людини в умовах життя та обставинах епохи.

Поступово у цьому пошуку ставали зрозумілими завдання розв’язання прикладних завдань соціального та політичного життя.

Визначимо, на наш погляд, найбільш загальні прикладні завдання, які уточнювали пошук долі:

Перше глобальне завдання визначало роботу з пам’яттю. У центрі цього завдання профайлінгу знаходиться процес впізнавання людей у за їх описом та проявами поведінки.

Тому у комплексі питань пам’яті ми підкреслюємо значення встановлення людини, її впізнавання. Встановлення людини є визначення справжнього ім’я, біографії та характеру. Встановлення – це пошук адекватності у різних презентаціях та маніфестаціях людини, яка у проявах іноді або часто намагається створити інший образ для себе. Це прагнення може бути цілком необхідним, коли людина прагне до вдосконалення, будує себе, як барон Мюнхгаузен витягує себе за волосся разом з конем з болота. Але це може бути утаємниченістю, приховуванням злочинів або таємних дій.

У соціальних відносинах, як власне і в історії різних країн, багато подій пов’язано з репрезентації влади та її сакралізації, проявів влади як священної, що в інших людей викликає страх або захоплення. Але ці події часто ставали ширмою для прикриття злочинів або приховування не відповідності людей при владі завданням тим викликом, які поставали перед країною. Духовна легітимація влади чи зневага до неї, визначення її відповідності суспільству чи спільноті, або визначення її як самозваної влади може привести до карколомних політичних подій. Питання відповідності людини або влади спільноті або навіть суспільству – це питання підкреслимо для подальшого аналізу.

Не менш цікавою в цьому контексті є проблема самозванства. Події самозванства коли людина видає себе за іншу людину вимагає особливо у відносинах влади чи у фінансових відносинах визначення профілю людини, як ідентифікації та її встановлення. Відомі й протилежні процеси створення легенди іншої особи, що часто-густо використовується криміналом або спецслужбами (у розвідці, правоохоронними органами у заслання під прикриттям агента у злочинну організацію, інше). Як тут не пригадати спроби переворотів Лжедмитрів, повстання Пугачова (нібито Петра III, що вижив), таємниць «Залізної маски» (як заміни нащадка правителя двійником та приховування справжнього нащадка у в'язниці).

У сучасній психології велике значення надається комплексу самозванця, що позначає пастку реалізації професіоналізму, під час самовизначення як негідного та невідповідного для реалізації та досягнення результату у певній сфері діяльності. Але протилежні приклади високої результативності захоплених своєю справою любителів, які іноді мають кращий результат аніж у розчарованих та «склавших руки професіоналів». Профайлінг людини як ідентифікація часто вирішує цей комплекс як доведення атрибутів відповідності. Пам'ять як ствердження професійного успіху у профайлінгу встановлює професіоналізм як відповідність, як долання імітації та оцінювання відповідності/не відповідності. Як тут не пригадати середньовічну цехову практику встановлення майстерності як визнання за затвердженням статутом міста майстрами цеху результату діяльності підмайстра, який надає «шедевр» (результат, виріб, який він презентував майстрам). Ті, хто не навчалися у майстра, не знали всіх фаз виробництва, хто не проходили такий іспит та не отримували відповідного свідоцтва не мали права відкривати майстерню.

Проблеми «засланих козачків», «перевертнів у погонах», зрадників також пов'язано зі спостереженням та пригадуванням при складанні профайлінгу, як встановлення фактів та невідповідностей.

Другим важливим питанням є тренування пригадування образу та його локусу (місця образу). Системи швидкої діагностики в єдності з тактикою дій потребує тренуваної пам'яті саме у встановленні та ідентифікації людини. Наприклад, профайлінг в аеропорту – це праця з проявами, маніфестаціями, але найважливішим є увага та встановлення невідповідності поведінки людини ситуації, розуміння стану людини (нормального, невротичного, зміненої свідомості у наслідок алкогольного сп'яніння, чи «знаходження під кайфом» наркотиків, приграничного, психотичного станів). Все це потребує тренуваної пам'яті та актуалізованого швидкісного визначення. У цих питаннях особливе значення розуміння локусу місця, часу подій та образів. Якщо звернутися до історії це тренування було безпосередньо пов'язане з проблемою «штучної пам'яті» (яка вперше була сформульована у середньовіччі), такої

пам'яті, що була набута за допомогою навчання, а не лише природної течії життя.

Третім не менш важливим завданням у профайлінгу є ідентифікація. Ідентифікація може бути системною (цілісною), комплексною, за множиною ознак, за окремою ознакою. Тому у профайлінгу розвиваються напрями встановлення ідентитетів як ознак диференціації (розрізнення) та інтеграції (об'єднання за загальними ознаками). Але тут є важлива особливість, сама по собі класифікація не потрібна, вона потрібна щоб визначити причинно-наслідкові зв'язки та спрогнозувати поведінку та діяльність людини. Важливим стає встановлення, опис ознак та застосування їх для ідентифікації людини – раніше це було за словесною характеристикою, пізніше додалися зображення, та фотографічні світлини, зараз за електронними базами, які є в девайсах правоохоронців. З кожним етапом розвитку системи встановлення ідентифікації відбувається зміна завдань тренування та їх спрямованості. Так, тренування словесного опису вимагала переведення візуального образу у мовамисленнєвий вимір ідентичності, а наступним етапом стало переведення словесних образів у візуальну картинку і подальше перетворення у живе сприйняття людини. У цьому питанні використовувалося знання геометрії та фізики, що застосовувалися до опису зовнішності людини. Наприклад, це опис обличчя, розташування носа, очей, лобу, підборіддя, вух, їх форми, обсягу; росту та ваги, статури, конституції, волоссяного покриву, розміру одягу та взуття, специфіки голосу, інших особливих однак.

У комплексі ознак додавалися звички, як вже встановленої специфіки емоційної поведінки, територіальної, етнічної та іншої приналежності, тощо.

У цьому випадку профілювання стає визначенням системи, комплексу або окремих ознак, які притаманні злочинцю, їх встановлення. Розслідування, як і раніше, потребує встановлення місця, часу, жертви, знаряддя, мотиву, можливості злочину, відповідності зібраних та обґрунтованих фактів злочину, доведення фактами злочинця та злочину, а не лише обґрунтування підозри, як псевдораціональної атрибуції або підгонки фактів під гіпотезу, що є повністю депрофесіоналізацією профайлера.

Окрім завдань для професійного розвитку пам'яті є завдання для розвитку свідомості профайлера. У чому полягають ці завдання?

За своєю суттю, найбільш практично орієнтованою є модель відносин пам'ять - свідомість – тіло, а також модель «Я»-«інші люди» – «предметний світ» та «світ значень». Профайлер має бути тренуваним у цих відносинах.

Він має бути тренуваним у сприйнятті, увазі, вмінні слухати, концентруватися, відмічати, та мати як висловився політичний профайлер Кеннет Деклева “тактичний емоційний інтелект” (Baker and Dekleva, 2023). Іноді профілювання здійснюється «на ходу, під час бесід, випадкового або

нібито випадкового спілкування, допитів, тому свідомість профайлера має бути як дзеркало. Якщо брати японську метафору «розум як вода» або «розум як луна», за образом про адекватне віддзеркалення місяця в озері, місяць має бути освітленим та озеро не повинно мати хвилювання, воно має бути гладким ніби дзеркало розуму без емоційного хвилювання. У Японії цей стан, наприклад, у бойових мистецтвах називають «міцу но кокоро» та «тсукі но кокоро». Таким чином, увага, активне слухання, адекватне відображення, все це потребує тренування у профайлера.

Блок свідомості у підготовці профайлінгу відображає майже всі (окрім пам'яті) вищі психічні процеси – сприйняття, увагу, мислення, емоції, мовлення. Нас цікавить, перш за все, як за окремими проявами та феноменами профайлер встановлює істину, у науковому сенсі робить адекватну діагностику, за якою визначає поведінку, діяльність, прогнозує подальші події, та встановлює злочинця (якщо це кримінологія) та відповідність діяча вимогам часу (якщо це політика).

Серед найбільш важливих мислених процесів, на наш погляд, є такі:

- складання з конкретного цілісного образу, з фактів динамічної картини ситуації або події, те, що ми позначаємо як цілісність мислення;
- швидкість розумових операцій, що позначає можливість своєчасно, відповідно до етапу складання профілю встановити суттєві ознаки особистості;
- глибина усвідомлення, коли «за деревами бачать ліс», тобто є проникнення за поверхню фактів у сутність та логіку подій, що відбуваються, тобто саме ті причинно-наслідкові зв'язки, які визначають рушійні сили, механізми та результат того, що відбувається насправді, у зіткненні суб'єктів, що діють, – у дійсності;

Цілісність образу встановлення істини визначає застосування принципу об'єктивності, відмови підлаштовування фактів під своє враження, наміри та інше, що визначається як суб'єктивне. Головне у цьому процесі утримання множини фактів, без дискримінування частини з них під власні переваги та орієнтації. Протилежний процес призводить до такого феномену як псевдораціональні атрибуції, які пропонують висновок звинувачення та вирок до інших за власним вибором, та подальшим раціональним виправдуванням (приховуванням) своєї нечесності або необ'єктивності.

Цілісність образу у раціоналізації профайлера відбувається як складання гіпотез, як просування від окремого до загального, це мисленнєва операція індукції, що поєднується з дедукцією, тим обсягом знань універсальних закономірностей (об'єктивних, повторювальних, необхідних, внутрішніх, спрямованих зв'язків). Власне мислення є інструментом встановлення істини, а не навпаки, коли власна правда (як відомо, що у кожного своя) є вибором та підбором фактів. Тому однією з

важливіших для цілісності образу у раціоналізації процедур є верифікація гіпотез та супроводження дослідження у динаміці розслідування.

Однією з динамічних характеристик розумових операцій є швидкість. Швидкість розумових операцій – це важливий параметр мислення, нею визначаються широта охоплення аналізованої ситуації за часом, вміння розглядати ознаки об'єктів і ситуацій як би одночасно, здатність оперувати не одиничними, а великими блоками інформації, т. е. зрештою швидкість оперування пов'язана з можливістю формування поняттєвого мислення – головного інструменту пізнання.

Саме швидкість операцій доводить масштабування та оперування ніби «запакованими блоками інформації», зв'язаними в уміннях та навичках алгоритмів пошуку та вирішення завдань, перевірки висновків. У швидкості операцій відбувається не стільки спрощені когнітивні процеси, скільки цілісні комплексні високоскладні процеси. Ролі когнітивних процесів низької та високої складності у політичному профілюванні ми розглянемо в останньому розділі. Складні когнітивні процеси визначають не лише політичного діяча, а й визначають суттєву ознаку злочинця.

Ці складні когнітивні операції за допомогою навчання поступово автоматизуються. Швидкість запаковки та розпакування сукупності фактів у систематизованому вигляді одна з ознак швидкості мислення.

Цю закономірність встановив нобелівський лауреат Герберт Саймон у введенні поняття «чанки» відносно символічних образів – їх запам'ятовування та передачі. Але їх часто розглядають саме як символічно запаковані блоки, які працюють автоматично. “Здається важливим представити ці докази, більшість з яких отримані з професійних сфер, віддалених від керівництва, оскільки це поняття настільки широко поширене, що «інтуїтивне» судження має зовсім інші властивості (здебільшого вважаються абсолютно невідомими) від «логічного» судження. Докази переконливо вказують на те, що інтуїтивні навички менеджерів залежать від тих самих механізмів, що й інтуїтивні навички майстрів гри в шахи або лікарів. Було б дивно, якби було інакше. Досвідчений менеджер також має у своїй пам'яті велику кількість знань, отриманих під час навчання та досвіду, і організованих у вигляді розпізнаваних чанків і пов'язаної інформації” (Simon, 1997, p.136). Швидкість мисленнєвого процесу визначена поступовою динамікою організації розумового акту. Тому під час навчання кримінологів однією з ефективних є фасилітаційна вправа ОРІП – де починають послідовно з фактів, об'єктивного опису, до рефлексії як розгляду фактів у зіставленні з власним сприйняттям – емоціями, думками, враженнями, після до інтерпретації коли вже і виникають гіпотези, інтерпретування та контексти сприйняття, і лише на останок з'ясовується прийняття рішення, дій, акти та інше.

У швидкості мисленнєвого процесу потрібно враховувати, що замала, низька швидкість може бути пов'язана з вузьким локусом уваги, тобто увага не охоплює цілісність події та основні суттєві її елементи, оскільки в увазі може знаходитись лише інакшість, диференційованість, деталізованість «нліниенти дерев без лісу в цілому». Іноді з низькою швидкістю мислення може відбуватися звуження фокуса, локусу уваги, як концентрація уваги лише на окремих деталях з втратою цілісності та дискримінації інших деталей. У цьому плані важливим є також послідовність перемикування цілісне – деталізоване та послідовність руху уваги за деталями без втрати цілі, синтезу та контексту процесу.

Порушення уваги може бути пов'язано з переходом від миттєвого до уповільненого сприйняття, або деавтоматизація сприйняття з суттєвого на допоміжні операції та дії, або відбувається зміщення апперцепції (надання сприйнятому образу значення) з неважливого до вкрай важливого. Разом з тим може відбуватися порушення мислення.

Це дуже важливо при збереженні уваги, як потоку сприйняття, як динаміки супроводження події увагою, без «зависання» на якійсь деталі, фразі, думки.

Супроводження, запам'ятовування, перемикування, масштабування горизонту сприйняття, відповідність нашої динаміки мислення динаміці реальності важливі характеристики швидкості процесів свідомості.

Разом з тим, прискорення динаміки мислення без тренуваності без автоматизованих блоків прискорення сприйняття, без чанків, не створює об'ємності сприйняття, а навпаки може привести до зниження продуктивності, до серфінгу на поверхні без занурення до причинно-наслідкових зв'язків.

Це міркування перегукується з визначенням шляху до хибних висновків. Разом з тим швидкість ще не позначає продуктивність, результативність або ефективність. Так, швидкість при низькоскладних когнітивних процесах визначає поверхові судження, або зв'язування несуттєвого, така свідомість може пропускати суттєві факти або може існувати «сліпа зона», тобто можуть пропускати важливі ланки міркувань, або відбувається застосування лише вибіркового фактів, того, що Герберт А. Саймон називав «обмеженою» раціональністю. Додамо ще те, що може бути визначено як «хвора раціональність» при пошкодженні когнітивних здатностей, та «упереджена раціональність», та, що лише раціонально доводить вже заздалегідь здійсненні висновки. Усе це призводить до хибних висновків. Якщо свідомість спрямована на розв'язання актуальних проблем та завдань, пам'ять забезпечує знаходження інформації, знань, вмінь, навичок, їх організацію та компонування. Цей зв'язок забезпечує універсальність та конкретність, схожість та унікальність ситуації рішення завдань, співвідношення мети, засобів розв'язання, дій та поведінки. Для нас важливо не лише як, за якими ознаками та процесами, відбувається

мислення, а й те, як цей комплекс процесів організований під час соціальної взаємодії, які оператори організують ці процеси та операції.

Ще з філософії відомим є базове протиріччя свідомості та буття, свідомість сприймається як вища особлива форма відображення, це нібито вузол збірки основних психічних функцій, те, що забезпечує формування у людини внутрішнього відбитка зовнішнього світу, у смислі його моделі, того що потім відображає сутнісні людські сили – діяльність та творчість.

Спрямований вплив внутрішнього світу людини, як моделі зовнішнього світу відомого та освоєного як світогляд, визначає поведінку людини та її раціональний, цілеспрямований вид активності – діяльність. Свідомість визначає також випереджальне відображення, конструювання, як попередню, уявну побудову дій з очікуваним результатом. Це є визначенням прогностичної функції свідомості, це є передбачення наслідків дій, організація, контроль і управління поведінкою людини. Свідомість заснована на здатності усвідомлювати та рефлексувати (тобто давати собі оцінку про те, що відбувається у внутрішньому світі, як відбитку з навколишнього світу).

Під час профайлінгу цікавою є модель відносин людини з собою, іншими людьми та предметним світом, яка визначає поведінку та діяльність людини, її усвідомлені та неусвідомлені рішення, автоматичне прискорення або уповільнення мислення. Цікавим є зворотний процес, а саме як ця модель відображається за допомогою дослідження та моделювання цих відносин профайлером.

Тому у нашому дослідженні розглянемо ці будівельні блоки моделювання профілю, основних процесів, механізмів та операторів, що відображають особистість, як динамічну соціальну систему.

Три блоки психічних процесів пам'яті, свідомості (що визначає комплексну збірку характеру у процесі життєдіяльності, тісно пов'язану з підсвідомим та несвідомим у психіці), тіла (як проявив пам'яті та свідомості у моториці - як тут не пригадати роботи М. Беренштейна), конституції, рухах (того, що Б. Теплов визначав на сенсорному та субсенсорному рівнях) та психосоматиці. Блок «тіла» дуже люблять розглядати, наприклад у тренінгах, як «читання мови тіла», визначення психічного стану за проявами тіла. У цьому питанні, часто густо звертаються до піонерів, першовідкривачів наукового обґрунтування «мови тіла», перш за все, робіт Пола Екмана та Алана Піза, та їх послідовників. Одним з перших в Україні цей напрям популяризував Президент та засновник МАУП Щокін Георгій Васильович в управлінні кадрами та персоналом (Щокін, 2020).

Послідовників візуальної психодіагностики багато, як власно і літератури з цього питання, особливо після популярних американських серіалів «Теорія Брехні» та «Менталіст».

Дослідження тілесного потрібно, на наш погляд, починати з розуміння сутності людини, біопсихосоціальної сутності людини, яка

формується під час біо- антропо- соціо- ноосферного розвитку. Про цей розвиток філософи точили дискусії з кінця ХХ, у першому десятилітті ХХІ століття до сьогодні. Була дискусія з біологізаторами, які все шукали у біологічній природі людей, і позбавляли людей своїх видоспецифічних, антропосоціальних характеристик. Соціальні науки критично ставилися до біологічної домінації, оскільки випадки «Мауглі», людей, що виростили поза соціуму доводили, що люди потім так і не змогли соціалізуватися та зростати інтелектуально та ментально. Кримінологічні дослідження так і не змогли переконливо довести, що є біологічний генно-обумовлений спадок злочинців, навіть після ретельних досліджень родини, яка у багатьох поколіннях мала злочинців. Це не сталося, оскільки не менш переконливий характер мала теорія соціальної професіоналізації та навчання практикам скоєння злочину.

Німецька філософська традиція, яка поставила питання, починаючи з Канта, про трансцендентність, для того, що б залишити місце Богові, або абсолютному духу у Гегеля, викликало радикальну критику матеріалістів. Навіть твердження «Бог помер» у Ніцше, як подолання релігійної свідомості у визначенні ніцшеанської «надлюдини», було спростовано тим, що міфологічна і релігійна свідомість існують поруч і разом з філософською та науковою свідомістю. Як тут не пригадати хіпстерські написи на футболках (протилежно популярному положенню Ніцше про смерть Бога), – «Ніцше помер» і підпис «Бог». Пошук сутності визначило дослідження нової сфери всесвітнього розуму – ноосфери у концептуалізації Тейяра де Шардена та Володимира Вернадського. У психіці Зігмунд Фройд залишив місце для Суперого, того, що формується як морально-етичні, релігійні, соціальні норми та настанови.

Цілісні дослідження завжди намагалися гармонізувати та збалансувати основні складові сутності людини, як дороговказ її розвитку та її міру, щоб не втрати гуманістичного, загальнолюдського. Разом з тим втрата сутності людини відбувалася як втрата людиною себе та скоєння кримінальних та проти людяності злочинів.

У сутності людини ядром є біосоціальна єдність людини, де біологічне є передумовним для формування людини, разом з тим людина без біологічного ґрунту не набуває своїх соціальних характеристик. Соціальність як включеність у відносини з іншими людьми, як сукупність соціальних відносин, стає основою для формування суспільства, сфери розуму, людства як планетарного явища.

Соціологи, кримінологи, психіатри, психологи перевіряють і досліджують сутність людини через протилежне, у явищах втрати міри:

по-перше, аналізується втрата природного «біо» внаслідок техне;

по-друге, розглядається втрата складової «антропо» у зісковзуванні до тваринного (лише інстинктивного) або роботичного (лише штучно-

алгоритмічного, програмного, механістичного, за Г. Маркузе «одномірної людини») все це без ствердження розуму та раціональності;

по-третє, досліджується втрата соціального, як відносин між людьми, що має вести їх до спільності, до суспільного, ця втрата має прояви у соціопатії, в аномії за Емілем Дюркгеймом, у нерозвиненості морально-етичного й морально-вольового, у нерозвиненості або втрати людяності у відносинах з людьми. Втрата соціального може проявлятися у відлюдності, ескапізмі, або у соціопатичному розлюдненні, у ненависті до спільності людей;

по-четверте, психологи часто підкреслюють закономірність соціопатії й психопатії, коли за різними обставинами у людини у пубертатному періоді не сформувалося суперєго, яке не тільки визначає інкорпоровані (тобто внутрішньо прийняті) соціальні норми у різних їх проявах (сімейних, соціально-групових та інституційно-організаційних) але й нерозвиненості визначення всередині людини «надлюдського». Саме прагнення до дивовижного надлюдського визначає таке масове захоплення коміксною культурою «супергероїв».

Якщо така культура не сформована поступово соціопатично складена психіка має всі спотворені підстави «своїх правил», «гри у Бога», у тиранії, тоталітаризмі, серійних, масових або технологізованих вбивствах. Ці злочини мають потенціал тиражування через жорсткі суспільні механізми у втраті людяності та соціальності. Навпаки, інкорпорація «Бога у серці», як практика людяності та соціальності, на думку Ліпота Сонді це «шлях Мойсея», подолання Каїна у суспільстві (Szondi, 1973), що залишає оптимізм щодо розвитку суспільства.

Профайлінг, часто покликаний встановити небезпечну для інших людей, злочинну основу, втрату міри, спотворення біо-антропо-соціально-ноосферної сутності. Ця втрата міри, на наш погляд, є втрата біофілії, любові до життя, місце якої привласнює некрофілія, любов до смерті, як знищення живого, чи то біологічного, екологічного, чи то соціального яке прагне до розвитку, як формування та реалізація некрофілії (цю концепцію влучно розробив Еріх Фромм (Fromm, 1973). Втрата міри відбувається як знищення соціофілії, любові та формування з любов'ю відносин між людьми, прихід на їх місце мортофілії (мною введене поняття), формування з ненавистю відносин між людьми, на основі псевдораціональних стигм, ярликів у крайніх смертельних формах дискримінації людей.

Кримінологічний профайлінг спрямований на встановлення профілю злочинця, а соціологічний профайлінг надає можливість з'ясування втрати міри людяності, як основи для цього злочинця. У кримінологічному профайлінгу потрібним є дослідження психічних, асоціальних (кримінальних) та спотвореної сутнісної основи злочину та злочинних відносин.

Профілактична соціальна та психічна функція профайлінгу визначає не лише діагностику, а й попередження, те, як не втрати міри людяності та гуманності людиною. Правоохоронна функція більше пов'язана з попередженням, встановленням та правовим покаранням злочину та злочинця. Тут є важлива різниця, оскільки профілактична функція має людиноцентричний характер, а правоохоронна функція має правоцентричний та протизлочинний (антизлочинно-центричний) характер. Якщо втрачається профілактична функція правоохоронна може стати антилюдяною, якщо буде стверджувати некрофільську та мортофільську основу права, наприклад тоталітарного режиму або невротичної жадоби влади (концепт Ханни Арендт (Arendt, 1973)). Втрата людяності та гуманності формує антилюдяний характер, а люди, що стверджують людяність та соціальність стають злочинцями, тому що у такій будові суспільства вони чужі та інші.

Саме тому виникає питання на службі якого режиму діє профайлер, чи не стає він «рукою злочинного, антилюдяного, антисоціального режиму».

Окрім визначення сутнісної спрямованості кримінологічного профайлінга, визначимо процесуальну його основу. Це є відповідь на питання: Які процеси відображають наш предмет розгляду та як вони відбуваються в кримінологічному профайлінгу?

Спочатку назвемо ці процеси профайлінгу:

Спостереження;

Ідентифікація (розрізнення);

Встановлення (впізнання особи, її стану, відповідності ситуації, злочинця в цілому);

Визначення (меж, кордонів, фреймів, значень та міри);

Взаємодія;

Знешкодження (попередження, обмеження та локалізація, подолання злочинної поведінки та діяльності);

Управління (безпекове мислення, діяльність та цілеспрямування).

Ми ще повернемося до цих процесів. Результативне навчання знанням цих процесів спрямовує нас дослідити не лише втрату міри, тому що ми будемо знати лише механізму фатальних помилок, втрати людяності та наближення розплати злочинцям. Але не менш важливим, на нашу думку, є знання механізмів формування міри, норми та розвитку людей, того, що є в діапазоні нормальної людини або соціально-схвальної девіації (позитивного відхилення від норми – наприклад, геніальності та творчості створення новацій).

Іноді в діапазоні культурної норми суспільства можуть опинитися злочинні практики, які при цьому не є безпосередньо антилюдяними або антисоціальними, скоріше вони мають тіньовий характер соціальності, а у жорстких режимах вони надають шлях запобігання від тотальних каральних

практик (мова йде про шахрайство та недоброчесність у соціальних інститутах та організаціях).

Ми не підтримуємо ці практики, але як соціологи не маємо закривати на них очі.

Тому звернемося до практик формування норм та девіації, взяв за зброю знання сутності, її міри та її втрату.

Література до Розділу I

- Щокін, Георгій Васильович. *Візуальна психодіагностика: пізнання людей з їхньої зовнішності та поведінки*. 5-те вид., стереотип. Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2020. 674 с.
- Arendt, Hannah. *The origins of totalitarianism*. San Diego, New York, London, A Harvest Book Harcourt Brace & Company, 1973. 528p.
- Baker, Rodger, Dekleva, Kenneth. *The Role of Leadership Analysis in Geopolitics*. RANE, 28 July 2023, URL : <https://www.youtube.com/watch?v=X2wa-C2yWLA>. Accessed 28 July 2023.
- Fromm, Erich. *The Anatomy of Human Destructiveness*. New York, Chicago, San Francisco, Holt, Rinehart and Winston, 1973. 534p.
- Simon, Herbert A. *Administrative behavior : a study of decision-making processes in administrative organizations*. 4th ed. ed., New York. Toronto, Sydney Singapore, Free Press, 1997. 368p.
- Szondi, Leopold. *Moses Antwort auf Kain*. Hans Huber Verlag ed., Bern, Stuttgart, Wien., H. Huber, 1973. 168p.

РОЗДІЛ II

СОЦІОПСИХОБІОНІКА ЯК ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОЦІНКА ЗЛОЧИНЦЯ

Звірячі та тваринні злочини – табу и тотем

У цій частині нашої роботи зупинимося на формуванні біологічної поведінки та соціоантропокультурної поведінки, що знаходяться в центрі уваги, з одного боку, етології (науки про поведінку тварин), з іншого боку, антропології (науки про походження та розвиток людини). Раніше у вивченні інших робіт нам доводилося зустрічати лише науковосхвальне визначення соціальних ознак людини та сувору критику досліджень, що акцентували увагу на тваринних характеристиках людини, оскільки раніше в освіті більше стверджувався гуманістичний зміст не тільки усвідомленої діяльності, а й поведінки. Тому раніше мені було не дуже зрозуміло використання понять «політична тварина», «економічна тварина», нібито показувалося передумовне, біологічне, що поєднували з однієї зі сфер людської життєдіяльності. В антропологічному вимірі розвитку людини взагалі не йшлося про суб'єктність та діяльність, які разом з творчістю є суттєвими ознаками людського. Лише пізніше ми дізналися, що не тільки гуманістичність та розумність є ознаками людини, а й войовничість та безумство.

Едгар Морен яскраво показав як *homo sapiens*, людина розумна в прагненні до раціонального розвитку стає *homo demens*, людиною безумства, хаосу та химер (Морен, 1995, с. 106-109). Тому питання гуманістичної міри, як і раніше, залишається вкрай актуальним, що потребує вирішення кожним поколінням, кожною людиною, задля збереження себе як людини розумної.

У біологічному вимірі досліджувалися масова поведінка натовпу (за аналогом «стада»), організованої навколо території групи («зграї» або «мурашнику»). Ці біологічні аналогії організації та схожості біологічних та соціальних форм потім стали предметом дослідження етології, науки про поведінку, особливий внесок у яку зробив нобелівський лауреат Конрад Лоренц (Lorenz, 2002).

У кримінальну антропологію багато методів прийшло з етнографії, культурології у дослідженні, як раніше казали «примітивних племен», у ранніх формах соціальної організації. Саме дослідження цих відносин, надають багато матеріалу для розуміння первісних соціальних кодів як злочинності, так і соціальних запобіжників, формування правових норм від звичаю, традиції до права.

Кримінальна культура часто є контр- та антикультурою, що розвивається паралельно та й у протистоянні з офіційною та масовою культурами, іноді вони перетинаються, іноді доповнюють одна одну, іноді кримінальна культура проявляє себе як їх несформована або деградована форма.

Тому потрібно розуміти за яких умов біологічне та антропологічне, як передумовне, стають основою злочину або права, які є їхні механізми. Перші дослідження кримінальної антропології виходили з пошуку тваринного атавізму, що власне визначає злочин. Це було не випадково, тому що багато жажливих злочинів підпадають під образ «звірства».

Цей образ «звірства» відображає події насилля, які не вписуються в уявлення цивілізованих (в смислі громадянсько-правових та морально етичних

норм) та культурних (тих, що отримали соціальні традиційні запобіжники агресії, проти руйнування життя) норми та уявні відомі деліквенції. «Звірства» вщент руйнують життя, вбивають людей з садистським нелюдським задоволенням, тобто тут йдеться про такий стан людини, у якому раціональне та гуманістичне не лише відсутнє, а й протистоїть їм, як дика сила, що руйнує.

Соціальні спільноти поступово формували запобіжники «звірствам», формували окультурені практики її сублімації. Це не обмовка відносно сублімації, тому що мотиви, двигуни поведінки, як *h i s* (за Л. Сонді) вимагали пошуку обмеження соціокультурними засобами. Такими засобами були, перш за все, такі соціокультурні запобіжники як «тотем» і «табу». Я надалі буду використовувати поняття «соціопсихобіоніка». Нагадаю «біоніка» була сформована як використання біологічних методів і структур для розробки інженерних рішень та технологічних методів. Поняття вперше була запропоновано Джеком Стілі у 1958 році, її світанок прийшовся на 60-70 ті рр. ХХ століття під час науково-технічної революції. Слово «біоніка» позначало «життеподібний» (від грецького βίον — «одиниця життя» і суфіксу -іс — «-подібний»). У біоніці науковою новацією було дослідження суттєвих властивостей живих форм, які можливо було дослідити та використовувати у науці, тому що зразок «живу форму» можливо досліджувати, а за допомогою моделювання, як подібності об'єкта дослідження та моделі (аналога замітника) можливо переносити властивості об'єкта на модель, якщо аналогія відображає суттєві властивості та їх закономірності.

Я вважаю за необхідне, введення поняття «соціобіоніка» як дослідження, використання та практикування людьми суттєвих біонічних властивостей та закономірностей індивідуально, або/та в спільноті та суспільстві, та навіть соціопсихобіоніка – як моделювання такого перенесення у внутрішній психічний та зовнішній, соціальний, світи.

Соціопсихобіоніка – дослідження, використання та практикування людьми суттєвих біонічних властивостей психічних процесів та закономірностей індивідуально, або/та в спільноті та суспільстві, як моделювання такого перенесення у внутрішній психічний та зовнішній, соціальний, світи.

У принципову схему соціопсихобіоніки входять:

- живі форми природного світу, предмет дослідження виживання та розвитку у світі;
- потреба, спостереження, дослідження людьми;
- визначення схожості та аналогій (міфи, алегорії, прототипи);
- використання в індивідуальній практиці;
- передача людьми, практикування (сигніфікація - символізація, гейміфікація – екземпліфікація), а також семіотика соціопсихобіоніки, фіксація практики у звичаях, традиціях, законах, технологіях.

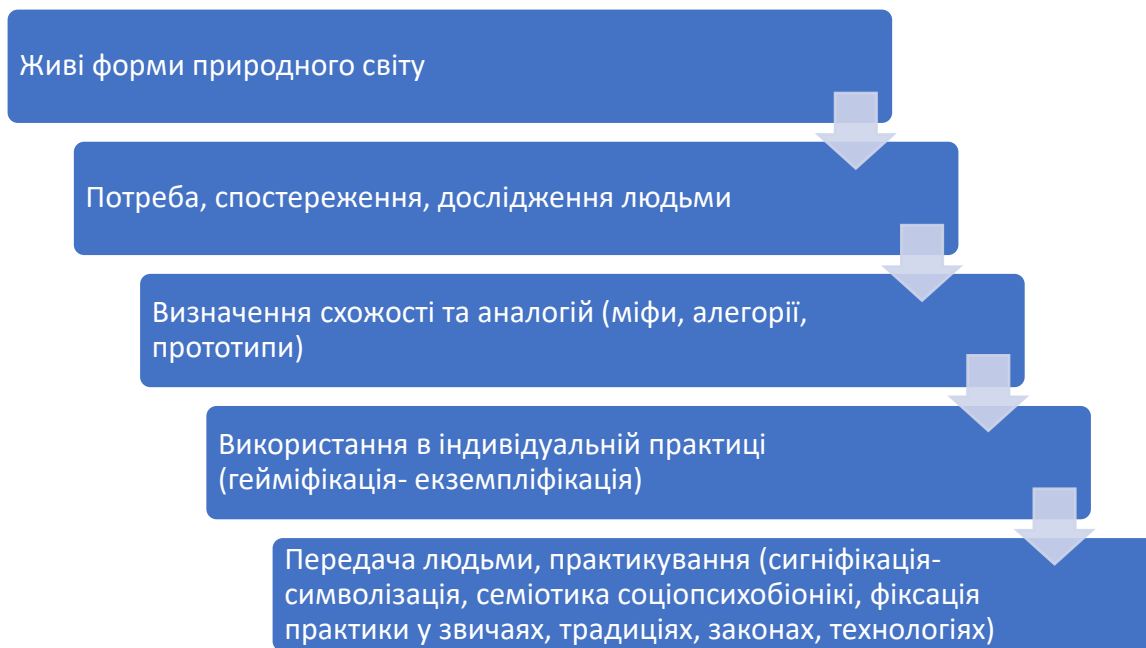

Рис. 2.1 – Принципова схема соціопсихобіоніки

На нашу думку, схема соціопсихобіоніки проходила такі стадії:

Перша стадія була пов'язана з живими формами природного світу, з якими люди та місцевий соціум є контактними, вони мають перетини у живій природі у спільному екополі (місцевій природі). Якісь з цих якостей живих форм захоплюють або просто привертають увагу, оскільки ці властивості надають живим формам перевагу у трофічних зв'язках (ланцюгах передачі сонцевої енергії від біосинтезу рослин, через травоядних та хижаків, знову до рослин).

Друга стадія, позначена актуалізованими потребами, процесом спостереження, дослідження тварин та звірів людьми.

Потреби визначають увагу до тих контактних біологічних форм, які демонструють успішну поведінку, властивості тварин, їхнє ставлення до інших тварин, тісно пов'язані з практиками життєдіяльності на цій території або з цими тваринами. Не менш цікавими для людей є процеси полювання, захисту території (у тому числі й від людей), харчування, виховання потомства. Ці процеси вимагають уваги, прихованого спостереження, опису найбільш важливих процесів та їх особливостей, ситуацій, які розпаковують відносини та закономірності, тактику поведінки тварин та їх звички, їхнє чуття. У кримінології ці особливості часто використовуються щодо злочинного світу. Так, у теорії агресії часто згадується гіпотеза Роберта Ардри, сценариста з Голлівуду, який стверджував, що у результаті еволюції з'явився новий вид - мисливець. Оскільки на початку розвитку нашого виду «ми або нападали, або голодували», наші предки швидко перетворилися на вид мисливців. “Ми нападали для того, щоб не голодувати. Ми нехтували загрозами, інакше перестали б існувати” Ми адаптувалися до полювання анатомічно і фізіологічно” (Ardrey, 1976).

Образ полювання використовується як злочинцями, так і правоохоронцями стосовно упіймання злочинця. У цій метафорі у злочинця досліджуються звички,

інтуїція як «звіряче чуття», «темпоральність слідів» (свіжі, давні - відносно швидкості подій) та визначення маршруту тощо.

Третя стадія полягає у визначенні схожості та аналогій (міфи, алегорії, прототипи).

Так, вперше я зіткнувся з тактиками схожості та аналогіями при дослідженні військових билин та казок. Ці міфи давали дуже цікаві образи, які надалі довелося використати у психосоматичній практиці підготовки рукопашників. Я наведу приклад зі своєї «Енциклопедії рукопашного бою», виданої у 2003 р. Це приклади про «Прикинувся вовком, як Матвій Шуть у Кічкаса вовка перевозивши» (зі збірки проф. Віктора Чабаненка), це образ «Сокола, що напускає на лебедів» (переданий у «Слові о Ігоревому поході», «Задонщині» і «Козацькому сидінні під Азовом»), образ «Малого птаха у великого птаха по пір'їні, що повикльовував». Ці образи відбивали тактику бойової взаємодії у соціопсихобіоніці.

Міфи як оповідь, оповідання відбивали й огортали образ у сюжетній лінії подій. Алегорії дозволяли зробити перенесення міфологічного образу в актуальну ситуацію. Модель або «звірячий чи тваринний прототип» визначали роль, сукупність властивостей, звичок та патернів поведінки образу.

Четверта стадія визначала інкорпорацію образу, наприклад, тотема у соціопсихобіотичну поведінку, використання психосоматичного коду в індивідуальній практиці або вбудовування цих образів, кодів, моделей поведінки у соціогрупову взаємодію.

Часто це були дитячі ігри та підліткові розваги, або вправи під керівництвом досвідченої людини. Гейміфікація (практика ігрового навчання) та екземпліфікація (практика навчання конкретними прикладами) в єдності були основними сторонами дихотомії, парою на цьому етапі. Гейміфікація формувала пам'ять ігрових подій та результатів, процесу та його конкретики. Екземпліфікація – формувала, як би ми зараз казали б, кейси, приклади подій, поведінки, їх значення та наслідків. Власне міф тяжів до розповіді, до вибухового впливу на враження. Саме тому і зараз дітям на ніч читають або розповідають казки.

П'ята стадія визначала передачу між людьми та практикування цих образів. Це відбувалося у сигніфікації – коли смисли, стани, вправи, результат позначався у знаках, відомих у контактній референтній соціальній групі. Тваринна мова, мова слідів, оберегів, татуювання та нанесення шрамів були символами соціальної взаємодії, її результату, часто відображення тотемного тваринного сакрального образу. Основною дихотомією на цьому етапі є сигніфікація та символізація.

Сигніфікація здійснювалася як визначення знаків у групі, знаків невизначеності, фарту та долі, табу, звичаїв та традицій. Символізація відбивалася як закріплення часто у візуальних та кінестетичних образах (рідше в аудіальних, густоторіальних, ольфакторних образах) соціально значущих властивостей, фактів, відносин, результатів поведінки.

Знакові комплекси, а надалі системи, формували семіотику соціопсихобіоніки, фіксація цієї практики відбувалася у звичаях, традиціях, законах, технологіях.

Цей мій висновок збігся з розумінням «Umwelt» Якоба Ікскюля, разом з тим звернення до цієї концепції надало важливий інструментарій аналізу нашої теми, про що буде йтися далі.

Наведу уривок з мого дослідження 2003 року:

“Напевно, найдавнішим способом зняття невизначеності у бойових мистецтвах став міф, а також певні ритуали та магичні дії. Так, міфи дозволяють створити певний емоційний настрій воїна. Як тут не згадати важливі образи. «Яка рана, дорога, браття, забувши шану і живота» (якої рани, браття, побоїться той, хто забув честь і життя), «не бережи свого життя і не щади голови своєї». Крім образів, які знижували тривожність і невпевненість за допомогою сорому і відваги, в міфологемах закріплювалися образи успішних стратегій поведінки. Наведу приклади, знайдені мною з військової спадщини предків.

Так, одним із найпопулярніших був образ стратегії активного нападу, без звернення уваги та в ігноруванні небезпеки. Наведемо різні варіанти цього образу. У билинах образ стратегії активної дії описувався так: «Не ясен сокіл і напускає на гусей, на лебедів, // І малих перелітних на сірих уточок - // Напускає-то богатир ... // А чи ту силу на татарську». Цей образ зберігається в “Слові про Ігорів похід”: “Боян же, браття, не десять соколів, Напускав на зграю лебедину, — Накладав він на живі струни Віщі персти свої, І самі вони славу князям рокотали.”. Цей образ переданий нам також у “Задонщині”: “Соколи й кречети та білозерські яструби ... ударилися на гусії на лебеді”.

Популярність образу можна пояснити психологічним настроєм на активну поведінку, яка вже виявила свою ефективність в образі богатиря (або сокола) проти ворожої сили (або гусей-лебедів). У билинах можна зустріти як образ активної швидкісної стратегії, так й образ силової стратегії. Силова стратегія, також применшувала небезпеку супротивника, але збільшувала значення й віру у власні сили воїна. «Став він бити ту силу велику, // А силу б'є, ніби траву косить”.

У билинах зберігався також образ стратегії фізично слабкого воїна проти сильного противника: «Мала птах-пташиця // Чорного ворона по виклювала // І по пір'їнку вона вищипала ///». У цьому образі можна відзначити, що фізично слабкий противник, діє наскоком і керує незахищеними або вразливими місцями.

У своїй практиці підготовки рукопашників до змагань я неодноразово застосовував психологічний настрій за допомогою зазначених образів, звичайно, відповідно до обраної стратегії рукопашного бою у змаганнях. Утримання образу, як обраної стратегії, давало позитивний результат, і, зазвичай, призводило до перемоги за умови високої технічної підготовки спортсмена.

Зберігся також образ розвідника, що зливається з навколишнім світом, який зустрічається у билинах, літописах та козацьких міфах. При цьому образ вовка обраний не випадково, у слов'янській міфології вовки супроводжували Георгія (Юрія) Переможця, християнського захисника святої віри.

*«Сів він на бистрого коня,
Помчався до Києва-города,
Діткнувся кінцем списа
До золотого столу київського.
Поринув він лютим звіром
Серед ночі темної
Із города Білгорода,
Окрився млою синьою,
А вранці-рано
Відчинив сокирами браму новгородську,
Розбив славу Ярославову,
Скочив вовком до Немиги з Дудуток.»
І далі
«Всеслав-князь людей судив,
Городи мирив із князями,
А сам вовком серед ночі темної
Вибігав із города з Києва,
До півнів сягав Тматороканя,
Вовком путь перебігаючи
Великому Хорсові.
Йому в місті Полоцьку
Дзвонили дзвони до заутрені,
У святій Софії раннім-рано,
А вже в Києві він чув той дзвін.
Віща душа була
В тілі його молодецькому,
А не раз, не два біди зазнавала.
Тим же то Боян віщий
І склав колись мудру приповідку:
«Ні мудрому, ні меткому,
Ні за пташку прудкішому
Суда божого не минути!» [46].*

Наведемо також уривок із козацької байки “Прикинувся вовком, як Матвій Шуть у Кічкаса вовка перевозивши”: Хіба забув, як перевозив вовка? - Вовка? - Вовка ж! Ото був я... Прийшлося тікати з бувальців, так, щоб кому не взамітку, я шкуру на себе і пробіг вовком.

Крім того, що оберігає, та військового сенсу-оберіга в образ вовка вкладався тотемний сенс.

М.В. Попович, посилаючись на Вікандера, пише, що у давнину існували особливі “люті” військові загони, члени яких поклонялися вовкам. Участь у цих загонах – кагіа – була пов'язана з ініціацією.

Образи, що програмують настрій воїна, знижували невпевненість у своїх силах та мобілізували внутрішні психофізичні резерви. Подібні образи біоніки зустрічаються і в основі військових стилів Сходу. Наприклад, образ "змії, що

вичікує і природно реагує на дії чаплі" покладений в основу школи тайцзицюань; "образ богомола" – в стиль танланьцюань; "образ гілки верби, що скидає сніг" – в джіу-джитсу, образ "павука, що обплутує жертву" – в айкі-дзюцу, тощо.

Крім біонічних образів, пов'язаних із тотемістичними рисами міфології, важливу роль відігравали образи богатирів та витязів, майстрів бойових мистецтв, засновників школи рукопашного бою, образи героїв, захисників рідної землі. Ці образи формували почуття причетності до бойових традицій минулого та ефективних бойових дій предків.

Зниженню невизначеності служили різноманітні магічні обряди, що створювали ілюзію підтримки вищих сил і зберігали свою суб'єктивність та дієздатність у світі невідомого, незнання.

Так, цікаве дослідження бойового мистецтва таємних товариств Китаю Є.Б. Поршневої дозволяє зупинитися на функціях мантр (заклинань і оберегів). Мантра служила знаком причетності до віри, як подібність функції самого майстра, тобто дар "згори", прилучення до інформації неба, "шанування" верховного Ушенлаому. Мантра являла собою декламацію, яка використовувалася не тільки в медитації, але й у фехтуванні та боксуванні. Поширеним і різнофункціональним було використання в сектах "фу" – талісманів, "чар", амулетів, що пов'язувало з Ушенлаому. "Фу" часто становив ієрогліф або малюнок. Це езотеричний знак. Вважали, що варто лише скопіювати "фу" зі священної книги на шматок паперу, спалити, а попіл висипати й дати випити хворому він вилікується. Інші книги містили магічні формули чи змови (заклинання іншого типу) – "чжоу". Таким чином, вважалося, що через "Фу" і "чжоу" Ушенлаому вища істота, що рятує, передавала надприродну силу. Захисно-заклинальний орнамент, обереги, амулети, змови чи молитви відомі фактично у всіх військових мистецтвах на ранніх етапах становлення. Так, у слов'янських бойових традиціях вони мали посилювати впевненість.

У цій змові центральним є образ життєвої сили, переможений противник відскакує від людини, як тріска від дерева життя, але з кожним противником скорочується товщина дерева. Цей образ підсвідомо спрямовував бійця до необхідності поєднання бою з відновленням та збереженням енергії. Іншими словами, непереможність визначалася впевненістю та принципом збереження енергії».

(докладніше див. (Лепский, 2003, с. 216-217)).

Настрої на тваринну енергію, нв якості тварини та її поведки (як біологічну поведінку окультурену на завдання практики) були частиною біоніки воїна, що працював не стільки з силою закону, скільки з силою агресії.

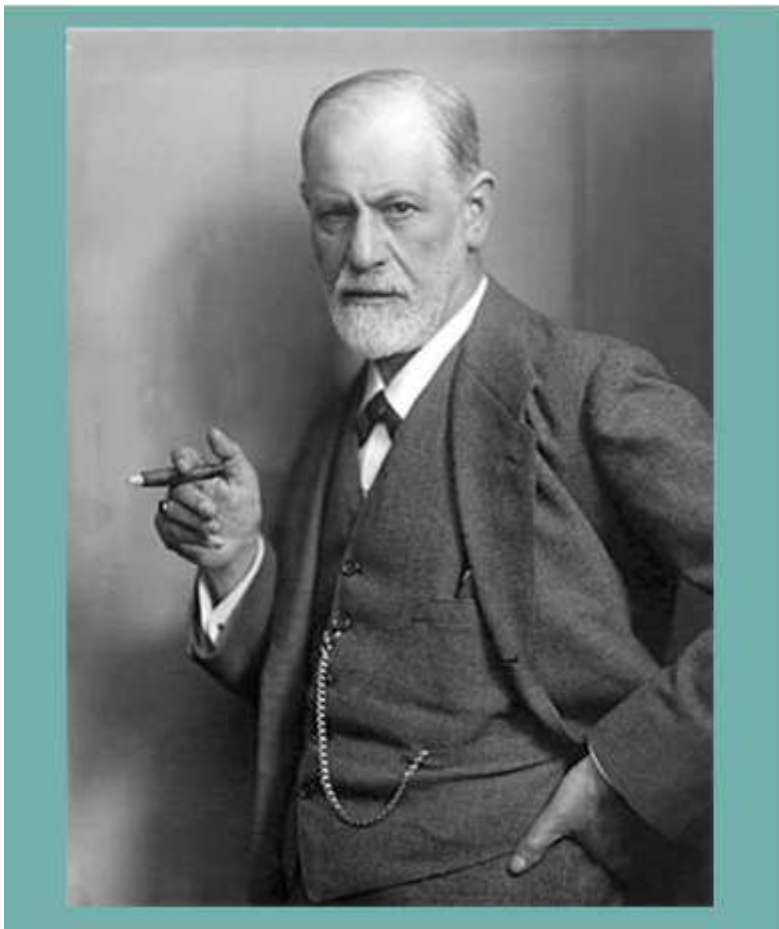
Таким чином, дослідження значення ритуалу та міфу дозволяє зробити висновки про те, що ритуал виконує, з одного боку, функцію здобуття впевненості, з іншого боку, створює відчуття збереження своєї цілісності та дієздатності у сфері незнання, адже до потойбіччя було віднесено все, що є непізнаним. При цьому в міфі ще немає ґрунтового кордону між поцейбічним та потойбічним світом. Невідомий світ також піддається впливу за допомогою ритуалу та магії. Отже, здійснивши певний обряд, воїн зберігає свою дієздатність у невідомому, заручаючись підтримкою богів, героїв предків, тотемів

(обожнюваних тварин). Велике значення має психологічна аналогія або навіть екстраполяція ефективного результату міфу та реальної екстремальної ситуації, що налаштовує на певну стратегію в бойових умовах. З функціонального смислу образів виростили приваблива екзотика та таємниця, езотеричні знання, які могли отримати лише посвячені.

Тотем, табу та соціопсихобіоніка

Дослідження первісних племен, ще з робіт Едуарда Бернетта Тайлора, Сергія Олександровича Токарева, Броніслава Каспара Маліновського, спрямовані на з'ясування формування духовного, сакрального та релігійного. У дослідженнях особливу роль відіграють розгляд анімалізму, коли людина робить проєкцію на навколишній світ та наділяє навіть неживі речі душею та волею, це внутрішнім наділяється зовнішнє, екстраекція.

Тотемізм навпаки має інтроекцію, зовнішнє середовище має відбиток у середину, у внутрішній світ, але тотемізм мають основу у людини в її колективному несвідомому у її біологічному, тваринному вимірі, тобто того, що має вітальний характер потреб життя та їх зв'язків з інстинктами.

*Лікар-психіатр і
психоаналітик, засновник
психоаналізу, який визначив
важливий напрям розвитку
психології, соціології,
мистецтва та культури.*

Фройд Зигмунд Шломо
06.05.1856 — 23.09.1939

Класичною відносно тотемізму стали роботи Льюїса Генрі Моргана, З. Фрейда, Тотемізм у Моргана розглядався під кутом зору формування роду, фратрії, племені появи соціальних запобіжників інцесту. Зигмунд Фройд

розглядав також тотемізм через призму сексуального інстинкту та формування родової впорядкованості.

Так З. Фройд так описує страх інцесту з прикладу австралійських племен:

«Серед австралійців місце всіх релігійних і соціальних інституцій, яких їм бракує, захоплене системою «тотемізму». Австралійські племена поділяються на менші групи або клани, які названі на честь свого тотема. Що таке тотем? Зазвичай, це тварина (незалежно від того, їстівна та нешкідлива чи небезпечна та викликає страх) і рідше рослина або природне явище (наприклад, дощ або вода), що стоїть у своєрідному відношенні до всього роду. По-перше, тотем є загальним предком роду; водночас це їхній дух-охоронець і помічник, який посиляє їм оракулів і, якщо це небезпечно для інших, розпізнає і щадить своїх власних дітей. І навпаки, члени клану мають священне зобов'язання (тому підлягають автоматичним санкціям) не вбивати та не знищувати свій тотем і уникати споживання його м'яса (або отримання вигоди від нього іншим способом). Тотемічний характер притаманний не окремій тварині чи сутності, а всім представникам даного класу. Час від часу влаштовуються свята, на яких члени клану представляють або імітують рухи й атрибути їхнього тотема в обрядових танцях. Тотем може бути успадкований або по жіночій, або по чоловічій лінії. Цілком можливо, що спочатку був перший рід передачі, і лише згодом був замінений останнім. Відношення австралійця до його Тотема є основою всіх його соціальних зобов'язань: він переважає, з одного боку, його племінну приналежність, а з іншого – його кровне споріднення» (Freud, 1955, p.2 -3).

У цій цитаті багато важливих смислів та значень: по-перше, тотемне ім'я як ідентифікація роду, відображення цього відношення у родині сакралізація тварини як першопредка, тому і табування відносно до представників тотема у тваринному світі, по-друге, табування та ритуалізація заходи, соціалізації людей та закріплення значення у діях та подіях; по-третє, форма сакралізації зобов'язань та формування стилю життя та формування, по-четверте, формування заборони інцесту та формування складних родоплемінних відносин навколо створення сім'ї з врахуванням заборони інцесту, тобто соціально інституційне значення тотемізму.

Далі З. Фройд занурюється у табу. «Значення «табу», як ми бачимо, розходиться в протилежні напрямки. Для нас це означає, з одного боку, «священний», «освячений», а з іншого «страшний», «небезпечний», «заборонений», «нечистий». Протилежним до слова «табу» у полінезійській мові є «ноа», що означає «загальний» або «загальнодоступний». Таким чином, «табу» має в собі сенс чогось недосяжного і виражається переважно в заборонах і обмеженнях. Наше словосполучення «святий страх» часто збігається за значенням із «табу» (Freud, 1955, p.18).

Підкреслимо значення сакрального – як психофізичного «священного страху» та жахливого. Разом з тим, спираючись на дослідження Вундта та зв'язку тотема зі священною силою Мана.

“Ця влада прикріплена до всіх особливих осіб, таких як королі, священники чи новонароджені діти, до всіх виняткових станів, таких як фізичні стани, такі як менструація, статеве дозрівання чи народження, і до всіх дивних речей, таких як

хвороба та смерть і все, що пов'язано з ними через їхню силу інфекції чи зараження. Слово «табу» означає все, будь то людина, місце, річ або тимчасовий стан, що є носієм або джерелом цього таємничого атрибута. Він також позначає заборони, що впливають з того самого атрибута. І, нарешті, воно має конотацію, яка має в собі «священний» і «понад звичайний», а також «небезпечний», «нечистий» і «страшний» (Freud, 1955, p.22).

3. Фройд наслідує дослідженню Вундта та підкреслює три класи заборони табу – «залежно від того, як вони впливають на тварин, людей чи інші предмети». «Табу на тварин, які по суті складаються із заборони їх вбивати та їсти, становлять ядро тотемізму. Другий клас табу, спрямований на людей, є зовсім іншого роду. Ці табу обмежені насамперед обставинами, за яких особа, на яку накладено табу, опиняється в незвичній ситуації. Так, молоді чоловіки мають табу на церемоніях ініціації, жінки під час менструації та відразу після пологів; так само і новонароджені діти, хворі та, насамперед, всі померлі мають табу. Власність людини, якою вона постійно користується, є постійним табу для всіх інших людей: її одяг, наприклад, її інструменти та зброя. В Австралії до найбільш особистої власності людини входить нове ім'я, яке він одержав, коли був хлопчиком під час посвяти. Це табу і має зберігатися в таємниці. Третій клас табу, які накладаються на дерева, рослини, будинки та місцевості, є менш стійкими. Вони, здається, дотримуються правила, що все, що є страшним або провокує жах з будь-якої причини, стає предметом табу» (Freud, 1955, p.23).

Соціально часові переходи як ініціація, фіксація в обряді та психічному потоці переходу до соціального віку, часто відбуваються як проходження випробувань, посвяті.

Всі ці часові та соціально-статусні ритуали формують та формували соціально-інституційні бар'єрні та перехідні відносини. Це мало у той час архетипічне значення, а потім формувало прототипи соціально-статусних, просторово-часових визначеностей особистості від роду до інших соціальних інституцій. Наприклад у цехових переходах від учня, підмайстра до майстра, в сучасних системах розрядів та тарифів, визначення рівня освіти (початкова, середня, професійно-технічна, вища) тощо. У організованій злочинності також системи ініціації до злочинної спільноти, ця ритуалізація визначає і фіксацію через соціалізацію в антисупільні або антивладні утворення.

Разом з тим не меншу цікавість викликає проблема другого ім'я, псевдоніма або у кримінальному світі «погоняла», «клички». «Погоняло» (погодження від слів «погонщик», «погонич», у процесі керуванні твариною), (від «кликати», «кличка» це також визначення найменування тварини) – ці найменування презентують комунікування без антропологічної поваги, часто у відносинах домінування у групі або випадково. Тут є різниця, відмінність від імені, належності «мені», персоналізації з «Я» в роду або суспільстві. Прізвище, те, що у роду стає звичайним та призначеним, є власною назвою особи в роду, позначає родову приналежність, за якої можна звати.

До речі дуже цікавим є те, який смисл вкладають у позивні військові, інший випадок якщо це пов'язано з кримінальним значенням – авторитарними відносинами агресії. Якщо позивний має значення соціального втаємниченого

імені, то тут йде про тотемну функцію соціальної групи. До речі соціобіонічний смисл тотема часто має деривацію (символічне, як похідне) у шевронах з зображенням «агресивних звірів» або у кримінальних організаціях в татуюванні.

Колективне несвідоме зооморфного характеру формує психічну структуру під час загрози смерті, у військових діях. Тотемічна основа формує «доступ» до тваринної енергії у колективному несвідомому і щільно пов'язана з силою життя.

Ідентифікація на своїх та чужих, верифікація власними значеннями, смислами та обрядами має криптологічну, втаємничену, тіньову частину тотема та його послідовного біосоціонічного смислу у командоутворенні в екстремальних умовах та верифікації «побратимів та ворогів». Родовий смисл тотема відображається як у кримінальних соціально статусних відносинах «пахан», «хрещений батько» (вид батька, формування ролі патріарха) до «брат», «побратим» або у жіночих утвореннях «сестри», «посестри», сакралізації образу «матері» та таке інше.

Криптологічні таємниці доступу до духу, формування ім'я як програмної долі у родовому вимірі та персоналізація своїх серед своїх, замкненості від чужих – все це часто ставало військовим ідентифікатором та збереження самоідентичності в умовах загрози життю, з родовим визначенням Тіні (втаємниченості).

Повернемося до З. Фрейда: «Найбільш очевидна і та, що вражає, точка погодження між нав'язливими заборонами невротиків і табу полягає в тому, що цим заборонам так само не вистачає мотивів і однаково загадково їх походження. З'явившись в якийсь невизначений момент, вони насильно підтримуються непереборним страхом. Не потрібна зовнішня загроза покарання, оскільки є внутрішня впевненість, моральне переконання, що будь-яке порушення призведе до нестерпної катастрофи. Найбільше що може сказати з цього приводу одержимий пацієнт, це те, що він має невизначені відчуття, що якась конкретна людина в його оточенні постраждає в результаті порушення. Про характер травми нічого не відомо; і справді, навіть цей жалюгідно малий обсяг інформації частіше отримується у зв'язку зі спокутними та захисними діями, які нам доведеться обговорити пізніше, ніж із самими заборонами» (Freud, 1955, р. 26-27).

На наш погляд, амбівалентність, відсутність мотивації та ритуалізація (як в обсесивно-компульсивних розладах) у констеляції, що психічно фіксується, про яку писав Фрейд, формується психічна табуйована база формування законодавства.

“Адже табу стало звичайним методом законодавчого акту в спільнотах, на які воно вплинуло, і стало служити соціальним цілям, які, безперечно, виникли нещодавно, ніж саме табу: такими, наприклад, є табу, накладені вождями та священниками для захисту своїх мати власність і привілеї. Однак, залишається велика група спостережень, на основі яких можна провести наше дослідження. З них я виберу табу, які стосуються (а) ворогів, (б) вождів і (в) мертвих; і я візьму матеріал для нашого дослідження з чудової збірки, включеної Фрейзером у «Табу та небезпеки душі», другу частину його великої праці «Золота гілка»» (Freud, 1955, р. 36).

Страх смерті як обережність з ворогами, владою та небіжчиками має як біологічний смисл, пов'язаний з загрозами вбивства та захворювання, разом з тим саме вбивство, визначалося як порушення устрою світу, оскільки у тваринному світі є різниця між мисливством – трофічними відносинами харчування, агресії як розподілу тварин за територією (про це переконливо писав Конрад Лоренц), вбивством як «сказом» тварини її порушення її природної поведінки. У соціальному значенні вбивство було пов'язано само з порушенням людських та родових законів, тому перші відносини відплати, «таліону», «кровної помсти» було відновлення соціальної або родової рівноваги.

Також, необхідно визначити зв'язок табу з масштабною силою (владою вождя, короля та інших, життя яких оберігається охоронцями від загроз), ворогів як контрсили, яка спрямована на заподіяння шкоди, та «мерців» як результату вбивства ворогів (крайнього ступеня протистояння). Тому часто представники потойбіччя розглядалися, перш за все, як те, що може нашкодити живим. Тут є відмінність від шанованих предків, які мають функції помічників та охоронців.

Тому табу мають розгалужену систему обрядів «очищення», наприклад, після вбивств або вбивства. Окремим класом ритуалів є містичні обряди до заволодіння духом ворога або жертви, його підкорення, контролю, це має свої аналогії у психіці серійних вбивств.

Ці крайні відхилення у соціумі у біологічній поведінці, що часто має анти соціокультурний зміст, визначаються як «звірство», тваринний сказ, вітальне захворювання відносин з довкіллям світом.

Біотична поведінка відносно ворога має характеристики деструктивної агресії насилля, примушення, полон, пошкодження, знищення та вбивство. Саме тому у християнстві була релігійна спроба розірвати коло ворожої ескалації у любові «до ворога свого». Але ворог, образ смерті, страх мерців щільно пов'язані між собою.

Зигмунд Фройд у дослідженні табу так чи інакше розглядав, перш за все, сексуальний інстинкт, менше агресію та голод, як основні інстинкти життя, у табу більше були представлені обмеження, що пов'язані з інстинктами смерті, страхом та обережністю.

На наш погляд тріада сексуальність, агресія, голод потребують занурення у розгляд з позиції соціопсихобіоніки. Фройд вдалося довести не просто «психізацію» якщо користуватися термінологією К.Г. Юнга як впливу цивілізації на біологічні інстинкти, а й визначити соціальну інституціоналізацію родоплемінного етапу розвитку людства, пізніше закріпленого у родових сценаріях, що слугували соціальній організації та самоорганізації «паливом», енергією яких були біологічні інстинкти. Визначені К.Г. Юнгом інстинкти, (Instinct; Instinkt або Trieb), як мимовільний потяг до певної діяльності; спонукання до фіксованої активності він розглядав як властивий кожному психічному явищу. У Параграфі “Дефініції” Карл Густав Юнг дає таке визначення інстинкту:

“[728] ІНСТИНКТ. Коли я говорю про інстинкт у цій роботі чи в інших місцях, я маю на увазі те, що зазвичай розуміють під цим словом, а саме спонуку до певної діяльності. Імпульс може надходити від внутрішнього чи зовнішнього

стимулу, який психічно запускає механізм інстинкту, або від органічних джерел, які лежать поза сферою психічної причинності.

Будь-яке психічне явище є інстинктивним, що виникає не в результаті добровільної причинності, а внаслідок динамічного імпульсу, незалежно від того, чи походить цей імпульс безпосередньо з органічних, позапсихічних джерел, чи від енергій, які просто вивільняються добровільним наміром — в останньому випадку з умовою, що кінцевий результат перевищує добровільно запланований ефект. На мою думку, всі психічні процеси, енергія яких не контролюється свідомістю, є інстинктивними. Таким чином, афекти є такими ж інстинктивними процесами, як і відчуття. Психічні процеси, які за звичайних обставин є функціями волі (q.v.) і, таким чином, повністю знаходяться під свідомим контролем, можуть за ненормальних обставин стати інстинктивними процесами, якщо вони забезпечені несвідомою енергією. Це явище виникає щоразу, коли сфера свідомості обмежена витісненням несумісного змісту, або коли внаслідок втоми, інтоксикації чи взагалі хворобливих церебральних станів настає *abaissement du niveau mental* (Janet) — коли, одним словом, найсильніші процеси відчуття більше не контролюються свідомістю або ще ні. Процеси, які колись були свідомими, але з часом автоматизувалися, я б зарахував до автоматичних процесів, а не до інстинктивних. Також вони зазвичай не поведуться як інстинкти, оскільки в нормальних обставинах вони ніколи не виглядають як імпульси. Вони роблять це лише тоді, коли їм надходить чужа для них енергія” (Jung, 2016, p. 414).

*Швейцарський
психоаналітик,
психолог,
філософ культури,
родоначальник
аналітичної психології.*

Карл Густав Юнг
26.07.1875 — 06.06.1961

Психічні процеси стають інстинктивними, якщо в них «просочується несвідома енергія», та протилежним є процес, який Юнг називав психізацією, коли інстинкти-потяги можуть бути модифіковані відповідно до такого ступеня, що виявляються цивілізованими та перебувають під свідомим контролем.

«Люди часто не бачать, що свідомо вольова однобічність є однією з найважливіших причин небажаного комплексу, і що, навпаки, певні комплекси викликають однобічну диференціацію сумнівної цінності. Певної міри однобічності не уникнути, і, в тій же мірі, комплексів теж не уникнути. У такому світлі комплекси можна порівняти зі зміненими інстинктами. Інстинкт, який зазнав занадто сильної психізації, може помститися у формі автономного комплексу. Це одна з головних причин неврозу. Інстинкт, який зазнав занадто сильної психізації, може помститися у формі автономного комплексу. Це з головних причин неврозу» (Jung, 2014. р. 3078-3079).

Проблеми психізації, як процес рефлексії, за допомогою якого інстинкт чи несвідомий зміст стає усвідомленим, розглядається у боротьбі протилежних прогресії (безперервний процес пристосування до зовнішніх умов) та регресії (адаптації до внутрішнього світу, до вимог самого індивіда та його індивідуальності), разом з тим відбувається протистояння “тваринного” та цивілізованого. Перевага тваринного, як втрата міри, шкодить культурі, цивілізованій людині, а занадто багато цивілізації, як внутрішнього, робить хворим тваринне. “Тваринна природа пригнічується найсильніше в цьому вчинку найвищої мужності та найбільшого зречення, отже, слід очікувати більшого рятування для людства, оскільки такий вчинок сам по собі здається доречним для спокутування провини Адама” (Jung, 1948, р.295). І протилежне значення цього пригнічення метр психоаналізу так визначив: “Дуже важка відмова від усіх життєвих радощів, ця смерть перед розквітом, взагалі болісна, а особливо болісні нездійснені бажання і спроби тваринної природи пробитися крізь силу придушення” (Jung, 1948, р. 323).

Під час соціопсихобіонічного конструювання цивілізованість вчить викликати неусвідомлену енергію, тотем визначає межі управління волею інстинктивного, це не завжди відносини протистояння, це можуть бути відносини доповнення, так екстремальна ситуація визначає свідоме військове звернення до тваринної енергії, агресія та сексуальність можуть трансформуватися через психізацію до комплексних інстинктів. У Зигмунда Фрейда, на другому етапі розвитку його теорії, це інстинкти Ероса (любові, в тому числі соціальної) та Танатоса (інстинкту смерті, руйнування). Психізація та окультурення як підсилення волі неусвідомленою енергією дають людям надію на гуманізм, на подолання «звірств».

Інстинкти життя та смерті у юнгіанстві були пов’язані з розв’язання питання про поєднання прогресивних та регресивних сил у психічному, тому інстинкт життя та інстинкт смерті є бінарною парою. «Символи та образи смерті можна розуміти відносно їхнього значення та смислу для життя, а досвід і події життя слід тлумачити як такі, що ведуть до смерті. Життя розглядається як підготовка до смерті, а смерть – як повнота життя, а разом це відповідає поглядам Юнга (Samuels et al. 1986, р. 86).

І далі, «нейтральна природа психічної енергії означає, що вона може бути використана будь-яким чином, і це не виключає парадоксу застосування енергії для пошуку зменшення енергетичної напруги. Цю тезу можна продемонструвати найбільш чітко в поділі в людській психіці між її прогресивними й регресивними тенденціями. Юнг бачив у регресії спробу зарядити або відродити особистість шляхом зустрічі та злиття з батьківським Імаго або Образом Бога, й, отже, як роботу в узгодженні з Я. Це неминуче веде до розчинення (або “смерті”) Его у його старій формі з подальшим зниженням напружень і збуджень колишнього способу життя. Метафорично це можна вважати смертю, з якої Его-потенціал поєднується у більш адекватній та усвідомленій формі» (Samuels et al. 1986, p. 39-40).

До того ж Юнг виділяє п'ять різних груп інстинктивних факторів: творчість, рефлексія, діяльність, сексуальність та голод. Голод – первинний інстинкт самозбереження, мабуть, найголовніший із усіх інстинктів. Сексуальність – інстинкт, що близько примикає до першого й особливо схильний до психізації, що дозволяє йому відводити свою суто біологічну енергію іншими каналами. Заохочування до діяльності проявляється у подорожі, любові до зміни місць, невгамовності та гри. У категорію рефлексії Юнг включав релігійне спонування та пошук сенсу. Творчість також складає особливу категорію, це він доводить у роботі “Psychological Factors in Human Behaviour”: “245 Хоча, загалом, інстинкт є системою стабільно організованих трактів і, отже, прагне до необмеженого повторення, людина, проте, має особливу силу створювати щось нове в справжньому сенсі цього слова, так само як природі, протягом тривалих періодів часу, вдається створити нові форми. Хоча ми не можемо класифікувати його з високою точністю, творчий інстинкт заслуговує окремої згадки. Я не знаю, чи правильне слово «інстинкт». Ми використовуємо термін «творчий інстинкт», оскільки цей фактор поводить ся принаймні динамічно, як інстинкт. Як і інстинкт, він примусовий, але не поширений і не є фіксованою й незмінно успадкованою організацією. Тому я вважаю за краще позначати творчий імпульс як психічний фактор, подібний за своєю природою до інстинкту, який справді має дуже тісний зв'язок з інстинктами, але не є тотожним жодному з них. Його зв'язок із сексуальністю є проблемою, яка часто обговорюється, і, крім того, він має багато спільного з потягом до діяльності та рефлексивним інстинктом. Але він також може їх придушити або змусити служити собі аж до самознищення особистості. Творення є таким же руйнуванням, як і будівництво” (Jung, 2014, Vol. 8, p. 3074)

Творчість людей, на думку К.Г. Юнга, однаковою мірою є як творчим, так і руйнівним початком. На наш погляд, інстинктивна природа творчості визначає творчість як усвідомлену діяльність у цілісності та гармонізації з цим інстинктом і складає суттєву характеристику людини.

Юнг був також переконаний, що аналітичний процес може лише сприяти зростанню справжньої творчості. Юнг заперечує поширення на творчість теорії витіснення, яка діє в галузі патології. «Творча сила могутніша, ніж її власник. Якщо це не так, то це слабка річ, і за сприятливих умов виховуватиме чарівний таланти, але не більше. З іншого боку, якщо це невроз, часто достатньо лише

одного слова чи погляду, щоб ілюзія злетіла в дим. Тоді гаданий поет більше не може писати, а ідей художника стає менше, і вони стають похмурішими, ніж будь-коли, і в усьому цьому винна психологія. Я був би радий, якби знання психології справді мали цей лікувальний ефект і поклали край невротизму, який робить сучасне мистецтво такою неприємною проблемою. Хвороба ще ніколи не сприяла творчій праці; навпаки, це найстрашніша перешкода для творення. Жодне знищення репресій ніколи не знищить справжньої творчості, як жодний аналіз не може вичерпати несвідоме» (Jung, 2014, Vol 17, p. 7758). Інстинктивні чинники діяльності, рефлексії, творчості мають безпосереднє значення до сутнісних сил людини і можливо припустити про їх базовий передумовний характер, разом з ними значне або навіть основне місце мають інстинкти сексуальності, голоду та агресії (яка до речі пов'язана з активністю, одним з видів якої є діяльність).

Саме інстинкт агресії є важливим для дослідження влади, її розвитку, деформації й перепитів. Конрад Лоренц у своїй етології довів як пов'язана агресія з розподілом за територією виду, як вона пов'язана з ієрархією у групових тварин. Карл Густав Юнг відзначає протилежний, діалектичний характер інстинкту та архетипу.

Базовим положенням для обґрунтування архетипу як колективного несвідомого, був напрям дослідження психіки та змістів несвідомого. «Психічне існування можна розпізнати лише за наявністю змістів, здатних до свідомості. Тому ми можемо говорити про несвідоме лише тією мірою, в якій ми можемо продемонструвати його зміст. Змістом особистого несвідомого є головним чином комплекси почуттів, як їх називають; вони складають особисту та приватну сторону психічного життя. Вміст колективного несвідомого, з іншого боку, відомий як архетипи. Термін «архетип» зустрічається ще у Філона Юдейського стосовно *Imago Dei* (образу Бога) в людині. Його також можна знайти в Іринієї, який каже: «Творець світу не створив ці речі безпосередньо від себе, а скопіював їх із архетипів поза собою». У *Corpus Hermeticum*/ Бог названий ... архетипним світлом. Цей термін зустрічається кілька разів у Діонісія Ареопагіта, як, наприклад, у *Decaelesti hierarchia*, II, 4: «нематеріальні архетипи», 6 і в *De divinis nominibus*, I, 6: «Архетипічний камінь». Термін «Архетип» не знайдений у св. Августина, але ідея про нього є. Так, у *De diversis quaestionibus* L X X X III він говорить про «ідеї принципів, «які самі по собі не сформовані ... , але містяться в божественному розумінні».

До того ж Карл Густав Юнг визначає, що ««Архетип» – це пояснювальний парафраз платонівського ейдосу... Він говорить нам, що, коли мова йде про колективне несвідоме, ми маємо справу з архаїчними чи – я б сказав – первісними типами, тобто з універсальними образами, що існують з найдавніших часів. А також автор цей термін пов'язує з терміном «колективні репрезентації», що Леві-Брюль використовував для позначення символічних фігур у первісному уявленні про світ. Тому на думку Юнга його можна легко застосувати й до несвідомого змісту, оскільки він означає практично те саме. Первісні племінні знання пов'язані з архетипами, які були модифіковані особливим чином. Вони більше не є вмістом несвідомого, а вже перетворені на свідомі формули, яким

навчаються згідно з традицією, як правило, у формі езотеричного навчання. Останнє є типовим засобом вираження для передачі колективного змісту, спочатку отриманого з несвідомого» (Jung, 2014, Vol. 9 I, p. 3512-3513).

Юнг розглядає прояви архетипів у казках, міфах, снах, але підкреслює особливу роль снів, які позбавлені критичного й оцінного впливу свідомої розробки, у снах архетип індивідуалізований, зрозумілий і наївний. «Архетип, по суті, є несвідомим змістом, який змінюється, стаючи свідомим і сприйманим, і він набуває свого кольору від індивідуальної свідомості, в якій він випадково з'являється».

Є суттєва відмінність архетипу та інстинкту, як динамічних програм поведінки. Вроджений чи набутий інстинкт визначає динаміку, структуру поведінки тварини або тваринного у людині. Архетип має таке саме відношення до психічного, як інстинкт до тілесного. Архетип є програмною динамікою та регулятором психічного життя. Схожість характеру взаємозв'язку архетип – психічне життя до зв'язку інстинкт – тіло, надає зрозуміти відмінність сексуального інстинкту від Еросу у колективному несвідомому, інстинкту рефлексії від Логосу.

Тут можливо побачити як вертикальні зв'язки: тваринне тіло, людська душа, трансцендентна, вища форма духу. Як про це писав сам метр аналітичної психології: «32 Але все не так просто. Ерос – сумнівний хлопець і завжди ним залишатиметься, що б не говорило про нього законодавство майбутнього. З одного боку, він належить первісній тваринній природі людини, яка триватиме, доки людина матиме тваринне тіло. З іншого боку, він пов'язаний з вищими формами духу. Але він процвітає лише тоді, коли дух і інстинкт знаходяться в правильній гармонії. Якщо йому не вистачає того чи іншого аспекту, результатом є травма або принаймні односторонність, яка може легко змінитися на патологію. Занадто багато тваринного спотворює цивілізовану людину, надто багато цивілізації робить тваринне хворим. Ця дилема розкриває величезну невизначеність, яку несе Ерос для людини. Бо, по суті, Ерос – це супергум, сила, яка, як і сама природа, дозволяє завойовувати та експлуатувати себе, ніби вона безсила. Але перемога над природою дорого оплачується. Природа не вимагає пояснень принципів, а вимагає лише терпимості та мудрої міри» (Jung, 2014, p. 2672). Можливо побачити і горизонтальні зв'язки, як пов'язані сексуальний та агресивний інстинкти на рівні тваринного тіла, так пов'язані Ерос та Влада, архетипи Венери та Марса.

«78 ... Там, де панує любов, немає волі до влади; і там, де головною є воля до влади, бракує любові. Одне є лише тінню іншого: людина, яка приймає точку зору Ероса, знаходить свою компенсаційну протилежність у волі до влади, а людина, яка робить акцент на владі, є має протилежністю Ерос. Якщо дивитися з односторонньої точки зору свідомого ставлення, тінь є неповноцінним компонентом особистості і, отже, витісняється через інтенсивний опір. Але витіснений зміст має бути усвідомленим, щоб створити напругу протилежностей, без якої неможливий рух вперед. Свідомий розум знаходиться нагорі, тінь – унизу, і, так само як високе завжди прагне низького, гаряче – холодного, так і вся свідомість, можливо, не усвідомлюючи цього, шукає свою

несвідому протилежність, без якої вона приречена на застій, застій і закостеніння. Життя народжується лише з іскри протилежностей” (Jung, 2014, Vol 7., p. 2697-2698).

Ерос і Влада мають безпосередній зв'язок до інстинктів життя та смерті. Далі в історії багато прикладів того як жадоба до влади проявляється у злочинах проти людяності та у воєнних злочинах, у яких жах та терор та масові вбивства визначають втрату людяності. Ерос і Влада грають важливе значення у визначення портрета як злочинця, так і політика, Цілком обґрунтованим є розгляд владного та еротичного виміру, наприклад, в організованій злочинній спільноті, яка може бути вибудована на жорсткій конкуренції зі значною мотивацією до влади та має бути збалансована добрим ставленням один до одного, тому що втрата міри буде для них означати, що ця спільнота входить до довгого етапу війни всіх проти всіх. Навпаки, збалансована протилежність Влади та Ероса, дозволяє структурі організованої спільноти спрямовувати свої дії на “бізнес” з розширенням сфери впливу.

Надмірна перевага Еросу також створює загрози лідерству у злочинному угруповуванні, оскільки в цьому випадку чи то конкуренти, чи то правоохоронні органи можуть використовувати оперативні комбінації відомі як “солодка пастка”. Тому навіть у “злочинів у законі” не має бути сім’ї, що б це не заважало “кримінальній справі”. Це відома стратагема відволікання на пристрасть кохання лідера з вирішення постійних або стратегічних справ. І це не єдиний випадок. Тому пари Аніма та Анімус, Ерос та Влада мають бути збалансованими, але стан цього балансу, характер цього балансу багато про що свідчать у лідерстві або кримінальному лідерстві. Є, іноді невелика, різниця у політичній сфері, коли політичні діячі приймають рішення в умовах агресивного або військового конфлікту.

Тотем включав вертикальні зв'язки тваринних інстинктів та спроби їх дресування під волю суб'єкта (що визначається свідомістю), тому у тотемних практиках зустрічається образ тотема та його поведки у тілесно-інстинктивній організації, перш за все, сексуального, агресивного інстинктів та задоволення голоду (як ми покажемо далі в екологічному вимірі – відносин з навколишнім оточенням та екосистемою), антропородовою системою (як архетипи та родові сценарії) тотема у зв'язку з табу, духовною трансцендентною системою – як сакралізація тотема «священного батька» або «священної матері», що часто-густо визначалося матрилінійністю або патрилінійністю роду, що складалося у родоплемінну організацію.

В основних архетипічних або міфологічних системах формування казок, що відображені у роботах Володимира Проппа, та надалі ці ідеї розвивалися в роботах Джозефа Кемпбела (Campbell, 1990) та Кристофера Воглера (Vogler, 2007), основний герой пробує відновити втрачений порядок або порушує нелюдські табу, за що неодмінно отримує випробування та пригоди. За Кристофером Воглером сучасні сценарії Голлівуду та більшість успішних сценаріїв фільмів формуються за міфологічною схемою мандрів героїв.

Але під час дослідження біотичного, тілесного, передумовного для формування суб'єктності людини нас цікавить досвід формування відносин

тілесне-психічне-соціальне, що може бути випадково складена або має програмну зборку у соціопсихобіонічних практиках.

З одного боку ми бачимо чіткий взаємозв'язок інстинктів сексуального (що спрямований на відтворення роду), голоду (а краще його визначати як харчового інстинкту), агресії та розподілу виду на трофічну нішу. Нагадаємо особливу роль процесів виживання в цих інстинктах. Наприклад виживання у харчовому інстинкті визначає особливе місце ввиду та роду в екології, харчових або трофічних ланцюжках, як би сказали сучасні екологи у переході енергії сонця через фотосинтез в життєву енергію рослин, та далі послідовно рослиноїдних та м'ясоїдних.

Тотем через соціопсихобіонічні зв'язки формував базове відчуття соціального, психічного та біонічного середовища. Сексуальні та еротичні практики формували, як це доводив З. Фройд, родоплемінні відносини, як передумови соціальних інститутів; агресія та практики полювання та діяльності формували владу та табували ці відносини. Голод, харчовий інстинкт, та його домінація, формували разом з сексуальним та агресивним інстинктом середовищне сприйняття, те що більше відомо через теорію «умвельт» (нем. Umwelt, «довкільний світ») в біосеміотике, поняття, яке введено Якобом Іксюлем і розвинене Томасом Себеоком.

У розробці Карла Юнга для нас не менш цікавими є перехідні форми вид тварини до духу, або навіть сакрального. Цей процес представлений в образах Трикстера (Trickster; Trickster) – що психологічно позначає несвідомі тіньові тенденції амбівалентної діяльної мінливої натури. «472 Будь-хто, хто належить до сфери культури, яка шукає ідеальний стан десь у минулому, має справді дуже дивні почуття, коли стикається з постаттю трикстера. Він є предтечею рятівника і, як він, Богом, людиною і твариною одночасно. Він є водночас недолудським і надлюдським, звірячою і божественною істотою, чиею головною і найбільш тривожною характеристикою є його несвідомість. Через це його покидають (очевидно, люди) супутники, що, здається, вказує на те, що він опустився нижче рівня їхньої свідомості... » (Jung, 2014, Vol. 9 I, p. 3771).

Така характеристика психічних процесів часто відображається у кримінальній сфері у злочинах шахрайства, навіть досліджується окремий клас соціальних технологій, що має трикстерське коріння, часто люди захоплюються маніпуляціями, фейками та іншими проявами трикстерства, які іноді є соціально дискримінованими, несхвальними, а іноді стають соціально схвальними, наприклад, відносно тоталітарної агресії.

Юнг у свій час робив висновок про те, що: «178 Так звана цивілізована людина забула Трикстера. Згадує його лише образно-метафорично, коли, роздратований власною бездарністю, говорить про те, що доля грає з ним, чи щось зачароване. Вона ніколи не підозрює, що її власна прихована і, очевидно, нешкідлива тінь має якості, небезпека яких перевищує її найсміливіші мрії. Як тільки люди збираються в маси й занурюють особистість, тінь мобілізується і, як показує історія, може навіть персоніфікуватися і втілювати» (Jung, 2014, Vol. 9 I, p. 3775).

У криміналі образи трикстера часто пов'язані з образом Кота, шахрая. Він в своєму арсеналі проти грубої сили має свої хитрощі. Схожі характеристики у владних відносинах має образ Лисиці. Майже у кожній міфології є свої трикстери. Необхідно звернути увагу, що трикстери мають відносини з щасливими або нещасними випадками, відомими як фортуна, доля, тому що вони є руйнівниками або змінюють через події порядок. Трикстери вносять інстинкти у свідомість з її раціональністю, та в інстинктивні масові явища раціональність, через парадокс, жарт, непередбачуваність, що пов'язано з ознаками долі. Тому далі ми окремо розглянемо класичну схему Ніколо Макіавеллі, Уільяма Шекспіра, Вільфредо Парето у визначенні влади та еліт.

Не менш цікавим посередником Карл Густав Юнг вважав Гермеса, який має безпосереднє відношення до такого поняття аналітичної психології як “психопомп”.

Психопомп (Psychopomp; Psychopompos) – психічний фактор, що є сполучною ланкою між несвідомими змістами та свідомістю; дуже часто персоніфікується в образі мудрого старця або старої людини, іноді - тварини, що допомагає, наприклад це сірий вовк, а також психагога. Психагог (ψυχαγωγός – «провідної душі») – спочатку це провідник душ померлих у підземне царство мертвих у давньогрецькій міфології; «Психопомп» найчастіше вживалося як прізвисько (епіклесу) бога Гермеса.

Посередник психопомп тісно пов'язаний з духом та душею, з анімусом та анімою, має терапевтичний ефект, а також проявляє зміст Ероса і Логоса. “33 Як і аніма, анімус також має позитивний аспект. Через образ батька він виражає не лише загальноприйнятну думку, але – такою ж самою мірою – те, що ми називаємо «духом», зокрема філософські чи релігійні ідеї, точніше ставлення, яке з них випливає. Отже, анімус є психопомпом, посередником між свідомим і несвідомим та уособленням останнього. Подібно до того, як аніма через інтеграцію стає Еросом свідомості, анімус стає Логосом; і, так само як аніма, надає взаємозв'язок і пов'язаність зі свідомістю чоловіка, анімус надає свідомості жінки здатність до рефлексії, обдумування та самопізнання” (Jung, 2014, Vol. 9 II. p. 4020).

Психопомп, який часто має характеристики Гермеса, проявляється у різних фігурах, наприклад, у фігурі старої людини. Фігура мудрого старця, яка має роль гуру, духовного вчителя. старець-мудрець з'являється в снах як людина, що має авторитет. Архетип духу надає ресурси розуміння, самоаналізу, доброї поради, коли власних ресурсів у людини не вистачає, тоді архетип компенсує такий стан духовного дефіциту певним змістом, покликаним заповнити порожнечу. Таким вісником богів був Гермес. Як тут не згадати атрибути Гермеса «крилаті сандалії» та кадуцей. Якщо крилаті сандалії визначали швидкість досягнення божественних повідомлень до людей, то кадуцей був символом провідника душ з поцейбічного у потойбічний світ. Кадуцей потім був символом медиків, купців, податкових служб. Але ж основне – кадуцей був символом Гермеса, його постаті психопомпа, це є жезл з двома зміями білою та чорною, життям та смертю.

У сучасних міжнародних відносинах ми можемо спостерігати, як деякі країни, озвучують роль медіаторів, посередників у переговорах між сторонами

конфлікту, тобто ніби виступають у ролі психопомпа, мудрого старця, що може врегулювати конфлікт, а на справді виступають у ролі трикстера, шахрая – країни, які під маскою мудреця, є хитрими купцями, що торгують з двома сторонами конфлікту.

Соціопсихобіоніка та концепт «умвельт» у біосеміотиці

На нашу думку, евристичність для профайлінгу у дослідженні тілесного, біологічного як передумовного у людині, має концепція «Umwelt», яка була розроблена Якобом фон Ікскюлем (Jakob von Uexküll). У його концепції, яка стала початком школи біосеміотики, «Umwelt» розглядається як специфічний навколишній світ, до якого пристосовується та який будується під впливом будь-якого біологічного організму. Біосеміотичний акцент пов'язаний з тим, що вводиться поняття смислу, який вилучається життєвого світу організмами у діях, знаках та значеннях. Тому біологічним організмам автор надає значення суб'єкту, та власне їх життя майже і є пізнанням. Одним з найважливіших положень цього підходу є те, що різні живі організми живуть у різних «когнітивних» та життєвих світах. Ці світи будуються не стільки як світ речей, а й як світ пізнання (життя) та дій.

Німецький біолог з Балтії (Естонії), який працював у галузі фізіології м'язів і досліджень поведінки тварин і вплинув на кібернетику життя, засновник зоосеміотики та біосеміотики.

Якоб фон Ікскюль
08.09.1864 – 25.07.1944

За Я. фон Ікскюлем, починати пошук когнітивних процесів потрібно з тварин, він ставить питання про біологічний смисл. Тварини у родовому та індивідуальному зрізах сприймають, діють та живуть вибірково, їх світ вибірковий, тому вони не тільки підлаштовуються під світ, ай дизайнерять його

за своїми діями та сприйняттям. Зріз світу, який має для них значущість, який біологічний організм здатний сприйняти та на який поширюються можливості його дій та сприйняття, власне й є «Umwelt». Близьке спілкування Я. фон Ікскюля з філософом Е. Кассієром в університеті Гамбурга у 1920-х – 1930-х рр. вплинуло на пошук значень у біологічному світі. Для Ернеста Кассієра людина символічна, світ людей міфологічний, релігійний, образотворчий – світ символів. Якщо соціальний світ – це світ символів другої знакової системи – мовлення, то біологічний світ тварин в Ікскюля світ першої знакової системи. Тварини передають одне одному знаки та сигнали. Для Ікскюля весь світ – це світ смислів, тому його «Umwelt» – це сприйняття, дії, значення специфічно вибіркового у навколишньому середовищі.

Ми дещо критично ставимося до біологізаторського підходу відносно смислу та когнітивних процесів, оскільки саме у другий сигнальній системі відбуваються складні процеси пізнання та абстрагування, разом з тим представлена концепція надає можливість шукати не кордони біологічних та соціальних систем сприйняття світу, а шукати спільність, єдність цих процесів, їх перетин. На мій погляд, все ж такі пізнання це є соціальним феноменом, пов'язаним з діяльністю, і саме відносно діяльності слід розглядати суб'єкта (що власне притаманно соціальному світу, світу діяльності людей, дійсності). Відносно тварин – це світ актів, дій. Тому якщо ми розглядаємо протокогнітивні процеси, біологічно передумовні до свідомих дій, то краще позначати біологічні процеси поняттям «актор», той, хто здійснює акти, дії, сприймає світ несвідомо, до появи свідомості або неусвідомлено (у передумовному, базовому, тваринному відносно людини). Такий підхід вирішує діалектичний пошук загального, особливого та одиничного у порівнянні біологічного та соціальних світів їх єдності та специфічності, де біологічний є базовим для людини, а соціальне у діяльності та творчості сутнісним. У профайлінгу це надає широкі можливості вивчати процеси високоскладних та низькоскладних когнітивних процесів, наприклад, у політиків. Тому що часто проста фіксація зниження когнітивних процесів та їх взаємозв'язок з прийняттям рішення відносно війни встановлюється, але не пояснюється закономірностями.

Оскільки нас у цьому розділі профайлінгу цікавить як біологічне визначає соціальне, та як соціальне змінює біологічне у людині, тому концепція «Umwelt» має евристичність для дослідження індивідуальних та референтних соціальних груп де переважає підсвідоме та несвідоме. Цікавими є процеси формування біологічного «Umwelt» та соціопсихобіоніка його у «Soziale Umwelt» (соціальне середовище) і «Soziale Welt» (соціальний світ) та відповідні соціопсихічні процеси.

Поняття “Umwelt” уперше було запропоновано Я. фон Ікскюлем у роботі “Навколишній світ і внутрішній світ тварин” (Umwelt und Innenwelt der Tiere) (von Uexküll, 1909).

“Наскільки б об'єктивними не були б чинники навколишнього середовища (Umwelt), їх вплив на нервову систему слід розуміти. Ці ефекти також розглядаються та регулюються планом будови. Разом вони утворюють внутрішній світ (Innenwelt) тварин. Цей внутрішній світ (Innenwelt) є чистим

плодом об'єктивного дослідження, і його не можна затьмарювати психологічними спекуляціями. Для того, щоб створити живе враження про такий внутрішній світ, можна, мабуть, запитати, що б робила наша душа з таким обмеженим внутрішнім світом. Але малювання та прикрашання цього внутрішнього світу психічними якостями, які ми не можемо ані довести, ані заперечити, не є справою серйозних дослідників" (von Uexküll, 1909, p.6)

Автор дійшов до висновку, що потрібно досліджувати те, що поєднує ці світи, те що він назвав "дизайн плану тіла".

"Над внутрішнім світом і навколишнім середовищем стоїть план, що домінує над усім. На мою думку, лише дослідження плану може забезпечити здорову та безпечну основу для біології. Це також знову поєднує анатомію та фізіологію у плідній взаємодії. Якщо дизайн плану тіла для кожного виду тварин є центром дослідження, то кожен нововідкритий факт знаходить своє природне місце, де він спочатку набуває сенсу та значення"(von Uexküll, 1909, p.7).

Це важливе біологічне положення має і широкий спектр застосування, оскільки взаємодія тваринного з навколишнім середовищем, функційно формує інстинкти (Ікскуль частіше замість них використовує поняття плани природи), а взаємодія психічного та соціального формує архетипи, смисли та значення – але і тут має бути дизайн плану психіки". Саме цей дизайн плану психіки у соціопсихобіоніки є профайлінгом особистості.

У цій роботі він доводить, що навколишній світ формується і внутрішнім світом у сприйнятті та діях тварин. Innenwelt – це не пасивний світ адаптації, та й світ, що адаптують тварини. У 1937 р. Ікскуль зробив науково-популярне видання з малюнками Георга Крісцата під назвою "Прогулянки життєвим світом тварин і людей". У цій книзі він свої ідеї викладає у зрозумілій для широкої публіки формі та з прикладами, які часто вражають уяву (von Uexküll and Kriszat, 1970). Так різність сприйняття живими організмами навколишнього світу в тому самому просторі він ілюструє таким прикладом.

Кімната, наприклад, постає в одному вигляді для собаки, в іншому несхожому вигляді для людини, і зовсім інакше сприйняття має кімнатна муха. Людина розрізняє найбільшу кількість відтінків кольорів предметів, що знаходяться в кімнаті (помаранчевий, рожевий, жовтий, синій, зелений, бузковий). Для собаки багато з цих кольорів виглядає однаково, і тому обриси предметів не настільки різкі. Муха розрізняє лише світло та півтму. Вона бачить люстру, що горить, і світло, що відбивається від люстри, в столових приладах, що знаходяться на столі. Відмінність відбувається у сприйнятті кімнати й вона пов'язана з різницею у способах поведінки у ній живих істот.

Тому специфіка сприйняття та особливості органів чуття не тільки визначають внутрішній світ, Innenwelt, але їх дії, що опосередковані внутрішнім світом, організують Umwelt кожної живої істоти та формує світ їх взаємодії.

Umwelt, на думку Ікскуля, – це особливий світ сприйняття та дії, той світ, який будує собі будь-який біологічний вид та окрема особина в ньому, до якого адаптований і який визначає спосіб його поведінки у ньому. Umwelt – це певний зріз світу, що має екологічні простори:

– ефектний простір (або простір дії) - “простір руху, що складається з тисячі пересічних напрямних кроків, але має систему площин, що домінують, розташованих перпендикулярно одна на одну, добре відому систему координат, яка служить основою для всіх просторових визначень;

– тактильний простір. “Елементарним будівельним блоком тактильного простору є не кількість руху, як спрямованих кроків, те, що фіксоване, а саме розташування. Місце також завдячує своїм існуванням знакам суб’єкта і не є структурою, прив’язаною до субстанції середовища”;

– візуальний простір, який збігається з тактильним простором у тварин зі світлочутливою шкірою та має відмінності від сприйняття тварин з очима. “У сітківці ока дуже дрібні елементарні ділянки – зорові елементи – лежать близько один до одного. Кожному візуальному елементу відповідає місце в середовищі, оскільки встановлено, що кожен візуальний елемент має локальний знак” (von Uexküll and Kriszat, 1970, p. 30-41).

Також він розглянув таку структуру дослідження проблеми Umwelt, точніше результати дослідження цих питань:

Найdaleший план. На відміну від ефектного простору та тактильного простору, візуальний простір оточений непроникною стіною, яку ми називаємо горизонтом або найdaleшою площиною.

Час пам’яті. Він залежить саме від суб’єкта. “Час як послідовність моментів змінюється від середовища до середовища відповідно до кількості моментів, які суб’єкти переживають за той самий проміжок часу. Митті – це найменші неподільні судини часу, тому що вони є вираженням неподільних елементарних відчуттів, так званих моментних знаків”.

Прості середовища. “Простір і час не приносять безпосередньої користі суб’єкту. Вони набувають значення лише тоді, коли необхідно розрізнити численні особливості, які збігалися б без часових і просторових рамок середовища. Однак така структура не потрібна для дуже простих середовищ, які містять одну функцію. З усіх різних речей, що знаходяться в його оточенні, його середовище поглинає лише вічно ту саму властивість, завдяки якій парамедій, якщо його будь-яким чином подразнити, змушує втекти. Одна і та сама функція перешкоди завжди викликає однаковий рух втечі”.

План та мета. “Оскільки ми, люди, звикли наполегливо рухатися від мети до мети, ми переконані, що тварини живуть так само. Це фундаментальна помилка, яка неодноразово вела попередні дослідження хибним шляхом... Тому, розглядаючи оточення, нашою першочерговою турботою має бути погашення спогаду цілі. Це може статися тільки в тому випадку, якщо ми розставимо життєві прояви тварин з точки зору плану. Можливо, окремі дії вищих ссавців згодом виявляються цільовими діями, які самі є частиною загального плану природи”.

Образотворення та образ дії (ефектотворення). “Зіставлення мети суб’єкта і плану природи також знімає питання про інстинкт, з яким ніхто нічого не може зробити правильно”. Якщо дослідник “використовує природний план як фактор порядку замість інстинкту, тоді він також визнає те правило природних планів у плетінні павутини або в будівництві птахів гнізда, оскільки в обох

випадках немає питання індивідуальної мети. Інстинкт – це лише продукт збентеження, який необхідно використовувати, коли хтось заперечує надіндивідуальні плани природи. І це заперечується, тому що неможливо сформулювати правильне уявлення про те, що таке план, оскільки він, звичайно, не є ні субстанцією, ні силою”.

Відомий шлях. Найпростіший спосіб переконатися в різноманітності людського середовища – це дозволити людині, знайомій з місцевістю, провести вас по незнайомій місцевості. Гід обов’язково йде стежкою, яку ми самі не бачимо...Відомий спосіб повністю залежить від окремого суб’єкта і тому є типовою екологічною проблемою. Добре відомий шлях є просторовою проблемою і, водночас належить до візуального простору, а також до ефективного простору суб’єкта”.

Дім і рідне місто (Heim und Heimat). “Дім – це суто екологічна проблема, оскільки це виключно суб’єктивний продукт, і навіть найточніші знання про навколишнє середовище не дають жодної підказки щодо його існування”. Не всі тварини мають дім навіть якщо є простір дії. Вони можуть мати рідну територію або інші прояви екологічного простору. Так, якщо власну територію помічають тварини (наприклад, ведмідь), на думку Іксюля, то це є дім.

Друг (Der Kumpan). Автор пов’язує це з диференціацією та власним ставленням “Якщо уявити (що не позбавлене аналогії у первісної людини), що в середовищі галки всі живі істоти, т.е. рухомі речі розпадаються на галки та не-галки, і якщо далі, залежно від особистого досвіду, межа буде проведена по-іншому, можливо, можна зрозуміти, що такі гротескні помилки, як щойно описані, можуть відбуватися. Не сам образ, а вплив власного ставлення є вирішальним для того, щоб мати справу з галками чи не-галками. Тільки це вирішує, яке зображення отримає відповідний супровід”. У цьому питанні вже можливо побачити найулюбленішу тему дослідників ідентичності (свої-чужі-інші).

Зображення пошуку та тон пошуку (можливо також перекласти як пошук зображення та звуку). Один з важливих висновків дослідника полягає у тому, що пошуковий образ знижує значення образу пам’яті, робить його майже непомітним. Пошуковий образ може бути як зображенням, так і звуком. Автор навіть досліджує різний пошуковий тон у різних тварин.”Те, що ми називали різними настроями краба, ми тепер можемо описати набагато точніше як різний пошуковий тон, з яким краб наближався до тієї самої мітки й надавав їй захисний тон, тон проживання, живильний тон”.

Чарівне середовище “Безсумнівно, всюди існує фундаментальний контраст між середовищем, яке ми, люди, бачимо розкиданим навколо тварин, і середовищем, яке вони самі створили та наповнили своїми спогадами. Досі середовище, як правило, було продуктом маркерів, викликаних зовнішніми подразниками. Образ пошуку, а також розрив відомого шляху та демаркація дому становили виняток із цього правила, яке не могло бути пов’язане з будь-якими зовнішніми подразниками, а являло собою вільні суб’єктивні продукти. Ці суб’єктивні продукти виникли в результаті багаторазового особистого досвіду суб’єкта. Саме тому діти часто живуть у чарівному середовищі... Такі випадки

часто вражали дослідників серед первісних народів. Про примітивів кажуть, що вони живуть у чарівному світі, в якому фантастичні явища змішуються з чуттєвими речами їхнього світу”.

Той самий предмет як об'єкт у різних середовищах. Кожне середовище різних суб'єктів вирізає з одного ж, того ж простору певну частину, властивості якої придатні для формування як носіїв ознак, так і ефективних матеріальних носіїв його функціональних кіл. Відповідно до різних рухів, тонів, сприйняття, а також пам'яті, образи численних мешканців простору (в дослідженні Ікскюля на прикладі дуба) оформлені по-різному (von Uexküll and Kriszat, 1970, p. 42-101).

Автор ілюструє те, як жива істота на основі структури відчуття її плану тіла вибирає можливі контакти із зовнішніми предметами у світі, як подразники та сигнали відповідають можливостям органів почуттів цієї живої істоти та слугують її потребам виживання та успішної діяльності.

Наведемо приклад, який вже став класичним про навколишнє середовище нібито мильну бульбашку, яка створюється навколо живого організму. “Щойно ми самі входимо в таку мильну бульбашку, навколишнє середовище, що й досі тягнеться тільки навколо суб'єкта, повністю перетворюється. Багато властивостей строкатого лука повністю зникають, інші перестають бути пов'язаними один з одним, але створюються нові зв'язки. У кожному мильному міхурі виникає новий світ” (von Uexküll and Kriszat, 1970, p. 4). І далі він наводить як відбувається полювання у самки польового кліща, що стала дорослою. “Вона підіймається за допомогою повного комплекту восьми ніг на кінчик сучка, що виділяється, на улюбленому нею кущі, щоб з достатньої висоти зуміти впасти на маленького ссавця, що пробігає повз, або бути струснутим з куща і потрапити на більшого за розміром ссавця. Позбавлена очей тварина знаходить дорогу на свою сторожову вежу за допомогою загальної світлочутливості шкіри. Про наближення здобичі цей сліпий і глухий розбійник з великої дороги може судити з допомогою почуття нюху. Ніжний запах масляної кислоти, що виділяється шкірними залозами всіх ссавців, діє на кліща як сигнал, щоб залишити свій пост і стрімко впасти вниз. Якщо вона при цьому падає на щось тепле, що вона виявляє завдяки своєму тонкому відчуттю температури – значить, вона наздогнала здобич, теплокровну тварину, та їй потрібно тепер тільки через дотик знайти якомога безволосіше місце, щоб з головою встромитися в шкірні тканини здобичі. Тепер вона повільно перекачує у собі струмінь теплої крові” (von Uexküll and Kriszat, 1970, p. 7).

Ця для звичайних людей жахлива історія є свідченням про «збірку» трьох значущих сигналів та відповідних рефлексів, що відібрані з навколишнього середовища (це запах масляної кислоти, що виходить від шкіри ссавця, теплота, що випромінюється тілом його жертви, і механічні подразнення, пов'язані з проникненням у волосяний покрив до шкіри ссавця). Ці значущі сигнали запускають рефлекси, за Ікскюлем, три «функціональні кола» (Funkzionskreis) сприйняття та дії. Відчуття наближення жертви запускає три функціональних кола сприйняття: перше коло – відчуття запаху та привабливості жертви, від процесів у органі нюху через індукцію запускаються органи дії – це друге коло, кліщ у результаті активності падає на ссавця, що запускає третє коло дотику –

внаслідок відчуття теплоти, температури шкіри, кліщ пронизує шкіру і починає житися кров'ю. саме ці три функціональних круги є ознаками сприйняття. Ікскуль наводить спостереження за кліщами у Зоологічному інституті Ростока, що свідчили, що кліщ може існувати без їжі 18 років, та дочекавшись свого часу та отримав їжу, виконати біологічне призначення (von Uexküll and Kriszat, 1970, p. 12).

У концептуалізації Umwelt, навколишнє середовище постає як результат взаємодії світу та вибіркової взаємодії з внутрішнім світом, що визначений значущими сигналами, органами сприйняття та їх особливостями, дією живого організму.

Значущість сигналів Ікскуль визначає як смисл та когнітивне визначення, тому суб'єктами у нього не тільки люди, а й тварини. Umwelt є світом смислів, з цим ми не можемо погодитись, оскільки сприйняття ще не є смислом, а біологічні дії ще не є діяльністю. Вибіркове сприйняття та моторна активність ще не є цілепокладанням та усвідомленими діями – діяльністю.

Разом з тим, Ікскуль надав переконливе визначення вибіркового, того, що обумовлене значущістю сприйняття та дії, вони, у свою чергу, формують світ сприйняття (Merkwelt) та світ дій (Wirkwelt).

Таким чином, підсумуємо основні смислові контексти «Umwelt», та розглянемо, що вони у соціопсихобіоніці обумовлюють у профайлінгу людини.

1. Світ сприйняття та світ дій у навколишньому середовищі постають як «цілісне навколо тварини» его Umwelt.

Ці навколишні світи багатоманітні, так само як і багатоманітні самі тварини. Специфіка тварини є як спеціалізація тварин у значущому відборі навколишнього середовища, його дизайні.

У соціопсихобіоніці саме дизайнерські можливості є привабливими для окультурення як біологічної поведінки, так і використання автоматичних та самоорганізаційних можливостей Umwelt як тотему.

2. Umwelt постає як довкілля, результат дизайну вибіркового значущого для живого організму змісту сприйняття та дії. Вибір значущого та «вилучення смислу» є демонстрація здатності виживати, адаптуватися до середовища та взаємодіяти з іншими організмами.

У соціопсихобіоніці як взаємодії біологічного та соціального, вибіркоче значуще для живого організму розв'язує питання про екологічну гармонійність сприйняття та дії, використання та можливе комплексування органів чуття у різних середовищах.

Актуалізують цю проблему ситуації руйнування повсякденного соціального світу та необхідність виживання, адаптації до екстремальних умов та зміна зв'язків взаємодії.

3. Концепт «Umwelt» надає можливість Ікскуль розглядати як активність тварини, так і активність довкілля, він як створює та обумовлює живі організми, так і створюється та обумовлюється ними.

Ця активність зовнішнього середовища також пов'язана з системою сигналів та знаків у взаємодії живого організму та довкілля, разом з тим ускладнення сигнальних систем людини має схожість та базується на

біологічному, тому друга сигнальна система як мовна та символічна комунікативна система, будувалася на «Umwelt», а у соціальних системах формувалася як єдність природного та штучного середовищ де природне формувала переважно сигнальні та знакові системи, а штучне – смислові та символічні. Саме у поселенських «Umwelt» формувалися соціальні ідентичності людей як смислові, значеннєві, вибіркові, символічні, що формували, на наш погляд «Poliswelt» базові поселенські світи зі своїми навколишніми середовищами, аж до формування «Urbanewelt» – міських світів, цілісних систем, що поєднували значущі знакові, сигнальні, мовні та символічні визначеності організації самоорганізації та організації життя. Але сучасна людина все більше знецінює біологічний Umwelt, закономірності якого залишилися у соціопсихобіоніці та їх символічних, іноді метафоричних формах.

І цьому питанні методологічно важливим є висновок Ікскюля про вищі світи. “Чим більше збагачується внутрішній світ завдяки розширенню таких структур, тим більшим і багатшим стає середовище тварин. Тому оточення наступного вищого завжди включає оточення наступного нижчого. І якщо думати про тварин як про спостерігачів, то середовище вищої тварини завжди можна вважати середовищем нижчої тварини, в якому вона спостерігає. Для спостерігача нижча тварина представляє себе з навколишнім середовищем замкнуту одиницю, тоді як нижча тварина ніколи не може досягнути єдності вищої тварини з її середовищем. Ця концепція тваринного світу створює ідею все більших і більших кіл, що охоплюють у наступному менше.” (von Uexküll, 1909, p. 251-252).

Різні «Umwelt» можуть бути розташовані не тільки за простором та мати різні простори на одному об'єкті, але вони можуть бути й різної складності, вищі ґрунтуються на нижчих та спостерігають за ними. Це стосується і людей.

«Ми, люди, теж живемо в оточенні іншого. Безсумнівно, є люди, в оточенні яких ми живемо, і все наше оточення ніби оточене чужим середовищем. Варто лише поглянути на картини Гольбейна, щоб переконатися в тому, що світ, у якому він жив, був набагато багатшим, ніж наш. Коли він малює найпростіші предмети, вони володіють настільки незбагненно високою реальністю, що предмети, які нас оточують, бліднуть перед ними. Якби Гольбейн хотів дослідити зв'язок між нашим середовищем і нашим внутрішнім світом, як ми робили це з тваринами, він би знайшов схеми в протисвіті нашого мозку, яким відповідають об'єкти в нашому оточенні. Відповідно, він зробив би висновок: «Цей людський об'єкт все ще просто сприйнятливий до цих реальностей». Однак прогалини в нашому протисвіті також не залишилися б прихованими від нього, і він би сказав: «Об'єкт не був створений для тих вищих реальностей». Таким чином, кожне вище середовище зростає зі збільшенням кількості ефектів, які воно містить, і все більше наближається до середовища, яке його оточує. Абсолютно неважливо, хочемо ми вважати це середовище середовищем вищої істоти чи ні. Факт залишається фактом: нас оточують вищі реальності, які ми не можемо не помітити» (von Uexküll, 1909, p. 252).

Останнє положення має важливе значення для профайлінгу, у дослідженні взаємозв'язку предметів, світів та особистості.

4. У теорії значення, у роботі 1940 р. «Bedeutungslehre» Ікскюль доводив думку, що біологічний зв'язок організму та зовнішнього середовища (у складі якого є взаємозв'язки з іншими організмами) відбуваються відповідно до внутрішнього плану організму та його Umwelt, саме це й є значенням органічної природи, всі знаки, що використовують тварини організовані в інтегровану систему – Umwelt, яка власне і репрезентує біологічну природу тварини.

Якщо «Umwelt» репрезентує природу тварини, то під час профайлінгу важливим постає як біологічний вплив на соціальне, так і коеволюція біологічного, як передумовного, та соціального, як сутнісного та психологічного, так й Innenwelt, цілісність світів сприйняття, дії, смислу та діяльності. До того ж рефлексі ускладнюються в інстинкти та мають функційну цілісність “планів природи”, останні обумовлюють та слугують основою для архетипів, архетипи формують основу для соціальних прототипів, у процесі конструювання усвідомленої діяльності. Але не менш важливим є не тільки прогресивне сходження, а й регресивне сходження, яке К.Г. Юнг пов'язував з необхідністю поповнення енергії, у його концепції психічної у залучені біологічної, вітальної.

Тотемна складова у дослідженні соціопсихобіоніки визначала технології поповнення енергії в екстремальних умовах у гармонізації з екологічним, умвельтним. Саме тому у військових представлена символіка агресивних тварин як перехід від символічного до знакового та сигнального. Разом з тим біоморфний та біофункційний світ відображається в неусвідомленому архетипічному світі. До того ж у людському світі людина являє собою психопомпа тваринного, людського та божественного. Тому зооморфні тотеми мають як природні біологічні соціобіоніки, так і символічні божественні, сакральні – божественна тварина, як ідеальний духовний тип, навіть зі всіма парадоксами, суперечностями та табу. Тому, наприклад, в індіанців Північної Америки племінний Umwelt та Poliswelt відображали сакралізовану патрі- або матрилінійність – «діти небесного ведмедя», «божественної росомахи» або інших тотемів.

Не менш цікавим є символіка Urbanewelt – гербів міст, їх соціального смислу, пізніше відображеного у міських візіях та стратегіях, іноді з багатостолітньою тривалістю. Схожі значення маємо досліджувати у гербах лицарських, дворянських, професійних або інших гербах, що мають зооморфні елементи або тотемні символи.

5. Umwelt формується за законами дизайну (Planmässigkeit) організмів внутрішньому плану їх розвитку (власному дизайну природи) в сучасних дослідженнях це розглядається через генетичний код живого організму. За Ікскюлем комунікативними структурами, що мають схожість до механістичних законів, він їх назвав «машіналістичними законами», що відбуваються у самоорганізації у функціональних колах.

У сучасних дослідженнях окрім біологічного дизайну Umwelt, відбувається пошук значення сигналів, знаків, символів та смислів. Наприклад, відомим є дослідження Клода Рапая про культурні коди, які мають соціальне значення. Planmässigkeit через регулярність, повторюваність має свій простір не тільки у біологічному, але й здобуває простір в колективному несвідомому груп,

субкультур, культур, інститутів та держав. У соціології введення понять соціальні інститути, соціальні ролі та статуси також відображають соціально-просторову та часову диспозиції у соціальному світі людей та основані на передумовному.

6. «Umwelt» має свою просторову та часову визначеність та вимірність, що обумовлено біологічними зв'язками, до того ж самі зовнішні середовища («Umwelt») взаємодіють у різні способи.

Життєві та соціальні світи, що пов'язані з тілесністю завжди будуть мати Umwelt-виміри та власну біологічну просторовість та темпоральність, ці просторовості та темпоральності потребують узгодження з психологічними та соціальними просторовостями та темпоральностями. Так, не випадково серійних вбивць часто метафорично називають перевертнями, у яких простір та час нібито вимикають соціальне та культурне, натомість відтворюють не стільки тваринне, скільки звіряче тваринне, що втратило екологічну складову як природну, так і соціальну. Це дискретне застрявання, з якого складно виходить ця делінквентна (зі злочинним відхиленням від норми) людина, має у своїй поведінці повторювальний характер, демонструє зруйновані психопомпні механізми гармонізації та коеволюції різних сфер людини – біотичної, психічної та соціальної. Дещо пізніше торкнемося цієї теми у розгляді зооморфної та поліморфної символіки у людей.

7. Структурна організація тіла, дизайн сприйняття та дії визначені функціональними колами, а тварини відрізняють інших тварин та обмінюються значущими сигналами з іншими та довкіллям.

Функціональні кола визначають механізми будови «Umwelt» живого організму. Організми мешкають у світі процесів, змін, динаміки, сприйняття та активних дій, а не лише речей. Речі стають значущими лише якщо залучені у сприйняття та дію. Людина також має свої функціональні кола, як її відносини з соціальним світом, що визначені профілями освіти та виховання, сімейними відносинами, професійними, дозвіллевими та іншими практиками. Не менш значущими є функціональні кола, що визначені не лише відповідно до сфер життєдіяльності, а й за процесами організації її, а саме за процесом отримання інформації та комунікації, сприйняття, прийняття рішень, спрямованості на розвиток, тощо.

Тут є прямі та зворотні зв'язки як організації тіла, так і організації операторів мислення та пам'яті, їх конфігурацій та стилів.

Поліморфні символи у релігії та соціопсихобіоніка

Тваринний світ у релігійній свідомості також представлений з двох сторін: з позиції того, що людина має подолати в собі, і це подолання стверджує людину; з позиції представленості деяких функцій або здатностей, що відображає надлюдський, духовний світ. Так, вже зі Старого Заповіту, люди протистоять змію-спокуснику, через якого рай полишили Адам та Єва, та їх вигнав Янгол. До речі військова символіка Святого Юра (Георгія) це відбиття його подолання на коні верхи списом змія або дракона. Тема змієборців достатньо вивчена. Але для

нас цікаво – що Святий Юр долає дракона за допомогою коня, символу прирученого інстинкту (про це неодноразово згадував Карл Густав Юнг) та швидкості. «Стародавній епос, співзвучно з поглядами первісної людини на природу і зі значенням самих міфів язичництва, надав у своїх оповіданнях достатньо значне місце різним тваринам. Кінь, бик, собака, вовк, ворон та інші звірі та птахи обдаровані провісницьким характером і беруть участь у діяннях та долях людей живу та безпосередню участь. З впровадженням нових, християнських початків народна фантазія не позабула і не відторгала ті, попередні образи, в яких уявлялися їй взаємні відносини людини і природи; вона по-старому любила звертатися до миру тварин, наділяти їх розумом та волею і, це торкалося подій, що описані у Старому та Новому заповіті». Олександр Миколайович Афанасьєв, який досліджував у Російській імперії казки та легенди з початку з позиції єдності слов'янського світу, а потім з позиції великодержавницької імперської ідеології, тому надалі, в дослідженнях його слов'янські казки перетворилися на «русские», до яких увійшли як білоруські, українські, так і західнослов'янські (багато з яких були зібрані німецькою мовою»). При цьому він разом з В Далем, на якого він посилався, зібрали та зберегли багатий оповідальний матеріал.

Святий Юр (Георгій, Єгорій), збирав вовків «як своїх собак на страшну бійку», «зграю птахів – синиць», які допомагали у битві з драконом, якого переможено було “змито синим морем”. Святий Георгій розсилає від дуба вовків як своїх помічників у різні сторони у всякі всюди й наказує кому і чим харчуватися. Таку місію, пов'язану з задоволенням голоду, нагодування вовка, як перевірку на щедрість/жадібність та розумність/хитрість надає вовку Христос зі Св. Петром та Св. Миколою. Ця перевірка визначає чесноти та відповідну духовну відплату людям. Табу переміщується у сферу соціальних норм – звичаїв.

У релігійній свідомості інстинкт голоду перевіряється цивілізованістю суперего (психотизацією за К.Г. Юнгом), духовний світ постає як те, що сакральним обмежує інстинктивне, тваринне та звіряче. Задоволення голоду нужденних та перехожих (у ролі яких часто постає Спаситель Христос та його святі) визначають соціальну значущість людей.

Цікаво те, що твариноморфне перевіряє людину на людяність та духовність. Тварина також є помічником духовного, сакрального.

У другому томі «Записок о Южной Руси» П. Куліша (автора й упорядника двотомної збірки фольклорно-історичних та етнографічних матеріалів «Записки о Южной Руси», яка, з'явившись у 1856-1857 рр. у Петербурзі), (Кулиш, 1857, т. 2., с. 31-32) розміщено «Міф про перший вік творіння». Ми розглядаємо його не з позиції фольклористики, а з позиції соціопсихобіоніки, яка спирається на здобутки аналітичної психології та глибинної психології. Наведемо текст Пантелеймона Куліша: «Колись, ще за першого віку, за старих людей, миша і горобець засіяли разом просо. Коли вони зжали просо, то стали ділитися, та й не помирилися. Стали вони битися, стало збиратися всяке птаство і всякі звірі. Як почали тоді битися птахи зі звірами, як почали битися, то птахи і подолали й перебили звірів. Та хоч і подолали, зате й самі побилися. Тільки один птах «вийнявся», який і добив усіх звірів. Дуже втомився він і сів на високому-

високому дереві. Коли йде чоловік «бовкуном». Птах і просить того чоловіка: «Дай мені бика, – каже, – я його з’їм. Я в тебе задарма брати не хочу – заплачу за нього». Чоловік віддав. Птах з’їв бика й просить знову чоловіка: «Донеси мене, будь ласка, до моєї хати». Несе його чоловік, несе й заніс у страшні хащі.

А він і каже: «Зачекай тут трохи – я тобі винесу платню». І виніс йому «царствечко» у золотому яєчку, причому сказав: «Ти не розкривай цього яєчка, коли ввійдеш у село, а розкрий де-небудь у полі, чи що». Чоловік не послухався птаха і розкрив яєчко посеред шляху: аж тут відтіль ярмарок такий, що Боже храни! Ходить чоловік поміж людей та й плаче. На його щастя, нагодився тут один подорожній, якого чоловік і став просити: «Зроби милість, чи не допоможеш ти мені зібрати все це та й закрити яєчко!» Зібрали вони вдвох, закрили яєчко, і пішов чоловік з тим «царствечком» додому: покався вже.

Коли слухач запропонував оповідачеві питання міфу: «Звідкіля ж знову понабиралися звірі, після того, як їх винищили птахи?» – «Це вже на другий вік повернуло: тоді Бог і людей, і всякої тварі розмножив».

На думку Булашова Г.О., дослідника релігійних вірувань українського народу, який наводить дискусію навколо цього міфу: «Міф, наведений Кулішем, являє собою сплутаний, неясний уламок народної легенди про перший вік існування світу» (Булашев, 1992, с. 69).

На наш погляд, тут важливим є подолання інстинкту голоду – соціальним інститутом. Цікаво те, що соціальна організація – ярмарок, торгівля, обмін є «царствечком з золотого яйця» від небес – від птахів, має бути: по перше, у поселенні, а ні на безлюдному шляху, по-друге, він має «антизвіряче» походження, якщо використовувати попередній розділ він має «пташиний» та «людський» *Umwelt*, коли людина, готова віддавати, а не отримувати (цей баланс важливий для ярмарку). Комерція пов’язується з подоланням голодного інстинкту, як далекоглядність птахів, що долає земне споживання звірів.

Необхідно розглянути не лише ролі зооморфних архетипів, а й поліморфних архетипів сакрального, які мають крила – янголів», Так занепалий янгол Сатанаїл, який повстав проти Бога та визначив себе «як Бога» був подоланий архістратигом Михаїлом «який вірною службою та отримав ім’я «як Бог» – Михаїл. Це поліморфний образ має пташині крила, атрибут меч, іноді й державу (наприклад, у місті Лукка в Італії) та у Данте в «Божественній комедії» він супроводжує автора за всіма колами пекла, оскільки має владу як на небесах, так й у підземному світі.

Так, Георгій Булашов наводить легенду, записану в селі Рихті Кам’янецького повіту Подільської губернії, я надаю її зі скороченнями:

«Проклятий і скинутий з неба Сатанаїл звідтоді ходить зі своїми слугами й чинить добрим людям зло; а Бог на небі натомість Сатанаїла створив собі незліченну кількість гарненьких хлопчиків і назвав їх «янголами». З-поміж усіх янголів Він особливо полюбив одного і дав йому ім’я Миха; цьому Мисі Він звелів пильно стежити за Сатанаїлом і всіляко перешкоджати йому чинити людям зло.

Хоссе Ліферінксе (Josse Lieferinxe)
Святий Михайло, що вбиває дракона (1493-1505)

Ось і став Миха стежити за Сатанайлом. Стежив, стежив, але успіху не досяг особливого, бо в Сатанайла було шість крил, а в Михи лише двоє, через що Сатанайл постійно втікав од Михи. Тоді Миха заявив Богові, що він нічого не може вдіяти із Сатанайлом, тому що Сатанайл, маючи шість крил, – тоді як у

нього – Михи – лиш двоє, – значно швидше літає, і Миха тому не може впантрувати за ним.

Святий Михайло з яскравими крилами
BL Royal MS 18 D II, ф. 161v

При цьому Миха попросив Бога, щоб Бог відібрав подаровану Сатанайлові золоту корону і віддав би її йому. Бог сказав на це Мисі: «В такому разі вирушай на

землю, розшукай Сатанайла, потоваришуй із ним і запроси його у глибоке море купатися. Перед тим, як купатиметесь, побийся об заклад, хто довше просидить

Аньоло Бронзіно (1541)
Палаццо Веккіо (Флоренція, Італія)
стеля каплиці Елеонори Толедської

під водою, і коли за третім уже разом Сатанайл пірне, ти хутчіш виходь на берег, візьми Сатанайлову корону і тікай на небо; а Я тим часом заморожу море, так що

поки Сатанайл проб'ється з-під криги, ти встигнеш утекти з короною». Миха вчинив так, як звелів йому Бог: вирушив на землю, розшукав Сатанайла, потоваришував із ним, і стали жити обидва разом. Якось Миха запрошує Сатанайла купатися і вибрав для цього найглибше море. Миха роздягся; роздягся також і Сатанайл, зняв і корону й лишив її на березі. Купаються. Миха й каже Сатанайлу: «Ану, хто довше зможе побути під водою – я чи ти?» Сатанайл каже: «Я», а Миха каже: «Я». І ну сперечатися. Сатанайл й рече: «Та що тут сперечатись? Спробуймо негайно: пірнем обидва разом й побачимо, хто довше сидітиме у воді».

Пірнули. А Миха, тільки-но сховав голову, як зразу ж і випірнув і дивиться, де Сатанайл. Вода в морі прозора, як скло. І бачить він – сидить Сатанайл на самому дні. Сидів він, сидів та й став підійматися вгору. Тоді Миха швидесенько спустився на дно, сів і сидить. Сатанайл випірнув, дивиться, а Миха ще сидить у воді. «Кепські справи, – таки він пересидів!» – подумав Сатанайл. А Миха випірнув та й каже: «А що? Хто довше сидів у воді – га?» – «Ну, давай ще раз!» – каже Сатанайл.

Пірнули знову. Сатанайл опустився на дно, а Миха миттю випірнув і став дожидатися, коли Сатанайл стане виринати, щоб тоді самому знов сховатися у воду. І знову вчинив, так само як перше: тільки-но Сатанайл став підійматися вгору, Миха пірнув, й випірнув потім декількома хвилинами пізніше Сатанайла. Сатанайл знову каже: «Давай ще раз спробуємо. Якщо й цього разу ти мене пересидиш, то так уже й бути, тоді вже здамся – будь ти тоді в цьому ділі першим».

Пірнули. Сатанайл знов опустився на дно, а Миха відразу ж випірнув, вийшов на берег, схопив свою одягу і Сатанайлову корону й ходу на небо. А Бог наказав тоді морозу, щоб він заморозив те море на цілих три сажні. Сатанайл сидів під водою, доки стало сили. Та ось вже не може довше сидіти. Він нагору... Коли це щось негаразд: крига не пускає. Він тоді знову на дно – та як уперся ногами, як підскочив, як ударив у кригу головою, то крига на всьому морі затріскотіла.

Він удруге зробив те ж саме, – крига тріскотить на тому місці, де Сатанайл ударив, тріскотить; потріскалась, однак не ламається. Тоді Сатанайл утретє вдарив з такою силою, що вискочив з-під криги просто нагору. Дивиться – Миха вже на середині шляху між небом і землею, мчить з його короною. Сатанайл за ним навздогін, і оскільки в нього було шість крил, а в Михи всього лиш два, то він летів швидше, ніж Миха, і став того наздоганяти. От Сатанайл вже зовсім недалеко, от-от наздожене Миху; та тут якраз на небі з'явився Бог і кинув Мисі величезний вогненний меч, мовлячи: «Бери, захищайся!»

Миха впіймав на льоту меч, а Сатанайл уже біля нього, хоче забрати корону. Тоді Миха змахнув мечем і відрубав у Сатанайла з одного боку три крила, а сам мерщій далі тікати. Сатанайл, як підстрелений, з відрубаними крилами, отак каменем й полетів донизу й гепнувся на землю. Тоді Бог відокремив од імені Сатанайла склад «їл» і додав його до імені янгола Свого Михи, внаслідок чого Сатанайла стали звати просто Сатана, а Миху – Михайл» (Булашев, 1992, с. 72-79).

У лицарській релігійній символіці Святий Михаїл є архистратигом, тому перехід від духовного янгола до архистратига є подолання занепаłego янгола, який прагне стверджувати себе Богом, а Михаїлом («як Бог») стає той, хто щиро слугує Богові. У аналітичній психології та психоаналізі це гармонізація сакрального як суперего та самості. До речі архангел у цій оповіді виступає як психопомп, що виконує завдання Бога проти сили, що його переважає, яку він долає планом та духовною підтримкою. Зооморфні частини крила символізують належність до духовного світу, а втрата його у фатальній помилці гордині та жадоби до влади – визначає втрату крил, падіння та втрату імені.

До речі саме святий Михаїл, має одну з найбільших кількостей церков у світі та є символом м. Київ.

Не менш цікавими відносно долі та впливу на долю людей є образи Святого Христофора та Святого Рока. Їх легенди наведемо за «Золотою легендою» («*Legenda aurea*») автора з ордену домініканців (назва цього ордену у перекладі має значення «псів Господніх») Якова Ворагінського, що була написана близько 1260 року як збірка християнських легенд та життєписів, що мала шалену популярність, оскільки збереглося понад тисячі манускриптів.

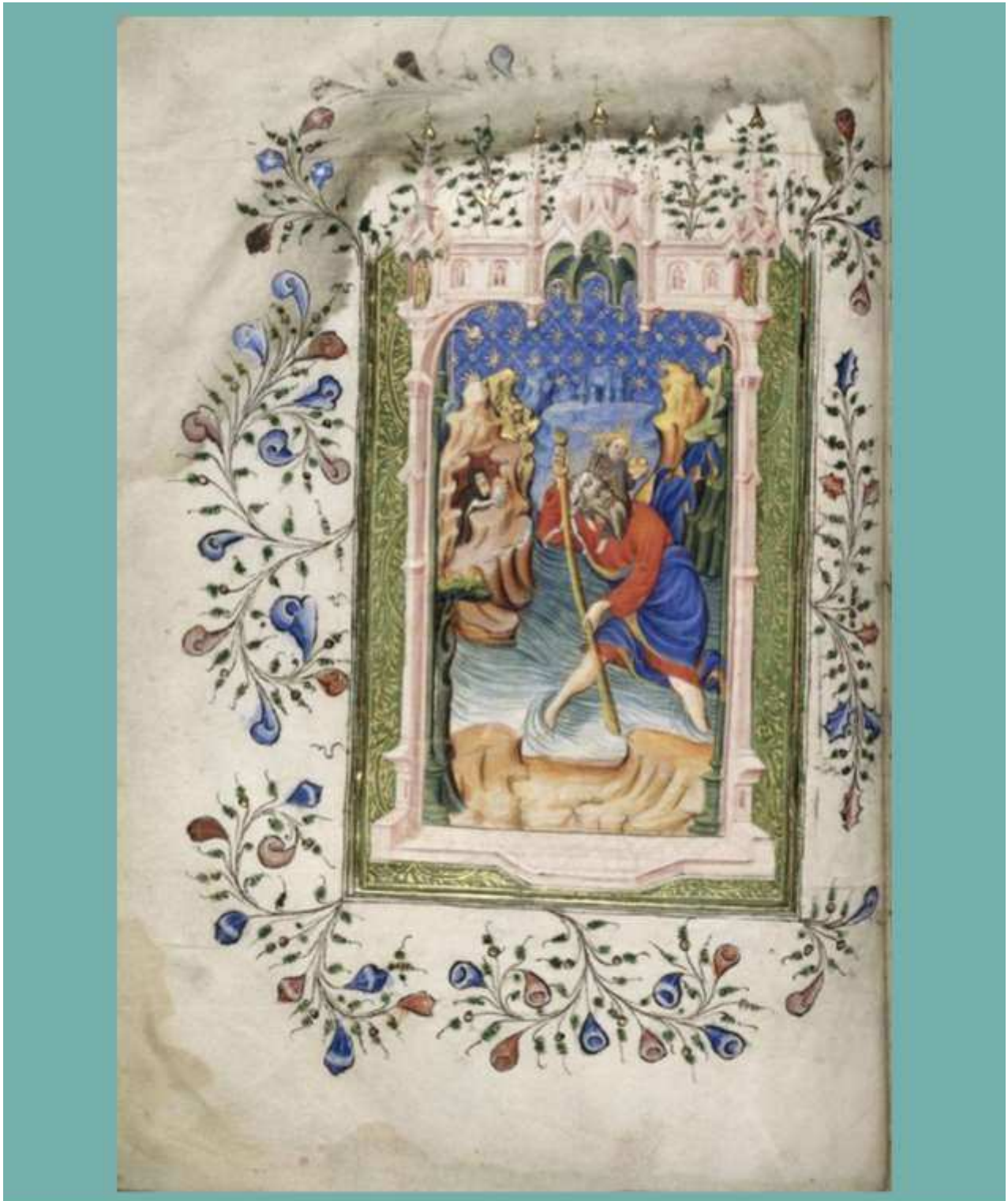
Святого Христофора часто зображують як песиголовця, дуже великого зросту та фізичної сили. Його первісне бажання та спрямування є пошук самого сильного правителя. Це бажання відбувалося у служінні спочатку самому сильному царю, потім коли з'ясувалося що той боїться сатани, він почав служити сатані, потім коли побачив, що сатана боїться навіть хреста, символу Ісуса Христа, почав шукати Спасителя. Христофор, щоб наблизитися до розуміння духовного звернувся до пустельника, який запропонував йому спочатку каятися та молитися, тобто здійснювати послух, але коли Христофор виявив неготовність до цього, пустельник запропонував йому переводити людей через небезпечний потік.

Потім, як відомо, він зустрів малечу і посадив на плечі. Під час переходу через водний потік Христофор відчув всі тяготи світу, що трималися на плечах малечі, яким був Ісус Христос. Але спираючись на посох він переніс малечу, тому і прийняв ім'я Христофор, той хто несе Христа. Далі були дива освоєння чужої мови після звернення у молитві до Спасителя, повернення у християнство воїнів, що хотіли за наказом царя його заарештувати, повернення до Бога блудниць, що намагалися його звабити. За «Золотою легендою» він ніс Христа чотири рази – у голові, серці, на плечах, та долаючи тіло – тобто тут соціальне, духовне і психічне (біотично-інстинктивне), фізичне.

У цій легенді ми бачимо символіку надзвичайно сильного воїна римської імперії, який має вовчий профіль, який відображений на обличчі. Його прагнення подолання «звірячого» як спрямування сили служіння найвеличнішій владі є рух від людського та від сатанинського (кримінального), до божественного – як допомоги людям. Він мав характеристики психопомпа, того хто несе Христа та повертає людей до духовного.

Його набуття провідника у різних середовищах починається зі завдання пустельника, відходячи від наказів язичницької імперії. Схожі події відбувалися у Мойсея у служінні священнику у ролі пастуха, після втечі з Єгипту, коли

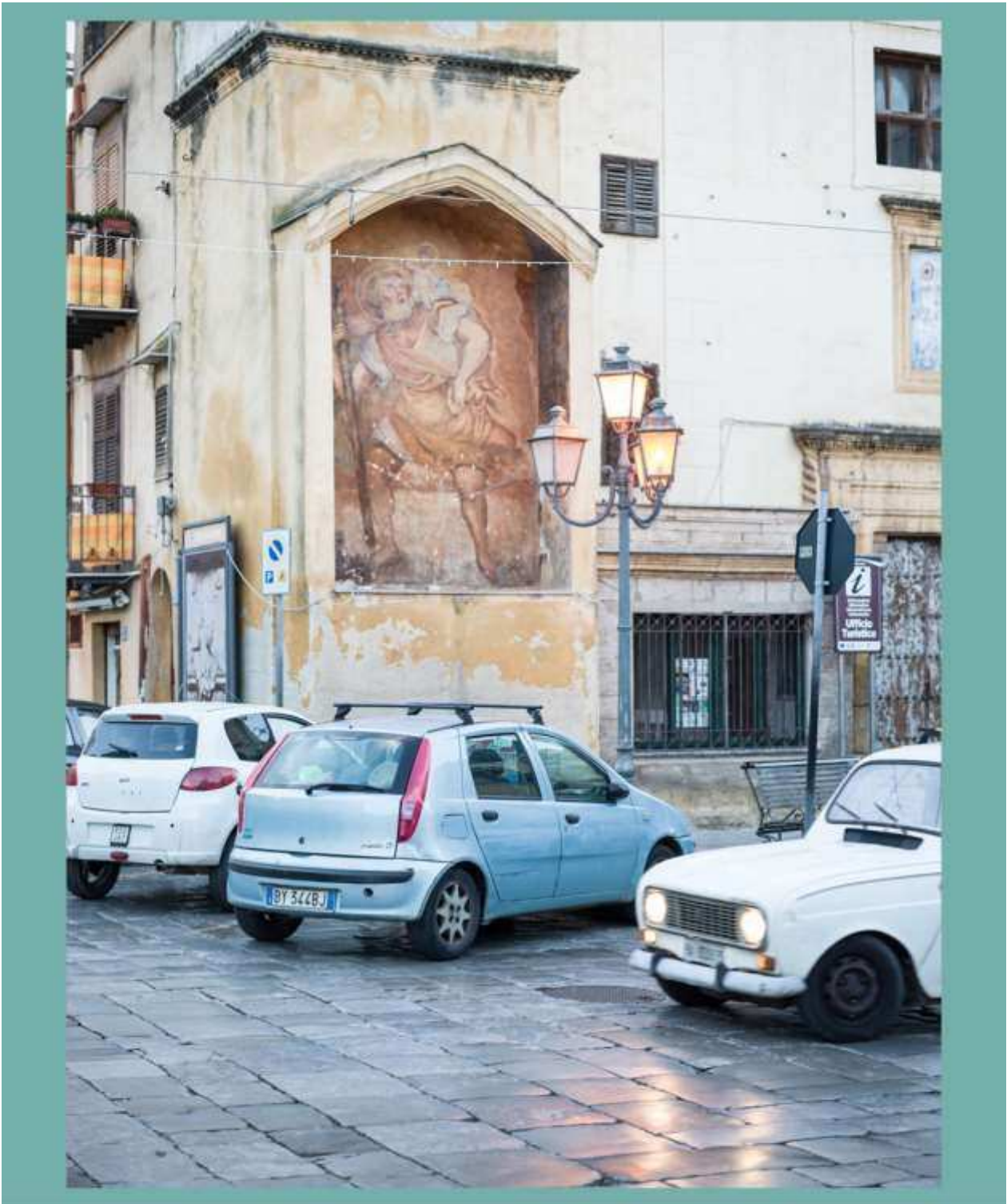
Мойсей вбив наглядча рабів. Ліпот Сонді розглядав цей процес як авелізацію Каїна, формування контролю над агресією та формування інкорпорації (Бог у серці).

Святий Христофор і немовля Ісус

У Христофора присутні характеристики психопомпа, перехід у різних середовищах від безпечного, через потоковий небезпечний до безпечного. Саме

у небезпечному, загрозливому середовищі він відчув «тяготи світу» Христа, для якого він виступає як фізична тварино-людська сила.

**Стінопис Святого Христофора у м. Каріні (Сицилія)
(фото М. Лепського, 25.12.2019 Експедиція)**

Христос постає малечою, яка сильніше за нього саме у приналежності до світу духовного. Зцілення Христофора як гармонізація біотичного-людського та

духовного відбувається у розумінні домінації духовного, особливо в екстремальних умовах переходу у різних середовищах.

**Святий Христофор і немовля Ісус, Вестміністерський псалтир,
с 1200 British Library Royal 2.D.XXII, f.220v**

Шлях Христофора стає одним з напрямів розв'язання питань про троїсту сутність людини. Христофор тому постає захисником мандрівників, експедицій,

військових, рятувальників та інших. Символіка Христофора широко представлена у спадщині Європи.

Але для нас це дуже важливий образ розв'язання проблеми, зцілення троїстою природою від агресії, професійного насилля через духовне перенесення, переживання небезпек.

Це цілком відповідає шляху Мойсея, як це описував Ліпот Сонді у долеаналізі – у доланні каїністичного через інкорпорацію божественного у серці. На думку Ліпота Сонді саме психологічний шлях Мойсея надає надію людству долати руйнівну агресію та формувати оптимістичну перспективу. Образ Христофора широко розповсюджений в Західній Європі, перш за все, у Німеччині, Іспанії, Італії (особливо на Сицилії). І так звіряче, інстинктивне, що домінувало над розумом, агресивна жадоба влади – слугувати надвеликій силі, перш за все, у військовій справі насилля, призвело до зцілення через послух та принцип стійкого перенесення через небезпечний потік всіх тягот світу у Христі та з Христом на плечах.

Водночас пошук сили Христофором як досягнення Святості відбувався як

1. Пошук найсильнішого царя та служіння йому. Служіння страху царя, Сатані (найсильнішій тіньовій фігурі) та визнання його страху – це є пряме посилення на служіння криміналу у його найвищому щаблі.
2. Після визнання Христа як найсильнішого відносно до антисоціальної сили Сатани.
3. Пошук відлюдника, як вчителя долання каїністичності.
4. Практика духовного, так би мовити, Мойсеева інкорпорація Христа (Христос має твої руки та є у твоєму серці).
5. Практика духовної допомоги людям переведення через небезпечне середовище.
6. Перенесення Христа через небезпечне середовище, як зустріч з трансцендентним священним, що має у цьому світі облік дитини, яка тримає непереносні для фізично сильної людини «всі тяготи світу».
7. Практика священного та дива, психопомпне повернення делінквентного до сакрального.
8. Загибель Христофора.
9. Визнання його Святим та символічна практика образу Христофора.

Я вважаю не менш важливим християнським символом для дослідження розв'язання проблеми психизації та соціалізації як гармонізації проблеми біотичного, психічного та соціального є символ Святого Рока (Рокка, Роха), який є символом долі. Тому у смисловому полі представлені контексти «доброго або злого Рока», як тих подій, що є трансцендентними, зовнішніми, раптовими для людини, особливо тої, яка вважає, що все в її житті керовано ними.

Святий Рок зображується як велетень, який більше за людей, а іноді і янголів. Якщо Святий Христофор відображує основну подію як перенесення Христа через небезпечне середовище, то Святий Рок протистоїть не стільки звірячому, скільки людським залежностям, які стримують рух людини до духовного, до того ж він виконує родовий сценарій.

За легендою він має родовий сценарій присвяченості Богу, оскільки він був вимолений, у молитві було розв'язаним питання його народження. Після смерті батьків, він виконував заповіт батька. Він отримав у спадок великі статки та роздав всі їх, за волею батька, щоб рухатися як паломник та перехожий по святих місцях та досліджувати духовне. Він молитвою та святістю лікував хворих від

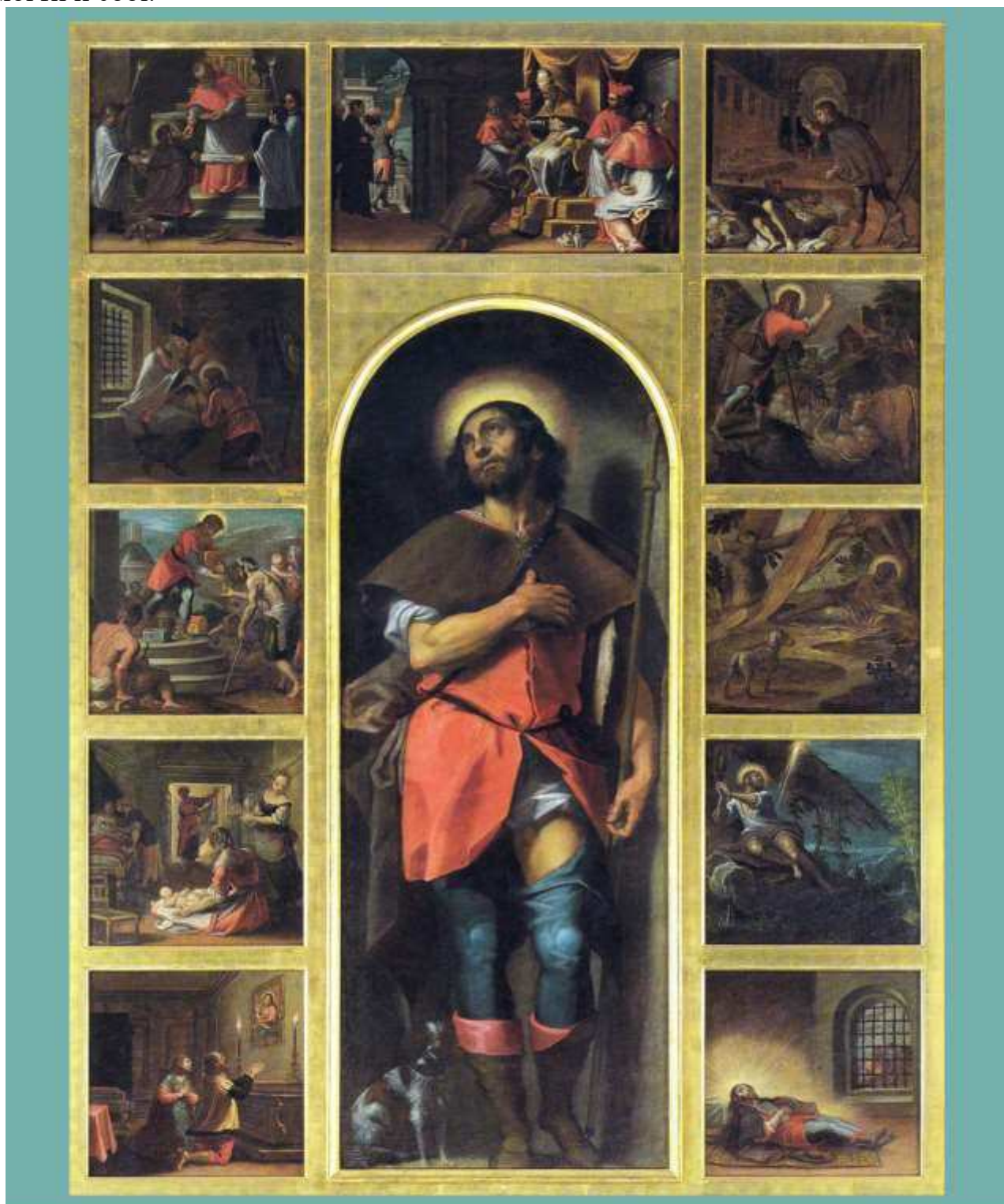
чуми, він протистояв масовому надлюдському лиху – епідемії чуми, навіть вилікував папу Римського. Святий Рок це зробив без намагання долучення до влади та зберігав інкогніто своє походження та родовий сценарій.

Юліус Шнорр фон Карольсфельд — Святий Рок роздача милостині м. Лейпциг Музей образотворчих мистецтв

Разом з тим він і сам захворів. Під час хвороби йому від людей їжу приносила собака, якому вдавалося якось випрошувати харчі. Собака – це тварина-помічник, символ вірності. Навіть у Кракові в усипальниці королів Польщі завжди наголошують на цю символіку тварин на саркофагах, де собака є символом вірності. Рух собаки з поміччю викликало цікавість, що призвело до хворого Святого Рока гідну людину. Останній прийшов, щоб допомогти святому, за якого так піклувалася собака. Гармонізація соціального, психічного та біотичного відбулося як послідовність у такому напрямі: 1. Виконання очікувань родового сценарію присвяченості трансцендентному, Богу, і домінації духовного. 2. Лікування масового лиха духовним. 3. Захворювання тілесного у Святого та отримання допомоги від інстинктивного (помічника собаки) та людського. 4. Надлюдське лихе потребує зцілення тваринного, інстинктивного, людського з духовним (яке є домінацією у родовому сценарії). Духовне як родовий сценарій, що вражене глобальною небезпекою – чумою, зцілюється у зовнішній допомозі тваринного (собака помічник) і соціального людського. 5. Перехід відбувається від масового зцілення духовного під час чуми діями

Святого Року та власного зцілення духовного Року через зовнішню допомогу. Як тут не пригадати правило психотерапії коли допомагаєш іншим, не забудь допомогти й собі.

**Антоніо Гандіно Поліптих святого Рокко
(1560 – 1631, Brescia)**

І у кожного психотерапевта має бути зовнішня допомога супервізора. 6. Антисоціальний тиск та загибель Святого Рока, тобто домінація духовного без

зцілення троїстої природи визначає вразливість духовного для антисоціального, кримінального, тіньового. 7. Соціально-культурна символізація – шанування Святого Рока як подолання масового лиха, робота з трансцендентними невизначеностями та загрозами як допомога духовному вірними інстинктами та соціальними діями.

Святий Рок має особливу шану у Венеції, Франції, Німеччині, Іспанії, Португалії, Італії та інших європейських країнах.

Окрім глобальних механізмів відображених у символах, існували й символи, що мали прикладний характер, що дозволяли визначити специфіку поведінки людей у повсякденності. Якщо попередні символи визначали шляхи терапії та гармонізації тілесного (біотичного), психічного, соціального (в тому числі соціо-культурного) і духовного, трансцендентного (активного відношення середовища, як невизначеного та невідомого для референтного середовища індивіда або контактної групи), то символи повсякденності слугували задля безпосередньої комунікації у циклічності буденного життя.

Таку практику підказала мені знавець історії української культури, кандидат історичних наук, доцент Тетяна Грушева, яка також люб'язно надала свої фотографії Єврейського кладовища у м. Сатанів, Хмельницької області. На цих світлинах продемонстрована культура відображення характеру померлої людини, як тварини, образ якої дуже старанно підбирався відповідно до долі та специфіки повсякденності людини. Так, іноді людина визначалася як хижацька тварина, або як білочка, яка обертається у колесі повсякденності.

У релігійній практиці символічне існування звірячого у соціопсихобіоники мала не лише наявність поліморфності в образах (визначає співвідношення та ступінь конфліктності або гармонізації біотичного, психічного та соціального), наявність звіриних частин в образі, прив'язка або додавання якихось органів організму або їх масштаб (голова як схожість до тварини, крила, що додані до рук та інше), схожість повсякденної поведінки до поведінки тварин – що визначає стигматизацію людей. Іноді це роблять після смерті як у м. Сатанів, де у меморіальній практиці орнаментативної ретельно підбирали тваринні образи під повсякденну поведінку і практику життя людини. Особливої уваги потребує процес стигматизації, що у кримінології часто має негативний контекст як псевдораціональна атрибуція, коли соціум приписує за псевдонауковими характеристиками те або інше значення діям людей та таврує самих людей. Це руйнує соціальні відносини.

Не менш негативною характеристикою стигматизації є нав'язування ярлика, це є статика, таврування, що не враховує, що соціопсихобіотична активність людей є процес динамічний. Людина здатна розвиватися, долати проблеми та травми, гармонізувати основні сфери життя, оскільки просте вимірювання як спрощення, без врахування конфігурації не тільки неусвідомленої поведінки, а й усвідомленого рішення людиною завдань життєдіяльності.

У «звірячих» архетипах відбувається пошук не тільки опису (як ідентифікація розрізнення у словесних характеристиках людей – для пошуку

злочинця або людини), а й визначення «функційних циклів» біотичних, психічних та соціальних Umwelt.

**На цій світлині зовні зображені леви,
а всередині благородні олені**

**На цій світлині зовні представлені олені, всередині птахи
(скоріше гуси) та трав'яний орнамент
(всі фото зроблені Т. Грушевою)**

**На світлині продемонстрований
циклічний рух білки у колесі життя**

**Світлина Єврейського кладовища у м. Сатанів, Хмельницької
області (всі фото зроблені Т. Грушевою)**

Якщо розглядати як раніше використовувалися звірячі архетипи у пошуку ідентифікації та профайлінгу ми можемо звернутися до праць Джамбаттіста делла Порта, у френології до робіт Франца Йозефа Галля, у фізіогноміці до творів Йоганна Лафатера, що робили перші наукові спроби визначення характеру за зовнішніми проявами та біологічною тілесністю.

Звірячі архетипи залишилися у класичній політичній теорії та політичній соціології у концепції циклічної зміни еліт. Про це докладніше далі.

Тваринні архетипи у роботах Нікколо Макіавеллі, Уільяма Шекспіра, Вільфредо Парето задля визначення влади та еліт

Звірячі архетипи, ще раз хочу підкреслити пов'язані з біотичним та психічним у людей, але застосування звірячих архетипів для дослідження центрального суспільного інституту держави пов'язують з ім'ям Ніколо Макіавеллі, його роботою «Державець». Існують дослідження, що стверджують про запозичення деяких ідей у нього з робіт Арістотеля.

Але для нас більш важливим є дослідження того, як ці звірячі архетипи Макіавеллі застосовував у концепції влади, як це пов'язано з його розумінням сутності людей і сутності влади.

Так важливим для аналізу влади й людини, яка отримує владу, у нього виступають концепти фортуни (fortuna) та чесноти (virtù).

Клер Болдін і Людовік Рагні узагальнюють контексти у роботі Макіавеллі відносно фортуни й стверджують: «Згідно з Макіавеллі, фортуна набуває подвійного виміру. Це джерело зловмисного збігу обставин і може вказувати на події, які приносять користь. Відносно першого, врешті-решт, фортуна відповідальна за боротьбу між людьми за владу, боротьбу, яка призводить до змін у політичній і соціальній рівновазі. Таким чином, з одного боку, це синонім руйнівних або тих, що дестабілізують, подій і гнівних дій, що походять від жадібності князів і людей у цілому. З іншого боку, це лежить в основі змін, необхідних для соціального прогресу. В останньому сенсі це позитивний принцип, якщо ті, хто має необхідні чесноти, здатні скористатися можливостями. Тому фортуна не є систематично шкідливою; однак це необхідна умова для кращої організації політичних інститутів (Baldin and Ragn, 2019, p. 191-192).

Необхідно підкреслити активний характер зовнішнього середовища, яке позначено як фортуна, яка виступає відносно соціальних та політичних інститутів та людей, як акторів влади, подібну до ролі «Umwelt» відносно біологічних організмів. Так люди активно формують зовнішнє середовище, роблять його дизайн та знаходяться під тиском та впливом цього середовища.

Ніколо Макіавеллі ставить питання про отримання та утримання влади внаслідок фортуни (соціально-політичного середовища, «милості долі») та в результаті власних чеснот (добродії, «особливих обдарувань та доблесті»):

«Тоді як тим, хто стає государем милістю долі, а не завдяки доблесті, легко набути влади, але втримати її важко. Як би перелетівши весь шлях до мети, вони стикаються з безліччю труднощів згодом, втриматися ж при владі вони не можуть і не вміють. Не вміють тому, що людині без особливих обдарувань і доблесті, яка прожила все життя в скромному званні, нема де навчитися повелівати; не можуть через те, що не мають союзників і надійної опори. Ці володарі, що казна-звідки взялися, як всі в природі, що народжується і росте надто скоро, не встигають пустити ні коріння, ні відгалужень, чому і гинуть від першої ж негоди. Тільки той, хто має справжню доблесть, при раптовому

піднесенні зуміє не прогаяти того, що фортуна сама вклала йому в руки, тобто зуміє, ставши государем, закласти ті підстави, які інші закладали до того, як досягти влади».

**Могила Макіавеллі в базиліці Санта-Кроче — Флоренція, Італія
(фото Лепського М.А., Тосканська експедиція 2019)**

Портрет Нікколо Макіавеллі роботи Санті ді Тіто

Відносини долі та чесноти володаря визначають порядок (Ordine), як відносини влади та народу, тому Макіавеллі розглядає ці відносини з позиції успіху, особливо у протистоянні з ворогами, основною загрозою владі. Так, наприклад, флорентійський автор в Розділі XVIII «Про те, як государі повинні тримати слово» розглядає питання про вірність слову, особливо, коли політичні умови змінюються, з позиції майбутнього.

«Кожен розуміє, як похвально для володаря виконувати дане слово і жити правдою, а не лукавством. Одначе, як показує наш досвід, великі справи вершили саме ті владарі, котрі не дуже пам'ятали про свої обіцянки, уміли спритно дурити простаків і, зрештою, подужали тих, хто покладався на чесність» (Мак'явеллі, 2007, с. 464).

Далі він робить акцент на протистоянні ворогам силою, що визначає способи боротьби. Це одне з самих цитованих положень Макіавеллі, що надало поштовх до подальших досліджень.

«Отож треба знати, що боротися можна двома способами: з допомогою законів і з допомогою сили. Перший спосіб притаманний людині, другий — звірам. Та оскільки першого не завжди достатньо, доводиться вдаватися до другого. Тому владареві необхідно навчитися бути не лише людиною, а й звіром. Цього приховано навчали владарів античні письменники, розповідаючи, як Ахілл та багато інших вождів були віддані на виховання кентавру Хірону, щоб вони пройшли його суворо науку. Тобто мати за наставника напівзвіра-напівлюдину — це означає, що владар повинен взяти собі щось від вдачі й людини, і звіра. Одне підпирає друге». (Мак'явеллі, 2007, с. 464).

Більшість авторів розглядає лише метафоричний характер цього положення, нагадаємо за етимологією метафора є перенесенням, образом, що надає розуміння, але за логікою вона не є фактами доказу. Була навіть спроба введення поняття «кентавристика» як пошуку балансу влади закону та насилля. Разом з тим ми маємо відображення соціопсихобіоніки як формування героїв (носіїв чеснот) поліморфним архетипом, що мав переваги швидкості звіра та вмінь людини, що виступав у ролі вчителя, як гармонізації звірячого, інстинктивного та людського, розумного. Якщо з'єднання сили права та сили агресії розглядався за образом Хірона, який мав інтерес та особливу долю у грецькій міфології, то власне «звірячі архетипи» стали моделлю розгляду боротьби за владу та пізніше у дослідженні циклічності еліт.

Цитата, що наведена нижче стала фундаментальною для подальших досліджень циркуляції еліт Вільфредо Парето і Гаetano Моски. Ніколо Макіавеллі ввів «звірячу» типологію політиків, як практичноорієнтовану технологію уподібнення.

«Оскільки владар змушений добре наслідувати звіра, він повинен взяти за приклад лисицю й лева: перший беззахисний проти сітей, а другий беззахисний проти вовків. Отже, треба бути лисицею, щоб розпізнати сильце, і левом, щоб лякати вовків. Покладатися лише на одну лев'ячу силу, значить, нічого не розуміти. Отже, розумний правитель не може і не повинен бути вірним даному слову, якщо така вірність повертається проти нього і якщо вже немає тих причин, що змусили його дати обіцянку. Звісно, така засада нікуди б не годилася, якби всі люди були добрі, та оскільки вони лихі й не встоять на слові, даному тобі, то й тобі нема чого справджувати слово, дане їм. У владаря завжди знайдуться законні причини для виправдання» (Мак'явеллі, 2007, с. 464).

Сила у «звірячому» контексті розглядається через поєднання образів лева та лисиці, які є хижаками з різним Umwelt, влади, у процесі полювання. Разом з тим визначаються основні загрози напад «зграї», вовків — що небезпечно для

лисиць, та пастки, капкани, сильці, що особливо небезпечно для лева. Необхідно визначити, що загрози пов'язані більше з політичною групою та політичною інтригою. Пізніше це у своїй теорії залишків та дериватів розглянув В. Парето.

Ці «Макіавеллівські джунглі» владних відносин відображує цілісну концепцію політичної еволюції держави в основних механізмах *virtù* і *fortuna*, що форсують державний порядок. Разом з тим сила державного діяча визначається через «звірячу модель» динаміки відносин з загрозами.

Хочу навести аргументацію у цьому напрямі осмислення Клер Болдіни й Людовіка Рагна:

«Макіавеллі має намір пояснити політичну еволюцію князівств і республік на основі двох основних механізмів, які ми знаходимо у Парето. Один стосується стосунків між народами та тими, хто над ними панує. Інший стосується боротьби всередині еліти за владу, боротьби, яку Макіавеллі розглядає з точки зору діалектичних відносин між поняттями *virtù* і *fortuna*, а також *corruptio* й *ordine*. Макіавеллі намагається пояснити, як політичний режим встановлюється або продовжує діяти, коли рівновага між *virtù* і *fortuna* сприяє настанню тривалого соціального порядку. Концепція порядку визначає форму, яку мають прийняти політичні інституції, щоб задовольнити бажання людей, якщо ті, хто керує, виявлять здатність організувати ці самі інституції. Рівновага між *virtù* і *fortuna* відповідає стабільності моменту Макіавеллі (Rochet 2008), на який посилається Джон-Гревіль-Агард Покок (1975) у своїй роботі на цю тему. Навпаки, дисбаланс між *virtù* і *fortuna*, спричинений зокрема *corruptio*, є джерелом багатьох розривів цього Макіавеллівського моменту». (Baldin and Ragn, 2019, p. 189).

Пошуки стабільного розвитку як мира у контексті фортуни, чесноти, порядку та корупції призводить до такого висновку про їх специфіку:

«Крім того, *fortuna* виражає невизначеність, тобто весь спектр загроз, які ставлять під загрозу стабільність усього політичного режиму. Крім того, роль *virtù* полягає в тому, щоб уможливити появу інституційного порядку (*ordine*), здатного протистояти нападам фортуни, доки цей порядок дозволяє людям виконувати діяльність, яку вони хочуть виконувати, навіть якщо за своєю природою народ не любить, щоб ним керували. Для Макіавеллі *ordine* є еквівалентом інституційної організації, яка повинна гарантувати тривалий громадянський мир. У цьому сенсі Макіавеллі вважає, що ідеальних інституційних організацій не існує; таким чином, *ordine* може виникнути як з республіки, так і з принципату. Динаміка між *virtù* і *fortuna* підтримує закони, що керують еволюцією політичних інститутів, тобто їх моменти рівноваги та можливого розриву» (Baldin and Ragn, 2019, p. 193).

Інакше кажучи, сила права виникає з сили порядку та чеснот у політичних інститутах та у володаря. Вони перевіряються ситуаціями та живляться фортуною (богиною родючості, природного розвитку), долі та роз'їдається як іржею – корупцією. Необхідно відзначити, що концепт фортуни багато в чому збігається з ідеєю *Social Welt*, у значенні найближчого довкілля політичного діяча, яке має свою активність до особистості. Поняття “*virtù*” відзначає не тільки найкращі якості особистості, а також її відповідність завданням розвитку та соціальної усталеності, як гідності. Тому вірту є своєрідним профілем

політичного діяча, його відповідності піднесення суспільства у динаміці рішень політичних діячів, що відображає довіру. Якщо до влади приходять люди з недостатнім “virtù”, інституційний порядок, навіть за найкращими зразками руйнується, тому що він залежить від “virtù” носіїв інститутів. недостатність вірту, чеснот, в суб’єктах, що репрезентують інституції завжди визначає великий потенціал чи його збільшення у корупції.

Чесноти не можуть бути компенсовані колективними рішеннями. Саме тому скептично ставиться та не вірить Макіавеллі у режими зборів, які видають закони, оскільки він вважає, що ці режими нежиттєздатні, разом з тим він залишає віру у князівство та республіку, сила права пов’язана з «нав’язанням етики для республіки чи князівства, яка може передбачати застосування сили».

Відсутність чеснот, їх відповідності мають і прояви плутократії.

Історія має багато прикладів, коли режими зборів та парламентів тяжіють, і зараз можуть тяжіти до плутократичного режиму, до корупції. Ці явища у застосуванні концепції «звірячої влади» яскраво продемонстрував Вільям Шекспір у виступі проти натовпу Кай Марція Коріолана.

Наведемо цю сцену зі своїм коментарем у перекладі Дмитра Павличка.

Коріолан

Вільям Шекспір (Переклад Дмитра Павличка)

Входить Кай Марцій.

Шляхетний Марцію, вітаю!

Марцій Спасибі. Що, розкольники негідні,

Коростою ви вкрились від сверблячки

Своїх думок?

І-й городянин Від тебе добре слово

Ми чули вже.

Марцій Хто скаже добре слово

Тобі — лакуза, що зневаг найгірших

Не варт; чого вам треба, пси нікчемні?!

Не хочете ні миру, ні війни,-

Одне лякає вас на смерть, а друге

Тварюками, зухвалим бидлом робить;

Основні загрози фортуни у плутократичному режимі виступають у війни як масовий страх, а у мирі – те, що робить людей «зухвалим бидлом, тварюкам», те що веде у соціальних інстинктах. Коріолан Шекспіра, що відображає політику лева, не соромиться у висловах. Далі він визначає, що відбувається у плутократичному режимі – а саме знецінення чеснот та виведення на владні посади тих, хто не має цих чеснот.

Бридотники, хто віритиме вам,

Знайде зайців, де мали бути леви,

Гусей, де лиси мали бути; надійні

Оригінальний портрет Вільяма Шекспіра у віці 46 років Джоера, написаний у 1610 році за життя поета, отриманий з власника консерватором Алеком Коббом

У плутократії до влади натовп виводить зайців та гусей, тих хто символізує страх, втечу, пихатість та неуважність.

*Ви, наче жар, розкиданий на кризі,
Чи град на сонці; ваша доброчесність
У тому, щоб возносити злочинця,
Клясти закон, що злодія карає;*

*Хто слави заслуговує, ненависть
Заслужить вашу; мучать забаганки
Вас, наче хворого, що прагне згуби;*

По суті геній Шекспіра відображає нестійкість політичного режиму та нездатність його до відповіді на виклики, «як жар на кризі» та «град на сонці», доброчесність, чесноти, які розвивають державу у відповіді на виклики фортуни натовп не розуміє та нездатний забезпечити у своїх владних представниках – плутократах.

*Той, хто від ласки вашої залежить,
Пливе із плавником свинцевим, дуба
Тростиною рубає; щохвилини
Ви змінюєте думку — благородним
Звете того, кого ще так недавно
Ненавиділи, підляком — того,
Кого любили; лаєте по місту*

У цих словах Коріолана визначаються спотворені орієнтири прийняття рішень тих, хто при владі як опорі на думку натовпу, так і їх залежність від нестійкої спотвореної імпульсної думки натовпу.

*Сенат наш добродійний, що в боязні
Тримає вас,— інакше позжирали б
Ви один одного. Чого їм треба?
Мененій. Щоб хліб дешевше продавали. Кажуть,
Що в місті повно хліба.*

Навіть задоволення інстинкту голоду, формується у натовпі за допомогою пліток та чуток, справедливе повстання людей перетворюється у бунт натовпу та керування страхом Сенатом.

*Марцій А, прокляття!
Хай що завгодно кажуть! Коло печі
Сидять і певні, мовби знають все,
Що робить Капітолій, хто там вгору
Підніметься, хто буде процвітати,
А хто занепаде, хто має намір
Женитися; вони шанують сильних,
Хто ж не сподобався, того в болото
Затоптують. Ич, кажуть всевидючі,
Що в Римі шпихліри тріщать од збіжжя?*

Спотворена громадська думка визначає не стійкість соціального ліфта чеснот добродіїв, тому що натовп швидко змінює думку та стає чинником долі, фортуни, оскільки може емоційно, у форматі «сподобався – не сподобався», затоптати та скинуту у болото. Далі воїн Коріолан зі своєю природною агресією демонструє як може розвиватися насилля левів заради нібито «інституційного порядку», як можуть військові стати злочинцями. Тут Шекспір демонструє чинник страху та протистояння, як готовності або неготовності до насилля сторін, які протистоять одна одній. Разом з тим він доводить, що плутократичний

режим неефективного правління економікою та політикою призводить до внутрішніх заворушень.

*Якби аристократи милосердя
Відкинули й дозволили мені
Вхопити меч, я навалив би купу
Із тисячі порубаних рабів,
За спис піднятий вищу.
Мененій Вже спокійні
Ці люди, хоч розсудку в них нема;
Вони, як боягузи, відступають.
А що там з другим натовпом, скажи?!
Марції Прокляті здохляки! Вже розійшлися.
Кричали, що голодні. Говорили,
Що голод мури валить; що й собаки
Повинні їсти; що боги дають
Хліб не лише для багатців. Уривки
Тих скарг ми слухали й відповіли,
Що виконана буде їхня просьба,
Розбити здатна панське серце щедre;
Вони шапки до неба підкидали,
Немов на роги місяця від щастя
Хотіли їх закинути.*

Задоволення актуальних соціальних потреб та розв'язання нагальних проблем у плутократичному режимі не відбувається — «двигун» соціально-політичної напруженості та протистояння залишається та навіть підсилюється, та слабкість держави доходить до крайнього ступеня. Натомість натовпу пропонується «видимість» їх вирішення.

*Мененій А що?
їм пообіцяно?
Марції Дали їм право
Для оборони підлих їх жадань
Трибунів п'ять обрати. Юній Брут,
Сіціній. Велут — обрані. Я всіх
Не пам'ятаю, дідько б їх забрав.
Голоті цій дахи з будівель Рима
Зірвати легше, ніж переконати
Мене. Та набереться з часом
Вона зухвальства й висуне нові
Причини для повстань.
Мененій Це дуже дивно.
Марції Гайда, додому, сміття!
Вбігає гонець.
Гонець Де Кай Марції?
Марції Я тут. Що скоїлось?
Гонець Повстали вольски!*

*Марцій Я рад. Нарешті матимемо змогу
Спалити гниль. А от старшини наші.*

Тут відображена геополітична закономірність при спотворених чеснотах та залежності фортуни політичних діячів від натовпу плутократичного режиму завжди приходить загроза ззовні, як експансія агресивної країни сусіда.

Разом з тим у цій невеличкій частині «Коріолану» Уільяма Шекспіра є не тільки метафора про тварин, це не просте перенесення, стигматизація та таврування, Шекспір використовує тваринні архетипи задля демонстрацій збірки плутократичного режиму, його вад, що формує умови, активне середовище долі головного героя. Разом з тим сценарист відображає геополітичні закономірності нестабільної держави, яка розбалансована у відносинах чеснот та фортуни, порядку та корупції. У Макіавеллі є положення про те, що якщо не має механізмів вирішення суттєвого протиріччя всередині держави, за допомогою її владних інституцій, то люди можуть вирішувати ці протиріччя ззовні, зовнішніми силами.

Серед «звірячих» архетипів драматург зневажливо пригадує псів, зайців як протилежне левам; гусей як протилежне лисицям. У контексті діалогу метафора «псів» тут стосується не відносно служіння та вірності, а відносно натовпу як зграї псів «нікчемних». Але леви та лисиці будуть затребувані у наступному етапі політичних подій, у протистоянні агресії ззовні.

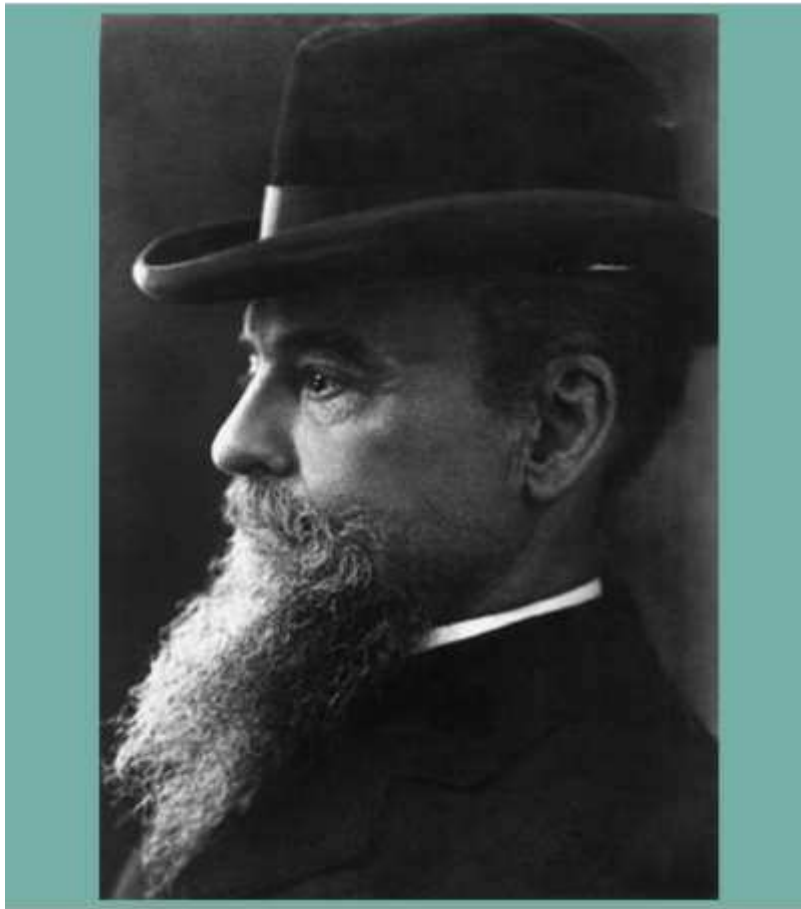
Звернення до спадку Ніколи Макіавеллі значно пізніше відбувалося у політекономії та політичній соціології, і образи «левів» та «лисиць», що відображують значення цих архетипів застосовувалися у науковому контексті.

Зупинимось на роботі Вільфредо Парето, оскільки, на наш погляд, його концепція «залишків», «дериватів» та «деривації» має оригінальність та евристичність відносно інстинктів, бажань, емоцій та похідних смислів. Водночас ця концепція добудовує відносини чеснот, фортуни, порядку та корупції у Макіавеллі.

Для того, щоб пояснити використання у профайлінгу не тільки соціопсихобіоніки, а й визначити механізм руху осмислення та протилежного псевдорационального обґрунтування, спробуємо надати достатньо цілісне уявлення основних теоретичних положень, зробив рух від 1. Загального соціологічного напрямку пошуку автора; 2. Концепту відносин «залишків», «дериватів» (похідних) та «деривації»; 3. Визначення «звірячої» метафори та механізмів циркуляції еліт.

У своєму соціологічному пошуку Вільфредо Парето поставив за мету рухатись у логіко-експериментальному доведенні законів та закономірностей. Його аналіз ведеться шляхом послідовних наближень, від найпростішого (чиста економіка) до найскладнішого (соціологія). Пошук призводить до введення поняття «корисності», перш за все, для суспільства – офілімності. Він розрізняє економічну офілімність від суспільної офілімності, вони не тотожні, а іноді можуть бути у суперечці. Відповідно до Парето, соціальна неоднорідність характеризується елітою, що складається з меншості індивідів із винятковими якостями та більшості з меншими якостями (Pareto, 1935, pp. 1421–1428). Боротьба між урядовою елітою, з одного боку, і масами, з іншого, підтримує ті,

що переважають механізми завоювання або захисту влади. Боротьба також пояснює, як нові інституції, зокрема економічні, можна просувати й чому інші продовжують існувати (Pareto, 1935, pp. 1423–1429).

Італійський економіст і соціолог, зробив важливий внесок в соціологію, економіку, політекономію, політологію і моральну філософію.

Вільфредо Парето
15.07.1848 — 19.08.1923

Поряд з ідеєю встановлення достатнього порядку, ця боротьба організована навколо серії макіавеллівських моментів, що є результатом взаємодії між категоріями залишків, похідних, інтересів і соціальної неоднорідності. Ці категорії підтримують нелогічні дії індивідів і груп (Pareto, 1978, pp. 89–93; Pareto, 1935, pp. 1435–1436). Дія є нелогічною (що не означає «нелогічною» в обґрунтуванні), якщо її об'єктивна мета відрізняється від суб'єктивної (Pareto, 1978, pp. 75–88), незалежно від того, чи існують ці цілі, чи ні. Суб'єктивна мета залежить від оцінки індивіда, а мета є об'єктивною, якщо вчений підтвердив емпіричну базу чи достовірність, то особа не обов'язково погоджується з цими науковими доказами.

Разом з тим він підкреслював, що у соціальних науках у тому вигляді, як вони розвивалися до (його) теперішнього часу, зустрічаються елементи, які не є відображенням логічного, смислового, а ближче до інстинктивного, «оскільки не вдається уникнути втручання почуттів, упереджених думок, догматів віри та інших подібних спонукань, постулатів, принципів, що ведуть за межі логіко-експериментальної галузі» (Pareto, 1978, p. 172).

Для нього у свідомості є крайні екстремуми, що простягаються «від одного екстремуму, де є лише логіка, до іншого, де є лише інстинкти та фантазії». Елемент, що відображає інстинкти людей, для нього «не існує об'єктивно» по-

різному проявляються у різних людей, але має і незмінність. «Ймовірно, тому що він відповідає їхнім інстинктам, він майже незмінний у різних соціальних проявах. Елемент відповідає роботі свідомості людини, спрямованої на осмислення елемента, він значно більш мінливий, оскільки відображає твори фантазії» (Pareto, 1978, pp. 172-173).

«Саме тому, але з якихось інших причин ми назвемо а – залишками (residui), b — дериваціями (derivazioni), c — дериватами (derivate)... Залишки відповідають тим чи іншим інстинктам, властивим людям; тому їм зазвичай немає певності, і тому між різними залишками немає чіткого розмежування. Ця їх особливість майже завжди може бути використана для того, щоб відокремлювати (відрізнати) їх від наукових фактів та наукових принципів А, з якими вони мають деяку подібність» (Pareto, 1978, p. 179).

«Залишки – це прояви настроїв. Висновки включають логічне міркування, необґрунтоване міркування та прояви почуттів, які використовуються з метою виведення: вони є проявами людського голоду до мислення» (Pareto, 1935, p. 889).

Похідні (деривати) відповідають вираженій і варіабельній частині залишків. Вони підтримують механізми псевдологічної раціоналізації, до яких індивіди звертаються, щоб виправдати свої дії. Вони є вираженням міркувань, точних чи хибних, які дозволяють людям переконати себе чи інших в актуальності ідеологій, чи інституцій, які вони хочуть просувати цинічно чи сумлінно (Pareto, 1935, pp. 992–994). Вони відповідають засобам, які індивід знаходить для кращого досягнення своєї мети, при цьому міркування не є цілком раціональними.

Дуже важливим, на наш погляд, є положення про «нелінійний» характер залишків та похідних, оскільки інші похідні можуть впливати на псевдораціональні обґрунтування. «Буває й так, що дериват, з якого прийшли від залишку, а через деривацію b, своєю чергою, стає залишком інших феноменів і веде до утворення нових деривацій. Наприклад, погану прикмету люди вбачають у тому, що тринадцять осіб збереться за одним столом. Це, швидше за все, дериват, що склався на основі почуття жаху, викликаного зрадою Іуди й смертю Христа, що сталася за нею, але нині він, своєю чергою, став залишком, і люди, які вважають число тринадцять нещасливим, більше не думають про Іуду. З залишку завдяки деривації можуть виходити реально проявлені в суспільстві деривати і ті, що не спостерігаються в ньому деривати, але що регулярно виводяться, так само як із залишків (Pareto, 1976, p.180-181).

Є конкретні соціальні феномени, в яких один із залишків домінує над іншими, і, отже, вони можуть приблизно вказати нам, як виглядає цей залишок. Класифікація, яку доводить В. Парето, виконується в об'єктивному аспекті, але часом він стверджує необхідність враховувати й деякі суб'єктивні сторони.

Клас І. Інстинкт комбінацій(Див. § 366-389).

І α. Комбінації взагалі (див. § 369, 370).

І β. Комбінації подібних чи протилежних речей (див. § 371-379).

І β1 Подібність чи протилежність взагалі (див. § 374).

І β2 Рідкісні речі та виняткові події (див. § 375-376).

I β3. Страшні речі та події (див. § 377).

I β4. Щасливий стан, пов'язаний із добрими речами; нещасливий стан, пов'язаний із поганими речами (див. § 378).

I β5. Асиміляція: приймання всередину деяких субстанцій придбання їх якостей і рідко — протилежних (див. § 379).

I γ. Таємничі дії деяких предметів та вчинків (див. § 380-383).

I γ1. Таємничі дії взагалі (див. § 382).

I γ2. Імена, пов'язані таємниче з предметами (див. § 383).

I δ. Потреба у поєднанні залишків (див. § 384).

I ε. Потреба у логічному розвитку (див. § 385).

I ζ Віра в ефективність комбінацій (див. § 386-389).

Клас II. Збереження агрегатів(Див. § 390-418).

II α. Збереження зв'язків людини з іншими людьми та з місцем (див. § 398-406).

II α 1. Сімейні стосунки та відносини в спільнотах, заснованих на родинному зв'язку (див. § 399-404).

II α 2. Зв'язки з місцями (див. § 405).

II α 3. Відносини соціальних класів (див. § 406).

II β. Збереження відносин живих людей із померлими (див. § 407-409).

II γ. Збереження відносин між померлою людиною та тими речами, які належали їй за життя (див. § 410).

II δ. Збереження абстракції (див. § 411-413).

II ε. Збереження однаковостей (див. § 414).

II ζ Почуття, що перетворюються на об'єктивну реальність (див. § 415).

II η. Персоніфікація (див. § 416).

II θ. Потреба нових абстракцій (див. § 417, 418).

Клас III. Потреба прояві почуттів у вигляді зовнішніх дій (Див. § 419-424).

III α. Потреба діях, що виявляється у комбінаціях (Див. §421,422).

III β. Релігійна екзальтація (див. § 423, 424).

Клас IV. Залишки, пов'язані із соціальністю(Див. § 425-460).

IV α. Окремі товариства (див. § 426).

IV β. Потреба одноманітності (див. § 427-435).

IV β1. Одноманітність стосовно самого себе (див. § 428-430).

IV β2. Одноманітність, що накладається на інших (див. § 431-433).

IV β3. Боязнь новизни (див. § 434, 435).

IV γ. Жалість і жорстокість (див. § 436-440).

IV γ1. Жаль до себе, перенесена на інших (див. § 438).

IV γ2. Інстинктивна відроза до страждання (див. § 439).

IV γ3. Обґрунтована відроза до марних страждань (див. §440).

IV δ. Прийняття він зла заради блага інших (див. § 441—446).

IV δ1. Готовність ризикувати життям (див. § 443).

IV δ2. Готовність поділитися з іншими своїми благами (див. § 444-446).

IV ε. Почуття ієрархії (див. § 447-454).

IV ε1. Почуття вищих (див. § 449).

IV ε2. Почуття нижчих (див. § 450, 451).

IV ε3. Потреба заручитися схваленням колективу (див. § 452-454).

IV ζ Аскетизм (див. § 455-460).

Клас V. Цілісність індивіда та його залежностей (Див. § 461-497).

V α. Почуття, що протистоять порушенням соціальної рівноваги (див. § 462-466).

V β Почуття рівності у нижчих (див. § 467-470).

V?. Відновлення цілісності з допомогою дій, вкладених у тих суб'єктів, які зазнали зміни (див. § 471-490).

V γ1. Реальні суб'єкти (див. § 486, 487).

V γ2. Уявні чи абстрактні суб'єкти (див. § 488-490)

V δ. Відновлення цілісності з допомогою дій, вкладених у тих, хто її порушив (див. § 491—497).

V δ1. Реальний порушник (див. § 492-495).

V δ2. Уявний чи абстрактний порушник (див. § 496,497).

Клас VI. Сексуальний залишок(Див. § 498-525).

Деривації можуть бути розглянуті:

а) у логічному аспекті (дослідження, яке стосується робіт за логікою);

б) в аспекті експериментальної реальності (див. роз. 3, 4, 5);

с) в аспекті соціальної корисності (див.роз. 9);

д) у суб'єктивному аспекті щодо їхньої переконливої сили.

Здійснимо класифікацію деривацій:

Клас I. Твердження(Див. § 537-548).

1 α. Експериментальні та уявні факти (див. § 538-542).

1 β. Почуття (див. § 543-547).

1 γ. Суміш фактів та почуттів (див. § 548).

Клас II. Авторитет(Див. § 549-562).

II α. Авторитет однієї людини й більше (див. § 550-551).

II β. Авторитет традицій, звичаїв та вдач (див. § 552-557).

II γ. Авторитет божественної істоти чи персоніфікації (Див. § 558-562).

Клас III. Згода з почуттями чи принципами(Див. § 563-596).

III α. Почуття (див. § 564-569).

III β. Індивідуальний інтерес (див. § 570-580).

III γ. Колективний інтерес (див. § 581, 582).

III δ Юридичні сутності (див. § 583).

III ε. Метафізичні сутності (див. § 584-589).

III ζ Надприродні сутності (див. § 590-596).

Клас IV. Вербальні докази(Див. § 597-631).

IV α. Невизначений термін для позначення реальної речі та невизначена річ, що відповідає терміну (див. § 603-605).

IV β. Термін, що позначає якусь річ і породжує побічні почуття; або побічні почуття, які призводять до вибору терміна (див. § 606, 607).

IV γ. Термін, що має кілька смислів, та різні речі, позначені одним загальним терміном (див. § 608-620).

IV δ. Метафори, алегорії, аналогії (див. § 621-630).

IV ε. Терміни сумнівні, невизначені, яким відповідає нічого конкретного (див. § 631).

(Pareto, 1978, pp. 254-255)

Залишки, інстинктивні й похідні, як псевдологічні аргументи, виражають інтереси соціальних акторів, щоб повернути своє бажання володіти товарами та владою (Pareto, 1935, p. 1406).

Наведемо великі цитати Вільфредо Парето – де він вводить макіавеллівські позиції левів та лисиць параграфи 2171 та 2178, які на наш погляд, демонструють використання цих контекстів у аналіз суспільства та акторів, людей та елітних груп у боротьбі за владу, їх силу у цій боротьбі.

2171 . Очевидно, що якщо вимога однорідності (залишків IV-/?) так сильно діяли на всіх індивідуумів в даному суспільстві, якщо б жоден з них не відірвався в якійсь конкретній, з тих, що переважають у ньому, одноманітності таке суспільство не мало б внутрішні причини розчинення; але й не було б жодних причин для зміни, чи то у бік збільшення чи зменшення, у корисності окремих осіб чи суспільства.

З іншого боку, якщо вимога однаковості не буде виконана, суспільство не буде дотримуватися разом, і кожен піде своєю дорогою, як леви та тигри, хижі птахи та інші тварини. У суспільств, які мають стійкість, таким чином, зміна знаходиться в якомусь проміжному стані перед цими двома крайнощами.

2178 . Які є тепер кореляції, що існують між цим методом застосування сили та іншими соціальними фактами? Відзначимо, як зазвичай, послідовність дій і реакцій, у яких застосування сили виступає то як причина, то як наслідок. Що стосується класу, що править, то в основному можна взяти до уваги п'ять груп фактів: 1. Лише купа громадян, якщо вони готові застосовувати насильство, можуть нав'язувати свою волю державним службовцям, які не схильні зустріти насильство рівним насильством. Якщо небажання чиновників вдаватися до сили вмотивовано насамперед гуманітарними почуттями, то такий результат настає дуже легко; але якщо вони утримуються від насильства, тому що вважають за розумніше використовувати інші засоби, ефект часто такий: 2. Щоб запобігти насильству або протистояти йому, керівний клас вдається до «дипломатії», шахрайства, корупції — державна влада переходить, одним словом, від левів до лисиць. Клас, що править, схиляє голову перед загрозою насильства, але здається лише на вигляд, намагаючись перевернути фланг перешкоди, яку не може зруйнувати фронтальною атакою. У довгостроковій перспективі така процедура справляє далекосяжний вплив на відбір класу, що править, який тепер набирається лише з лисиць, тоді як леви засуджені (§2227). Людина, яка найкраще знає мистецтво підірвати сили ворогів «підкупом» та відвоювати шляхом шахрайства й обману те, що, здавалося, було здано під тиском сили, тепер є лідером лідерів. Людина, яка має спалахи бунтарства і не вміє викривляти хребет у належний час і в належному місці, є найгіршим із лідерів, і його присутність серед них допускається лише в тому випадку, якщо інші видатні здібності компенсують цей недолік. 3. Таким чином, у керівному класі посилюються залишки інстинкту поєднання (клас I), а залишки групової наполегливості (клас II) послаблюються; адже комбіновані залишки забезпечують, саме, артистизм і винахідливість, необхідні для розробки геніальних методів як заміників відкритого опору, тоді як залишки групової наполегливості стимулюють відкритий опір, оскільки сильне почуття групової наполегливості лікує хребет від усіх тенденцій до викривлення. 4. Політика класу, що править, не планується занадто далеко в часі. Переважання комбінованих інстинктів і ослаблення настроїв групової наполегливості призводить до того, що панівний клас стає більш задоволеним сьогоденням і менш замислюється про майбутнє. Особистість переважає, і безумовно, над родиною, громадою, нацією. Матеріальні інтереси та інтереси теперішнього чи найближчого майбутнього переважають над ідеальними інтересами спільноти чи нації та інтересами далекого майбутнього. Імпульс полягає в тому, щоб насолоджуватися сьогоденням, не надто думаючи про завтра. 5. Деякі з цих явищ стають спостережними й в міжнародних відносинах. Війни стають по суті економічними. Докладаються зусилля, щоб уникнути конфліктів із сильними, і брязкають мечем лише перед слабкими. Війни розглядаються більше, ніж будь-що інше, як спекуляції (§2328). Країна часто мимоволі ведеться до війни через розпалювання економічних конфліктів, які, що очікується, ніколи не вийдуть з-під контролю та не переростуть у збройні конфлікти. Однак нерідко війна буде нав'язана країні народами, які не настільки просунулися в еволюції, яка веде до переважання залишків класу I.

Незалежно від В. Парето концепцію левів та лисиць розвивав Г. Моска, надалі Р. Михельс і Ч. Р. Міллс. Сучасними продовжувачами теорії еліт є, поряд з іншими, Дж. Сарторі, Л. Філд й Дж. Хейлі, Е. Етціоні-Халеві. У Польщі дослідження еліт проводять В. Весоловські та інші, М. Грабовська і Т. Шавель, К. Ясецький. (Пакульські й Василевські, 2008, с. 23-24).

Ян Пакульскі й Яцек Василевські у Польщі проаналізували характеристики «левів» та «лисиць» у концепції Вільфредо Парето та зробили соціологічний аналіз циркуляції еліт за цими ознаками, вони довели актуальність та евристичність зазначеної теорії. Нижче наведемо таблицю, яка узагальнює прояви «левів» та «лисиць» на основі теорії В. Парето у контексті дослідження цих авторів зі своїми вставками та узагальненнями відносно їх проявів та атрибутивної спрямованості.

Прояви	«Лєви»	«Лисиці»
Клас залишків (residui) (за Парето)	наділені залишками класу II ("стійкість агрегатів"), що наказують піклуватися про згуртованість групи	репрезентують хитрість, розум, гнучкість, серед них домінують залишки класу I ("інстинкт комбінацій")
Дії влади в умовах опору	силові дії	Зазвичай не застосовують силові дії, досягають своїх цілей шляхом маніпуляції, переговорів та залаштункового тиску, схильні до компромісів та втаємничених угод
Як вони диференціюють та інтегрують владу суспільство	вони поділяють суспільство на ворогів та друзів, "наших" та "чужих". Це означає "вузьку інтеграцію" влади: не допускаються до влади люди з середовища, критично налаштованого до неї, як і ті, чиє обличчя невідоме. Симптоматична для левів персоналізація та моралізація влади.	За дипломатією, угодами; характерна «широка інтеграція влади», тобто. прийняттям до уваги інтересів та переваг різних груп впливу та тиску.
Відношення до інститутів	Тенденція до створення лєвами сильних вузлів, сповідання культу сім'ї та нації	Прагнуть зайняти місця в центральних точках мережі груп впливу та тиску.
Легітимація влади	Зневажливе ставлення до правових та конституційних процедур. Влада левів легітимована загалом харизматично, зі зверненнями до "віри" та до "довіри" як до основних детермінантів влади	Рациональне та прагматично-правове обґрунтування політичних маневрів та влади.
Відношення до опонентів	Опоненти сприймаються ними не як суперники, а як вороги, дії яких кваліфікуються (і засуджуються) у моральних категоріях.	До противників вони ставляться як до суперників, які вибудовують неміцні коаліції, в які нерідко залучаються недавні противники

Схвалення та критика	Львів хвалять за рішучість та послідовність, а критикують за грубість та нестачу політичної гнучкості.	Прихильники шанують гнучкість, угодовздатність, розум, здатність долати пастки й («м'яку силу»), критики наголошувати на схильності до корупції опортуністів, інтриги, позбавлених морального стрижня
Центризм	Централізація	Децентралізація
Умови реалізації	Набувають чинності в моменти криз, посилення сепаратизму та анархії. Маси пов'язують із ними сподівання наведення порядку, збереження традиційних цінностей, ліквідацію корупції тощо	Мають переваги в періоди економічного зростання
Коаліції	Створюють коаліції з "рантьє", тобто. з економічними елітами, які отримують дохід від довгострокових інвестицій та не вплутуються в поточні ринкові ігри	Залучають "спекулянтів", підприємців, схильних до інновації та ризику, орієнтованих на швидкий прибуток
Владний ліфт (прихід на високі посади)	До влади проходять за ієрархічними сходінками, службою, насиллям або в наслідок зміни еліт	До влади можуть за соціальними ліфтами прийти з нижчих прошарків суспільства шляхом дипломатії, корупції, обману та хитрощів, або внаслідок зміни еліт

Контекст теорії Вільфредо Парето має потенціал аналізу відносно причин та передумов революції з позиції циркуляції класів та еліт. Він послідовно вказував, як соціальна сила залежить від неусвідомленого та його осмислення у дериватах. Так це положення визначав сам майстер італійської соціології: «Революції відбуваються через накопичення у вищих верствах суспільства — або через уповільнення циркуляції класів, або з інших причин — декадентських елементів, які більше не володіють залишками, придатними для утримання їх при владі, й ухиляються від використання сили; тим часом у нижчих прошарках суспільства на перший план виходять елементи вищої якості, що володіють залишками, придатними для виконання функцій уряду, і достатньо готовими застосовувати силу» (Pareto, 1935, p. 1431).

Цей аналіз за своєю суттю визначає відносини сили між класами, коли сила права майже не працює.

Необхідно зазначити, що зв'язна модель сили використовується в теорії Гевіна Кеннеді (Кеннеді, 2016), цілком логічно, що у переговорах (сфері лисиць) в центрі класифікації знаходяться лисиці та їх розвинута модифікація – «сови», але не менш цікавим, є те, що автор теорії переговорів розглядає і протилежні образи перемовників – «віслюки», «вівці».

Більш того, цю класифікацію він пропонує у практиці переговорів застосовувати як відносно себе, так і відносно опонентів.

«Тваринна» класифікація Гевіна Кеннеді

А зараз пропонуємо визначити варіанти поведінки на переговорах на чотири типи: поведінка Віслюків, Овець, Лисиць та Сов.

Кожна з цих тварин символізує набір характеристик, що виявляються під час переговорів. Відповіді на всі тести прив'язані до однієї з чотирьох характеристик таким чином, щоб ви могли відразу ж класифікувати свій вибір після відповіді на кожне питання тесту. Ви зможете простежити й за тим, як ви переходите з групи до групи залежно від обраного варіанта поведінки.

Отже, у ситуації переговорів, коли вам потрібно швидко вирішувати, як діяти, ваш вибір відповідатиме характеристикам однієї з чотирьох груп.

- **Віслюки.** Ви перебуваєте у блаженному незнанні можливостей, що існують. Зазвичай це проявляється у схильності до непродуманого, передбачуваного та впертого опору, коли того, що ви отримуєте (як правило, не надто багато) в результаті переговорів, явно недостатньо, щоб визнати їх успішними. Також Віслюки зазвичай керуються глибоко вкоріненими у них самими принципами.

Там, де панує незнання, «тупа» поведінка виникає як би само собою.

- **Вівці.** Ви вважаєте, що отримати хоч що-небудь – вже добре. Ви слухняно приймаєте вибір, зроблений іншими людьми, слідуючи за ними, як вівці на бійню. Ви демонструєте певну прагматичну гнучкість, але залишаєтеся жертвою впливу інших. У вас немає бажання битися за свої інтереси. Ви волієте швидше здатися, ніж роздратувати іншу сторону – або навіть розчарувати її!

Нога ще не тупнула, а ви вже забилися у куточок.

- **Лисиці.** Ви дійсно розумієте, що відбувається, і твердо переконані, що заслуговуєте на те, чого домагаєтеся. Багато Лисиць досягають успіху тільки завдяки своїй спритності. До того ж ви любите порозумнішати, захоплюючись грою заради самої гри. Ваш прагматизм майже не має меж, ви майстерно граєте на всіх слабких струнках овець. І, звичайно, люди, які роблять «віслючий» вибір, для Лисиць не проблема.

Хитрий настільки, що й сам за себе хитріший.

- **Сови.** Ваш стиль переговорів показує, що у вас вистачає мудрості оцінити довгострокові вигоди. Для цього ви будете міцні відносини з іншою стороною і в результаті домагаєтеся того, чого дійсно заслуговуєте. Ви Сова і в тому випадку, якщо повністю готові до небезпек і можливостей, які випливають із вибраного поведінки. Вас поважають за те, що ви робите, та за те, як ви це робите. (Ви, звичайно ж, не станете експлуатувати Овець, Лисиць та Віслюків.)

Всім перемовникам варто пам'ятати: багато Сов – це приховані лисиці!

Ну і куди б ви помістили себе, якби безпристрасно спостерігали власну поведінку на переговорах із боку?

Позначте потрібну комірку в таблиці:

Як перемовник я у більшому ступені:

Лисиця	Сова
Вівця	Віслюк

Гевін Кеннеді Домовитись можна про все! Як досягати максимуму в будь-яких переговорах

Окрім змістовного дослідження «звірячих архетипів» іншим напрямом дослідження була ідентифікація людей за аналогією з рослинами у ботаніці, з подальшими аналогіями з тваринами. Визначенню відповідності основних класифікаційних ознак і внутрішнього змісту схожості людей та тварин присвятив яскравий представник «Академії очей рисі» Джамбаттіста делла Порта. Після його робіт цей напрям розвинувся в епатажних фізіогноміці та френології.

Біологізаторські теорії профайлінгу від «Академії очей рисі», Джамбаттіста делла Порта до Чезаре Ламброзо

Одна з перших академій, яка намагалася перевести дослідження з містифікації, як створення атракціонів «див» та «секретів» була Академія Дей Лінцей, зараз вона відтворена як Національна академія Лінцей, що знаходиться у Римі. В той час “дива” та “секрети” були своєрідними дверцями до нового знання, тому, що те, що вражає, викликає найбільшу увагу та розкриття цих секретів природи викликає значну повагу інших людей. У той час, навіть був окремий напрям академіків “див та секретів”, які при відкритті тих або інших природних закономірностей, використовували їх для ілюзій.

Основний фундатор Федеріко Чесі (1586-1630) був римсько-умбрійським патрищем із пристрастю до природничих наук, перш за все, до ботаніки. Щоб сприяти й розвивати ці дослідження, у 1603 році він разом із трьома молодими друзями заснував у Римі товариство. Його друзями були голландець Джованні Гекіус (італійське як «Еккіо») та двоє італійців, Франческо Стеллуті та Анастасіо де Філіс, обидва з Умбрії. Ця установа була названа Accademia dei Lincei [lince, італійська рись], в назві на їх думку була закладена основна наукова чеснота – гострий зір рисі. Рись в той період була ще поширеним видом в Італії, а для герба де великі звірі мали бути затверджені верховною владою, рись не викликала жодних заперечень. Ця тварина незабаром стала символом цієї наукової компанії вчених. Основною метою Академії, згідно з баченням Чесі, було вивчення всіх природничих наук з ліберальної та експериментальної точки зору, вільної від будь-яких традиційних обтяжень чи авторитетів. Це було великим нововведенням, яке характеризувало народження Лінчеїв, що суттєво їх відрізняло від інших наукових академій, які мали пустити коріння в Італії 1500-х і 1600-х років. Лінчеї зосереджували свої інтереси переважно на природничих науках, тоді як більшість інших академій були більш літературними та ерудованими. Попри те, що вони поважали аристотелівсько-птоlemeївську традицію, яка панувала в ті часи, вони не були зв’язані цим підходом, це було очевидним в їх основі на новому та експериментальному підході до наукового дослідження, який іноді обговорював цю традицію.

Герб Академії очей рисі

З 1611 року до академії входив Галілео Галілей. Завжди в ці перші роки Академія зростала відповідно до щедрого плану Чезі, щоб включити багатьох інших італійських та іноземних учених, які не належали до галілейської школи думки, таких як неаполітанець Делла Порта та німець Фабер (Шмідт), який також був канцлером академії. Багато важливих публікацій і трактатів з астрономії, фізики та ботаніки приписують цій давній основній групі вчених, чия діяльність добре записана в офіційних анналах Академії, нещодавно доступних у друкованій версії фауни й фармакопеї Нового Світу, чиє неймовірно трудомістке складання та публікація тривало понад десять років до 1651 року.

Академія з перших років взялася до важливого прикладного завдання, що було обумовлене освоєнням Нового Світу, оскільки знання астрономії є основою для мореплавання, знання флори та фауни є часто-густо питанням виживання та лікування у чужій місцевості, власне економічне та політичне засвоєння також ґрунтуються на астрономії, географії, знання флори та фауни та етнографії.

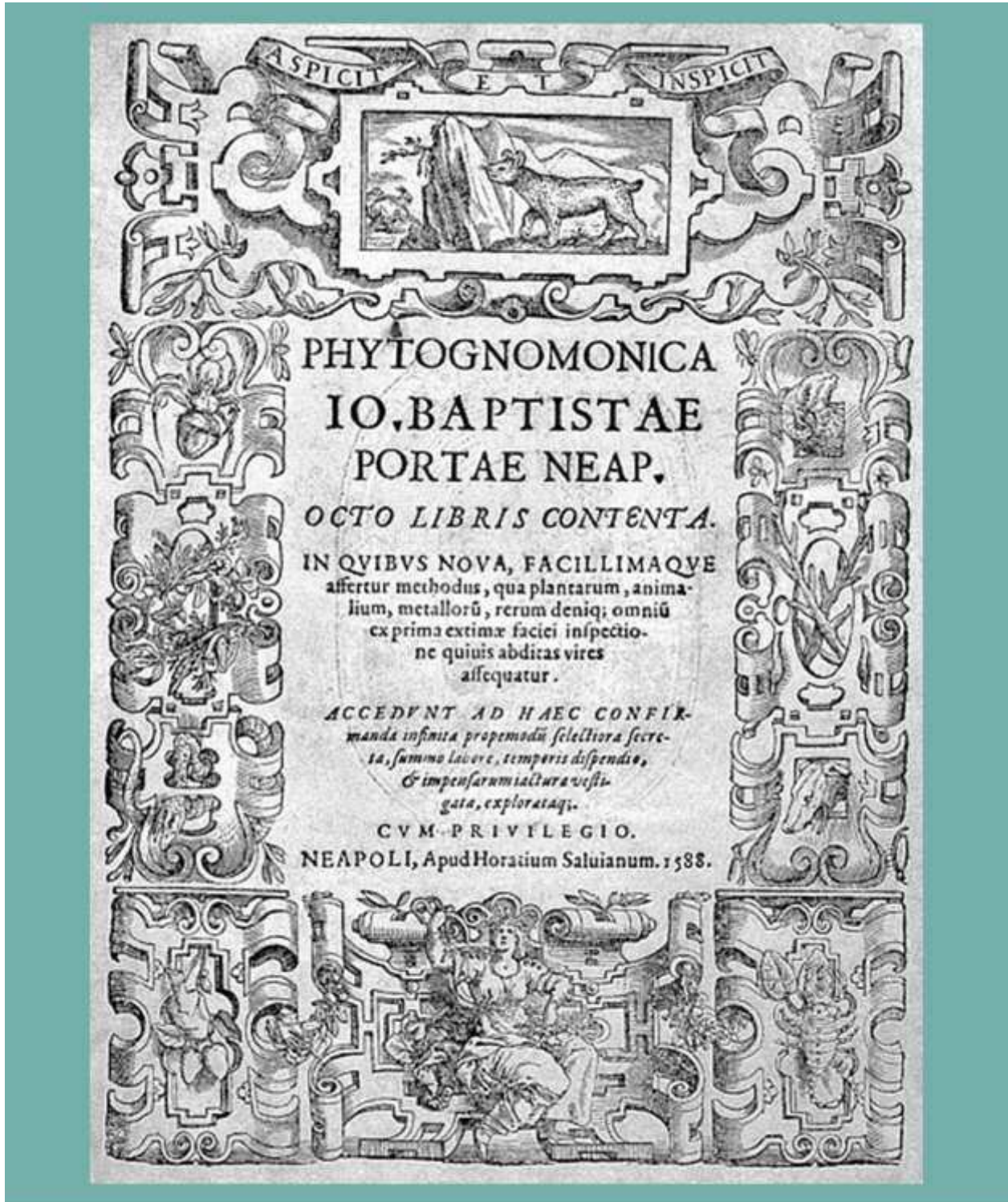
Особливе значення у дослідженнях академії мав Джамбаттіста делла Порта, біографія якого була включена у 2015 році у відкриту філософську енциклопедію.

Джані Батиста делла Порта народився в знатній неаполітанській сім'ї від багатого батька. Його батько Нардо Антоніо делла Порта був багатою людиною, він служив секретарем імператору Карлу V. Порта був третім із чотирьох синів і другим, який пережив дитинство. У нього було два брати, Джан Ферранте та Джан Вінченцо. Він також мав ще одного брата, який помер у дитинстві. Його дядьком по материнській лінії був Адріано Гульєльмо Спадафора, відомий консерватор у Неаполі. Він здобув освіту у приватних репетиторів в академічній родині, яку часто відвідували філософи, музиканти, математики та поети. Порту виховували більше як джентльмена, ніж як вченого, і його вчили їздити верхи, танцювати й добре виступати у спорті та іграх. Його інтерес до музики спонукав його вступити до ексклюзивної музичної академії *Scuola di Pitagora*. За життя талановитий вчений випустив книги з різних предметів, таких як магія, фізіогноміка, наука та філософія. У лютому 1615 Порта помер у будинку своєї дочки в Неаполі. Він відомий як італійський вчений, драматург та ерудит XVI століття, його робота *Magiae Naturalis* (Природна магія, 1558 р.) охоплювала різні предмети, серед яких були астрологія, математика та філософія. Він мав приголомшливий успіх і здобув репутацію як «професор секретів» у європейському світі.

Наведемо обґрунтування чому його біографія має велике значення для філософії: «Більшість сучасних читачів з великим сумнівом включив би когось на зразок Джована Батіста Делла Порта (1535–1615) у філософську енциклопедію. І все ж філософія за часів Порти охоплювала набагато ширше коло тематик, ніж сучасна, до її складу входили космологія, метеорологія та фізика; біологія та психологія людини; моральна філософія та політика. Як плідний письменник на теми, які тоді асоціювалися з більш менш альтернативними течіями аристотелівської натурфілософії (Henry 2008), Порта став однією з найвідоміших і найпопулярніших постатей в інтелектуальному житті другої половини шістнадцятого століття і пізніше. Таким чином, Порта входить до багатьох досить неортодоксальних філософів і до традиційних категорій перипатетичної навчальної програми. З багатого інтелектуального бродіння була породжена наукова революція наступного століття. Порта є дуже цікавою перехідною фігурою, тому що він пов'язаний зі світом предметів, ремесел і хімічних речовин. Із цього «наукового підземного світу», зайнятого «професорами секретів», виникла натуралізована концепція людини та новаторські ідеї про науку (Smith, 2009; Eamon, 2011), які докладно (і критично) відбиває Порта». (Kodera, 2021).

Делла Порта очолив Неапольський філіал Академії, пізніше його викликали до інквізиції, заборонили наукову практику та він вдався до театральної творчості. Кількість та проблематика наукових трактатів вражають – вони представлені на світлині фронтиспіса наведеному далі.

створити надійні артефакти, що генерують чудеса. У своїх невтомних і наполегливих практичних зусиллях Порта створив «сцену, де природа виступає» з різних рівнів, з розкриттям своїх трюків для демонстрації переживань, і метафізичний простір, де демонструвалися принципи магії». Дослідження уяви та пам'яті також виявляються у його науковій практиці не випадковими.

Джамбаттиста делла Порта. Фітогномоніка

Фронтиспіс до *De Distillationibus libri IX* (1609 p.) з портретом Порти дає гарне уявлення про його численні різноманітні наукові інтереси, від фізіогномоніки, астрології, шифрів, мистецтва пам'яті, ботаніки, сільського господарства, садівництва, математики, до дистиляції, оптики, магнетизму, алхімії, креслення, анатомії, а також розіграшів. Його вважають першим розробником криптології, а фізіогноміку він складав за аналогією до ботаніки та зоології, людей він описував за схожістю з тваринами.

У наслідок діяльності римської Святої канцелярії, що почала судовий процес проти Порти на початку 1570-х, він залишався під довічним наглядом інквізиції, дивно те, що іншого дослідника астрономії та мистецтва пам'яті Джордано Бруно спалили на вогнищі у 1601 році, як і тримали знайомця делла Порта Томазо Кампанеллу за офіційною версією 33 роки у в'язниці. Про делла Порту ходили легенди про його таємничу спільноту, що збиралася у неаполітанському палаці Порти та в таємних сховищах під віллою делла Порта у Віко-Екуенсе, що неподалеку від Неаполя.

Після 1558 Порта багато подорожував, зупиняючись в Апулії, Калабрії, Ломбардії, Венеції та Парижі. В Іспанії він, за деякими посиланнями, відвідав двір Філіпа II, відомого покровителя алхімії, який шукав чудові ліки для себе та своєї сім'ї від недуг. Вважаю, що для Філіпа II, володаря Іспанської імперії на вершині слави після Карла V були й інші цікаві теми обговорення, наприклад, криптографія та фізіогномонія, яку сам Порта розглядав як інструмент розслідування та розшуку злочинців. Не дивно, що *Magia Naturalis* присвячена цьому важливому покровителю. Порта подарував Філіпу II ще одну книгу про шифри. У 1579 р. і в наступні роки Порта неодноразово запрошував до Риму кардинал Луїджі д'Есте (1538–1586) нібито для того, щоб продовжити свої дослідження таємниць природи, але, можливо, що більш важливо, щоб користуватися деяким захистом у своєму будинку під час його правління... У 1580 Порта керував будівництвом параболічного дзеркала у Венеції, де він зустрів Паоло Карпі (1552-1623)» (Reeves, 2008).

Він опублікував два трактати з сільського господарства (*Pomarium* 1583, *Olivetum* 1584) і свою багато ілюстровану фізіогномію *Humana* (1584). У 1586 Порта, ймовірно, знову викликали до неаполітанської інквізиції, можливо, разом з Луїджі Тансільо (1510-1568), впливовим поетом (і близьким знайомим Джордано Бруно (1548-1600)). Делла Порта було наказано утриматися від публікацій про ворожіння та магічне мистецтво й натомість писати комедії. Того ж року Порта повернулася до Риму під захистом кардинала д'Есте, який помер через кілька років.

Оскільки делла Порта позиціонував себе як філософ «вищого світу», він шукав не тільки підтримки світської влади Філіпа II та Рудольфа II (який також виховувався Карлом V), а також делла Порта знаходився і під заступництвом кардинала д'Есте.

У 1588 р. ще в Неаполі Порта опублікував фізіогноміку рослин (*Phytognomonica*) та переклад першої книги Альмагеста Птолемея. Наступного року було опубліковано друге, значно розширене видання «Магії натуральної» та комедії «Олімпія», яка, можливо, була поставлена у присутності віцекороля

дона Хуана де Суньїгі (1551–1608). У 1590 Порта познайомилася з Томазо Кампанеллою (1568-1639).

Томазо Кампанелла - це відома і не дуже шанована людина на Півдні Італії (у Калабрії), з цим фактом зіткнулася калабрійська експедиція О. Мальцева у 2019 році (вважають, що Томазо Кампанеллою був одним з авторів спроби заколоту проти лицарів Карла V на цій території на користь церкви).

У наступному році делла Порта опублікував трагікомедію «Пенелопа», за якою в 1592 пішла комедія «Фантаска», а також «Вілли», трактат про сільське господарство.

Венеціанська інквізиція заборонила публікацію італійської версії «Людської фізіогномонії». Заборона була посилена в 1593 році, коли вийшов трактат з оптики *De refractione*, нагадаю його дослідження оптики вдосконалювали не тільки телескоп, а й камеру Обскура. У 1596 році була надрукована ще одна комедія "Трапполярія". Тепер відомий у всій Європі Порта в 1598 році наважився кинути виклик забороні інквізиції й опублікував *Della fisionomia del'huomo* під псевдонімом Джованні де Роза.

У 1603 році Порта описав натуралізовану форму ворожої астрології та фізіогномоніки в *Coelestis physiognomonía*. Федеріко Чезі (1585-1630), молодий римський дворянин з пристрасстю до натурфілософії, який заснував знамениту Академію Деї Лінчеї, відвідав Порту в 1604 році.

Між 1606 та 1607 роками були випущені його комедії «Турка», «Карбонарія», «Моро» та «Астролог». За цей час трактат про вогнепальну зброю «*De destillatione*» також став одним із бестселерів Порти. Його роботи в цей період також включали *De'spirituali*, в якому описувалася парова машина.

З під його пера у 1608 році вийшла робота *De munitione*, трактат про військові укріплення та вогнепальну зброю. Наступного року дві його комедії (*Furiosa* і *Chiappinaria*) були опубліковані. 1609 також ознаменував початок суперечки Порти з Галілео Галілеєм (1564-1642) (ще одним відомим членом Академії очей Риси) про те, хто першим винайшов телескоп. Лінчеї знову відкрився в 1610 через смерть батька Чезі, який не схвалював наукові зусилля Федеріко. Відкриття Портою телескопа було визнано Академією, і він став директором її відділення у Неаполі (яке, однак, так і не відкрилося, Freedberg 2002). Проте роль та вплив Порти на Чезі, мабуть, були значними (Torrini 2018). Священна канцелярія заборонила публікацію трактату Порти з хіромантії *De ea naturalis physiognomoniae parte quae ad manuum lineas spectat*. Але деякі його п'єси, можливо, були поставлені. Схоже, Порта одночасно працював над телескопом та над філософським каменем, природною магією, криптологією та тауматологією, яку він сподівався присвятити Рудольфу II, племіннику Карла V, імператору Священної Римської імперії.

Таким чином, підсумуємо основні напрями фізіогномонічної концепції Джамбаттіста делла Порта:

1. Наукові пошуки делла Порта суттєво вплинули на світські основи протонаукових досліджень, оскільки його наука, це, перш за все, **відкриття природних «див»**. Тому багато сучасних дослідників його творчості визначають її як кар'єр нових ідей.

Наприклад, його магія була спрямована на основі ремісницьких інструментів змінювати середовище, часто через вплив на свідомість та уяву людей, його магія є маніпулюванням свідомістю, уявою та увагою.

«Магія Порти – це не стільки спосіб покращити власний розум або спілкуватися з божественними силами, а скоріше це засіб маніпулювання об'єктами та людьми. Порта розробив цей світський підхід до магії перед церковним переслідуванням, оскільки здається, що він був засуджений за застосування церемоніальної магії (Zambelli, 2007). Маг Порти - безумовно чоловіча фігура, що поєднує в собі фізичну спритність брехуна, досвід алхіміка, ерудицію гуманіста, володіння математикою астролога та інтуїтивне знання психічного середовища, щоб втілити надлюдське, ідеальне, це людина, здатна маніпулювати всім і всіма. Маг має бути талановитий, багатий, освічений і працьовитий (Магія 1558: кн. 1, частина. 2). Замість священника чи метафізика у пошуках божественного – як у Піко делла Мірандола чи Джона Ді – (Harkness 1999), маг Порти, таким чином, є *artifex* (майстер чи натхненник), який знає, як маніпулювати природними та окультними властивостями певних тіл. Згідно з Порто, ці якості окультні, тому що їхні дії не можуть бути зрозумілі нашим інтелектом. Проте він робить висновок, що окультні властивості походять від формальних, а не матеріальних причин – частково тому, що дуже невелика кількість матерії часто може мати величезний ефект (Porta, Magia 1560: bk. 1, ch. 8).

Його маніпуляція пов'язана з тяжінням та відштовхуванням, як законом природи, у людському середовищі це як любов та ненависть, що визначає і космологічну ієрархію.

2. Його основною ідеєю була **«доктрина універсальної одухотвореності й віра у те, що вищий небесний потік відбивається у матеріальних об'єктах чи резонує із нею»**. Саме тому його класифікація різних матеріальних об'єктів демонструє єдині причинно-наслідкові зв'язки та дозволяє використовувати фіто- та фізіогноміку у дослідженні не тільки біологічного, а й антропосоціального. Його протонаукове дослідження намагалося довести проявлену схожість між всіма фізичними об'єктами від рослин та тварин, до тіл та обличч людей, і навіть космічних явищ.

Його фізіогномоніка є спробою картографії зовнішнього вигляду видів фізичних тіл, що спрямована на перевищення прихованих здатностей та схильностей душі у тандемі з медичним підходом до ландшафтів людських тіл. І тут він дав поштовх до революційних анатомічних досліджень Андреаса Везалія (1514–1564 pp.).

Його підхід вплинув на кримінологічні описи злочинців за схожістю до тварин.

3. Він зробив першу спробу **«раціонального опису» людей як «універсалій»**.

У своєму власному історичному контексті фізіогномоніка розглядалася як *scientia universalis*, раціональна наука. Вона, на його думку, така ж хороша, а може, й краща, ніж нова анатомія, оскільки її можна було використовувати для універсального опису й як засіб виявлення рис характеру. Його анатомічна

картографія слугувала пошуку відображення характеру як біоантропокосмічного явища.

У його кругових міркуваннях космос Порти стає дедалі більш антропоморфним, оскільки універсальні сигнатури зображуються у людських істотах, й поділяють ці фізичні риси із зірками, тваринами, травами й навіть камінням (як пояснюється у «Фітогномоніці» Порти).

4. В основі пошуку делла Порта формувалася **теорія схожості**, тому часто фізіогномонічні оцінки Порти засновані на зовнішній схожості: наприклад, люди з темним сатурніанським кольором обличчя, що нагадують про небезпечні тварини, з великою ймовірністю потраплять до в'язниці. Цей приклад наголошує на естетиці, що структурує фізіогномоніку Порти: гарні тіла також гарні з моральної точки зору. Існує прямий зв'язок між красою, чеснотою, успіхом та здоров'ям, оскільки всі ці риси походять від гарного темпераменту, тобто від гармонійного змішування елементів. Жахливе тіло, навпаки, вказує на погане здоров'я, невдачу і сумнівні моральні нахили (Kodera, 2021).

5. Його **теорія схожості має деякі протоеlementи фрактальної теорії**, оскільки схожість має прояви у різних масштабах у самоподібності частин. Наскільки це адекватно важко встановити, але те, що це вплинуло на протонаукові пошуки та формування проєкту науки Нового часу, на наш погляд, є безперечним. Теорія схожості здійснюється як криптологія світу, розкодування таємниць світу.

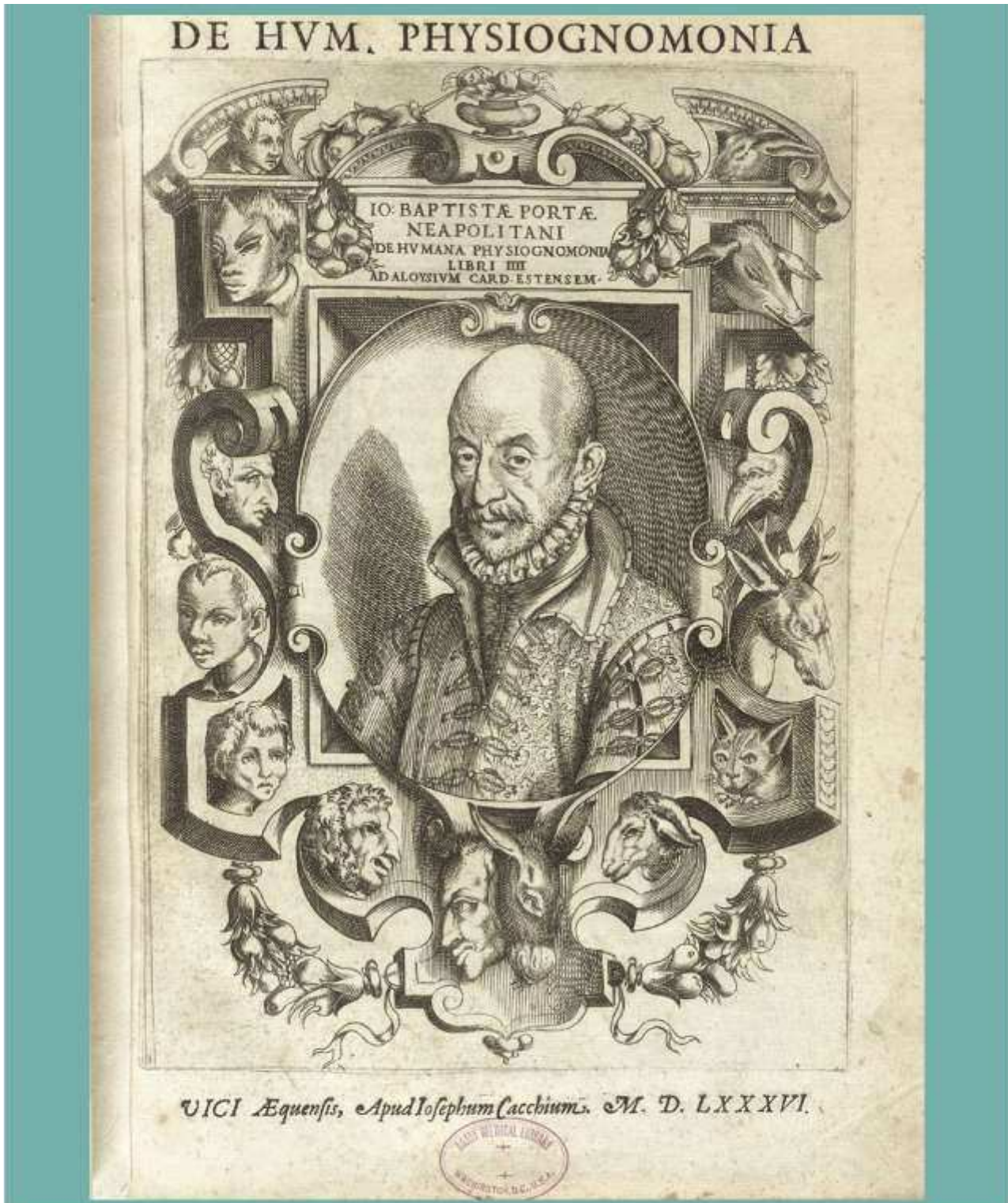
Воістину універсальна наука, фізіогномоніка дає своєму господареві не тільки ключ для розшифрування цифр, написаних на людських обличчях (у порівнянні їх з фігурами тварин), або керівництво для читання ліній, вигравіруваних на наших долонях, але й (як пропонує Порта) з діагностичними методами для розуміння всього творіння, від рослин до зірок. Як широко рекламується у передмові до всіх його текстів з фізіогноміки, мистецтво встановлює метонімічні відносини між неорганічними тілами та психологічними якостями.

6. Делла Порта у фізіогномоніці один з перших стверджував **мінливий характер явищ, що відображають внутрішню сутність**. Це положення мало прикладний характер і делла Порта навіть наводить приклади свого кримінологічного їх застосування.

Одним з важливих аспектів фізіогномоніки Порти є те, що вона носить не просто описовий характер: тіла можуть бути нанесені на карту та їх майбутнє передбачено, але вони знаходяться в постійному русі, переході або мінливості. Їхні сутності не визначаються виключно невидимою субстанційною формою (душею), що походить із незмінних форм – й, у разі людських істот, безсмертною, – як у попередніх традиціях, але (більше, ніж будь-коли) є результатом зовнішніх обставин. Ці впливи навколишнього середовища мають вирішальне значення для долі людей, вираз обличчя та зовнішній вигляд мають нестабільну форму. Характерна цитата ілюструє розуміння Портою фізіогномоніки:

«Завдяки цьому мистецтву ми допомогли багатьом друзям уникнути небезпек і досягти почестей. Незадовго до того, як я написав ці речі, я порадив

своєму другові уникати товариства однієї потворної та нещасної людини, пораду, яку він не хотів чути, бо його знайомий обіцяв йому багатство. Наприкінці дня вони були спіймані губернатором за виготовленням фальшивих грошей у притулку, і незабаром обидва опинилися на шибениці. (Porta and Sottile, *Coelestis physiognomonia*, 1603, кн. 1, гл. 2).

Джамбаттиста делла Порта. Фізіогномонія

https://www.nlm.nih.gov/exhibition/historicalanatomies/porta_home.html

7. Його мінливість та схожість делла Порта пов'язує з умовами середовища.

Крім стихійних впливів, що змінюють тіло і розум, які можна звести до якостей, що сприймаються через дотик (наприклад, гарячий/холодний, сухий/вологий), Порта згадує харчування, клімат і вік як детермінанти розумової та фізичної форми людини, до того ж не тільки людей, а й тварин і навіть рослин. Хвороба також може змінити психічний стан людини».

8. Він продовжував дослідження концепції темпераментів, які з опису внутрішнього балансу «соків, або рідини» (гуморів) організму у делла Порта стають універсальними дескрипторами космосу, він спробував натуралізувати всесвіт.

9. Його фізіогномоніка була основою театрального мистецтва класичної сцени та опису персонажів комедії. У цьому питанні дослідники визначають вплив делла Порти на творчість У. Шекспіра (Clubb 1964, 2008). На театральне мистецтво вплинули також його дослідження уявлення та пам'яті. Так його будівництва ментальної галереї людей та сцен – як формування прототипів, що впливають на пам'ять є важливим напрямом дослідження символічної психології. Так штучне середовище стає засобом відновлення пам'яті, – оновлення вицвілих фарб сприйняття. Особливу роль у цьому він надає сексуальному. Його концепція фантасматів (впливу на пам'ять сексуального) відображала такий їх вплив, що міг зруйнувати пам'ять. Як власне його демонологія мала зв'язки дослідження дій опіатів та рідини з беладони – тобто з психоделічними станами спотвореного або навіть зруйнованого сприйняття.

10. Його дослідження засновувалося на прийнятій концепції демонстрації – експериментального пошуку природних явищ, та штучного впливу на те, що не здатний розум розкрити – на окультне. Його досліди вплинули на формування експериментальної культури того часу.

11. Його роботи мали вплив на формування протокримінології та профайлінгу. «Він вважав, що наші фізіогномонічні риси, форми наших тіл свідчать про приховані нахили (з цієї причини майстерний фізіогномоніст може швидко розпізнати злочинців та інших підлих осіб). Отже, у всій творчості Порти ми можемо виявити зв'язок, який він встановлює між діяльністю поліції, натуралізацією та асиміляцією людей серед інших тварин, і все це під впливом окультних, але природних астрологічних впливів. Своїми роботами з фізіогноміки Порта, безперечно, прагнув запропонувати свої послуги абсолютистським правителям та придворним» (Kodera, 2021).

12. Необхідно відзначити велику роботу, яку зробив делла Порта, її можна порівняти з сучасним контент-аналізом безлічі джерел зіставлення опису різних давніх і сучасних йому авторів «тваринних архетипів або аналогій» з історичними діячами (прототипами).

Пізніше це положення стало основним у біологізаторських пошуках кримінологів, що найменше як картографія облич та форм тіл, так окремих відбитків та форм їх частин (дактилоскопія та інше) стало одними з найважливіших частин встановлення злочинця (Porta and Cacchi, 1586).

NOS cum Aristotele totum id caput vocamus, quod collo sustentatur. Primo integrum considerabimus, post eius partes, frontem, oculos, & pericilia, & reliqua. Galenus capitis considerat quantitatem, & formam, quantitatis varietas in magnitudine, & paruitate consistit; loquemur primo de quantitate.

Hac tabella maximum bubonis caput, & Virelli Caput expressum exprimitur, ut ex marmoreo statua, quae in Museo Hadriani Spania, & in decessione, & rerum antiquarum studiofissimi a seruat, excipi curauimus.

Maximum Caput.

Polemon, & Adamantius in eorum Physiognomicis, caput, quod magnitudine exuperat, obtusi, & indocilis hominis argumentum dicit. Albertus animalium libro, Enorme caput, quod praesui magnitudine ad humeros vergit, sensu, & virtute carere dixit: & Paulo post. Immensam autem stultum, stolidum, & vehementer indocile. Aristoteles libro de somno, & vigilia, ait. Qui minimo plus in caput extumuerint, somniculosi sunt, nam quo amplius est receptaculum, eo plus item capiat necesse est. In nanis siue pumilionibus vaporum multitudinis vis ad caput surrigitur, quoniam grandius membrum alimenti amplius requirit, quod vero copiose scandit, copiose remeet consequens est, sed lentius, quia insitus calor vim tantum sublata euaporationis breui percoquendo nequit conficere. & in suis Physiognomicis in figura sonnolenti, tribuit ei superiora maiora, id est caput. Capitis magnitudo materiei potius abundantiam, quam virtutis excellentiam indicat. Ego ad asinos referrem, quorum caput grande, & ineptissimis sunt moribus, stolidi, degeneres animo, timidiq;. Inter aues ad nocturnas, ut noctuas, & bubones, quoniam omnes capita enormia magnitudine habent, ex otio prodeuntes, & pedibus exeunt, nimio proac capitis detente. Ouidius de Ascalapbo in bubone mutato.

In ro-

Джамбаттиста делла Порта. Фізіогномонія

https://www.nlm.nih.gov/exhibition/historicalanatomies/Images/1200_pixels/porta_p29.jpg

Nebulosa frons.

QVI nebulosam habent frontem, audaces sunt, & referuntur ad taurum, & leonem. Aristoteles in Physiognomonicis. Idemq; in leonis forma, supercilia, & nasum versus in ima fronte instar nubis provenire scribit. inisavus vocari coniecto. Pellis est supercilijs, quæ obtenditur leonum oculis. Vnde leoni, cui talis facies perpetuo est, perpetuo etiam ira affectus est, & aliquid nubis instar circa supercilia prominet. Taurus semper torva frons.

Venatici cavis cum episcopo supra oculos contemplare imaginem
cum Aethelno Patavinorum tyranno.

Optimus venatici canes describens, qui leones, & ferocia animalia invadit, horribili aut supra oculos, & supercilia pelle. Tigridi etiam similis in ima fronte laxa pellis, episcopus dictum. Ex eodem.

Джамбаттиста делла Порта. Фізіогномонія

https://www.nlm.nih.gov/exhibition/historicalanatomies/Images/1200_pixels/porta_p60.jpg

Обґрунтування «Звірячих архетипів» у делла Порта:

Птолемей Матернуза, Вітрувій та інші описують усі відомі народи в такий спосіб, а саме: «Скіфи жорстокі, італійці благородні, галли веселі й неухажні, греки непостійні, африканці брехливі, сирійці жадібні, азіати розпусні, сицилійці хитрі, іспанці гордовиті, горді й марнославні, єгиптяни мудрі, вавилоняни благородні».

Платон вважав, що різноманітність вдач і статури, що спостерігається у жителів різних країн, має пояснюватися виключно різницею клімату.

Отже, Арістотель пише Олександру, у повазі до характеру людини природа створила його більш досконалим, ніж всіх інших тварин, проте він володіє всіма різними рисами останніх. Він сміливий, як лев, боязкий, як заєць; його можна порівняти з півнем за його гордість і щедрість, із собакою за його скнарість; він суворий і строгий, як ворона, ніжний, як горлиця, домашній, як голуб, мінливий, як козуля, пристрасний, як леопард, лінивий, як ведмідь, ласкавий, як слон, дурний, як осел, пихатий, як павич, працьовитий, як бджола, некерований, як бик, сміливий, як мул, німий, як риба; його злість робить його рівним левиці, його хитрість – лисиці, його лагідність – ягню, його любов до бродяжництва – козенятку. Розум, яким він наділений, робить його гідним у порівнянні з ангелами; він хтивий, як свиня, злий, як сова, корисний, як кінь, і шкідливий, як щур. Коротко кажучи, у світі немає рослинної, мінеральної чи іншої речовини, крім того, що має якусь якість, яку можна віднести до людини. Адамантий каже, що ми можемо судити про манери й звичаї всіх тварин за їх зовнішність. Наприклад, для лева природно бути сильним і легко дратівливим, що видно за його формою та зовнішнім виглядом. Барс гарний і ніжний, але, проте, схильний до гніву, засідці, підступності й водночас боязкий і сміливий, що відповідає його зовнішньому вигляду; і так з усіма іншими тваринами. Ведмідь жорстокий, брехливий, нелюдимий і дикий; дикий кабан має безстрашну лють, якій він віддається; бик суворий і простий; кінь гордий і прагне слави; лисиця хитра і чатує; мавпа жартує та лукавить; вівця непоказна та тупа; коза лінива; свиня брудна та ненажерлива. Те саме стосується птахів і рептилій. Отже, якщо трапиться, що людина має будь-який член або рису обличчя, що нагадує член або рису тварини або птиці, то за подібністю і слід судити про неї. Бо якщо його очі жовтувато-коричневого кольору і трохи увігнуті, ви повинні пам'ятати, що вони подібні до очей лева; якщо вони дуже увігнуті, вони позначають погані манери та узгоджуються з манерами мавпи; якщо вони рівні, то нагадують бичачі; якщо вони здаються вихідними з його голови й дуже промовцями, дурними й неприємними на вигляд, то вони мають деяку подібність з такими у віслюка.

Людина, цей шедевр, створений Творцем за своїм образом і подобою, змальований блиском свого характеру, словом, це земне божество, було наділено сильним і гучним голосом, великим тілом і повільною ходою. Що стосується його манер і характеру, він має великодушне і безстрашне серце, він справедливий, щирий, прагне слави і прагне успіху у всіх своїх починаннях.

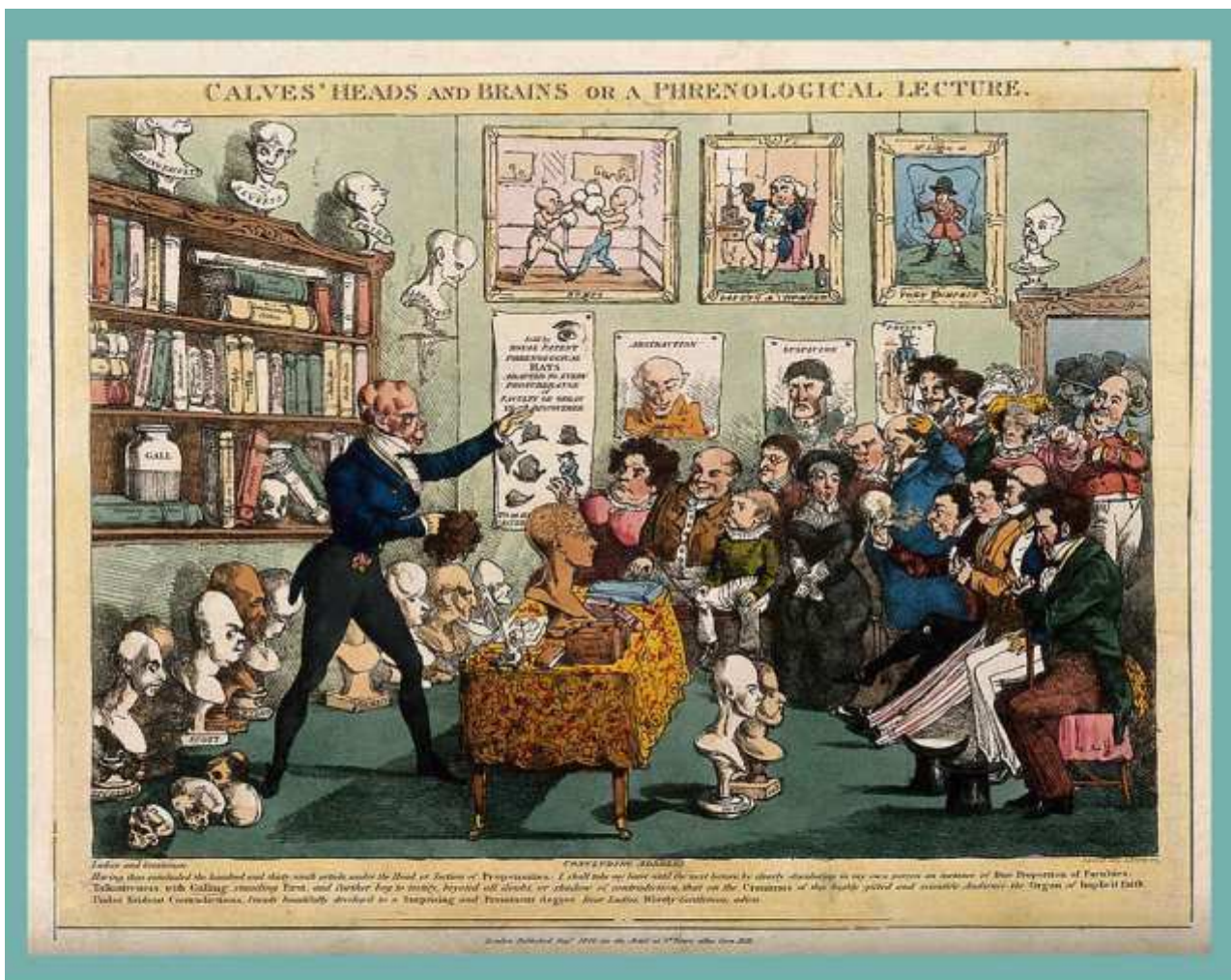
Джамбатіста делла Порта

Наведемо ілюстрації з Національної медичної бібліотеки США, що розташована на території кампуса Національного інституту охорони здоров'я в Бетесді, штат Меріленд. Вона має один із найбільших архівів біомедичної літератури у світі. Окрім розширення доступу до необхідної медичної інформації в Інтернеті, бібліотека оцифровує книги, зображення, тексти та відео всіх епох звідти частина зображень з роботи делла Порта.

Дослідження делла Порти вплинули на дослідження різних філософів та вчених таких, як наприклад, П'єтро Помпонацци, Френсіс Бекон та інших.

Розвиток біологізаторського протопрофайлінгу

Під впливом біологізаторських теорій ще на початку дев'ятнадцятого століття виникла теорія френології. Її засновник Франц Йозеф Галль стверджував, що психічні та духовні здатності можна визначити за формою черепа, оскільки розвиток мозку визначає череп, і, в результаті змінюється сама будова черепа. Він виділяв пізнавальні та афективні здатності людини. Його теорія з інтересом була сприйнята І. Гете й О. де Бальзаком. Не на користь вченому пішли його висловлювання про Наполеона як про людину з недостатньою місткістю черепа і позбавленого здатності до філософії (останнє було не далеко від істини). Імператор ініціював експертизу робіт Галля іншим вченим, французом Марі-Жан-П'єр Флурансом, що спеціалізувався на дослідженні нервової системи людини. Флуранс спростував твердження Галля про те, що форма мозку відповідає формі черепа. В той час над теорією потішалися, що люди можуть народитися з «шишкою релігійності або атеїзму». Дотепер йде дискусія про можливість або псевдонауковість цієї теорії. Але пошук відповідності зон мозку і його функціоналу стало напрямом досліджень.

Демонстрація Галлем форм черепау і мозку у психологічному лекторіумі

У цьому ж напрямку відбувався пошук взаємозв'язку схильності людини до злочину і відображення її в рисах обличчя. Цей напрямок став відомий як фізіогноміка, одним з лідерів цього напрямку був Йоганн Лафатер. Він стверджував: «Фізіогноміка – це наука осягнення характеру людини в найширшому смислі цього слова (тільки не слід змішувати характер з мінливістю долі і його величністю випадком).

**Йоганн Каспар Лафатер
(15.11.1741 — 02.01.1801)**

У найширшому смислі слова слід розуміти й фізіогномію, і тоді вона означає всі зовнішні характеристики тіла людини, включаючи рухи – з однією умовою: ці рухи тіла і жести повинні давати щось нове для розуміння його характеру» (Лафатер І., 2008. с .9).

В анотації перевидання цієї книги у 2008 році сказано: «У воскресінні давньої науки фізіогноміки, Лафатер виконував побажання знаменитого англійського філософа Френсіса Бекона. Причому Лафатер був переконаний, що фізіогноміка – це мова янголів, а значить, його праця – ключ до усвідомлення людиною свого вищого «Я» (не випадково Лафатер товаришував з Каліостро».

«Випадковість – це мудрість слабких умів і батіг справжнього природознавства, філософії й релігії. Вигнання випадковості з цих трьох областей – велика заслуга мудрості та істини. Вся неспроможність випадковості стосовно фізіогноміки може бути продемонстрована на наступних прикладах» (Лафатер І., 2008. С. 65).

Лафатер надав 32 зображення основних якостей людини й поєднав їх з мімічною картографією своєї фізіогноміки.

1. I.	Хитрість, обман, жадібність
2. II.	Точність, застосування
3. III.	Доброзичливість, чесність, акуратність
4. IV.	Скромність, серйозність
5. V	Зарозумілість, невігластво, впертість
6. VI.	Нестримність
7. VII.	Твердість, періодичне роздратування, суміш флегматика та меланхоліка
8. VIII.	Відображення, енергія, байдужість
9. IX.	Кохання, кровожерність
10. X	Непоследовність, геніальність, дурість
11. XI.	Шалена пристрасть, героїзм
12. XII.	Філософія, боязкість
13. XIII.	Нестача енергії
14. XIV.	Сильна пам'ять, здоровий глузд, розважливість, наполегливість
15. XV.	Цілісність, статичність, жовч
16. XVI.	Глибина, сталість
17. XVII.	Суворість, небалакучість, самобутня геніальність
18. XVIII.	Відвертість, безстрашність, добродушність
19. XIX.	Егоїзм, підозрілість, зрада, скупість, турбота, що роз'їдає.
20. XX.	Рішучість, активність, геніальність
21. XXI.	Доброта, ясність сприйняття
22. XXII.	Холерик
23. XXIII.	Тупість, упертість
24. XXIV.	Відвертість, відкритість, чесність
25. XXV.	Підприємливість, уява, неконтрольовані пристрасті
26. XXVI.	Ремесло, гидота, підлість
27. XXVII.	Самолюбство, зарозумілість, дратівливість
28. XXVIII.	Ремесло, підприємство
29. XXIX.	Поетичний геній, твердість
30. XXX.	Меланхолія
31. XXXI.	Веселість, бадьорість

(Lavater and Porta, 1817).

Йоганн Лафатер поставив питання про необхідність диференціації проявів в тілі та обличчі різних етапів розвитку; видів відхилень і неповноцінності; схильності й благонабутого характеру як відображення повторення тих чи інших дій, що відображається в зморшках складках і т.п. (Лафатер І., 2008. с. 68-71).

**Сангвінік майже ідеальний, і лише тільки відстань від рота до носа трішечки короткувата
(зображення з роботи Й. Лафатера)**

Він пропонував свою методику дослідження фізіогноміки, як визначення темпераменту і порівняння людини з поведками й архетипами тварин, «на основі кількох малюнків тварин і людських фізіономій, скопійованих ним з фізіогномічних зразків Джованні делла Порта».

Первістком у дослідженнях клінічної кримінології був Чезаре Ломброзо, який почав застосовувати щодо злочинців найбільш розвинені методики для свого часу – спочатку антропологічні методи й психологію, що формувалася на першому етапі, після, на другому етапі, він прийшов до соціології злочинності та кримінології. Правда в кримінологічній літературі заведено критикувати його доступні або перекладені роботи, найчастіше роботу «Злочинна людина» 1876 року – написану на етапі антропологічних досліджень автора і таку, що часто вважається головним твором Ч. Ломброзо

На мій погляд, безумовно, на першому етапі він робив максималістичні твердження, про те, що всі народжуються злочинцями. Проте, після хвилі критики, він коригував й уточнював свої первісні положення. Волночас Чезаре Ломброзо збирав і перевіряв великий масив емпіричних даних з антропології – фізичного, психічного і культурного опису злочинців, причому робилося це на практиці в тюрмах, наприклад на острові Фавіньяна. Пізніше до нього присилали велику кількість фотографій і описів злочинців, часто його емпіричні висновки піддавалися масовій критиці, відгуки якої ми бачимо і сьогодні.

Ломброзо розробив класифікацію злочинців: 1) природжені злочинці, які є носіями атавістичних рис дикунів або тварин, 2) душевнохворі злочинці, які являють собою пограничний біологічний вид, 3) злочинці за пристрастю, до яких відносяться політичні маніяки, 4) випадкові злочинці, які, вчинивши злочин раз, ніколи більше його не вчинять. Надалі антропологічний напрям в кримінології став основою для біологічних і біосоціальних теорій злочинності.

Дослідження цілісності триєдності образу людини у соціальних конфліктах

Профілювання людини потребує дослідження не лише основи біологічного, що є нібито фундаментом для визначення людини, його динаміки, поведінки та діяльності, діагностування, прогнозування та тактики взаємодії відповідно до поставлених завдань профайлера.

Троїста будова дослідження людини часто пов'язано з концептуальним ядром дослідження. Так Зигмунд Фройд досліджування людської душі як «Воно», «Я» та «Суперего». Еріх Фромм та Фрідріх Глазл у своїх роботах, як дослідники конфлікту, ставили за основу цілісну природу людини, яка має потрібну сутність: тіло - душа - дух. Фізично людина є частиною матеріального світу та природної сили. Душею вона живе у психічному та соціальному вимірах, взаємодіє з іншими живими істотами, що впливають на неї, тоді як вона впливає на них. Як духовна сутність вона розвивається у духовному світі.

У наших дослідженнях ми розглядаємо життя людини за рівнями існування (біологічної основи), одушевлення (як набуття цілісності психіки у взаємодії з навколишнім середовищем), одухотворення (надихання, як засвоєння духовного світу) та здійснення одушевлення та одухотворення. У цьому питанні є оптимізм

як активне ствердження міри життя, її розвитку у цих вимірах, та песимізму як активне протистояння міри смерті. У цих питаннях для нас важливим є суб'єктність (цілеспрямовані пізнання та діяльність) та її спрямованість, що може позначати суб'єкта життя, що стверджує міру життя (існування, одушевлення, одухотворення та їх здійснення), або мати інше значення – суб'єкта смерті, що незворотно руйнує міру життя та стверджує міру смерті. Разом з тим для нас оптимізм та песимізм це активність, протилежне – пасивність часто визначає жертву суб'єкта смерті.

Ці положення профайлінгу багато в чому пов'язані зі ствердженням значення всіх частин образу людини. Про це писав Віктор Франкл, що для справжнього розуміння людських та соціальних відносин не можна недооцінювати значення фізичного та психічного стану людини. Тіло, душа та дух – це три складові цілого, тобто неподільного людського буття.

Цілісний образ людини розглядається у різних вимірах: По-перше, схожість біологічної та соціальної поведінки в етології тварин та людей (Іренеус Айбль-Айбесфельдт, Конрад Лоренц, Ніколас Тінберген, Мартін Селігман та інші).

По-друге, цілісність розглядалась з боку психіки. Так поєднання рефлексів та інстинктів у психосоматичних вимірах розглядалися у психоаналізі З. Фрейда. У центрі уваги долеаналізу Л. Сонді знаходиться дослідження потягів та родових сценаріїв; зв'язки психічного, родового, соціального та духовного. З позиції аналітичної психології Карла Густава Юнга розглядалися психотизації та регресії, інстинкти, архетипи, значення та смисли інстинктивного, колективного несвідомого та духовного.

По-третє, цілісність розглядалася з позиції соціального як центрального, що представлено у соціальній психології, соціології особистості та соціології криміналу, де людину формують соціальні та культурні відносини, починаючи з родини, малих контактних референтних груп до великих соціальних груп, організацій, інститутів (освіти, культури, економіки, політики, інше).

По-четверте, дослідження цілісності проводилося з концептуального фокусу гуманістичного підходу (гуманістичної психології та гуманістичної філософії), які досліджують загальнолюдське, духовне, у вимірі цілісності людства та видоспецифічних характеристик людей. Наприклад, Фрідріх Глазл до цього напряму відносить Юнга, Маслоу, Ассяґіолі: «C.G. Jung, 1948; A. Maslow, 1968; R. Assagioli, 1971, 1973). A. Maslow (1964) говорить про найвищі переживання (англ. «peak-experiences»), завдяки яким людина відчуває зв'язок із духовною реальністю. К. G. Jung все життя намагався зрозуміти та описати безпосередній духовний досвід людини зі світом архетипів (праобразів та прасимволів) таким чином, щоб він став у нагоді професійним лікарям та психологам. R. Assagioli (1971) розробив численні методи, які дозволяють людині свідомо проникати у свою власну духовну та психічну реальність» (Глазл, 2020, р. 36).

По-п'яте, у дослідженні троїстої цілісності людини мають свою оптику теологічний та релігійної філософії підходи. У теології, філософії та психології трійця тіла-душа-дух зводиться до дуальності «тіло і душа» (наприклад у

Р. Hostätter, 1957), або збереження принципу раннього християнства так, Р. Steiner (1932) доводив істотне значення розуміння тристороннього образу людини для багатьох сфер життя. Не менш важливим є динамічне визначення троїстого образу людини. Так, наприклад, Пауль Тіллх відносно часу розвитку та динаміки подій людини визначав два специфічних часи: хронос та кайрос.

Відносно організації життя Пауль Тіллх визначав автономію, гетерономію та теономію. Ми відносно динаміки активності людей вважаємо за необхідним визначати холіномію.

Проблему формального та змістовного часу поставив П. Тіллх у роботі «Кайрос», який звернув увагу на те, що давньогрецькі філософи розрізняли хронос – «формальний час» та кайрос – «справжній час», який наповнений змістом та смислом, момент повноти часу. Внутрішній час він пов'язує з різними тенденціями, які стають історичними принципами, а саме з автономією, гетерономією та теономією, які можуть домінувати та навіть підкорювати одна одну. «Лише в екстремальних ситуаціях особливого покликання або бунту індивідуум може відірвати себе від цілого, якому він належить. Чисто індивідуальна релігія, індивідуальна культура, індивідуальне емоційне життя та індивідуальні економічні інтереси неможливі у наданій соціальній та духовній ситуації. Ми будемо називати цю ситуацію «теономною», не в тому смислі, що Бог безпосередньо покладає її закони, але у тому смислі, що подібна епоха, у всіх її формах, відкрита божественному та спрямована до нього. Як могла зникнути така епоха історії? Що зруйнувало первісну теономію? Відповіддю є завжди присутній, завжди динамічний принцип «автономії». Як теономія не означає прямого покладання законів Богом, так автономія не означає беззаконня. Вона означає панування розуму, тобто «логосу», іманентної реальності свідомості». (Paul 1957. р.44) Для П. Тіллха, як прибічника християнського соціалізму, взаємозв'язок між автономією та теономією є прийняттям безумовного характеру форми, логосу, універсальної причини у світі та в розумі. Це – прийняття норм істини та справедливості, порядку та краси, особистості та спільності, відповідність принципам, що керують індивідуальною та соціальною культурою, це не є підкорення творчої свободи. Запереченням «автономії» є «гетерономія, нав'язування людському розуму чужого закону, релігійного або світського. Вона ігнорує логосну структуру розуму та світу, зневажає честь істини та гідність моральної особистості, посягає на творчу свободу та гуманність людини. Її символом є терор, що здійснюється абсолютними церквами та абсолютними державами» (Paul 1957. р.44).

На наш погляд, теономія є релігійною рефлексією цілісності світу, його взаємопов'язаності, його холістичності, як суттєвої присутності соціетального, загальнолюдського, всезагального, того, що як принцип можливо назвати холіномією, у відображенні єдності окремого (одиночного), особливого та загального. Тому, дійсно, є автономний, гетерономний, теономний та холістичний час, який має точки відліку суб'єкта та свій простір – інтерсуб'єктність. У змістовному часі, кайросі, який стереже епохальні моменти історії, осмислюється структурний або спільнотний (подієвий) час. Політична практика визначила і специфіку політичного хроносу та кайросу, автономії,

гетерономії, теономії та холіномії. Політичний хронос, як форма політичного часу, є залежним як від змісту політичного процесу, який зсередини визначає форму, так і ззовні під впливом економічного, соціального (у вузькому сенсі), соціокультурного, технічного часу. Хронос визначає та обмежує політичний час процесу, соціополітичні зміни. Кайрос визначає внутрішню визначеність політичного процесу, його рушійні сили, як зараз визначають у стратегічній літературі, драйверів – суб'єктів прийняття рішень, їх виконання та стейкхолдерів, які впливають на них. Дійсно, часові протиріччя між кайросом і хроносом, між автономним часом суб'єкта та гетерономним часом інтерсуб'єктної взаємодії, що визначають холістичний час життя держави та суспільства у цілому, між індивідуальним часом суб'єкта та колективним часом (узгодженої дії) суб'єктів політики є саме тими протиріччями, які мають політико-часовий характер. Політичний час взаємодіє з політичним простором у визначеності системи, її режиму, структури та функцій, минулого, сучасного та майбутнього суспільної цілісності.

Разом з тим відносини тіла, душі та духу постають у релігійному вимірі домінації віри над знанням. Цілісний теономний підхід до образу людини вплинув на гуманістичну психологію та соціологію (докладніше (*Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів / За заг. ред. М.А. Лепського, 2012*)).

По-шосте, після Другої світової війни Віктор Франкл впровадив троїстий образ людини у своєму підході в гуманістичній психології – у логотерапії. При цьому він детально вивчав односторонність як психоаналізу (тілесно-рефлекторну та інстинктивну індивідуальність), так і психологізму (серед інших А. Adler та його школа). Frankl визнає три аспекти людини: дух, душа, тіло у їхній взаємодії. На основі цих спостережень Frankl розрізняє: по-перше, соматогенні неврози, обумовлені фізичними вадами й особливостями (Freud), по-друге, психогенні неврози, причиною яких є душевні травми через проблеми у міжособистісних стосунках (Adler), по-третє, він називає ноогенні неврози, при яких безпосередні психічні розлади, такі як внутрішня порожнеча та розчарування у пошуках смислу життя, можуть призвести до хвороби. Усі вище згадані спостереження відносно справедливі. Але тільки не котресь із них монополізується і зводиться до абсолютної істини, воно втрачає свою прикладну цінність. Особливо точно Frankl (1969, с. 76) описує це у своєму так званому «просторово-онтологічному принципі»: «Проекція феномену з його власного виміру у нижчі виміри, відображає його по-різному (...). Наприклад, проекція циліндра з тривимірного простору дає коло та прямокутник на двовимірній площині.

Але циліндр складається не з кола та прямокутника. Так само як проекція людини створює психічний та фізичний феномени у психологічному й тілесному вимірі. Але людина – це більш ніж просто психіка або фізичне тіло. Поєднання елементів не можна знайти у нижчих вимірах психологічного або біологічного аналізу, воно наявне лише у людському вимірі. Це й є *coincidentia oppositorum* (єдність протилежностей – лат.)». Тіло, душа і дух – це три виміри неподільної людської природи.

За дослідженнями у сфері конфліктології Фрідріх Глазл стверджує необхідність використання трикомпонентного (потрійного або тривимірного) образу людини D. Brüll (1970) висвітлює різноманітні імпульси, під впливом яких людина стає соціальною, асоціальною та навіть антисоціальною. На думку Д. Брюлля «людина як біологічна істота, за природою є антисоціальною, Для підтримання фізичного тіла у формі вона мусить споживати, тобто руйнувати природу. Споживати щось означає відбирати це в інших. У цьому смислі людина антисоціальна. Водночас це своєрідний економічно важливий парадокс: задоволення споживчих потреб у суспільстві з розподілом праці робить людину залежною від інших. Споживання можливе лише за умови, що інші працюють і віддають продукт своєї діяльності. Будь-який продукт споживання – це результат використання здібностей інших людей».

Проблема природи людини має давню та тривалу історію, оскільки визначення природи у людини часто-густо визначає деформацію в уявленні того, що не є природним і нібито позбавляє у людини протилежного. Так, наприклад, ствердження арійської природи призвело до голокосту єврейського народу та геноциду неарійських народів нацистським режимом, вбивства психічно хворих та інвалідів. Події російсько-української війни також російськими пропагандистами обґрунтовують злочини проти людяності нібито деградацією та неприродністю «Заходу, що загниває», що нібито втрачає природність. Тобто абсолютизація лише однієї сторони людини, на мою думку, відносно людини є деформацією, яка може призвести до злочинів проти людей та людства.

Разом, з тим окрім когнітивного, а часто й ідеологічного обґрунтування злочинів «неприродністю» може викликатися деформація і на поведінковому, конативному рівні як «звірства» коли є розриви біологічного з соціопсихічним та духовним. Коли це антисоціальне обслуговується іншими складовими, якщо вони підкорені деструктивній агресії або іншим інстинктам без обмежень духовним та душевним.

Друга характеристика людини, за Д. Брюллем, «асоціальна». «Під терміном «асоціальний» Brüll розуміє не загальноприйняте визначення кримінальної або девіантної поведінки, а потребу людини дистанціюватися від суспільства, щоб відпочити та поновити сили або заглибитись у роздуми, дослідження, молитву чи медитацію. Іншими словами: людина прагне працювати над собою, відкрити саму себе, свою духовну сутність, своє «Я». У духовно-культурній сфері асоціальність у такому розумінні, на думку Фрідріха Глазла, виправдана. Для пошуку та реалізації себе необхідна свобода. Та нав'язування своєї думки й цінностей іншим позбавляє їх права на свободу, що підкреслює зневагу до духовної сутності інших. Основний принцип – це свобода!» (Глазл, 2020, с. 31).

На мій погляд, тут доречніше використовувати термін трансцендентна характеристика людини, оскільки духовне це не завжди «асоціальне», але завжди прагнення приналежності до універсального загального, що часто відображається або у приналежності до людства або пошук максимально бажаного надлюдського, сакрального, божественного. Разом з тим у духовному виробництві людина постає як креатор ідей, цінностей, смислів, які при

наявності трансцендентного, поширюються як гуманістичні або загальнолюдські. Загальнолюдське в історії людей часто дійсно протистоїть наявному дійсному соціуму або навіть суспільству, тому у цьому сенсі це є «асоціальним», але, на наш погляд, недоречно використовувати поняття «асоціальне», як часткове до цілого. Все ж такі, «асоціальне» як поняття відображає «кримінальний світ», зі своїм антисуспільним спрямуванням освоєння матеріального та духовного світу.

Третя характеристика людини, на думку Д. Брюлля, як істоти душевної міститься у «соціальному». Поряд із двома вже названими проявами (антисоціальність та асоціальність) людина має ще одне базове почуття. Воно підказує нам, що іншим теж дещо належить, що інші, так само як і ми – теж мають права. Основна соціальна позиція у суспільстві – це визнання права інших на існування, повага до їх гідності та правового статусу. А все, що має місце на душевному рівні, це «для» та «на» суспільство. Як душевна істота, людина шукає контактів, безпеки, визнання, уваги, обміну думками, зустрічей з іншими людьми. Вона впливає на інших тоді, коли ті хто навколо, впливають на неї, формують її й, звісно, деформують. Соціальне стоїть між духовним та фізичним полюсами, тим самим обмежує їхній вплив. Принцип: рівність людей як носіїв прав та обов’язків.

Три виміри існування (D. Brüll)

Виміри існування	Наслідки для суспільства
1. Людина як біологічна істота	Людина антисоціальна: вона змушена споживати тобто руйнувати природу, а також відбирати в інших. Необхідно: визнання взаємної залежності. Принцип братерства в галузі споживання і виробництва, тобто в економічній сфері життя!
2. Людина як душевна постать	Людина соціальна, тобто має потребу контактувати з іншими людьми й залежить від поваги з боку інших. Необхідно: визнання рівноправності. Принцип рівності у правових взаємовідносинах!
3. Людина як духовна постать	Людина асоціальна, тому що має потребу в усамітненні для пошуку самої себе, розкриття та розвитку своїх можливостей. Необхідно: надання та вимога вільного простору. Принцип свободи у духовно-культурній сфері життя!

Введення Д. Брюллем такої будови сутності людини дає можливість розглядати структуру соціуму через троїсту сутність людини, що має перспективу при аналізі як конфліктів, так і криміналу, оскільки кожна частина суспільства вкорінена у сутності людини. Фрідріх Глазл, ґрунтуючись та розвиваючи підхід Д. Брюлля, стверджує «людиновимірний принцип» соціального устрою. “У соціальному вимірі основу людських почуттів визначають мораль та почуття справедливості, схожі на ті, що Protagoras (близько 481-415 рр. до Р.Х.) яскраво продемонстрував у своєму міфі про божественні дари сорому та правди (A. Verdross, 1963, с. 16 й далі; див. також F. Glasl, 1980 і 1985)” (Глазл, 2020, с. 31-32).

З точки зору Фрідріха Глазла образ людини з її потрійною сутністю дає практичні погляди для формування соціального, а саме: для гармонійного існування та подальшого розвитку людини, соціальні структури повинні створювати сприятливі умови для духу, душі та тіла. Інакше створена соціальна структура задушить або деформує людину. І вона відвернеться від своєї власної природи, тобто відмовиться від своєї сутності! Оскільки розуміння природи людини «міра усіх якостей і цінностей» при формуванні суспільства, назовемо цю відправну точку «новий людиновимірний принцип» (F. Glasl, 1980). Можна було б говорити також про «вимірно-онтологічний принцип» V. Frankl (1969). A. Bos (1976) називає ці принципи соціального устрою «соціально-екологічними», оскільки вони дають змогу соціальним структурам створювати «довкілля» для самореалізації людини». І далі у Фрідріха Глазла: «кожен із трьох принципів застосовується для окремої соціальної сфери: свобода має бути основним принципом духовно-культурного життя суспільства, рівність – для правового життя у демократичному співтоваристві, а братерство – для економічного життя. Тому Steiner вимагав поділу макросоціального суспільства на три частини, а дослідження Glasla, Kalchera, Piber, 2008 розглядають три соціальні підсистеми у мезосистемі суспільства.

Доведення такої будови сутності людини надає перевагу розуміння людини скоріше не як системи, а як соціального організму та створює основи для пошуку соціального організму країни. В українській філософії цю тему розвивала наукова школа В.П. Беха, у цьому напрямі при дослідженні життєустрою українського народу працює В.О. Скворець.

Образ людини й конфлікт. Фрідріх Глазл (2020)

Людина (постать)	Сфера життя суспільства (макрочастина суспільства)	Принцип	Підсистеми організації (мезоструктура суспільства)	Інститути	Професія, що домінує	Порушення принципу (деформації)
Духовна постать, «ідеальне Я» («світла сторона», «ангельської сутності»), «двійник» («темна особистість», «тінь»), «повсякденне Я»	Духовно-культурне життя суспільства	Свобода (свободу слова; свободу мислення, дослідження та наукової діяльності; свободу вибору релігії, освіти та професії тощо)	До культурної підсистеми належить ідентичність організації, її основні цілі та цінності, які є основою для подальшого навчання осіб, груп та всього соціального організму; тут також діє найважливіший функціональний принцип справжнього самовизначення, свободи та особистої відповідальності;	Заклади духовно-культурної сфери життя (наприклад, школи, ЗМІ, театри, наукові установи, церква) повинні мати максимально можливу автономію	Вчителі	Не вистачає джерел самооновлення того, що функціонує, і духовна сфера починає занепадати
Тілесна істота	Економічна сфера життя - задоволення своїх потреб залежить від результатів роботи інших	Принцип солідарності, або братерства, - це основна передумова економічного життя	Технічно-інструментальна підсистема - це про цілеспрямоване застосування здібностей людини, матеріальних ресурсів та інструментів, процедур та процесів; тут повинен діяти принцип об'єктивного цілепокладання, за яким наявні здібності та ресурси безкорисливо застосовуються для розв'язання проблем надання послуг для інших: приносити користь іншим - це сучасна форма принципу братерства	Заклади економічного життя (підприємства, організації фірми)	Годувальники (бізнесмени)	Економічна сфера зазнає занепаду всюди, де штучно створюється попит (I. Illich, 1972, с. 58), де потреби інших просто експлуатуються заради збагачення виробників (підприємців та робітників); де до людей відносяться як до стада споживачів, роблячи їх ще більш одбокими; де людина працює, не усвідомлюючи мети - потреби інших! - своєї праці чи діяльності, перетворюючись на робочу худобу

Людина (постать)	Сфера життя суспільства (макрочастина суспільства)	Принцип	Підсистеми організації (мезоструктура суспільства)	Інститути	Професія, що домінує	Порушення принципу (деформації)
Душевна істота (сприйняття, мислення, уявлення, оцінювання адекватності, агресивна, емоційно-вольова сфера)	Державно-правова сфера життя, неформальні й формальні «правила гри», які регулюють спілкування з людьми іншого походження, цілеспрямованості, інших поглядів та здібностей тощо	Рівність. У правовій сфері життя панує верховенство принципу рівності. Це має подвійне значення: з одного боку, всі особи або групи, попри різні інтереси та цінності, повинні мати рівні права на звернення до юридично-правових установ. З іншого боку, за цими нормами до усіх без винятку суб'єктів права застосовується однаковий підхід.	Соціальна підсистема встановлює формальні та неформальні відносини між особами, в групах і між групами та в усьому організмі; тут діє принцип рівності у застосуванні правил та стандартів, тобто йдеться насамперед про визнання людської гідності, незалежно від важливості виконуваної роботи;	Заклади державно-правового життя суспільства	Військові	Там, де порушується цей важливий принцип, панує свавілля у формі елітарної, або масової диктатури. Там, де ігнорується принцип рівноправності, виникає дискримінація. Це інституціалізація нерівноправності, що веде до суттєвої відчуженості у соціальній сфері. Корупція не дає можливості дискримінованим групам населення змінювати систему легальними способами, тому ефективними їм здаються лише революційні або насильницькі стратегії змін.

Література до Розділу II

- Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів / За заг. ред. М.А. Лепського. Запоріжжя, ЗНУ, 2012. 602 с.*
- Морен, Едгар. “Втрачена парадигма: природа людини.” *Філософська і соціологічна думка.*, vol. №5-6, 1995, pp. 90-109.
- Лепський, Максим. *Енциклопедія рукопашного бою*. Київ, МП «Леся», 2003. 540 с.
- Фройд, Зигмунд. *Тотем і табу*. Пер. Володимира Чайковського. Харків, Фоліо, 2019. 384с., <https://knigogo.com.ua/knigi/totem-i-tabu/>.
- Булашев, Георгій Онисимович. *Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях : космогонічні укр. народні погляди та вірування / Георгій Булашев*. Київ, Довіра, 1992. 414 с.
- Мак'явеллі, Нікколо. *Флорентійські хроніки; Державець / Пер. з іт. А. Перепаді; Худож.-ілюстратор І.І. Яхін; Худож. оформлювачі Б. П. Бублик, В. А. Мурликін*. Харків, Фоліо, 2007. 511 с.
- Кеннеді, Гевін. *Домовлятися завжди. Як досягати максимуму в будь-яких переговорах / Г. Кеннеді*. Харків, Книжний Клуб «Клуб Семейного Досуга», 2016. 336с.
- Глазл, Фрідріх. *Конфлікт менеджмент. Довідник для керівників та консультантів*. Видання 10, вдосконалене ed., Київ: ВД АДЕФ- Україна., Haupt Bern-Stuttgart-Wien Freies Geistesleben Stuttgart, 2020. 528с.
- Кулиш, Пантелеймон Александрович. *Записки о Южной Руси / издалъ П. Кулишъ: [У 2 Т.] Т.І. 1856*. С.-Петербургъ, Въ Типографіи А. Якобсона, 1856 . Т.І. XXVI, 322 с.
- Кулиш, Пантелеймон Александрович. *Кулиш П. Записки о Южной Руси / издалъ П. Кулишъ:: [У 2 Т.] Т. II. 1857*. С.-Петербургъ, Въ Типографіи А. Якобсона, 1857. Т.ІІ. XIII, 354 с.
- Пакульські, Ян, and Яцик Василевські. “Циркуляція політичних еліт: от ліс до левів.” *Поліс*, vol. 6, 2008, pp. 23-36.
- Ardrey, Robert. *The Hunting Hypothesis: A Personal Conclusion Concerning the Evolutionary Nature of Man*. Atheneum ed., New York, 1976. 242 p.
- Baldin, Claire, and Ludovic Ragni. “MACHIAVELLI BEFORE PARETO: FOXES, LIONS, AND THE SOCIAL EQUILIBRIUM AS THE RESULT OF NON-LOGICAL ACTIONS.” *MACHIAVELLI BEFORE PARETO: FOXES, LIONS, AND THE SOCIAL EQUILIBRIUM AS THE RESULT OF NON-LOGICAL ACTIONS*, vol. 41(2), 2019, pp. 187-208.
- Campbell, Joseph. *The Hero with a Thousand Faces (Mythos Books)*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 1990. 439 pp.
- Clubb, Louise George. *Giambattista della Porta, Dramatist*. Princeton, Princeton University Press, 1964. 376 pp.
- Clubb, Louise George. “Nicht durch das Wort allein. Jenseits der Sprache von Della Portas Theater.” *Morgen-Blatz. Zeitschrift der Christian Knorr von Rosenroth-Gesellschaft*, vol. 18, 2008, pp. 174–177.

- Eamon, William. ““How to Read a Book of Secrets.”” *Elaine Leong and Alisha Rankin (eds.), Secrets and Knowledge in Medicine and Science, 1500–1800,* Surrey and Burlington: Ashgate, 2011, pp. 23–46.
- Freud, Sigmund. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud: Translated from the German under the general editorship of James Strachey, in collaboration with Anna Freud, assisted by Alix Strachey and Alan Tyson.* vol. Vol. XIII (1913-1914) Totem and Taboo and Other Works., London, Hogarth Press and Institute of Psycho-Analysis., 1955, pp. vii + 285.
- Jung, Carl Gustav. *The Collected Works of C. G. Jung. Volume I – XX. Editors Sir Herbert Read, Michael Fordham, M.D., M.R.C.P. GERHARD ADLER, PH.D. WILLIAM MCGUIRE, executive editor. 1875-1961.* vol. 9 I., London, New York, Routledge & Kegan Paul LTD, Taylor&Francis Group. First published in 1953-1991,, 2014. pp. 3509-3925.
- Jung, Carl Gustav. *The Collected Works of C. G. Jung. Volume I – XX. Editors Sir Herbert Read, Michael Fordham, M.D., M.R.C.P. GERHARD ADLER, PH.D. WILLIAM MCGUIRE, executive editor. 1875-1961.* vol. 9 II, London, New York, Routledge & Kegan Paul LTD, Taylor&Francis Group. First published in 1953-1991, 2014. pp. 3926-4304.
- Jung, Carl Gustav. *The Collected Works of C. G. Jung. Volume I – XX. Editors Sir Herbert Read, Michael Fordham, M.D., M.R.C.P. GERHARD ADLER, PH.D. WILLIAM MCGUIRE, executive editor. 1875-1961.* Vol 7. London, New York,, Routledge & Kegan Paul LTD, Taylor&Francis Group. First published in 1953-1991, 2014. pp. 2645-2956.
- Jung, Carl Gustav. *The Collected Works of C. G. Jung. Volume I – XX. Editors Sir Herbert Read, Michael Fordham, M.D., M.R.C.P. GERHARD ADLER, PH.D. WILLIAM MCGUIRE, executive editor. 1875-1961.* Vol 8. London, New York, Routledge & Kegan Paul LTD, Taylor&Francis Group. First published in 1953-1991, 2014. pp. 2957-3508.
- Jung, Carl Gustav. *The Collected Works of C. G. Jung. Volume I – XX. Editors Sir Herbert Read, Michael Fordham, M.D., M.R.C.P. GERHARD ADLER, PH.D. WILLIAM MCGUIRE, executive editor. 1875-1961.* Vol 17. London, New York, Routledge & Kegan Paul LTD, Taylor&Francis Group. First published in 1953-1991,, 2014. pp. 7640-7849.
- Jung, Carl Gustav. *Psychological Types. A revision by R.F.C. Hull of the translation by H.G. Baynes. With a new fore word by John Beebe.* London, New York, Routledge, 2016. 568p.
- Jung, Carl Gustav. *Psychology of the Unconscious .A Study of the Transformations and Symbolisms of the Libido. A Contribution to the History of the Evolution of Thought. By DR, C. G. JUNG. Of the University of Zurich. Authorized Translation, With Introduction, By Beatrice M.* New York., Dodd, Mead And Company., 1949. pp. xlvii + 566.
- Kodera, Sergius. “Giambattista della Porta.” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2021 Edition),* Edward N. Zalta (ed.),, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/della-porta/>.

- Lavater, Johann Caspar, and Giambattista della Porta. *The Pocket Lavater; or, The Science of Physiognomy. To which is added an inquiry into the analogy existing between brute and human physiognomy.* April 23, 2018 [eBook #57030] Most recently updated: January 24, 2021 ed., NEW-YORK: Published by Van Winkle & Wiley., 1817., <https://www.gutenberg.org/ebooks/57030>.
- Lorenz, Konrad. *On Aggression.* Psychology Press ed., London, New York, Routledge, 2002. 306p.
- Pareto, Vilfredo. *Compendio di sociologia generale.* Torino, G. Einaudi, Storia d'Italia Einaudi, 1978. 618pp.
- Pareto, Vilfredo. *The Mind and Society, Vol. 1: Non-logical conduct by Vilfredo Pareto, edited by Arthur Livingston translated by Andrew Bongiorno and Arthur Livingston with the Advice and active cooperation of James Harvey Rogers.* New York, Harcourt, Brace and Company, Inc., 1935. 1-498pp.
- Pareto, Vilfredo. *The Mind and Society, Vol. 2: Analysis of Sentiment (Theory of Residues) by Vilfredo Pareto, edited by Arthur Livingston translated by Andrew Bongiorno and Arthur Livingston with the Advice and active cooperation of James Harvey Rogers.* New York, Harcourt, Brace and Company, Inc., 1935. 499-884pp.
- Pareto, Vilfredo. *The Mind and Society, Vol. 3: Sentiment in Thinking (Theory of Derivations) by Vilfredo Pareto, edited by Arthur Livingston translated by Andrew Bongiorno and Arthur Livingston with the Advice and active cooperation of James Harvey Rogers.* New York, Harcourt, Brace and Company, Inc., 885-1432pp.
- Pareto, Vilfredo. *The Mind and Society, Vol. 4: Trattato Di Sociologia Generale; The General Form of Society by Vilfredo Pareto, edited by Arthur Livingston translated by Andrew Bongiorno and Arthur Livingston with the Advice and active cooperation of James Harvey Rogers.* New York, Harcourt, Brace and Company, Inc., 1935. 1433-2033pp.
- Paul. "Kairos." Paul Tillich. *The protestant era.*, Chicago , Illinois. THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS, 1957, pp. 32-51.
- Porta, Giambattista della. *Magiae naturalis, sive, De miraculis rerum naturalium libri III.* Naples: Matthias Cancer. Plantin, Christophe, 1520-1589, 1558. 137p., <https://archive.org/details/hin-wel-all-00002756-001>.
- Porta, Giambattista della, and Giuseppe Cacchi. *De hum. physiognomoniam : Io. Baptistae Portae Neapolitani, De humana physiognomoniam libri IIII : ad Aloysium Card. Estensem. Vici Aequensis: Apud Iosephum Cacchium.*, 1586., https://www.nlm.nih.gov/exhibition/historicalanatomies/porta_home.html.
- Porta, Giambattista Della, and Giovanni Battista Sottile. *Coelestis Physiognomoniam Libri Sex Ioan. Baptistae Portae Neapolitani : Vnde Quis Facile Ex Humani Vultus Extrema Inspectione Poterit Ex Coniectura Futura Praesagire : In Quibus Etiam Astrologia Refellitur & Inanis & Imaginaria Demonstratur.* Neapoli, Ex Typographia Io. Baptistae Subtilis, 1603, <https://archive.org/details/ita-bnc-mag-00001530-001>.
- Reeves, Eileen A. *Galileo's Glassworks: The Telescope and the Mirror.* Cambridge, MA. London, Harvard University Press, 2008. 232 pp.

- Samuels, Andrew, et al. *A Critical Dictionary of Jungian Analysis*. London, New York, Routledge & Kegan Paul, 1986. 170p.
- Smith, Pamela H.,. "Science on the Move. Recent Trends in the History of Early Modern Science." *Renaissance Quarterly*, vol. 62, 2009, pp. 345– 375.
- Vogler, Christopher. *The Writers Journey: Mythic Structure for Writers 3rd ed.* Studio City, CA: Michael Wiese Productions, 2007. 407 p.
- von Uexküll, Jacob. *Umwelt und Innenwelt der Tiere*. Berlin, Verlag von Julius Springer, 1909. 261p.
- von Uexküll, Jacob, and Georg Kriszat. *Streifzüge durch die Umwelten von Tieren und Menschen. Bedeutungslehre.. Ein Bilderbuch unsichtbarer Welten. Bedeutungslehre. Mit einem Vorwort von Adolf Portmann*. Frankfurt am Main, S. Fischer Verlag, 1970. 183p.
- Zambelli, Paola. *White magic, Black magic in the European Renaissance*. Leiden, Boston, Brill, 2007. Pp. +x 282.

РОЗДІЛ III

ІСТОРІЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПРОФАЙЛІНГУ ТА ПСЕВДОРАЦІОНАЛЬНА АТРІБУЦІЯ

Одним із сучасних напрямків кримінології є профайлінг, складання портрета злочинця. Як правило, кримінолог складає психологічний і соціальний портрет злочинця, його типові характеристики, стереотипи, патерни й особливості поведінки та соціальної взаємодії з іншими людьми як у повсякденному житті, так і під час скоєння злочину.

Актуалізацію інтересу до дослідження особистості злочинця, його поведінки й діяльності пов'язано з інтересом до профайлінгу або аналізу кримінального розслідування, в якому спрямованість на практичність теорії стало основним. Цей напрям дослідження складається з прогнозування, на підставі опису портрета (профілю) злочинця, на знаннях закономірностей поведінки в її проявах в злочинній події. Розслідування ведеться з надією на встановлення злочинця, також на основі аналізу місця злочину, слідчої та судової психології, кримінології як історії (біографії) злочинця, історії розвитку його професіоналізації в злочинності, та комплексу мотивації.

Середньовічний досвід профайлінгу та розслідування в Новий час

У середньовіччі сучасні дослідники частіше визначають профайлінг через таке історичне явище, як «полювання на відьом», тобто засудження жінок за критеріями псевдораціональної атрибуції, що була визначені у «Молоті відьом» та звинуваченнях інквізиції, що часто доводилися через тортури.

На наш погляд, це не правильний підхід. По-перше, ці події стосуються такого явища як інквізиція та релігійна влада, у яких основний акцент був пов'язаний з догматом та боротьбою з інакомисленням. Це створює хибний образ того, що тільки так і проводилося розслідування у середньовіччі. Але більшість злочинів проводили лицарі, що мали королівську або від королівської влади комісії, це так звані міністеріали. На цьому ми ще зупинимося далі.

По-друге, “полювання на відьом” має достатньо велику джерельну базу дослідження та є популярною темою, яка активно використовується у масовій культурі, у художніх фільмах та серіалах. Тому саме досяжність історії цієї теми та її популярність вже нібито знижує необхідність пошукової дослідницької активності у цьому питанні.

По-третє, ці події мають антигендерну спрямованість як залякування свободи жінок, тому активно використовується як кейс у гендерних дослідженнях. Разом з тим практика ідеологічного переслідування заради політичних та економічних цілей представлена у цей період і в інших схожих явищах, таких як “кривавий наклеп” (який часто ставав основою геноциду євреїв) та, наприклад, суд над тамплієрами (тут вже навпаки релігійна ідеологія, спрямована світською владою задля захоплення статків релігійного ордену).

Класичним прикладом псевдораціональної атрибуції також є «кривавий наклеп», що стигматизував євреїв як злочинців за забобонами – при відсутності справжнього розслідування. Цей процес, на нашу думку, не можливо розглядати як джерела профайлінгу, оскільки це є агресивна технологія переведення страху, гніву та помсти на людей за якоюсь ознакою, безумовно це є політичною

технологією панування без жодних ознак гуманізму та часто можна стверджувати цей процес як технологію війни проти якоїсь соціальної групи.

По-четверте, це явище було презентацією псевдораціональної атрибуції та стигматизації, навішування ярликів на певну соціальну групу, а не було справжнім об'єктивно орієнтованим бажанням та методів визначення портрета злочинця.

У більш узагальненому вигляді відносно профайлінгу постає питання, що саме об'єктивність є основою доказовості. Цей принцип відображається у пошуку істини, у науковому та логічному обґрунтуванні висновків. Протилежним є суб'єктивні переконання, як доведення віри, яка може ґрунтуватися на псевдоавторитетах, ілюзіях, передумовках, настановах, упередженнях, забобонах або стигматизації заради політичного зиску чи власних амбіцій людей, що використовують форму профілювання.

Профайлінг з перших своїх кроків є прикладним методом ідентифікації злочинців. Але право визначають люди, «чи можуть вони робити хибне правосуддя?» – історія доводить — ««так», «чи має таке бути?», якщо ми стверджуємо таку загальнолюдську цінність як справедливість – відповідь – «ні».

У загальному підсумку це визначається лише з такими напрямками:

профайлер працює з фактами та доведеними закономірностями та прагне до істини,

або протилежне він працює з упередженнями та емоціями, прийнятими на віру та застосованими до висновків заради будь-чого іншого окрім істини.

*Криміналіст,
профайлер Мінюста США,
пройшов навчання у ФБР та
у Міністерстві юстиції
Каліфорнії (CA DOJ).*

Брент Е. Терві

Професійна базова настанова профайлінгу – це працювати на істину, шукати об’єктивне визначення. Протилежне є владною грою без істини, що веде до програшу, оскільки перемога базується на об’єктивній реальності, її викривлення веде до програшу або до злочину. Ці процеси викривлення ми розглянемо далі.

На наш погляд, проблема псевдораціональної атрибуції доречно поставлена у проблематиці профайлінгу, але смислові акценти не завжди чітко визначені, наприклад, що ці явища є джерелами профайлінгу, а не його однозначним викривленням.

Цікавий підхід, який має таку ваду представлений в роботі авторського колективу під загальною редакцією Брент Е. Терві під назвою «Кримінальне профілювання: введення в аналіз наведених доказів».

Брент Е. Терві має великий досвід криміналіста та профайлера Мініюста США, пройшов навчання у ФБР та у Міністерстві юстиції Каліфорнії (CA DOJ), надрукував вагому роботу з кримінального профілювання зібрав у складі авторів найкращих у цій сфері.

Зроблю скорочений переказ основних положень у його дослідженні цих явищ зі своїми коментарями та методологічними зауваженнями, а після проаналізуємо науково обґрунтоване профілювання у лицарському підході ордена Святого Якова (Сантьяго).

Кривавий наклеп

Брент Е. Терві стверджує, що одним із перших задокументованих випадків кримінального профілювання є демонізація євреїв із досить грубою формою профілювання (мал. 1). Його походження можна знайти у звіті антисемітського вченого Апіона римському імператору Калігулі у 38 році нашої ери. Апіон вважав, що в євреїв Олександрії, де він навчався, надто багато прав та привілеїв. Апіон, і це задокументовано у працях Йосипа Флавія (*Contra Apionem*, близько 90-х рр. н.е.), помилково повідомив Калігулі, що євреї часто несуть відповідальність за ритуальне вбивство та поїдання греків у рамках Песаха. (Turvey, 2011, p. 6).

Повністю враховуємо факт демонізації та політичної спрямованості джерел «кривавого наклепу» як прояву псевдопрофілювання, ствердження Брента Е. Терві його як явища профілювання не витримує критики. По-перше, чи можливо «демонізацію» вважати профілюванням. На нашу думку, відповідь – ні, тому, що це стигматизація та псевдораціональна атрибуція, що має резонансне схвалення ресентименту Апіона та хворої уяви Калігулі, тобто це жодним чином не є профілюванням, а є дискримінацією.

По-друге, перші прояви профілювання щонайменше пов’язані з роботами Арістотеля – саме на його праці посилався Джамбаттіста делла Порта, а робота Арістотеля «поетика» стала основною з характерологічних робіт Давньої Греції.

По-третє, саме явище «кривавого наклепу» та «полювання на відьом» є «прекрасними» та доречними кейсами для дослідження псевдопрофілювання.

Ми в жодному разі не ставимо під сумнів фактичну доказову базу дослідження професора, але ставимо під сумнів доречності окремих його висновків.

Ця ідея ритуального викрадення та вбивства розпусними євреями набула особливого поширення у 1100-х роках через широко поширений європейський антисемітизм і через бажання одного ченця закатувати вбиту дитину. Як стверджував Левінсон (2004):

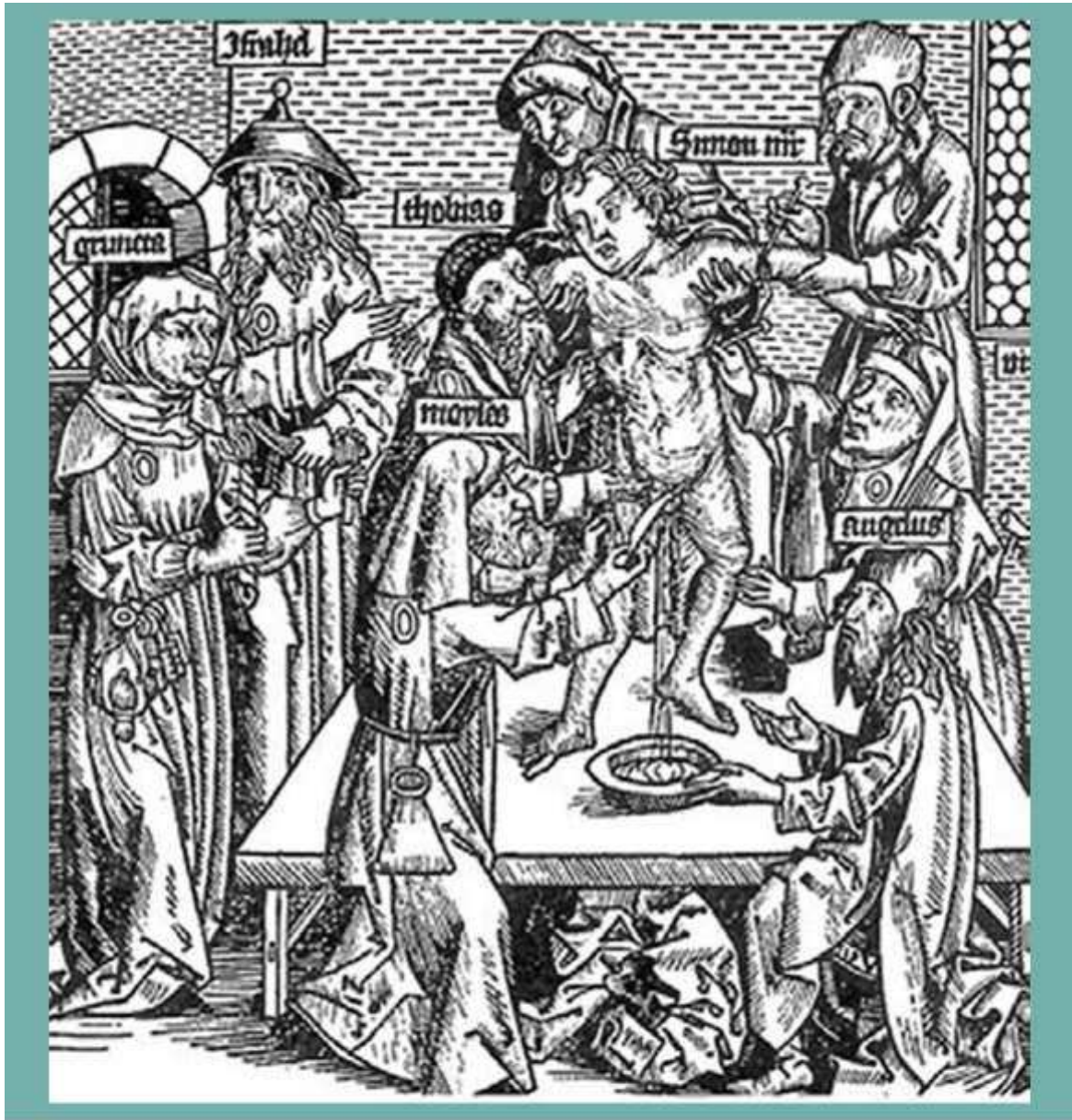
Міф виник в Англії. BBC News

Злий міф, який просто не вмирає. BBC News

“Джерела цього антисемітського міфу, відомого як кривавий наклеп, лежать у середньовічній Англії. У 1144 році в Норіджі зник учень шкіряника, на ім'я Вільям. Коли його тіло було знайдено, ченці, які оглянули труп, заявили, що

голова хлопчика була пронизана терновим вінцем. Через кілька років монах, на ім'я Томас, почав збирати докази смерті Вільяма. Головною його метою було зробити хлопчика священномучеником та залучити до собору паломників. Майже випадково він звинуватив євреїв Норіджа у вбивстві хлопчика. Непередбаченим результатом того, що зробив Томас, було створення кривавого наклепу, який потім сам почав жити власним життям», – каже доктор Віктор Морган з Університету Східної Англії” (Levinson, 2004).

Ксилографія п'ятнадцятого століття, що зображує євреїв, що вбивають дитину Симона Трентського. Це передбачуване «вбивство» є одним із джерел середньовічного кривавого наклепу. Євреїв можна дізнатися за круглими латками, що пришиті до їхнього одягу та за сумками з грошима, які вони носять. Знайдено у факсимілі Гартмана Шеделя. Нюрнберзька хроніка

Закцентуємо увагу на те, що в той час розслідуванням вбивств займалися лицарі міністеріали та коронери, саме їм надавалися ці функції. Тому збір доказової бази саме монахом вже ставить багато питань.

Далі доводиться думка про наслідування «кровавого наклепу» в історії.

«Непередбачуваним результатом того, що зробив Томас, стало створення кривавого наклепу, який потім сам зажив власним життям», – говорить доктор Віктор Морган з Університету Східної Англії... «Це не просто акт вбивства і ритуальне вбивство», – каже професор Роберт Вістріх з Єрусалимського університету. «Вилучення крові з тіла, а потім використання її для ритуальних чи релігійних цілей – у цьому понятті є щось жахливе, але настільки ж захоплювальне, наскільки й відразливе». Кривавий наклеп поширився Англією та континентальною Європою протягом століть із сотнями звинувачень, усі вони базувалися на істерії, а не на доказах. Були сумнозвісні справи про кривавий наклеп у Лінкольні в 1255 році та Тренто, Італія, в 1475 році. Багато євреїв були страчені. Інших убили натовпи, які прагнули помститися.

Наприкінці 19-го та на початку 20-го століть у Східній Європі була ще одна низка звинувачень – суспільствами, які були охоплені економічною трансформацією та політичною невизначеністю, кульмінацією яких стала справа Бейліса 1913 року» (Levinson, 2004).

Історична послідовність подій, їх збереження та поширення мають свою психічну основу у масовій свідомості перекладання відповідальності на чужих та має основу у ресентименті, знецінення інших, але надання їм демонічних ознак, а тому і виправлення ситуації за помилковими звинуваченнями, разом з тим задля задоволення розчарування в об'єктивно кризовій ситуації. Ці події завжди відбуваються у кризовий час, та відвертають енергію невдоволення власним життям через перенесення на іншу або чужу групу (на ерзац-об'єкт агресії), в нашому випадку на євреїв.

Повернемося до аналізу Брента Е. Терві: «Кривавий наклеп, або хибне звинувачення в ритуальному вбивстві, є ранньою та стійкою формою кримінального профілювання, оскільки він включає заздалегідь певний набір кримінальних характеристик, що використовуються для виведення та подальшого звинувачення певного кола підозрюваних, а саме євреїв... Таким чином, кривавий наклеп – це не просто одне з перших застосувань профілювання, це одна з ранніх задокументованих форм помилкового повідомлення» (Turvey, 2011, p. 7).

У цьому висновку кримінальне профілювання визначається через «певний набір кримінальних характеристик, що використовуються для виведення та подальшого звинувачення», ще і заздалегідь визначеної соціальної або етнічної групи. З таким визначенням не можна погодитись, оскільки профайлінг, це визначення портрета злочинця, а не лише методика звинувачення. Профайлінг не є процедурою догматизації через якийсь певний набір кримінальних характеристик, саме характеристики мають бути адекватними, тобто відображати суттєві характеристики особи, що вчинила злочин. І цього недостатньо, оскільки звинувачення є об'єктивним встановленням злочину та злочинця, а не стигматизація – навішування ярликів та таврування як злочинців

за ознаками людей та груп. Викликає заперечення і такого “встановлення кола підозрюваних”.

З чим можна погодитись так це з висновком про те, що це “рання та стійка форма”, але не профайлінгу, а політичної стигматизації, тому що зміст та смисл цієї форми полягає не у встановлення істини, а лише у звинуваченні з іншою метою. Він визнає це як помилкове повідомлення, і прекреслює об’єктивний характер профілювання.

Розглянемо питання чи дійсно «заздалегідь підготовлений певний набір кримінальних характеристик, що використовуються для виведення та подальшого звинувачення» є кримінальним профайлінгом “від зворотного”.

Якби ця теза була б правильною, то всі дискримінації та геноцидні діє стали б кримінальним профілюванням. Тут існує три характеристики (перша група характеристик) – 1) «нарис або портрет» людини, що звинувачується, 2) псевдокримінальні ознаки, що легітимоване «авторитетною думкою», 3) наявність влади до звинувачення. Іншими словами тут є за формою деякі ознаки, але за змістом це точно не кримінальне профілювання. Чому тут відсутній зміст справедливості (друга група характеристик): 1) тому, що за характеристиками (ідентичностями), а не за фактами доводиться звинувачення; 2) відсутнім є презумпція невинуватості; 3) не має об’єктивно доведеного злочину, визначається лише аналогія та гіпотеза, Якщо гіпотеза мала б науковий закономірний характер, то за нею можливо б було довести злочин або спростувати звинувачення невинуватих, але тут є більше маніпуляція за ідентичностями, псевдоузагальнення, що санкціоноване владою з іншою метою, яка не пов’язана зі встановленням істини.

Скорочено розглянемо критичні положення щодо доведення інквізиції як першого профайлінгу, що, на мій погляд, є характеристикою деформацією кримінального профайлінгу, або псевдокримінальним профілюванням. Псевдокримінальне профілювання має деякі процесуальні та формальні ознаки (першу групу), але не мають змістовні атрибуції (друга група характеристик).

«Проклятий» Філіп IV Вродливий, інквізиція та страта тамплієрів

На мій погляд, мова має йти про геноцидальну та дискримінаційну технологію портретизації жертви агресії (часто-густо це соціальні або етнічні групи за якоюсь ідентичністю) та практики пограбування євреїв та єврейських погромів, яка яскраво проявила себе ще з часів Короля Франції Філіпа IV Вродливого, який використовував цю інформаційно психологічну операцію (ІПСО) задля експропріації та наповнення казни, так саме він використовував звинувачення тамплієрів задля прибирання до своїх рук їх казни, оскільки саме тамплієри мали ефективну банківську систему. 13 жовтня 1307 за наказом короля Франції Філіпа IV Вродливого було розгромлено орден тамплієрів: у всій країні члени ордена були заарештовані й кинуті до в’язниць, а майно ордену конфісковане. Правда, є досить переконлива думка про збереження основних статків казни тамплієрів та переформатування цього ордену в орден Ісуса Христа, а за булою Папи казна була передана побратимам тамплієрів – ордену

госпітальєрів. Але приводом для арештів стали звинувачення тамплієрів у ересі й чутки про відправлення ними диявольських обрядів.

Винний чи невинний? На цій мініатюрі тамплієрів ведуть на багаття перед Філіпом IV Французьким (фото: Бріджмен/АСІ)

Було висунуто п'ять звинувачень французькою інквізицією, яка відстоювала думку короля: відмова від хреста і плювання на нього під час посвячення в Орден (тобто богохульство); роздягання неофіта і цілування його наставником у різні «отвори його тіла»; проповідь законності й природності бажання прагнення досягнень – хіті (єресь); невірні процедури освячення окремих деталей (ідолопоклонство) та відмова освячувати Святі Дари;

спотворення ними формули меси (єресь). Також були додані сексуальні звинувачення у содомії та те, що було відомо пізніше у полюванні на відьом як фамільяри – поклоніння коту та надзвичайної секретності.

Докладно про всі перипетії цієї справи написала Барбара Фрейл, історик медієвіст, палеографіст Ватиканського секретного архіву у своїй роботі (Frale, 2009).

Спалення двох тамплієрів (імовірно Жака де Моле та Жоффруа де Шарне). Мініатюра із «Хронік Сен-Дені». Кін. XIV століття

Частину тамплієрів, які нібито визнали єресь, були звільнені під тиском Папи Римського, який зняв звинувачення з тамплієрів (цей документ знайшла Барбара Фрейл). Їх повернули до служіння церкві та її таїнствам наказом Філіпа IV від 20 серпня 1308 року. Відносно інших слідство тривало ще майже два роки, частина тамплієрів були засуджена за різними термінами ув'язнення, 54 тамплієри були спалені 10-12 травня 1310 року у передмісті Парижа та пізніше 9 тамплієрів страчено у Санлісі й трьох — у Пон де Л'Арк.

За легендою рід Філіпа IV був проклятий магістрами тамплієрами. Потім якась недобра доля настигла його нащадків та його владу. Це у них сталося, думаю, не без допомоги нащадків тамплієрів з їх невгамовною тягою до досягнень. За легендами всі архітектори та учасники заклоту закінчили погано, мова йде про Філіпа IV, що прагнув грошей, статків та амбіцій сильного монарха Європи, його канцлера Гійома де Ногаре (ідейного натхненника), безпосереднього обвинувача, колишнього тамплієра Ескьо де Флойрана, домініканця Гійома де Парі, інквізитора Франції та вірного духовника короля.

Історія тамплієрів, як і «кривавий наклеп», скоріше був технологією експропріації багатств окремої соціальної групи, та разом з тим переведення фокуса уваги та негативних масових емоцій спільноти на інших, перемикання уваги натовпу проти етнічної, релігійної, гендерної груп.

Розглянемо докладно, але зі скороченнями доведення Брента Е. Терві кейсу «Відьми й середньовічні інквізиції». Я хочу продемонструвати, що ці кейси мають зовсім інший зміст – зміст псевдопрофілізації, про що свідчать факти подій.

Псевдораціональна атрибуція відьом і середньовічні інквізиції

Брент Е. Терві пише: «Після публікації *Malleus Maleficarum*, він був повністю санкціонований католицькою церквою через страх, що вона стане безсилою через існування єретиків, безвірних і невдалих хрестових походів проти мусульман, які вони марно вели з метою окупації та контролю над Святою Землею. Булла Папи Інокентія VIII, написана двома роками раніше, 9 грудня 1484 р., була включена до *Malleus Maleficarum*. Папська булла була офіційним церковним мандатом від Інокентія VIII, який пояснював повноваження та юрисдикцію інквізиторів. Він фактично визнав Крамера і Шпренгера бездоганними силами безпеки, які працювали безпосередньо на вимогу Інокентія VIII, Католицької Церкви й, зокрема, Бога. Кожен, хто протистояв їм на шляху, кидав виклик божественній волі й, отже, був єретиком» (Turvey, 2011, р. 8).

Тут можна визначити те, що навіть офіційно визнання існування відьом, мотивація впровадження папської були та «Молота Відьом» було пов'язане з бажанням зміщення політичного фокуса людей з релігійного терору (як політичною людиноненависницької технології) на страх перед потойбічним до ненависті до єретиків та відьом, які свідомо шкодять місцевим спільнотам. До того ж хрестові походи, які мали економічні інвестиції з надією отримати більше, мали бути відшкодовані – і для цього була обрана Рейнська територія. До того ж домініканці теоретики та слідчі, що мали надзвичайні інквізиторські повноваження Генріх Крамер (Інститор) та Якоб Шпренгер, підкріплювалися "коханим сином" Папи Римського Інокентія VIII, магістром Іоанном Гремпером з Констанцької єпархії. Повноваження були надзвичайні, оскільки будь-які спроби перешкодити діям інквізиції каралися відлученням від церкви.

Далі, основною ідентифікацією пошуку релігійних «злочинів» була, перш за все, гендерна ознака, це – жінки, а лише потім розглядалися всі інші ідентифікації – відьомські ознаки. Як відомо з історії (і ми далі продемонструємо

частину таких прикладів), коли робляться узагальнені висновки без з'ясування провини кожного, індивідуальну провину за такими визначеннями завжди йдуть геноцидальні дії, у широкому сенсі – це є обґрунтування та дії, що спрямовані на знищення окремої соціальної групи за расовою, етнічною, релігійною, ідеологічною або будь-якою ідентичностями.

Геноцидальні дії, у широкому сенсі – обґрунтування та дії, що спрямовані на знищення окремої соціальної групи або спільноти за расовою, етнічною, релігійною, ідеологічною або будь-якою ідентичностями.

У «полюванні на відьом» є свої автори. Таким автором є Папа Римський Інокентій VIII.

«Полювання на відьом» як формування технології псевдопрофілювання, експропріації коштів та коштовностей і панування на певній території, призвело до широких наслідків, таких як розвиток іспанської інквізиції та концентрації ресурсів у хрестовому поході у Європі у 1487 році (це також рік призначення Великого інквізитора Томаса де Торквемади) проти вальденсів. З цього приводу він видав булу «Id Nostri Cordis», що засуджувала погляди вальденсів і визначив початок вторгнення у провінції Дофіне і П'ємонт.

Після рішення завдань на цих територіях та кількох невдалих спроб (починаючи з 1488 року) Інокентій VIII все ж такі успішно розпочав організовувати хрестовий похід, щоб вторгнутися до Святої Землі з наміром повернути собі Єрусалимське королівство.

Реваншизм походу, то є бажання, жага до влади та експансії. Експансія на зовні була ще формою спрямування зібраної агресивності на чужого, що також вирішувало завдання мобілізації «своїх» у бажанні отримання влади, слави та багатства. Разом з тим, Хрестовий похід на Схід ідеологічно був пофарбований реваншизмом та економічним інтересом Папи.

Єрусалимське королівство було втрачено хрестоносцями, після того, коли ісламський полководець Саладін, мусульманин-суніт і султан Єгипту, завоював Єрусалим, здобувши воєнну перемогу в 1187 році.

Хрестовий похід, на який покладав великі надії Інокентій VIII вщент провалився: армія побігла з Єрусалиму у Венецію. Це було банкрутством, хрестоносці врешті-решт стали працювати за венеціанців як найманці, як їх сила. Вони атакували християнські і мусульманські міста, включаючи Константинополь. Інокентій VIII розлютився від цього і відлучив від церкви весь хрестовий похід, а також місто Венецію. Його пам'ятають за цей з тріском провалений хрестовий похід, погане поводження з грошима та його незгасну запаморочливість проти відьом та інших єретиків. Цілком ймовірно, що всі ці симптоми були пов'язані між собою. Але що точно не викликає сумнівів – є те, що він хотів «наповнити» свою казну для масштабного хрестового походу, а потім і відшкодування повного провалу.

Інокентій VIII (1432-1492) народився у Генуї як Джованні Батіста Чібо (іноді надають як Кібо). Він став Папою у 1484 році. Відомо про його 8 позашлюбних дітей та шлюб його старшого сина з донькою Лоренцо Медічі.

Припускаю, що ретельний розгляд його дискримінаційне ставлення до жінок ще чекає на свого дослідника. «Полювання на відьом» було спрямовано на експансію та контроль Рейнських земель, перш за все, у «деяких частинах верхньої Німеччини [...] Майнц, Кельн, Трір, Зальцбург і Бремен» (так визначено у папській булі «Summis desiderantes affectibus» – у перекладі з латини її назва «Бажання з величезним прагненням»). Коли був написаний *Malleus Maleficarum*

і через роки після цього, католицька церква вважала, що відьми та інші єретики були у союзі з дияволом і на додаток, що вони фанатично налаштовані на знищення Бога та католицької церкви. Релігійне панування спочатку формувалося у західній цивілізації, а після сила її спрямовувалася на панування західної цивілізації відносно Сходу (чи то до Єрусалимського, чи то до Кордовського королівств). Чи Папа Римський так дійсно вважав чи це була технологія управління Рейнськими землями, чи може все це у купі було пов'язано, будь у якому випадку це має бути досліджено і тут може допомогти палеобіографічний метод у профайлінгу.

Повернемося до визначення характеристик полювання на відьом як нібито характеристики профайлінгу. «Згідно *Malleus Maleficarum*, відьом та інших злочинців можна ідентифікувати за особливими обставинами, здібностями та характеристиками, як це визначено досвідом обох авторів відповідно до їхньої інтерпретації Біблії (Kramer and Sprenger, 1971). Відьми описувалися насамперед як жінки, що:

- § мають пляму, шрам або родиму пляму, іноді на статевих органах і іноді невидимі для очей інквізитора живуть в самотності;

- § тримають свійських тварин (демон у формі тварини, відомий як фамільяр);

- § страждають на симптоми психічного захворювання (слухові або зорові галюцинації й т.д.);

- § вирощують лікарські трави;

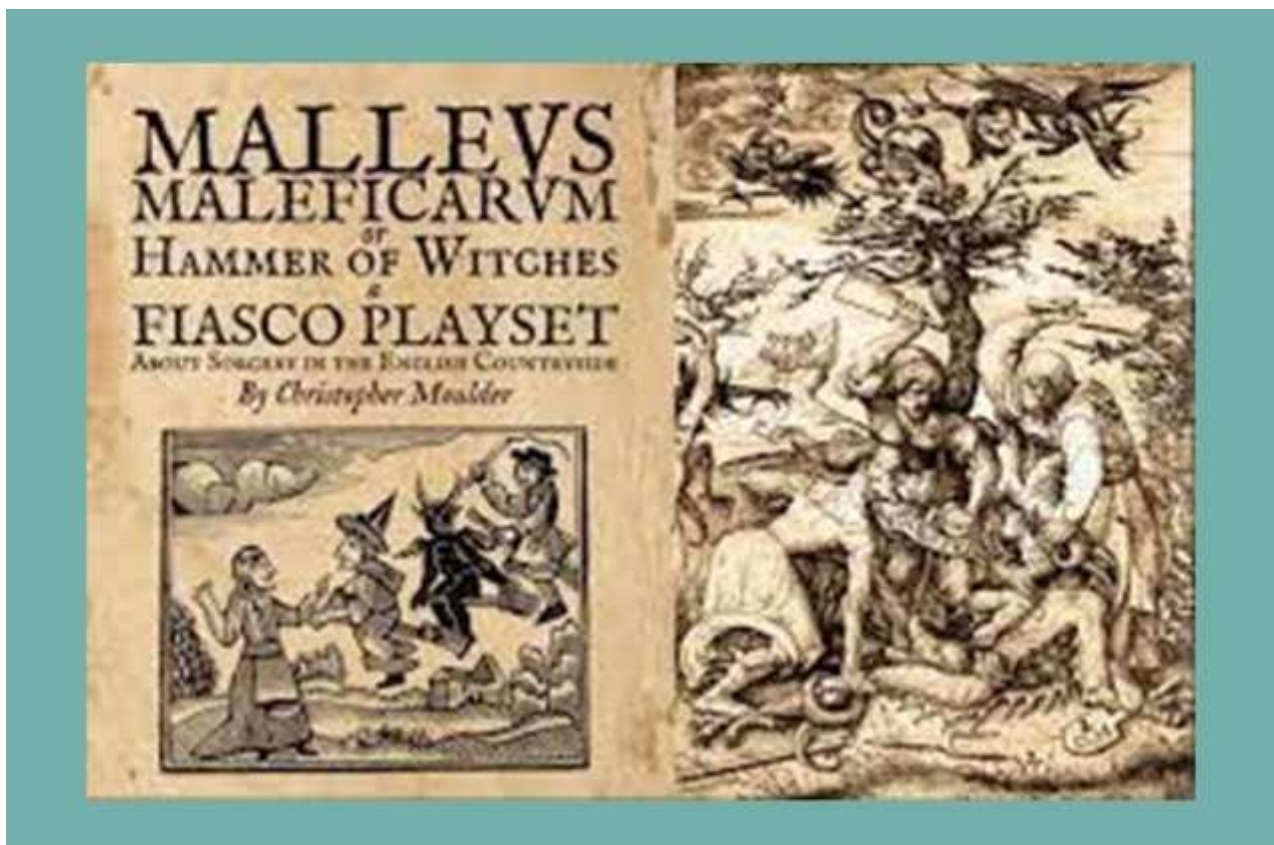
- § не мають дітей.

Автори «Молоту» всюди наводять приклади, хоча при найближчому розгляді вони здаються скоріше жінконенависницькими байками, ніж щось інше. Один із них, наприклад, можна інтерпретувати як гіпотетичний висновок про те, що жінки можуть страждати від наслідків «сварок» із чесними чоловіками, яких вони зустрічають».

Георг Л. Берр (1896) пояснює типову причину пізнання відьми на суді, використовуючи як орієнтир *Malleus Maleficarum*, який ставить невинних перед неминучими дилемами (Burr, 1896, p.31): «Або Гайя вела погане і неправильне життя або вела добре, правильне. Якщо погана, то, кажуть, доказ проти неї незаперечний; бо від злості до поганого презумпція сильна. Якщо ж вона вела добрий, то й це доказ; бо так, кажуть вони, відьми мають звичай маскуватися і намагаються здаватися особливо пристойними. ... Тому наказано відвести Гайю до в'язниці. І ось тепер ще одна дилема дає проти неї новий доказ: або вона виявляє страх, або не показує його. Якщо вона показує це (почувши про тяжкі тортури, які зазвичай застосовуються в цій справі), це само по собі є доказом; бо совість, кажуть, дорікає її. Якщо вона цього не показує (сподіваючись на свою невинність), це теж доказ; адже відьмам, кажуть вони, властиво прикидатися особливо невинними й носити зухвалий вигляд».

За логікою Берра у наявності було два протилежних твердження умовивід з кожного з них був той самий, або на вибір інтерпретатора, це є логічною помилкою або не просто зловживанням як визначає дослідник «історичного профайлінгу», це є свавіллям.

«Засновані на вірі методи профілювання, які використовуються середньовічними інквізиторами для підтвердження особистості відьом та інших єретиків, грали на ірраціональних страхах та були логічно необґрунтованими, а мали особисті та політичні мотиви та нібито санкціоновані Богом. Отже, вони також дозріли для зловживань. Проте зловживання було точкою. Коли була написана *Malleus Maleficarum*, католицька церква боролася на всіх фронтах з тим, що вона сприймала як пряму загрозу своєму авторитету та легітимності – і так було протягом століть. Язичники, єретики, іудеї та мусульмани, здавалося, кидали виклик католицькій церкві ззовні та зсередини, і будь-хто, хто ставив під сумнів її вищу владу, затаврувався як такий» (Burr, 1896).

«Malleus Maleficarum» («Молот ведьм») як приклад псевдораціональної атрибуції

Це ствердження також підкреслює не те, що цей метод розслідування був спрямований на доведені будь-чого, окрім істини, цей метод вирішував зовсім інші завдання, він був методом боротьби на «всіх фронтах» за збереження та зміцнення влади. А це вже зовсім інша історія, яка, на нашу думку, не є профайлінгом, а є методом боротьби за владу за допомогою суду та знищення деяких соціальних груп.

До речі це стверджує і сам автор: «*Malleus Maleficarum* дав інквізиторам божественний мандат позбутися певної групи єретиків та язичників. Боротьба за серця, уми та багатство йшла всюди. Навіювання страху та підпорядкування католицької церкви через зловживання владою та маніпулювання вірою було їх

наміром». Але висновок зроблений лише про зловживання. Чи є зловживанням метод, який за призначенням не враховує диференціацію та навіть крайні положення дилеми ведуть до лише одного результату – до засудження за вибором слідчого. Можливо стверджувати, що технологія за допомогою інквізиції захоплення фінансів та багатств тамплієрів було трансформована у «полювання на відьом» задля концентрації фінансового ресурсу задля майбутнього невдалого хрестового походу та зміцнення релігійної влади у Рейні, можливим є також помста або їх мобілізації страхом терору лицарів та інших верств людей, оскільки частина їх була саме з цих німецьких земель.

Іспанська інквізиція (1478-1834 рр.)

Тут не можна не погодитись, що «полювання на відьом» та іспанська інквізиція це пов'язані між собою процеси, схожі за своєю механікою здійснення релігійного розслідування, а точніше релігійного терору, метою цих дій не є доведення істини та свободи, а навпаки ця механіка дій призначена задля зміцнення або утримання влади. Так інквізиція була утворена католицькою церквою для допомоги іспанському уряду, який після тривалої боротьби з маврами (що управляли Іспанією майже 750 років), особливо з королівством Кордовою (найбільшим культурним центром у той час), намагався всіма методами зміцнити християнську владу. І це є зміщення фокуса уваги з політичного протистояння до релігійного метафізичного протистояння у глобальних процесах. Тут майже не помітним було знищення або стиснення місцевого самоврядування, релігійної, культурної та етнічної багатоманітності та свободи у державі. Тому інквізиція була спрямована проти маврів та марранів (євреїв, вихідців як зі Сходу, так з Англії та Франції). Нагадаємо з 11 століття почалася реконкіста – відвоювання християнами з Півночі Іспанії в арабів іспанських земель.

Потім після шлюбу 1469 між Ізабеллою Кастильською і Фердинандом Арагонським, а це було об'єднання двох найбільших християнських родини на півночі Іспанії. Король Фердинанд і королева Ізабелла почали ще й рехристиянізацію Іспанії. Така боротьба формувала параноїдальну настанову відносно маврів та марранів, які на думку іспанців могли бути зрадниками та мали загрозу «чистоті іспанців».

У 1478 році папа Сікст IV (попередник папи Інокентія VIII) неохоче уповноважив іспанську інквізицію, передавши повну владу над її керуванням світському уряду при королі Фердинанді та королеві Ізабеллі. У 1487 Інокентій VIII призначив Томаса де Торквемаду, домініканського священника і духовника королеви Ізабелли, першим Великим інквізитором Іспанії. Його управління іспанською інквізицією характеризувалося скрупульозною жорстокістю та інтенсивними тортурами всіх і кожного з обвинувачених (Longhurst, 1962, с. 91–92). У 1492 р. всім іспанським євреям було наказано виїхати з Іспанії. За деякими даними країну полишило 160-170 тисяч євреїв. Офіс Торквемади склав профіль єврейської поведінки, щоб допомогти католикам інформувати своїх сусідів на основі книги, написаної спеціально для його кабінету під назвою «Засудження та

спростування Талмуду». Прийняття цього тексту Торквемадою перетворило практику самого юдаїзму (точно описану чи ні) на спеціальний кримінальний профіль, який можна було використовувати як поведінковий доказ проти обвинувачених у «таємному юдаїзмі» (Longhurst, 1962, p. 101).

Призначення Торквемади було початком іспанської інквізиції, але не її кінцем. Під керівництвом Великого інквізитора у 45 провінціях діяли 150 тисяч домініканців та 20 тисяч фамільярів — членів таємної поліції інквізиції. Оцінки смертності в усьому світі протягом інквізиції коливаються від десятків тисяч до мільйона і більше. Справжні цифри невідомі.

**Портрет Томаса де Торквемади
Музей тортур м. Сан Джиміньяно (фото О. Мальцева,
Тосканська експедиція 2019)**

У цьому ми бачимо технологію відпрацювання терору на окремій території за допомогою «авторитетної книги», написаною безперечними авторитетами. Метою цього терору було не лише встановлення та зміцнення влади, а й етнічна «чистка» та грабування соціальних груп, що підлягають цим діям.

У цій технології є інституційний механізм засудження на псевдораціональній атрибуції – на тому, що ми визначаємо як псевдопрофайлінг.

Але ці геноцидальні практики були призначені задля ідентифікації віктимної групи людей, на яку був спрямований терор.

Саме псевдопрофайлінг у релігійних розслідуваннях був тією технологією, яка потім була й у супротивників католицької церкви – у пуритан.

Псевдораціональна атрибуція відьом та пуритани (1688–1692)

«Полювання на відьом» має не тільки політичний, владний зміст, а й психічні основи агресії, наприклад, через ресентимент відносно вільних та незалежних людей. Таки прояві є спробою за допомогою Супер-Его, зовнішніми соціальними нормами затиснути інстинктивну сферу, як процес компенсації затисненою інстинктивної сфери лицемірства та тиранії, що можна побачити у цьому кейсі.

Історія про Гудвайф Енн Гловер

На малюнку надпис: 16 листопада 1688, Гудвайф Енн Гловер була повішена у Бостоні, штат Массачусетс, через те, що була відьмою. Цей плакат зараз висить зовні на цегляній стіні таверни, що має її ім'я, в районі Норт-Енд Бостона, Goody Glover's.

«У судових процесах над салемськими відьмами брали участь релігійні реформатори, яких зараз називають пуританами. Пуритани вважали, що англіканська церква не підлягає реформі, і твердо вважали католиків богохульниками. Починаючи з 1600-х років багато пуритани втекли з Англії до Північної Америки, щоб вони могли практикувати свою особливу форму релігійного екстремізму поза досяжністю церкви та короля Англії... Пуритани твердо вірили, що лише небагато обраних потраплять на небеса, що Бог уже вирішив, хто вони такі, і що за кожним злочином стоїть Диявол, здатний на надприродне» (Turvey, 2011, p. 14).

Центром цих подій є історія про Гудвайф Енн Гловер, й це фактичним матеріалом переконливо доводить Брент Е. Терві:

«У 1689 році преподобний Коттон Мазер, пуританський служитель Старої Північної церкви в Бостоні, написав свій нині сумнозвісний текст: Пам'ятні провидіння, що стосуються чаклунства та майна (Mather, 1689). Багато в чому в тому ж сенсаційному стилі та манері, що й сучасні детективні романи чи мемуари, у ньому представлений випадок муляра, на ім'я Джон Гудвін. У 1688 році стверджувалося, що діти містера Гудвіна стали одержимі демонами через те, що серед них знаходилася відьма – їхня овдовіла економка-ірландка Енн Гловер (також відома як Goodwife) Енн Гловер, вона ж Гуді Гловер). Він був написаний від першої особи, а Мазер уявив себе впертим, скромним, але досвідченим борцем із відьмами, демонами та дияволом» (Turvey, 2011, pp. 14-15).

Зазначимо, що тут було суттєве зрушення, оскільки текст був доведений не високим ієрархічним авторитетом інституції, а був авторитетним саме за особистим ствердженням борця із темними силами, його мемуарами, а привертання уваги та переконання ґрунтувалося на сенсаційному характері детективного оповідання. Тому авторитет інквізитора був замінений авторитетом автора захопливого тексту.

Далі, «Згідно Мазер (1689, розділ III), старша дочка Джона Гудвіна, 13-річна Марта, зіткнулася з Енн Гловер з приводу крадіжки постільної білизни (одягу та інших предметів з пральні). Марта та кілька її братів і сестер згодом сильно захворіли, страждаючи на «хвороби здивування». Коли симптоми у дітей з часом погіршувалися, протягом кількох тижнів родина консулювалися з різними лікарями, зокрема з другом сім'ї на ім'я доктор Томас Оукс. Після огляду дітей, доктор Оукс сміливо виключив всі природні причини і заявив, що (Mather, 1689, Sect. IV) «ніщо, крім пекельного чаклунства, не було джерелом цих хвороб». Їхні симптоми, передбачувані наслідки чаклунства і те, що один автор нещодавно назвав «свідченнями синдрому чаклунства» (Moriarty, 2001), що включали таке (Mather, 1689, Sect. V):

Логіка, використана доктором Оуксом та Мазером, була однаково швидкою та помилковою, з сильними нотками циклічного та постфактум, *ergo propter hoc* міркування: є конфронтація старшої дочки із нею; економка явно була відьмою, бо це були класичні ознаки чаклунства; це були явні ознаки чаклунства, бо жінка була явно відьмою.

За словами Мазера, «прачка» Енн Гловер мала принаймні такі характеристики «відьми»: вона страждала на ті ж симптоми, що й діти; вона дала блюзнірську відповідь, коли її запитали, чи вірить вона в Бога (вона була ірландською католичкою, тому будь-яка відповідь, що відповідає цій вірі, була б блюзнірською для пуританського преподобного); вона не могла точно прочитати молитву «Отче наш»; і діти, симптоми яких вщухли після її ув'язнення, знову захворіли в присутності однієї з родичок Гуді Гловер» (Mather, 1689).

Основні докази пов'язані з дітьми – найбільш вразливою категорією людей, до якої чутливі всі дорослі за батьківським інстинктом, до того ж вікові конфлікти з дітьми повністю вкладаються у схему «псування». Конфлікт одного з членів родини з протилежною стороною використовується для згуртування родини на етапі мобілізації прибічників одного з конфліктантів. До того ж доводиться вплив саме цієї особистості, контакт з якої якщо зникає – то і зникає шкідливий вплив. Тут пішли далі основним доказом є родина, що опирається у протистоянні родин, тому поява родички «повертає захворювання».

Допит відьми Т. Х. Маттесон (1853) зображує судово-медичну експертизу, проведenu у пошуках «Диявольської мітки»

«Дослідження та висновки Мазера перегукуються з більш ранніми роботами з цього питання, зокрема, з роботами Вільяма Перкінса, міністра Фінчінгфілда, Ессекс, у його книзі 1613 «Міркування про прокляте мистецтво

чаклунства». Міністр Перкінс запропонував наступний профіль відьми, стверджуючи, що ці характеристики нескінченно надійніші за менші докази, прийняті в деяких юрисдикціях. Але потім він також пояснив, що звинувачення у чаклунстві було досить надійним доказом цього факту. Взято з Перкінса (Perkins, 1613, pp. 44–47):

§ Вони мають мітку диявола.

§ Вони брешуть або дають суперечливі заяви.

§ Вони мають фамільяр — демон образ тварини».

Необхідно, на наш погляд, підкреслити наявність традиції в обґрунтуванні дискримінаційної та геноцидальної технології. Англіканська церква взяла на озброєння ідеї католицького «Молоту відьом» у пошуку відьомських ознак. Не менш важливим під час цього суду було звернення до емоції недовіри або навіть ненависті до чужих.

«На суді Енн Гловер відмовилася відповідати іншою окрім своєї рідної ірландської мови. Це викликало велику плутанину щодо точного змісту її свідчень. Згодом Мазер вдало витлумачив її відмову від зречення католицької віри як визнання у чаклунстві. Незабаром після цього її було засуджено і засуджено до страти. 16 листопада 1688 року у місті Бостон Енн Гловер була повішена через те, що була відьмою. Через триста років, 16 листопада 1988 року, міська рада Бостона офіційно визнала, що Енн Гловер постраждала від несправедливості. Вони проголосили цей день «Днем Гуді Гловер», засудивши її арешт, суд та страту» (Turvey, 2011, pp. 16-17).

Суди над салемськими відьмами

Прецедент доведення злочину однієї особи може стати та в історії часто-густо и стають початком масштабування, відбуваються ефекти соціальної фрактальності (у мемесісі, мавпуванні того, що відомо, усвідомлено чи неусвідомлено) – розповсюдження та поширення таких явищ, відбувається узагальнення через аналогію без доведення фактами.

Далі надаємо опис цих подій, які докладно наводить професор Роберт Вістріх, зі скороченням та у переказі.

Події в Салемі, з червня по вересень 1692 року, природно відбулися в результаті суду над відьмою над Енн Гловер у Бостоні та публікації сенсаційних мемуарів Мазера з докладним описом його участі у цих подіях. Це почалося на місцевому рівні в 1689 році, коли Салем-Віллідж провела переговори і найняла свого нового міністра, преподобного Семюеля Перріса з Бостона. Перріс переїхав до села Салем зі своєю дружиною, сином, двома дочками та рабом Титубою, привезеним з ним із Бостона під час його колишніх днів на Барбадосі. Зрештою громада стала незадоволена його службовими здібностями і перестала регулярно платити йому. У жовтні 1691 року громада не підтримала підвищення податків на оплату його платні та дров, необхідні йому на зиму. Гірше того, дехто поклявся вигнати його з громади. Як наслідок, Перріс почав проповідувати про змову в селі – змову проти церкви та самого себе. Він, природно, приписав це сатані, який заволодів громадою.

20 січня 1692 року 9-річна Елізабет Перріс і 11-річна Ебігейл Вільямс, її двоюрідна сестра з того ж будинку, почали поводитися, так само як діти Гудвінів у Бостоні лише чотири роки тому. Зрештою, інші молоді дівчата в селі Салем почали поводитися так само. Оскільки розмови про чаклунство вже лунали у повітрі, у середині лютого прибув доктор Вільям Гріггс, щоб оглянути всіх постраждалих дівчаток. Не виявивши в них нічого фізичного, він дійшов висновку, що причина була надприродною. Потім почалися звинувачення.

До закінчення Салемського суду над відьмами було страчено 20 осіб (14 жінок та 6 чоловіків), не менше 5 осіб померли у в'язниці й понад 150 осіб були ув'язнені. Більшість

страчених було повішено, але одна людина дійсно була розчавлена каміннями. Докази проти обвинувачених у кожному випадку включали висновок про те, що вони відповідають певному профілю – профілю відьми.

Варто зазначити, що пуритани пишалися своєю справедливістю та раціональністю у своїх методах. Вони найняли найкращих суддів, експертів та доступні тексти. На жаль, «попри те, що [пуритани] заявляли про свою турботу про справедливість та достовірність, підсудні були засуджені на підставі надуманих та несуттєвих доказів, що ґрунтуються на вірі у невидимий світ»

(Моріарті, 2001).

На думку авторів прекрасної монографії, «процеси над салеємськими відьмами — темний та болісний синець в історії кримінального профілювання. Не лише через те, що робилося під виглядом поінформованого правосуддя, а й через те, що судові експерти того часу припускалися певних помилок у логіці та міркуваннях, які сьогодні повторюють профайлери» (Turvey, 2011, p. 18).

Доведення дій інквізиції, «кривавого наклепу» та «полювання на відьом» як нібито кримінальний профайлінг призводить до посипання «голову попелом», про «болісний синець» в історії профайлінгу. На мій погляд, необхідно знати про псевдораціональну атрибуцію та потрібно під час підготовки профайлерів знати характеристики та умови появи псевдопрофілювання, деформації профайлінгу. Разом з тим, псевдораціональна атрибуція, на наш погляд, відображає саме політичну та кримінальну технологію набуття, зміцнення та утримання влади шляхом дискримінаційних, геноцидальних дій відносно соціальної, етнічної, релігійної груп задля терору, мобілізації своїх проти чужих (формування міфологічної свідомості проти раціональної та сенсуальної за визначенням Лоуренса Лешана), експропріації фінансового ресурсу цієї групи або «землі», території.

Відсутність суттєвих атрибутів профайлінгу приводить авторів до визначення формальних атрибутів, які, з одного боку, надають ознаки цього явища, його проявів, з іншого боку, зміст та сутність явища полишається осторонь, вони не розглядаються у характеристиці саме кримінального профілювання.

Приведу основні формальні ознаки, талановито визначені у роботі «Кримінальне профілювання»:

«Крім того, як й у випадку з іншими ранні приклади кримінального профілювання, судовий процес над салеємськими відьмами сприяли забобонам та невігластву, а публікація псевдоавторитетних книг використовувалася для узаконення того й іншого. Результатом стала локалізована форма масової псевдораціональної атрибуції».

Уже у цьому положенні є нібито поблажливе віднесення до раннього профілювання забобон та невігластва, легітимації її псевдоавторитетними книжками. Але навіть рання історія не знімає питання про змістовні та суттєві характеристики за якими можливо відрізнити формальне від змістового, проявленого від суттєвого. Разом з тим автори змогли «поставити запобіжники» студентам у кримінальному профілюванні проти псевдораціональної атрибуції, й в цьому питанні ми їх безумовно підтримуємо.

Колектив авторів під керівництвом Брента Е. Терві достатньо успішно визначає такі важливі формальні характеристики псевдораціональної атрибуції.

Масова псевдораціональна атрибуція у кримінальному профілюванні має тенденцію працювати таким чином:

- щось сприймається як суспільне зло, чи то єресь, аморальність, нечистота чи економічний збиток;
- вигадуються реальні чи уявні пояснення, що хибно звинувачують певну групу;
- потім слідує профілі та покарання – ретельно описані та затверджені;
- які здійснюються під егідою писаного закону, релігійної доктрини або того й іншого (Turvey, 2011, p. 18).

Точно назване «полювання на відьом» є наслідком масової псевдораціональної атрибуції, але це лише один із багатьох можливих ефектів псевдораціональної атрибуції. Є надія, що в сучасну епоху ми зможемо засвоїти ці уроки й принаймні уникнути схожих поглядів та їх пасток.

Серед суттєвих та змістовних характеристик розрізнення кримінального профілювання від псевдораціональної атрибуції, на мій погляд, необхідно розглядати такі атрибуції:

1. За визначенням спрямованості процесу ми маємо зовсім різні феномени. Так кримінальне профілювання спрямовано на істину, на відтворення картини злочину та профілю злочинця. Тут представлена не ідеалістична модель, а визначається прагнення до об'єктивної реальності, тому що викривлення реальності не може слугувати істині. Не можливо робити істинні висновки на основі брехні, політичних маніпуляцій, емоцій та фантазій. Ми пам'ятаємо переконливий аналіз Вільфредо Парето про інстинкти, залишки та деривації. Люди часто прагнуть раціоналізувати свої нераціональні прагнення, інстинкти, що формує основу для псевдораціональної атрибуції, раціонального виправдовування нераціонального, часто це інстинкти агресії, що перетворюється у жадобу до влади, або сексуального інстинкту та голоду (основи жадоби до власності).

Саме тому псевдопрофілізація обґрунтовує залишки, які можуть бути забобонами та невіглаством, але це точно не наука та знання, що відображають істину. Кримінальне профілювання прагне бути науковою дисципліною, прагне до науки та знань, як відображення істини, тому інтуїція визначається як власне мистецтво тих, хто прагне до істини, але має бути науково перевірена, перевірена фактами та принципом об'єктивності.

Псевдораціональна атрибуція містифікує свої результати, інтуїція є ствердження не знання, а віри, факти підбираються за власним вибором задля обґрунтування віри.

2. Кримінальний профайлінг оснований на «епістемі», пошуку істини, що забезпечується теорією пізнання та логіки, як наукового обґрунтування та пошуку закономірностей, об'єктивних, необхідних, суттєвих, внутрішніх, повторювальних, причинно-наслідкових зв'язках між процесами, подіями, феноменами та явищами. У практичній діяльності це не таке просте діло, тому

що часто профілі створюються у лімітований час та не завжди на повній достатній сукупності фактів, на нестачі фактів або навпаки з великим надлишком інформації. Але все це лише актуалізує науковий й епістемологічний підхід, застосування його потребує досвіду та швидкості без втрати науковості та якості висновків.

	Кримінальне профілювання	Псевдораціональна атрибуція, псевдопрофілювання
1. Заради чого	Істини, відтворення картини злочину та профілю злочинця	Заради влади, фінансів, власного задоволення, засудження, дискримінація або знищення соціальної групи або її представників, які визначаються як чужі, викликають недовіру або ненависть.
2. На чому ґрунтується	«На епістемі» – на фактах та доведених закономірностях (об’єктивних, необхідних, внутрішніх, суттєвих, повторювальних, причинно-наслідкових)	«На доксі» – на власній думці, на вірі, емоціях та переконаннях
3. Основна цінність	Справедливість та точність	Влада та авторитет
4. Залежність від свідомості	Прагне до незалежності, до об’єктивності	Прагне до легітимації вищої влади, до суб’єктивності.
5. Від чого залежать висновки	Від фактів та логічної аргументації, сенсуальної та раціональної свідомості. Висновки можуть бути змінені за фактами – тому прагнуть до цілісної збірки фактів.	Від емоцій, страху за свій авторитет та владу. Можуть бути змінені у наслідок політичної доцільності. Факти можуть вплинути обмежено. Висновки захищаються як авторитет влади.
6. Принцип	Презумпції невинуватості	Презумпції винуватості
7. Відношення до науки	Ствердження принципу науковості, цілісності, об’єктивності, верифікації висновків (перевірки іншими науковими методами) та інші.	Ствердження принципів наукоподібності, комплексування фактів за суб’єктивним вибором, опір верифікації висновкам насиллям або владою.

Псевдопрофілювання засновано на власній думці, на вірі, емоціях та переконаннях, які часто можуть демонструвати не тільки гнівні або ще якісь імпульси, але й хибну або хвору уяву та навіть спотворену, змінену або психоделічну свідомість.

3. Суттєвою відмінністю є основна цінність, що стверджується у різних процесах, що відбуваються у кримінальному та псевдо кримінальному профайлінгу. У кримінальному профайлінгу такою цінністю є справедливість – загальна людська цінність, точність у доведенні фактів та подій, у псевдопрофайлінгу виступають, перш за все, влада та авторитет, які самоцінні по собі, вони не слугують істині, а можуть виправдовуватись ідеологією,

реваншизмом, або іншими обґрунтуваннями експропріації, геноциду, експансії чи чогось подібного.

4. Оскільки висновки залежать від свідомості у кримінальному профайлінгу професіонали прагнуть, щоб ця залежність була мінімальна, оскільки неадекватну свідомість не потрібно допускати для профілювання, а головним є об'єктивність та адекватність. У псевдораціональній атрибуції свідомість прагне до легітимації вищої влади, її збільшення й масштабування, навіть у викривленні фактів, або доведення висновку при суперечливих твердженнях.

5. Висновки мають бути об'єктивними, тому що вони у профайлінгу залежать від фактів та логічної аргументації, від сенсуальної та раціональної свідомості, що переважають над емоціями та міфологічною свідомістю. Лоуренс Лешан довів, як на основі сенсуальної (що відображає об'єктивну реальність) та раціональній (що заснована на теорії пізнання та пошуку істини) формується свідомість миру, а на основі міфологічної свідомості формується свідомість війни.

6. Не менш важливим у комплексі суттєвих атрибуцій профайлінгу є принцип презумпції невинуватості, на відміну від звинувачення заздалегідь – презумпції винуватості. Принцип винуватості стверджується у псевдораціональних атрибуціях, тому що не потрібно доводити істину, можливо стверджувати винуватість на нібито обґрунтованих критеріях, які часто не перевіряються критичним мисленням, оскільки це мислення стає забороненим владою терору або владою, що приховує свої фатальні помилки.

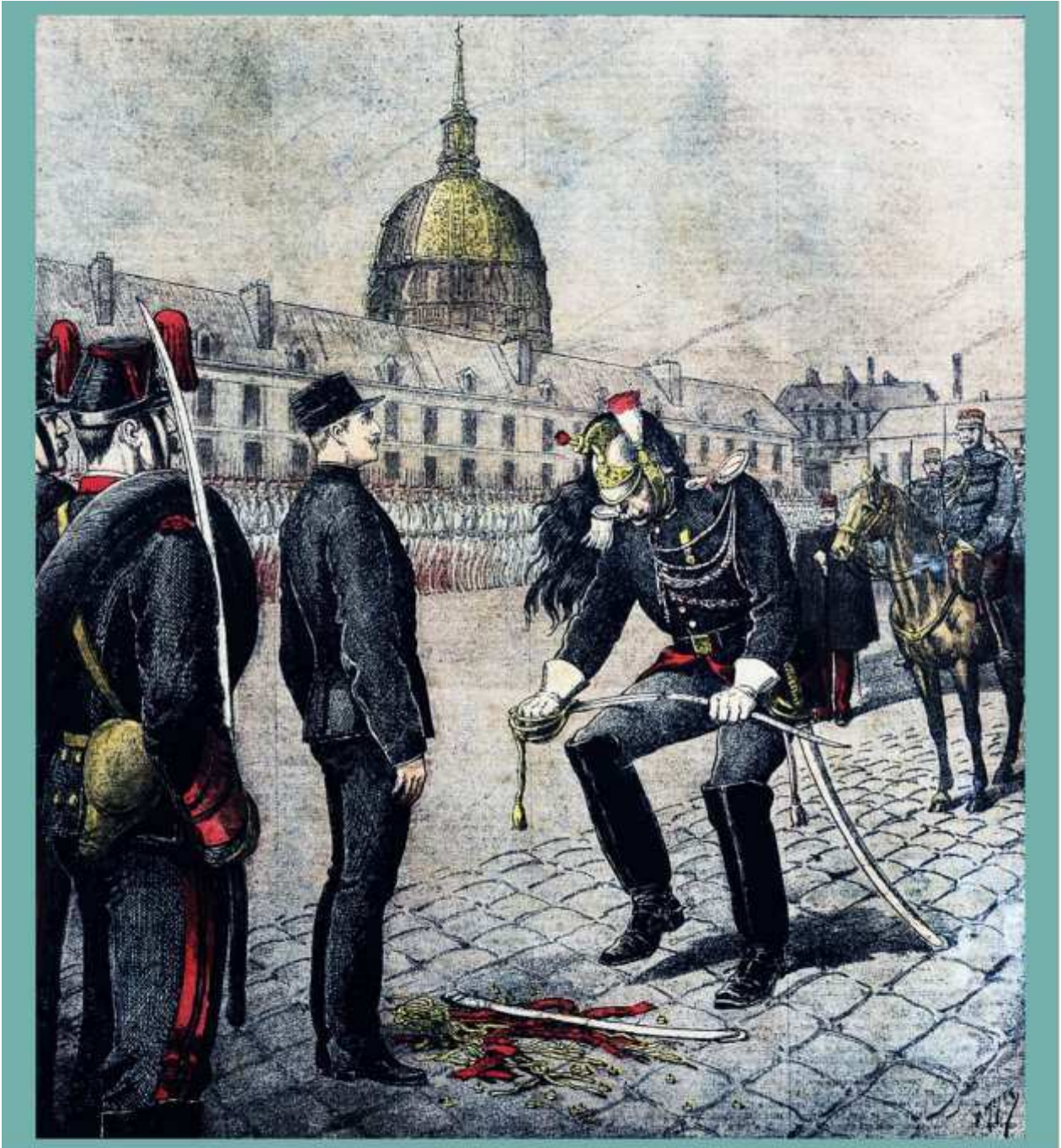
7. Портрет злочинця формується на орієнтації до істини (у профайлінгу) або до чогось іншого (у псевдопрофайлінгу), це формується відповідно до науки та науковості чи до власної абсолютизованої думки (тірана, релігії, ідеології або чогось іншого). У профайлінгу основою мають бути принципи науковості, цілісності фактів та доказів, об'єктивності, можливості перевірки фактів та їх цілісності, верифікації висновків іншими науковими методами. У псевдораціональній атрибуції стверджується уявність, наукоподібність висновків, факти підбираються за суб'єктивним вибором, існують “мертві” або “сліпі” зони фактів, так звані «прокляті факти» для псевдопрофілювання. Саме тому істина завжди вимагає сміливості та мужності профайлера, але і влади, що забезпечує істину.

Рецидиви «кривавого наклепу» та псевдораціональної атрибуції наприкінці XIX та на початку XX століття

Необхідно відзначити, що прояви «кривавого наклепу» були й наприкінці XIX століття навіть у прийнятті рішень на основі забобонів та недбалого розслідування розвідки, тієї структури, яка за призначенням мала бути об'єктивною заради інтересів держави. Але навіть вона активно використовувала рецидиви «кривавого наклепу» у приховуванні непрофесіоналізму та у складних політичних подіях. Найбільш відомою справою, яка сколихнула суспільство, була справа Дрейфуса.

Справа Дрейфуса

У 1894 році у Парижі агент контррозвідки знайшов у смітнику німецького посольства документ, адресований німецькому дипломату, з переліком секретних даних французького командування. Офіцери контррозвідки без загальної перевірки всіх потенціальних зрадників при перегляді справ офіцерів Генштабу зупинилися на капітані Генштабу Альфреді Дрейфусі. Їх точка зору верифікувалася недбало лише за зверненням до графологів.

Анрі Мейер (Henri Meyer) — Позбавлення Альфреда Дрейфуса військового звання (зображення доступне у Цифровій бібліотеці Gallica за ідентифікатором bpt6k7161044/f1)

**Альфред Дрейфус,
його справа, як прояв
антисемітизму**

<http://gallica.bnf.fr/themes/PolXVIIIr.htm>

**Полковник
Марі-Жорж Пікар
свідчить у захист
А. Дрейфуса**

Погану службу їм зробило захоплення авторитетом Альфонсо Бертільона. У 1894 році, як спеціаліст-почеркознавець, Бертільон виступив як судовий експерт у справі Дрейфуса і дав на суді свідчення, які лягли в основу обвинувального вироку Дрейфусу. Але в висновку почеркознавчої експертизи

було допущено помилку, яку Бертільон відмовлявся визнати аж до своєї смерті в 1914 році. Він доводив саме вірогідність своїх гіпотез на основі аналізу почерку та неправильне використання висновків його дослідження.

Лист Еміля Золя
“Я звинувачую”

Карикатура. Еміль Золя змушує Феміду
втрутитися в шабаш відьом довкола
Дрейфуса

Але рішення було прийняте – «зрадником» призначили капітана Генштабу Альфреда Дрейфуса, який здобув вищу освіту, але не мав впливових знайомих серед генералітету, мав єврейське коріння, до того ж він був невживливим.

Навіть під тиском слідчих Дрейфус не визнавав своєї провини, навіть коли під час публічного розжалування перед військовим гарнізоном та натовпом у нього зривали військові символи та зламали шаблю, він вигукнув «Солдати, клянусь вам — я невинний! Хай живе Франція! Хай живе армія»!

У січні 1895 року Альфред Дрейфус був доставлений на Чортів острів біля Французької Гвіани, в жахливе ув'язнення невинуватого для каторги. Його досудову справу проводив майор Паті де Клям, який зосередився не на об'єктивному розслідуванні, а на тиску щодо доведення винуватості капітана. Суд був за зачиненими дверима й був процедурою легітимації заздалегідь визначеного засудження. Суд викликав хвилю антисемітизму у Франції ресентимент отримав ерзац-об'єкт для ненависті, до того ж ця етнічна група завжди була у центрі конспірологічного звинувачення (*“L’Affaire Dreyfus, expression de l’antisémitisme”*).

Але після звільнення керівника контррозвідки в наслідок важкої хвороби – сифілісу, керівником контррозвідки був призначений полковник Пікар, який мав честь офіцера та був викладачем Дрейфуса (але не любив його). Саме він побачив підтасовування фактів, недбале розслідування та продовження діяльності справжнього німецького шпигуна у вищому командному складі. Він отримав шалений опір відносно спроби з'ясувати істину, тому він оприлюднив приховані факти псевдорозслідування в пресі. У цьому важливу роль зіграв журналіст Бернар Лазар та відомий письменник Еміль Золя. На боці Дрейфуса був і відомий соціолог Еміль Дюркгейм.

Еміль Золя побачив непохитну позицію Пікара, якого заарештували, він надрукував великий відкритий лист «Я звинувачую» (13 січня 1898 р.). Майстер звинувачував владу в антисемітизмі, у злочинних методах допитів, у фальсифікації доказів, у маніпуляції військовою верхівкою судочинством. Це обурило французів.

Державна влада вирішила тиснути на Емілі Золя, й він виїжджає до Англії. У Франції починаються єврейські погроми у багатьох містах (Нанті, Нансі, Ренні, Бордо, Мулені, Монпельє, Ангулемі, Турі, Пуатьє, Тулузі, Анже, Руані, Шалоні й Сен-Мало), у погромах брали участь понад 4 тисяч людей.

Франція розкололася на два табори — дрейфусарів (прихильників його виправдання) та антидрейфусарів (прихильників його засудження). Два проєкти Франції зіткнулися під приводом обговорення справи Дрейфуса: правий проєкт — недопущення політичних реформ (праві партії та монархісти), та проєкт реформ — лівий проєкт з двома варіантами — ліберальним та соціалістичним. Але інтелектуали посилили тиск на уряд, до того ж Бернар Лазар надрукував докази полковника Пікара про справжнього шпигуна. У 1898 році зрадник, німецький шпигун майор Шарль Естаргазі втік за кордон, було прийнято рішення переглянути справу. Свою правоту люди, що прагнули справедливості, доводили 12 років. (*“L’Affaire Dreyfus, expression de l’antisémitisme”*).

Марі-Жорж Пікар
(Marie-Georges Picquart; 06.09.1854 — 19.01.1914)
полковник, начальник військової контррозвідки, пізніше став
військовим міністром у кабінеті Жоржа Клемансо

Судовий процес мав тиск шовіністів, зривалися засідання суду, були замаху на адвокатів, полковник Пікар навіть відстоював честь на дуелі. Але суд повторно засудив Дрейфуса, капітана визнали винним. Дрейфуса врятував нещодавно обраний президент, який помилував військового “за станом

здоров'я". Виправдання та реабілітація Дрейфуса відбулася лише у липні 1906 року.

Еміль Золя писав відносно своєї мотивації захисту невинуватого: "Одне я відзначу на цих перших сторінках – професіонала, романіста (мене) передусім спокусила й екзальтувала подібна драма (справа Дрейфуса). Співчуття, віра, жага істини й справедливості – це все прийшло пізніше".

Бернар Лазар, що підкреслював те, що він був євреєм, так писав у листі до міністра юстиції: "Хай говорять, що перший, хто говорив, перший, хто став на захист мученика-єврея був євреєм, євреєм, котрий страждав у своїй власній плоті через кров і страждання цієї безневинної людини, євреєм, який знав, до якого знедоленого, нещасного народу-парія він належить і який із цього розуміння виніс снагу боротися за справедливість та істину" (Прайсман, 1987).

Лазар обґрунтовував захист «народу-парія» проти масштабування насилля та узагальнення, а основним є захист справедливості відносно як окремої людини, так і боротьба проти геноцидальних дій відносно етнічної групи.

Полковник Пікар підкреслював, що спочатку він був переконаний у винуватості Дрейфуса, але факти переконали його у невинуватості. Полковник поставив свою честь, кар'єру та життя на доведення істини та пошуку справжнього шпигуна. Коли командувач штабу його запитав: "Яке тобі діло до того, що євреї гниє на Острові Диявола?", Пікар відповів: "Генерале, що ви кажете? Це огидно. Я ні в якому разі не заберу цю таємницю з собою в могилу".

Полковник отримав шалений спротив, його дискредитували (розкривали його любовні зв'язки), звинувачували у діях проти «честі мундира» (військової корпорації), він бився на дуелі, він був заарештований, але доводив свою правоту.

Справа Бейліса

Іншою резонансною справою «кривавого наклепу» була «справа Бейліса». Як пояснює Гарієт Мурав (2000): У березні 1911 року у Києві в печері було знайдено тіло тринадцятирічного хлопчика Андрія Ющинського. Радянський вчений Олександр Тагер, який використовував закриті до 1917 архіви, показав, що Ющинський був убитий бандою злодіїв на чолі з Вірою Чеберяк, бо банда вважала, що Ющинський збирався повідомити про них поліцію. Ющинський та син Чеберяка товаришували. Віра Чеберяк була арештована і звільнена у липні того ж року, тоді ж був заарештований Мендель Бейліс. Бейліса впізнали як «людину з чорною бородою», яку, за ствердження свідків, бачили з Ющинським» (Murav, 2000, p. 243).

У 1911 р. Мендель Бейліс був заарештований Київською охоронкою та відданий суду за ритуальне вбивство християнського хлопчика. Його ув'язнили на два роки, поки прокуратура намагалася побудувати свою справу, приховуючи при цьому виправдувальні докази.

Мендель Бейліс був конторником цегельного заводу, біля якого було знайдено тіло Ющинського. Бейліса судили у 1913 р. В обвинувальному висновку говорилося, що він скоїв вбивство «з релігійного фанатизму, у ритуальних цілях». Судом було поставлено два питання. **Перше передбачило,**

що вбивство було скоєно таким чином, щоб злочинець міг отримати максимальну віддачу кількості крові із тіла потерпілого. Мова питання передбачала, що мета полягала в тому, щоб споживати кров. Питання полягало в тому, чи доведено, що Ющинському було завдано поранень, що дали «п'ять склянок крові», а потім він зазнав другої серії ран, які вбили його і залишили його тіло в стані «майже повного знекровлення».

Фото Менделя Бейліса, який працював на цегельні під Києвом

Кримінальне профілювання застосовувалося у експертизі судового психіатра. На підставі порівняння з аналогічними справами д-р Іван Сікорський висловив свою думку щодо мотивів й особливо про характеристики справ про кривавий наклеп. За словами Мурава (2000):

Обвинувальний акт ґрунтувався на психологічних та антропологічних висновках доктора Івана Сікорського, психіатра, професора Київського університету. Звинувачення перефразувало Сікорського, який стверджував, що виходячи з історико-антропологічних міркувань і виходячи зі способу скоєння вбивства, тобто поступового вилучення крові потерпілого з його тіла, що злочин мав схожість з іншими вбивствами в Росії та інших країнах. На думку професора Сікорського (тут обвинувальний акт прямо цитує його), психологічна основа злочину полягала у «расовій помсті та вендеті синів Якова» проти підданих іншої раси.

Друге питання полягало в тому, чи винен Бейліс у злочині. Присяжні, які здебільшого складалися з селян, відповіли «так» на перше запитання, але

виправдали Бейліса. Висновок присяжних залишив відкритою можливість того, що було скоєно ритуальне вбивство.

Зрештою, 1913 року Бейліса начебто виправдали.

На жаль, у новому тисячолітті проти єврейської громади продовжують звучати звинувачення в кривавому наклепі в контексті релігійного екстремізму і конфлікту, що триває на Близькому Сході. Нову модифікацію кровавого наклепу ми спостерігаємо у сучасній війні – «наклеп у фашизмі» як приховування власних геноцидальних дій під час воєнної агресії РФ проти України.

Загальноімперський кримінальний кодекс *Constitutio Criminalis Carolina* (CCC) Карла V і лицарський профайлінг

Об'єднання майже всієї Європи, окрім Франції та деяких окремих територій, а також приєднання Північної Африки та колоній в Америці під владою «лицарського короля», імператора Карла V поставило питання про загальну правову систему Священної Римської імперії. Саме в цей час зросла потреба в безпеці і порядку, права людей на справедливість, усунення свавілля, особливо небезпечної та жахливій прийнятій середньовічній практиці юстиції – тортур, тому епоха Ренесансу спочатку поставили питання про обмеження та регламентації тортур, і лише пізніше був зроблений наступний крок – «гуманізація права», введення презумпції невинуватості та відмови від варварства тортур або так званого «театру терора».

Особливу роль в цьому питанні зіграв видатний юрист, мораліст і реформатор того часу суддя Бамберзького суду Йоганн фон Шварценберг (1463-1528), який склав за запитом єпископа Георга III Шенка фон Лімпурга (правління 1505-1522) Бамберзький “Halsgerichtsordnung” (Кодекс вищого правосуддя). Цей кодекс відповів на потреби справедливості того часу, «кодифікувавши високу справедливість того часу».

Лицарська родина фон Шварценбергів в подальшому взагалі зіграла видатну роль в історії Австрії та Чехії, нащадки Йоганна були генераліссімусами, прем'єр-міністрами та міністрами. Сам Йоганн фон Шварценберг користувався повною довірою Карла V. Навіть під час походів імператора Йоганн виконував обов'язки губернатора імператорських територій. Йоганн товаришував з Мартіном Лютером і входив в еліту, був учасником найважливіших лицарських з'їздів.

До нас дійшов його портрет Альбрехта Дюрера, а він аби кого не малював. Йоганн зробив апробацію найбільш передового кримінального кодексу того часу, і за ним як за зразком формувалися кримінальні кодекси в Європі, і саме цей кодекс став основою для загальнонімецького кодексу Карла V.

Halsgerichtsordnung (Процедура вироку за кримінальні злочини) Бамберга (також відомий як Bambergensis був складений у 1507 році (надрукований з наочними літографіями в типографії Ганса Пфейля в Бамберзі) ґрунтувався на гуманістичній школі римського права і впроваджував передові погляди впровадження доказів і обмеження тортур. році У 1507 році Шварценберг був лідером лицарів Франконії.

Herzn Johansen Freyherzn zu Schwartzens-
 Berg ic. piltius / wi di / seines alters / bey fünffzig Jaren / Erstlich durch Al-
 brechten Dürer / abconterfect / vn̄ zu disem nachdruck / zu wegen bracht worden.

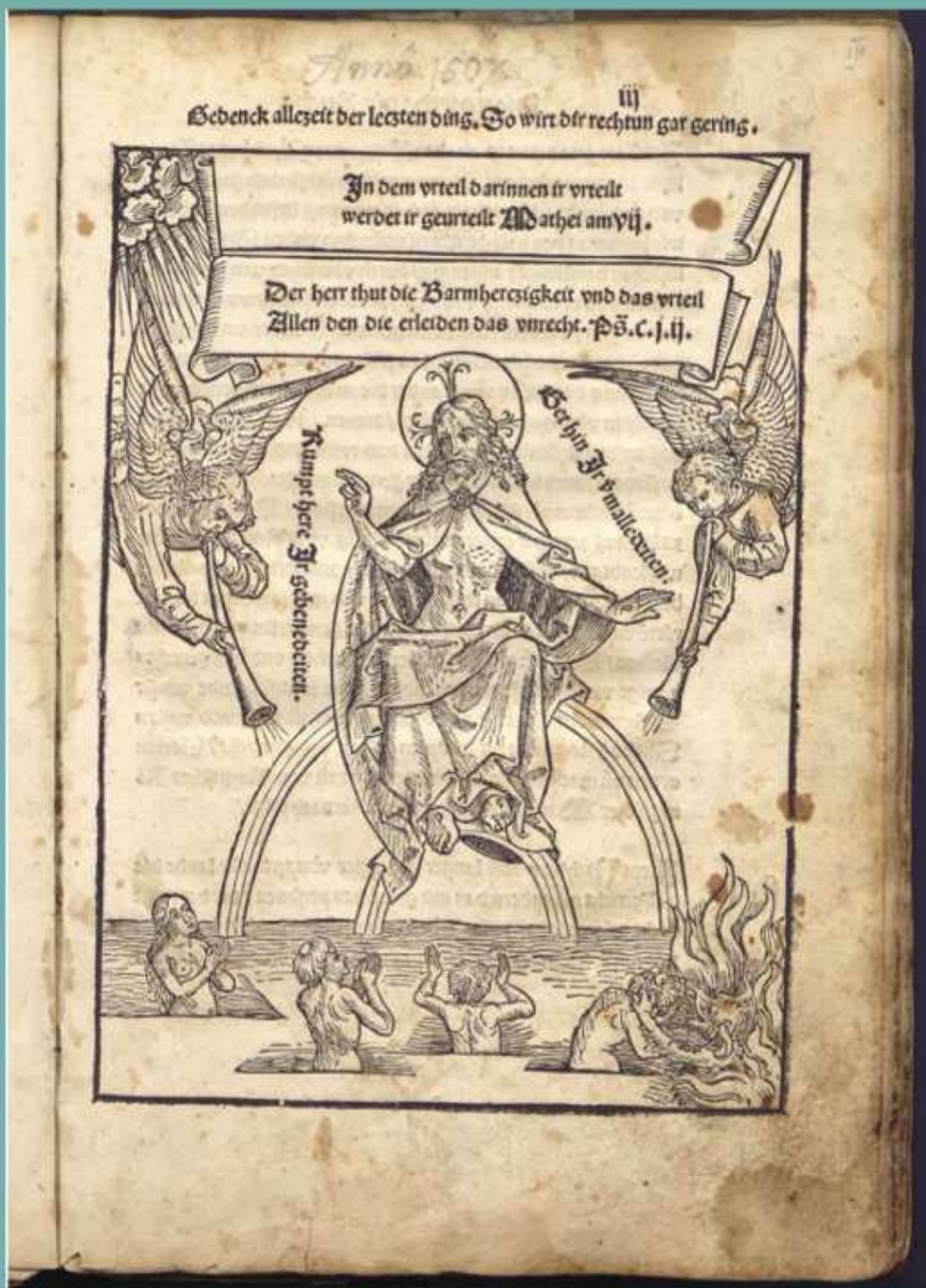

Starb Anno ic. xxviij. seines Alters bey. lxiij. Jaren / vnnd ist nachgesetzt /
 Schwarzen Strichs zwainzig lang gewesen.

Di Sippschafft merck / ist darzu güt / Auch wayst / wi man erbt zeytlich hab /
 Das si oft tugent stercken thut. Vnnd yder bitt für di im grab.
 Von den er ist gestigen ab.

Йоганн фон Шварценберг гравюра Альбрехта Дюрера

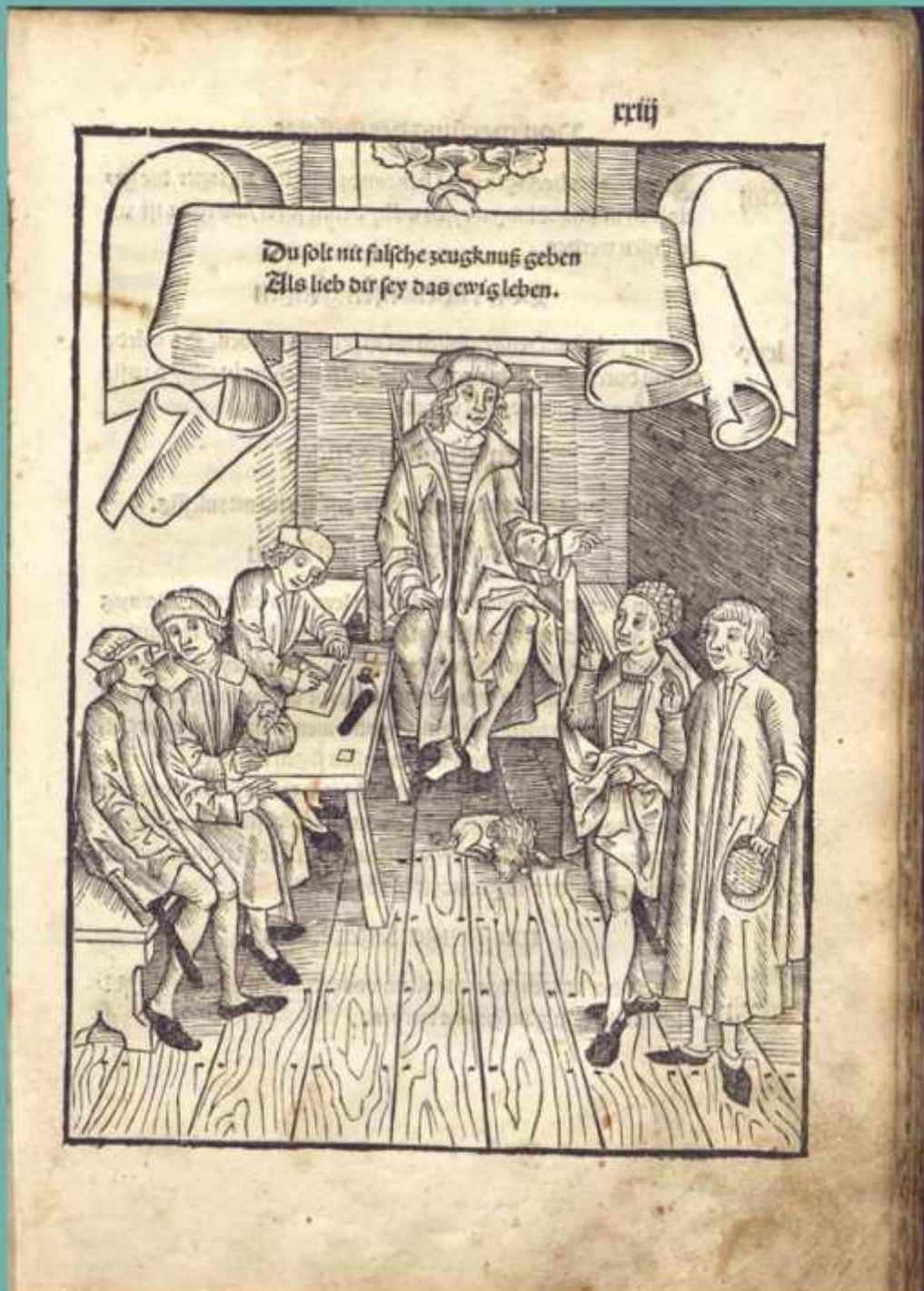
З 1522 по 1524 рік він був членом Reichsregiment (Імператорського полку), органу, сформованого для уряду Священної Римської імперії. Шварценберг був автором морально-сатиричних віршів, писав твори про Реформацію, перекладав роботи з римського права (відомим є переклад робіт Цицерона).

Ілюстрація з Бамберзького "Halsgerichtsordnung" (Кодекс вищого правосуддя) Йоганна фон Шварценберга 1507 р.

Загальноімперському кримінальному кодексу Constitutio Criminalis Carolina (CCC) або Кароліні (у сучасному перекладі «Сором'язливий судовий наказ») юридичну силу надали рейхстагу у Вормсі, та прийняття закону у 1530

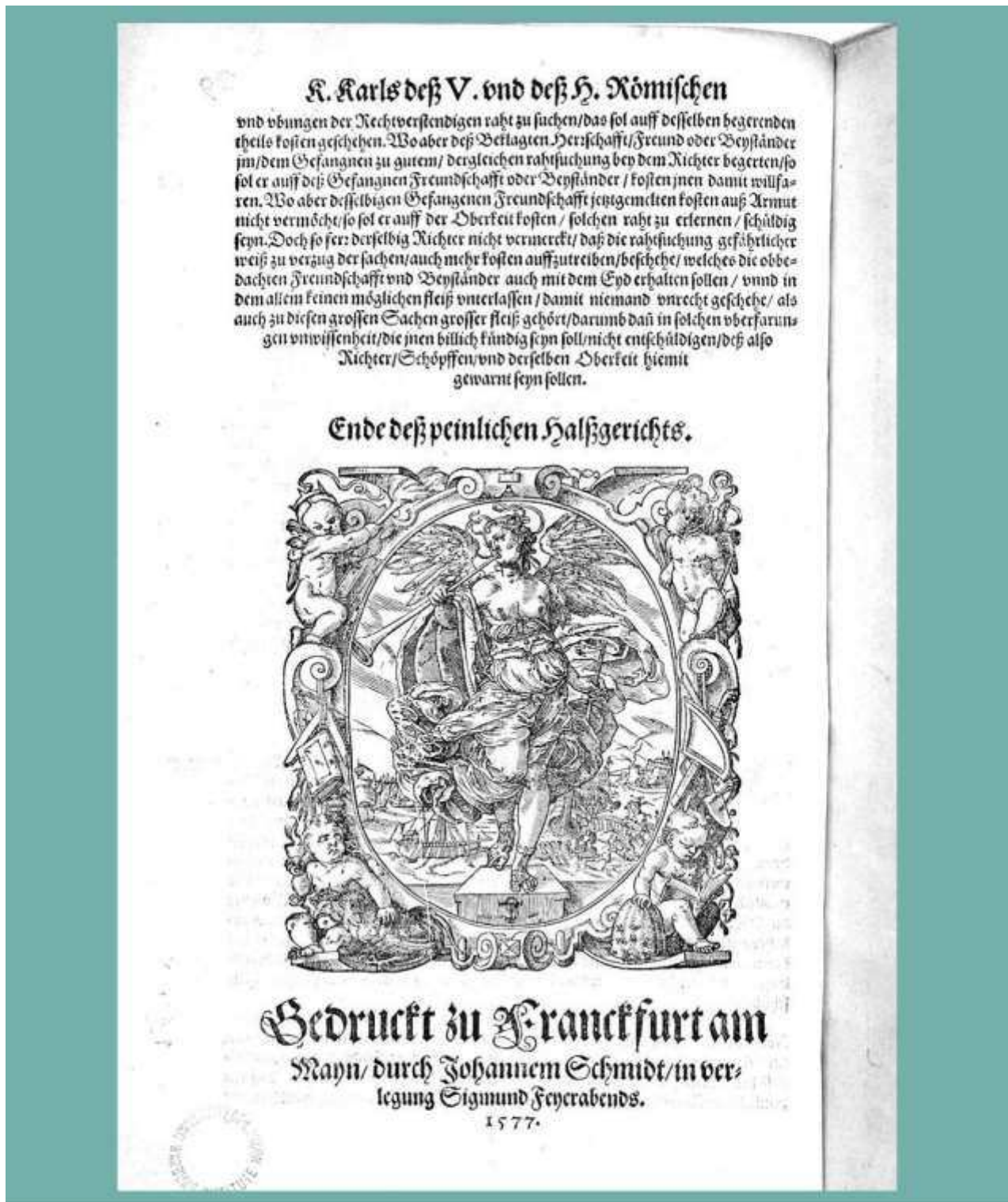
році в рейхстазі в Аугсбурзі та його ратифікація через 2 роки у рейхстазі Регенсбурга 27 липня 1532 року. Кодекс був віддрукований у 1533 році.

Ілюстрація з Бамберзького “Halsgerichtsordnung” (Кодекс вищого правосуддя) Йоганна фон Шварценберга 1507 р.

Все це відбувалося після Селянської війни в Німеччині (der Deutsche Bauernkrieg), масового народного повстання і терору дворян в центральній

Європі, перш за все, у Священній Римській імперії у 1524-1526 рр., у складні часи Реформації церкви та війни з Туреччиною.

Ілюстрація Кароліни ССС. Вихідні дані: Франкфурт-на-Майні, Йоганн Шмідт. Зібрання Зігмунда Фейерабенда, 1577 р.

Основна ідея було впорядкування судової практики в ім'я Бога та справедливості.

Ілюстрація фронтиспіс Кароліні CCC. Вихідні дані: Франкфурт-на-Майні, Йоганн Шмідт. Зібрання Зігмунда Фейєрабенда, 1577 р.

У Кароліні (кримінальному кодексі названому на честь Карла V) переважало процесуальне право та містилися статті матеріального кримінального права, основою було прийняте римське кримінальне право та застосовувалися застереження відносно місцевого звичаєвого права, це право

мало пом'якшити протистояння дворян і селянських громад. З позиції сучасності цей закон часто називають бюрократичним терором або «театром терору», оскільки всі процедури були ретельно прописані, як і власно тортури і види страт. Смертна кара застосовувала часто та мала форми четвертування, посадження на палю, спалення, відрубання голови, повішання, утоплення, поховання живцем.

Разом з тим Кримінальна Конституція сильно відрізнялось від попередніх кодексів, тому що:

- 1) підкреслювало благородність саме справедливого суду;
- 2) забороняла бездоказове застосування тортур;
- 3) давалось чітке визначення злочину та відповідного йому покарання;
- 4) вводився принцип: злочином є те, що закріплено в законі;
- 5) робилася точне визначення видів злочинів та їх класифікація;
- 6) визначалась точна кількість свідків за якої злочин вважався доведеним (не менше двох, один гідний очевидець - півдоказу), та вимоги до моральних якостей свідків («добрі свідки, що заслуговують на довіру»;
- 7) заборонялися навідні запитання, слідчий намагався отримати інформацію, яку міг знати лише злочинець, заборонялось завчасно вказувати звинувачуваному обставини злочину (ст. LVI) регламентувались покарання стосовно малолітніх злочинців;
- 8) було прописано систему судочинства, послідовність процесу, ролі і навіть документи, які мають складатися;
- 9) переважно стверджувалася презумпція винуватості, підозрюваний мав довести свою невинуватість, визначені випадки переходи провини з відповідача на істця;
- 10) за лжеприсягу та лжесвідцтво перед суддею та судом відносно мірських справ відрубували два пальця, яким складали присягу, та лишався честі та майна, якщо це вело до кримінального покарання лжесвідкам призначалось те покарання, яке в результаті їхніх свідчень було б призначено звинуваченому (ст. LXVIII);
- 11) приймались до уваги свідчення, засновані на «особистому знанні істини», свідчення з чужих слів не враховувались (ст. LXVI) кожній зі сторін істцю та відповідачу дозволялося звернутися до шеффена, як ходатая зі складу суду, який в силу присяги мав сприяти здійсненню істини та справедливості;
- 12) визначалося чітке визначення, з прикладами, правомірної необхідної самозахисту;
- 13) визначені обов'язки справедливого суду навіть перед «крайне бідними та самотніми» людьми;
- 14) закріплялись вимоги проведення тортур й отримання зізнань від звинувачуваного, визначалася компенсація за незаконне катування постраждалому «за безчестя, страждання та судові витрати» (ст. XX);
- 15) вводилась вимога до суддів керуватись у своїх рішеннях Укладенням при безпосередньому застосуванні Кодексу «під час усілякого кримінального судочинства ... мати перед собою ... Укладення й закони та діяти згідно з ними» (ст. LXXXIII);

16) «згідно з правом, належить уникати не тільки скоєння злочину, але й самої видимості зла, що створює дурну славу або викликає підозри в злочинності» (ст. LXI).

Карл V

Структурно Кароліна складається з преамбули, передмови до кримінально-судового укладення та двохсот дев'ятнадцяти статей, пронумерованих римськими цифрами від I до CCXIX. Деякі статті згруповано та мають спільний заголовок. Окремі статті розбито на параграфи. Всі статті зібрано до тематичних розділів. Таким чином, загальна структура Кароліни виглядає так:

Преамбула (від імені Карла V)

Передмова до кримінально-судового укладення

Статті I – XXXII – загальні положення судочинства

Про докази, що стосуються окремих видів злочинів: в кожній статті вказано доброякісні докази подібних злочинів, достатні для допиту під тортурами (статті XXXIII — XLVII)

Яким чином ті, що на допиті під тортурами зізнаються в злочині, мають бути потім поза тортурами допитані про інші обставини (статті XLVIII — CXXIX)

Далі йдуть статті про інші злісні вбивства й про покарання злочинців (статті CXXX — CLVI)

Далі йдуть деякі статті про крадіжку (статті CLVII — CXCI)

Заключні частини усілякого вироку (починається розділ з окремих параграфів, статті CXCI — CXCVII)

Інші заключні частини усілякого вироку (статті CXCVIII — CCXIX).

Хоча це структурно не виділено, але починаючи зі статті CLXXVI знову йдуть загальні положення про судочинство (про деякі особливості суб'єктів злочину, протоколювання, про судові розтрата та ін.).

На думку дослідника експертної діяльності в кримінальному процесі Т. Лози витоки залучення обізнаних людей до кримінального процесу в Європі беруть свій початок в європейських правових актах із середини XVI ст. Наприклад, в німецькому Кримінальносудовому уложенні «Священної Римської імперії німецької нації» 1532 року та французькому Великому кримінальному ордонансі 1670 р. Так, у Кримінально-судовому уложенні під обізнаними людьми розумілися: професійні юристи (ст. LXXIII); обізнані жінки (повивальні бабки), лікарі й аптекарі (ст. LXXV), хірурги (ст. CXLVII) [1]. У Великому кримінальному ордонансі обізнані люди (в основному, представники медичних професій) в період розшукового процесу розглядалися не лише як свідки, а вже і як особи, які допомагають судді правильно зафіксувати обставини поранення і смерті. В Англії у цей період в законодавстві закріпилася позиція, згідно з якою обізнані люди розглядалися як «особливого роду свідки, які на відміну від інших свідків мали право висловлювати свою думку, тобто, давати оцінку фактам на основі спеціальних знань, якими вони володіють» (Лоза Т., 2020, с. 1011).

Але професіоналізація стосувалася не тільки відносно свідчень та експертизи, а й професіоналізації людей, що ведуть розслідування.

Відносно профайлінгу для нас важливим було те, що кримінальна конституція Карла V формувала правову культуру розслідування, а відносно портрету злочинця були введені три групи доказів, разом з тим пригадувалися «ознаки істини».

В Кримінальні конституції визначалися «загальні підозри та докази», «загальні докази» та «доброякісні докази, за якими людини можна було заарештувати і без яких заборонялися «незручні питання» (тобто тортури, які суворо регламентувалися). Разом з тим пізніше дослідники кримінального процесу визначали позитивно таку систему, яка отримала назви «*формальних доказів*».

Повний текст визначення «підозр та доказів» ми приводимо у вставці. Разом з тим до загальних підозр та доказів належали вісім аргументів:

1) загальна думка оточення людські плітки, чутки про людину як «відчайдушною і легковажною людиною з поганою славою» - в лицарському кодексі часто це можливо позначати як «сумнівна честь» серед людей яка має свої прояви, одним з основних є «здатність вчинити злочин», вчинення злочину раніше чи засудження за нього; іншими словами цікавили не лише чутки та розмови про людину, а доведення характеристик людини здатності до злочину, і джерело інформації про людину не має бути упередженим і сумніним (точно не від легковажних та ворогів);

2) випадок, коли людину бачили або застали у підозрілому, на загальну думку, місці, іншими словами у підозрюваного є доступ до місця злочину та збіг часу;

3) випадок, коли винуватця бачили на місці злочину, але його не вдалось упізнати, тому вводяться підозри за збігом «такого ж вигляду, одягу, озброєння, коня або чимось іншим, що було вищезгаданим чином помічено за винним», тобто якщо встановлено за місцем злочину та невпізнано, має бути збіг за окимось зовнішніми ознаками;

4) спілкування та проживання підозрілого з тими, хто скоїв злочин, у подальшому у кримінальній психології це питання безпосередньо пов'язане з так званим «професійним навчанням» злочинної діяльності чи його можливості;

5) наявність у підозрюваного приводу для скоєння злочину, такими підставами у Кароліні визначалися основні мотиви - «підстави для згаданого злочину через заздрість, ворожнечу, що передують загрозам або очікування будь-якої вигоди»;

6) звинувачення від «пораненого або потерпілого» якщо він «перебуває на смертному одрі або підтверджує звинувачення своєю присягою», тобто перед обличчям смерті або святенністю присяги, за лжесвідчення в Кароліні були суворі санкції;

7) втеча з приводу злочина підозрюваного (ст. XXV);

8) несподівана «таємна» смерть супротивника, ворога звинувачуваного за умов «за своєю поведінкою порушує підозру, що вбивство вчинено ним, то за відсутності у нього належних виправдань» (ст. XXVI).

Ми бачимо що ця категорія не випадково мала назву «підозри та докази», тому що у підозрах мала бути фактична основа і в Кароліні відносно кожного пункту підозр визначали формальні ознаки чи докази. Разом з тим в кодексі позначалося те, що жоден з цих «підозр та доказів» не міг вважатись «загальними доказами» та «доброякісним» і використовуватись окремо. Лише наявність хоча б декількох з таких «підозр та доказів» могла братись до уваги.

До загальних доказів, кожен з яких міг слугувати приводом для арешту, належали:

1) «Якщо хтось при скоєнні злочину втратив, упустив або залишив після себе що-небудь і при тому змогли виявити і встановити, що це належить винному, то після того, як розслідують, хто безпосередньо перед цим мав втрачене, має застосувати допит під тортурами», тобто основним є доказ доведення належності речі на місці злочину, та навпаки доведення приналежності цих речей іншим може зняти підозру (ст. XXIX);

2) півдоказ як «достатній доброякісний доказ та підозру у злочині», свідчення «одного єдиного доброго та бездоганного свідка» (ст. XXX), напівдоказ може бути спростований доказом – «якщо хтось хоче довести інші обставини, ознаки істини, докази, докази чи підозри, то він повинен зробити це за допомогою щонайменше двох добрих, добродішних і бездоганих свідків»;

3) свідчення злочинця, в яких він називає ім'я пособника, співника, але ці свідчення мають бути перевірини 5 ознаками доброякісних доказів – що б імена були приведені без підказки, а знаннями злочинця; мають бути приведені суттєві обставини злочину, конкретний опис; свідчення не мають бути ґрунтовані на «ворожнечі, ворожості або ненависті»; підозрюваний якого здал злочинець «має бути достатньо підозрілою, щоб можна було вважати її здатною на вказаний злочин»; «стійкість показань» донощика та можливість відмови його від них (ст. XXXI);

4) вікрита та добровільна розповідь або похвальба самого звинувачуваного про злочин, що здійснено або готується, або його погрози скоїти злочин (ст. XXXII).

Окремою категорією були «доброякісні» докази скоєння злочину, за якими до підозрюваного могли застосовуватись допит під тортурами. Всі «доброякісні» докази перелічувались в Кароліні, а саме:

1) їх можливо позначити як «речові докази» скривавлена одежа звинувачуваного, наявність у нього зброї, предметів, які раніше були у потерпілого або вбитої людини (ст. XXXIII);

2) «факти участі», участь підозрюваного у відкритій бійці, нанесення ним ударів убитій людині (ст. XXXIV);

3) позначимо цю групу як «ефекти злочину» – наявність у звинувачуваного раптового багатства, після скоєного злочину (ст. XLIII);

4) «поведінкові докази» – підозріла поведінка підозрюваного (XLII).

Витяг з Constitutio Criminalis Carolina (CCC) Карла V або Кароліні.

Про те, що наведені нижче докази можна брати за зразок у не передбачених та не описаних тут випадках

XXIV. З нижченаведених статей, що свідчать про підозри та докази, слід витягти зразки для випадків, у яких не згаданих. Бо неможливо описати всі випадки доказів та підозрілих обставин.

Про загальні підозри та докази, що стосуються всіх злочинів

XXV. По-перше, повідомляємо роз'яснення, що стосуються сюди, про те, коли і яким чином підозри можуть утворити доброякісний доказ. обставин, які неможливо описати повністю, слід розслідувати:

§. По-перше, чи є підозрюваний, за чутками, такою відчайдушною і легковажною людиною з поганою славою, що можна вважати її здатною вчинити злочин, а також чи не скоїв цей чоловік подібного злочину раніше, чи не зазіхав на це і чи не був за те засуджено. Однак така погана чутка повинна виходити не від ворогів (обвинуваченого) або легковажних людей, а від людей неупереджених і сумлінних.

§. По-друге, чи не був підозрюваний виявлений чи застигнутий у місці, небезпечному та підозрілому щодо злочину.

§. По-третє, у разі, коли винного бачили на місці злочину або на шляху туди чи звідти, але він не був упізнаний, то має розслідувати, чи не має підозрюваного таким же виглядом, одягом, озброєнням, конем або чимось іншим, що було вищезгаданим чином помічено за винним.

§. По-четверте, чи проживає і чи спілкується винний з людьми, які здійснюють подібні діяння.

§. По-п'яте, щодо заподіяної шкоди чи поранення має дізнатися, чи не міг підозрюваний мати підстави для згаданого злочину через заздрість, ворожнечу, що передують загрозам або очікування будь-якої вигоди.

§. По-шосте, якщо поранений або потерпілий з інших причин сам звинувачує когось у злочині, перебуваючи на смертному одрі або підтверджуючи звинувачення своєю присягою.

§. По-сьоме, якщо хтось із приводу злочину стає втікачем.

По-восьме

XXVI. По-восьме, якщо хтось веде з іншою особою важливу майнову тяганину так, що справа стосується більшої частини її харчування, добра і майна, то вона вважатиметься великим недоброзичливцем і ворогом протилежної сторони. Тому якщо його противник по процесу буде таємно вбитий, проти нього виникає припущення, що він учинив це вбивство, і, якщо ця людина понад те і за своєю поведінкою порушує підозру, що вбивство вчинено ним, то за відсутності у нього належних виправдань вона може бути взята у в'язницю і допитано під тортурою. Правило про те, коли вищезгадані розділи або пункти статей про підозри утворюють разом або окремо доказ, достатній для допиту під тортурою

XXVII. Серед восьми пунктів або розділів вищестоящої статті про докази, необхідні для застосування допиту під катуванням, жоден окремо не достатній для правомірного доказу. якому може бути застосовано допит під тортурами. Але коли проти когось знайдуться підозри, передбачені декількома з таких пунктів чи розділів, у сукупності, то судді чи влада, яка зобов'язана призначити та провести допит під катуванням, має зважити, чи можуть вищезгадані або подібні пункти чи розділи про підозри утворити таке. А доброякісний доказ, як нижченаведені статті, кожна з яких окремо встановлює доброякісний доказ, достатньо для застосування допиту під тортурами.

Ще одне правило про вищезгадані справи

XXVIII. Варто особливо запам'ятати, що коли хтось запідозрений у злочині на підставі деяких із вищезгаданих пунктів або розділів про підозру, то мають бути враховані обставини двоякого роду. По-перше, виявлені підозри, по-друге, припущення, які сприяють підозрюваному, можуть служити йому виправданням у злочині. І допит під тортурами може бути застосований лише після того, як буде встановлено, що підстав для підозри більше, ніж для виправдання. Якщо, навпаки, приводи для виправдання заслуговують на більшу увагу і повагу, то допит під тортурами не може бути застосований, хоча б деякі незначні підозри і були виявлені. І якщо в таких справах виникнуть сумніви, то ті, які уповноважені призначити та допитувати під тортурами, зобов'язані звернутися за порадою до законознавців і всюди, як зазначено наприкінці цього Нашого укладення.

Загальні докази, кожен з яких окремо достатньо для допиту під тортурами

XXIX. Якщо хтось при скоєнні злочину втратив, упустив або залишив після себе щонебудь і при тому змогли виявити і встановити, що це належить винному, то після того, як розслідують, хто безпосередньо перед цим мав втрачене, має застосувати допит під тортурами. Якщо ж, навпаки, тоді приведуть до виправдання будь-які обставини, які, якщо вони будуть встановлені або доведені, усувають згадану підозру, то в такому разі подібні виправдання повинні бути обов'язково прийняті до уваги до допиту під тортурами.

Отже, напівдоказ.

XXX. Якщо хтось ґрунтовно доводить головну подію злочину за допомогою одного єдиного доброго і бездоганного свідка (відповідно тому, що сказано нижче про добрі свідки і свідчення), це називається і є напівдоказом. Подібний напівдоказ становить достатній доброякісний доказ та підозру у злочині. Але якщо хтось хоче довести інші обставини, ознаки істини, докази, докази чи підозри, то він повинен зробити це за допомогою щонайменше двох добрих, доброчесних і бездоганных свідків.

XXXI. Якщо викритий злочинець, який мав посібників у своєму злочині, назве у в'язниці будь-кого, хто допомагав йому при скоєнні його виявленого злочину, то це є доказ проти названої особи, оскільки при такому показанні будуть виявлені та дотримані такі умови.

§. По-перше, тому, хто дає показання, не повинні під час тортури поіменно пред'являти обвинувачених осіб і допитувати або випитувати особливо про таких осіб; навпаки, слід допитувати його взагалі про те, хто допомагав йому в його злочині, щоб він сам пригадав і назвав згадану особу.

§. По-друге, слід, щоб той, хто дає такі свідчення, був абсолютно точно допитаний, яким чином, де і коли допомагало йому згадана особа і який зв'язок він мав з ним. При цьому слід допитати свідчення про всілякі істотні обставини, які відповідно до природи і характеру кожної справи можуть найкраще служити подальшому розкриттю істини; всі ці обставини не можуть бути описані тут, але кожен ревний і обізнаний може сам досить добре їх представити.

§. По-третє, слід дізнатися, чи не живить той, хто дає свідчення особливої ворожнечі, ворожості або ненависті до того, на кого він доносить; Якщо така ворожнеча, ворожість або ненависть були відомі або будуть встановлені, то подібним свідченням донощика проти обвинуваченого не повинно вірити, за винятком тих випадків, коли він навів такі заслугують на довіру та доброякісні докази та ознаки істини, що на підставі розслідування вони визнані сумнійними доказами.

§. По-четверте, названа особа має бути достатньо підозрілою, щоб можна було вважати її здатною на вказаний злочин.

§. По-п'яте, належить, щоб той, хто дає показання був у них стійкий. Тим часом деякі духовники допускають зловживання, вселяючи під час сповіді нещасним відмовитися наостанок від свідчень, зроблених ними відповідно до істини. Повинно, наскільки можливо, попередити духовників, що нікому не дозволено на шкоду загальному благу сприяти злочинцям у приховуванні їх лиходійство, бо це шкода невинна людям. Якщо ж той, хто зробив свідчення або донос, зрікається від нього, хоча, роблячи його, він добре розповів всі обставини справи, і можна вважати тому, що він бажає діяти на користь своїм спільникам, або, можливо, що він був спонуканий до цього своїм духовником, як було вище зазначено, тоді необхідно розглянути зроблені показання та інші виявлені обставини і встановити, чи можуть взяті назад показання дати достатній доказ злочину чи ні. У такому разі має приділити особливу увагу дослідженню наявності доброї чи поганої слави чи поголосу та положення тієї особи, звинувачення якого було взято назад, і тим-загальним справам та зв'язкам, які були у нього з відмовленими від обвинувачення.

XXXII. Якщо хтось, як сказано раніше з приводу **повного доказу**, досить викритий тим, що з похвальби або з інших причин, не будучи до того змушуваний, сам розповідав, що він скоїв той злочин, у якому його звинувачують або підозрюють, або якщо він погрожував вчинити подібний злочин до того, як він трапився, і діяння незабаром потім було, і він є

такою особою. яке можна, вважати здатним на подібне діяння, його злочин має бути визнано достатньо, доведеним, і він повинен бути потім допитаний під катуванням. сам розповідав, що він скоїв той злочин, в якому його звинувачують або підозрюють, або якщо він погрожував вчинити подібний злочин до того, як він трапився, і діяння незабаром потім було, і він є такою особою обличчям. яке можна, вважати здатним на подібне діяння, його злочин має бути визнано достатньо, доведеним, і він повинен бути потім допитаний під катуванням. сам розповідав, що він скоїв той злочин, в якому його звинувачують або підозрюють, або якщо він погрожував вчинити подібний злочин до того, як він трапився, і діяння незабаром потім було, і він є таким обличчям. яке можна, вважати здатним на подібне діяння, його злочин має бути визнано достатньо, доведеним, і він повинен бути потім допитаний під катуванням.

Keyser Karls des fünfften: vnnd des heyligen Römischen Reichs peinlich gerichtts ordnung –

Wikisource URL :

https://de.wikisource.org/wiki/Keyser_Karls_des_fünfften:_vnnd_des_heyiligen_Römischen_Reichs_peinlich_gerechts_ordnung

Особисто мене вразила стаття про помсту, про її припинення після рішення суду або за рішенням імператора та відповідно покорання за помсту після справедливого імператорського рішення. Саме в цій статті повністю відображається специфіка монархічного політичного устрою того часу.

«Покарання тих, хто злісно ворогує з людьми

СХХІХ. Той, хто всупереч праву і справедливості зухвало ворогує з будь-ким, підлягає смертній карі мечем. Однак якщо він має на свою ворожнечу (помсту) дозвіл від Нас і Наших спадкоємців римських імператорів чи королів, або якщо той, з ким він ворогує таким чином, є його ворогом, чи ворогом його родичів, родичів чи його пана (сеньйора), чи якщо в нього є інші правомірні підстави, що змушують його до такої суперечки, то у разі доказу подібних належних підстав він не підлягає кримінальному покаранню.

У свій час у «Українській радянській енциклопедії у статті Катріч В.М. «Кароліна» стверджувалося, що «З деякими змінами Кароліна діяла до кінця 18 ст., її вплив позначився на вироках судів, що діяли на тер. України під час її входження до складу Польщі та Литви, зокрема в 16 ст».

Казахські дослідники Кароліни стверджують більший вплив Кароліни: «Кароліна була прийнята Регенсбурзьким рейхстагом в 1532 і діяла до 1870 на території «Священної Римської імперії німецької нації», яка охоплювала не тільки королівства власне Німеччини, але і ряд інших королівств, герцогств і земель, такі як Австрія, Бургундія, Угорщини, Індійські острови, Сардинія, Фландрія та ін.» («Кароліна»: 2010). Я вважаю, що це також обмежений погляд, оскільки необхідно дивитись на кордони Іспанської імперії та «Священної Римської імперії», Кароліна поширювалася на три континенти. Наслідки Кримінальної конституції Карла V були значно глибшими, оскільки, як це переконливо доводив професор Ленгбейн, вона запустила процес упорядкування кримінальних кодексів як в імперії Карла V, так і у Франції та Англії, які боролися за імперський статус. Це на його думку була не тільки рецепція римського права – процес запозичення і засвоєння римських юридичних концепцій, поглядів, понять і конструкцій, що розпочався у середньовічній Європі, це був ще процес визначення специфіки кримінального процесу у

Священій Римській імперії, Франції та Англії при короліві Марії, а тако ж відносин законів та звичаїв місцевої влади (місцевого самоврядування) та центральної влади. Але все ж такі центральною інновацією була система формальних доказів до незручних питань або тортур (Langbein, John H., 1974).

Міхаел Дж. Хайден в своем, на наш погляд, точному рев'ю дає таку характеристику цій важливій роботі: «Професор Ленгбейн хвилює два статuti Маріанської Англії, *Constitutio Criminalis Carolina*, оприлюднена у Священній Римській імперії у 1532 році, та французький королівський ординат Віллер-Коттере у 1539 році. Основна теза книги полягає в тому, що всупереч загальноприйнятій концепції англійські статuti 1554-1555 pp., що стосуються здачі під заставу та взяття під варту, не залежали від римського канонічного права, розробленого на континенті, а були результатом корінного англійського процесу. Допоміжні тези полягають, по-перше, в тому, що маріанські статuti допомогли в процесі обмеження судових функцій мирових суддів, одночасно сприяючи розвитку їхньої досудової роботи. По-друге, професор Лангбай стверджує, що статuti «заклали основу для найглибшої трансформації, яку коли-небудь знав загальний кримінальний процес: формування закону про кримінальні докази». Автор вважає, що Кароліна не знаменувала прийняття нової форми права від Італії. Інквізиційний процес був уже добре розвинений в імперії до 1532 року. Нарешті, французький ордонанс 1539 року розглядається не як рецепція римського канонічного права, а як розробка рецепції, яка датується тринадцятим і чотирнадцятим століттями. Напрошується висновок, що кожна з цих трьох країн (якщо імперію можна назвати країною) розвивала власну правову систему на основі власного досвіду; хоча у випадку імперії та Франції цьому процесу сприяла вже розвинена система римського канонічного права (Hayden Michael J., 1976. pp. 342-343)

Кодифікація кримінального права визначила і подальший розвиток факультетів права в університетах, в яких визначалися занурення та вивчення в тому числі і теорії доказів, але перевагу надавалася моральним якостям «добрих людей» та високому політичному статусу тих, кого залучали до розслідування і до виконання судових функцій, хто мав практики справедливого розслідування.

Саме зміст та застосування під час розслідування теорії формальних доказів була основою «лицарського профайлінгу», специфіка визначення кримінального права у Франції та Англії визначали свою специфіку, багато в чому як модифікації Кароліни під завдання своєї влади, власної правової системи в своїх конкретно-історичних умовах.

Разом з тим саме теорія «формальних доказів» орієнтувала на пошук об'єктивних основ пошуку істини у розслідуванні, разом з тим зберігалися антигуманні тортури (навіть при тому, щ обули обмежані і регламентовані), тому «театр терору» зберігався. Саме «театр терору» при замовлені центральної влади запускав масові процеси інквізиції, боротьби з відьмами, які часто мало політичний або економічний зиск для владної еліти.

Безперечно теорія формальних доказів стала основою діяльності світського розслідування і тих посад, які цим займалися в періоди середньовіччя, Ренесансу і в Новий час.

Лицарі, коронери, шерифи, констеблі, косяляне і розвиток кримінального профайлінгу

"Sapientissima res tempus", – говорить глибокодумний лорд Бекон в одному зі своїх афоризмів про збільшення наук, – "Час – наймудріша з речей". Якщо у будь-якому разі від потомства очікуються якості батьків; загальний закон, як одне з найбагатородніших народжень часу, може бути оголошеним наймудрішим із законів (Wilson, 2007, Vol. 2, p. 751).

Потреба в об'єктивному розслідуванні завжди залишалася, цей загальний закон визначав задоволення потреби суспільства у справедливості і якщо відбувся злочин має бути розслідування та покарання злочинця. Потреби у розслідуванні були як на території метрополії, порядок якої залежав від усталеності та потужності правової системи, яка часто-густо, не принципово була диференційована від військового вишколу та військової сфери. Разом з тим епоха географічних відкриттів, експансії на «нових територіях» визначила потребу в оперативному профайлінгу, навіть у чужому культурному та мовному середовищі. Ці завдання стояли перед лицарством. Розвиток лицарства та лицарських орденів та їх великі мандрівки, експансії визначали потреби у наведених порядку, перш за все, правового порядку на всіх територіях. Нагадаю думку Ніколо Макіавеллі, що якщо не працює правовий лад буде працювати лише насилля.

**Музей середньовічної злочинності,
м. Роттенбург об дер Траубе (Німеччина)
(фото О. Мальцева, Рейнська експедиція 2019)**

Ця проблема була, перш за все, актуалізована вдома, у метрополії, оскільки основні технології відпрацьовуються вдома, а інновації можуть виникати у

колоніях у практиці застосування. Тому особливу увагу привертають ці, для нас давні технології розслідування та безпеки. Одним з найважливішим феноменом у механізмі розслідування були «коронери». Зупинимось більш докладно на цьому питанні, оскільки часто профайлінг розглядають лише відносно релігійних розслідувань – інквізиції та майже забувають про світське розслідування, особливо за дорученнями або комісіями короля.

Під час Рейнської експедиції ми відвідали лицарське місто Ротенбург-на-Таубері (Rothenburg ob der Tauber) на багатьох домах залишаються пам'ятні таблички, які королі та лицарі там мешкали, далі розташований багатий музей зброї, що свідчить про розгалужену галузь виробництва зброї задля лицарів, та великий музей юстиції, який з «жахіттями» тортур має декілька книг, що присвячені середньовічному розслідуванню.

Після відвідування цього музею розумієш не тільки, що ця жахлива культура тортур була розгалужена, а й і те, що розшук та пошук злочинців мав свій формат розслідування та ідентифікації до тортур, до ситуації вже затримання людини та «варварського допиту», у першоджерелах достатньо кейсів, коли розслідування проводилося лише у судовому розгляді без тортур. До того ж тут також була ритуальна культура запобігання злочинності. Самі по собі тортури не могли бути схемою розслідування, тому що слабкі люди навіть після демонстрації займалися самообмовою та готові були підписати запропоновані свідчення, сильні люди гинули, не надаючи об'єктивних свідчень.

Як писав відносно лицарів, вільних та тих, яких називали міністеріали («ті, хто служить») Бенджамін Арнольд (1985) писав: «У світі феодального васалітету лицарі були зобов'язані своїм лордам надавати військову підтримку чи ауксиліям (прим. автора – це допоміжний підрозділ походження з давньоримської армії, він набирався частиною з васальних та союзних народів, частиною з іноземців-найманців), а також надавати їм поради чи консиліум у справах мирного часу. З цього випливало, що лорди залучали свій почет (світу) для адміністративних послуг, і, оскільки ці завдання були прибутковими, заповзятливі міністеріали рвалися на посади. Як правило, чотири стародавні домашні посади маршала, камергера, дворецького та сенешаля також стояли на вершині територіального управління, такого яке воно було, й їх майже завжди заповнювали лицарі, які були *ministeriales*. При деяких лордах їх наздогнали інші офіцери, які досягли більшої популярності, такі як адвокати архієпископів Кельна або віцедоміни герцогів Баварії» (Arnold, 1985, p.184).

У цих питаннях управління землями були різні посади й нас не мають лякати лише походження назв посад, оскільки, наприклад, «маршал» етимологічно має походження від слуги, що тримав у доброму стані коня, пізніше його функції поширювалися аж до особистого охоронця чи керівника охорони, для сучасної людини термін «маршал» викликає образ генеральського звання військових високопосадовців до якого це поняття еволюціонувало. Тому далі ми робимо звернення до дослідників того віддаленого від нас часу, звертаючи увагу саме на їх роль в управлінні та функціях, що вони виконували.

Книги з середньовічної кримінології
Музей середньовічної злочинності, м. Роттенбург об дер
Траубе, Німеччина
(фото В. Данільової. Рейнська експедиція 2019)

«Традиційно маршали відповідали за військові справи вдома та табори, а камергери – за скарги та рухоме майно своїх лордів. Проте зрозуміло, що ці домашні служби виконували ad hoc з комбінацією юридичних, військових і фіскальних обов'язків. Вони надавали спадкові титули у відомих сім'ях

міністеріалів, і їхні лорди мали робити з ними те, що вони хотіли. Також ясно, що одні сім'ї чи окремі особи були талановитими адміністраторами, а для інших титули були почесними прикрасами. Винахідливі чи привілейовані сім'ї могли отримати більше однієї домашньої посади» (Arnold, 1985, p.186).

В імператорському дворі й у будинках єпископів були почесні офіцери, які були герцогами чи графами, але чинними офіцерами були лицарі, майже завжди міністріали, вони мали управляти та захищати фінанси, розкидані по всій Німеччині та часто виконувати слідчі дії. З безпекою сеньйора була пов'язана посада господаря кухні. В імператорському дворі теж був господар кухні, і ця посада була передана міністеріалам Ротенбурга та Норденберга у Франконії.

«У правилах Рейхенау про військові експедиції, які були складені близько 1160 р., говорилося, що такі «особливі чиновники» мають отримувати більше, ніж інші лицарі, платні, одягу та коней...Збори, монетні двори та ринки перебували у віданні міністеріалів, як і більшість маноріальної структури під титулами ректора, адвоката, чиновника чи судового пристава. «Вілліки» або судові пристави управляли маєтками й частіше були кріпаками, а не міністеріалами. Однак останні призначалися досить часто, особливо в Саксонії... У 1195 міністріали, «які є чиновниками або судовими приставами єпископа» над тими, що були зобов'язані платити щороку податок для церкви з маєтків, якими вони керували» (Arnold, 1985, p. 189-190).

Хочу нагадати судові пристави у норманів проводили більшість розслідування та Ганс Гросс, реформатор і модернізатор криміналістики у Німеччині на початку XX століття, свою основну працю присвячував саме судовим слідчим або приставам. Нагадаю також те, що у нашій історії пристав – це той, хто приставлений до справи. Саме пристави виконували поліційні функції. Але слідча справа була *одна* з низки інших доручень короля чи інших сеньйорів.

«За винятком дуже небагатьох випадків, міністріали не були позбавлені права через свою особисту несвободу застосовувати закон у всіх його формах, імперське та цивільне право, феодалське право, міські та торговельні звичаї, правила походів та таборів, закон адвокатури над церквою та правила Ландфрідену, миротворчі перемир'я та угоди» (Arnold, 1985, p. 192).

Міністріали навіть надавали поради щодо застосування різних законів, оскільки виконання такого спектра завдань вимагали від них знань, які засвоювалися як під час навчання лицаря (зі зброєносців) до постійної практики діяльності на виконання доручень великого спектра права та його захисту задля своїх сеньйорів.

Всюди в Німеччині міністріали виступали як судді, уповноважені й арбітри для своїх сеньйорів, для церкви, для імператора, для сусідніх князів і для своїх побратимів-лицарів, а також здійснювали свою власну помісну юрисдикцію над своїми землями, селами та кріпаками. У дванадцятому та тринадцятому століттях найбільш суворі територіальні князі організували свою юрисдикцію щодо вбивств, крадіжок, зґвалтувань, грабежів та інших серйозних правопорушень у регіональних магістратах, відомих як Landgerichte, і в цих юрисдикціях їхні міністріали виступали як судді та радники. Герцог

австрійський, король Богемії Оттокар вимагав, щоб його міністеріали відвідували земельний суд, «щоб допомагати двору» (Arnold, 1985, p. 193).

Потреба у розумінні того, що відбувається об'єктивно, була гострою у кожній владі, що бажала мати справжню інформацію про дійсні події, оскільки прийняття державних рішень, що ґрунтуються не на об'єктивних фактах, а на брехні, обмані, самообмові чи ілюзіях завжди вело до краху.

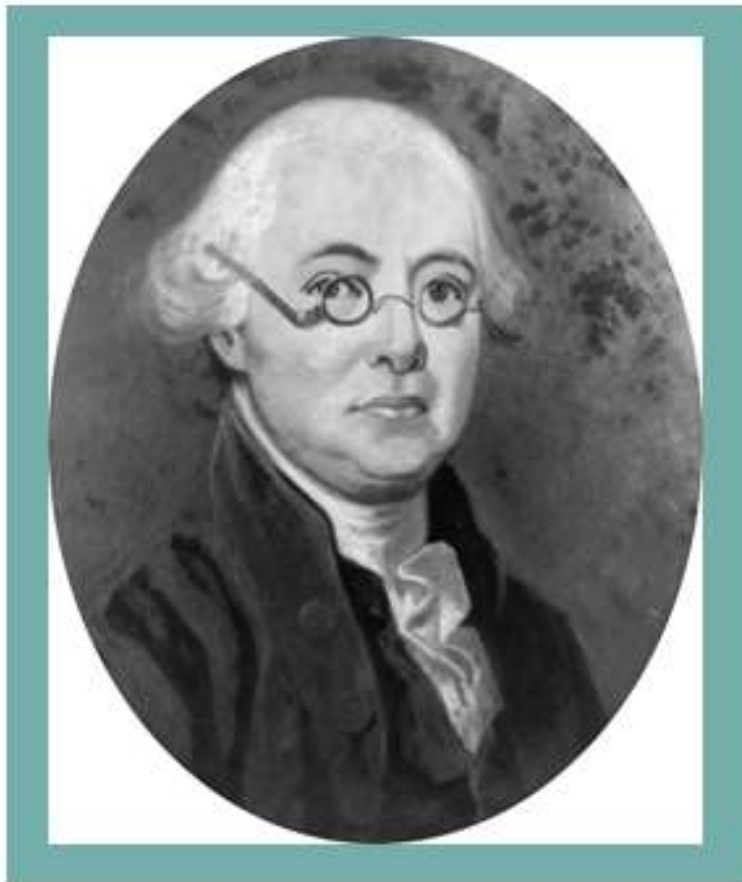
Розгляд функціонала лицарів та їх ролі у розслідування мають також необхідність розглянути звідки взяли ці функції як у Німеччині, так й у Франції та Англії. Чи можемо ми визначити схожість у цих процесах, та у чому полягають відмінності процесу формування системи розслідування у середньовіччі та профайлінгу того часу. Звернемося до аналізу цих подій у роботах ґрунтового американського юриста Джеймса Уілсона зnanого в історії права XVIII століття і критично налаштованого відносно ідеологічного забарвлення цієї історії, оскільки він був теоретиком незалежності США, тому мав не тільки широкий кругозір та правові знання, а й академічну свободу доводити свою наукову думку.

Первісно джерела права в Англії були пов'язані з Римською імперією. Римляни володіли й керували найбільшою частиною Британії близько 400 років. Протягом цього тривалого періоду мало бути дуже часта і тісна взаємодія шлюбів, звичаїв, норм і законів. З початку механізми розслідування були пов'язані з Римською імперією, оскільки Британія була завойована «залізними легіонами» та входила до складу держави. Розглянемо думку Джеймса Уілсона відносно специфіки розвитку правової системи Британії, як провінції римської імперії, з якою пов'язані механізми розслідування, встановлення та ідентифікації злочинців.

«Говорять, що у всій провінції було близько ста п'ятдесяти римських укріплень. Вони були з'єднані менш сильними фортецями, спорудженими на належній відстані та з регулярними військами. Кожен із цих гарнізонів приваблював сусідських жителів; тому поруч засновувалися місто чи село; і поселення були засновані без розбору римлянами та місцевими сім'ями. Оскільки військова служба часто винагороджувалась володінням землею, приклад римських офіцерів і солдатів мав поширювати знання та практику сільського господарства, а їх старанність в управлінні своїми маєтками сприяла красі та покращенню обличчя країни. Зв'язок із Британією, який солдати римської армії встановили у процесі життя у країні, рідко переривався, навіть коли їх звільняли зі служби. Вони поступово набули прихильності до місць, де вони тривалий час проживали, і вважали за краще залишитися там, де тепер сформувалася їхня прихильність. Їхнє потомство стало природними жителями. Таким чином, Британія отримала нові поповнення з римлян, щоб заповнити місце тубільців, які були залучені з неї, щоб поповнити армію в інших провінціях імперії» (Wilson, 2007, Vol.2., p. 763).

Рим сформував не тільки розгалужену поселенську структуру управління, яка мала потребу у розслідуванні злочинів та встановлення законів, вона сплачувала важливий «римський податок» – рекрутів до лав римських легіонів, які після служби ставали справжніми римськими громадянами та були

провідниками римських законів у провінціях, оскільки їх римська ідентичність була загартована у боях та військовим братерством. Місцева еліта залучалася у наступних поколіннях до римської ідентичності, як через новітні наукові технології землеробства та ремісництва, так і через військовий механізм.

Колоніальний американський юрист і політичний теоретик, який підписав і Декларацію незалежності (1776), і Конституцію США (1787).

<https://www.britannica.com/biography/James-Wilson-United-States-statesman>

Джеймс Уілсон

(14.09.1742, Файф, Шотландія – 21.08.1798, Едентон, Північна Кароліна, США)

портрет Філіпа Фішборна Уортона, 1876;

у Національному історичному парку Незалежності, Філадельфія

Джеймс Уілсон писав про те, що «Політика Риму полягала в тому, щоб поширювати свою юриспруденцію скрізь, де він мав свої володіння. Ця політика сприяла її впливу та відстоювала їх інтереси серед переможених; і водночас встановлювала також спокій і порядок. Ця політика була особливо необхідна у Британії для запобігання приватним війнам та стримування взаємних актів насильства та заворушень, до яких жителі були надзвичайно схильні. Однак запровадження та встановлення римських законів неминуче було справою часу. Протягом значного періоду часу римські магістрати обмежували свої дії управління провінції; тоді як британським вождям було дозволено зберегти свою давню юрисдикцію у питаннях приватної власності та вирішувати суперечки між їхніми орендарями та утриманцями» (Wilson, 2007, Vol.2., pp. 763-764).

Стосунки римського права та місцевого звичаєвого права вимагали взаємодії під час розслідувань, поступового занурення та узгодження звичаїв та законів, з єдиним знаменником пошуку справедливості та переконливих механізмів з'ясування істини. Разом з тим, це була і політика взаємодії, тому завжди залишалися загрози підміни пошуку істини, пошуком політичної доцільності. Тоді у знаменнику переважало збереження та поширення влади.

«Деякі письменники дотримуються думки, що ця юрисдикція поступово обмежувалася і, нарешті, повністю знищилася; і що під час довгого правління римлян початкові закони та звичаї бриттів вийшли з ужитку і були забуті. Можливо, ймовірнішою є думка, що протягом цієї тривалої послідовності часу два народи змішалися у своїх законах і звичаях, а також у своїх змішаних шлюбах; щоб не бути ні повністю римлянином, ні британцем. Дійсно, ті закони, які належали до уряду та управління громадськими справами, були, як можна припустити, римськими» (Wilson, 2007, Vol.2., pp. 763-764).

Саме з римського етапу історії деякі дослідники визначають походження поняття «коронера». Це поняття має етимологічне походження з давнини, коли покійний ввірявся коронатору, тобто некрофору, який за звичаєм препарував труп і, крім іншого, покладав невеликий лавровий або миртовий вінок (лат. *corona* або *serta*) на його голову, щоб він міг бути прийнятий у славі у потойбіччі. Використання цього ритуалу вже було в Стародавній Греції, як доказ наводять цитати з Евріпіда, Климента Олександрійського, Хіона Гераклейського та інших. «Джерела офіційного розслідування смерті сягають принаймні до 44 р. до н.е. з огляду Юлія Цезаря грецьким лікарем Антистієм. Історія посади коронара налічує понад тисячоліття і має велику еволюцію» (Downs, 2003, p. 909).

Макросоціологічних дослідників, які шукають глобальні механізми, закономірності та аналогії у фазових переходах держав, та навіть цивілізацій, з фази усталеності до фази хаосу та стихійної самоорганізації завжди цікавить питання: Що відбувається коли глобальний порядок зруйнований? Коли виринає насилля замість права? Що у той час обмежує насилля, як це відбувається? Які механізми права залишаються та переходять у звичаї, а які зникають? Саме падіння Римської імперії часто виступає як аналогія дослідження закономірності таких фазових переходів. Довготривала імперія, що розвивалася та виживала, після свого краху залишила фрагменти та артефакти у різних сферах, в тому числі й в праві. Тому звернемося до цитати шановного правознавця XVIII століття, який сам працював на зламі епох.

Джеймс Уілсон так характеризує фазу руйнування Римської імперії: «Відповідно, коли виснажена імперія була змушена зібрати свої останні зусилля, що згасають, навколо безпосереднього вогнища життя та існування; відхід римлян з Британії був фатальним для всіх державних установ, які утворилися, дозріли й встановилися протягом довгого часу, про який ми вже згадували. Офіцери, які керували та управляли адміністрацією провінції, і судді, які отримали повну юрисдикцію принаймні у питаннях, що стосуються публічного права, пішли з країни, ніби її покинув господар. Суди були закриті: уряд і порядок, що його супроводжував, були розпущені. Кермо держави не знав руки, яка б мала право тримати його: судно, отже, хитало на волі вітрів і хвиль... Країна була розбита на округи та підпорядкована вождям. Було призначено генерала їх об'єднаних сил». (Wilson, 2007, Vol.2., p. 764).

Руйнування централізованої влади визначила роздрібнення влади у місцевих лідерах, регіональних елітах і пошук взаємодії відбувався у дипломатії та центр влади переміщувався до військової сфери. Замість централізованого права у період розбрату формується пошук військових засад та дипломатії

об'єднання сил. Далі історія рухається до пошуку порядку у динамічних подіях роздробленості та пошуку централізації влади при постійній зовнішній загрозі, але потреба щодо справедливості, розслідування та ідентифікації злочинців не зникає, а загострюється. Разом з тим, роздробленість гальмує, знижує темпи та глибину інститутів освіти, а функції розслідування все більше наближаються до місцевої влади.

“Серед диспозицій та устроїв судової влади інститут графств вже давно посідає чільне місце. Розподіл Англії на графства зазвичай приписується законодавчому генію великого Альфреда. Його геній, безперечно, відповідав цьому завданню; але частина його була виконана до його правління. Країна така велика, як деякі з королівств гептархії, не могла, згідно з політикою та потребами того часу, здійснювати правосуддя без поділу на підлеглі округи. Відповідно, у старих законах до об'єднання Англії при Егберті (прим. Король Вессекса Егберт (бл. 770-839) був королем з 802 по 839 рік і керував піднесенням Вессекса до наймогутнішого з англосаксонських королівств) ми знаходимо згадку про шерифів та графства ...” (Wilson, 2007, Vol.2., p. 904).

Саме тут ми вже маємо відзначити роль шерифів та коронерів, які зіграли у розвитку розслідувань середньовіччя та Нового часу центральне значення, що найменше у латентних процесах становлення криміналістики та кримінології, в організації того часу порядку, права та справедливості. Наскільки й як це працювало, і який був результат у задоволенні соціальних функцій – все це досліджує історія. Коли ефективність знижувалася до мінімуму та справедливість як соціальна цінність втрачалася починалися повстання та війни. Ще Макіавеллі писав, якщо у державі не має механізму розв'язувати складні питання всередині, політики шукають силу ззовні. Тому нас цікавить як була побудована система забезпечення справедливості, розслідування та встановлення злочину та злочинця.

«Кожен із графств або повітів, як повідомляє нам Селден, мав два своїх головних губернаторів для розподільчої справедливості: з них шериф був більш давнім і гідним; бувши, у деяких випадках, допомогою владі графства. Його посада була частково судовою, а частково міністерською (прим. скоріше – у значенні міністеріальською). В останній ролі він був слугою короля для виконання його наказів: у першому він керував судами у графстві. Іншим офіцером був коронер, до обов'язків якого входило розслідування вбивства після огляду місця злочину, конфіскація майна, отримання апеляції про тяжкі злочини та ведення списків кримінальних проваджень. Його обирали, як і шерифа, серед людей першого рангу в графстві.

У ті часи повітовий суд був оточений численною і поважною свитою: він вважався великим театром, на якому показувалися справедливість і влада повіту. На той час правосуддя вершилося головним чином повітовими установами; і лише у випадках надзвичайної важливості чи складності можна було звертатися до судового трибуналу, чия юрисдикція поширювалася на все королівство. У ті часи судочинство та рішення судів були прості та невимушені – перевага, яка на думку вченого письменника Пейджа говорить, що завжди супроводжує дитинство законів – перевага, яка завжди супроводжує їх досконалість. Такими

були й такими будуть правильно засновані та правильно організовані повітові установи, що мають справжній характер та відповідні наслідки» (Wilson, 2007, Vol.2., pp. 905-906).

Таким чином, особливо під час спроб відновити єдину владу проти роздробленості, активно здійснюється пошук формування усталеної поселенської структури судочинства та системи розслідування злочинів, поєднання місцевої свободи та централізованого міністеріальського служіння королю, як обмеженої свободи «слуги короля».

Не тільки в Англії, а й у саксонському судочинстві на уламках римської імперії розроблювалися свої системи розслідування. Саме заради потреби у безпеці, власності та державному порядку у середньовіччі з'явилися люди, що були призначені для розслідування та для забезпечення об'єктивного розслідування. Королі та церковні ієрархи доручали розслідування розумним, досвідченим та рішучим. Часто цю функцію виконували саме лицарі. У Саксонських державах та Англії були шерифи та коронери, які потім, з розвитком імперії Великої Британії діяли в тих країнах, в яких правові системи формувалися або підкорювалися законам Сполученого Королівства.

Частіше, якщо брати середньовічну Англію, «коронерів», як посаду, пригадують з XI століття після норманського завоювання Британії Вільгельмом I у 1066 році.

Текстові свідчення про посаду коронера знаходять під час впровадження «писаного закону» (*lex scripta*) в Англії за часів Річарда I. У вересні 1194 р. відповідно до статті 20 «Статтей Ейра» було засновано установу *custos placitorum corone* (латинську «охоронець благання корони»), від якої походить слово «коронер». Ця роль надана місцевої посадовій особі округу, основним обов'язком якої є захист фінансових та інших інтересів Корони в кримінальному процесі. Ця роль була кваліфікована в розділі 24 Великої хартії вольностей 1215 року, в якому говориться: «Жоден шериф, констебль, коронер або судовий виконавець не повинні виконувати клопотання нашої корони». «Догляд прохання» було адміністративним завданням, тоді як «додержання прохання» було судовим завданням, яке покладалося не на місцевого коронера, а на суддів, які подорожували країною, засідаючи в різних судах та судах присяжних (які обиралися з місцевих мешканців). Рішення судів зберігалися. Роль *custos rotulorum* або охоронця графських записів стала незалежною посадою, яку після 1836 року обіймав лорд-лейтенант кожного округу. Саме ці записи, світки, надають найбільш цінну історичну інформацію про розслідування, злочини та їх засудження у судах, а також про списки коронерів.

Підкреслимо у Великій хартії вольностей визначалися такі основні особи розслідування – шериф, констебль, коронер, судовий виконавець, але їх можливості відносно корони обмежувалися.

«В Англії злочини зазвичай розглядаються суддями, які засідають виходячи з двох комісій корони. Одна з них – комісія Ойера та Термінера, інша – комісія загального доставлення до в'язниці... Перша адресована суддям округів та багатьом іншим, які мають найбільший авторитет в округах, як нам повідомив мілорд Бекон. Ця комісія уповноважена вислуховувати та визначати всі зради,

кримінальні злочини та провини. Але це доручення не дає їм права висувати будь-які інші звинувачення, крім тих, які були пред'явлені їм самим. Друга комісія направлена лише на самих суддів та помічника секретаря суду присяжних. Це доручення уповноважило їх судити та звільняти кожного ув'язненого у в'язниці, якщо злочин не був скоєний або вони були засуджені тими суддями, проти яких було пред'явлено звинувачення. Але, за законом країни, каже мілорд Коук, ця комісія була заснована для того, щоб людей не можна було надовго затримувати у в'язниці; та разом з тим можливо отримати повне та швидке правосуддя. Комісії «Oyer та Terminer» є або спільними, або приватними щодо осіб, правопорушень або місць, де правопорушення скоєно. Іноді, в екстрених випадках, король видає особливу або надзвичайну комісію про ув'язнення та доставлення до в'язниці, яка обмежується тими злочинами, які вимагають негайного розслідування та покарання. За ними порядок діяльності був той самий, що й за звичайними та загальними комісіями» (Wilson, 2007, Vol.2., p.924).

Пізніше у Сполучених Штатах (1683-1895) судді Верховного суду головували в суді Ойєра і Термінера (старофранцузьке «вислуховувати та визначати») у кожному графстві не рідше одного разу на рік. Юрисдикція суду була такою самою, як у суду загальних сесій або окружного суду, за винятком того, що Ойєр і Термінер мали юрисдикцію щодо злочинів, караних довічним ув'язненням або смертною карою. Будь-які записи цього суду, що мали зберегатися, упорядковувалися в окружного клерка.

Залежність корони від обмеженої кількості місцевих чоловіків до виконання офіційних обов'язків наочно демонструється опитуванням коронерів графств, яким було дано різні типи комісій і які протягом свого життя займали низку офіційних посад. Це є особливо відповідним щодо тих більш заможних людей, які, ймовірно, мали більше вільного часу, більшу готовність братися за такі завдання і, можливо, виявляли при цьому більшу ефективність, ніж їх менш забезпечені колеги (Smith, 1995, p. 111).

На мій погляд, коли вперше чуєш в цьому історичному контексті термін комісія, у сучасних людей виникає образ людей, які збиралися та довго щось обговорювали. На пострадянському просторі назва “комісія” іноді викликала образи революційного комісара, що приїжджав проводити волю влади (або партії) та боротися з місцевим опором. І все це не має відношення до комісій про яку зараз йде мова. У нашому випадку комісія мала значення «доручення» корони або місцевої влади на виконання якогось завдання. Коронерів і далі залучали до комісії, якщо вони впоралися з цим завданням.

Комісія тут ближче до свого етимологічного значення, що має походження від латинського «доручення». Перелік таких доручень можна уточнити у роботі ґрунтовної дослідниці, історикині Кєролайн Сміт, вона на багатьох сторінках своєї роботи описує ці доручення. І таких доручень безліч.

Коронери брали участь у комісіях Ойєрів та Термінерів (на посаді офіцерів та термінерів), могли служити мировими суддями, виконували обов'язки з доставлення у в'язниці, зі збору податків (до цієї комісії не часто залучали багатих дворян), з організації, здійснення або нагляду за ремонтом королівської

власності або продаж продукції від імені корони. Іноді комісії та накази включали завдання контролювати шерифа. Коло завдань було дуже різноманітним, але серед них можна підкреслити розслідування підробок, обстеження гребель, нагляд за відбором коней для продажу з королівської стайні, розслідування браконьєрства, піратства та інших злочинів. Така універсальність ставила достатньо високі вимоги до коронерів, що мусили мати достатньо великий досвід у праві, управлінні, політиці та економіці.

Таке велике коло завдань робили їх універсальними управлінцями. Іноді вони були шерифами, конфіскаторами, членами парламенту, свідками в угодах із землею, навіть за участю церковних корпорацій, монастирів, єпископів, виконували обов'язки зберігача та управителя маєтку чи абатства, представниками в позовах, душоприказниками тощо.

«Необхідність того, щоб окружні коронери були присутніми разом на засіданнях виправної установи та окружного суду, а також у в'язницях для реєстрації стверджуваних апеляцій вимагалось швидке встановлення відносин співробітництва, навіть якщо чоловіки раніше не знали один одного, а іноді і їхні стосунки, спільні справи, як свідчать інші джерела, формували розвиток справжньої дружби» (Smith, 1995, pp. 115-116).

Саме коронери розслідували кримінальні злочини. Там були свої правила. Людина, яка виявила тіло після смерті, яка вважалася раптовою чи неприродною, мала підняти «галас і крик» і повідомити коронера. Тіло померлого полишалося на тому самому місці весь час поки не прибував коронер. За першоджерелами це міг бути достатньо тривалий час іноді до місяця. Особливо багато незручностей це викликало, якщо вбивство було у публічних місцях (на площі, трактирі, готелі тощо), тому громада була зацікавлена швидко домовитися з коронером про оплату та забезпечення коронерів з їх помічниками.

Коронери мали не тільки комісії, доручення королівської держави відносно кримінальних злочинів (комісії Ойєра та Термінера), а й вони мали, наприклад, доглядати власність та будівлі королівської влади, ліси, збирати податки, розслідувати інші правопорушення, заколоти та піратство. Ці завдання були небезпечними та вимагали особливої підготовки, яка не підкреслюється у першоджерелах, мов і так все зрозуміло. Але ж впоратися з бандами, чи з заколотниками, чи з браконьєрами, чи з піратами вимагало вміння організувати та запросити війська, і тут їх діяльність мала бути зв'язаною з шерифами та кастелянами.

У той час як коронарні посібники, що написані для шерифів, судових приставів, світових суддів і коронерів, були опубліковані в шістнадцятому та сімнадцятому століттях, довідники, спеціально написані для коронерів, були поширені в Англії у вісімнадцятому столітті (Trabsky, 2016).

Відносно комісійних, як сплати за виконання доручень, Керолайн Сміт підкреслює відсутність фактів відносно корупції чи хабарів, була лише дискусія про обсяг плати за виконання доручень коронера. На мій погляд, важливим був і статус захисника «сподівання до корони», причетності до королівської влади, виконання саме її доручень. Але чітко ця мотивація у першоджерелах не представлена.

Про мотивацію та комісійні так пише авторка: «Мабуть, у них була якась мотивація для такого завзятого та довгого виконання своїх обов'язків (розслідування та дізнання). Не слід зводити до мінімуму незручності, пов'язані з частими викликами в непередбачені моменти для поїздок на великі відстані у несприятливих погодних умовах, а також витрати на поїздки зі слугами, кіньми та, можливо, службовцями. Так само як і неприємності, пов'язані з дослідженням (а іноді й ексгумацією) трупів на різних стадіях розкладання, навіть якщо прийняти, що всюдисутність смерті в пізньому середньовіччі могла викликати або культивувати вищий рівень толерантності до неприємних запахів та неприємних видовищ. Місцеві спільноти цілком могли змиритися з тим, що якась винагорода була справедливою, навіть якщо це було технічно незаконне. Якщо коронер не зажадав суму, яка вважається надмірною компенсацією за його час та зусилля, він, ймовірно, був у безпеці. Вимога оплати за проведення дізнання, що фіксується у всіх звинуваченнях у здирництві, не рівнозначна вимозі хабаря або приймання плати за фіксацію неправдивих відомостей. Справжня така корупція взагалі ніколи не згадується. Також не було виявлено жодної справи, у якій присяжні засідателі, міські округи чи окремі особи звинувачувалися у підкупі коронера з метою створення хибного запису. Якби вони вчинили так, то вони залишилися б відкритими для зустрічних звинувачень з боку будь-якого коронера, проти якого пізніше заявили про корупцію» (Smith, 1995, pp. 131-132).

Разом з цим більшість описів розслідування були все ж побутового та повсякденного характеру, іноді мало забарвлено алкоголем та особистою помстою.

«Сімейна суперечка, внаслідок якої Джон Девенейс убив свого дядька Вільяма, згадувався раніше і є прикладом, як і інцидент, у якому Річард Клер та його дружина спробували влаштувати засідку на Вільяма Полемонда. В останньому випадку сусід, який вигукував попередження Вільяму, був очевидним свідком інциденту, а людина, в будинку якої відбулася первісна суперечка, ймовірно, була свідком суперечки. Думка спільноти, що Річард був небезпечною і жорстокою людиною, прямо заявили на слідстві. Так само розповідь про бійку між Уолтером Ханле і Річардом Перо в готелі передбачає, що під час бійки були присутні глядачі, які надто бажали дати наочний, докладний опис кожного руху і захопитися спритністю рук. за допомогою якого Ханле знешкодив нападника, заплутавши меч Перо у власному плащі, а потім притиснувши його до боку» (Smith, 1995, pp. 202-203).

Розслідування коронерів мали свою специфіку відносно міста та сіл (це вже діяльність окружного коронера).

У селі, вбивство часто було супутнім пограбуванню, «злому будинку» або іноді підпалу, особливо вночі. Середній селянський будинок не був міцно збудований: зламування будинку означало пограбування, а втекти в темряву було відносно легко. Пограбування на окремих ділянках дороги були звичайним явищем. Єдиною реальною небезпекою для злочинця був ризик подальшої ідентифікації, а оскільки крадіжка товарів на суму понад 12 пенсів розцінювалося як велике злодійство і тягло у себе смертну кару, як і вбивство, на

користь винних було змусити замовкнути будь-яких потенційних свідків. Якщо це були жінки або діти, вони були так само вразливі (якщо не більше), ніж чоловіки для навмисного вбивства (Smith, 1995, p. 209).

Тому визначення та ідентифікація злочинців, розслідування і цілому були дещо складнішими у селах, оскільки часто було замало свідків, до того ж і відома специфіка невеликих ком'юніті. Разом з тим саме ці ком'юніті демонстрували схильність до пом'якшення багатьох вироків, що не були пов'язані з вбивствами.

За першоджерелами та аналізом Керолайн Сміт можливо зробити висновок, що відмінність сільських та міських злочинів також полягали в різниці імпульсивності, спонтанності та плануванні, агресивності як «спалахах гніву», поєднанні чи відсутності такого поєднання вбивства з крадіжками та пограбуванням. Вбивства у місті частіше відбувалося за допомогою ножа, меча, палиці (у фехтуванні відомою з іспанського походження – «бастон»).

«Однак у Солсбері (прим. автора - у місті) вбивства завжди були іншого роду. У жодному розслідуванні вбивства не згадується про крадіжку чи пограбування. Усі, крім двох, були викликані ударами ножів під час суперечок чи бійки: з решти один був викликаний ударом мечем під час засідки після сварки, а другий стався, коли двоє чоловіків билися палицями. Хоча ці інциденти часто відбувалися вночі, схоже, вони рідко були наслідком навмисності або планування. Незалежно від того, чи представляли результати слідства присяжним засідателям, чи це були наступні вигадані історії про самооборону чи нещасний випадок для судових присяжних, здається очевидним, що вбивства у місті зазвичай відбувалися через раптові спалахи гніву (хоча не можна виключити можливість попередньої ворожнечі між двома людьми). Випадкова згадка про пивні або готелі у зв'язку з такими інцидентами не викликає подиву. Вживання алкоголю завжди мало тенденцію викликати такі події. Але в середньовічному суспільстві, де у кожного чоловіка був ніж, а медичні знання були мізерними, наступні травми призводили до високої смертності. У 1374 році, наприклад, Гілберт Модуїт, як то кажуть, зарізав Джона Клерка, візника, в готелі Роберта Кендейла. Пізніше того ж року Джона Болінгброка було зарізано в готелі під назвою «Нівейн». У цьому ж готелі сталася бійка, внаслідок якої загинув Рішар Перо» (Smith, 1995, pp. 209-212).

Такі злочини розслідували коронери, й як підкреслює дослідниця, повідомлення міських коронерів викликає більшу довіру за точністю визначення подій. Це пов'язано з щільністю населення та людей, що позначало «наявність очей» майже у всіх злочинах того періоду у місті. Тому вміння вести комунікації та збирати докази були важливі як у місті, так і у селі, але більша актуальність ідентифікації злочинця була у селі, де свідків важче знайти та розговорити.

Разом з тим у переважній більшості коронери графства походили з кола дворянства, були лицарями або з роду лицарів. «Це були люди, які часто були досвідченими адміністраторами, і непрямі дані свідчать про те, що частина з них, ймовірно, здобула якусь підготовку в галузі управління та права, але не здобула формальної освіти. Хоча іноді коронери графств явно працелюбні та сумлінні, вони, ймовірно, були непопулярні, особливо якщо вони стягували плату за свої послуги, яка вважалася несправедливою та надто високою» (Smith, 1995, p. 219).

Сучасні дослідники, навіть ґрунтовні історики, часто погано розуміються на специфіці навчання тієї епохи, оскільки переносять сучасні образи освіти на той час. Тому заради з'ясування підготовки звертаються до університетів, що б перевірити серед випускників, які отримали ступінь бакалавра – коронерів, шерифів чи констеблів. І часто ці пошуки залишаються неуспішними.

Так, Керолайн Сміт розглядає відмінність формальної та неформальної освіти лише через дорожнечу цілісного навчання та отримання значного звання «бакалавра», натомість частина коронерів відвідували лише окремі заняття в університетах без подальшого отримання звання бакалавра права чи медицини. Тому вона звертається до отримання навичок правової грамотності через практику місцевих судів та діяльності священників.

«У той час, як формальна освіта була недоступною для більшості, слід пам'ятати, що селищні і присяжні засідателі повинні були вести свої власні записи коронерських дізнань, і що багато членів селянських громад виступали судовими приставами, наглядачами, констеблями й так далі. Відвідування численних судів, що діяли протягом чотирнадцятого століття – садибних, сотенних та повітових судів, не кажучи вже про роботу як присяжного засідателя на засіданнях з доставлення – не могли не ознайомити їх з багатьма аспектами закону та судочинства. Ми не можемо знати, якою мірою неформальна освіта дала їм базові навички грамотності, але в кожному селі був (теоретично) грамотний священник, який міг забезпечити таке навчання, і люди, які вже набули таких навичок, цілком могли передати їх іншим» (Smith, 1995, p. 221).

Але справа була не тільки у цих формах, які ми не заперечуємо, але й у дворянській освіті, яка часто була підготовлена батьками у себе вдома з домашніми та лицарськими технологіями універсального навчання, або часто вихованням у лицаря-побратима батька, який брав до себе в зброєносці сина побратима. А про рівень підготовки та освіченості зброєносця докладніше можна подивитися в 3-томній роботі магістра ордена Сантьяго Лоренца де Ради.

Далі наведемо достатньо опис ролі та механізму походження та вибору шерифів, що блискуче зробив Джеймс Уілсон.

Джеймс Уілсон щодо еволюції механізму обрання шерифів та його смислу пише:

«Шериф — високоповажний респектабельний офіцер у нашій правовій системі, і він був відомий з перших століть звичайного права. Серед саксів його влада була дуже великою і значущою — як судовою, так і міністерською. Як міністер (прим. міністеріал) він виконував накази короля та рішення його судів; як суддя шериф головував у кількох судових інстанціях, які входять у сферу його юрисдикції. Його було обрано в окружному суді голосами фригольдерів; і, як і сам король, каже Селден, він отримав право на свою честь завдяки прихильності народу. Всі інші народи готського та німецького походження, які на руїнах Римської імперії заснували королівства у різних частинах Європи, мали офіцерів того ж роду, що й шерифи англосаксів. Це переконливе свідчення їхньої високої давнини, а також загальної респектабельності. У деяких готських конституціях шерифи обиралися народом, але затверджувалися королем. Вибори та призначення проводилися таким чином: народ обирав дванадцять виборців; ці виборці висунули королю трьох людей; із цих трьох король вибрав одного, який був затвердженим шерифом. Всенародні вибори шерифів в Англії були програні народом за царювання Едуарда Другого та Едуарда Третього; і замість них було замінено новий спосіб призначення. За часів лорда-канцлера Фортескью вибори шерифів відбувалися в такий спосіб. Щорічно в суді казначейства збиралися всі королівські радники,

а також лорди духовні та світські, а також всі інші королівські судді, всі барони казначейства, магістр списків та деякі інші чиновники. Всі вони, за загальною згодою, призначали від кожного графства три видатних людини, яких вони вважали найбільш відповідним для посади шерифа, і представляли їх королю. З осіб, призначених і повернутих таким чином, король вибирав одного, який на підставі королівської грамоти був призначений верховним шерифом того графства, для якого його було обрано. Цей спосіб висування та призначення все ще діє в Англії (це на час дослідження Джеймса Уілсона – прим. автора). Було заведено призначати їх щороку. Але в царювання Генріха V ми знаходимо з цього звичаю парламентський виняток, дуже примітний з призначеної йому причини. Королеві дозволено призначати шерифів на чотири роки; «Тому, що через війни та епідемії у різних графствах не залишилося достатньої кількості людей, щоб виконувати цю посаду з року в рік». Згідно з парламентською постановою, прийнятою під час правління Едуарда Другого і повтореною за Едуарда Третього, було наказано, щоб шерифи обиралися з тих осіб, які мали землі у своїх графствах, і щоб цих земель було достатньо, щоб відповідати королю і його народу...» (Wilson, 2007, Vol.2., pp. 1013-1014).

«Міністерська влада шерифа має велике значення для неупередженого відправлення правосуддя, а також для внутрішнього миру та спокою у державі. Він старший офіцер, ... у графстві. Під його опіку прагне графство. Ця опіка потрібна. 1. Про життя справедливості; бо жоден позов не починається, і ніякий процес не подається без шерифа. Йому також належить право повертати неупереджених присяжних для судових процесів про людське майно, свободи та життя. 2. Про життя закону; бо після довгих і вибагливих позовів він робить страту, яка є життям і плодом закону. 3. Про життя республіки; бо всередині графства він є головним охоронцем миру, що є життям держави. Щодо процесу, що виходить від судів, повноваження та обов'язок шерифа полягають у тому, щоб виконувати його, а не заперечувати його законність: якщо судовий наказ є незаконним, шериф захищений та відшкодовує збитки при його врученні. Однак із цього загального правила слід зробити один виняток. Він повинен на свій страх і ризик судити про те, чи має юрисдикцію щодо справи суд, який виніс позов. Відбір та повернення присяжних – найважливіша частина повноважень та обов'язків шерифа. Це та частина, в якій зловживання найбільш фатальні: це та частина, в якій є найбільша можливість та спокуса їх вчинити».

(Wilson, 2007, Vol.2., p. 1015)

Шериф, як посадова особа від короля (міністеріал), мав служити закону, при цьому походження шерифа надавало у світогляді людей поєднання вищого рівня закону як старшого офіцера, і водночас посада мала історичне походження зі звичаєвого права. Разом з тим судова влада, так прекрасно позначена Джеймсом Уілсоном, як його опікунство над графством у значенні відстоювання життя справедливості, життя закону та життя держави або миру, є актуальною у дослідженні з позиції значущих цінностей, що слугували орієнтиром діяльності у розслідуванні.

Не менш важливими є впровадження неупередженості присяжних у суді. Запобіжником відносно відриву від людей, від графства була виборча система, яка обґрунтовувала легітимацію шерифів як у населення, так і під час затвердження кандидатури королем.

Але всім більше відома легенда про Робін Гуда, де шериф Нотінгемський був антигероєм для благородного розбійника, саме останній забезпечував «благання народу до короля», а в оповіданні Вальтера Скотта «Айвенго» – «благання народу» були почуті Річардом Левове Серце, який і відновив справедливість.

Механізми, що були закладені у функціонал шерифа, потім в історії та масовій культурі яскраво був представлений мужніми та брутальними шерифами «Дикого Заходу». Вестерн і досі є одним з популярних жанрів екшн.

Джеймс Уілсон щодо еволюції та функціоналу коронера:

«Я продовжую розглядати посаду коронера. Ця посада, може і нехтувана, можливо, і зневажена, є посадою стародавньою та величною. Вона становить незначну частину повної правової системи. За часів саксів, як повідомляє пан Селден, він був одним із двох головних губернаторів графства. Він обирався землевласниками в їхньому окружному суді, як і шериф, і з-поміж людей вищого рангу в графстві. За конституцією цієї держави шерифи та коронери обираються і призначаються так само. Ми бачимо тут ще одне відродження саксонських та німецьких інститутів.

Посада шерифа змінюється на посаду коронера в багатьох випадках і є необхідною заміною: якщо шериф зацікавлений у позові або якщо він пов'язаний з однією зі сторін у позові, коронер повинен виконати та повернути процес судових інстанцій. Але найголовніший обов'язок це є інша справа коронера. Коли якась особа вбита, або раптово вмирає, або вмирає у в'язниці, коронер повинен провести розслідування щодо способу його смерті. Це дослідження має проводитись під час огляду тіла; оскільки, якщо тіло не може бути знайдено, коронер не може зробити огляд. Він має засвідчити свою інквізицію перед судом королівської лави або перед наступними присяжними. Лорд-головний суддя королівської лави є верховним коронером усієї Англії й може здійснювати цю юрисдикцію у будь-якій частині королівства. Зі статуту Уельсу, прийнятого на дванадцятому році правління Едуарда I й який за допомогою засобів правового захисту, передбачених для Уельсу, повідомляє нам про сучасні для того часу, закони та практики Англії – з цього статуту ми дізнаємося, що слідчому було наказано з'явитися і скликати присяжних, коли людина була поранена так небезпечно, що її життю була загроза.»

(Wilson, 2007, Vol.2., pp. 1018-1019)

Коронери, про яких ми найбільше ведемо мову у цьому розділі, не тільки виконували комісії розслідування, а й іноді поєднували ролі шерифа та коронера, або коронер заміщував шерифа, якщо була потреба відновити судові інстанції або повернути їм довіру. У розслідуванні на містах коронер був на сплаті громади, що знімало часто питання про те, «кому він служить?» – спочатку королю задля відновленню справедливості, а потім в громаді.

Саме коронер був попередником судмедексперта та кримінолога, саме йому випадало нелегке розслідування поранень та вбивств, дослідження мертвого тіла та огляду місця злочину. Разом з тим коронер, як ми вже відмічали раніше, мав бути дуже досвідченою людиною з управлінським, правовим, військовим бекграундом, тому що комісії, що він виконував були часто небезпечні та вимагали гнучкості розуму, прекрасної пам'яті та інших чеснот.

Інститут коронерів і зараз зберігає свій функціонал у країнах, де правова система формувалася у Великій Британській імперії.

Перейдемо до констебля.

Джеймс Уілсон щодо посади констебля:

«Тепер я маю розглянути посаду констебля. До цього офіцера і посади, що він займає, часто ставляться з деякою неповагою; але дуже неправильно та дуже нерозумно. В уряді, заснованому на авторитеті народу, кожен державний службовець гідний поваги; бо кожен

державний службовець є вільним громадянином: він більший; інші вільні громадяни наділяють його частиною своєї влади. Крім цього; повноваження та обов'язки констеблів, якщо вони належним чином та ефективно здійснюються та виконуються, мають реальне значення для суспільства; й їхня суспільна корисність повинна врятувати їх від зневаги. Давність, а також корисність офісу дуже великі. Про його оригінал можна сказати, як повідомив нам мілорд Бекон, а *caput inter nubila condit* («ховає голову серед хмар»); бо його влада ґрунтувалася на стародавніх законах та звичаях королівства, що існували задовго до завоювання. Воно було призначене і засноване для збереження миру та придушення різного роду роздратування та занепокоєння людей. Це було зроблено з метою запобігання, а не покарання; бо констебль не має судової влади вислуховувати чи визначати будь-яку справу. (Wilson, 2007, Vol.2., p.1034).

«У разі ймовірності порушення миру, як, наприклад, коли були передані гарячі слова, констебль може наказати сторонам дотримуватися миру, піти та утриматися. Коли відбувається сварка, може розвести тих, хто у ній бере участь, і розлучити їх. Він може заарештувати та затримати порушників громадського порядку; і, якщо вони не підкорятимуться, він може призвати силу собі на допомогу. Якщо в будинку сталася бійка, він може зламати двері, щоб відновити та зберегти мир. Якщо злочинець пересувається в інший район або графство, констебль може розпочати нове переслідування та схопити його. Щоб запобігти, а також припинити порушення громадського порядку, він може наказати всім людям надати йому допомогу; а ті, хто відмовляється, можуть бути пов'язані із засіданнями та оштрафовані. Обов'язок констебля — швидко та таємно виконувати всі накази, які призначені для нього; і не заперечувати повноваження того, хто їх видає; за умови, що питання знаходиться в межах його юрисдикції».

(Wilson, 2007, Vol.2., pp. 1034-1035)

Констебль виступав як саме правоохоронець та спостерігач за порядком. Він виконував роль людини, що запобігає порушенню миру та порядку, «придушення різного роду роздратування та занепокоєння людей».

Часто саме констебль на вулиці був і є обличчям Великої Британії, її порядку та закону. Але як завжди, правоохоронці, що працюють на вулиці, на основному місці формування злочинів, вони часто отримують зневагу у неспокійних районах.

Необхідно визнати що були і деякі інші державні посади, які проводили розслідування, часто це були охоронці та керівники замків – кастеляни, що проводили розслідування та дізнання на своїх територіях замку та землях.

Кастелян у середньовічній Європі, був титулом державного посадовця, губернатора замка та прилеглої території, оскільки часто замки потім перетворювалися на в'язниці, а титул «кастеляна» перетворювався на посаду губернатора в'язниці. Слово походить від латинського *Castellanus*, похідного від *castellum* «замок». У деяких країнах спостерігачі за порядком у замку, мали титул спостерігача за містом, що були підлеглими бургграфів або констеблями окремих замків, наприклад – констебль Тауера. Але після падіння Римської імперії кастеляни були важливою військовою посадою створення укріплених районів та мереж, вони організовували забезпечення та управління гарнізоном, збір податків, були відповідальними за оборону та захист замку, мали владу «заборони», тобто мали право вислуховувати судові справи, керувати служниками замка та збирати людей на своїх територіях для оборони.

Ці функції кастелянів з різними назвами існували у різних країнах Європи. Але походження цих функцій пов'язують з Римською імперією та пізніше з німецькими землями.

«Як кастеляни міністеріали виконували основне завдання щодо об'єднання розрізнених юрисдикцій, комунікацій, міст, сіл, маєтків, лісів, адвокатур, а також усіх помісних володінь і доходів своїх сеньйорій, коротко кажучи, основи територіальних князівств, деякі з них повинні були існувати як незалежна влада, аж до 1918 року. Було підраховано, що в середньовічній Німеччині було збудовано понад двадцять тисяч замків, амбітне стратегічне підприємство, що передбачає величезні капіталовкладення, накопичені шляхом помісної економіки. У цьому починанні міністеріали були повністю залучені з моменту свого заснування як німецьке лицарство в одинадцятому столітті. Без цих замків з гарнізонами та командуванням міністеріалів не можливо надавати середньовічній імперії її типовий політичний ландшафт» (Arnold, 1985, p. 202).

За аналогією з кастелянами розглядалися функції лицарів міста, що служили місцевому самоврядуванню. У дванадцятому столітті міністеріали урбані, як вони називалися в Аугсбургу в 1156 р., ідентифікували себе з провідними городянами, званими *cives* або *burgenses* для того, щоб прибрати панівні олігархії або патриціати. У Регенсбурзі, наприклад, можна показати те, що кілька сімей, пов'язаних з абатством Святого Еммерама, з покоління до покоління було названо міністеріалами або .. співгромадянами, *milites urbis*, або лицарями міста (Arnold, 1985, p. 206).

Бенжамін Арнольд у роботі «Німецьке лицарство» наводить приклад, коли у 1111 році зальцбурзький кастелян спіймав міністріала за підбурювання до збройного повстання проти архієпископа Конрада і заслпив злочинця, «як кріпака» (Arnold, 1985).

У Німеччині кастеляни були відомі як *Burgmann*, або іноді їх називали *Hauptmann* («капітан»), який підкорявся лорду замку, або *Burgherr*, він також часто був відомий як *burggrave* (*Burggraf*). Бургман міг бути або вільним дворянином, або міністеріалом, тим, хто служить. В Угорщині він мав назву «варналь», що мав схожі функції. У Польщі кастеляни керувалися воєводами, окрім бургграфа Кракова, який мав перевагу над воєводою Кракова. Кастеляни в Речі Посполитій мали сенаторське звання і часто призначалися зі знаті, але не винятково. Могли керувати провінціями та повітами.

Але найбільше інформації ми маємо про розслідування та слідчі дії, перш за все, коронерів.

Три кейси про коронерів у Національній медичній бібліотеці Сполучених Штатів

У Національній медичній бібліотеці Сполучених Штатів я зустрів цікаві дослідження відносно діяльності коронерів. Далі наводжу їх як кейс для допитливого аналізу читача та своїх коментарів до них.

Справжнє ставлення варварського кривавого вбивства... , Лондон, 1680-ті рр.

У 16 та 17 століттях підприємці на культурі почали публікувати звіти про реальні справи про вбивства для продажу населенню. Часто це були не більше ніж друковані стенограми судових процесів (іноді зі свідченнями лікарів чи хірургів) або визначення вбивці, іноді з додаванням грубої гравюри, але іноді вони були репортажами з різним ступенем прикрашання.

У цій сенсаційній брошурі про вбивство сера Джеймса Стендсфілда його сином Філіпом повідомляється, що слідчі у цій справі використали судово-медичну експертизу, засновану на стародавньому повір'ї, що труп жертви спливатиме кров'ю, якщо вбивця торкнеться його. Після того, як хірурги провели розтин, вони дійшли висновку, що Джеймса Стендсфілда було вбито, і зашили його рани. Потім Філіпа Стендсфілда змусили підняти батькове тіло. У брошурі говориться, що кров зі смертельної рани «хлинула на руку Філіпа Стендсфілда», що було сприйнято як знак (від «пальця Божого»), що він винен, що підтверджує значну кількість непрямих доказів, які вже важили проти нього. Філіп Стендсфілд був визнаний винним і повішений на ринковій площі Единбурга на шибениці. Як подальше покарання за мерзенний злочин батьковбивства (яке за законом визначалося як «зрада») йому відрізали язика і спалили на ешафоті, відрубали праву руку, а тіло повісили в ланцюгах, і все це для загального огляду. Вчені вважають, що справа Стендсфілда була, мабуть, останньою в шотландському законодавстві, в якому використовувався тест на труп, що кровоточить.

«У таємному Вбивці, якщо мертве тіло коли-небудь після цього буде зрушено Вбивцею, воно хлине кров'ю, ніби кров волала до Небес про помсту Вбивці».- *Dæmonologie*, король Джеймс VI, Шотландія

(Джеймс I Англії)

Окрім анекдотичної складової у цьому тесті ми бачимо і психологічну кримінологічну складову. Можливо уявити собі процедуру «тесту на трупі», коли в руки підозрюваним вкладали труп з якого йшла кров, тут дійсно вбивця в історичну епоху міфологічного та релігійного світогляду, проявляв себе через психічний стан. В оповіданні надаються наслідки злочину та відплата з «варварством», що на ешафоті, що після смерті. Але така жорстока відплата в той час розглядалася як чеснота юстиції.

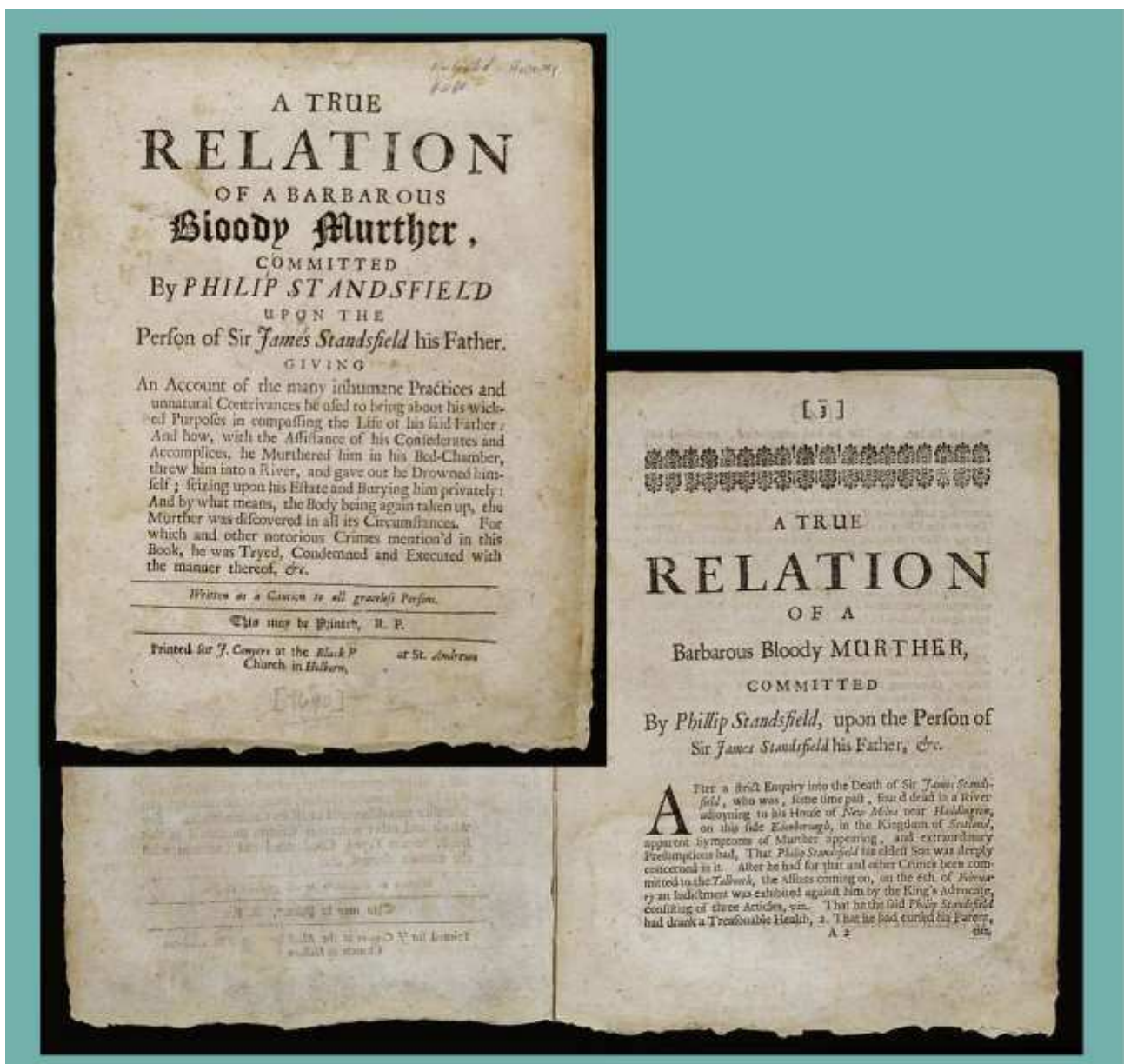
Думаю ця книжка мала вплив на профілактику злочинів та розвиток правової культури того часу.

Другий кейс був присвячений коронеру Томасу Уеклі, який дослідив смерть Джона Уайта у казармах Хаунслоу у 1846 році, його чесне розслідування вбивства, не озираючись на «честь мундира», мало відновлення справедливості й порушення питання про об'єктивність розслідування та значення демократичності та незалежності слідчого, точніше його залежності тільки від закону та справедливості.

Коронер Томас Уеклі та інцидент з Хаунслоу

Викриття обставин смерті пересічного Джона Уайта в казармах Хаунслоу в 1846 обурило британську громадськість. На першому дізнанні присяжні коронера, заслухавши свідчення військового хірурга, ухвалили, що Уайт помер від природних причин. Але Томас Уеклі, коронер Мідлсекса, провів ще одне розслідування. Це розслідування показало, що смерть Уайта була викликана 150 ударами батоном, що він отримав. Повторне відкриття справи отримало широке висвітлення в британській пресі, де воно наводилося як підтвердження аргументу про те, що правосуддя може перемогти лише в тому випадку, якщо коронери будуть обрані демократичним шляхом, мають медичну освіту, незалежні та

неупереджені. Громадський резонанс щодо вбивства Джона Уайта зрештою стимулював реформу військових дисциплінарних кодексів Великобританії:

**Справжнє ставлення варварського кривавого вбивства...,
Лондон, 1680-ті рр.**

В цій сенсаційній брошурі повідомляється про розслідування вбивства, в ході якого була використана судово-медична експертиза, заснована на стародавньому повір'ї, що труп жертви спливатиме кров'ю, якщо вбивця торкнеться його.

Національна медична бібліотека.

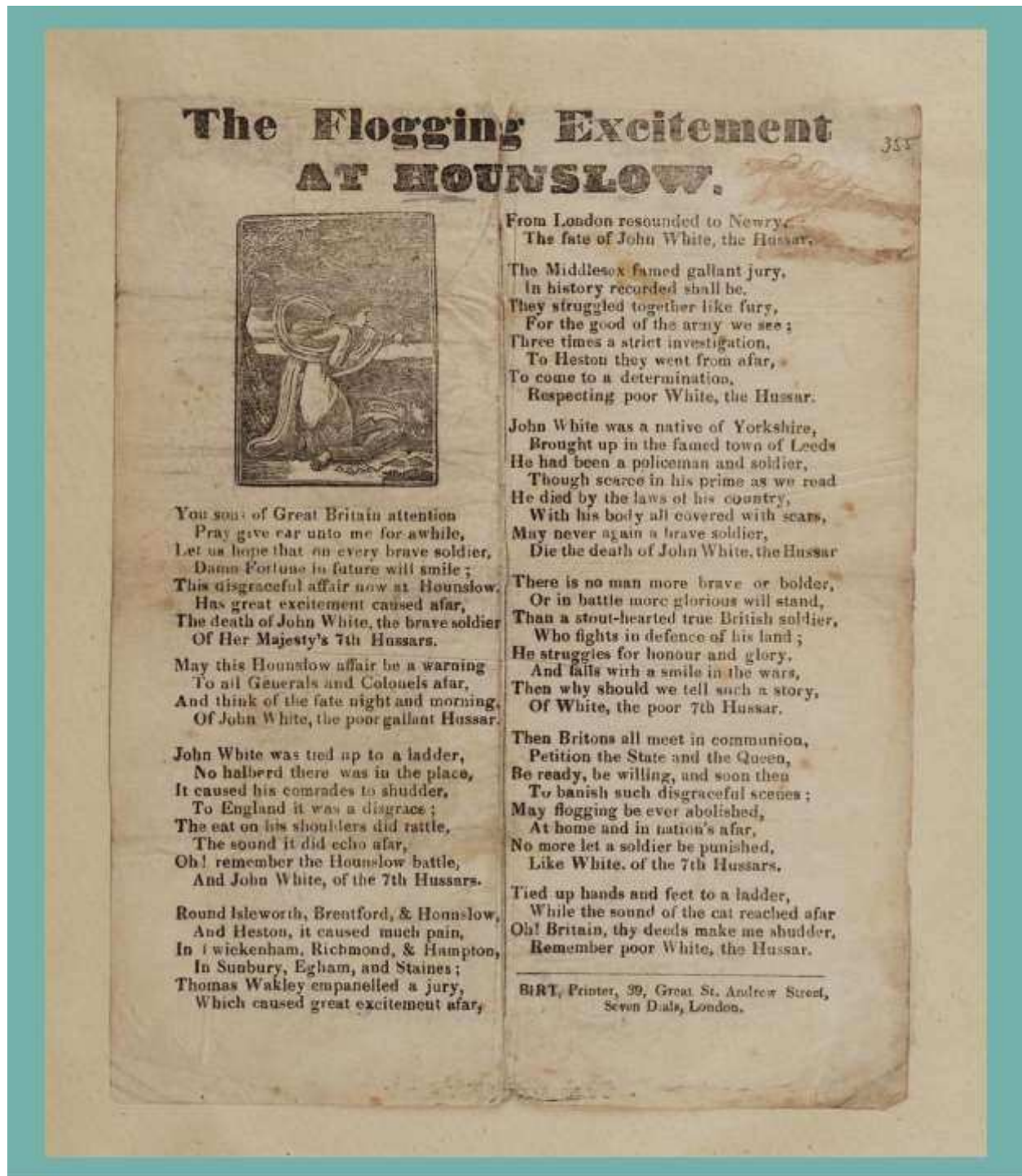
<https://www.nlm.nih.gov/exhibition/visibleproofs/galleries/artifacts/murther.html>

Томас Уеклі, доктор медицини, близько 1840
Гравюра У. Х. Енглтона. Національна медична бібліотека
<https://www.nlm.nih.gov/exhibition/visibleproofs/galleries/cases/wakley.html>

Після того, як закрите розслідування під керівництвом уряду спробувало приховати обставини, що призвели до смерті англійського солдата, коронер Томас Уеклі організував незалежне розслідування. Присяжні коронера дійшли висновку, що солдата справді заповороли до смерті. Балада із плакатами, пародія

на відому пісню «Бравий гусар», коментує цю справу. Бодлеанская бібліотека, Оксфордський університет

Збудження від биття в Хаунслоу, широкоформатна балада, Лондон, 1846

Третій кейс, що надала Національна медична бібліотека Сполучених Штатів була пов'язана с прекрасним фотографічним матеріалом, корисним для візуальної соціології. На першій фотографії був представлений Пітер М. Хоффман, коронер округу Кук, який оглядає молоток, яким було вбито Джорджа

Дітца, 18 квітня 1913 року. У повідомленні надається інформація про звинувачення його у корупції. На фотографії представлений Мілтон Хелперн, головний судмедексперт Нью-Йорка, доктор наук, що позує для обкладинки журналу Modern Medicine, 12 квітня 1965 рок. На цій фотографії підкреслюється значущість наукових методів.

Потім надається провокативне порівняння коронера та судмедексперта за визначенням, походження, терміном повноважень, вимогами та кваліфікацією, обов'язкам.

Далі надаю цю інформацію. Відвідувачу пропонується порівняти та зробити висновок про значущість цих постатей у розслідуванні.

Коронер проти судмедексперта	
Визначення	
Коронер: [належить до англо-французького коронера від согоупе, що означає корона]: чиновник округу, району, штату або муніципалітету; спочатку в середньовічній Англії чиновник, який відстоював права монарха на приватну власність. Починаючи з 16-го та 17-го століть, головним обов'язком коронера було проведення дізнання тіл тих, хто, як вважається, помер внаслідок насильства чи нещасного випадку або хто отримав тяжкі тілесні ушкодження. В наш час у Сполучених Штатах коронер є виборним посадовцем.	Судово-медичний експерт: призначений медичний працівник, в обов'язки якого входить розслідування випадків смерті та тілесних ушкоджень, що відбулися за незвичайних або підозрілих обставин, проведення розтину, а інколи й ініціювання розслідування.
• Походження: Англія, 12 століття; завезений до Північної Америки в 1600-х роках • У Великобританії обирався або призначався короною до 1888 року, коли його було призначено місцевою радою. У Сполучених Штатах виборна місцева посадова особа; балотується на посаду, часто як член політичної партії • Строк повноважень (у США): від двох до чотирьох років. • Вимоги: Громадянство, посвідка на проживання; медична освіта не потрібна. • Обов'язки: скликати дізнання або інквізицію за участю присяжних, розслідувати смерть людини: – які сталися через злочинне насильство, отруєння, самогубство, нещасний випадок, недбалість, захворювання, що становить загрозу громадському здоров'ю, або – сталося несподівано, за підозрілих обставин або	• Походження: Франція та Шотландія; привезений до Сполучених Штатів наприкінці 1800-х років. • Призначений місцевий чи чиновник; очікується, що він буде безпартійним. • Термін повноважень: діє безперервно; можна видалити тільки через кваліфікацію. • Кваліфікація: Медична освіта, з навчанням та атестацією в галузі судової патології. • Обов'язки: Офіційне розслідування смерті людини: – які сталися через злочинне насильство, отруєння, самогубство, нещасний випадок, недбалість або захворювання, що становлять загрозу громадському здоров'ю, або – сталося несподівано, за підозрілих обставин або – які сталися, коли ця особа перебувала під вартою уряду, проходила медичну процедуру або без нагляду лікаря, або – чиє тіло має бути кремоване, розкрите чи поховано у морі

- які сталися, коли ця особа перебувала під вартою уряду, проходила медичну процедуру або без нагляду лікаря, або
- чиє тіло має бути кремоване, розкрите чи поховано у морі

Пітер М. Хоффман, коронер округу Кук, оглядає молоток, яким було вбито Джорджа Дітца, 18 квітня 1913 року.

Хоффман (1863–1948) працював бакалійником та залізничним клерком до свого обрання коронером округу Кук у 1908 році. У 1925 році йому були пред'явлені звинувачення у корупції, і він пішов із політики наступного року, відсидівши шість місяців у в'язниці.

Колекція негативів Chicago Daily News, Чикаго історичне товариство
<https://www.nlm.nih.gov/exhibition/visibleproofs/galleries/cases/examiner.html>

Мілтон Хелперн, головний судмедексперт Нью-Йорка, позує для обкладинки журналу Modern Medicine, 12 квітня 1965 року.

Хелперн (1902-1977) здобув ступінь доктора медицини в Корнельському університеті в 1926, приєднався до штату Нью-Йоркської судово-медичної експертизи в 1931 і викладав судову патологію в Нью-Йоркському університеті. 1954 року він став головним судмедекспертом міста. За свою довгу кар'єру він провів тисячі розтинів та отримав міжнародне визнання як експерт у галузі судової медицини.

**Національна медична бібліотека. Retrieved 1 May 2018.
<http://www.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.307153>.**

Лицарська підготовка і профайлінг

Окрім випадків хибного профайлінгу (псевдопрофайлінгу) розглянемо протилежну тенденцію – розслідування за допомогою логічно або науково обґрунтованих методів, серед яких є і методи профайлінгу.

Досвід розслідування часто був пов'язаний з лицарськими орденами, на які часто покладалася функція розшуку. Попередньо зауважимо, що цей досвід дослідження та профайлінгу часто був на замовлення панівних прошарків тієї епохи. Тому ми звернулися до досвіду визначення та оцінювання криміналу у лицарських орденах та, або в університетах. Розглянемо базові положення такого оцінювання, яке зустрічаємо, наприклад, у роботі Франсіско Лоренса де Рада у роботі «Наука про інструмент зброєносця – меч. Наука для лицаря ордена Сантьяго»:

1. Базовим у цій роботі було розділення людей на благородних та простолудин.

2. Фокусування робилося на доказовості очевидності чи доведеності. «У громадських школах множаться... ті, які з великою кількістю доказів переконують з очевидною причиною розуміння. Їх **шляхетність кваліфікується або за найкращим у суб'єктах, або за безпомилковістю методів**, за допомогою яких вони досліджуються. Для об'єкта, надайте перший рівень богослов'ю, метафізиці, побудові елементарних і повітряних регіонів, виробництву та складу людини, короткий світ у тілесному, і великий у силах душі, здатної до розуму, зі свободою волею, зі здатністю до успіхів, заслуг, помилок та покарання, готовий до захисту та атаки, як у бою віч-на-віч, так і з безліччю противників, що діє з математичною наукою, остання, якщо не є найблагороднішою через об'єкт, але є вищою в безпомилковості її засобів, зведених до аргументів, що доводяться».

Доводиться необхідність впровадження досконалих – безпомилкових методів та найкращого суб'єкта, того, що визначається у сучасній методології як «принцип довіри до суб'єкта пізнання», як визначення відповідності суб'єкта розслідування методам та сфері дослідження. Важливим є й те, що стверджуються вимоги науковості та об'єктивності, вищими у безпомилковості визначені аргументованість логікою доведення.

3. Таке визначення доказовості через логічну аргументованість, визначено методологічною будовою освіти, як дисциплінарної диференціації та визначеності рівневої будови наукових галузей, що було змінено у Новий час. Ми часто забуваємо як було побудовано знання у той час, як відбуваються зміни в освіті, в набутті знань. Так у той час поділ був на вільні та працівні науки. Така диференціація надавала не тільки доказовість, але й визначення освітньої та соціальної соціально-статусної позиції людей.

«**Вільні** (ліберальні, для душі) **науки**: Мова означає Граматику; Фігура – Риторику; Причина – Логіку; Числа – Арифметику; Тон – Музику; Кути – Геометрію; Зірки – Астрологію. **Працівні** (фізичні, для тіла) **науки**: Це: поле, ліс, зброя, ремісник, рани, вовна, судна. Поле означає сільське господарство; Ліс – мистецтво полювання; зброя – озброєння; ремісник – архітектуру; рани –

хірургію; шерсть – обробку вовни чи мистецтво ткати; судна – навігацію, судноплавство».

Франсіско Лоренс де Рада “Наука про інструменті зброєносця – «меч». Наука для лицаря ордена Св. Сантьяго” 1705 р.

4. Відносно профайлінгу як оцінювання людей, на мою думку, важливим є визначення намірів та професійної сфери. Так магістр ордену Святого Сантьяго писав: «Наміри діляться на першого та другого типу. Перший – імпульс (атака) – звідси “мистецтво”, другий – раціональна навичка – звідси “наука”.

5. Важливою складовою оцінювання людини було порівнювання з чеснотами, чи має їх людина, чи ні. Якщо людина має чесноти вищого ґатунку, то вона розглядалася як людини честі, оскільки честь – це те, що визначалося спільнотою, те, що потрібно було захищати навіть ціною життя. Це було за первісним значенням цінності – того, за що варто померти або те, за що варто жити. Якщо людина не відповідала чеснотам або втратила честь, то такі люди зводилися до низького стану, часто нижче за «простолюдін» й вони змінювали честь на тіньове значення кримінального світу. У карколомних епохах ця межа між лицарством честі та кримінальною тіньовою честю була майже прозора, оскільки ті, хто мав владу та спільнотну честь після війн, переворотів, революцій могли бути потрібні зі своїми чеснотами лише у тіньовій сфері криміналу. Основними лицарськими чеснотами визначали твердість духу та великодушність.

«Ці чесноти (твердість духу і великодушність) допускаються і в захисті, і в атаці, тому що той, хто захищає себе сильно і великодушно, залишаючись у небезпеці відносно того, хто атакує проти заперечень, щоб досягти завершення. Як наслідок, атака і захист однаково шляхетні, як тільки вони пропорційні справедливому і вірному».

6. У часи та епохи коли повсюдно всі були озброєні та насилля лише стримувалося або наслідками або відповіддю державної влади. Перевагу мали лицарі над іншими «неузаконеними насиллями», державна та орденська сила була визначена масштабністю та ефективністю відповіді на порушення права чи звичаїв. Розвиток військової та правової сфер відбувалися як пошук закономірностей, універсалій, які надають перемогу, зберігають честь та гідність та які можливо передавати нащадкам. Все це мало назву «наука меча».

«Наука меча – формує основний навик, що інтегрує та універсалізує науку».

Пошук науки меча визначав, перш за все, доктрини, як дослідження профілю людини за виміром основного навичу: «...(відповідно до порядку доктрини), первісним є визначення, ніж поділ; тому, що відповідно до такого порядку, річ спочатку потрібно визначити, лише потім диференціювати (розділити); тому визначення порівнюється з аргументацією». Визначення відбувалося за субстанцією, за причиною, за подією (випадком), за назвою.

7. Визначення та диференціація явищ призводило до пошуку суттєвого поділу, того що визначало корінне для сутності (тут працювала метафора роду та дерева пізнання) та видове, що відображало етап розвитку та спеціалізацію (як гілки та листя дерева пізнання).

Суттєвий поділ (родовий-видовий): род, а іноді лише вид, розглядався як загальне, тип мав значення особливого, потім здійснювався другий суттєвий поділ за випадком:

- суб'єкт – випадок (за знанням, збігом обставин, успіхом та іншим);
- нещасний випадок – суб'єкт (душевний та тілесний);
- нещасний випадок – нещасний випадок (у дії, як помилки незнання, невігластва, примусового нещастя); лише потім досліджувалося розділення за назвою.

8. Загальне оцінювання явищ, в тому числі проявів людей, за якими склалися їх «портрети» мали визначення 5 категорій «за Порфірію»: вид; тип; різниця; те, що є характерним; та нещасний випадок.

9. Особлива увага приділялася не лише усталеному або необхідному, а й випадковому. За випадковою ознакою визначалися 4 основних способи визначення.

Лицар ордена Св. Якова (Сантьяго)

«Перший спосіб – за якоюсь випадковою ознакою, яка підходить кожному індивідууму якогось типу, наприклад, поранити рухом меча, діагонально чи вертикально тощо. Це є випадковою ознакою, що відповідає індивідуальності типу різальної рани, що буде порізом, реверсом тощо.

Другий спосіб - коли якась випадкова ознака підходить тільки для індивідів якогось типу, як фехтувальник/не фехтувальник, вони поєднуються з людиною-суб'єктом цієї науки, і ті, хто її вивчає, використовують це, а не тому що в ній всі фехтувальники, або все не фехтувальники.

Третій спосіб - коли якась випадкова ознака підходить усьому індивідууму якогось типу, але, з усім цим, він не завжди підходить йому як випад з четвертого кола, який є випадковою ознакою, що відповідає індивідуальності такого випадку. Не завжди підходить індивіду поранення пунтою, яке може бути в іншому, внутрішньому типі.

Четвертий спосіб - коли якась випадкова ознака завжди підходить всьому індивідууму одного типу, згідно зі здібністю, схильністю, але не завжди відповідно до необхідності, яка трапляється з людиною при всіх поривах, у яких вона має постійну здатність у силі, але не в безперервній дії, як рухатися та рухати інструментом, з яким він працює, в якому є постійна сила».

До того ж необхідно відзначити часто втаємничений зміст текстів середньовіччя, по-перше, тому що мертва мова «латина» була мовою науковців, та навіть її статус «мертвої» визначав втрати живої мови Римської імперії як моделі, з іншого боку ця мова стала мовою сфери науки, смислів, як платонівський світ ідей. До того ж і в латині часто були ніби «свою криптографічні ключі» – надати поверхові смисли, які за глибшим розумінням визначали ефективність практики лицарів – їх прагнення до святості, визнанні наявності потойбіччя духовного.

У лицарській системі оцінювання людей зберігалася греко-перська медична система, яка через римську традицію перейшла до середньовіччя. Мова йде про фізичне визначення людей за гуморами, «соками життя», а саме, визначення людей як сангвініків, холериків, флегматиків та меланхоліків.

Значення лицарської системи оцінювання та ідентифікації злочинців

Така складна система оцінювання людей потребувала методів розвитку пам'яті, саме тому використовувалися дослідження фізичних характеристик злочинця, що актуалізувало розвиток фізіогномоніки (пізніше фізіономіки) Джамбатіста делла Порта, Йоганна Лафатера та френології на початку Франца Йозефа Галля, ці питання ми розглянули раніше.

Середньовічна латентна кримінологія (латентна, тому що ще не стала цілісним предметом дослідження) була суттєвою частиною юстиції того часу потребувала гуманізації, подолання методів тортур та псевдораціональних атрибутів. Ці зміни відбувалися під час формування національних держав, з принципом «законного права на насилля лише у держави», права як впровадження принципу справедливості, зменшення озброєності населення, переведення акценту уваги з науки меча до наук економіки, права, політики. Ці

зміни визначили перехід до наступного етапу розвитку кримінології. Нижче наведу класифікації етапів розвитку кримінології.

Література до Розділу III

- «Каролина»: Уголовно-судебное уложение Карла V / Пер. с средневерхнегерм. С.Я. Булатова. Астана: Идеал, 2010. 160 с.
- Кароліна // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К М. 792 с.
- Лоза Т. Історичний розвиток правового регулювання експертної діяльності в кримінальному процесі (Historical Development of Legal Regulation of Expert Activities in Criminal Process). *Traektoriâ Nauki = Path of Science*. 2020. Vol. 6, № 4. P. 1010–1017.
- Прайсман, Леонид Григорьевич. *Дело Дрейфуса*. Иерусалим, Кахоль-Лаван, 1987. 149 с., https://vtoraya-literatura.com/publ_1366.html.
- Arnold, Benjamin. *German knighthood, 1050-1300*. Oxford, Clarendon Press, 1985. 308 p.
- Burr, George L., editor. *The Witch Persecutions, in Translations and Reprints from the Original Sources of European History*. vol. vol.3, no. 4., Philadelphia, PA., University of Pennsylvania History Department, 1896., <https://ia800909.us.archive.org/10/items/translationsrepr1896univ/translationsrepr1896univ.pdf>.
- Downs, James Claude Upshaw. "Coroner and Medical Examiner." *Handbook of Death and Dying ed. by Clifton D. Bryant. Vol. 2: THE RESPONSE TO DEATH*, Sage Publications, Inc., Thousand Oaks, California, London , New Delhi, 2003, pp. 909-916.
- Fräle, Barbara. *The Templars: The Secret History Revealed*. New York, Arcade Pub., 2009. 232 p.
- Hayden Michael J. Prosecuting Crime in the Renaissance: England, Germany, France by John H. Langbein (review) *The Canadian Historical Review*. University of Toronto Press. Volume 57, Number 3, September 1976. pp. 342-343
- Institoris, Heinrich, and Jakob Sprenger. *The Malleus Maleficarum of Kramer and Sprenger*. New York, Dover, 1971. xiv, 277 p.
- Keyser Karls des fünfften: vnnd des heylichen Römischen Reichs peinlich gericht's ordnung — Wikisource. URL : https://de.wikisource.org/wiki/Keyser_Karls_des_fünfften:_vnnd_des_heylichen_Römischen_Reichs_peinlich_gerichts_ordnung
- L'Affaire Dreyfus, expression de l'antisémitisme. 05.08.2023, <http://gallica.bnf.fr/themes/PolXVIIIr.htm>.
- Levinson, Hugh. "A Dark Lie through the Ages." *BBC News*, 23 January 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/3420595.stm.
- Langbein, John H. *Prosecuting crime in the Renaissance*. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1974.. 321 p.

- Longhurst, John Edward. *The Age of Torquemada*. Sandoval, NM, Coronado Press, 1962. 170 p.
- Mather, Cotton. *Memorable Providences, Relating to Witchcrafts and Possessions Printed at Boston in N. England by R.P. McNamara, J., Morton, 2007. Cracking the BTK Case. The RCMP Gazette 69 (1). 1689, <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A50139.0001.001?rgn=main;view=fulltext>. Accessed 05 08 2023.*
- Moriarty, Jane Campbell. "Wonders of the Invisible World: Prosecutorial Syndrome and Profile Evidence in the Salem Witchcraft Trials." *Vermont Law Review*, vol. 26, Issue 1 (Fall 2001), pp. 43-100.
- Murav, Harriet. "The Beilis Ritual Murder Trial and the Culture of Apocalypse Author(s): Harriet Murav." *Cardozo Studies in Law and Literature*, vol. 12, No. 2, Autumn - Winter, 2000, pp. 243-263.
- Perkins, William. *A Discourse of the Damned Art of Witchcraft, So Farre forth as it is revealed in the Scriptures, and manifest by true experience*. Cambridge, Printed by Cantrell Legge, Printer to the Universitie of Cambridge, 1618, https://digital.library.cornell.edu/?utf8=%E2%9C%93&f%5Bcollection_tesim%5D%5B%5D=Digital+Witchcraft+Collection&per_page=50&q=Perkins%2C+W.%2C+1613.+A+Discourse+of+the+Damned+Art+of+Witchcraft%3B+So+Farre.+Universitie+of+Cambridge%2C+Cambridge%2C+MA&search.
- Trabsky, Marc. "The Coronal Manual and the Bureaucratic Logic of the Coroner's Office." *International Journal of Law in Context*, vol. 12 (2), 2016, 195–209. doi:10.1017/S1744552316000069. S2CID 148552738.
- Smith, Caroline Laura. *Medieval legal records as sources for modern historians : coroners and their records in Hampshire and Wiltshire, 1327-1399*. University of Southampton, Doctoral Thesis., 1995. 306 p., <https://eprints.soton.ac.uk/459279/1/165095.pd>.
- Turvey, Brent E. *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. Edited by Brent E. Turvey, 4th ed., AMSTERDAM, BOSTON, HEIDELBERG, LONDON, NEW YORK, OXFORD, PARIS, SAN DIEGO, SAN FRANCISCO, SINGAPORE, SYDNEY, TOKYO, Elsevier Science, 2011. 728 p.
- Wilson, James. *COLLECTED WORKS OF James Wilson / Edited by Kermit L. Hall and Mark David Hall with an Introduction by Kermit L. Hall and a Bibliographical Essay by Mark David Hall. Collected by Maynard Garrison VOLUME 2*. Indianapolis, Liberty Fund, 2007. 1262 p.

РОЗДІЛ IV

ІСТОРІЯ КРИМІНОЛОГІЇ ТА ПРОФАЙЛІНГ

Розглянемо етапи розвитку кримінології для того, щоб мати базову рекогносцировку результату роботи кримінологів в цілому, і профайлерів зокрема, у генезі та формуванні цього напрямку. Разом з тим наша основна оптика розгляду історії кримінології та профайлінгу сфокусована на науковому підході до профайлінгу, пошуку основних закономірностей, які вплинули на подальший розвиток теми, яку ми розглядаємо.

Активний поштовх відносно профайлінгу відбувся на третьому етапі розвитку кримінології і це відбулося за певних причин. Гуманістично обґрунтований відхід від середньовічної системи юстиції та осмислення “класичного напрямку кримінології”, як формування основ правової держави, яка вже заснована не на сакралізації влади, а на нормах національних держав після антимонархічних революцій, що виводили на арену історії клас буржуазії або капіталістів, людей підприємницьких, активних, що прагнули діяти часто в екстремальних умовах. Національні держави формувалися як загальні правила і правові норми для всій соціальних страт та класів держави, де узаконене насилля, належало лише державі, а в випадках його слабкості переходило громадянському суспільству.

Тому центрами дизайну національних держав були міста, після руйнування хвилями революцій монархій або формування обмежень для монархій, що залишалися. Міста з системою самоврядування, глобальні корпоративні об'єднання, такі як Ост та Вест-Індські компанії (Голландії, Британії, Франції, Італії), купецькі об'єднання німецьких міст стали основними двигунами реформ юстиції та формування відповідних політичних та правових систем. Але захист цієї системи та боротьба з порушниками права, як і раніше була у центрі юстиції, яку реформували вже на інших принципах. Класичний напрям кримінології осмислював принципи нової системи у національних державах, і це є другим етапом.

Третій етап розвитку визначений “Новою школою”, яка робила пошук практично орієнтованих наукових методів у кримінології. Саме тому вже на цьому етапі ми бачимо багато досліджень, які визначали латентний або протопрофайлінговий етап розвитку. Наприкінці XIX століття при формуванні наукових дисциплін задля національних держав сформувалася “Нова школа кримінології”, яка зробила прорив у дослідженнях, проблематиці та інституціоналізації кримінології як науки, а також інституцій підготовки, професіоналізації кримінологів та підвищення її ефективності в розслідуваннях.

Пізніше ця новація у різних державах стала інновацій, впровадженням наукових принципів у практику національних держав та формування своїх національних кримінологічних шкіл.

Сучасний світ ставить питання цифровізації та розумних (смарт) технологій, наприклад, впровадження інформаційних технологій (ІТ) та технологій штучного інтелекту, саме ці тенденції визначають сучасний етап та майбутній розвиток кримінології.

Етапи розвитку кримінології (за дослідженням Лепського М., 2021)

1. Середньовічна юстиція (з практикою розслідування, у тому числі тортурами).

2. «Класичний напрям кримінології», представниками цього напрямку були А. Кетле, Ч. Беккарія, І. Бентам, Р. Оуен. Зокрема, Адольф Кетле (1796-1874) у своїй книзі «Про людину і розвиток її здібностей або досвід соціальної фізики» (1835) доводив, що злочинність, є соціальним процесом і пов'язана з розвитком суспільства, його сталості.

3. «Нова школа кримінології» має початок з праць Чезаре Ломброзо. Первістком у дослідженнях клінічної кримінології був Чезаре Ломброзо, який почав застосовувати щодо злочинців найбільш розвинені методики для свого часу – спочатку антропологічні методи й психології, що формувалася на першому етапі, після, на другому етапі, він прийшов до соціології злочинності та кримінології. Правда в кримінологічній літературі заведено критикувати його доступні або перекладені роботи, найчастіше роботу «Злочинна людина» 1876 року – написану на етапі антропологічних досліджень автора і таку, що раніше вважається головним твором Ч. Ломброзо.

4. Формування «Загальної теорії кримінології» та спеціальних кримінологічних досліджень і дисциплін (30-80 рр. XX ст.), національні кримінологічні школи.

5. Впровадження диджиталізації, роботизації та штучного інтелекту у кримінологічні дослідження (перші спроби системної комп'ютеризації кримінології відбулися у 90-і р. XX ст. – на сучасному етапі це диджиталізація і впровадження штучного інтелекту).

Значення робіт Чезаре Ломброзо

Чезаре Ломброзо під час створення «Нової школи» кримінології розкрив поле для дослідження кримінологів, створив інституційний простір для міжнародного обговорення нагальних проблем теорії кримінальної антропології, соціології та психології криміналу, теорії кримінології, клінічних та психіатричних досліджень злочинності та пошук власного міждисциплінарного методу.

Серед заслуг Ч. Ломброзо основними є, по-перше, заснування кримінології як науки, по-друге, великий масив емпіричних і клінічних досліджень; по-третє, динаміка досліджень від фізичних якостей індивіда до соціальних умов і характеристик особистості; по-четверте, Ч. Ломброзо був фундатором соціології злочину, виділив різні категорії злочинців і рівні їх небезпеки для суспільства, встановив залежність злочинів від біотичних і соціальних умов, сезонності й клімату в статистиці; по-п'яте, він заснував наукову школу кримінології.

Його наукові висновки ґрунтуються на вивченні 383 черепів померлих, 3 839 черепів живих людей; всього їм обстежено й опитано 26 886 злочинців, які

порівнювалися з 25 447 студентами, солдатами й іншими добропорядними громадянами. До того ж Ломброзо вивчав не тільки сучасників, але і досліджував черепа середньовічних злочинців у розкриті та дослідженні їх поховання.

Чезаре Ломброзо

Рафаеле Гарофало

Енріко Феррі

Густав Ашаффенбург

Опонувати Ч. Ломброзо став Густав Ашаффенбург (1866-1944) в книзі «Злочин і боротьба з ним» (1907), професор Гельдельберзького університету,

який структурував роботу в трьох розділах: соціальні причини злочину, індивідуальні причини злочину і боротьба зі злочинами, де проаналізував і визначив значення соціально-економічних чинників, культури впливу змінених станів (алкоголізму, наркоманії, ігри й інших чинників) й індивідуально-спадкових факторів при формуванні злочинної поведінки.

Багато криміналістів з часів Ломброзо робили аналогічні спроби класифікувати та маркувати злочинців і потенційних злочинців на основі інтелекту, раси, спадковості, бідності та інших біологічних факторів чи факторів навколишнього середовища. Серед них є теоретики статури. 1914 року американський аналітик персонажів Джеральд Фосброук опублікував перше видання своєї роботи «Читання характеру за допомогою аналізу рис». У ній він стверджував таке (Fosbroke, 1938, р. XX):

«У міру того, як ростуть наші тіла та уми, дорослішають і риси нашого характеру. У міру того, як формуються наші характери, розвиваються наші особистості, на них значною мірою написана історія про те, які ми є, сильні чи слабкі для тих, хто хоче читати. Наші особистості буквально створені нами самими. Природа не суперечить і не бреше. Те, що ми є, відображаємо в наших структурах».

Робота Фосбрука ґрунтувалася, за його власним ствердженням, на «тридцяти роках спостережень та досліджень» (Fosbroke, 1938, р. XX). Фосброук вважав, що вивчення фізичних рис людини дозволить виявити його чи її характер.

*Психолог, психіатр,
засновник теорії типології
темпераментів у зв'язку з
тілесною статуєю людини.*

Ернст Кречмер
08.10.1888 — 09.02.1964

Його робота була проілюстрована прекрасними малюнками Карла Бонена. Ця френологічна робота продовжувала дослідження зон Галля, але надавала візуальне обґрунтування типів людей, їх проявів, праця Фостера була корисна і в ідентифікації та створенні словесного портрета людини, її ментальних ознак.

Німецький криміналіст **Ернст Кречмер** своїми дослідженнями глибоко просунувся у сфері прогнозування. Він припустив, що існує високий рівень кореляції між статурою, типом особистості та кримінальним потенціалом. У 1955 році Кречмер припустив, що існує чотири основні типи статури, ґрунтуючись на непідтвердженому дослідженні 4414 випадків. Типи були такими (Бернард і Волд, 1986, стор. 57-58):

- **лептосомний або астенічний**. Ті, хто високі та худі. Пов'язаний з дрібною крадіжкою та шахрайством.
- **спортивний**. Ті, хто має добре розвинена мускулатура. Пов'язаний із насильницькими злочинами.
- **пікнік**. Ті, хто невисокі та товсті. Найчастіше пов'язані зі злочинами обману та шахрайства, але іноді корелюють із насильницькими злочинами.
- **диспластичний або змішаний**. Ті, хто підходить до декількох типів статури. Пов'язані зі злочинами проти порядності та моральності, і навіть зі злочинами насильницького характеру.

Однак теорії Кречмера вважалися надзвичайно сумнівними, тому що він ніколи не розкривав своїх досліджень і не проводилося жодних конкретних порівнянь із незлочинним населенням. Коротко кажучи, він не став би представляти свої результати для будь-якої експертної оцінки, і його підхід був явно ненауковим. У результаті багато хто стверджував, що теорії, породжені його відкриттями, були нічим іншим, як необґрунтованим висновком і кореляцією, що маскується під науку.

Але цю теорію Кречмера використовує профайлер Роберт К. Ресслер.

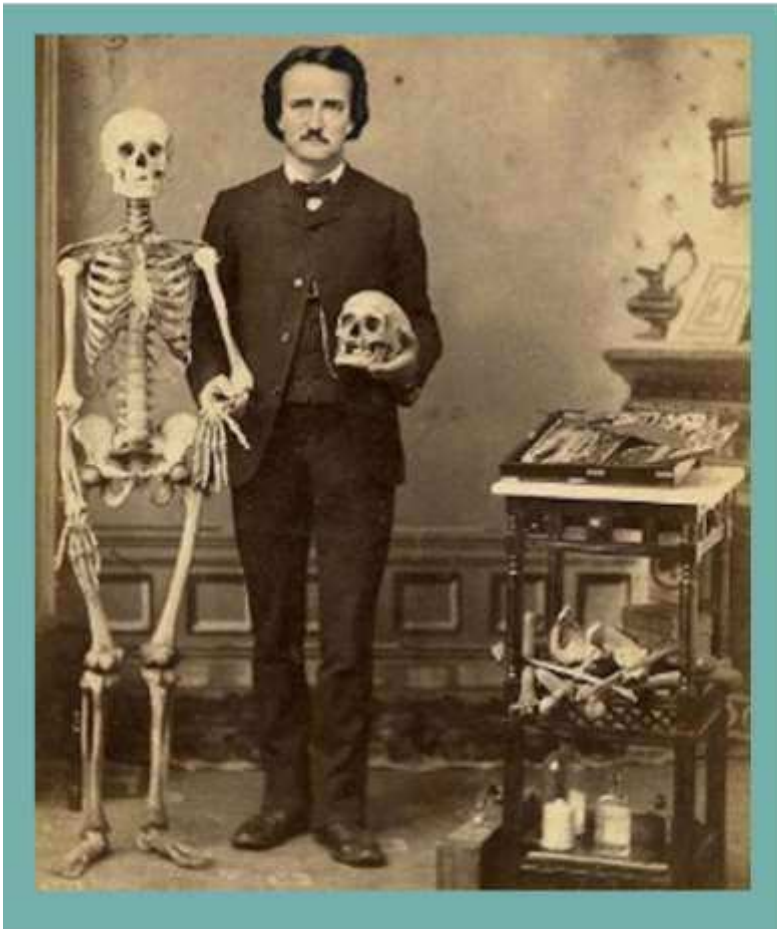
Письменники та профайлінг у розслідуванні справ XIX-XX ст.

Едгар Алан По

Моду на кримінологію як мистецтво дедукції вперше запропонував Едгар Алан По (19 січня 1809 р. Бостон, США — 7 жовтня 1849 р., Балтимор, США), один з засновників таких жанрів як фантастика, детектив, хорор (жанр страшного оповідання), короткого оповідання. Вперше саме він запропонував читачам детективну трилогію з тим самим героєм. Для більшості людей Едгар Алан По відомий як американський письменник, поет, критик, журналіст, редактор. Навколо нього, його життя та смерті й зараз багато містифікацій, як і дискусій навколо його залежності від алкоголю.

Детективні оповідання Едгара По представляють трилогію про розслідування Огюста Дюпена – «Вбивство на вулиці Морґ», «Таємницею Марі Роже» та «Викрадений лист». Вважається, що «Вбивство на вулиці Морґ» є першим детективним твором в історії літератури. Вважають що образ детектива Огюста Дюпена став прообразом Шерлока Холмса. Аналітик Дюпен починав

розслідування жорстокого вбивства двох жінок на вулиці Морґ. Знавці творчості Едгара Алана По відзначають майстерність не тільки аналітики, поетики, а й знання психології та криптографії у творах майстра.

Засновник моди на кримінологію як мистецтво дедукції, один з засновників таких жанрів як фантастика та детектив та хорор (страшного оповідання), короткого оповідання, детективної трилогії.

Едгар Алан По
19.01.1809 – 07.10.1849

Але взірцем для наслідування для детективів стало оповідання «Викрадений лист». Сюжет розгортається навколо крадіжки листа молодій особі з її вітальні, в ньому міститься інформація, що її компрометує. Інтриган міністр Д. шантажує дівчину. Її спасителем стає витончений аналітик та психолог Огюст Дюпен, який блискуче розслідує цю справу, яку не змогли розкрити команда префекта поліції. Саме у цьому творі автор надав напрям аналітики розслідування та взаємозв'язок характеру міністра Д., його стилю мислення та тактики дій відносно поліції. Не менш цікавим є невдалий результат поліції, яка використовує на той час сучасні методи розшуку, але не враховує стиль мислення злочинця, його профіль, тому зазнають невдачі.

«Таємниця Марі Роже» також привернула увагу публіки. Детектив досліджує вбивство молодій дівчині Марі Роже, знайденої на березі річки. Прототипом для Едгара Алана По було реальне вбивство Мері Сесилії Роджерс.

Едгар Алан По підняв низку дуже важливих для кримінології питань саме в оповіданні «Викрадений лист» (надаємо український переклад Р.І. Доценко, 1992., докладніше див. у додатку (По, 2000-2023)):

1. Перше питання про обмеженість сучасних для нього методів розслідування. «Паризька поліція ... по-своєму дуже вправна. Вона наполеглива, винахідлива, хитра і в межах своїх обов'язків досить досвідчена. Тож-бо коли

префект докладно розповів нам, як він проводив пошуки в будинку міністра, я не мав ані крихти сумніву, що зроблено це було так, як слід,— звісно, якщо дотримуватись певного методу роботи».

Це питання про межі обов'язків та межі методу відносно розслідування, це разом з тим питання кругозору слідчого, які може працювати не шаблонно (які навіть можуть доведені до досконалості), а мати творчість та можливість збільшувати «оптику» розслідування.

2. Другою важливою темою стала відповідність методів, «їх придатності для конкретної справи», оскільки іноді відбувається створення «прокрустового ложа» методу – куди силоміць втискають свої дії («або занадто глибоко або занадто поверхово»).

Тут мова йшла про принцип відповідності, який персонаж Алана Едгара По приводить на прикладі хлопчика-«щасливця», що всіх переграє у «чіт або лишку», він визначав через спостережливість та оцінку кмітливості супротивника та логіку його наступного ходу (хитрування), через ототожнення свого інтелекту з інтелектом супротивника. "Коли мені треба збагнути, наскільки людина розумна чи дурна, добра чи лиха, про що вона думає, я силкуюся надати своєму обличчю такого самого виразу, як у неї, а тоді чекаю, щоб уже й думки та почуття з'явилися в мене теж такі самі". Хлопцеві слова засвідчують ту істину, що лежить в основі усієї позірної глибини, приписуваної Ларошфуко, Лабрюєру, Макіавеллі й Кампанеллі». Цей приклад є відбиття інтелектуального профайлінгу супротивника.

3. Алан Едгар По поставив питання про помилки у розслідуванні при відсутності профайлінгу. «Префект і його підлеглі часто припускаються помилок тому, що, по-перше, не роблять цього ототожнення, а по-друге, дуже приблизно оцінюють або й зовсім нехтують супротивників інтелект. Вони зважають лише на своє власне розуміння винахідливості й, розшукуючи якусь річ, враховують лише те, як вони самі ховали б її при потребі. Оскільки їхні уявлення про винахідливість збігаються з аналогічними уявленнями загалом — вони мають рацію; але коли злочинець хитрий на свій власний лад, вони перед ним безпорадні».

Ми тут бачимо саме порушення принципу об'єктивності в оцінці супротивника, застосування власної суб'єктивності, що веде до краху розслідування.

4. Скоріше за все саме у цьому оповіданні вперше було поставлене питання про специфіку математичного (основна категорія – цифра) та образного (основна категорія – образ) мислення та суспільні забобони відносно них.

«Математика — це наука про форму й кількість; математичне мислення — це просто логіка, прикладена до спостережень над формою і кількістю. Навіть істини так званої чистої алгебри не є абстрактні або універсальні: хто дотримується такої думки, той дуже помиляється. І ця помилка така очевидна, що мене дивує, як вона могла стати загальноприйнятою. Математичні аксіоми не мають універсальної істинності. Справедливе щодо форми й кількості часто-густо стає абсурдом, якщо його прикласти, скажімо, до моральності.

Твердження, що сума доданків дорівнює цілому, коли йдеться про моральність, найчастіше буває хибне».

У той час мало хто пробував доводити переваги логіки, а також гуманітарного знання, оскільки образом науковості була математика (а вона на думку автора є наукою про форму й кількість), лише логіка може працювати з протилежним – змістом та якістю, й саме в людських, гуманітарних питаннях у математики все погано. Оскільки гуманітаристика не вписується у формальний та кількісний аналіз. Не можливо кількісно та формально визначити творчість та тренованість розуму, сміливість, рішучість та інше.

«Чимало інших математичних істин також істинні тільки в межах відношення. Але математик силою звички міркує з погляду своїх обмежених істин так, немовби вони завжди й усюди слухні,— і широкий світ, до речі, такими їх і вважає. Брайант у своїй вельми вченій "Міфології" наводить аналогічне джерело помилок, коли каже, що "хоча ми й не віримо в поганські байки, проте раз у раз забуваємось і посилаємось на них, наче на реальні факти". Що ж до алгебраїстів, які є справжнісінькими поганами, то вони у свої "поганські байки" вірять і посилаються на них не так через забудькуватість, як через незбагненне завихрення в мозку».

Головний персонаж також стверджує обмеженість образного мислення, що тяжіє до міфології. Обмеження поетичного (міфологічного) та математичного мислення автор розглядає як джерело помилок, що потребує застосування логіки, смисл має примирити формальне з міфологічним у мисленні.

5. Не менш важливим, на мою думку, є розгляд методу аналогій, до якого звертається автор, у розгляді перенесення знання фізичного, матеріального світу до метафізичного нематеріального світу, він наводить приклади таких процесів як «інерція» та «імпульс». «У матеріальному світі безліч виразних аналогій зі світом нематеріальним, і це надає певної правдоподібності твердженню риторики, що метафора чи уподібнення можуть не тільки приоздоблювати опис, а й посилювати доведення. Приміром, принцип *vis inertiae* (Сила інерції (латин.) відіграє, здається, однакову роль і у фізиці, і в метафізиці. Як у фізиці має слухність твердження, що великому тілу важче надати руху, ніж малому, і його *momentum* (Імпульс (латин.) пропорційний до цієї важкості, так само і в метафізиці є слухним, що дужче розвинений інтелект, хоч і сильніший, наполегливіший, енергійніший за всякий інший, зрушити можна тільки з більшими зусиллями, і діє він на початку, поки збудеться сумнівів, куди млявіше».

Він запропонував впровадження фізики до інтелектуальних характеристик злочинця, як аналогії важкості до інтелектуально розвинутого інтелекту, де інерцією перестають сумніви у рішеннях.

Криптологічні вправи засновника жанру детективу зробили розслідування захопливими та додали у слідчі методи уяву та творчість у співвідношенні злочину, методу розслідування та профілю інтелекту у злочинця.

Сер Артур Конан Дойл

Артур Конан Дойл народився в Единбурзі 22 травня 1859 року. Він здобув єзуїтську освіту та продовжив вивчати медицину в Медичній школі Единбурзького університету під керівництвом доктора Джозефа Белла у 1877 році. У 1886 році Конан Дойл ділив свій час між медичною практикою і написанням першої розповіді, що започаткувала вигадану кар'єру Шерлока Холмса, «Етюд у багряних тонах», опублікованого в 1887 році (Дойл, 2000-2023).

*Лікар, шотландський
англомовний письменник,
засновник літературного
обґрунтування дедуктивного
методу, архітектор концепції
перегляду справ після
винесення обвинувального
вироку.*

**Сер Артур Конан
Дойл
1859–1930**

«Я вже пояснював вам, що химерні обставини скоріше допомагають, ніж перешкоджають у нашій справі. Розв'язуючи такі загадки, неодмінно слід уміти відтворювати події у зворотному напрямку. Це дуже корисна здатність, і її легко набути, але тепер у ній чомусь мало вправляються. В буденному житті корисніше думати наперед, тож усілякі інші міркування тепер не в пошані. На п'ятдесят осіб, що міркують синтетично, припадає лише одна, що здатна міркувати аналітично.

— Правду кажучи, — мовив я, — щось я не дуже розумію вас.

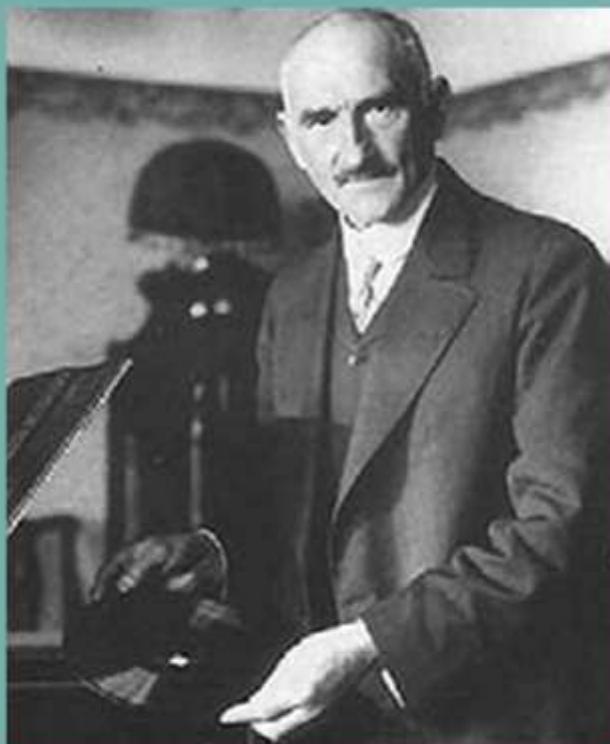
— Отож-бо й воно. Спробую пояснити зрозуміліше. Більшість людей, якщо ви перелічите їм події одну за одною, передбачать їхній результат. Вони можуть подумки зіставити їх і зробити висновок, що саме має відбутися. Але мало хто, знаючи результати, здатен до розумової праці, що надасть змогу простежити, які ж причини призвели до цього результату. Оцю здатність я й

називаю відтворенням подій у зворотному напрямку, чи аналітичним міркуванням».

«Подібно до інших мистецтв, Науку Дедукції та Аналізу можна освоїти лише шляхом довгого і терплячого вивчення, і життя не досить довге, щоб дозволити будь-якому смертному досягти в ньому найвищої можливої досконалості».

Суд над Джорджем Ідалджі

Оскар Слейтер у своєму будинку

(В українському перекладі наданий більш довільний переклад першої фрази, а саме «Як і всі інші мистецтва, мистецтво робити висновки досягається тривалою, старанною працею, але життя надто коротке, тож жоден смертний не може досягти тут повної досконалості». Це переклад не передає точну думку автора, тому ми надаємо власний переклад цього речення з першоджерела. Далі ми надаємо текст українського перекладу). Перш ніж звернутися до морального та розумового аспектів цієї справи, що являють собою найбільші труднощі, дослідник має почати з розв'язання дещо простіших загадок. Нехай він, поглянувши на першу-ліпшу людину, навчиться одразу визначати її минуле та фах. Спочатку це здаватиметься дитинним, але такі вправи загострюють увагу і вчать, як і на що слід її звертати. За нігтями людини, за рукавами її піджака, за черевиками, за колінами штанів, за мозолями на великому і вказівному пальцях, за виразом обличчя й манжетами сорочки — за кожною з цих дрібниць можна визначити її професію. І немає жодного сумніву, що все це вкупі підкаже обізнаному спостерігачеві потрібні висновки".

Робота сера Артура Конан Дойля з вигаданою боротьбою зі злочинністю не просто розважала та надихала інших, хоча цього було б достатньо, щоб назавжди вплинути на кримінологію, зокрема на реконструкцію злочинів та кримінальне профілювання; це також мало практичне застосування у своїй роботі окрім письменництва і медицини. Конан Дойл, про якого часто забувають той факт, що він був головним **архітектором концепції перегляду справ після винесення обвинувального вироку** на початку ХХ ст. і твердо вірив у скасування судових помилок.

Класичними стали випадки з Джорджем Ідалджі та з Оскаром Слейтером, які коштували Конан Дойлу багато нервів та вольових зусиль довести ці справи до повторного перегляду.

Випадок з Джорджем Ідалджі – ситуація з індієм, якого помилково засудили за нанесення каліцтв і вбивство овець, корів та коней. У 1903 році хтось завдав довгих неглибоких порізів тваринам у районі Грейт-Уайрлі у Сполученому Королівстві під покровом ночі, внаслідок чого вони стікали кров'ю. У поліцію були написані анонімні знущальні листи, в яких злочинцем було названо Джорджа Ідалджі, місцевого адвоката з Індії. Ідалджі був заарештований і відбувся суд. Ідалджі був визнаний винним і його засудили до семи років ув'язнення. Проте громадськість обурилася тим, що було допущено несправедливість і що Ідалджі підставили з расових причин.

В 1906 сер Артур Конан Дойл дізнався про справу Ідалджі і був глибоко стурбований обставинами осуду; він розпочав самостійне вивчення фактів. Коли судово-медичні докази та контекст злочинів вказували на причетність Ідалджі, Конан Дойл вирішив просвітити громадськість про упередженість. Британський уряд звернув на це увагу («Справа Джорджа Ідалджі», 2005).

«Коли він переглядав факти, Конан Дойлу дійшов висновку, що докази невинуватості незаперечні. Ідалджі був невинний. Закривавлені бритви, знайдені в будинку Ідалджі, пізніше виявилися просто іржавими бритвами. Експерт із почерку, який показав, що почерк Ідалджі збігався з почерком у глузлих листах, виявив, що припустився серйозної помилки в іншій справі, внаслідок чого невинну людину було засуджено. Бруд на чоботях Джорджа був іншого типу, ніж на полі, де було завдано останнього каліцтва. Вбивства та листи продовжилися після того, як Ідалджі постав перед судом.

А потім був останній доказ, який зібрав Конан Дойл. Докази, які він побачив за одну мить, коли вперше побачив Джорджа Ідалджі. Конан Дойл заявив: «Він прийшов до мене в готель за попереднім записом, але я затримався і він проводив час, читаючи газету. Я впізнав свою людину по його темному обличчю, тому встав і подивився на нього. Він тримав папір близько до очей і скоріше вбік, доводячи не лише високий ступінь міопії, а й виражений астигматизм. Ідея про те, що така людина прочісує поля вночі й нападає на худобу, уникаючи при цьому поліції, що спостерігає, була смішною. ... У єдиному фізичному дефекті полягала моральна впевненість у його невинності».

Конан Дойл написав серію статей для Daily Telegraph про справу Ідалджі. Він докладно все виклав. Ці статті привернули увагу громадськості та британського уряду. На той час не було процедури повторного судового розгляду, тому було проведено закрите засідання Комітету для розгляду цього питання. Навесні 1907 року комітет вирішив, що Ідалджі невинний у каліцтвах, проте визнав його винним у написанні анонімних листів.

Конан Дойл вважав усе це меншим, а ніж визнання невинності за всіма пунктами обвинувачення, судовою помилкою, проте це рішення мало велике значення для Ідалджі. Юридична спільнота повторно прийняла його. Ідалджі знову зміг працювати адвокатом. Важливо відзначити, що це відбулося внаслідок розслідування Конан Дойла.

Апеляційний суд у кримінальних справах було створено у 1907 році. Таким чином, Конан Дойл не лише допоміг Джорджу Ідалджі, його робота допомогла знайти спосіб виправити інші судові помилки. Слід пам'ятати, що коли він виявив ймовірного винуватця злочинів (школяра та підмайстра м'ясника) і дав про це знати, Конан Дойл почав отримувати анонімні листи з погрозами.

Крім того, група, яка зрештою була призначена для розслідування нових доказів Конан Дойла у справі Ідалджі, складалася з трьох уповноважених, один із яких був двоюрідним братом початкового провідного слідчого. Конан Дойл був обурений їхнім наклепом на Ідалджі та їхньою змовою для захисту репутації один одного, навіть коли він був змушений вибачитися за провину, яку він явно не робив. Причетність Конан Дойла до справи Ідалджі, м'яко кажучи, його більш ніж втомила.

(Fox, 2018, pp. 150- 158; Heydt. 1998)

Справа Оскара Слейтера

У 1909 році німця, на ім'я Оскар Слейтер судили та засудили в Единбурзі за вбивство молотком літньої жінки, на ім'я Меріон Гілкріст роком раніше. Гілкріст була забита до смерті, її особисті документи були перериті, а діамантова брошка вкрадена. Цей випадок також привернув увагу Конан Дойла і він знову був змушений досліджувати його. Те, що він дізнався, не вимагало довгих висновків, тільки спостереження та силу невтомної публічності («Справа Оскара Слейтера», 2005).

Хоча у Слейтера справді був невеликий молоток, він був недостатньо великим, щоб завдати тих ран, які отримала міс Гілкріст. Конан Дойл заявив, що судмедексперт на місці злочину заявив, що знаряддям вбивства, мабуть, був великий стілець, з якого капала кров. Конан Дойл також дійшов висновку, що міс Гілкріст сама відчинила двері своєму вбивці. Він припустив, що вона знала вбивцю. Попри те, що міс Гілкріст та Оскар Слейтер жили поруч один з одним, вони ніколи не зустрічалися. У 1914 році було більше закликів до повторного судового розгляду. З'явилися нові докази. Було знайдено ще одного свідка, який міг підтвердити місцеперебування Слейтера під час злочину. Крім того, стало відомо, що перед тим, як Хелен Лембі [єдина служниця Гілкріста] назвала Слейтера людиною, яку вона бачила в коридорі в день вбивства, вона дала поліції інше ім'я.

На цьому справа, мабуть, і закінчилася б у 1914 році, але у 1925 році з в'язниці Пітерхед контрабандою було вивезено послання від Оскара Слейтера, безпосередньо адресоване Конан Дойлю. У ньому він благав Конан Дойла не забувати його справу і також зробити останню спробу звільнити його. Натхненний, Конан Дойл знову розпочав лобіювання,

написавши всім, кого він знав, у засобах масової інформації та в уряді. У результаті відновленого інтересу журналіст-розслідувач із Глазго на ім'я Вільям Парк опублікував книгу про цю справу, яка довела громадський інтерес до справи Слейтера до апогею. Історія була у кожній газеті.

Це справа була завершена у 1927 році після спілкування з Конан Дойлом державний секретар Шотландії наказав звільнити Оскара Слейтера. У результаті апеляція була задоволена.

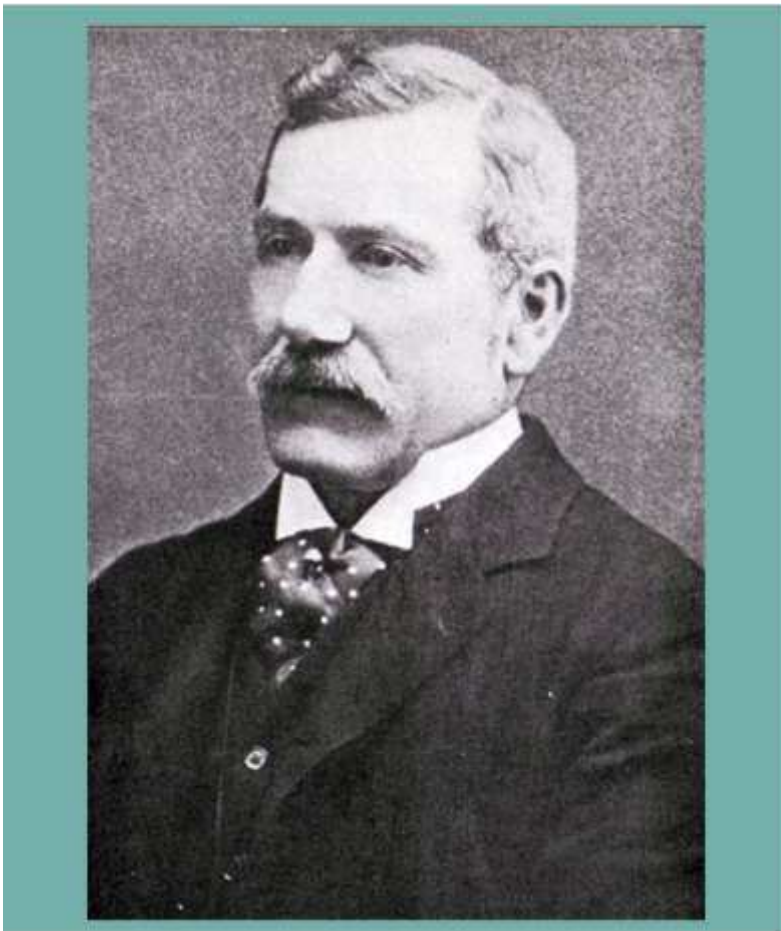
(Booth, 1997; Doyle, 1912)

Як писав метр детективного жанру у словах Шерлока Холмса у творі «Мідяні буки»: «Якщо я прошу вас віддати належне моєму мистецтву, то це зовсім не стосується мене особисто, воно поза мною. Злочин – річ буденна. Логіка – річ рідкісна. Саме на логіці, а не на злочині вам слід би зосередитись».

Кримінологічні спостереження та профілювання перевірялося фактами, іноді не очевидними, а Конан Дойл був не тільки автором детективних оповідань, а й детективом, який сам розслідував за дедуктивною системою «Шерлока Холмса» він мав хист досліджувати як аналітично, так і дедуктивно з кінця, з результату (сукупності доведених фактів).

Кримінологи-слідчі та криміналісти XIX-XXст.

Томас Бонд

*Англійський хірург,
у Британії його вважають
першим спеціалістом із
профілювання злочинців,
відомий своїми висновками
відносно сумнозвісних
вбивств Джека Різника
(Потрошителя).*

Томас Бонд
07.10.1841 — 04.06.1901

Томас Бонд народився 7 жовтня 1841 р. Місце народження: Сомерсет; Дата смерті: 4 червня 1901 р. Він був англійським хірургом, якого у Британії вважають першим спеціалістом із профілювання злочинців. Найбільша його популярність була пов'язана з його висновками відносно сумнозвісних вбивств Джека Різника (Потрошителя) у 1888 році.

JUNE 15, 1901.]

OBITUARY.

[THE BRITISH MEDICAL JOURNAL 1523]

OBITUARY.

THOMAS BOND, M.B., B.S.LOND., F.R.C.S.ENG.,
Consulting Surgeon to Westminster Hospital; Surgeon to the A Division
Metropolitan Police.

MR. THOMAS BOND, whose tragic death on June 6th was briefly announced in our columns last week, was born at Durston Lodge, Somerset, on October 7th, 1841; he was therefore in his 60th year at the time of his death. His father was a well-known sporting farmer, who kept for some years a pack of harriers, and his son inherited to the full his father's love of the West Country and outdoor pursuits.

Thomas Bond was educated at King Edward VI's Grammar School at Taunton, and would probably have followed in his father's footsteps had it not been for one of those unexpected circumstances which so often change the entire course of a man's life. In 1856 he went to Southampton to stay with his maternal uncle, Dr. Edwin Hearne. The day after his arrival a railway accident occurred at Bishopstoke Station, and the youth accompanied his uncle to the scene of the disaster and rendered valuable assistance in treating the injured passengers. This proved to be the turning-point in his career, and thenceforth he set to work to prepare himself for the medical profession. He laid a good foundation by being apprenticed to his uncle, Dr. Hearne, and it was at this period of his life that he doubtless acquired much of the skill he afterwards evinced in the management of his practice.

In 1860 he passed the Matriculation Examination of the University and the following year he entered the Medical School of King's College. After obtaining the diploma of M.R.C.S. in 1864 he was appointed House Surgeon at King's College Hospital and in 1865 he passed the M.B. Examination of the London University. When the Austro-Prussian war broke out he received an appointment as Surgeon in the Prussian Military Service, and at the conclusion of the war he spent some time at various Continental hospitals.

In the autumn of 1866 Mr. Bond returned to England and soon after passed the examination for the Fellowship of the Royal College of Surgeons and the Bachelor of Surgery of the University of London; at the latter he obtained the Gold Medal in Surgery. In 1867 he started practice in London; his first public appointment, and one which he held to the day of his death, was that of Surgeon to the A Division of the Metropolitan Police. In 1873 he commenced his long and intimate connection with the Westminster Hospital by being appointed Assistant Surgeon.

His disinterested action in allowing Mr. Macnamara to be placed over his head as surgeon resulted in his being left in charge of the out-patient department for twenty years; and as he was thus debarred from the opportunity of gaining a purely surgical practice, he drifted into a high-class general practice. His long residence in Westminster brought him into contact, both professionally and otherwise, with many distinguished men; but in whatever rank of life his patients were, they all received the same cheerful attendance, and, as the writer has often had the opportunity of observing, his patients were devoted to their doctor. As might have been expected after twenty years spent in seeing out-patients, Mr. Bond did not take the same position on being appointed full Surgeon as if he had had charge of wards earlier in life. This he was the first to recognise, and, with the strong common sense which was so marked a feature of his character, he gladly availed himself of the assistance of his junior colleagues in cases of exceptional difficulty.

In 1899 he resigned the post of Surgeon, and was appointed Consulting Surgeon. He was also Surgeon to the Westminster Training School for Nurses. In the Medical School attached to the Westminster Hospital, Mr. Bond rendered valuable service as Lecturer on Forensic Medicine, and the wealth of material he had at his disposal made him an ideal lecturer on this subject. This post he retained up to two years ago. While on the subject of forensic medicine, it will suffice to mention some of the leading cases in which Mr. Bond's services were retained for the Crown, to indicate his position as a medical jurist. Among these cases were those of Dr. Baddely, the Wainwright case, the Richmond murder, and the Lefroy and Lamson

cases. Mr. Bond was an admirable witness—cool, collected, and not to be intimidated by the severest cross-examination. It might be said that he was too dogmatic, but it was part of his nature to see one side of the case, and having expressed an opinion he was not to be shaken.

In addition to all his other work he was much in demand in railway cases, and at the time of his death he was Consulting Surgeon to the Great Eastern Railway and Surgeon to the Great Western Railway.

Mr. Bond was not a voluminous writer, but what he wrote was very much to the point. He contributed the article on *Railway Injuries* to Heath's *Dictionary of Surgery*. He also wrote papers on the *Diagnosis and Treatment of Primary Syphilis*, on *Gonorrhoeal Rheumatism*, and on *Accidents and Emergencies in the Hunting Field*. He had very decided views on the prevention of venereal affections, and contributed papers to the *Lancet* on the *Contagious Diseases Act*.

These facts will serve to indicate in part the varied range of Mr. Bond's professional work, but another side of his busy life must not be neglected, and that was his devotion to field sports. For more than twenty-three years he had a place first at Minehead, and afterwards at Dunster, Somerset, and hunted with the Devon and Somerset staghounds. He was a member of the Badminton Hunt, and has been heard to boast that he had hunted with forty-three packs of hounds. Hunting was his great passion, and in fact it may be considered that his death was indirectly due to it, as his illness dates from last September, when he hunted contrary to the urgent advice of his surgical attendant. Bond would think nothing of working all day and going down to Somerset by the night express, having a day's hunting, and returning to London in the evening. He was a bold and straight rider, and never seemed so much at home as in the saddle. He was one of the founders and took a keen interest in the Hunters' Improvement Society, and served on many of the Society's committees.

Of his family life it will not be becoming to say more than that he was an affectionate husband and a kind and indulgent father. Mr. Bond was twice married; by his first wife, a daughter of Mr. Justice Hayes, he leaves six children. He married his second wife, Mrs. Nairne Imrie, daughter of the late Mr. Lancelot Dashwood, of Overstrand, only a year ago.

As already mentioned, Mr. Bond's health began to fail last September. The immediate cause of his illness was a contraction of the urethra extending back to the neck of the bladder, and causing most painful spasm and neuralgia. In the course of his illness he had several attacks of pyrexia attended with delirium. During the last fortnight, however, of his life the graver symptoms had abated, but the severe and almost constant pain he had suffered for so many weeks had evidently unhinged his mind, and in the momentary absence of the nurse he threw himself from his bedroom window, falling a distance of more than 40 feet. He was taken across to the Westminster Hospital, and died as he was being carried over. He was buried on Monday, June 10th, at Orchard Portman, near Taunton, the home of his ancestors, among the scenes he loved so well.

Of so many-sided a man it is difficult in a few words to sum up the character. He owed much of his success as a practitioner to his business habits. He was exceedingly punctual—as a man with so many engagements must needs be. He was bright and helpful in the treatment of his patients, and though confident in his own powers was always ready to seek assistance in doubtful cases. That he would have distinguished himself as a surgeon there can be no doubt, but the necessity of providing for the needs of a large family compelled him to accept work which interfered with a purely surgical practice. As a colleague and friend he was a most delightful companion, full of fun, and with a large *répertoire* of stories he had picked up among the interesting or curious people with whom he had been brought into contact. The sad ending of a life so full of brightness and usefulness has come as a great shock to the large circle of friends who had been captivated by his attractive personality.

F. DE H. H.

Surgeon-Captain FRANCIS WELFORD, Medical Officer of the 7th Battalion Imperial Yeomanry, who was wounded at the

Він також був хірургом відділення столичної поліції, відомим викладачем судової медицини та консультантом поліцій з судової медицини. Ось так про нього з цього приводу писали у медичному журналі: «У 1867 році він розпочав практику в Лондоні; його перше публічне призначення, яке він займав до дня своєї смерті, було призначення хірурга у відділі столичної поліції». (M.B., B.S.Lond., F.R.C.S.Eng, 1901, p. 1523).

Його практична діяльність у судовій медицині як хірурга у столичній поліції пізніше розширилася сферою викладання судової медицини та криміналістичного розслідування, консультуванні розслідування справ.

У 1899 році він залишив посаду хірурга та був призначений хірургом-консультантом. Він також був хірургом у Вестмінстерській школі підготовки медсестер. У Медичній школі при Вестмінстерській лікарні пан Бонд надав цінну послугу як лектор судової медицини, і багатство матеріалу, яким він володів, зробило його ідеальним лектором з цього предмету. Цю посаду він зберігав до двох років по тому. Що стосується судової медицини, то достатньо буде згадати деякі з провідних справ, в яких послуги Бонда були збережені для Корони, щоб вказати на його становище як медичного юриста. Серед цих розслідувань були справи доктора Бадделі, справа Уейнрайта, вбивство в Річмонді, а також справи Лефроя та Ламсона. Містер Бонд був чудовим свідком – холоднокривним, зібраним, і його не злякав найсуворіший перехресний допит».

Разом з тим найбільш публічно відомими були його профілі вбивці, які він зробив на основі жертв серійного маніяка, відомого як Джек Різник (Потрошитель) (Ознайомитися з цими профілями ви можете у додатку).

Доктор Йоганн (Ганс) Баттист Густав Гросс

Ганс Гросс народився 26 грудня 1847 р. у Граці, Австрія. Він вивчав кримінологію та право, став слідчим кримінального суду у Чернівцях. За цей час Гросс на власні очі спостерігав помилки апатичних та некомпетентних слідчих у кримінальних справах, а також виявлення злочинців, зроблене помилковими та упередженими свідченнями очевидців. Він також до болю звик до безперервного потоку оповідань про хибних підозрюваних, очевидців і передбачуваних жертв, які, само собою зрозуміло, поринули в його офіс. Його висновок – оскільки люди за своєю суттю ненадійні, а слідчі часто самі собі найлютіші вороги, необхідний методичний, систематичний спосіб визначення фактів у справі. Невідомо, чи надихали безпосередньо роботи Конан Дойля Гросса, але обидва вони рухалися в тому самому напрямку в один і той же час. У 1893 році, в тому ж році, коли Конан Дойл «убив» свого персонажа Шерлока Холмса, Гросс закінчив писати свою основну працю відому як «Система кримінології».

Тисячі всіяких помилок можна було б уникнути, якби люди не засновували свої висновки на передумовах, даних іншими, не приймали за встановлений факт те, що є тільки можливістю, або випадком, що не постійно повторюється – а тим, що спостерігалось тільки один раз... Ганс Гросс.

*Астрійський юрист,
засновник австрійської
кримінологічної школи,
криміналістики,
фундатор кримінальної
психології, застосував
науковий підхід до
розкриття злочинів,
був ординарним професором
австрійського карного права
Чернівецького університету.*

**Ганс Густав Адольф
Гросс**
26.12.1847 — 09.12.1915

Успіх його новаторської книги був, без перебільшення, безпрецедентним в історії криміналістики, реконструкції злочинів і кримінальному профілюванні. Спільнота судово-медичних експертів у тому вигляді, в якому вона існувала, можливо, розпалена і мотивована роботами Конан Дойля, з ентузіазмом поглинула «Систему криміналістики». Книга витримала п'яте видання і до 1907 р. була перекладена вісьмома мовами, включаючи французьку, іспанську, датську, російську, угорську, сербську, англійську та японську, причому кожна версія супроводжувалася найвищою мірою прихильною передмовою, написаною сучасником-криміналістом, нетерплячим до того, щоб побачити його надрукованим та прийнятим у його відповідній країні.

Кейс професора Гросса

У таїнстві вбивства, у якому професор Гросс фігурував як криміналіст, **зіграла роль одна крапля крові.**

Біля скляних дверей, що ведуть на внутрішній двір, було виявлено кров. Плями були далеко від жертви; звідси це була кров самого вбивці. Він зупинився на мить подивитися через скляні двері, щоб переконатися, чи можна йти. Ліворуч і біля інших дверей стояв стіл, накритий великою світлою тканиною, що звисала до самої підлоги. Під столом і за тканиною була пляма крові. Як воно виявилось там? На тканині зі столу не було крові. Гросс замислився. Потім він відчинив другі двері. Потік повітря здув тканину убік. Очевидно, що крапля крові була знесена під стіл, як тільки були відчинені двері. Щоб вийти легко двері природно слід було відкрити правою рукою. Звідси – вбивця має поранитися лівою рукою. Поліції було наказано шукати людину, чия ліва рука була перев'язана. Він був знайдений.

Як тіло людини розповідає про професію

Відкрийте рота мерця і ви часто зможете розповісти про його професію за життя. Передні зуби вашого складува відколоті або зламані, оскільки він не завжди обережний у роботі зі своєю трубкою. Кларнетисти, працівники цукрового заводу, фабриканти сірників, булочники та гірники здебільшого розкривають свої професії своїми дентальними вадами. Щоки тромбоніста, що звисають, булавоподібні пальці піаніста, мозолисті горбики на руках шевця безпомилково розкажуть історію про персональні звички. Одне плече цирюльника вище за інше.

Погляньте на руки людини й вони розкажуть вам чи він є кишеньковим злодієм, чи ні. Ті довгі, витончені пальці, розпечені як пальці скрипаля, вправні, навіть якщо їм нічого не належить, так ніби вони не можуть втратити нітрохи своєї гнучкості через нестачу практики, і змащені на ніч гліцерином або кремом для підтримки їх м'якими - тому немає криміналіста, здатного у них помилитися. Якщо власник рук не носить тростину та тугі манжети, підозра відкриває шлях до повної впевненості.

(Kaempffert, 2016, pp. 154-155)

Гросс став професором кримінального права у Чернівецькому університеті, професором кримінології у Празькому університеті, а згодом професором кримінального права у Грацькому університеті. У 1912 році він заснував Музей кримінології в університеті Граца.

Можливо, батько-засновник сучасного кримінального профілювання Гросс авторитетно писав про важливість ретельного вивчення поведінки злочинця. У «Кримінальному розслідуванні», наприклад, він пропонує різні методи профілювання поведінки вбивць, паліїв, злодіїв, фальшивомонетників і жінок, які помилково повідомляють про зґвалтування, і це лише деякі з них (Gross, 2018). Яскраві приклади його філософії, згідно з якою злочинців можна найкраще зрозуміти через їхні злочини, можна знайти в «Кримінальному розслідуванні», включаючи цей уривок про слідчу корисність *modus operandi* (Гросс, 1906, р. 702):

«Майже у кожному випадку злодій залишив найважливіший слід свого пересування, саме спосіб, яким він скоїв крадіжку. Насправді у кожного злодія є характерний стиль або *modus operandi*, якого він рідко відходить і якого він неспроможний повністю позбутися; часом ця відмінна риса така помітна і впадає у вічі, що навіть новачок легко побачить її; але, з одного боку, новачок не вміє групувати, розрізняти чи використовувати те, що він спостерігав, з іншого боку, відсутній особливий характер процедури, за якою завжди так легко його розпізнати».

В іншій своїй відомій роботі «Кримінальна психологія» він демонструє ту ж приховану схильність до необхідності кримінального профілювання (Gross, 1911, р. 55-56):

«Невже не відомо, що кожен вчинок є наслідком цілісного характеру діяча? Чи не вважається, що вчинок і характер суть поняття співвідносні й що характер, за допомогою якого вчинок має бути, не може бути встановлено лише на підставі акта? ...Кожен окремий вчинок осмислюється лише тоді, коли з ним співвідноситься певний характер діяча – певний характер привертає до детермінованих вчинків, інший характер робить їх немислимыми та неспіввідносними з тією чи іншою людиною».

Слідчий кейс Г. Гросса

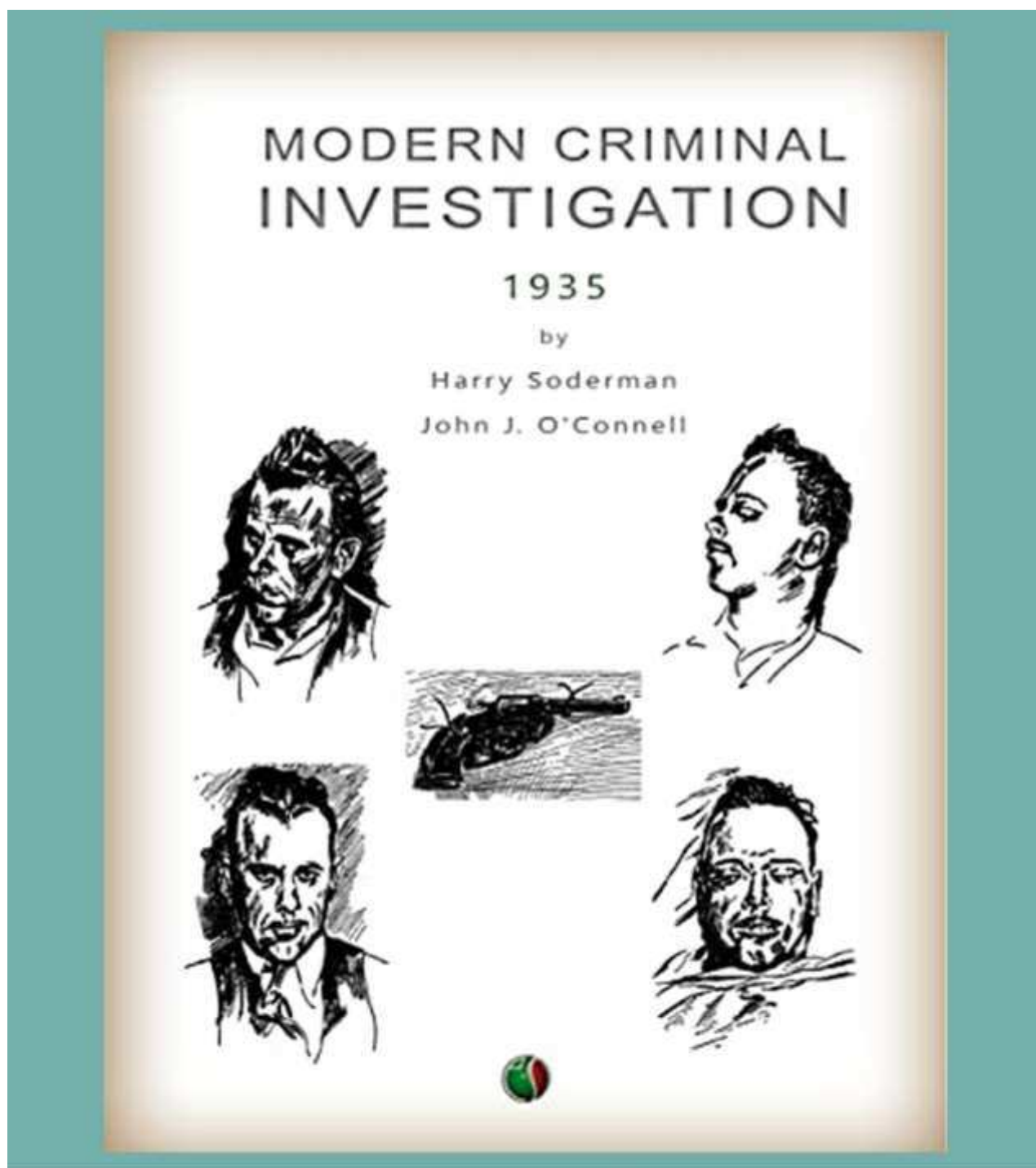

**Музей криміналістики ім. Г. Гросса
у Грацькому Університеті ім. Карла та Франца
(м. Грац, Австрія)**

О'Коннелл та Содерман (1935)

У 1935 році було опубліковано перше видання «Сучасних кримінальних розслідувань» співавторами Джоном Дж. О'Коннеллом, заступником головного інспектора Департаменту поліції Нью-Йорка (і деканом поліцейської академії), і

Гаррі Содерманом, доктором наук, головою Інституту поліцейних наук юридичного факультету, Швеція.

**Обкладинка першого видання книги
Джона Дж. О'Коннелла і Гаррі Содермана
«Сучасні кримінальні розслідування» 1935 р.**

Друге видання дає таку директиву авторів для дослідників (Soderman and O'Connell, 1936,):

«Знання *modus operandi* злочинців та методів їх затримання, навичок, терпіння, такту, працьовитості та ретельності разом із чуттям, властивим успішному детективу, будуть вічними головними цінностями у детективній роботі».

О'Коннелл та Содерман (1936) дають досить докладні характеристики різних типів злочинців. Що стосується злочину крадіжки зі зломом, вони описують різні характеристики особистості грабіжників горищ, що розбивають вікна, грабіжників магазинів, грабіжників житлових будинків, грабіжників квартир та багатоквартирних будинків, домашніх грабіжників, грабіжників у вечері, нічних грабіжників та різних типів приватних осіб, грабіжників житлових будинків. Щодо злочину злодійства, вони описують різні особистісні характеристики таємних злодіїв, кишенькових злодіїв, шахраїв та кідал. Таку ж увагу вони приділяють різним видам пограбувань та підпалів, у тому числі піроманських.

Вони досліджували не просто типових правопорушників; швидше **вони обговорювали, як вивчення речових доказів та дій правопорушника може призвести до правильного визначення підозрюваних**. Їх акцент, як і раніше, незмінно робився на розпізнаванні та реконструкції речових доказів.

У своїх посібниках з розслідування вони прямо **вказують на визначення характеристик злочинця за допомогою того, що можна назвати аналізом злочину**: вивчення поведінкових доказів, таких як мотиви, використана зброя, вибрані маршрути, використання транспортного засобу та вилучені речі.

З погляду кримінального профілювання роботи криміналістів-слідчих було поєднано з роботами судово-медичних експертів. Можливо, це був наступний логічний перебіг еволюції цієї дисципліни. Кримінальне розслідування стало більше займатися збиранням фактів (шляхом опитування та допиту), судово-медичне розслідування було поставлене під прапор речових доказів та криміналістики, а психосоціальні аспекти злочину залишаються переважно прерогативою наук про поведінку.

Криміналісти і кримінальний профайлінг

Вплив криміналістики на кримінологічний профіль злочинця

Науковий підхід у криміналістиці був викликаний активним поширенням ідей про соціальну фізику французького позитивіста, засновника соціології, Огюста Конта та бельгійського статистика, засновника соціальної статистики А. Кетле.

Наукове систематичне вимірювання злочинців зробив автор кримінальної антропометрії, начальник відділу виявлення злочинців паризької поліції Альфонс Бертільйон, що розробив систему антропологічних вимірювань злочинців, їх фіксацію, що стала формулою ідентифікації осіб. Він, перш за все, розв'язував питання ідентифікації злочинців (їх встановлення), фіксації їх фізичних даних та упорядкування інформації про них.

*Італійський анатом, лікар,
біолог, дійсний член
Лондонського королівського
товариства, перший вивчав
папілярні лінії на поверхнях
долонь.*

Марчело Мальпігі
10.03.1628 - 29.11.1694

Водночас з визначенням наукової ідентифікації фізичних характеристик злочинця велику каталогізацію злочинців здійснював також Чезаре Ломброзо. Розвивалися класифікація опису та каталогізація задля пришвидшення пошуку та встановлення злочинців, їх всіх фізичних ознак, татуювань та іншого, окремим напрямом ідентифікації злочинців стала реєстрації злочинців за відбитками пальців.

Ідеї описання та класифікації людей за аналогом наукової класифікації основних ознак рослин ще зробив Джамбатіста делла Порта, який відносно людей видав підручник «Фізіогномоніки» та робив дослідження з вивчення папілярних візерунків у хіромантії.

Але першість у вивченні папілярних ліній на поверхнях долонь сучасні дослідники віддають італійському біологу, дійсному члену Лондонського королівського товариства Марчелло Мальпігі, який зробив їх опис у 1686 р., але практичного застосування це відкриття в той час ще не отримало.

Разом з тим цей напрям криміналістики походив зі Сходу. Давня китайська хіромантія у Піднебесній була не тільки засобом медичної діагностики та гадання, але і мала значення ствердження угод відбитком пальця, якщо людина була неграмотна та не мала власної печатки.

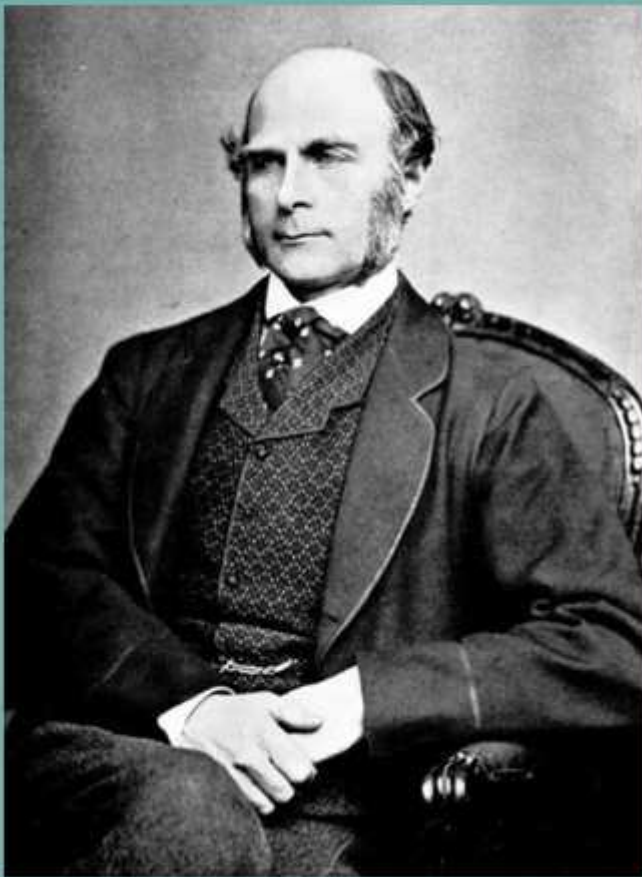
На це звернув увагу чиновник англійської колоніальної адміністрації в Бенгалії Вільям Хершел, оскільки китайські торговці на договорах ставили тушшю відбиток великого пальця правої руки.

Він протягом 20 років вивчав можливість використання цього методу в ідентифікації особи. У 1879 р. вирушив до Англії задля просування свого методу.

У Токіо у схожому напрямі дослідження відбитків пальців на сирій глині при виготовленні посуду працював шотландський лікар Генрі Фолдс. Він сконцентрувався на зборі величезної кількості відбитків пальців, визначав різні типи папілярних візерунків, та за цією типологією робив спроби визначити людей різних рас і національностей. Він обґрунтував і розширив сфери застосування відбитків пальців з реєстрації та ідентифікації раніше судимих злочинців (як пропонував В. Хершел) до ідентифікації злочинця за слідами на місці події та доведення причетності осіб до скоєного злочину.

Свої ідеї й висновки досліджень Г. Фолдс опублікував у журналі "Природа" 28 жовтня 1880 р., але залишалося питання про впровадження ідеї, тому керівництво Скотланд-Ярду через відсутність класифікації візерунків у висновках автора не використовували відкриття на практиці.

Ідеї у роботах А. Бертільйона, В. Хершела та Г. Фолдса у становленні дактилоскопії взяв на озброєння та створив власну систематизацію та класифікацію відомий англійський дослідник природи й мандрівник Френсіс Гальтон, двоюрідний брат Чарльза Дарвіна. Працюючи над проблемами фізичних та духовних здібностей та властивостей людини, Ф. Гальтон провів велику кількість антропометричних вимірів і дійшов висновку про неповторність пальцевих візерунків.

Англійський дослідник природи й мандрівник, двоюрідний брат Чарльза Дарвіна. Працював над проблемами фізичних та духовних здібностей та властивостей людини, провів велику кількість антропометричних вимірів, довів висновок про неповторність пальцевих візерунків, випустив книгу "Відбитки пальців".

Сер Френсіс Гальтон
16.02.1822 — 17.01.1911

Він розкритикував систему типів пальцевих візерунків, що була ще в 1823 р. запропонована чеським професором Яном Пуркінє як неприйнятну. В основу своєї системи він поклав класифікацію кількості й розташування своєрідних папілярних трикутників, які зустрічалися у візерунках, назвавши їх дельтами за схожість грецької літери. Потім він подав статтю у журнал "Природа", а в 1892 р. випустив книгу "Відбитки пальців".

Ідеї фізичної ідентифікації злочинців мали палких прихильників серед поліціантів та коронерів. Таким активним практиком був генеральний інспектор поліції Бенгалії Едвард Генрі, він практикував у діяльності ідеї Ф. Гальтона. У 1894 році під час своєї відпустки у Лондоні він відвідав Гальтона в його лабораторії в Саут-Кенсінгтоні. Гальтон, якому було вже понад сімдесят років, розповів про всі свої дослідження. Повернувшись до Калькутти, Генрі продовжив свої дослідження папілярних візерунків і він знайшов оптимальне рішення щодо використання будови папілярних візерунків у створенні системи картотечної дактилоскопічної реєстрації. Він запропонував так звану дактилоскопічну формулу, відповідно до якої проводилася розкладка дактилокарт по розділах картотеки. Після він написав книгу «Класифікація та використання відбитків пальців». З 1897 р. запропонована Б. Генрі система ідентифікації почала працювати в Індії.

*Генеральний інспектор
поліції Бенгалії, автор
дактилоскопічної формули і
класифікації за відбитками
пальців.*

Едвард Генрі
26.07.1850 — 19.02.1931

Свій досвід практичного застосування 5 грудня 1900 р. Генрі довів у доповіді перед комісією з проблем ідентифікації, створеної при міністерстві внутрішніх справ Англії ще в 1893 році. Виступ Генрі був сенсаційним, а Френсіс

Гальтон визнав його систему практичним розв'язанням питання. З 1905 р. його система впроваджувалася в Англії, Шотландії, Ірландії, в англійських домініонах та колоніях.

Систему Гальтона – Генрі запроваджували Вільгельм Еберт у Німеччині, Хуан Вучетич в Аргентині (під час життя в Австро-Угорщині він був відомим як Іван Вучетич Ковачевич), а з 1920 р. радянський судовий медик і криміналіст П.С. Семеновський запропонував удосконалену систему класифікації пальцевих візерунків, яка практично застосовується досі.

*Службовець головного управління поліції
Буенос-Айреса,
аргентинський антрополог і
криміналіст.*

Хуан Вучетич
(Іван Вучетич Ковачевич)
20.07.1958 – 25.01.1925

Окрім дактилоскопії у криміналістиці активно розроблювався графологічний метод. Успіх дактилоскопії, яка починалася з вивчення відбитка пальців китайських купців, багато в чому вплинуло на пошук індивідуальних закономірностей підписів людей, їх встановлення та ідентифікації на основі дослідження документів.

Експертами спочатку виступали вчителі чистописання, каліграфії, які пропонували своє бачення індивідуальності людини, що підписує документ, а потім вже почали шукати емпіричні методики дослідження почерку. З одного боку, це було у напрямі ідей Ганса Гроссу, про звернення до фахівців, з іншого графологи отримали великий удар після справи Дрейфуса (оскільки не критичне ставлення до авторитету Альфонсо Бертільйона та визначення гіпотез за доведення призвело до судової помилки), оскільки методики не отримали чіткої верифікації.

Формування судового почеркознавства було пошуком відповідей на питання про встановлення особливостей та стилю почерку людини й її природних властивостей та рис характеру. Не менше значення почеркознавство мало для криптографії та криптології.

Авторство назви "графологія" пов'язують з книгою французького абата Мішона "Таємниці листа", яка біла надрукована у 1872 р., а пізніше її ідеї розвинув італійський вчений Чезаре Ломброзо в книзі "Графологія" (1895). Цей напрям досліджувала традиція А. Бертільйона, він запропонував застосовувати для досліджень почерку та підписів так званий прикметоописовий метод, побудований за аналогією з антропометричними вимірами тіла людини, склавши таблицю ймовірності збігу відповідних "прикмет окремих літер без зв'язку з рештою тексту. Його учень французький криміналіст Едмон Локард у 1915 р. запропонував метод вимірювання відносин різних елементів почерку та підписів.

По-перше, криміналісти робили важливу справу переведення сучасних для їх часу теорій на мову емпіричних досліджень, пошуку перевірки надійності фактів та доказів на основі встановлення наукових закономірностей.

По-друге, успішне впровадження наукових досліджень у криміналістиці надавало оптимізм використання наукових методів інших наук у дослідження місць злочину та ідентифікації злочинців.

По-третє, криміналісти на емпіричному матеріалі доводили наукові закономірності як принципи науковості та об'єктивності, це розвивало як криміналістику, так і кримінологію.

Так, Альфонс Бертільйон застосував принципи соціальної статистики до фізичної ідентифікації злочинців (навіть після відмови застосування його системи, наукова логіка вимірювання залишилася), Едмон Локард запропонував та застосував принцип Локара у криміналістичні дослідження, та Пол Л. Кірк зв'язав результати криміналістики з визначенням кримінологічного профілю злочинця у розслідуванні.

Хуан Вучетич та джерела судової дактилоскопії

У 1892 році в селі Некоча, недалеко від Буенос-Айреса, Аргентина, було по-звірячому вбито двох хлопчиків. Спочатку підозра впала на чоловіка на ім'я Веласкес, нареченого матері дітей Франсіскі Рохас. Але навіть після тортур поліція не змогла домогтися від нього свідчень.

Слідчі виявили на місці злочину закривавлений відбиток пальця та зв'язалися з Хуаном Вучетичем, який розробляв систему ідентифікації щодо відбитків пальців для використання в поліції. Вучетич порівняв відбитки пальців Рохаса та Веласкеса із кривавим відбитком. Франциска Рохас заперечувала, що торкалася закривавлених тіл, але відбиток пальця збігся з одним із її пальців.

Зіткнувшись з доказами, вона зізналася, вважається що це перше успішне використання ідентифікації відбитків пальців у розслідуванні вбивства. Після справи Рохаса Вучетич удосконалив свою дактилоскопічну систему, яку назвав «порівняльною дактилоскопією». Прийнятий провінцією Буенос-Айрес у 1903 році, цей метод швидко поширився іспаномовним світом.

Карта відбитків пальців Франциски Рохас (Індивідуальна карта відбитків пальців Франциски Рохас), 1892. Директор Музею поліції – Міністерство безпеки провінції Буенос-Айрес, Аргентина, <https://www.nlm.nih.gov/exhibition/visibleproofs/galleries/cases/vucetich.html>

FILACION

N.º de Aut. N.º de imp. dig. N.º de identifi.

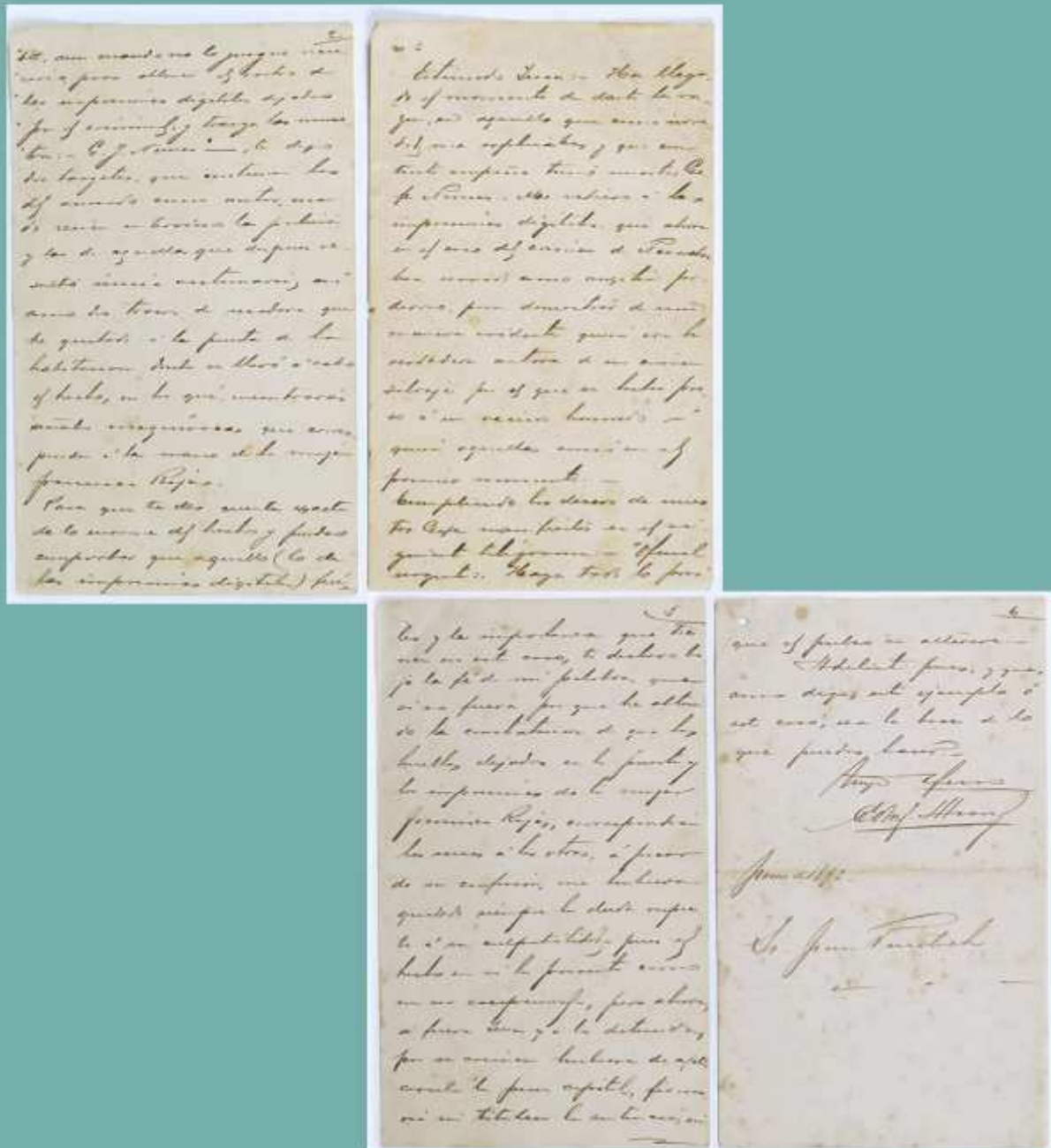
Nombre *Francisca Rojas*

Hijo de

T. de

Cabeza	Largo	Nación
	Ancho	Edad
Medio inj.		Peso
1.ª inj.		Edad
Color de los inj.		Estado civil
Nacimiento		Profesión
Barba		Extemporación
Cabello		Color
Causa de la detención		
Notas particulares		
Fecha		
Firma del operador		
Firma del operado		

Карта відбитків пальців – ЗВОРОТНИЙ БІК

Сторінки листа у справі Франциска Рохаса, відправленого Хуану Вучетичу шерифом Некочеа, який проводив розслідування, червень 1892 р. Директор Музею поліції – Міністерство безпеки провінції Буенос-Айрес, Аргентина
<https://www.nlm.nih.gov/exhibition/visibleproofs/galleries/cases/vucetich.html>

Альфонс Бертільйон

Альфонс Бертільйон (народився 23 квітня 1853 року, Париж, Франція - помер 13 лютого 1914 року, Париж), син професора медицини, відомого лікаря, антрополога та статистика Луї Адольфа Бертільйона, був французьким кримінологом та антропологом, який створив першу систему фізичних вимірювань, фотографії та ведення обліку, яку поліція могла використовувати для виявлення злочинців-рецидивістів. До Бертільйона підозрюваних можна було ідентифікувати лише за свідченнями очевидців та неорганізованими файлами фотографій. У 27 років він став начальником відділу виявлення злочинців паризької поліції (з 1880 року), який розробив систему ідентифікації, відому як антропометрія, або система Бертільйона, що використовувала у Франції та інших країнах.

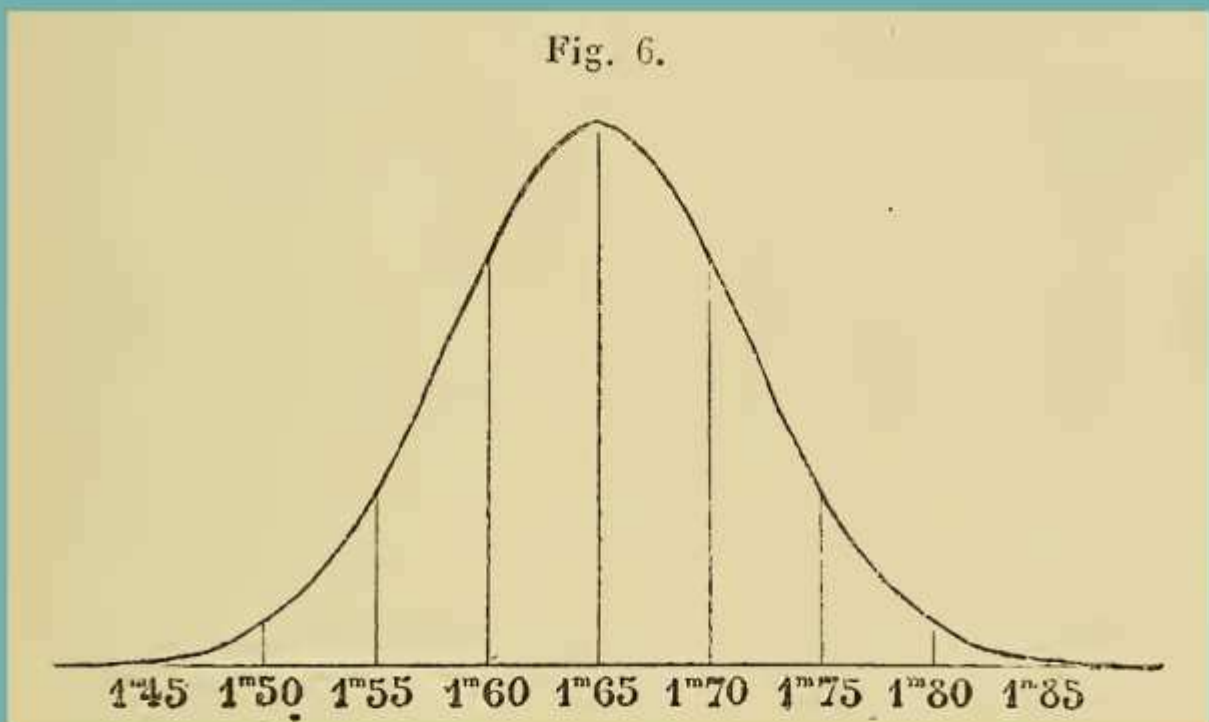
Французький кримінолог та антрополог, створив першу наукову систему фізичних вимірювань, фотографії та ведення обліку.

Альфонс Бертільйон
23.04.1853 – 13.02.1914

Бертільйон почав свою кар'єру як клерк в паризькому поліційному управлінні. Особиста нав'язлива любов до порядку змусила його відмовитися від безсистемних методів, які використовувалися у виявленні підозрюваних, і починаючи з 1879 року спонукала його розробити власний метод, що поєднував систематичні виміри й фотографування.

У 1880-х роках у французького криміналіста Альфонса Бертільйона з'явилася особлива одержимість перерахуванням фізичних характеристик ув'язнених, доставлених до паризького поліційного відділку, де він починав як діловод [джерело: Національна медична бібліотека]. Основною ідеєю було точне

встановлення злочинця, особливо рецидивіста, оскільки перший випадок злочину має бути точно описаний і встановлений фізичний портрет злочинця через науково обґрунтований опис та вимірювання.

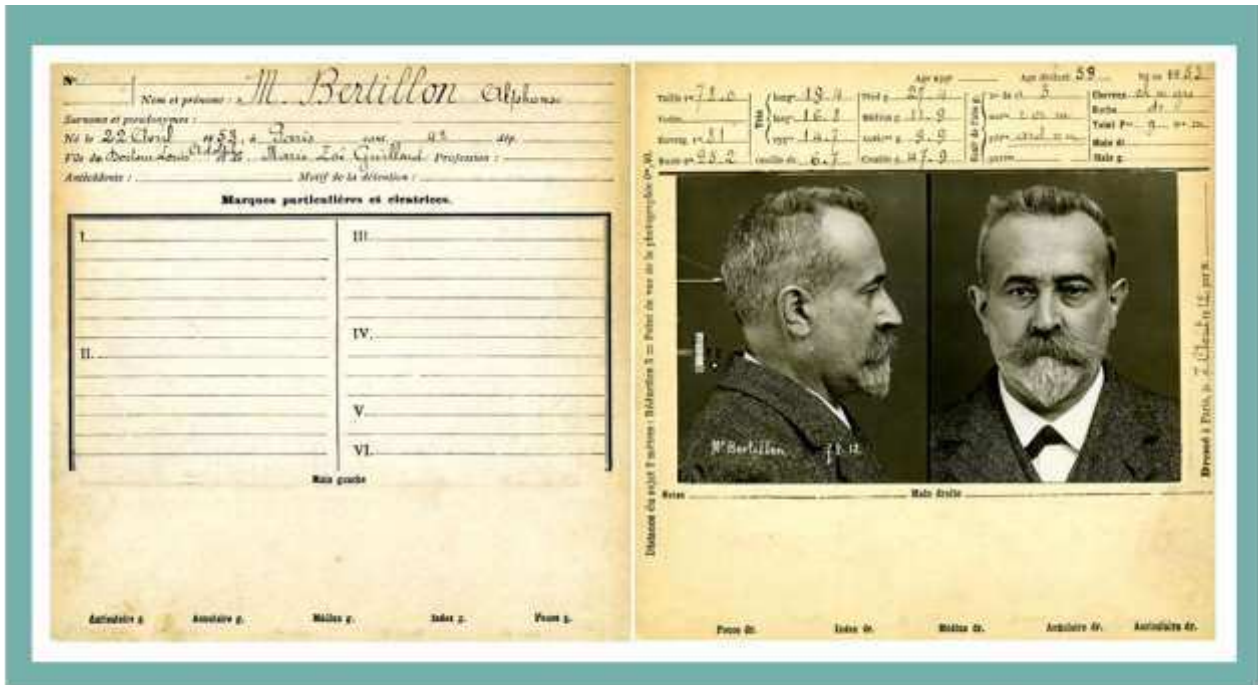

**Крива ймовірності росту чоловіка у Франції
«La photographie judiciaire» (Bertillon, 1890, p. 83)**

**Фронтиспис із
антропометричної
ідентифікації Бертільйона
(1893), що демонструє
вимірювання, необхідні для
його системи
антропометричної
ідентифікації
(Бертільйон, 1893)**

Він бажав навести лад у шаблонних описах прикмет злочинців і добре знав результати роботи свого батька. Бертільйон почав ретельно проводити антропологічні виміри ув'язнених: довжину рук ув'язнених, окружність голови, форму вух та інші анатомічні показники; робив позначки про татуювання та шрами; фотографував їх лицьові анфас та профілі. Оскільки процедура була громіздка, він розробив послідовність цих вимірів.

Антропометричний аркуш (з обох сторін) Альфонса Бертільйона (1853-1914), піонера наукової поліції, винахідника антропометрії, першого керівника Служби криміналістичної ідентифікації Префектури поліції в Парижі (1893)

Основною науковою ідеєю було положення бельгійського статистика А. Кетле, який стверджував, що у світі не існує двох людей з однаковою будовою тіла, а ймовірність зустріти двох людей, однакових за ростом, становить 1:4. Нагадаємо А. Кетле у головній своїй праці «Про людину та розвиток її здібностей», застосовував термін Огюста Конта про «соціальну фізику», і ця робота значним чином вплинула на кримінальну антропологію.

А. Бертільйон вирішив збільшити кількість вимірюваних частин тіла, зменшуючи цим ймовірність випадкових збігів. Якщо для одного виміру ймовірність збігу дорівнює 1: 4, то для чотирнадцяти вимірів це співвідношення складає вже 1: 286435456. Він розробив систему вимірювання, їх послідовність, єдину систему фіксації результатів вимірювань і класифікації реєстраційних карток, а також він запропонував стандартний набір інструментів вимірювання різних частин тіла.

Мотивація у нього була дуже великою, тому за три місяці виснажливої праці було створено 1800 карток злочинців, які виходили на волю. Молодший

брат статистика і демографа Жака Бертільйона, Альфонс Бертільйон в 1882 році представив свою систему ідентифікації.

BUREAU OF CRIMINAL INVESTIGATION POLICE DEPARTMENT				CITY OF BOSTON		NO. 9155	
BERTILLON MEASUREMENTS							
HEIGHT	1.75.6	HEAD, LENGTH	19.2+	L. FOOT	26.8	REMARKS: Small brown mole on right forearm front lower elbow	
OUTER ARMS	1.80.0	HEAD, WIDTH	16.3	MID. F.	12.5		
TRUNK	92.2	CHEEK	14.3	LIT. F.	9.6		
		RIGHT EAR	6.8	FORE A.	41.4		
NAME							
Thomas Conway		CRIME		Larceny			
AGE	29	HEIGHT	5 FT. 9 1/4 IN.	WEIGHT	140	BUILD	Slender
HAIR	Dark	EYES	Blue	COMPLEXION	Dark	MOUSTACHE	
BORN	Albany, N.Y.	OCCUPATION		Salesman			
DATE OF ARREST	May 11/11	OFFICER		Hatch, J. Angell R.D.			

Карточка Бертільйона для Томаса Конвея, арештованого за крадіжку (вимірювання), 11 травня 1911 р.
Муніципальний архів Нью-Йорка
https://www.nlm.nih.gov/exhibition/visibleproofs/galleries/artifacts/bertillon_image_2.html

Першим результатом стало викриття рецидивіста Мартена, який приховувався за чужим прізвищем – Дюпон. Це сталося 20 лютого 1883 р.

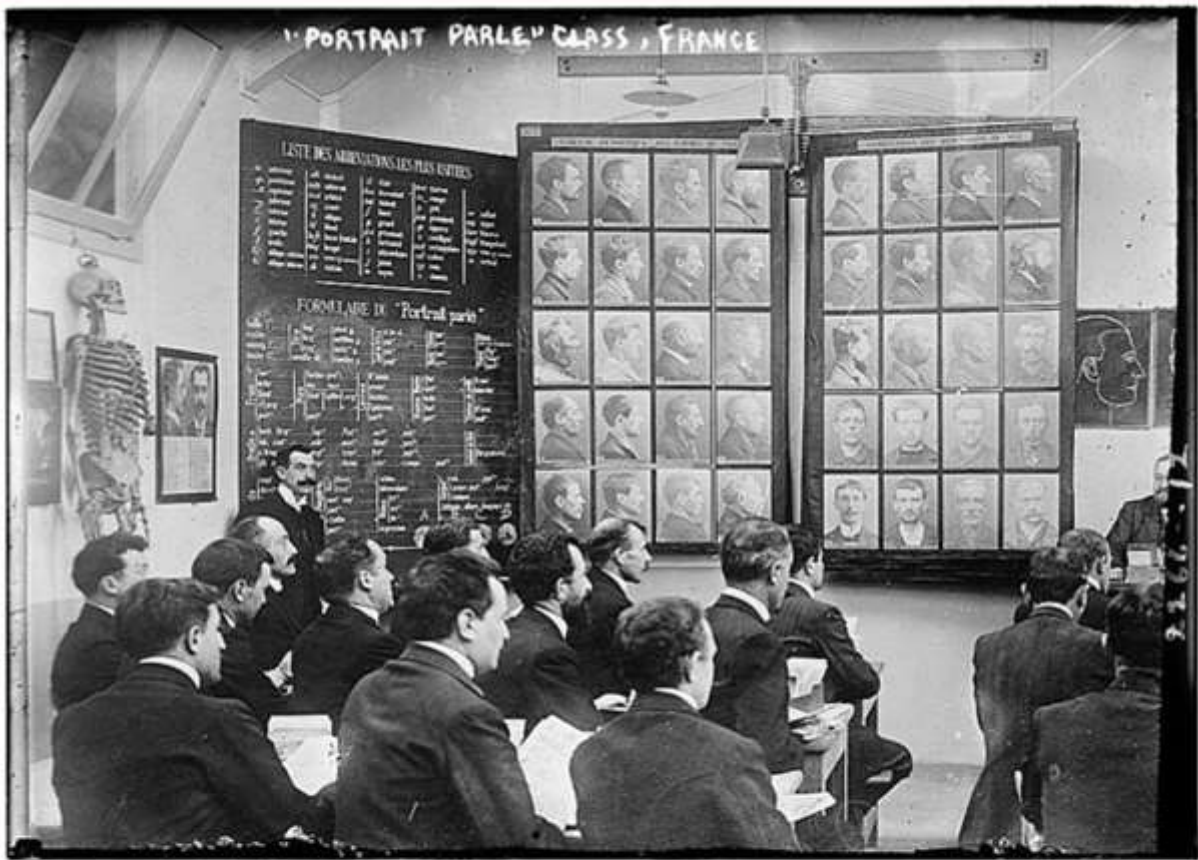

No. 58		122-09 (H) 65,000	
(Sub. No. 20185)			
POLICE DEPARTMENT			
CITY OF NEW YORK			
Detective Bureau			
Bertillon Measurements			
Height,	1.56.1	Head Length,	17.3
Outer Arms,	1 62.0	Head Width,	14.5
Trunk,	81.3	Len.	5.7
		R. Ear,	
		L. Foot,	23.3
		Mid. F.	11.0
		Lil. F.	8.2
		Fore A.	42.0
Name <u>May Walker</u>			
Alias			
Crime <u>General Thief</u>			
Age	29	Height	5 Ft. 11 In.
Weight	134	Build	Med
Hair	Black	Eyes	Black
Comp.	Dark	Moustache	
Born <u>Morristown, N. J.</u>			
Occupation <u>Domestic</u>			
Date of Arrest <u>September 8, 1910</u>			
Officer <u>Kesselmark Det. Bur.</u>			
Remarks			

**Картка Бертільйона на
Мей Вокер,
заарештована за
крадіжку (портрети та
вимірювання),
8 вересня 1910 р.
Муніципальний архів
Нью-Йорка**

Палко впроваджений Бертільйоном метод отримав назву "бертільйонажу" або «сигналетика», був доповнений "словесним портретом" злочинця (описом його зовнішності за єдиною схемою). Він створив основу сучасної галузі криміналістичної техніки, що охоплює методи ідентифікації особистості за

зовнішніми ознаками. У 1883 році паризька поліція прийняла його антропометричну систему на озброєння.

**Заняття за системою Бертільйона в 1911 році
(фото <http://scihi.org/alphonse-bertillon/>)**

**Ранній метод виміру
ніг злочинців, який
був частиною методу
Бертільйона,
використовуваного
поліцією в Парижі
ХАЛТОН АРХІВ / GETTY
IMAGES**

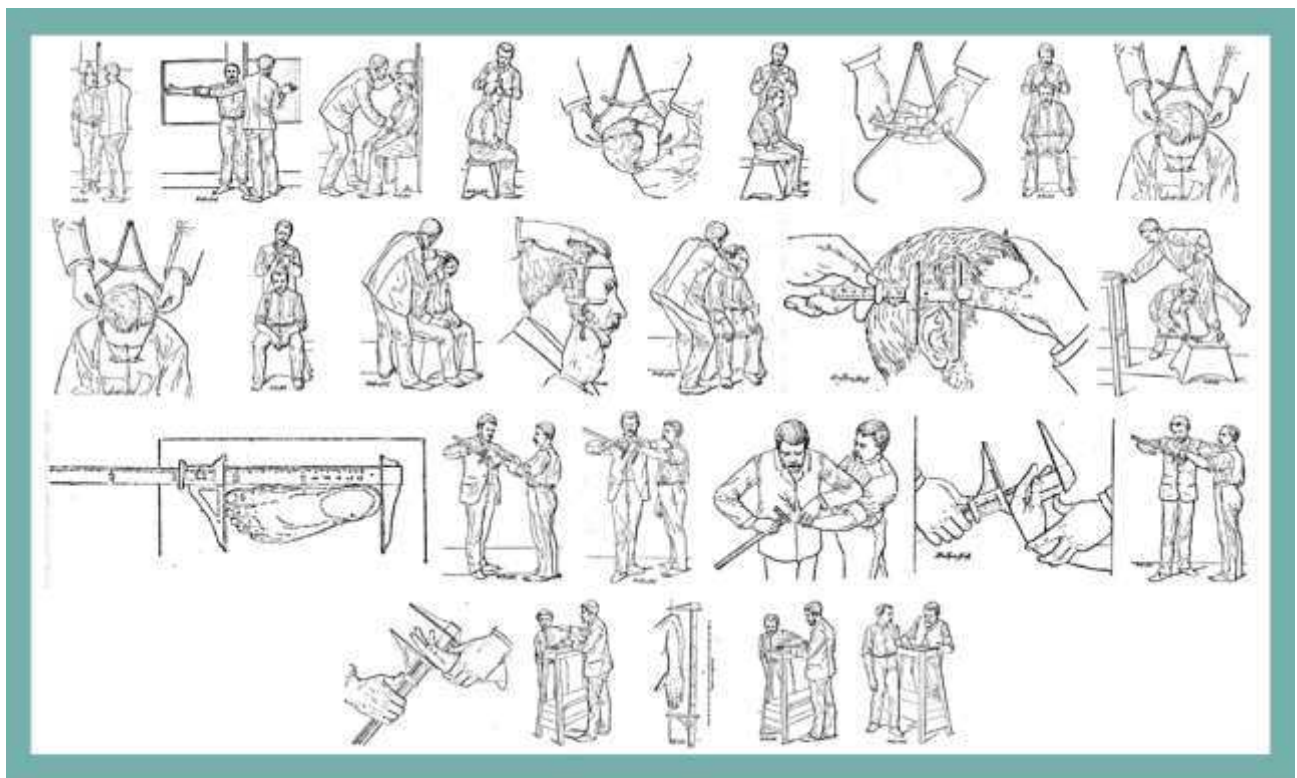
Вимірювання були перетворені на формулу ідентифікації осіб, що перебувають під вартою в поліції, на основі чотирьох ідентичних вимірювань,

стандартизованого фотографічного портрета (в анфасі та в профілі), класифікації рис обличчя і тіла, а також позначення шрамів і татуювань. На одній стороні карти додаються фотографії, підозрюваного в анфас і в профілі; ім'я, розміри та друга інформація, указана на обороті.

Потім картки були систематично підшиті, щоб їх можна було поставити та знайти, та проіндексовані, щоб їх можна було легко знайти [джерело: Національна медична бібліотека].

Принцип А. Кетле – А. Бертільйона – встановлення людини має збільшити кількість вимірювання, задля зменшення ймовірності випадкових збігів. Якщо для одного виміру ймовірність збігу дорівнює 1: 4, то для чотирнадцяти вимірів це співвідношення складає вже 1: 286435456.

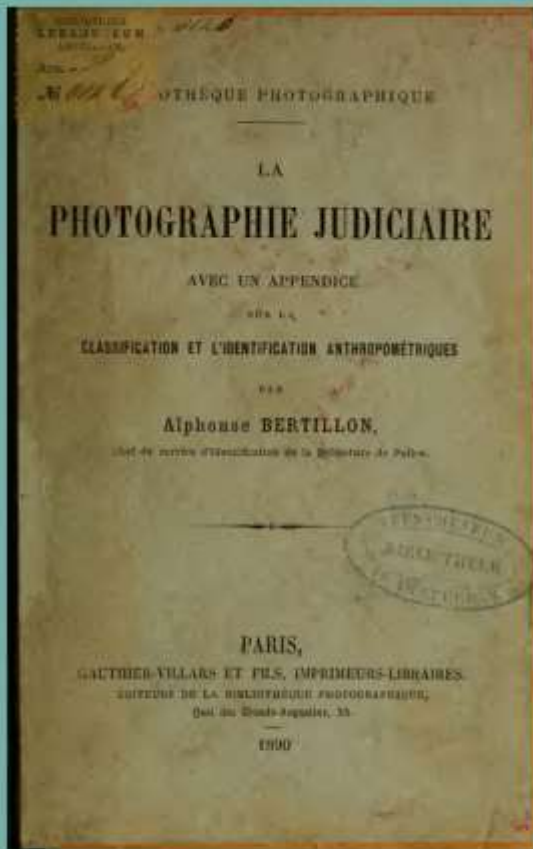
Після того, як, за допомогою методу ідентифікації Бертільйона, французька поліція тільки в 1884 році затримала 241 злочинця-рецидивіста, ця рання криміналістична наука поширилася на інші поліційні управління Європи та США. Сьогодні однією з найчастіше використовуваних тактик антропометрії, яка не сильно змінилася за минуле століття, є поліційний нарис.

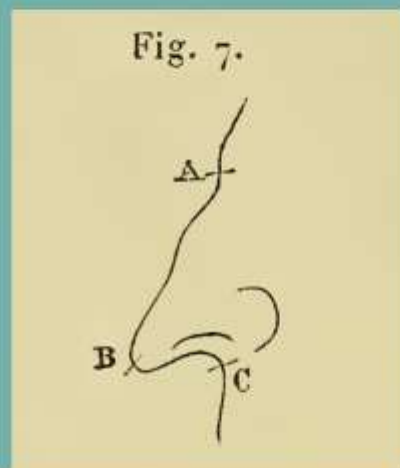
Покрокова процедура вимірювань з підручника 1893 року
Alphonse Bertillon/ Encyclopaedia Britannica
<https://www.britannica.com/biography/Alphonse-Bertillon>

Система Бертільйона була замінена зняттям відбитків пальців як основний метод ідентифікації, хоча вона залишається прекрасним засобом складання

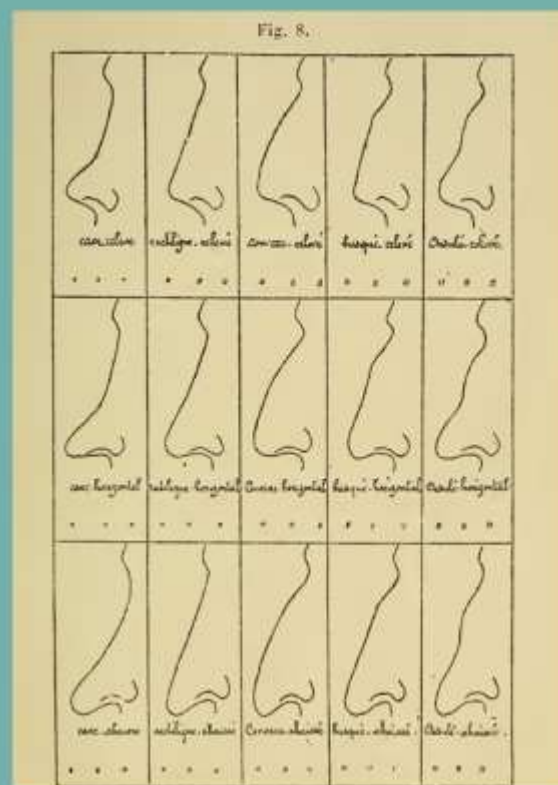
детального описового портрета, цінного для слідчих. Бертільйон багато писав про свій метод, одна з його яскравих робіт – це «Судова фотографія (1890 р.)».

**Судово-медична фотографія
(La photographie judiciaire)
(Париж, 1890)**

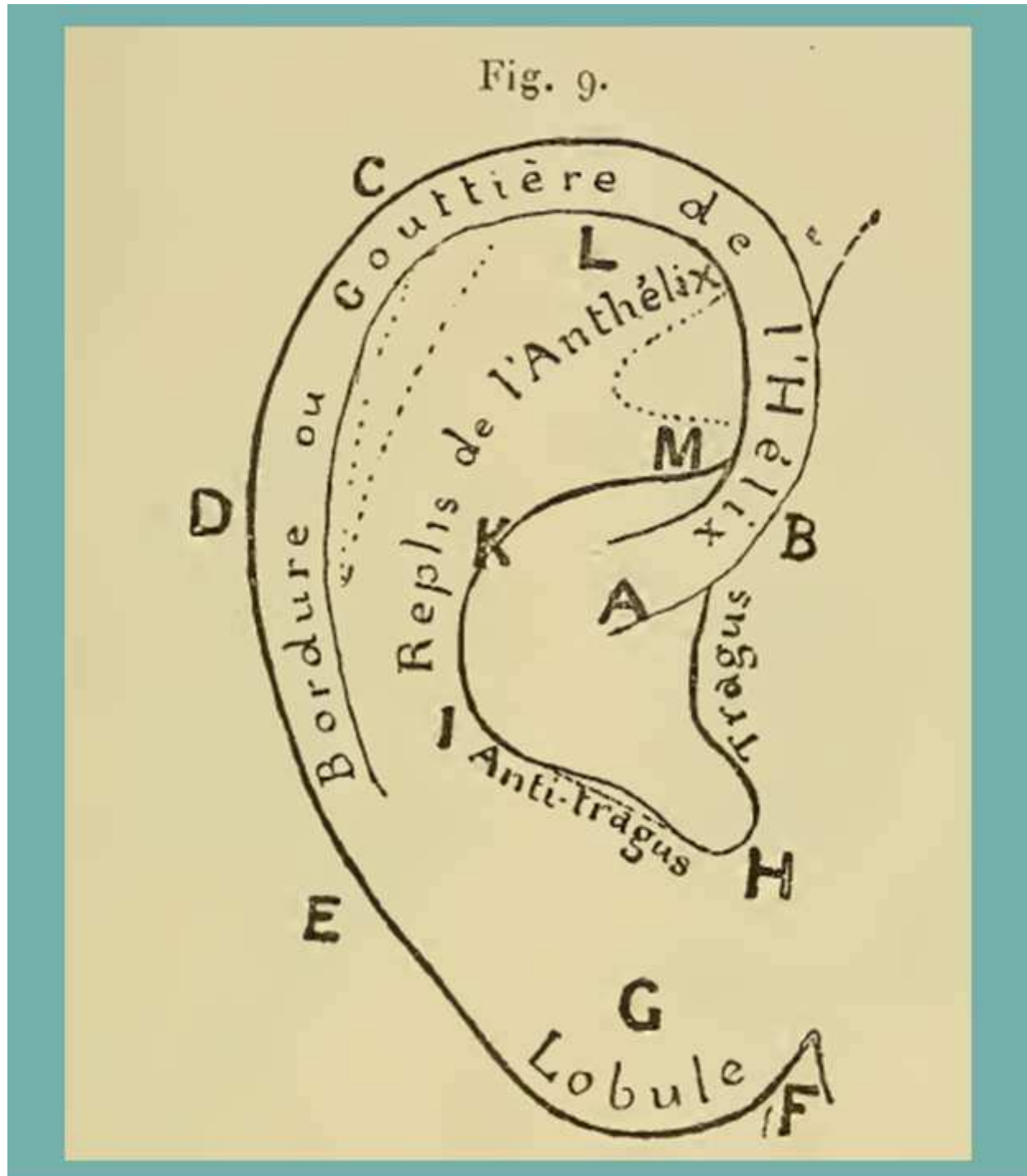
**Профіль носа ABC. La
photographie judiciaire»
(Bertillon, 1890, p. 90)**

**Позначення профілю носа.
(Палітра профілей). La
photographie judiciaire»
(Bertillon, 1890, p. 91)**

Важливим напрямом дослідження вимірювання у криміналістиці було введення Альфонсом Бертільйоном фотографування та аналізу фотографій у

розслідуванні злочину та відтворенню місця злочину. Цей метод він описав у своїй роботі «La photographie judiciaire» (Париж, 1890). Фотографічна система розроблювалася для топографічного аналізу місця злочину, а також задля вимірювання та ідентифікації, перш за все обличчя злочинця, навіть визначалися системи вимірювання частин обличчя, таких як ніс та вухо.

Схематичне вухо
«La photographie judiciaire» (Bertillon, 1890, p. 97)

Фотографічний метод Бертільйона був призначений задля дослідження топографії злочину. Знімок зроблений спеціальною камерою, лінзи якої створюють зображення у стандартному фокусі. Таким способом отриманий і надрукований з негативу знімок збільшений на картоні, забезпеченому точною шкалою в міліметрах, що його повністю обрамляє. Використовуючи посилення на шкалу можна намалювати точний план місця злочину і також виміряти до двійма відстань, що розділяє два об'єкти на знімку.

Далі приведемо одну світлинку з серії з трьох фотографій вбивства сім'ї Матьє, яка зроблена Бертільйоном, і з якої була виготовлена топографічна карта, надрукована на звороті. Матьє та його дружина були вбиті грабіжниками 2 січня 1909 року. Відповідно до сучасної системи Паризька секретна служба (Surete) фотографувала місце злочину фотоапаратом зі стандартним фокусом. Знімок, отриманий у такий спосіб, також стандартного розміру, був збільшений на картонці, яка має точну шкалу в міліметрах. Використовуючи посилення на цю шкалу, можна було точно відобразити положення важливіших об'єктів, як показано на сторінці.

Серед основних робіт А. Бертільйона пригадують такі значущі праці: «Сучасна етнографія» (Париж, 1883);

«Судова антропометрія в Парижі в 1889 році» (Ліон, 1890);

«Судова фотографія» (Париж, 1890);

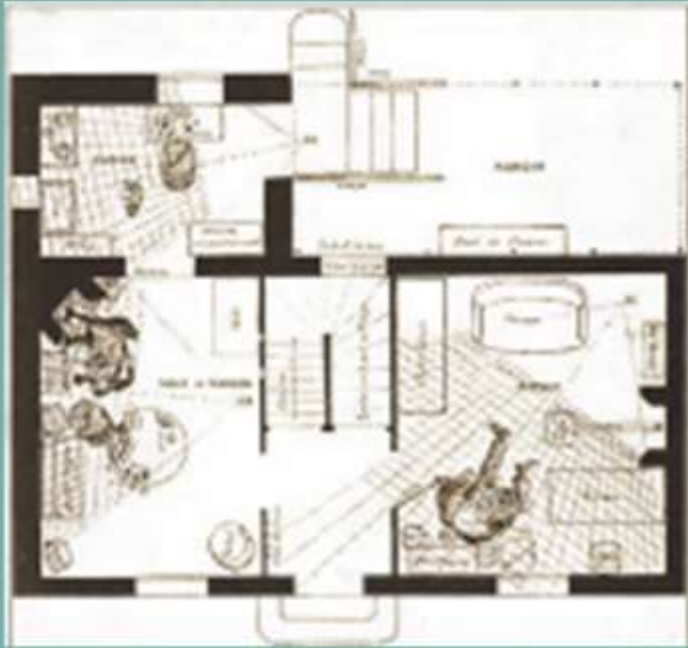
«Про реконструкцію антропометричної сигналізації за допомогою одягу» (Ліон, 1892);

«Антропометрична ідентифікація. Інструкції...» (Париж, 1893 год).

Але основним досягненням його багаторічних досліджень було застосування вимірювання у криміналістичні дослідження, що були сучасними для його часу.

Ми погоджуємось з висновками відносно системи Бертільйона, що зроблені вченими з Міссурійського національного університету: «Ця система незабаром була включена до британської та американської поліційних систем. Хоча на початку ХХ століття її замінили на дактилоскопію, система Бертільйона була відповідальна за те, щоб забезпечити точність у безсистемному процесі. До цього події ідентифікації злочинця залежали від спогадів свідків. Злочинці могли вчиняти свої злочини та зникати на вулицях, знаючи, що поліція навряд чи їх зловить. Система Bertillion уможливила ідентифікацію, не вимагаючи присутності свідка під час арешту. Бертільйон створив систему вимірів і систему портретної палітри (промовна схожість), що була точним методом опису рис обличчя і фізичних характеристик людини. Ця частина системи Бертільйона досі використовується більшістю поліційних управлінь світу, хоча вона втратила більшу частину своєї точності через появу спрощень у процесі.

Проблема, яка зрештою призвела до дискредитації антропометричної системи Бертільйона, полягала у неможливості забезпечити однаковість вимірів. Проблема була подвійною.

**Фотографічний
метод Бертільйона**

**Одна з серії з трьох
фотографій
вбивства сім'ї
Матьє, що зроблена
Альфонсо
Бертільйоном**

По-перше, різні офіцери часто отримували різні виміри однієї й тієї ж людини. Це було викликано відсутністю згоди щодо того, наскільки щільно прилягають штангенциркулі для отримання вимірювання. Друга проблема була спричинена процесом старіння. З віком люди змінюються з їх характеристиками тіла, особливо якщо початкові виміри були отримані, коли людина ще не була дорослою. Зрештою, система була дискредитована в результаті справи Вілла Уеста в 1903 році. Вілл Вест був помилково ідентифікований у Лівенворті, штат Канзас, як колишній засуджений Вільям Вест. Використання відбитків пальців дозволило поліції встановити справжнього Вільяма Веста, який відбував термін в іншій в'язниці. Цей випадок поклав край антропометричним вимірам і початку

дактилоскопіювання як основного засобу ідентифікації злочинців». (“Alphonse Bertillon and the Identification of Persons 1880–1914.” Central Missouri State University: Criminal Justice: Alphonse Bertillon”б 2001).

Науковий підхід Альфонсо Бертільйона зробив основу вимірювання для ідентифікації злочинця, каталогізації та використання цих даних, також наукове обґрунтування вимірювання у почеркознавстві та фотографії. Разом з тим, складність системи вимірювання, що робилося вручну, велика втрата часу на фіксацію одного злочинця, поява альтернативного методу – дактилоскопії поступово знизили актуальність «бертальйонажу». Але значення його робіт зростає – оскільки його роботи особливо відносно фотографії використовуються задля комп'ютерної ідентифікації людини, його обличчя.

Також хочеться відзначити його особисту фатальну помилку, а саме свідчення на «суді Дрейфуса», що надало серйозного удару по репутації французької криміналістиці, оскільки псевдопрофілізація та використання фактів за вибором слідчих було ударом і по стійкості методів доведення істини. Профілювання та криміналістична ідентифікація має слугувати реконструкції злочину, встановлення злочинця та збором цілісності фактів. Окремі факти – окрема експертиза у відриві від цілісності розслідування може стати жертвою упередження. Такою жертвою упередження стала і репутація Альфонсо Бертільйона.

Ствердження науковості та об'єктивності має бути на всіх етапах розслідування без ідеалізації лише одного з методів навіть з експертизою кримінологічного авторитету. Ця помилка стала «щепленням» для подальших криміналістів, що навчалися в Альфонсо Бертільйона.

Едмон Локард

Доктор Едмонд Локард, що народився в 1877 році, був французьким криміналістом, відомим як піонер криміналістики та кримінології, якого часто неофіційно називають «Шерлоком Холмсом Франції». Вивчаючи медицину, він виявив інтерес до застосування науки в юридичних питаннях, написавши дисертацію з судової медицини при Великому королі (La medecine legale sous le Grand Roy). Він опублікував понад 40 робіт, найвідомішою з яких є його семитомна серія *Traite de Criminalistique* (Трактат з криміналістики). (Fuller, 2008).

Деякий час Локард працював асистентом доктора Олександра Лакассана, останній до речі був одним з опонентів Чезаре Ломброзо. Локард через кілька років почав свою кар'єру в галузі права. Він здав адвокатуру в 1907 році та продовжив навчання разом у відомого антрополога Альфонса Бертільйона, що створив антропометричну систему ідентифікації злочинців. Під час Першої світової війни Локард працював з французькою секретною службою як судово-медичний експерт, намагаючись визначити причину і місце смерті, досліджуючи плями та пошкодження уніформи солдатів і ув'язнених, він активно розвивав трасологію у криміналістиці.

Подібно до Холмса Дойла, він був чимось на зразок обивателя і працював з великою вірою в аналітичне мислення, об'єктивність, логіку та наукові факти.

*Французький судовий
медик,
Криміналіст,
розробив принцип названий
на його честь «принцип
обміну Локарда»*

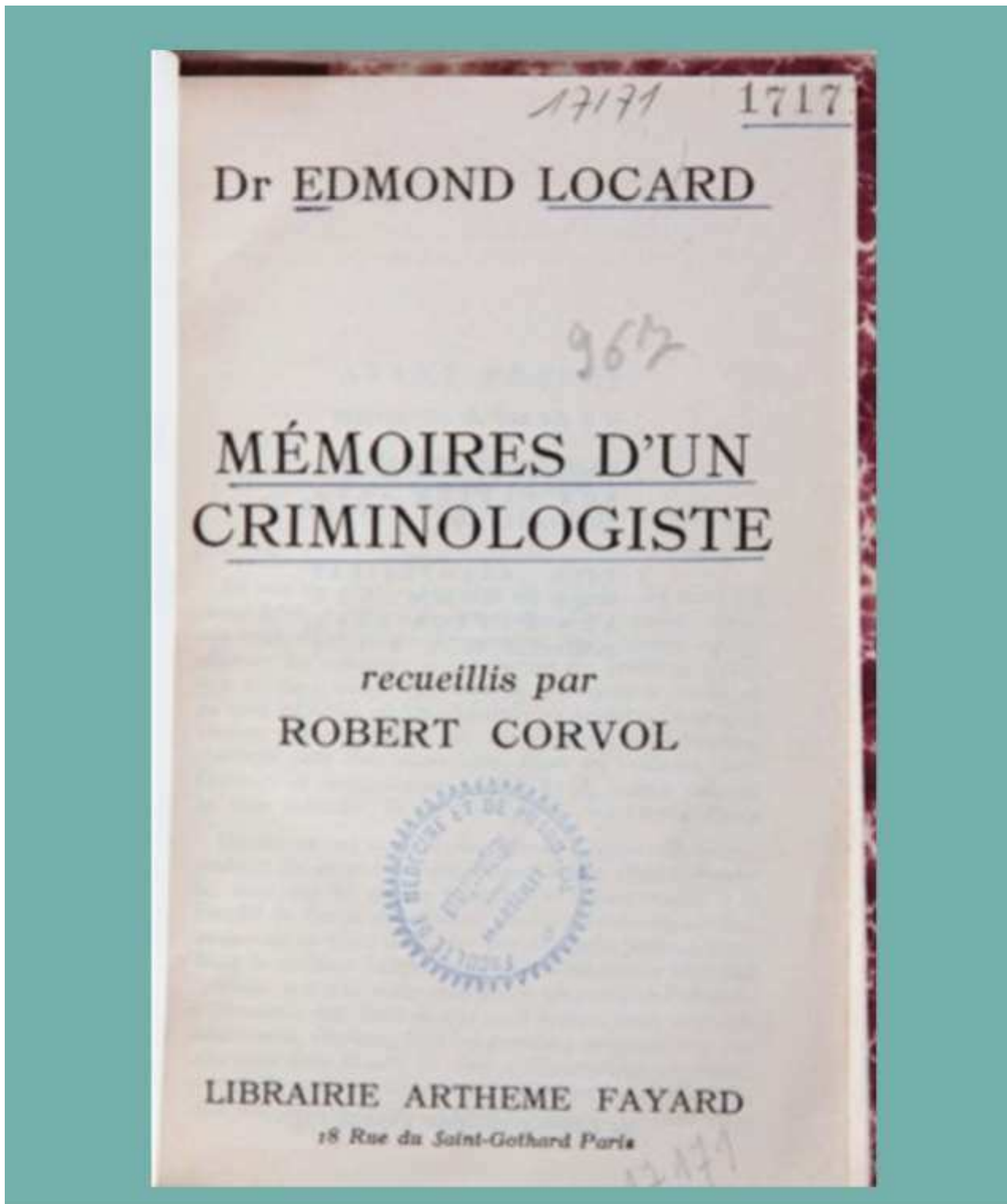
**Локард Едмонд
(Edmond Locard)**
13.12.1877 - 04.05.1966

Локард також написав дуже впливову семитомну працю з криміналістики під назвою «Traité de criministique», і в ньому та інших своїх роботах як криміналіст він розробив те, що згодом стало відомо як принцип обміну Локарда. У своїй простій формі цей принцип відомий за фразою "при зіткненні двох предметів відбудеться обмін" (Fuller, 2008).

На думку Джона Фуллера деякі смисли історії про Шерлока Холмса стали основою для підходу Локарда. «Історії Конан Дойла, який навчався в Медичній школі Единбурзького університету та займався власною медичною практикою, перш ніж писати повний свій робочий день, мали великий вплив на реальну детективну роботу та мистецтво кримінального розслідування. Сам Едмонд Локард був добре знайомий із пригодами Шерлока Холмса і навіть пропонував своїм учням читати про ці таємниці на уроках. Справді, філософія персонажа Дойла допомогла сформувати ядро принципу Локарда. У оповіданні 1904 року «Пригода Чорного Пітера» після того, як студент повідомляє про відсутність слідів на місці злочину, Холмс відповідає: «Поки що злочинець залишається на двох ногах, доти повинні бути якісь вм'ятини, якісь подряпини, якісь сліди. незначне усунення, яке може виявити науковий дослідник»(Fuller, 2008).

У 1910 році поліцейне управління Ліона, нарешті, запропонувало Локарду можливість створити першу поліцейну лабораторію у вигляді кількох невеликих горіщних кімнат, де можна було науково дослідити докази, зібрані з місць

злочинів. Лише 1912 року поліційне управління офіційно визнало лабораторію, і так було офіційно створено першу лабораторію криміналістики.

**Локар, Едмонд, Мемуари кримінолога, Париж, Фаяр, 1957
(Медико-одонтологічна бібліотека Тімона, 17171)**

Локард вивчав відбитки пальців і зробив вагомий внесок у вдосконалення дактилографії. Після створення лабораторії в Ліоні він розвинув науку

пороскопії, яка досліджує пори відбитків пальців та відбитки, що залишаються цими порами. Далі він написав, що якби 12 конкретних точок були ідентичними між двома відбитками пальців, цього було б достатньо для позитивної ідентифікації.

Ця робота призвела до використання відбитків пальців для ідентифікації злочинців, прийнятих замість більш ранньої техніки антропометрії Бертільйона. У 1929 році Локард та багато інших криміналістів заснували у Швейцарії Міжнародну академію криміналістики.

Разом з тим, найбільш відомою стала теорія Едмонда Локарда щодо передачі слідів між об'єктами, в якій говориться, що «кожний контакт залишає слід». У кримінології ця закономірність відома як принцип обміну Локарда. Теорія свідчить, що коли об'єкти вступають у контакт друг з одним, кожен із них щось бере в іншого об'єкта чи залишає щось йому.

Принцип обміну Локарда зазвичай сприймається як фраза «при зіткненні двох предметів відбудеться обмін». Едмон Локард писав: "Неможливо, щоб злочинець діяв, особливо враховуючи інтенсивність злочину, не залишаючи слідів своєї присутності".

**Вчений Престонської судово-медичної лабораторії видаляє волосся з капелюха, залишеного на місці стрілянини
КУРТ ХАТТОН / PICTURE POST / GETTY IMAGES**

Іншими словами, Локард вважав, що куди б злочинець не пішов і що б він не зробив, він щось залишить на місці злочину. При цьому він теж щось забере

із собою. Злочинець може залишити всілякі докази, у тому числі відбитки пальців, сліди, волосся, шкіру, кров, тілесні рідини, частини одягу та багато іншого. Вступаючи в контакт з речами на місці злочину, злочинець також забирає з собою частину цієї сцени, будь то бруд, волосся або будь-які інші сліди.

Лікар Локард перевіряв цей принцип у багатьох своїх дослідженнях. У 1912 році, наприклад, французенку на ім'я Марі Лателі було знайдено мертвою в будинку своїх батьків. Її тодішнього бойфренда, Еміля Гурбіна допитала поліція, але він стверджував, що грав у карти з друзями в ніч вбивства. Після допиту друзів Гурбін склався врадення, що він, мабуть, говорив правду.

Однак коли Локард дослідив труп, він переконався у протилежному. Спочатку він оглянув тіло Лателі і знайшов явні докази, що вона була задушена, і це стало причиною смерті. Потім він зіскріб під нігтями Гурбіна зразки клітин шкіри, а пізніше переглянув результати під мікроскопом. Незабаром Локард помітив серед зразків рожевий пил, який він прийняв за жіночу косметику.

Хоча макіяж був популярний під час вбивства, він у жодному разі не вироблявся масово, і це було достатньою причиною для Локарда, щоб пошукати далі глибше. Зрештою, він знайшов хіміка, який розробив спеціальний порошок для Лателі, і збіг було знайдено. Гурбін зізнався у вбивстві – він обманом змусив своїх друзів повірити в його алібі, перевівши годинник в ігровій кімнаті вперед. Принцип обміну Локарда спрацював (Fuller, 2018).

Едмон Локард помер у 1966 році, проте його принцип обміну вплинув на криміналістику і часто цитується до сьогодні.

Принцип Локарда також діє в комп'ютерній криміналістиці, як те, що вдосконалення кіберзлочинів призводить до одержання цифрового сліду кіберполіцією.

Лікар Пол Л. Кірк (1902–1970)

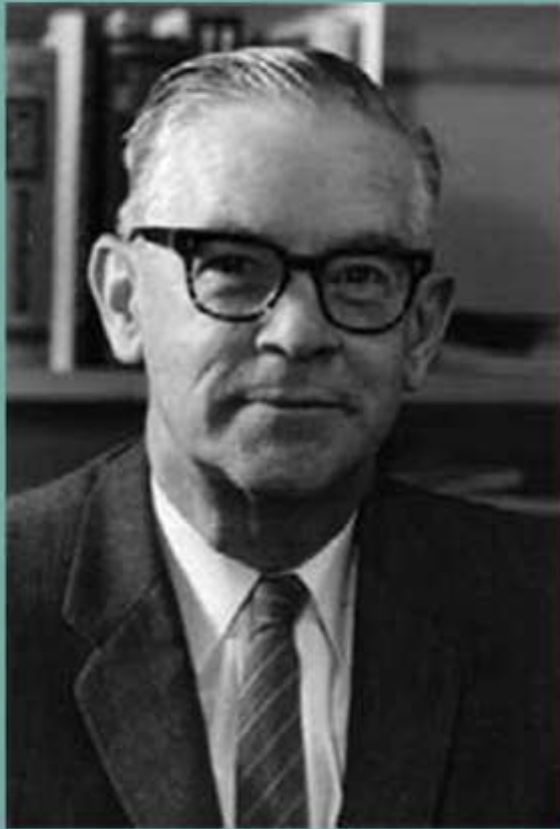
Пол Ліланд Кірк народився в Колорадо-Спрінгс, штат Колорадо, в 1902 році. Він був насамперед вченим, але він також був людиною практичного складу, а не чистої теорії. Він здобув освіту в Університеті штату Огайо, де здобув ступінь бакалавра хімії; Університет Піттсбурга, де він здобув ступінь магістра хімії; та Каліфорнійський університет, де він здобув докторський ступінь з біохімії.

З 1929 по 1945 рр. Кірк працював професором біохімії в Каліфорнійському університеті в Берклі.

Через його великий досвід у мікроскопії Кірка запросили приєднатися до Манхеттенського проєкту, де він працював з 1942 по 1945 рік над процесом виділення плутонію, що ділиться.

Пізніше у своїй кар'єрі він розповідав студентам, що спочатку його приваблювала судова медицина. У перші дні викладання, до нього підійшов студент-біохімік з питанням про померлого собаку і про те, чи можна визначити, чи був собака отруєний. Розслідування цього питання пробудило цікавість Кірка. Незабаром після, влада зв'язалася з ним, щоб оглянути одяг жертви зґвалтування – вони хотіли знати, чи можна знайти щось на одязі на мікроскопічному рівні, щоб пов'язати жертву з нападником. Виявлення Кірком волокон сорочки

нападника і подальший осуд гвалтівника зміцнили його інтерес і закріпили за ним репутацію завдяки надійним результатам, заснованим на ретельних дослідженнях. Згодом, 1937 року, Кірк очолив програму кримінології в Каліфорнійському університеті в Берклі. Під його керівництвом програма набирала обертів та зростала її репутація (Petherick et al., 2009).

*Біохімік, криміналіст,
учасник Манхеттенського
проекту.*

Пол Ліланд Кірк
09.05.1902 — 05.06.1970

У криміналістиці принцип Локарда стверджує, що той, хто вчинив злочин, принесе щось на місце злочину і понесе щось з нього, і що і те, й інше може бути використане як судовий доказ. Доктор Едмонд Локард (1877–1966) був піонером у галузі криміналістики, який став відомий як Шерлок Холмс із Ліону, Франція (Petherick et al., 2009).

Він сформулював основний принцип криміналістики так: "Кожен контакт залишає слід". Зазвичай це сприймається як «при зіткненні двох предметів відбудеться обмін».

Кірк також був затятим прихильником принципу обміну Локарда. Внаслідок його ретельних описів цього принципу слова Кірка неодноразово помилково бралися за слова самого Едмона Локара. На відміну від інших перед ним, Кірк розумів обмеження цього принципу та виступав за обережність в інтерпретації обмінних доказів (Houston).

Пол Л. Кірк сформулював цей принцип так:

«Куди б він не ступив, до чого б він не торкнувся, що б він не залишив, навіть несвідомо, це буде безмовним свідком проти нього. Не тільки його відбитки пальців або його сліди, але і його волосся, волокна його одягу, скло, яке

він розбиває, слід інструменту, який він залишає, фарба, яку він дряпає, кров чи сперму, які він відкладає чи збирає. Все це та багато іншого є німим свідченням проти нього. Це доказ, який не забувається. Його не бентежить хвилювання моменту. Воно відсутня не тому, що є людські свідки. Це фактичні докази. Речові докази не можуть бути помилковими, вони не можуть лжесвідчити, вони не можуть бути повністю відсутніми. Тільки людська нездатність знайти, вивчити та зрозуміти її може зменшити її цінність (Kirk, 1953, p. 4).

Пол Ліланд Кірк є лідером у створенні кримінології як академічної дисципліни. Він працював професором Каліфорнійського університету в Берклі (UCB) протягом сорока трьох років, вдосконалюючи програму університету та проводячи важливі дослідження в цій галузі. Кірк також написав новаторський підручник «Розслідування злочинів». Крім того, він консулював у багатьох кримінальних справах, у тому числі у відомому судовому процесі щодо вбивства Сема Шеппарда.

Як науковець спочатку Кірк став відомий своєю роботою мікрохіміка. Він виявив, що мікрохімія має практичне застосування у двох сферах — дослідження тканинних культур і криміналістиці. Завдяки своїй роботі в UCB Кірк почав розвивати більш структурований і науковий підхід до вивчення криміналістики. У результаті в 1937 році його обрали керівником програми кримінології в університеті. Через вісім років він отримав спеціалізацію з технічної кримінології. Потім, у 1950 році, він працював з начальником поліції Берклі Августом Воллмером, щоб офіційно заснувати школу кримінології в UCB. Пізніше він порадив іншим установам щодо створення власних програм. Кірк також працював із К. Р. Кінгстоном над аналізом статистичних аспектів ідентифікації за відбитками пальців (“Kirk, Paul Leland 1902–6/5/1970// American Criminologist”).

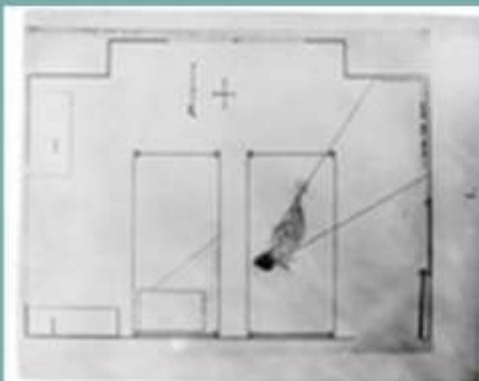
Одним з найбільш відомих розслідувань стала участь у 1954 р. д-р Кірка свідком на суді д-ра Семюеля Х. Шеппарда, остеопата з Клівленда, який був засуджений за вбивство своєї дружини на 12 років, і був виправданий в ході повторного судового розгляду. Доктор Кірк надав докази того, що вбивця був шульгою (лівішою). Лікар Шеппард був правшою.

Доктор Кірк також зробив висновок з уламків зубів, знайдених під тілом, що місис Шеппард вкусила вбивцю за руку. Доктор Шеппард не мав травм рук (Williams, 1970).

Доктор Пол Ліланд Кірк, професор криміналістики та судово-медичний експерт групи захисту Шеппарда, заявив у своїх свідченнях під присягою, що він оглянув місце злочину, різні докази, які є у прокурора та поліції, а також зразки крові, зібрані та надіслані йому поштою. Його розслідування розпочалося 22 січня 1955 року і тривало кілька місяців. Доктор Кірк, використовуючи аналіз бризок крові, дійшов висновку, серед іншого, що:

- Вбивця був лівшею (доктор Сем Шеппард був правшою).
- Ушкодження зубів потерпілого свідчать, що потерпілий вкусив нападника за руку.
- Велика пляма крові на дверях шафи, ймовірно, утворилася від закривавленої руки нападника.

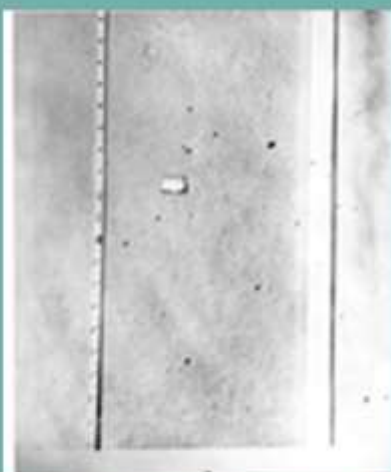
- Перевірка плями крові показала, що вона не відповідає плямам Сема або Мерилін Шеппард, тому нападник, мабуть, був третьою особою.
- Зброєю вбивства був циліндричний предмет, такий як трубка або ліхтарик, а не хірургічний інструмент, як стверджував коронер.
- Речові докази показали, що злочин був зґвалтуванням.

П.Л. Кірк Фото 01:
Схема спальні
(Кімната вбивства)

П.Л. Кірк Фото 02:
Двері гардероба
Частини дверей гардероба та передпокою,
що показують «приблизне обмеження плям
крові на дверях»

П.Л. Кірк Фото 05:
Ліжко жертви з іншим
двоспальним ліжком на
передньому плані

П.Л. Кірк Фото 06:
Вимірювання ліній над
ліжком жертви

П.Л. Кірк Фото 07:
Постільна білизна жертви підібрана
відповідно до фотографії місця злочину
("Kirk Investigation Photos | 1966 Trial |
Cleveland State University")

Наступні фотографії були представлені на підтримку афідевіту доктора Кірка (надаємо лише 5 фотографій для демонстрації його дослідження — нумерація збережена зі справи Пола Л. Кірка). Кірк також пояснює своє розслідування у свідченнях на суді 1966 року.

Діаграма зверху, що показує малюнок плям на стінах і показує порожню область.

За свідченнями Кірка:

«Спальня, в якій було знайдено вбите тіло Мерилін Шеппард, показано на схемі в приблизному масштабі на супровідній фотографії № 1. Схема представляє стан на момент її огляду тим, хто нижче підписався. Два односпальні ліжка і бюро, показані на малюнок знаходиться в тому ж положенні, що і на фотографіях звинувачення, між двома ліжками, яке не фігурувало у свідченнях та у цьому розслідуванні».

На крайньому східному кінці (північної) стіни, за усуненням, приблизно на 2 фути була область без плям і продовження відповідного простору на східній стіні. Ця єдина область на всій периферії кімнати, в якій кров не подорожувала повітрям, тому це підтверджує, що саме це є область, в якій стояв нападник, оскільки це єдине місце, де були перехоплені краплі крові.

Близько краю ліжка і злегка перекриваючи його, ширина конуса, створеного вимірювальними лініями, буде близько 2 футів, що відповідає ширині чоловічого тіла. Це вміщує нападника дуже близько до ноги ліжка на східній стороні.

Його історія була використана як основа для популярного телесеріалу та фільму «Втікач» (Kirk, 1955).

Доктор Кірк свідчив на користь звинувачення на суді над Бертоном Ебботом, який був засуджений за викрадення та вбивство 14-річної Стефані Браян з Берклі та страчений у Сан-Квентіні у 1957 році.

За викрадення Леонарда Московіця, торговця нерухомістю із Сан-Франциско, доктор Кірк довів аналізом почерку, що Гарольд Джексон, засуджений разом із Джозефом Ліром за викрадення Московіця, був Гансом Андерсоном, колишнім ув'язненим.

Доктор Кірк заснував криміналістичні лабораторії в Чикаго, Сент-Луїсі та низці інших міст. (Williams, 1970).

Кірк також відомий своїм внеском у літературу з кримінології.

Після завершення своєї роботи над Манхеттенським проєктом під час Другої світової війни, у 1953 році він опублікував «Розслідування злочинів: речові докази та поліційна лабораторія» — одну з перших книг про розслідування місця злочину, яка містила як практичну інформацію, так і теорію. Цей трактат про кримінальне розслідування, реконструкцію злочинів та судово-медичну експертизу і досі залишається основою галузевого стандарту, якому немає рівних. Тут Кірк представляє методи дослідження речових доказів на місці злочину, що складалося з розділів про відбитки пальців, волокна, волосся, кров, сліди та сліди, вогнепальну зброю та транспортні аварії. Через свою популярність книга з того часу багато разів перевидавалася.

На його думку, розуміння характеру та ступеню травм потерпілого та правопорушника вважається важливим аспектом кримінального профілювання і досі. Знання того, що трапилося з жертвою завдяки конкретним травмам (або їх відсутності) та іншим судово-медичним доказам, має вирішальне значення для розуміння характеристик винного злочинця. Сучасні фахівці з профілювання злочинців дійшли глибокого розуміння того, як судова патологія, а також багато інших судових наук можуть надати інформацію такого типу. Кірк зайняв набагато сміливішу позицію щодо важливості реконструкції злочинів та аналізу поведінкових доказів, ніж багато хто думає. Він неодноразово обговорював те, що можна назвати лише кримінальним профілюванням у двох видання *Crime Investigation* (Kirk, 1953, 1974).

Значення робіт П.Л. Кірка для кримінологічного профайлінгу на думку (Chisum and Turvey (2007).

Chisum, J., Turvey, B., 2007. *Crime Reconstruction*. Elsevier Science, Boston, MA.

Він розглядав кримінальне профілювання як природний результат дослідження речових доказів (Kirk, 1974, р. 4-5):

Вивчення речових доказів може надати суттєву допомогу у встановленні місцеперебування особи, яка вчинила злочин. ...

Речові докази часто бувають дуже корисними поліцейському слідчому до того, як він затримає підозрюваного або навіть до того, як у нього виникнуть підозри щодо можливого злочинця. Якщо, наприклад, лабораторія може описати одяг злочинця, дати уявлення про його рост, вік, колір волосся тощо, то для офіцера пошук відповідно звужується.

Часто можна вказати ймовірне заняття або описати місце існування з точністю, що вражає, шляхом ретельного вивчення якоїсь, здавалося б, дрібниці, знайденої на місці злочину. Такі факти не обов'язково є доказом вини будь-якої конкретної особи, але вони можуть дати тло, яке має найбільшу цінність. ...

Як ілюстрацію можливостей та пасток, пов'язаних з висновками з лабораторних даних, можна навести наступний приклад. З огляду на залишені в дома після крадіжки зі зломом рукавички, було зроблено такі висновки:

Винуватцем виявився робітник, пов'язаний із будівництвом.

Його основним заняттям було штовхання тачки.

Він жив за містом, на невеликій фермі чи садовій ділянці.

Він був південним європейцем.

Він вирощував курей, тримав корову чи коня».

Як впливає з цього уривка, Кірк був прихильником використання кримінального профілювання у розслідуваннях задовго до того, як його потенціал було визнано навіть слідчими у кримінальних справах його часу.

Ці ідеї він розвинув у першому виданні «*Fire Investigation*» (1969), де Кірк представив базовий підручник з реконструкції злочинів та кримінального профілювання, яке не було значно підірване розробками у будь-якій галузі. По-перше, він визначив три типи паліїв (стор. 159–160): палії заради наживи, палії на зло і палії заради «стусанів».

Кірк пояснює, що його типологія підпалів може бути не важливою для лабораторних аналітиків, але може принести користь загальному розслідуванню (стор. 160):

«Очевидно, що дослідника речових доказів пожежі дуже мало турбує тип палія, який міг його влаштувати. Однак у методах дій є відмінності, які він може відзначити в ході розслідування, і вони можуть надати велику допомогу як у розшуку палія, так і в отриманні інформації, корисної для судового розгляду».

Кірк також стверджує, що слідчі повинні мати достатні знання про пожежу, щоб проникнути у думки палія (Kirk, 1969, с. 161):

«Давно помічено, що слідчий найефективніший, коли може поставити себе місце злочинця; найкращі слідчі – це ті, хто може робити це найбільш ефективно. Вони можуть навчитися думати, як думає злочинець, реагувати, так само як він реагує, і тому вони можуть оцінити, як він діє».

Слідом за роботами доктора Пола Кірка в інших криміналістичних текстах згадується або виділяється розділ про важливу роль, яку дослідження речових доказів та реконструкція злочинів можуть грати як у профілюванні злочинців, так і у розвитку підозрюваних (Bevel and Gardner, 2002; Lee et al., 1983; DeHaan, 1997; DiMaio and DiMaio, 1993; Geberth, 1996, 2006; James and Nordby, 2003; Lee, 1994)

Література до Розділу IV

- Дойл, Артур Конан. *Етюд у багряних тонах*. Ukrainian Library (українська бібліотека), 2000 — 2023. Євген Васильєв., <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=749>.
- По, Едгар Аллан. *Викрадений лист*. Український переклад. Р. І. Доценко, 1992. Ukrainian Library (українська бібліотека), 2000 — 2023. Євген Васильєв., <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=66>.
- “Alphonse Bertillon and the Identification of Persons 1880–1914.” “Central Missouri State University: Criminal Justice: Alphonse Bertillon.” *Criminocorpus*, 13, April 2001, <http://www.cmsu.edu/CJ/alphonse.htm>. Accessed 6 August 2023.
- Bertillon, Alphonse. *Identification anthropométrique instructions signalétiques. Nouvelle édition entièrement refondue et considérablement augmentée, avec un album de 81 planches et un tableau chromatique des nuances de l'iris humain*. MELUN, IMPRIMERIE ADMINISTRATIVE, 1893. 148p.
- Bertillon, Alphonse. *La photographie judiciaire avec un appendice sur la classification et l'identification anthropométriques*. PARIS, Gauthier-Villars, 1890. 115p.
- Booth, Martin. *The Doctor, the Detective and Arthur Conan Doyle: A Biography of Arthur Conan Doyle*. London., Hodder & Stoughton, 1997. 371 p.
- Doyle, Arthur Conan. *The Case of Oscar Slater*. New York, Hodder & Stoughton, George H. Doran Company, 1912. 103 p., <https://www.gutenberg.org/files/69704/69704-h/69704-h.htm>.
- Fosbroke, Gerald Elton. *Character reading through analysis the features: a practical study of the physiological and psychological reactions of the body and mind upon the face*. New York, London, Garden City Pub. Co., 1938. 348p.
- Fox, Margalit. *Conan Doyle for the Defence: A Sensational Murder, the Quest for Justice and the World's Greatest Detective Writer*. London, New York, Profile Books Limited, 2018. 352 p.
- Fuller, John. “How Locard's Exchange Principle Works | HowStuffWorks.” *Science | HowStuffWorks*, 17 June 2008, <https://science.howstuffworks.com/locards-exchange-principle1.htm>. Accessed 6 August 2023.
- Gross, Hans. *Criminal investigation, a practical handbook for magistrates, police officers and lawyers*. Adam, John, tr. [and] ed; Adam, John Collyer, jt. tr. Madras, Krishnamachari, 1906. xxviii, 889, xlvi p., <https://archive.org/details/criminalinvestig00grosuoft>.
- Gross, Hans. *Criminal Investigation: A Practical Handbook for Magistrates, Police Officers and Lawyers (Classic Reprint) 1904*. London, Forgotten Books, 2018. 997 p.
- Gross, Hans. *Criminal psychology : a manual for judges, practitioners, and students / by Hans Gross ; translated from the 4th German edition by Horace M. Kallen ; with an introduction by Joseph Jastrow*. Boston : Little, Brown, 1911. xx, 514 p., <https://wellcomecollection.org/works/j6vaxwrb>.
- Heydt, Bruce. ““Sir Arthur Conan Doyle and the Case of George Edalji.” *British Heritage*., HistoryNet Staff ed., June/July 1998 i,

- <https://www.historynet.com/sir-arthur-conan-doyle-and-the-case-of-george-edalji/>. Accessed 6 August 2023.
- Houston, Whitney. "Paul L. Kirk: American chemist (1902 - 1970) | Biography, Bibliography, Facts, Information, Career, Wiki, Life." *PeoplePill*, <https://peoplepill.com/people/paul-l-kirk>. Accessed 6 August 2023.
- Каемпфферт, Валдемар Бернхард. "The Crime-Master and How He Works / Пер. з англ. Сергій Нежурбіда." *Криміналіст періодованийий. Журнал Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*, vol. 12, 2016, pp. 154-155.
- Kirk, Paul L. "'Affidavit of Paul Leeland Kirk" by Paul L. Kirk. 1954-1955 Post-Trial Motions and Ohio Eighth District Court of Appeal. 10." *EngagedScholarship@CSU*, 1955, https://engagedscholarship.csuohio.edu/sheppard_eight_district_1950s/10. Accessed 6 August 2023.
- Kirk, Paul L. *Crime Investigation: Physical Evidence and the Police Laboratory*. New York-London, Interscience Publishers, Inc., 1953. 784 pp.
- Kirk, Paul Leland. *Crime Investigation, second edition*. Edited by John I. Thornton, New York, John Wiley & Sons, 1974. 508 pp.
- "Kirk Investigation Photos | 1966 Trial | Cleveland State University." *EngagedScholarship@CSU*, https://engagedscholarship.csuohio.edu/kirk_photos/. Accessed 6 August 2023.
- "Kirk, Paul Leland 1902–6/5/1970// American Criminologist." *Encyclopedia.com*, <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/kirk-paul-leland>. Accessed 6 August 2023.
- M.B., B.S.Lond., F.R.C.S.Eng. "Thomas Bond." *British Medical Journal*, vol. 1(2111), 1901 Jun 15, p. 1523.
- Petherick, Wayne, et al. *Forensic Criminology*. AMSTERDAM, BOSTON, HEIDELBERG, LONDON, NEW YORK, OXFORD, PARIS, SAN DIEGO, SAN FRANCISCO, SINGAPORE, SYDNEY, TOKYO, Elsevier Science, 2009. 624p.
- Soderman, Harry, and John J. O'Connell. *Modern Criminal Investigation*. New York, Funk & Wagnalls, 1936. 617 p.
- Williams, Matt. "DR. PAUL L. KIRK, CRIMINOLOGIST, 68." *The New York Times*, 8 June 1970, <https://www.nytimes.com/1970/06/08/archives/dr-paul-l-kirk-criminologist-68-berkeley-teacher-witness-in.html>. Accessed 6 August 2023.

РОЗДІЛ V

ПОВЕРНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОФАЙЛІНГУ У 70-80 РР. XX СТОЛІТТЯ

Історію профайлінга пов'язують з дослідженням, що ґрунтується на зіставленні результатів експрес-тестування пасажирів з базою даних, яка була сформована в аеропортах після хвилі терористичних злочинів. Профайлінг активно почав застосовуватися з 1970-х років в аеропортах Ізраїлю авіакомпанією «Ель-Аль» Штаб-квартира авіакомпанії Ель-Аль розташована на території аеропорту Бен-Гуріон в Центральному районі Ізраїлю, недалеко від міста Лод. У 70-ті роки ХХ століття, в розпал Війни Судного Дня Ель-Аль виявилася єдиною авіакомпанією, яка незважаючи ні на що продовжувала з'єднувати Ізраїль з іншими країнами світу. Крім того, Ель-Аль брала активну участь в авіап перевезеннях військового спорядження Армії Оборони Ізраїлю і Держави Ізраїль.

Це ж десятиліття було відзначено першими рейсами в різні пункти призначення, включаючи Addis-Abeba, Монреаль, Марсель, Мехіко, Лісабон, Чикаго і Маямі. І до нині компанія відноситься до 1 категорії авіакомпаній в системі безпеки. Ними застосовувалася методика допольотного огляду і вона показала свою високу ефективність. Звичайно, на той момент метод профайлінга сильно відрізнявся від сучасного. Техніка дозволяла використовувати невеликий набір базових психологічних стереотипів поведінки й походила на психологічне тестування (History of El-Al company. The 1970s-e., 2023).

Профайлінг актуалізували терористичні захоплення літаків і їх викрадення, що стали відомі як «скайджекінг». 18 лютого 1969 палестинські бомбардувальники обстріляли Boeing 720 ізраїльської авіакомпанії Ель-Аль в аеропорту Цюриха, і пілот літака був застрелений. У наступній перестрілці між спецслужбами й вбивцями, один терорист був убитий, а троє інших заарештовані. Пізніше вони постали перед судом у Вінтертурі. Рік по тому для звільнення ув'язнених був викрадений літак Swissair.

06 вересня 1970 року літак Boeing 707-458C, бортовий номер 4X-ATB, на рейсі 219 з Тель-Авіва в Нью-Йорк з проміжною посадкою в Амстердамі, виявився в центрі спроби захоплення прихильниками нікарагуанських сандіністів з Америки Патрісію Аргуелью, і колишнього стипендіата Фулбрайта, яка діяла від імені Народного фронту звільнення Палестини (НФЗП), Лейлою Халед. Цей терористичний акт був одним із серії викрадень літаків. Завдяки діям пілота з бойовим досвідом Урі Бар-Лева, якій узгодив дії з маршалом Кал. Їх план був кинув на хвилину літак в піке, а маршал мав діяти рішуче задля зірвання спроби захоплення літака.

Бар-Лев сказав Колу, маршалу авіації, триматися міцніше. Він збирався кинути літак в пікірування. Негативна перевантажувальна сила, схоже відчуття, яке виникає коли швидко спускаєшся на американських гірках, дає дві речі: вона знижує висоту літака, зменшуючи різницю тиску між внутрішньою і зовнішньою частиною літака, що призводить до того, що кульовий отвір або вибух гранати менш небезпечний; й одночасно збиває викрадачів з ніг. При цьому за словами пілота, всі пасажирів пристебнуті й будуть в порядку. Бар-Лев підняв ніс літака, опустив одне з крил, а потім нахилив ніс до землі. Літак почав падати, впавши на 10 000 футів за хвилину. Коли він вийшов з пікірування, Кол (повітряний маршал) увірвався у двері й вистрелив у Аргуелло. Другий терорист, Лейла

Халед, палестинський ветеран попередніх скайджеків, кинула гранату вперед, але вона не вибухнула. У своїх мемуарах Бар-Лев сказав, що Халед стверджувала, що була жорстоко пригноблена, але маршали авіації виявили, що вона втратила свідомість після занурення, й її швидко заарештували. «Все це зайняло дві з половиною хвилини, – сказав Бар-Лев». Літак здійснив вимушену посадку в аеропорту Хітроу, де Аргуельо і Халед були передані британській владі. Аргуельо, який був поранений, помер по дорозі в лікарню (Ginsburg, 2014).

Одним з факторів такого успіху було те, що перед зльотом черговий з безпеки Ель Аль повідомив пілоту, що чотири підозрілих людини намагалися сісти на літак. У двох були сенегальські паспорти з послідовними номерами; двоє інших, пара, мали менш підозрілі паспорти Гондурасу, але усі замовили квитки в останню хвилину. І хоча пізніше ставилося питання про те: чому не скасували рейс і чому не затримали підозрілих осіб, питання експрес ідентифікації злочинців були серйозним чином актуалізовані й на майбутнє.

Урі Бар-Лев (праворуч), бортпровідник Джанет Дарміджан і старший бортпровідник Абрахам Айзенах розмовляють з представниками засобів масової інформації після повернення в Ізраїль, вересень 1970 р.

Повернення к профайлінгу в аеропорта активізувалося у 1990-х рр.. так професор Харві Кушнер пригадував: «На початку 1990-х я також працював у Федеральному управлінні цивільної авіації (FAA). Вони також були дуже стурбовані тероризмом під час і після війни в Перській затоці та попросили мене

розробити протокол, або, точніше, систему профілювання, щоб ідентифікувати транснаціональних і міжнародних бойовиків. Ісламські терористи, націлені на внутрішні та міжнародні цивільні авіаційні ресурси США як тут, так і за кордоном. Ми працювали з FAA, щоб прискорити їх усунення загрози. У той час ми попереджали їх, що безпека авіакомпаній не повинна бути покладена на керівників аеропортів чи самих авіакомпаній. На жаль, атаки 11 вересня 2001 року знадобилися для створення Адміністрації транспортної безпеки (TSA) для нагляду за процедурами безпеки в аеропорту та консолідації безпеки авіаперевезень під керівництвом спеціального адміністративного правоохоронного органу» (Kushner, 2022, p. 5).

Другим поштовхом у дослідженні профайлінга, на наш погляд, були роботи з психології емоцій та психології обману Пола Екмана (народився 15.02.1934), автора теорії психології брехні й ідентифікації обману за допомогою мікроекспресій, апробація якої проходила як на міжнародних переговорах, так і в дослідженні психології емоцій в різного роду злочинах.

Третім фактором, що актуалізував практику профайлінга було створення в 1972 році у Федеральному бюро розслідувань (ФБР) Відділу поведінкової науки (ВПН) в Куантіко, штат Вірджинія, для розслідування випадків серійних зґвалтувань і вбивств. Потрібно відзначити, що багато кримінологів не люблять термін «профайлер» вважаючи за краще, щоб їх називали аналітиками поведінки злочинців або аналітиками злочинів.

Два агенти ФБР, Джон Дуглас і Роберт Ресслер, вирушили з місією по допиту ув'язнених серійних хижаків (серійних вбивць), щоб отримати інформацію про їхні мотиви, планування та підготовку, подробиці злочинів і заходи щодо знищення доказів, включаючи трупи жертв. Їх підхід сформував окрему традицію кримінального профайлінгу злочинця.

Художня версія цих подій була запропонована в серіалі Netflix *Mindhunter* (серіал 2017 - 2019).

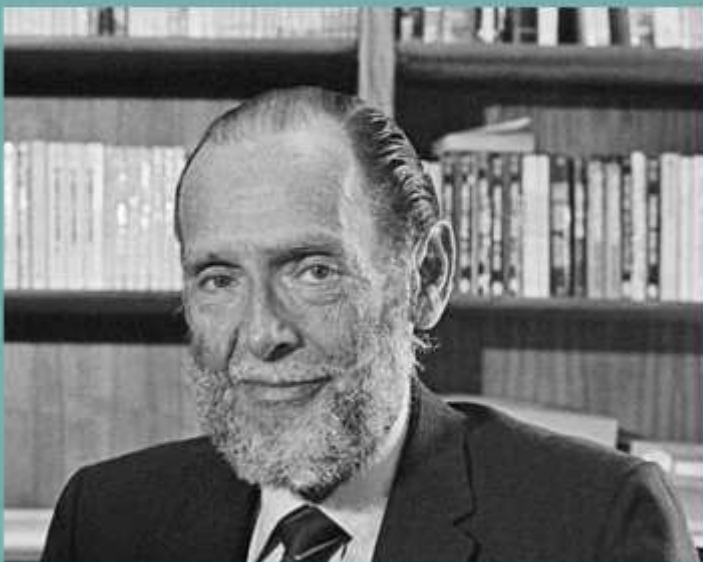
ФБР та профайлінг

Джеймс Арнольд Бруссель

Джеймс Арнольд Бруссель (1905-1982) лікар, американський психіатр, який понад п'ятнадцять років допомагав Федеральному бюро розслідувань (ФБР), поліції Нью-Йорка та іншим правоохоронним органам в розробці психологічних профілів злочинців, рішуче сприяючи проведенню розслідувань, які дозволили залучити до відповідальності підозрюваних, обвинувачених в серйозних і насильницьких злочинах, таких як серійні вбивства, напади та зґвалтування. Джеймс Арнольд Бруссель народився в Нью-Йорку в 1905 році. Випускник Медичної школи Пенсільванського університету, він майже 50 років був психіатром та мав приватну практику на Манхеттені. Крім того, він служив головою нейропсихіатричної служби медичного корпусу армії США під час корейської війни, а також працював помічником Нью-Йоркської служби психічної гігієни. Він став легендою американської криміналістики й юридичної

психології. З його ім'ям пов'язані перші наукові розробки складання психологічного портрета розшукуваного злочинця (профілювання в криміналістиці).

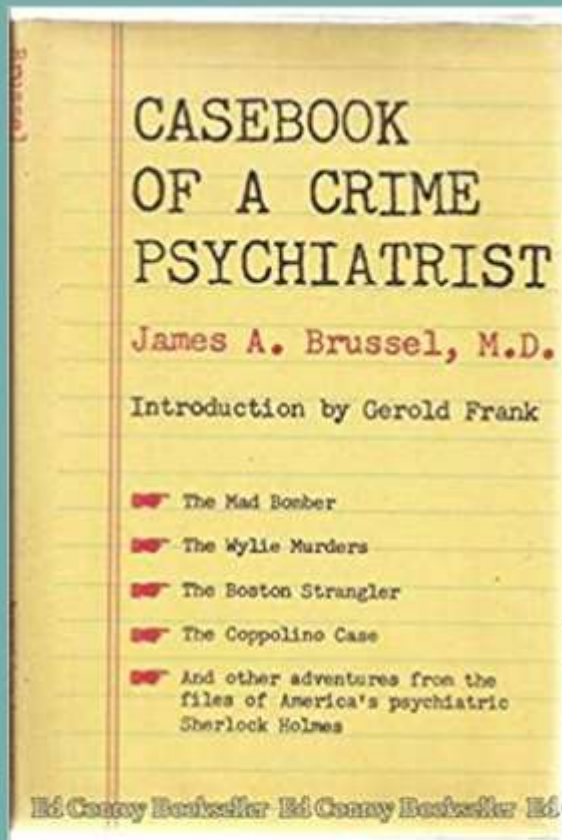
Один з перших відомих епізодів його практики був пов'язаний з подіями між 1940 і 1956 роками. Протягом 1940-х і 1950-х рр. «Божевільний бомбардувальник» тероризував Нью-Йорк. Він підірвав не менше 37 бомб на вокзалах та у театрах по всьому світу. Злочинець тероризував Нью-Йорк, встановлюючи вибухівку в громадських місцях, включаючи кінотеатри, телефонні будки, концертні зали й аудиторії, а також на центральному автовокзалі та залізничному вокзалі Пенсильванії. Протягом шістнадцяти довгих років розслідування не приносили результатів, поки в 1956 році поліція не звернулася до лікаря Брусселя, який в той час був помічником міської служби психогієни. До нього звернулися з проханням скласти можливий психологічний портрет зловмисника. Бруссель вивчав фотографії місць злочинів і за їх допомогою проаналізував методи «Божевільного бомбера» – прізвисько, яке преса дала загадковому злочинцю, оскільки саме так підписувалися його листи в газети. Незабаром психіатр склав докладний фізичний і психологічний опис ймовірного підозрюваного (Claudius, 2021).

Лікар, американський психіатр, понад п'ятнадцять років допомагав Федеральному бюро розслідувань (ФБР), поліції Нью-Йорка та іншим правоохоронним органам в розробці психологічних профілів злочинців, зробив профіль Джорджа Метескі, «Божевільного бомбера» та ін.

**Джеймс Арнольд
Бруссель
22.04.1905 – 21.10.1982**

Доктора Брусселя попросили проаналізувати справу, і він визначив, що особа, відповідальна за злочини, мала такі характеристики (Brussel, 1968, рр. 29-46):

Обкладинка «Кейсбук кримінального психіатра» Джеймса Арнольда Брусселя

Джордж Метескі, «Божевільний бомбер, Нью-Йорк, 1957 рік

Чоловіча стаття.

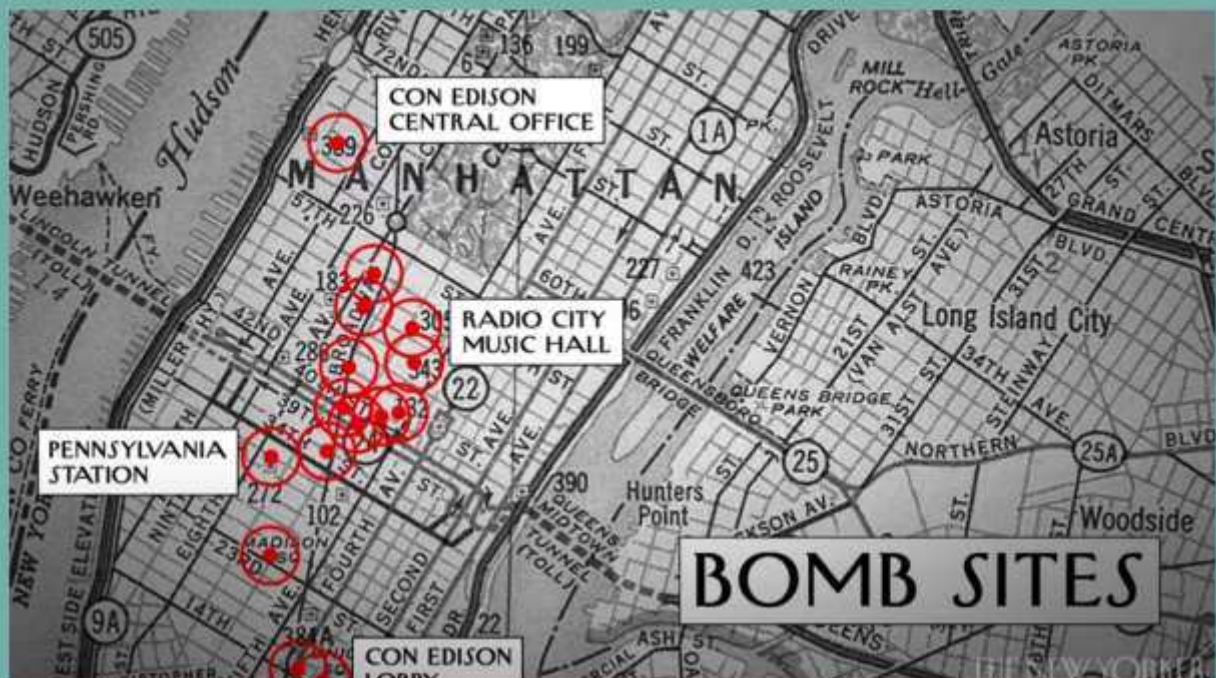
Знання металообробки, трубопровідної арматури, електротехніки.

Зазнав серйозної несправедливості з боку Кон Еда, що зробило його хронічно хворим. Страждав параноєю.

Страждав від підступного розвитку свого розладу. Він мав хронічне захворювання.

Джеймс Арнольд
Бруссель

Манхеттен бомбера

Влучний профіль
Джорджа Метескі

Страждав постійним маренням.

Мав незмінну, систематизовану, логічно побудовану маячню. Був патологічно егоцентричним.

Мав симетричний «спортивний» тип статури через свою параною.

Середній вік, визначено через початок психічного захворювання та тривалості вибухів.

Хороша освіта, можливо не коледж, але більша частина його, якщо не вся середня школа.

Неодружений.

Можливо незайманий.

Жив один чи з жінкою, схожою на матір родичкою слов'янського походження.

Римсько-католицька віра, жив у Коннектикуті.

Носив застебнутий двобортний костюм.

25 грудня 1956 року в Нью-Йорк Таймс була опублікована стаття, що містить деякі передбачення доктора Брюсселя про бомбера. У цій статті не було надруковано передбачення про двобортний костюм (Brussel, 1968, р. 47). Коли поліція нарешті впізнала та заарештувала Джорджа Метескі за вибухи у 1957 році, профіль доктора Брюсселя був визнаний загалом точним. Всупереч поширеній думці, Метескі був заарештований у вицвілій піжамі, а не у двобортному костюмі (Brussel, 1968, р. 69). Йому дозволили переодягнутися перед взяттям під варту, і саме тоді він одягнув двобортний костюм — звичайний стиль того часу.

Бруссель, подібно Полонію, персонажу Шекспіра, який бачив метод в божевіллі Гамлета, склав профіль чоловіка середніх років (від 40 до 50), холостого, католика, фізично міцного і народженого за кордоном. Він імовірно жив тільки з одним братом або сестрою і був незадоволеним співробітником (або колишнім співробітником) Consolidated Edison, міської електроенергетичної компанії (перший напад було скоєно на штаб-квартиру компанії). Напевно, страждає на параною, що прогресує. Інші характеристики, відмічені Брусселем, вказують на те, що він є інтровертом, але не антигромадським, досвідченим механіком, проникливим і вмілим з інструментами. Він повинен проявляти презирство до інших людей і замасковане обурення стосовно критики його роботи. Моральний, чесний і байдужий до жінок. У нього, швидше за все, освіта еквівалентна середній школі. Нарешті, він заявив, що підозрюваний буде носити повністю застебнутий костюм з подвійним рядом гудзиків.

Озброєні цим профілем, офіцери зосередили свої розслідування на співробітниках і колишніх співробітників Consolidated Edison, що привело їх до Джорджа Метескі, жителя Уотербери, штат Коннектикут. Він працював в компанії в 1930-і рр. Заарештований в січні 1957 р. він відразу ж зізнався в злочинах. Коли вони прибули в його будинок, поліція попросила його одягнутися, щоб супроводжувати їх (коли вони прибули до нього, він був в піжамі). Метескі пішов до своєї кімнати та повернувся в костюмі з подвійним рядом гудзиків. Повністю застебнутий.

В іншому гучному епізоді слідчі попросили Брюсселя допомогти їм у справі «Бостонського душителя». У період з червня 1962 року по січень 1964 року в Массачусетсі сталося 13 вбивств, пов'язаних з сексуальним насильством, за якими не було ні доказів, ні підозрюваних. Брусселю було запропоновано скласти психологічний портрет вбивці. Спочатку слідчі вважали, що вбивства вчинили дві різні людини, ґрунтуючись на тому факті, що жертви належали до двох вікових груп - деякі жінки були молодими, а інші були старші, у віці від 19 до 85 років. Навпаки, Бруссель вважав, що тільки одна людина буде нести

відповідальність за вбивства, і склав профіль, який відповідав Альберту Де Сальва, заарештованому в листопаді 1964 року за скоєння ще одного зґвалтування і вбивства. Де Сальво пізніше зізнався, що був «Бостонським душителем». Його так і не доставили до суду, оскільки у в'язниці в очікуванні суду його зарізав співкамерник.

Для підготовки профілів Брюссель використовував, крім своєї психіатричної практики, знання й особистий досвід, власну інтуїцію і записи, надані поліцією. Його підхід, власне, можна було вважати дещо суб'єктивним. Критично він визнав, що в деяких випадках робив помилки, здійснюючи неточні або неповні аналізи. Одного разу він написав: «Єдине, що я зробив, щоб «виділити своє ім'я», – це застосував деякі базові принципи психіатрії навпаки, використовуючи мою особисту суміш науки, інтуїції й надії. Завдяки такому підходу я зміг допомогти поліції розкрити кілька дивних злочинів, і мене викликали для надання свідчень в якості експерта на деяких відомих судових процесах».

Viana Claudius James Brussel, o "Sherlock Holmes do divã" (дата звернення 12.06.2021)

Федеральне бюро розслідувань (ФБР) після Брюсселя

У 1960-х роках офіцер американських правоохоронців Говард Тетен почав розвивати свій підхід до профілювання злочинців, ще працюючи в поліційному управлінні Сан-Леандро в Каліфорнії. Тетен навчався і надихався доктором Полом Кірком, всесвітньо відомим криміналістом, доктором Брейфокалем, судмедекспертом із Сан-Франциско, та доктором Дугласом Келлі, психіатром, відомим своєю роботою на Нюрнберзькому військовому процесі. Вони були його викладачами у Школі кримінології Університету Каліфорнії в Берклі наприкінці 1950-х років. Його натхненням для роботи була робота доктора Ганса Гросса (який широко цитується в цьому тексті). Міждисциплінарне розуміння криміналістики, судово-медичного розслідування смерті, та психіатричні знання стали наріжним каменем слідчих навичок Тетена на ранньому етапі та сформували його підхід до профілювання злочинців. Він також шукав випадки й годинами обговорював їх з доктором Джеймсом Брюсселем, щоб розвинути своє розуміння перспективи психічного здоров'я (Michaud and Hazelwood, 1999, p. 116).

Як спеціальний агент Федерального бюро розслідувань Ховард Тетен ініціював свою програму кримінального профілювання в 1970 році. Він викладав методи кримінального профілювання як допоміжний засіб для розслідування, який можна було використовувати у поєднанні з іншими інструментами розслідування. Тетен викладав свій перший профільний курс, званий прикладною кримінологією, у Національній академії ФБР у 1970 році. Пізніше того ж року Тетен представив свій перший справжній профіль як агент ФБР в Амарілло, штат Техас. У 1970 році Тетен також об'єднався з Петом Маллані, який тоді був призначений до Нью-Йоркського відділення ФБР, щоб викладати ненормальну психологію стосовно кримінального профілювання. Маллані та Тетен разом викладали в кількох інших школах по всій країні протягом наступного року, поки Маллані перебував у Нью-Йорку і викладав про послідовності ненормальної поведінки,

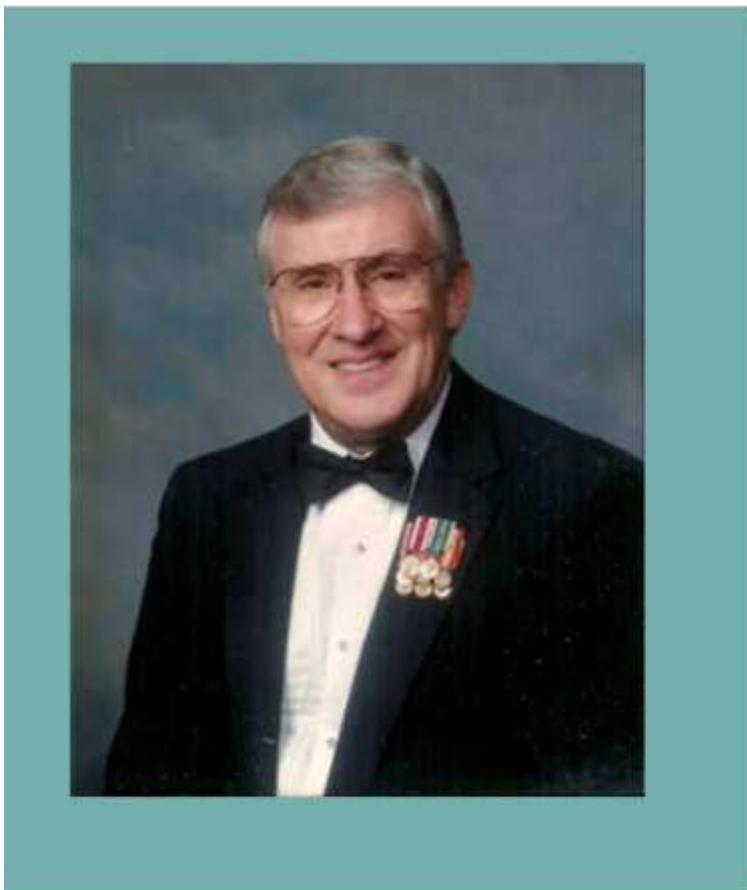
1972 року відкрилася нова академія ФБР, і Тетен попросив перевести Маллані туди. Незабаром після приходу до академії ФБР Тетен і Маллані застосували свої концепції до перших рекомендацій ФБР щодо переговорів із

заручниками. У 1974 та 1975 роках Маллані успішно впорався з кількома великими ситуаціями із заручниками за допомогою цих нових методів. Ці адаптації, засновані на методах кримінального профілювання, були першими, яким навчали всіх переговорників ФБР. Пізніше вони були модифіковані та розширені спеціальними агентами ФБР Коном Хасселем та Томом Стренцем.

У тому ж 1972 агент ФБР, на ім'я Джек Кірш заснував Відділ поведінкових досліджень ФБР (BSU). Кірш був колишнім репортером газети Erie Dispatch Herald. Він зробив великий внесок у кримінальне профілювання, оскільки був досить далекоглядним, щоб дати Маллані та Тетену свободу проводити дослідження та створювати профілі на додаток до їх звичайних обов'язків. Після того, як вони допомогли розкрити ряд справ, увага до цієї діяльності збільшилася. Незабаром поліційне управління почали щодня вимагати профілі. Згодом спеціальні агенти Кон Хассель та Том Стренц були навчені викладанню курсу прикладної кримінології.

Після Джека Кірша BSU очолювали спеціальний агент Джон Фафф, а потім спеціальний агент Роджер Де Пью у 1978 році. Спеціальний агент Джон Дуглас очолив BSU, коли Де Пью вийшов на пенсію. Ні Пет Маллані, ні Говард Тетен, творці перших методів профілювання злочинців у ФБР, ніколи не очолювали цей підрозділ. Маллані став помічником спеціального агента, відповідального за офіс у Лос-Анджелесі, а Тетен став керівником відділу досліджень та розробок (Turvey, 2011, pp. 35-37).

Роберт Ресслер

Агент ФБР, спеціаліст у галузі кримінології, криміналістики та кримінальної психології, письменник, відіграв значну роль у психологічному профілюванні насильницьких злочинців у 1970-х роках.

**Роберт Кеннет
Ресслер
21.02.1937 — 05.05.2013**

Роберт К. Ресслер (1937), який в 1974 р. очолив “відділ біхевіористики” ФБР (Behavioral Science Unit) і його колега Джон Дуглас (1945) були піонерами розробки методу аналізу психологічного профілю особистості вбивці на основі даних про злочин.

Характеристики місця психопатичного (організованого) злочину	Психотичні (дезорганізовані) характеристики місця злочину
Запланований злочин	Злочин спонтанний
Жертва є цільовим незнайомцем	Жертва або місцеперебування відомі
Персоналізує жертву	Знеособлює жертву
Контрольована розмова	Мінімальна бесіда
Місце злочину відображає загальний контроль	Місце злочину випадкове та неакуратне
Вимагає покірної жертви	Раптове насилля над жертвою
Використання обмежень	Мінімальне використання обмежень
Агресивні дії перед смертю	Сексуальні дії після смерті
Тіло приховано	Тіло залишив на видному місці
Зброя/докази відсутні	Докази/зброя часто присутні
Транспортує жертву	Тіло залишили на місці смерті
<i>З Ресслера та Берджесса, 1985 р.</i>	

Їх мета полягала в тому, щоб скласти централізовану базу даних, в якій мотиви серійних злочинців були зіставлені з інформацією з місця злочину. Між 1976 і 1979 роками Дуглас, Ресслер і ще кілька колег опитали в цілому тридцять шість серійних вбивць і зібрали величезну кількість даних.

Дуглас і Ресслер незабаром зіткнулися з проблемою аналізу й обміну зібраними даними зі своїми колегами з правоохоронних органів по всій країні. Відповідь прийшла у вигляді гранту на дослідження в розмірі 1 мільйона доларів, який сприяв розробці комп'ютеризованої системи баз даних під назвою «Програма з затримання злочинців із застосуванням насильства» (VICAP). Ця система вперше дозволила ФБР зіставити інформацію з відкритих справ, пов'язаних з серійними хижакми, з закритими справами в базі даних, щоб порівняти поведінкові характеристики та шаблони.

Як пояснюється у Джона Дугласа та його співавторів (Douglas et al., 1992, р. 9): «Слід підкреслити, місце злочину рідко буває повністю організованим чи дезорганізованим. Швидше за все, це десть на континуумі між двома крайнощами: упорядкованим, акуратним місцем злочину та безладним, неохайним».

Характеристики психопатичного (організованого) злочинця	Характеристики психотичного (дезорганізованого) злочинця
Інтелект від середнього до вище середнього	Нижче середнього інтелекту
Соціально компетентний	Соціально неадекватний
Вітається кваліфікована робота	Некваліфікована робота
Сексуально компетентний	Сексуально некомпетентний
Високий порядок народження	Низький порядок народження
Робота батька стабільна	Робота батька нестабільна
Непослідовна дитяча дисципліна	Жорстка дисципліна у дитинстві

Контрольований настрій під час злочину	Тривожний настрій під час злочину
Вживання алкоголю зі злочиним	Мінімальне вживання алкоголю
Прискорення ситуаційного стресу	Мінімальний ситуативний стрес
Життя з партнером	Живе один
Мобільність, машина у хорошому стані	Живе/працює неподалік місця злочину
Стежить за злочинами у засобах масової інформації	Мінімальний інтерес до засобів масової інформації
Може змінити роботу чи виїхати з міста	Значна зміна поведінки
<i>З Ресслера та Берджесса, 1985 р.</i>	

Сучасні кримінологи і профілювання злочинів

Дослідження Роберта К. Ресслера і Джона Дугласа визначили напрямки аналізу відомих кримінологів таких як Грегг МакКрері, Рамсленд Кетрін. Так протягом багатьох років К. Рамсленд (1953) займається дослідженнями в області психології злочинної поведінки, психологічних механізмів насильницьких злочинів, профілюванням злочинців.

До сучасних відомих профайлерів ФБР часто відносять: О'Тул Марі Елен, яка більше 30 років успішно працювала у різних правоохоронних структурах, в тому числі в ФБР США, спеціалізуючись на розкритті тяжких злочинів: серійних вбивств, сексуальних насильств, викраденні людей і т.п .

Такий же великий досвід, понад 30 років, характеризує Марка Е. Сафаріка, консультанта з ФБР (BAU), який спеціалізується на аналізі насильницьких злочинців

Не так давно у 2021 році вийшов переклад роботи «Кримінальна психологія» Девіда Кантера (1944 р.н.), англійського кримінолога, який використовує психологічний метод, у тому числі й профілювання, для розкриття тяжких злочинів. Він провів більше ніж 150 досліджень різних видів злочинів за запитами поліції.

В Австрії працює Мюллер Томас (1964 р.н.) – відомий австрійський фахівець в області кримінальної психології, головний профайлер Австрії, заслужено вважається одним з кращих експертів Європи зі злочинної поведінки. Він розробив концепцію і впровадив Систему аналізу насильницьких злочинів ViCLAS.

Зараз працює начальником служби кримінальної психології Федерального міністерства внутрішніх справ, група D / Інтерпол. Він регулярно проводить дослідження в галузі кримінології, ненормальної кримінальної психології, переговорів про заручників, оцінки загроз, оцінки місця злочину й аналізу кримінального розслідування. Він працював координатором переговорів із заручниками та перекладачем в Департаменті секретної служби Австрії за вказівкою ЦРУ. Доктор Мюллер був програмним менеджером Програми досліджень і розробок, що розслідувала серійні вбивства, гвалтівників і інших насильницьких злочинців. Він розробив концепцію та ініціював систему ViCLAS (Система аналізу зв'язків з насильницькими злочинами) для всіх правоохоронних органів Австрії. Він ініціював впровадження ViCLAS-системи в Німеччині, Норвегії, Швеції, Данії, Португалії, Великобританії.

Рамсленд Кетрін

О'Тул Марі Елен

Девід Кантер

Мюллер Томас

Мюллер один з тих кримінальних психологів і аналітиків на місці злочину, які підкреслюють: що їх не можна називати «профілювальниками» або «профайлерами», що це не відображає специфіку досліджень. Його перша книга називається «Бести Менш» (перекладається як «Людина-звір»).

Антоніо Нікасо в Одеському відділенні Української академії наук (другий зліва): зліва-направо: кримінолог, керівник Одеського відділення, академік УАН Олег Мальцев, журналіст та перекладач Каникей Турсунбаєва, італійський кримінолог Антоніо Нікасо, проф., академік УАН Максим Лепський

«Мюллер починав як звичайний поліціант в Тіролі, але незабаром почав ставити собі питання: «Чому люди роблять те, що вони роблять?». Тому він почав вивчати психологію і писати листи в різні установи по всьому світу, які намагаються відповісти на це питання, і, нарешті, йому вдалося пройти свого роду «стажування» в FBI у Квантіко, де він працював з Робертом Ресслером,

розробив і пізніше представив свій метод поліції Австрії. Він каже, що кожен злочин вимагає рішення. І те, як приймаються деякі рішення, може сказати нам про потреби людини, яка вчинила злочин. Щоб з'ясувати ці потреби, важливо проаналізувати та порівняти рішення, прийняті відносно аналогічних злочинів. Мюллер називає цей метод аналізом місця злочину. Цей метод відрізняється від профілювання або судової психіатрії, бо він запитує не про людину, що здійснює злочин, а про поведінку людини, яка вчиняє злочин» (“Bestie Mensch (The Human Beast) – Thomas Müller”, 2009).

Один з найвидатніших кримінологів Італії Антоніо Нікасо (1964), дослідник організованої злочинності: мафії, ндрангети, камори, автор понад 30 книг про злочинність.

У 1994 році ФБР створило Групу реагування на критичні інциденти (CIRG), а оперативні поведінкові компоненти NCAVC були передані до CIRG, де вони працюють і зараз.

NCAVC складається з чотирьох підрозділів: трьох підрозділів поведінкового аналізу (BAU) та підрозділ програми затримання злочинців із застосуванням комп'ютерних даних (ViCAP). BAU-1 займається справами, пов'язаними з оцінкою загроз чи боротьбою з тероризмом; BAU-2 займається всіма справами за участю дорослих жертв, включаючи серійні вбивства, вбивства та серійні сексуальні посягання; а BAU-3 займається злочинами за участю дітей-жертв.

Підрозділи виконують потрійне завдання.

По-перше, основна мета кожного з підрозділів – забезпечити оперативний супровід слідчої справи. Це робиться шляхом роботи зі слідчими на місці, або шляхом виїзду слідчих у NCAVC в Куантіко, штат Вірджинія, для консультації у справі, або шляхом віддаленого обговорення справи зі слідчими.

BAU пропонують широкий спектр оперативних послуг для слідчих у справах: аналіз місця злочину, профілі невідомих злочинців, рекомендації щодо розслідування, стратегії допиту, допомога під присягою в ордері на обшук, стратегії судового переслідування, аналіз зв'язку справ та свідчення свідків-експертів.

По-друге, у співпраці з іншими правоохоронними органами та академічними установами підрозділи також проводять дослідження у низці областей насильницьких злочинів. Сюди входять статистичні дослідження та опитування засуджених за насильницькі злочини. Дослідження включає безліч факторів, таких як характеристики правопорушника, характеристики жертви та взаємодія між жертвами та правопорушниками. Вони застосовують інформацію, отриману в результаті цього дослідження, у практичній оперативній підтримці, яку вони надають слідчим.

Третя місія BAU полягає в тому, щоб ділитися знаннями, отриманими в результаті оперативного досвіду та досліджень, із правоохоронними органами через різні навчальні заклади.

На рубежі минулого століття в NCAVC відбулося значне зрушення, що свідчить про фракціонування профільних культур та програм. У перші місяці 2000 року у своїх письмових профілях і показаннях свідків у суді профайлери

ФБР перестали називати себе пов'язаними безпосередньо з «Відділом поведінкових наук» NCAVC. Натомість вони стали називати себе афілійованими тільки з NCAVC. На середину 2000 року вони називали себе пов'язаними саме з «Відділом поведінкового аналізу». Це не була незначною зміною — вона сигналізувала про повну реструктуризацію організації та вирівнювання.

До 2000 р. в ВАУ зберігалось те, що в ньому називалося моделлю триногої табуретки: проведення досліджень; забезпечення освіти та навчання співробітників правоохоронних органів; та надання консультацій у справі для підтримки поліційних розслідувань (DeNevi and Campbell, 2004). Однак модель почала змінюватися, коли Стівен Бенд, доктор філософії, здобув ступінь доктора психології-консультанта та очолив цей підрозділ у 1998 році. Під його керівництвом посилювався культурний розрив, що існував раніше, в ВАУ між тими, хто займався справами, і тими, хто викладав і проводив дослідження. Дві групи, одна з яких була пов'язана зі слідчими правоохоронних органів, а інша з освіченими вченими-біхевіористами, не поважали одна одну і не працювали разом (Turvey, 2011).

Сучасне програмне забезпечення розслідування як створення профілю активно впроваджується у діяльність поліції. Зокрема, VICAP був розроблений, щоб допомогти слідчим зв'язати область пошуку невідомого об'єкта (або «Unsub» в термінології ФБР) і створити профіль ймовірного злочинця шляхом зіставлення деталей відкритої справи з деталями закритих справ. Хоча профайлери ФБР почали працювати в цій галузі приблизно в 1979 році, профільні дослідження й аналіз VICAP були формалізовані до 1984 року, коли в рамках агентства був створений Національний центр аналізу насильницьких злочинів (NCAVC).

З моменту впровадження системи VICAP місцеве поліційне управління в будь-якій точці США або Канади може заповнити форму запиту і відправити її в NCAVC для аналізу серії нерозкритих вбивств, зниклих безвісти при підозрілих обставинах або наявності невпізнаних людських тіл. Потім дані VICAP вводяться в комп'ютерну систему Profiler.

VICAP – це система зі штучним інтелектом, що означає, що комп'ютерне програмне забезпечення було запрограмовано так, щоб міркувати як людина, використовуючи сценарії «якщо-то». Наприклад, «якщо жертва була знайдена на місці злочину без явної спроби приховати тіло, то злочинець, швидше за все, буде спонтанним вбивцею, який не ретельно спланував вбивство до його скоєння».

Система постійно оновлюється, так що кожен раз, коли дослідницька група NCAVC дізнається щось нове про поведінку серійних злочинців, інформація програмується в Profiler у вигляді нової аргументації. «Профайлер» – це інструмент, а не заміна людського аналізу. Він використовує логіку і статистику, щоб швидко прийти до людських висновків і створити профіль, відсортувавши мільйони можливих комбінацій «якщо-то».

Модель кримінального профілювання ФБР відома як аналіз кримінальних розслідувань (CIA) і заснована на передумові, що особистість невідомого злочинця може бути передбачена. Зокрема, «основна передумова [кримінального

профілювання] полягає в тому, що поведінка відображає особистість», – сказав спеціальний агент ФБР у відставці Грегг МакКрарі.

За словами МакКрарі, в разі серійного вбивства, про яке повідомляє АРА Monitor of Psychology у 2004 році, агенти ФБР збирають інформацію про особу злочинця, відповідаючи на питання про поведінку вбивці на чотирьох різних етапах скоєння злочину:

Антецедент: Яка фантазія або план, або, можливо, і те, й інше були у вбивці до скоєння вбивства? Що спонукало до дій саме вбивцю, а не інших?

Метод і спосіб: Яку жертву або жертв вибрав вбивця? Який був метод і спосіб вбивства – тобто стрілянина, нанесення ножових поранень, удушення, отруєння або щось ще?

Знищення трупів: вбивство й утилізація трупа відбувалися в одному місці або в декількох? Чи була спроба сховати тіла?

Поведінка після скоєння злочину: чи намагається вбивця брати участь в розслідуванні, реагуючи на повідомлення засобів масової інформації або зв'язуючись зі слідчими поліції? (Bonn, 2015).

Швидкий розвиток Штучного інтелекту формує нові умови забезпечення розслідування та переводити методи профілювання в інформаційне забезпечення дослідження злочинів, новим напрямом дослідження злочинів є аналіз великих масивів інтернет даних, те що під час війни відомо як Open source intelligence (OSINT), розвідка на основі відкритих джерел знання.

Література до Розділу V

- “Bestie Mensch (The Human Beast) – Thomas Müller.” *kalafudra's Stuff*, 23 March 2009, <https://kalafudra.com/2009/03/23/bestie-mensch-the-human-beast-thomas-muller/>. Accessed 10 August 2023.
- Bonn, Scott A. “The Birth of Modern Day Criminal Profiling.” *Psychology Today*, 26 May 2015, <https://www.psychologytoday.com/us/blog/wicked-deeds/201505/the-birth-modern-day-criminal-profiling>. Accessed 10 August 2023.
- Brussel, James A. *Casebook of a crime psychiatrist*. New York, Bernard Geis Associates; distributed by Grove Press, 1968. xii, 212 p.
- Claudius, Viana. “James Brussel, o “Sherlock Holmes do divã.”” *Jusbrasil*, 11 April 2016, <https://canalcienciascriminais.jusbrasil.com.br/artigos/323127699/james-brussel-o-sherlock-holmes-do-diva>. Accessed 8 August 2023.
- Douglas, John E, et al. *Crime Classification Manual*. Edited by John E. Douglas, New York, NY., Lexington Books, 1992. 398 p.
- Ginsburg, Mitch. “How to thwart a gunman at 29000 feet, by the only pilot who ever did.” *The Times of Israel*, 24 March 2014, <https://www.timesofisrael.com/how-to-defeat-airplane-terrorists-from-the-only-pilot-who-ever-foiled-a-skyjacking/>. Accessed 10 August 2023.
- “History – Decade 70 | EL AL.” *Israel Airlines*, <https://www.elal.com/en/About-ELAL/About-ELAL/History/Pages/Decade-70.aspx>. Accessed 8 August 2023.

- Kushner, Harvey W. Terrorism in America in the Twenty-First Century: Revisiting My Prognostications. *American Behavioral Scientist*. 2022, June 22, 0(0). <https://doi.org/10.1177/00027642221108938>
- Michaud, Stephen G., and Roy Hazelwood. *The Evil that Men Do: FBI Profiler Roy Hazelwood's Journey Into the Minds of Sexual Predators*. New York, NY., St. Martin's Press, 1999. 262 p.
- Turvey, Brent E. *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. Edited by Brent E. Turvey, 4th ed., Amsterdam, Boston, Heidelberg, London, New York, Oxford, Paris, San Diego, San Francisco, Singapore, Sydney, Tokyo., Elsevier Science, 2011. 728 p.

РОЗДІЛ VI

ПОЛІТИЧНЕ ПРОФІЛЮВАННЯ І КРИМІНОЛОГІЯ

Портрет політичного діяча

Перехід до психічної та соціальної сфер дослідження «портрету діяча» мають свою проблематику та специфіку. Зупинимось на цих питаннях. Психологічні, соціологічні та політологічні дослідження профілю, портрету людини, що діє у сферах здійснення влади, а це сфери політики та криміналу, мають довести дослідника до цілісного уявлення та прогнозування дій цієї людини з врахуванням специфіки навколишнього середовища та суттєвих для подій влади умов.

У відносинах людина (особистість, характер, специфіка, прояви) – навколишнє середовище (основні чинники), – подія (її ефекти, наслідки, результати) мають свої базові питання за якими визначаються дослідження.

1. Діяч - результати подій

До цих відносин першим методологічним питанням є роль особистості в історії та роль об'єктивних чинників відносно процесів та подій.

Звичайно, при розгляді історії двадцятого століття було б важко уявити основні події просто як наслідок історичних і політичних сил, ігноруючи вплив таких гігантів, як Вудро Вільсон, Франклін Делано Рузвельт, Уїнстон Черчилль, Йосип Сталін, Адольф Гітлер і Мао Цзедун, їх поведінки зі своїми внутрішніми установками, а не лише їх ситуацій (Jones and Nisbett, 1972). Можливо, привабливість цих знайомих прикладів відбиває нашу людську тенденцію зводити складність до простоти, приписуючи причини поведінки інших людей їх внутрішнім схильностям, а не їхнім ситуаціям (Jones and Nisbett, 1972).

*Американський політолог,
відомий своєю роботою з
політичного лідерства та
президентства США.*

Фред Ірвін Грінстайн
01.09.1930 — 03.12.2018

На думку таких авторів, як Джеральд М. Пост, Стівен Г. Уокер і Девід Г. Вінтер «Територія науки визначається цими двома межами: з одного боку, це наївний погляд на політичні результати як на проєкцію особистостей лідерів, а з іншого боку, так само спрощений погляд на те, що окремі особи не мають жодного впливу».

Дослідники політичного профайлінгу частіше обирають шлях здійснення спроб поєднати ці крайності. Одну з перших зробив Фред Ірвін Грінстайн (Fred Irwin Greenstein, 1 вересня 1930 - 3 грудня 2018) в роботі «Особистість та політика: проблеми доказів, висновків та концептуалізації» (1969, 2 розділ). Він передбачав, що особистість лідера може бути особливо важливою за чотирьох умов: 1) коли актор займає стратегічне становище, 2) коли ситуація неоднозначна чи нестабільна, 3) коли немає чітких прецедентів чи рутинних рольових вимог, і навіть 4) коли потрібна спонтанна поведінка чи та поведінка, що вимагає особливих зусиль. Ці умови наголошують на важливості контексту, в якому діє актор, і зазначають, що вплив особистості лідера зростає тією мірою, якою середовище допускає реструктуризацію.

Іншими словами акцент робиться на умови масштабу прийняття рішень, невизначеності та нестабільності ситуації (що потребує особливих когнітивних здатностей та рішучості), коли немає інституційних правил та прецедентів (тобто соціальна організація та інститути не готові діяти у цих умовах), спонтанних та з напруженням зусиль (це про рішучість та дієздатність в екстремальних умовах).

*Професор політології в
Університеті штату Огайо з
1970 по 1995 рік після роботи
в Раді національної безпеки
при Генрі Кісінджері
(директораЦентру Мершона),
Старший професор і
Почесний голова школи
Буша Техаського
університету A&M.*

**Чарльз Фрейзер
Херманн**

Чарльз Фрейзер Херманн, після роботи в Раді національної безпеки при Генрі Кісінджері, працював професором політології в Університеті штату Огайо з 1970 по 1995 рік. Також він обіймав посаду директора Центру Мерсона, академічного дослідницького центру, який займався питаннями національної безпеки та зовнішньої політики з 1980 по 1995 рік, а також виконував обов'язки віцеканцлера з міжнародних справ в Університеті штату Огайо. У 1991-1992 роках Герман також працював науковим співробітником у програмі Pew Case школи Кеннеді Гарвардського університету. Герман є членом Ради з міжнародних відносин, Американської асоціації політичних наук, Асоціації міжнародних досліджень, Міжнародного суспільства політичної психології та Асоціації з контролю над озброєннями.

Чарльз Фрейзер Херманн досліджував міжнародні кризи та процеси прийняття рішень політиками (1976), До обставин, у яких особистість лідера найбільш здатна проводити зовнішню політику, на його думку віднесені такі: (1) якщо вони пропорційні загальному інтересу глави держави у зовнішній політиці; (2) коли засоби захоплення влади драматичні; (3) коли керівник держави є харизматичним; (4) коли глава держави має велику владу над зовнішньою політикою; (5) коли зовнішньополітична організація нації менш розвинена та диференційована; (6) у кризі; та (7) коли зовнішня національна ситуація сприймається як неоднозначна.

Ця проблематика посіла значне місце у дослідженні політичного профайлінгу.

2. Академічна, клінічна чи прикладна спрямованість дослідження профілю діяча: точки дотику, поєднання та специфіка.

Складно визначити першість дослідження профілю діяча, але ж перші наукові профілі політиків та злочинців починалися саме з клінічного психологічного підходу. Навіть перша спроба дослідження злочинця Чезаре Ломброзо на етапі формування кримінологічної антропології, виходили з клінічного дослідження злочинця як психічного відхилення, тому компаративно досліджувалися «злочинці» та «нормальні, пересічні» люди, і це приводило до висновку, що всі потенційно злочинці. Пізніше Ломброзо досліджував і політичні злочини.

Відносно політиків клінічні дослідження застосовувалися виключно до противників, політичних діячів країни ворога або суперника, тому, наприклад, стосовно Гітлера один з перших профілів для «Дикого Білла» Донована, директора Управління стратегічних служб (OSS) зробив у 1943 році психоаналітик Уолтер Лангер, брат відомого історика Уільяма Лангера (Langer 1972).

Саме клінічний підхід з методиками спостереження та лікування був основою для прикладних досліджень у сфері криміналу та політики. Разом з тим, клінічний та прикладний підхід викликали інтерес до профілювання в академічному середовищі. Сильною стороною академічних досліджень було відсутність тиску швидкоплинних напружених ситуацій та завдань і наявність більшого часу для створення штучних умов дослідження явищ, або можливість застосування методологічних нових підходів у науці.

*Психіатр, засновник підходу
психобіографії у ЦРУ,
політичний профайлер.*

Джеральд М. Пост
08.02.1934 – 22.11.2020

Особлива постать у політичному профайлінгу – це Джералд М. Пост, фахівець із політичної психології, він винайшов цю галузь у ЦРУ, та підготував для прийняття рішень перших осіб держави «психобіографії» впливових світових лідерів. Пізніше він використовував цей підхід до «небезпечного лідерства» Дональда Трампа. Джералд М. Пост був засновником the Center for the Analysis of Personality and Political Behavior.

Такі «титани» своєї справи як Джеральд М. Пост, Стівен Г. Уокер й Девід Г. Вінтер, визначали співвідношення академічного та прикладних напрямів дослідження політичного профайлінгу таким чином:

«Розглядаючи історичний розвиток психологічної оцінки політичних лідерів, можна зіткнутися з двома напрямками: розвиток усередині академічної міждисциплінарної політичної психології та застосування на підтримку політики в уряді. Ці дві спроби розвивалися з різних дисциплінарних точок зору і мали зовсім різні цілі. В академічній спільноті мета полягала в тому, щоб розширити знання про психологію лідерства; всередині уряду мета полягала в допомозі у переговорах на високому рівні та під час військово-політичних криз. Спочатку провідні вчені-академіки представляли переважно дисципліни соціальної психології та політології, а клінічно підготовлені психіатри грали провідну роль у розробці державної програми. Академічний підхід був зосереджений на індивідуальних рисах чи на поєднанні ознак, що призвело до розробки строгих кількісних методологій з метою оцінки характеристик лідера; прикладний напрям підкреслював комплексніший підхід, поєднуючи психобіографію і

психодинамічну психологію, виробляючи якісні тематичні дослідження. Безумовно, напрями розвивалися понад гігієнічної ізоляції, і зусилля уряду у сфері прикладної політичної психології були збагачені внеском академічної політичної психології. Інші дисципліни, такі як культурна антропологія, клінічна психологія, політична соціологія та історія, з користю доповнили перспективу основних дисциплін та сприяли просуванню цієї галузі в обох контекстах. При цьому шляхи розвитку насправді були зовсім іншими». (Post, 2003, р. 3)

Елизавета I посвящує Френсіса Дрейка в лицарі, 1580 рік
Жан-Леон Юенс
National Geographic/Heritage-Images

Цікавим на наш погляд, є те, що відносно політиків часто розглядається контекст теорії лідерства, що майже та «нібито» неможлива як конотація для організованої злочинності, тому що політика має соціально-схвальний характер, а злочинність має соціально-несхвальний. З одного боку негласна заборона застосовувати девіантну та делінквентну поведінку до політиків (окрім злочинців) значно обмежує політичний профайлінг, та навпаки, застосування тільки теорій делінквентної поведінки та заперечення лідерства очільників злочинних організованих об'єднань також знижує можливості дослідження лідерства злочинців.

Але історія має багато прикладів циркуляції криміналу у політику та навпаки.

Кросс-сферні дослідження політичного діяча та злочинця

Ми можемо стверджувати, що потрібно вивчати крос-сферні дослідження процесів, в яких лідери-політики стають злочинцями та, навпаки, в яких лідери організованою злочинністю ставали політичними діячами. Такі приклади маємо і в історії, на прикладом є життя відомого пірата, приватіра (корсара), флотоводця, що зробив другу навколосвітню подорож, та прийняв лицарський титул від королеви Єлизавети I, мова йде про долю сера Френсіса Дрейка. Прикладом є біографія Йосипа Сталіна, якій очолив Радянський Союз, став Генеральним секретарем та генералісимусом, Нагалаю, що Сталін починав свою революційну діяльність з «ексів» – експропріацій, пограбувань банків, потягів, що перевозили коштовності задля наповнення «партійної казни».

Пограбування банку в Тифлісі (Тбілісі), відоме як «Експропріація на Єреванській площі», збройне пограбування інкасаторського диліжанса Державного банку Російської імперії з кулеметами та бомбами, що було скоєно 26 червня 1907 року групою на чолі з Й.Сталіним (учнем в «ексах» Симона Аршаковича Тер-Петросяна (Камо)).

Після Сталін став одним з найстрашніших образів тоталітарного лідера. Можливо зустріти багато випадків серед керівників держав, що створювали злочини проти людяності та воєнні злочини у країнах з відсутністю демократії або з нерозвинutoю демократією.

Є і протилежні кейси політичні діячі та чиновники, які за злочини були засуджені. Яскравим прикладом є засудження нацистського злочинця Адольфа Ейхмана, одного з організаторів Голокосту, профіль якого «у сліпу» робив Ліпот Сонді.

Також важливим у дослідженні профілю діячів є дослідження політиків, які у своїй практиці не переходили закон, при чому залишаючись державними діячами, або навіть були лідерами змін світу до найкращого чи ті лідери, що змогли трансформувати криміналізовані суспільства та державний апарат до демократії та права.

Таким чином, існують ті конкретно-історичні умови, за якими:

- влада визнає як героя злочинця (що найменше з позиції сучасності);
- владу захоплюють злочинці чи, більш м'яке визначення «приходять до влади» (це маргінальні політичні сили, та/або представники організованої злочинності, які після приходу до влади, легітимують її за допомогою пропаганди);
- люди, що прийшли до влади стають злочинцями (в наслідок або відчуття безкарності або в результаті їх «відформатування» злочинним корупційним режимом);
- разом з тим існують кейси справжнього політичного лідерства, що протистоїть злочинцям при владі та на кожному етапі розвитку суспільства

Інформаційна карта на «Й. В. Сталіна»
з архівів царської охоронки в Санкт-Петербурзі, 1911 р.

Тому політичний та кримінологічний профайлінг саме у цих процесах мають велику площину перетину та надають широке поле для досліджень, які будуть завжди під загрозою невдоволення політиків та їх тиску на дослідників.

У відносинах людина (особистість, характер, специфіка, прояви) - навколишнє середовище (основні чинники) - подія (її ефекти, наслідки, результати), ми вже розглядаємо специфіку кожної складової цих відносин. Так, суб'єкт владних відносин може бути «нормальною» людиною, у значенні «незлочинець» при цьому у профайлінгу завжди гостро постає питання про потенціал злочинної, делінквентної поведінки. Це питання поставлено задля визначення тяжіння людей за своїми радикалами до тих або інших типів злочину, та соціокультурних запобіжників злочинам у тренуванні та вихованні людей.

Разом з тим, важливою проблемою профайлінгу є ситуації діяльності людей у конкретно-історичних умовах, в яких «правові» та «соціокультурні» запобіжники злочину зняті або вже не існують. Крайньою спотвореною точкою зору є абсолютизація «природи злочинця» у людей, за такою абсолютизацією можуть фрмуватися людиноненависницькі долання злочинного потенціалу. З цією проблематикою дуже непогано працюють фантасти. Найбільш відомими смислами злочинного тотального режиму проти людей на підставі обґрунтування боротьби зі злочинною природою надали Джордж Оруелл у творі «1984», у якому для тоталітарної держави найстрашнішим злочином є думкозлочин («Thoughtcrime»), чи Філіп Дік у творі «Особлива думка», в якому злочин основного героя визначили провидці, і його незгода з системою

профілактики розкриває її тоталітарний характер, що стає часто системою приховування інших політичних злочинів.

У цьому питанні залишається ствердження або 1) презумпції невинуватості, коли злочин засуджується не за потенціалом злочинця (з високою вірогідністю псевдораціональної атрибуції), а за реальним злочином та його правовим доведенням у суді; або 2) презумпцією винуватості, коли людина вимушена доказувати свою невинуватість за вірогідністю злочину, тобто відбувається не профілактика, непопередження цієї вірогідності, а звинувачення за нею. Часто це визначає стигматизований наклеп або псевдораціональну атрибуцію, з великою частиною уявного або гіпотетичного в доказі злочину та засудженні людей. У презумпції винуватості багато залежить від уявного, від нав'язування ярликів та стигм, від позиції вищої влади, яка часто-густо захоплена паранойяльними підозрами до всіх і звинуваченнями тих, чия думка повністю не збігається з офіційною думкою, а це коло поступово буде збільшуватися.

До речі всі тоталітарні лідери та тоталітарні держави (а іноді й тоталітарні суспільства) тяжіють до «презумпції винуватості», всі винуваті, мають провину, свою невинуватість ще їм треба довести, що практично не можливо у репресивному апараті тоталітарного суспільства чи кримінальному суспільстві.

У наведеній схемі ми наголошуємо на можливості різних взаємодій кримінального та політичного на рівні особи, навколишнього середовища, режиму суспільства (що визначає силу або слабкість права у державі та його людиноцентризму чи центризм антилюдяності), результату діяльності людей на рівні суспільства у конкретно-історичних умовах.

Вплив зовнішніх чинників на дії суб'єкта

У кримінологічній літературі [частково цей матеріал додається з моєї роботи “Соціології агресії” (Лепський, 2022, с. 114-116)] розглядаються 7 різних видів злочинів, що визначені за критеріями відповіді на питання – хто та які типи злочинів виконує і чому:

Злочини проти особистості включають вбивство, напад при обтяжувальних обставинах, зґвалтування і грабіж. Часто ці злочини, наприклад, в США пов'язують з молодими, міськими, бідними й расовими меншинами, які частіше страждають від них, частіше скоюють і піддаються арештам за них.

Злочини проти власності включають крадіжку майна без нанесення тілесних ушкоджень, наприклад крадіжку зі зломом, крадіжку, викрадення автомобіля і підпал. Ці види злочинів часто пов'язані як і перший тип, з представниками меншин за різними ідентичностями.

Злочини на ґрунті ненависті – це злочини проти осіб або власності, які відбуваються з посиленням на забобони, пов'язані з расою, статтю або гендерною ідентичністю, релігією, інвалідністю, сексуальною орієнтацією або етнічною приналежністю. Рівень злочинів на ґрунті ненависті в США залишається відносно постійним з року в рік, але у 2016 році слідом за обранням

Дональда Трампа пішов сплеск злочинів на ґрунті ненависті, як і після закінчення його терміну і під час нових виборів.

Злочини проти моральності також називаються злочинами без потерпілих, тому що немає позивача або потерпілого, сюди відносять проституцію, незаконні азартні ігри й незаконне вживання наркотиків.

Злочин «білих комірців» відбуваються людьми з високим соціальним статусом, часто в контексті своєї професії. До цього виду відносять розтрату (крадіжку грошей у роботодавця або акціонерів), торгівлю інсайдерською інформацією, ухилення від сплати податків та інші порушення законодавства про податок на прибуток, корупцію і хабарництво.

Злочини «білих комірців» зазвичай викликають меншу стурбованість у суспільній свідомості, ніж інші види злочинів, при цьому мають суттєву значущість для суспільства в цілому.

Організована злочинність здійснюється структурованими групами, які зазвичай займаються розповсюдженням і продажем незаконних товарів і послуг (незаконні азартні ігри, торгівля наркотиками, зброєю, людьми, проституція, замовні вбивства, тінізація і легалізація злочинного бізнесу, відмивання кримінальних грошей і т.д.). Основними прототипами організованої злочинності, як правило розглядають мафію, ндрангету, каморру, російську кримінальну традицію, арабську злочинність, тріади Південно-Східної Азії й т.п., зі своїми традиціями технологіями організації, злочинною кар'єрою, специфікою злочинної активності та самовідтворення.

Часто соціологічною проблемою є інноваційність організованої злочинності, що не скута правовими нормами, інституційність як прихильність до певних територій, масштабованість і організованість за корпоративними принципами, включення як легальних, так і нелегальних форм організації «бізнесу».

Організована злочинність часто швидше освоює і впроваджує нові технології кіберзлочинності, власні інтернет-спільноти (Даркнет), інформаційні та репутаційні війни, що особливо яскраво продемонстрували події пандемії 2020-2021 років COVID-2019, коли малий і середній бізнес, щоб не розоритися був змушений звертатися за інвестуванням і підтримкою до кримінальних структур, а в великому бізнесі організована злочинність здійснювала зміну менеджеріального управління, з розставленням своїх представників в топменеджменті, рух товарів і послуг при закритих карантинних кордонах і т.д.

У сучасних умовах російсько-української війни, з повномасштабним вторгненням з 24 лютого 2022 року, окремою групою злочинів є *злочини про людяності, військові злочини, злочини країн-спонсорів тероризму та країн-терористів*.

Основна проблема прикладного політичного профайлінгу

Первісний запит історії становлення політичного профайлінгу, і ми це розглянемо у наступному параграфі, був запит щодо визначення політичного лідера, його характеру («ким він є»), як він отримує інформацію, приймає

рішення, й як з ним взаємодіяти або протидіяти йому. Основною проблемою політичного аналізу лідера була і є *дистанційне встановлення профілю, динамічного портрета особистості політичного лідера*, як сукупності соціальних взаємовідносин, динамічних когнітивних процесів, поведінки та діяльності.

У розв'язання цієї проблеми були основні складності, які дослідники мали подолати:

- первісно був клінічний психологічний та навіть психіатричний підхід – і тут виникала етична та політична проблема, чи можливо взагалі політиків часто на вершині влади розглядати клінічно;

- чи можливо взагалі встановлювати характер, поведінку та діяльність політика дистанційно, оскільки психологія та психіатрія мають справу з клієнтом чи пацієнтом у безпосередніх або тестових діагностичних процедурах прямого «живого» спілкування;

- якими об'єктивними фактами можливо дистанційно замінити це «живе спілкування» з політичним лідером, що досліджується;

- як верифікувати та вдосконалювати науково-дослідні та прикладні методики політичного профайлінгу.

Додатковою складністю для дистанційного клінічного психіатричного та психологічного аналізу політиків стало сумнозвісне «правило Голдвотера», яке після задоволення суду призвело до рішення Американської психологічної асоціації (АПА). АПА запровадила «правило Голдвотера», яке забороняє:

- 1) психіатрам/психологам поширювати будь-які психіатричні оцінки без належного особистого обстеження особи;

- 2) публічне оприлюднення результатів такого оцінювання без висловленого дозволу клієнта.

Це правило значно обмежило можливості дистанційного аналізу політиків саме цих фахівців. Зауважимо, що саме через ракурс цих основних частин проблеми розглянемо становлення політичного профайлінгу.

Нарис становлення політичного профайлінгу

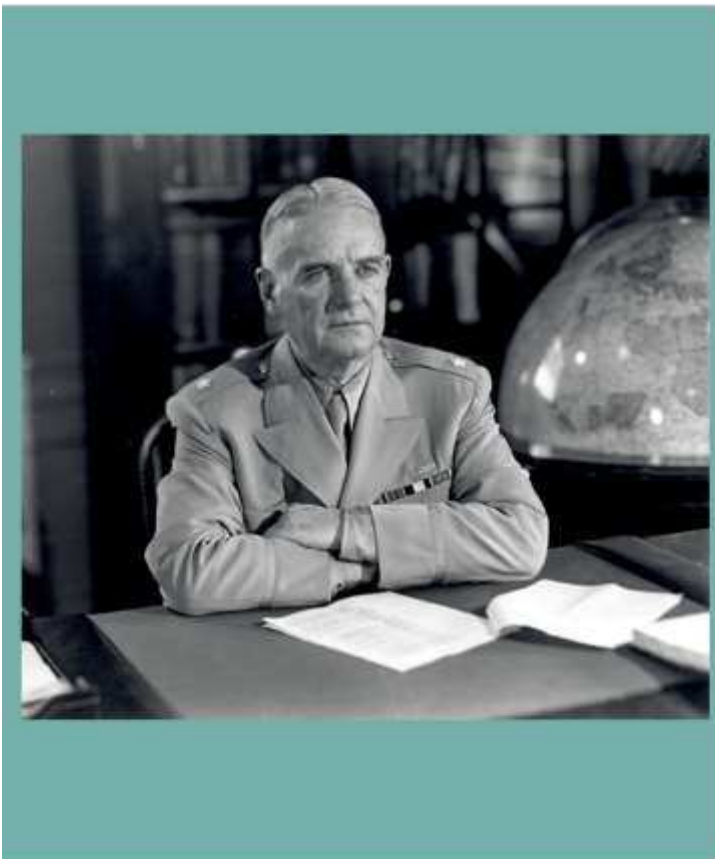
Перший етап становлення політичного профілювання під час Другої світової війни в управлінні стратегічних служб США (OSS). «Розум Гітлера» Волтера Ч. Лангера – політичне профілювання противника у війні

Визначення політичного профілю лідера держави та політичних діячів, як напряму аналітичної діяльності, безпосередньо пов'язано з такими постатями як Вільям Джозеф Донован та Волтер Чарльз Лангер.

Вільям Джозеф Донован, засновник управління стратегічних служб The Office of Strategic Services (OSS), яке, у свою чергу, стало основою для створення Центрального розвідувального управління США. Вільям Джозеф Донован був лідером та навіть під час навчання у Колумбійському університеті на юридичному факультеті за спортивні успіхи у чемпіонаті з футболу отримав прізвисько «Дикий Білл». У 22 роки він сформував й очолив кавалерійський

підрозділ Національної гвардії. Він пройшов великий шлях як військового, так і юриста. Він брав участь полюванні на відомого повстанця Панчо Вільямса, а також під час Першої світової війни командував піхотним полком з нью-йоркських добровольців, від Державного департаменту він був офіцером зв'язку зі збройними силами Білої Росії.

Він мав досвід федерального прокурора Західного округу Нью-Йорку. Потім як один з засновників фірми Donovan, Leisure, Newton & Irvine, спілкувався з таким клієнтом як Уїнстон Черчіль. Після невдалої спроби стати наступником Ф.Д. Рузвельта на посту губернатора Нью-Йорка (Рузвельт в той час вже став Президентом США), «Дикий Білл» активно подорожував закордоном часто у зони конфлікту та створив щільну розвідувальну мережу. Рузвельт його запросив задля дослідження європейської ситуації, ролі режиму Муссоліні та становлення режиму Гітлера. Після падіння Франції саме Донован забезпечував постійний зв'язок з Великою Британією. Для преси він в той час був «людиною-загадкою президента», пікантність була в тому, що Донован як член Республіканської партії виступав проти політики Нового курсу Франкліна Делано Рузвельта. Після Перл-Харбор та активним обміном інформації між британськими та американськими розвідувальними службами він створює в липні 1941 року Інформаційне координаційне бюро, а в червні 1942 року ця канцелярія перетворилася на Управління стратегічних служб (OSS), яке було агентством Об'єднаного комітету начальників штабів (JCS) для координації шпигунської діяльності в тилу ворога для всіх видів Збройних сил Сполучених Штатів. Інші функції OSS включали використання пропаганди, підривної діяльності та післявоєнного планування.

Американський військовий, адвокат, офіцер розвідки та дипломат, «Батько американської розвідки», «Батько ЦРУ», «особиста людина Рузвельта», засновник та керівник Управління стратегічних служб, попередник Центрального розвідувального управління під час Другої світової війни.

**Вільям Джозеф
«Дикий Білл»
Донован
01.01.1883 — 08.02.1959**

За запитом Рузвельта Вільям Дж. Донован розробив план розвідувальної служби на основі діяльності Британської секретної розвідувальної служби (MI6) і Special Operations Executive (SOE).

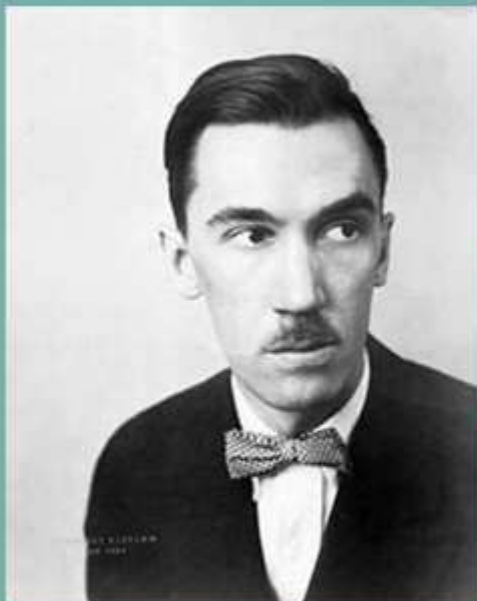
У структурі OSS було створено морально-оперативне відділення, завданнями якого було ведення психологічної війни, зокрема пропаганди, як психологічного впливу на населення і на військові сили держав противників. Цей напрям забезпечував підтримку великих політичних і військових цілей Альянсу. Донован дотримувався переконання, що війна має вестися з особливою увагою на психологічний ефект дій і вчинків сторін конфлікту – як на складові населення сторін, що воюють, так і на збройні сили самих сторін. Він стверджував те, що такі психологічні міркування настільки ж важливі при розробці воєнної стратегії, як і будь-який інший фактор, який розглядається при плануванні військової кампанії (Donovan, 2009).

Морально-оперативний відділ складався з п'яти підрозділів: відділу спеціального зв'язку, відділу радіозв'язку (вів усі чорні або таємні радіопрограми), відділу спеціальних контактів (поширював пропаганду серед партизанських груп), відділу публікацій і кампаній (виготворяв листівки, памфлети та кампанії) та відділу іноземних справ (провів різні [моральні операції] за кордоном). Разом ці підрозділи проводили операції психологічної війни для армії США. Морально-оперативний відділ отримав велику кількість своїх перших джерел інформації через зв'язок із Британським управлінням політичних війн. Активна співпраця відбувалася і з Управлінням військової інформації США (OWI), урядовою установою США під час Другої світової війни, яке утворилося в результаті консолідації багатьох більш відкритих служб поширення інформації, якими керував уряд США під час війни.

До управління військової інформації був запрошений навіть відомий драматург і сценарист Роберт Е. Шервуд. OWI переглядало або відкидало будь-які розглянуті сценарії фільмів, які зображували Сполучені Штати в негативному світлі, включно з антивоєнним матеріалом. Важливу роль зіграв «світило» американської мас-медіа Арчибальд Макліш у консультуванні відділу МО та OWI, як директор Управління фактів і цифр OWI та старший радник відділу досліджень та аналізу OSS з питань, що стосується стратегії психологічної війни (Liptak, 2009, p.5-21).

Важливими для МО відділення були відносини з відділом психологічної війни Верховного штабу Об'єднаних експедиційних сил (PWD/SHAEPF), вони підтримували оперативні загони, які були прикріплені до основних маневрових підрозділів збройних сил США під оперативним контролем Верховного штабу союзних експедиційних сил, з 3 категоріями груп (бойові групи, професійні групи та базові групи).

14 серпня 2008 року Національний архів США оприлюднив імена всіх 13000 співробітників OSS та документи їхньої служби OSS, які раніше були суворо охоронюваною таємницею. Серед 24000 відомих імен OSS були Стерлінг Хайден, Карл С. Кейбл, Джулія Чайлд (автор відомої кулінарної книги), Ральф Банч, Артур Голдберг, Сол К. Падовер, Артур Шлезінгер-молодший, Брюс Сундлан, Вільям Колбі, Рене Жойез та Джон Форд, Сергій Оболенський та інші.

Роберт Е. Шервуд

Арчибальд Макліш

Талановиті люди запрошувалися до управління військової інформації

Залучення експертів та різнопланових талановитих людей вражає. Донован, натхненний британським управлінням спеціальних операцій Великої Британії, зібрав видатну групу клінічних психологів для оцінки потенційних кандидатів у OSS у різних місцях, головним серед яких була станція S у Північній Вірджинії, неподалік від місця, де зараз знаходиться Міжнародний

аеропорт Даллеса. (Office of Strategic Services Assessment Staff, 1948) Недавнє дослідження на основі залишкових записів програми OSS Station S описує, як ці характеристики (незалежне мислення, ефективний інтелект, навички міжособистісного спілкування) були виявлені серед кандидатів в OSS (Lenzenweger, 2015, pp. 100-110).

Вільям Дж. Донован часто нагадував слова: «Я вважаю за краще мати молодого лейтенанта, у якого достатньо сміливості, щоб не підкорятися прямому наказу, ніж полковника, занадто обтяженого, щоб думати самостійно».

До переліку таких експертів був запрошений Волтер Чарльз Лангер, син мігрантів з Німеччини, що народився у Південному Бостоні. Він закінчив навчання у Гарвардському університеті у 1923 році, в якому продовжував навчання до одержання докторського ступеня у 1935 році. Він поїхав вивчати психоаналіз у дочки Зігмунда Фрейда Анни, він спілкувався і з метром психоаналізу і навіть супроводжував його у вигнання у 1938 році, а також отримував візи та перевозив інших психоаналітиків до швейцарського кордону. Він мав власний досвід та враження від нацистського режиму. Його старший брат Вільям очолював історичний факультет Гарвардського університету і став керівником відділу досліджень та аналізу Американського управління стратегічних служб (OSS), на час війни він, декан, взяв відпустку в університеті.

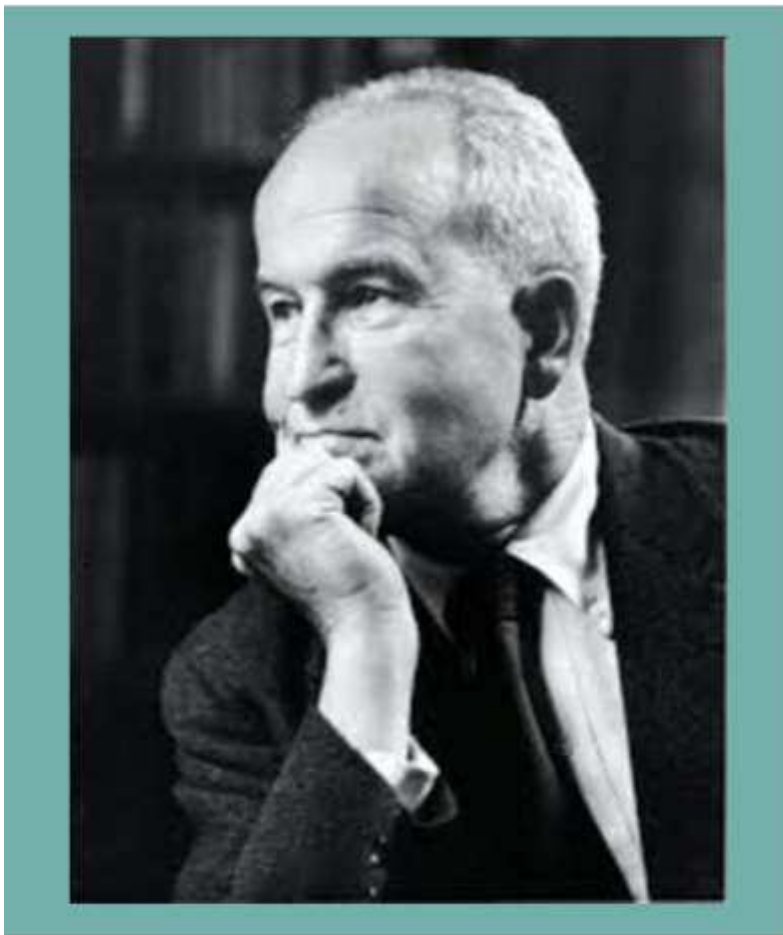
Американський психоаналітик, працював з Анною Фройд, брав участь у вивезенні Зігмунда Фрейда, автор першого політичного профіля Адольфа Гітлера у Гарвардському університеті.

Волтер Чарльз Лангер
05.02.1899 — 04.07.1981

Тут є складні питання, які штовхають нас до розуміння значення психоаналізу у «шпигунській грі» того часу. Це питання пов'язано з тим, що

“правою рукою” Зігмунда Фрейда був Макс Ейтінгон, троюрідний брат генерала радянської розвідки, легенди радянських спецслужб Наума Ейтінгона, а “правою рукою” Анни Фрейд був Волтер Чарльз Лангер, рідний брат якого Вільям очолив такий вагомий відділ ОСС. Якщо робити припущення про “шпигунські ігри” навколо психоаналізу, то Зігмунда Фрейда у вигнання все ж такі супроводжував “американський брат”. Але це питання потребує більшого занурення у першоджерела та історію спецслужб.

Призначений головою OSS Вільямом Джозефом Донованом та за його дорученням у 1943 році, Волтер працював та допоміг завершити аналіз особистості Адольфа Гітлера у співпраці з професором Генрі А. Мюрреєм, головою факультету психології Гарвардського університету та директором Гарвардської психологічної клініки, доктором Ернстом Вальтером Крісом, представником Нової школи соціальних досліджень, доктором Бертрамом Д. Ловіном з Нью-Йоркського психоаналітичного інституту.

*Американський психолог,
один з учасників групи
складення профілю
Адольфа Гітлера, автор
(спільно з Крістіаною
Драммонд Морган)
Тематичного
апперцептивного тесту (ТАТ).*

**Генрі Олександр
Мюррей**
13.05.1893 — 23.06.1988

Звернемо увагу і на особистість Генрі Олександра Мюррея, який зіграв значний вплив на профайлінг та навіть кримінологічний профайлінг також. З одного боку, разом з Крістіаною Морган він є автором Тематичного тесту апперцепції (ТАТ), який він назвав «другим бестселером, який коли-небудь публікував Гарвард, що поступає у популярності Гарвардському музичному словнику», цей тест та його методологічна класифікація і дотепер використовується у політичному профайлінгу. З іншого боку, він проводив з

1959 по 1962 рік серію психологічно шкідливих і цілеспрямовано образливих експериментів над неповнолітніми та студентами. Одним з таких студентів був Тед Качинський, пізніше відомий як Унабомбер.

Профіль Гітлера, цей перший політичний профіль базувався на великому спектрі джерел, як друкованих («Майн Кампф», періодика й т.д.), так і інформації від людей, що безпосередньо спілкувалися та спостерігали Гітлера, а саме, з інформацією від Ернста Ганфштенгля, фінансового прихильника Гітлера з перших днів існування НСДАП, потім голови відділу іноземної преси до 1937 року; Германа Раушнінга, німецького есеїста і політика нацистської партії, голови Сенату Данцига, що після відставки з цієї посади в 1935 році, був змушений тікати з Німеччини, і став противником режиму; принцеси Стефані фон Гогенлое, австрійської та єврейської танцівниці, що за укладеним шлюбом ввійшла у німецьку князівську родину та була близькою подругою Адольфа Гітлера, шпигувала на користь нацистської Німеччини; Отто Штрассера,— ідеолога лівого крила нацистської партії та «Чорного фронту», брата якого вбили під час «Ночі довгих ножів» у 1934 році; Фрідлінде Вагнера, онуки німецького композитора Ріхарда Вагнера, лише вона з сім'ї Вагнерів виступила проти нацистського режиму, та Курта Людека, німецького підприємця, політичного авантюриста і ділка, що деякий час відігравав значну роль в оточенні Адольфа Гітлера, який сформував елітний підрозділ СА разом з Ернстом Ремом.

Вплив першого політичного профілю Адольфа Гітлера відкрив сторінку політичного профілювання у міжнародних відносинах. Це дослідження було надруковано після зняття грифу «цілком таємно» у 1972 році Basic Books of New York City як монографію «Розум Гітлера» («The Mind of Adolf Hitler» секретний звіт часів війни) Волтера Лангера з передмовою Вільяма Л. Лангера та післямовою Роберта Г. Л. Уейта. Серед впливових висновків аналізу було психологічне передбачення, що якщо поразка Німеччини буде близькою, Гітлер вибере самогубство.

Сам Лангер зробив заяву про цінність психобіографії для політичних засобів: «Можливо, я наївний у дипломатичних питаннях, але мені подобається вірити, що якби таке дослідження Гітлера було проведено на кілька років раніше, за меншої напруги й з більшою нагодою зібрати інформацію з перших рук, Мюнхена могло б і не бути; аналогічне вивчення Сталіна могло б дати іншу Ялту; могли б і запобігти кубинській ситуації; і один із президентів Дьєм міг би уникнути нашої глибокої участі у В'єтнамі. Такі дослідження не можуть розв'язувати міжнародні проблеми. Такі очікування були б перебільшеними. Однак вони могли б допомогти уникнути деяких серйозних помилок, яких ми, здавалося, припустилися, тому що не знали про залучені психологічні чинники та характер лідерів, з якими ми вели переговори» (Dyson, 2014).

Донован замовив, а Лангер створив «золотий стандарт» політичного профайлінгу, який розглядався, до якого прагнули, який намагалися перевершити, під час дистанційного дослідження лідерів країн.

Інформанти для першого політичного профайлінгу представлені на наступних сторінках.

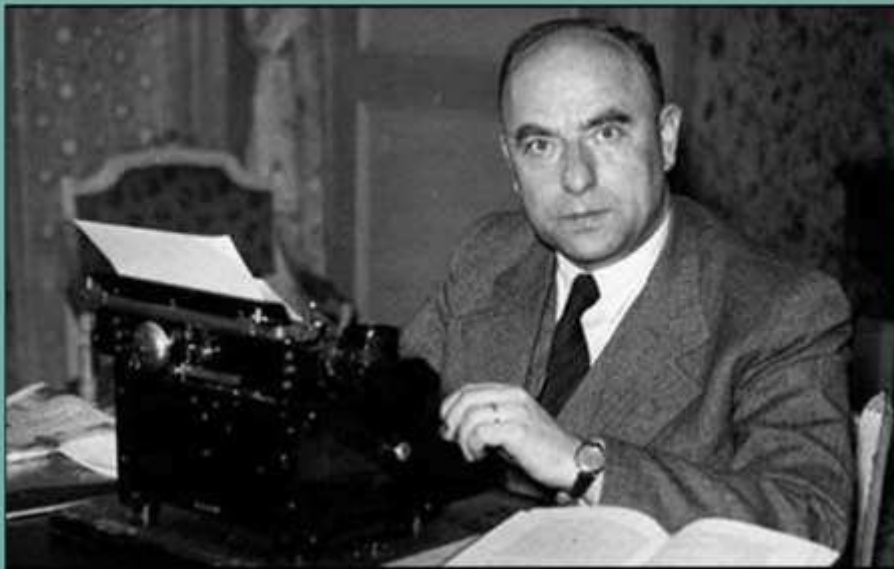

**Ернст Франц Седжвік
(«Путці») Ганфштаенґль
(02.02.1887, Мюнхен —
06.11.1975, Мюнхен)**

**Герман Раушнінг
(07.08.1887 —
08.02.1982)**

Інформанти для першого політичного профайлінгу

**Отто Йоганн Максиміліан
Штрассер
(10.10.1897 — 27.08.1974)**

**Стефані Юліанна Ріхтер, потім
принцеса Стефанія фон Гогенлое
(16.09.1891 — 13.06.1972)**

Інформанти для першого політичного профайлінгу

**Фріделінд Вагнер
(29.03.1918 —
08.05.1991)**

**Курт Людек
(1890 — 1960)**

Інформанти для першого політичного профайлінгу

THE SECRET WARTIME REPORT

The Mind of
**ADOLF
HITLER**

Walter C. Langer

FOREWORD BY WILLIAM L. LANGER
AFTERWORD BY ROBERT G. L. WAITE

**У 1972 році Basic Books of New York City опублікував
монографію Волтера Лангера «Розум Гітлера»
(«The Mind of Adolf Hitler» секретний звіт часів війни)**

На мій погляд, ми маємо згадати ще одну важливу діяльність Донована, а саме участь в організації Нюрнберзького процесу, на якому він виконував функції спеціального помічника генерального прокурора Телфорда Тейлора. На основі досягнутих домовленостей між союзниками та на основі договору підписаного 8 серпня 1945 року урядами Сполучених Штатів Америки,

Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Тимчасовим урядом Французької Республіки, з метою суду над лідерами Третього рейху був запроваджений Міжнародний військовий трибунал. Його засідання проходили в американській окупаційній зоні у Нюрнберзі з 14 листопада 1945 року по 1 жовтня 1946 року за 4 основними пунктами: змова; злочини проти миру; військові злочини та злочини проти людяності. Він був порушений проти 24 головних лідерів нацистського режиму. Збір матеріалів, розслідування, профілізація під час цього процесу ще чекають свого уважного дослідника.

Другий етап становлення політичного профілювання 60-70-і роки в ЦРУ та політична психологія. Політичне профілювання у кризі та покаранні.

Наслідуючи профіль Лангера, Президенти США почали запитувати профілі іноземних дипломатів перед важливими подіями та зустрічами. Цікаво, що Джон Ф. Кеннеді запросив профіль радянського Генерального секретаря ЦК КПСС (у першоджерелі прем'єр-міністра) Микити Хрущова в рамках його підготовки до саміту у Відні в 1961 році, а президент Річард Ніксон запросив у Центрального розвідувального управління (ЦРУ) профілі як Мао Цзедуна, так і Чжоу Еньлая, для своєї безпосередньої роботи та під час підготовки першого візиту до Китаю. З 1965 по 1986 рік у ЦРУ працював Центр аналізу особистості та політичної поведінки, яким керував Джеральд М. Пост, який наслідував та посилався на Лангера. Хоча центр був закритий із закінченням холодної війни, дослідження особистості та психобіографії політичних лідерів продовжують представляти інтерес як для державних органів, так і для широкого загалу (Dyson, 2014).

"Генеральний секретар КПРС Микита Хрущов був відомим у СРСР з її інтригами, жахами репресій та вмінням більшості людей читати «поміж строк» офіційні комуністичні канцеляризми та вихваляння. Хрущов, який вимагав від Сталіна збільшувати квоти на репресії в Україні був основним критиком сталінізму після смерті Сталіна на Двадцятому з'їзді КПРС, що відбувся у Москві 14-25 лютого 1956 року. Хрущов очолив соціалістичний табір, прийшов до влади в наслідок перевороту за підтримки маршала Г. Жукова після арешту Лаврентія Берії. Очільник СРСР був достатньо незрозумілою фігурою для американського політикуму.

Американська дипломатія готувала зустріч Джона Кеннеді з Микитою Хрущовим, тому ЦРУ зібрало конференцію для створення політичного аналізу Микити Хрущова.

Брайант Ведж так описує ці події: «У 1960 році, коли Центральне розвідувальне управління запросило мене взяти участь у конференції, метою якої була оцінка особистості Микити Хрущова, я пообіцяв виявити особисту розсудливість щодо публічного обговорення конференції та її сутності... У будь-якому разі Центральне розвідувальне управління зібрало величезну кількість інформації про Хрущова, майже все з відкритих джерел. (Дійсно, таємно отримана інформація нічого не додала до аналізу.) Багато годин фільмів російського лідера в різних ситуаціях, в різний час і в різних місцях давали значні

уявлення про його публічний виступ. Зрозумілою була швидкість, з якою Хрущов засвоїв місцеві жести вітання, коли відвідав Індію; його неухильність і млявість, коли йому доводилося слухати промови; стан його скроневих артерій (чутки про високий кров'яний тиск і затвердіння артерій могли бути спростовані досвідченими клініцистами, які вивчали фільми, на яких ці судини побачили під випадковим кутом освітлення); та його рівень енергії та швидкість виснаження. Таким чином, близько 20 експертів — терапевтів, психіатрів та психологів разом систематично переглядали весь цей матеріал, і ми дійшли висновку, що вивчаємо надзвичайно послідовну і яскраву особистість. (На мій досвід, майже всі лідери великих націй — люди з сильним характером, тому оцінка їхньої особистості менш проблематична, ніж для звичайних людей.) Коротко кажучи, Хрущов був передбачуваний. Були проблеми, звісно. Ми мали спробувати відокремити особисті особливості від російських соціальних умовностей; визначити щирі дії; розмежовувати суспільно-рольову поведінку від особи.

Микита Хрущов та Джон Ф. Кеннеді зустрічаються у Відні, 1961 рік. Поміж ними: радянський дипломат Андрій Громико. Перед зустріччю письменник Брайант Ведж направив президенту Кеннеді докладний меморандум про те, як вести переговори із радянським лідером.

*Американський психіатр,
доктор медичних наук,
директор Інституту вивчення
національної поведінки,
США, директором Центру з
розв'язання конфліктів (CCR)
Університету Джорджа
Мейсона, співголова
кампанії Національної
академії миру.*

Брайант Ведж

Але зрештою ми відчули, що «знаємо» Хрущова краще, ніж своїх сусідів, а в чомусь навіть більше, ніж своїх пацієнтів» (Wedge, 1968, р. 24-25).

Саме Брайант Ведж, психіатр із психоаналітичною освітою, який був членом групи, написав для Кеннеді меморандум, у якому резюмувалися висновки конференції з акцентом на наслідках для переговорів.

Хрущов описувався як стійкий гіпоманіакальний персонаж, якого Ведж характеризував як хронічного оптимістичного опортуніста. У меморандумі розвіювалися стійкі стереотипи відносно Хрущова, які були поширені серед американських дипломатів, про те, що він непередбачений і непослідовний. Навпаки Ведж стверджував саме специфіку цієї послідовності та сконцентрувався на профілі саме через призму феномену переговорів. Проте було відзначено його імпульсивність. Хоча вважалося, що Хрущов може терпіти розбіжності, був смисл переконувати чи доводити їх у переговорах. Ведж також дав рекомендації, як поводитися з ним, коли він поводить зовсім нерозумно. Він також наголосив на принципових відмінностях між Хрущовим і Сталіним. Докладніше цей профіль ми приводимо у додатку.

Брайант Ведж стверджує, що не знає долі свого меморандуму, разом з тим наводить факт, що Кеннеді висловив вдячність за цей меморандум за каналом за яким це меморандум був переданий.

Брайант Ведж, доктор медичних наук, далі працював у сфері психології та психіатрії конфліктів, миротворення та долання агресії. Так він досліджував приклади студентського політичного насильства у Бразилії у 1964 р. та

Домініканській Республіці у 1965 р. і навіть був особисто запрошений до останньої, але за його умови повністю незалежного консультанта. Його роботи були спрямовані на визначення можливостей впливу психіатрії та соціальної психології на масову поведінку при вирішенні конфліктів (Wedge and Muromsew, 1965). Пізніше він був директором Інституту вивчення національної поведінки США, директором Центру з розв'язання конфліктів (CCR) Університету Джорджа Мейсона, співголовою кампанії Національної академії миру.

Позитивна роль профілювання політичних лідерів була визначена та на цьому історичному етапі стрімко розвивалася.

Визначимо базові тенденції цього періоду. По-перше, апогеем цього етапу розвитку політичного аналізу та профілізації лідера стало створення Центру аналізу особистості та політичної поведінки (CARPB), який працював на прикладні завдання міжнародних відносин та уряду США.

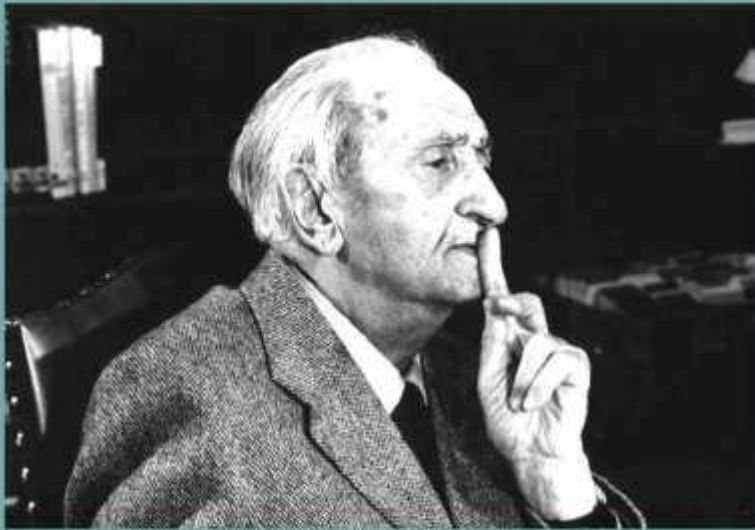
Джеральд М. Пост, який довгий час очолював цей центр, надає таку характеристику цій події. «Пілотна програма з оцінки особистості лідера на відстані, що стартувала в 1965 році, спочатку базувалася в психіатричному відділі Управління медичних служб ЦРУ. Оскільки результати цієї експериментальної роботи були добре сприйняті високопоставленими урядовцями США, було вирішено, що зусилля мають бути офіційно включені до Управління розвідки, яке надавало готові розвідувальні дані споживачам розвідданих у всьому уряді. Цей перехід призвів до створення Центру аналізу особистості та політичної поведінки (CARPB), міждисциплінарного підрозділу поведінкових наук з провідними аналітиками з докторським ступенем, які пройшли підготовку у галузі культурної антропології, політичної соціології, політології зі спеціалізацією у дослідженнях лідерства, історії, організаційної, соціальної та клінічної психології та психіатрії. Було набрано старшу консультативну групу з відомих у країні політичних психологів, які представляли різні дисципліни» (Post, 2003, р. 61-62).

Саме інституціоналізація, як створення Центру, забезпечила політичний профайлінг лідерів, часто-густо країн конкурентів та країн, які знаходилися у міжнародній кризі або конфліктах, а це був основний запит з боку уряду, а тому ці завдання стали основними предметами розробки цього Центру.

Друга, тенденція була пов'язана з пошуком злочинців, які були засуджені за Нюрнберзьким судом, але активно переховувались від правосуддя. Найбільш яскравим було дослідження в «темну» найжахливішого військового злочинця Адольфа Ейхмана Ліпотом Сонді.

Нагадаю Ліпот Сонді, за його визначенням, почав активно розробляти долепсихологію з 1937 року, однією з основних частин якої була система спонукань, що мала вісім можливих, виведених з урахуванням психіатричних категорій, радикалів, якими доля людини ставала визначеною або навіть контрольованою. Він вважав природним розкривати лише внутрішні, ендогенні чинники, що зумовлюють долю. Разом з тим, на його думку, зовнішні, екзогенні, або середовищні, що формують долю, чинники також мають бути час від часу найретельніше вивчені. Проте ці зовнішні чинники найчастіше забезпечують розрядку енергії внутрішнього чинника як будь-якої спадково закладеної реакції.

Наприклад, одна людина, яка виросла в дитячому будинку без материнського тепла і ласки, пізніше, в зрілому віці, відреагує на цю фрустрацію сексуально ненормальною поведінкою, інша ж – каїністичною, третя – шизоформною, і четверта – маніакально-депресивною реакцією в повній відповідності до того, що переважає у родовому генофонді кожного з них.

*Психіатр, засновник
долеаналізу, одного із
напрямків глибинної
психології, автор тесту
Сонді.*

Леопольд Сонді
11.03.1893 – 24.01.1986

Відносно злочинців він розроблював цілісність радикалів, але в центрі уваги була каїністична складова. Саме за таким підходом він потім визнав Адольфа Ейхмана, – «Каїн, що пише», той, хто підписував накази на знищення десятки тисяч людей. Сам Ліпот Сонді пройшов концтабір та був звільнений в результаті великій роботі, яку зробив його друг Карл Густав Юнг.

Ліпот Сонді відносно своєї системи спонукань давав пояснення цієї системи: «Хоча всі люди й мають усі вісім названих радикалів, ці радикали відрізняються у кожного пробивною силою своїх проявів, тобто пенетрантністю, кількістю, а також періодичністю можливого протікання. Тому ми й говоримо про індивідуальну варіабельність та актуальну шкалу пропорцій восьми радикалів долі, які можуть стати видимими завдяки нашому тесту. Доля індивіда може бути досліджена за чотирма векторами його життя, кожен з яких обумовлений двома своїми радикалами (факторами). Цими чотирма векторами життя є:

- I. Сексуальне життя, вектор S, двох радикалів:
 - 1) прагнення любові, еросу – чинник h;

2) прагнення агресії, садизму – чинник s.

II. Афективне життя, вектор Р двох радикалів:

3) каїністичної та праведної спрямованості – фактор е;

4) моральної спрямованості виставляти себе напоказ чи приховування – чинник hu.

III. Я-життя, вектор Sch двох радикалів:

5) прагнення мати – фактор k;

6) прагнення бути – фактор p.

IV. Контакт життя, вектор С двох радикалів:

7) прагнення шукати та утримувати – фактор d;

8) прагнення з'єднатися та відокремитися – фактор m».

Відхилення за кожним вектором визначає психопатологію S – сексопатологію або садизм, Р – епілепсія, істерія; Sch – шизофренію (кататонічну та параноїдальну); С – депресію, манію.

У роботі «Каїн. Образи зла» він наводить аналіз «у темну» Ейхмана, який йому дуже важко дався як кейс, цей приклад наведено у додатку. Одже, 3 березня 1961 року Ліпот Сонді отримав листа від І. С. Кульчара з проханням дати «сліпий» висновок за результатами тестування тестом Зонді «невідомого 50-річного чоловіка». Ліпот Сонді надає своє ставлення до цього звернення: «Хоча я вже майже рік як не ставив за результатами тестування «сліпих» діагнозів, у цьому випадку я його дав, оскільки тест показав таку схожість можливостей екзистенції у невідомого з небезпечним чином Каїна, як ніколи ще в моїй практиці. Мій «сліпий» діагноз говорив: «Чоловік є злочинцем з несподіваною жагою вбивати». Попри мої численні прохання повідомити, що ж це людина з точки зору психіатрії, мені довелося чекати ще близько року, поки нарешті не прийшла відповідь, що це був Адольф Ейхман».

Саме такий експеримент не тільки дистанційно, а й ще і в темну» поставив психіатр І. С. Кульчара, який з 20 січня 1961 року по 1 березня 1961 року проводив психіатричне та психологічне обстеження Адольфа Ейхмана. Це унікальний випадок точного діагнозу у складних умовах проведення «наосліп» та ще й дистанційно, профілізації політичного та військового злочинця Е. Результати діагнозу він опублікував у книзі «Злочин, закон та виправлення».

Таким чином, психоаналітична традиція, аналітична психологія та долепсихологія мали великий потенціал для політичного профайлінгу, що найменше Лангер та Сонді це довели своїми працями.

Третя тенденція була пов'язана з академічною наукою, оскільки у цей час починається безліч соціально-психологічних експериментів, що досліджують як формуються тоталітарні, ті, що втрачають людяність, режими. Пригадаємо лише експерименти: Стенлі Мілгрема 1963-1964 рр. результати яких біли представлені у статті ««Підпорядкування: дослідження поведінки» (Behavioral Study of Obedience)»; Філіпа Зімбардо відомий як «Стенфордський тюремний експеримент» 1971 року (існування якого іноді ставиться під сумнів) та інші.

Особливу увагу викликають роботи К. Хорні, яка надала концептуалізацію невротичної жадоби до влади, та роботи її чоловіка, Еріха Фромма, а також концептуалізація «авторитарної особистості» в колективній монографії

«Авторитарна особистість» (1950), авторів, дослідників Каліфорнійського університету (США), а саме Теодора Адорно, Ельзи Френкель-Брунсвік, Невітта Сенфорда і Деніела Левінсона.

Разом з тим ми зустрічаємо саме у роботі Еріха Фромма «Анатомія людської деструктивності» академічний профіль некрофілії (приклад, злоякісної агресії) у клінічному випадку – Адольфа Гітлера. Ця монографія була написана у 1973 році. У цій роботі він також аналізував Йосипа Сталіна, Генріха Гімmlера та інших. Відносно аналізу Гітлера він використовував результати особистих розмов з Альбертом Шпеєром, одного з архітекторів режиму Гітлера, рейхсміністром озброєння та військового виробництва (1942-1945), який був засуджений Міжнародним військовим трибуналом у Нюрнберзі та повністю відсидів 20 років (до 30 вересня 1966 року) ув'язнення було у Шпандау.

Четверта тенденція, що була визначена на цьому етапі – це дослідження політичних лідерів задля вирішення конфліктів, задля введення переговорів у міжнародних відносинах. Ця тенденція проявилася вже під час формування меморандуму Брайанта Веджа та продовжувалася у діяльності Центру аналізу особистості та політичної поведінки.

Центральною домінантною тенденцією цього етапу розвитку політичного профайлінгу лідера була діяльність Центру аналізу особистості та політичної поведінки (the Center for the Analysis of Personality and Political Behavior CAPPB), що працював з 1965 по 1985 роки. Саме науковці та практики, які працювали або співпрацювали з цим центром, сформували основні підходи та інструментарій політичного профілювання. Стисло зупинимось на діяльності центру, про яку ми можемо дізнатися з відкритих джерел.

Джеральд М. Пост у передмові так описав своє запрошення до цього центру: «Навесні 1965 року я був у Вашингтоні, округ Колумбія, закінчуючи свій другий рік як клінічний співробітник Національного інституту психічного здоров'я, перш ніж я мав повернутися в Бостон для запланованої кар'єри в академічній психіатрії, до мене звернувся один мій друг з медичної школи з пропозицією, обговорити зі мною "незвичайну можливість працевлаштування". Попри те, що я отримав місце на факультеті Гарвардської медичної школи, я не зміг встояти перед цим провокаційним запрошенням. Ми зустрілися за ланчем, і він запропонував мені розробити пілотну програму з дистанційної оцінки особистості та політичної поведінки іноземних лідерів для високопосадовців урядовців США. Служба спільного інтересу, цей підрозділ адміністративно базуватиметься у Центральному розвідувальному управлінні. Я подумав, що це буде цікава розвага, і вирішив відкласти на два роки свій вступ до академічної спільноти. Те, що мало стати чудовою інтелектуальною одиссеєю, що запланована як дворічна розвага, тривало двадцять один рік. Коли я обійняв свою посаду в Центральному розвідувальному управлінні, відразу стало зрозуміло, що моя підготовка в галузі клінічної психіатрії, хоч і корисна, явно недостатня для вирішення складних і тих завдань, що лякають та стоять переді мною. Дослідження клінічного випадку було розроблено для встановлення діагнозу у пацієнта, який страждає на психічне захворювання, але переважна більшість політичних лідерів психологічно нормальні. Справді, тяжке психічне

захворювання було б несумісне зі сталим лідерством. Однак, політичні лідери, що належать до різних політичних культур, дуже різняться, і розуміння цієї відмінності було б вкрай важливою неоціненною цінністю для наших вищих керівників як у переговорах із ними, так і у відносинах із ними у військово-політичних кризах» (Post, 2003, x).

Ми бачимо, що під час створення центру зберігалася тенденція пріоритету фахівців з клінічної психіатрії та психології, тому запрошували «молодих та завзятих». Цей центр працював у лавах ЦРУ та був спрямований виключно на прикладні завдання.

Далі. Важливим напрямом формування прикладного центру ЦРУ було формування політичної психології як наукової дисципліни та створення наукового середовища. Наведу ще одну достатньо велику цитату з вступу Джеральда М. Поста: «Коли пілотна програма була інституціоналізована, я розшукав провідних діячів у дисципліні політичної психології, що зароджувалася, і створив групу старших консультантів, щоб забезпечити застосування найсучасніших знань і методологій. До складу комісії входили два соавтори (його базової монографії – *прим. автора*) тому, що спеціалізувалися на психологічній оцінці політичних лідерів на відстані: Маргарет Херманн, професор психології та політичних наук у Центрі Мершона Університету штату Огайо, та Девід Вінтер, професор соціальної психології в Уесліанському університеті. Ряди основної групи фахівців із профілювання поповнилися Стівом Вокером, професором політології Університету штату Аризона, та Волтером Вайнтраубом, психіатром-дослідником з Мерілендського університету» (Post, 2003, xi).

Під час візиту до штаб-квартири ЦРУ в серпні 1978 року президент Картер перервав брифінг, щоб запитати аналітиків і менеджерів розвідки, які зібралися, як вони можуть допомогти йому в майбутньому саміті, про який було оголошено зовсім недавно. Зокрема, він хотів «зануритися в особи Бегіна і Садата» (Post, 1979). У відповідь на цей запит САРРВ ЦРУ підготував три профілі політичних діячів: профіль Менахема Бегіна, в якому зверталася увага на тенденцію до опозиції, що зростала, і жорсткість у його особистості; профіль Анвара Садата, під назвою «Комплекс Нобелівської премії Садата», у якому наголошувалося на зростанні його занепокоєння своєю роллю в історії та тими важелями, які він міг дати в переговорах; та документ, у якому обговорювалися наслідки для переговорів протилежних інтелектуальних стилів Бегіна та Садата. Профілі були засновані на прикладних психологічних дослідженнях особистості та політичної поведінки Бегіна та Садата, підготовлених у 1977 році.

Професійно підготовлений політичний профіль орієнтував осіб, що приймають рішення, на стратегію і тактику переговорів, до того ж у профілі була третя частина, що відображала взаємовідносини лідерів, які профілювалися. Разом з тим необхідно підкреслити, що політичне профілювання є важливою, але разом з тим складовою підготовки до переговорів, серед документів розроблювалися й оперативні повідомлення про ситуацію й аналітичні розробки відносно міжнародних та внутрішньополітичних, економічних, військових та інших відносин країн, що знаходяться у конфлікті. Пропрацьовувалися варіанти

взаємодії та фасилітації. Кемп-Девід у цьому відношенні був взірцем збору команди аналітиків, підготовлених аналітичних документів та проведеної медіаторної та фасилітаційної діяльності. Кемп-Девід не тільки поклав старт інституційної роботи з профайлінгу, але й старт професіоналізації переговорів, як окремого напрямку науково-дослідної та прикладної роботи. Саме з цих переговорів була розпочата діяльність «гарвардської школи переговорів», та отримав величезний досвід один із її засновників Роджер Фішер. Ці переговори він неодноразово приводить у своїй культовій книзі «Переговори без поразки. Гарвардський метод» у співавторстві з Вільямом Юрі, Брюсом Паттоном.

Відносно ролі Роджера Д. Фішера Брюс Паттон писав: «Протягом усієї своєї кар'єри Роджер Д. Фішер докладав значних зусиль для досягнення миру на Близькому Сході. Серед цих зусиль була його участь у поїздки Садата до Єрусалиму та Кемп-Девідському саміті, який призвів до ізраїльсько-єгипетського мирного договору. В цьому останньому випадку він допоміг розробити процес під назвою «один текст», коли фасилітатор курсував туди-сюди між сторонами, удосконалюючи запропонований документ до тих пір, поки він не міг більш ефективно задовольнити інтереси сторін, після чого сторони або мали затвердити документ або мусили погодитися почати з нуля. Президент Картер і держсекретар Венс створили 23 проекти за 13 днів, перш ніж вони отримали пропозицію, на яку обидві сторони могли відповісти «так» (“Roger Fisher (1922–2012)”).

Дійсно політичний профайлінг посідає важливе місце в аналітичній роботі переговорів, оскільки орієнтує «своїх» політичних лідерів відмовлятися від поширених стереотипів того чи іншого політика, визначає психологію політичних лідерів, з якими вони мають справу, як вони організовують основні механізми отримання ними інформації та прийняття рішень. Але потім починається політична практика взаємодії, переговорів, розробки рішень та механізмів їх здійснення.

Маємо підкреслити й те, що американська наука мала практично орієнтований характер. Розв'язання актуальних завдань політичної практики Президентів, Державного департаменту та розвідки обумовило розвиток наукових дисциплін. Так завдання політичний профайлінгу визначали мейнстрим у політичній психології. І ці здобутки були важливі не лише окремому колу посадовців у виконавській владі, але привертали значну увагу законотворців, комітетів Конгресу.

«Протягом багатьох років на щорічних наукових зборах Міжнародного товариства політичної психології рідко коли група фахівців не розглядала кандидатів у президенти чи нового голову радянської партії. Криза в Перській затоці знову висвітлила важливість психології лідерства. У мене була можливість двічі свідчити перед комітетами Конгресу, які проводили слухання щодо кризи в Перській затоці, — комітетом Палати представників зі збройних сил під керівництвом Леса Аспіна та комітетом Палати представників із закордонних справ під керівництвом Лі Гамільтона, — щоб представити свою оцінку особистості та політичної поведінки Саддама Хусейна» (Post, 2003, xi).

Як стверджував організатор та фундатор політичного профайлінгу 1965-1985 років, а після науковець, що став класиком у політичному профайлінгу Джеральд М. Пост: «Безсумнівно, найяскравішим моментом моєї агентурної кар'єри було взяти на себе керівництво Кемп-Девідськими профілями Менахема Бегіна та Анвара Садата, підготовленими для президента Джиммі Картера на його прохання, і як він вважав, надали йому велику допомогу в підготовці до Кемп-Девідських переговорів. Це призвело до інституціоналізації Центру аналізу особистості та політичної поведінки, який регулярно готував профілі політичних особистостей для лідерів, з якими президент мав зустрічі на вищому рівні, а також допомагав у кризових ситуаціях» (Post, 2003, хі).

П'ята тенденція, політичного профайлінгу була безпосередньо пов'язана з розвитком антропології, етнометодології, соціальної психології, соціології символічної взаємодії та драматургічного підходу. Безумовно важливу роль у становленні антропологічного напряму дослідження портрета людини та її соціальної взаємодії зіграли роботи Грегорі Бейтсона. Його дослідження з лінгвістики та антропології, призвели його до практики в ОСС під час другої світової війни, що було застосовано у «чорній пропаганді» та спецопераціях у Бірмі та Таїланді, Китаї, Індії та на Цейлоні. Він впроваджував теорію «схізмогенезу», розщеплення, поділу на фракції, які протидіють, тобто антропологічна теорія «розділення» була впроваджена як технологія «розділяй та володарюй» відносно противника. Є повідомлення, що він не мав бажання переводити свою теорію з антропологічної у прикладну в інформаційно-психологічних операціях, але потреби війни опинилися сильнішими за його бажання.

Поняття «схізмогенезу» він визначив ще у своїй книзі «Нейвен» 1936 року як «процес диференціації норм індивідуальної поведінки, що виникає в результаті кумулятивної взаємодії між індивідами» (стор. 175). Потім його системно-кібернетичні дослідження екології та порівняльні дослідження антропології (в тому числі зразкове візуально-антропологічне дослідження Балі (разом з його дружиною Маргарет Мід), бейтсонівський проєкт етологічної теорії подвійного зв'язку у формуванні шизофренії – все це заклало основу до формування теорії фреймів. Нагадаю етологія формувалася як наука о поведінці, у майбутньому цікавість до неї проявив біолог Конрад Лоренц, який став нобелівським лауреатом і робота якого «Агресія або так зване зло» є обов'язковою для дослідження різних агресивних взаємодій у тваринному світі.

Разом з тим теорія фреймів вплинула на соціологію. Саме теорії фреймів, на думку Ервінга Гоффмана, американського соціолога Чиказької школи (батьки якого мали походження з України), стала найвищим пунктом дослідження повсякденності у драматургічному підході до інтеракцій. У драматургічному підході знайшлося місце для дослідження тотальних інститутів та психічнохворих, стигматизації та ідентичності; форми бесіди, як інтеракційного аналізу спілкування віч-на-віч у вербальних та невербальних обмінах. Але найбільш цитованими залишаються його роботи «Презентація себе в повсякденному житті» ("The Presentation of Self in Everyday Life").

Ервінг Гофман товаришував і багато питань обговорював з Полом Екманом, і Пол Екман після смерті Ервінга жалкував про їх наукові бесіди. Разом з тим на екманівський напрям профілювання значно вплинув антропологічний підхід. По суті цей вплив був на візуальну психодіагностику в цілому. Нагадаю антропологічне дослідження, яке впровадили Бейтсон і Мід, було зразком для візуального ряду поведінки аборигенів Балі.

Візуальна психодіагностика захопила цікавість масової культури. Наприклад, і зараз в цілому профілювання часто розглядають лише як «теорію брехні» Пола Екмана або «мову тіла» Алана Піза, та різні модифікації та інтерпретації їх спадку.

Необхідно підкреслити, що заслуга привертання масової уваги та інтересу до візуальної психодіагностики належить саме Полу Екману. Його заслуга в цьому питанні, на мій погляд, безперечна. Початок його досліджень можливо розглядати з етапу після закінчення військової служби. Першим лейтенантом-головним психологом в 1960 році він прийняв посаду наукового співробітника з Леонардом Краснером в адміністративному госпіталі ветеранів Пало-Альто. Під час роботи над грантом він був зосередженим на оперантному обумовленні вербальної поведінки у психіатричних пацієнтів.

Екман також познайомився з антропологом Грегорі Бейтсоном в 1960 році, який був у штаті адміністративного госпіталю ветеранів Пало-Альто. П'ять років по тому Грегорі Бейтсон подарував Полу Екману кінофільми, зняті на Балі в середині 1930-х років, щоб допомогти Екману в кроскультурних дослідженнях вираження емоцій і жестів. Особливий вплив на дослідження Пола Екмана мали також роботи та особисте спілкування з Сільваном Соломоном Томкінсоном, який розробив теорію афектів образів свідомості» (Affect Imagery Consciousness) та Ервіном Гофманом, що аналізував вербаліку та невербаліку (Ekman, 1987).

Поступово дослідження Пола Екмана сконцентрувалися на емоціях та їх проявах у динаміці м'язів обличчя. Відомим став тест Екмана на розпізнавання емоцій – Pictures of Facial Effect (POFA), опублікований в 1976 році. Цей тест був складений зі 110 чорно-білих зображень кавказьких акторів, що зображують шість універсальних емоцій плюс нейтральні прояви обличчя, феноменологічна основа POFA використовувалася для вивчення рівня розпізнавання емоцій у нормальних і психіатричних групах населення по всьому світу. Екман використовував ці стимули у своїх оригінальних кроскультурних дослідженнях. Саме кроскультурна верифікація та визначення універсального зробили в той час цей тест авторитетним. Багато дослідників і зараз віддають перевагу POFA, оскільки ці фотографії були оцінені великими нормативними групами в різних культурах. У відповідь критикам, Екман вдосконалював свій підхід та випустив більш культурно різноманітний набір стимулів під назвою японські та кавказькі вирази емоцій.

До 1978 року Екман і Фрісен доопрацювали й розробили найбільш відому та розповсюджену систему кодування рухів на обличчі. FACS – це анатомічно заснована система для опису всіх спостережуваних рухів обличчя для кожної емоції. Кожен спостережуваний компонент руху обличчя називається одиницею дії або АС, і всі вирази обличчя можуть бути розкладені на складові основні АС

(Cohn et al., 2007). Оновлення цього інструменту з'явилося на початку 2000-х років.

Важливими досягненнями у феноменології емоцій стало дослідження мікровиразів та мікроілюстрацій. Були розроблені інші інструменти, як MicroExpressions Training Tool (METT), який може допомогти людям визначити більш тонкі емоційні вирази, які виникають, коли люди намагаються придушити свої емоції. Універсальна технологія призвела до широких можливостей застосування у міжнародних відносинах та кримінології, в роботі кадрових служб та медіації, так і в практиці розв'язання проблем з соціалізацією у допомозі людям з синдромом Аспергера або аутизмом розпізнавати емоційні прояви у повсякденній взаємодії. Інструмент навчання тонким проявам вираження (SETT) вчить розпізнавати дуже маленькі, мікроознаки емоцій. Це дуже крихітні вирази, іноді реєструються тільки в частині обличчя, або на всьому обличчі, це може бути швидким рухом за часом прояву. Автори визначили й багатоманітність їх причин, наприклад, пережита емоція може бути дуже незначною або емоція може тільки починатися. Методики METT і SETT підвищили точність в оцінці правдивості та надали можливість Полу Екману після безперечної популярності серіалу «Lie to me» заснувати у 2010 році фірму Paul Ekman International групою EIA на основі партнерства між Кліффом Ленслі та Полом Екманом для проведення семінарів з емоційних навичок та виявлення брехні у всьому світі. Пізніше Кліфф Ленслі зі співавторами надали своє бачення профайлінгу, а саме значення лінгвістики в оцінці потенційних загроз в умовах аеропорту (Archer et al., 2019)

Був впроваджений дослідницький і освітній проєкт, так званий «проєкт чарівників» в Каліфорнійському університеті в Сан-Франциско під керівництвом Пола Екмана і Морін О'Салліван. Цей проєкт навчав людей навичкам виявляти брехню. Експертів, визначених у їхньому дослідженні, назвали «чарівниками правди». О'Салліван провела понад 20 років, вивчаючи науку брехні та обману (“Lying and deceit – The Wizards Project”, 2014). Спочатку проєкт був названий Проєктом Діогена, на честь Діогена Сінопського, грецького філософа, який дивився в обличчя людей за допомогою лампи, стверджуючи, що шукає чесну людину. Вже з середини 10-х років Полу Екману довелося входити в широкий спектр критики своєї теорії, але у феноменологічному підході виявлення емоцій ця теорія зараз є неперевершеною.

Третій етап становлення політичного профілювання обмеження популяризації та політичних маніпуляцій. «Правило Голдвотера»

Нова тенденція, що заклала якісні зміни у політичне профілювання, була закладена не тими, хто займався науково та в прикладному плані політичним профілюванням, її започаткували журналісти, наслідки цих подій осмислюються і зараз.

У 1964 році розгорнулася виборча кампанія за Президентський пост, напружена боротьба розгорнулася між Ліндоном Джонсоном та Баррі Голдвотером. Джонсон переміг з більшістю 16 млн голосів. На республіканця Баррі Голдвотера було спрямована вся міць пропаганди та політтехнологій

демократів. Карикатури у «Нью-Йорк Таймс» й «Вашингтон Пост» 60-х зображували його як найбільш екстремістські налаштованого політика, антикомуніста й «яструба». Як свідчить журналістка Маріна Єфімова радянські громадяни знали про Голдводтера з карикатур в журналі «Крокодил». Ед Тріт ділився власними враженнями про нього: «Він взагалі мені дуже сподобався у всіх відносинах, абсолютно чесний і в публічних виступах, і в житті. Він ніколи не схилявся туди, куди віяв вітер, у Голдводтера був свій власний моральний компас. Він виступав проти неетичності у політиці й Річарда Ніксона, та багатьох інших діячів, причому робив це весело, смішно. Він мав гарне почуття гумору, його часто називали "веселий бунтівник"».

Політолог Ернст ван ден Хааг: «Він був кандидатом у президенти США від Республіканської партії у 1964 році. У його виборчій програмі були два головні пункти: повна перемога над світовим комуністичним рухом та значне обмеження влади федерального уряду...».

Політолог Адам Гарфанкел взагалі його визначає як фундатора консервативної революції: «Баррі Голдводтер розпочав ту політичну інтелектуальну революцію в Америці, яка останні 25 років абсолютно змінила настрої американського суспільства й яку називають консервативною революцією. Він став проти течії, зупинив потік лібералізму, який повністю віддав до рук уряду вирішення всіх соціальних, економічних та зовнішньополітичних проблем країни. Голдводтер знав, що це небезпечно, він був переконаний, що можливості уряду обмежені, і потенційною жертвою ліберальних помилок може стати сам уряд. Позиція Голдводтера представляє старомодну, але з філософської точки зору дуже збалансовану позицію щодо того, що уряд може і чого він не може робити» (Єфімова, 2018).

Зауважимо, що Голдводтер надалі надав політичний шлях Рональду Рейгану, а на похоронах Голдводтера вважали за честь прощатися з політиком республіканці, демократи, ліберали, консерватори. Але це було потім.

У передвиборчих «перегонах» на нього було спрямовано багато «чорного PR».

1964 року, коли Голдводтер боровся з Джонсоном за посаду Президента, оглядачі газет оголосили, що Баррі Голдводтер, якщо його оберуть у Президенти, збирається скинути на В'єтнам атомну бомбу. На телебаченні з'явилася жахлива антиреклама Голдводтера, яку назвали "Ромашка". Маленька дівчинка обривала пелюстки ромашки й невпевнено їх рахувала. Коли вона доходила до дев'ятої, над нею нависав Голдводтер і голос, схожий на його голос, починав рахувати у зворотному порядку – дев'ять, вісім, сім – і коли він говорив "нуль", над головою дівчинки з гуркотом виростав гриб атомного вибуху. Епізод зі звинуваченням Голдводтера у плануванні ядерної війни важливий для розуміння атмосфери передвиборчих перегонів та боротьби в Америці 60-х. Баррі Голдводтер справді згадав атомну зброю в одній із передвиборчих промов, але як це звучало насправді.

Баррі Голдводтер: «Пропозиції щодо використання атомної бомби у В'єтнамі були, але я вважаю, що ми їх не приймемо. Проте іншу пропозицію –

знищити листя на деяких ділянках джунглів за допомогою атомної зброї – можна обговорити» (Єфімова, 2018).

Обкладинка з фото Мерилін Монро його журналу Eros, опублікованого навесні 1962 року (Пол Батік / Associated Press)

У 1972 році Ральф Гінзбург носив наручники біля федеральної будівлі в Льюїсбурзі, Пенсильванія, коли його везли до федеральної в'язниці (Paul Vathis / Associated Press)

Історія «правила Голдвотера»

Провокатором найбільш суворого удару по репутації Голдвотера став скандальний журналіст Ральф Гінзбург, який був талановитим журналістом та знався у сфері журналістського розслідування. Але його спроби зробити

журналістську кар'єру виявлялися за межами журналістської етики. Так, в серпні 1961 року Гінзбург провів велике інтерв'ю з 18-річним Боббі Фішером, яке продав під назвою "Портрет генія як молодого шахового майстра". Harper's Magazine надрукував це інтерв'ю у січні 1962 року. Воно стало вкрай популярним серед любителів шахів, Боббі Фішер ненавидів цю статтю та більше взагалі не давав інтерв'ю (це посилювало популярність статті). Цю статтю розглядали як перше публічне свідчення критичної поведінки Фішера та його параної.

Пізніше у 1962 році Ральф Гінзбург видав книгу «100 років «лінчування», збірку газетних статей, що безпосередньо розкривають історію та статус-кво американського расизму, яка стала знаковою для громадського активізму, і демонструвала суворі расові відносини в Америці до встановлення громадянських прав. Найвідоміше видання Гінзбурга, «Eros», дорогий журнал еротики, також було випущено в 1962 році. Опубліковано було всього чотири номери, перш ніж йому було висунуто звинувачення в порушенні федеральних законів про непристойність, йому довелося припинити публікацію щокварталу, він був визнаний винним Верховним судом і засуджений до п'яти років позбавлення волі. Де факто він був звільнений за вісім місяців.

««Ерос», який продавався лише поштою, був задуманий у твердій палітурці, а не в м'якій, як маркетинговий хід для отримання високої ціни обкладинки. Пан Гінзбург найняв провідного рекламного типографа/артдиректора Герба Любаліна для створення інноваційних макетів для «Eros». Виробництво коштувало йому великих грошей і ніколи не виходило з мінуса. Коли з'явився четвертий і останній випуск (п'ятий був підготовлений, але так і не був опублікований), пан Гінзбург був звинувачений у порушенні федерального закону, який регулював непристойну рекламу. Його публікації («Eros»; «Liaison», бюлетень, що виходить раз на два тижні; і «Посібник домогосподарки про вибіркову розбещеність») були визнані непристойними «в контексті їх виробництва, продажу та супутньої реклами». Після різних апеляцій справа була розглянута у Верховному суді в 1965 році, і в 1966 році вирок пану Гінзбургу залишили в силі» (Heller, 2006).

Наступним скандальним проєктом Гінзбурга став політичний журнал «Факт», що виходив із січня 1964 до серпня 1967 року.

Саме у цьому журналі був «атакований» кандидат у Президенти Баррі Голдвотер. Це був спеціальний випуск про «Розум Баррі Голдуотера» (у назві вже був присутня аналогія з відомою роботою Лангера про «розум Гітлера»). Журнал розіслав анкети Баррі Голдуотера всім 12 000 членам Американської психологічної асоціації. 1189 психіатрів надали свою психіатричну оцінку, майже всі висловилися незадовільно. Журнал підкреслював, «що кандидат в Президенти психічно неврівноважений, шизофренічний, йому не вистачає самостриманості та він несе небезпеку країні та загрозу світу».

Номер з'явився на прилавках трохи раніше ніж за місяць до виборів. Випуск журнал "Факт" Гінзбурга (який він рекламував як "не для квадратів") складався із психологічного профілю кандидата Баррі Голдвотера та результатів опитування національних психіатрів. У комплекті з божевільною карикатурою в

журнальному стилі, що висміювала Голдвотера, у цитуванні одного з психіатрів визначалося «сходження ще одного нестримного, імпульсивного, фальшиво мужнього чоловіка, а саме Адольфа Гітлера». Інший психіатр сказав, що «у разі обрання, Голдвотер приведе країну прямо до ядерної війни та «знищення». (Джон Мартін-Джой).

Згідно з книгою д-ра Джона Мартіна-Джоя «Діагностика на відстані», пан Боросон, очевидно, погодився з тим, що містер Голдвотер «з'їхав з глузду» і побоювався за безпеку Америки, якщо йому колись довірять ядерний тригер нації.

Доктор Мартін-Джой, психіатр з Кембриджа, штат Массачусетс, сказав, що пан Боросон провів «серйозне дослідження найкращих сучасних думок про те, як запобігти повторенню фашизму», і що його оригінальний проєкт представляв «принаймні зусилля пояснити широкій публіці складну психологічну ідею».

«Я вважаю, що він разом із Гінзбургом відіграв важливу роль у спробах просунути кордони свободи слова в інтересах суспільного розуміння психічного здоров'я публічних діячів», – сказав доктор Мартін-Джой. «Однак робота, яку вони насправді виконали, була недосконалою».

«Суд чітко відчув, що це відповідає визначенню справжнього зловмисного наміру, що Гінзбург творчо відредагував відповіді психіатрів і що вони відходили від того, що вони знали як факти», – сказав доктор Мартін-Джой. «Я думаю, що вони підірвали власну справу».

«Доктор Джейкоб М. Аппель, директор з етичної освіти в Медичній школі Ікана на горі Синай на Манхеттені, сказав, що «робота Боросона в 1960-х роках мала ненавмисний наслідок замовчування таких психіатрів, як я сьогодні». Пан Боросон пригадував в інтерв'ю та неопублікованих нотатках, що його побоювання щодо здоров'я містера Голдвотера посилювалися, коли він прочитав, що кандидат пережив два нервових зриви – стресові умови, як пізніше сказали, вони були перебільшені.

«Я сказав Гінзбургу: «Чому б нам не запитати у кількох психіатрів, чи не може у нервовому зриві він працювати на державних посадах?», – згадує пан Боросон. «Гінзбург одразу відповів: «Давайте запитаймо у кожного психіатра в країні». – Так ми й зробили». Журнал «Факт» звернувся до всіх 12 356 членів розсилки Американської психіатричної асоціації, запитуючи їх: «Чи вважаєте ви, що Баррі Голдвотер психологічно придатний служити Президентом Сполучених Штатів?». З 2417 тих, хто відповів, 657 відповіли «Так», а 1189 відповіли «Ні». Решта сказали, що вони недостатньо знають про психіку сенатора, щоб прийняти рішення. Пан Боросон писав, що 41 сторінка журналу з уривками відповідей є «найінтенсивнішим аналізом характеру живої людини, який будь-коли проводився». Але стаття на обкладинці під назвою «Людина і загроза» була взята з чернетки пана Боросона, яку, очевидно, переписав друг пана Гінзбурга, Девід Бар-Іллан, ізраїльський піаніст і редактор. «У гніві я звільнився з «Fast»», – написав пан Боросон у своїх нотатках. «І на поліг на тому, щоб моє ім'я як автора не значилося, автор статті – це Бар-Іллан». Стаття з'явилася під підписом пана Гінзбурга (Roberts, 2023).

Уоррен Боросон

Девід Бар-Іллан

Історія «правила Голдвотера»

Апеляційний суд дійшов висновку, що пан Гінзбург «видалив більшість згадок Боросона про авторитарну особистість і дійшов висновку, якого Боросон не висловлював, що сенатор Голдвотер страждав на параною і був психічно хворим». Журнал «Time» писав, що в опублікованій версії містер Голдвотер зображений як «параноїк, прихований гомосексуаліст і новочасний Гітлер».

Голдвотер програв вибори Президента та у 1966 році подав в суд за наклеп на суму \$ 2,000,000. Відповідно до традиційного закону про наклеп – «наклепницькі заяви вважалися хибними», тому саме відповідач мав довести протилежне.

Сенатор Баррі Голдвотер і його дружина Пеггі прибувають до будівлі федерального суду в Нью-Йорку в 1968 році, щоб свідчити в його позові про наклеп проти журналу Fact (фото Associated Press)

Голдвотер стверджував те, що журнал опублікував інформацію, яка є неправдивою або не перевіреною належним чином; інформація завдала тяжкої шкоди його репутації та ймовірно призвела до програшу на президентських виборах.

На свій захист у журналі відповіли про те, що у нас свобода слова; вони не висловлювали свою думку, а лише цитували та резюмували те, що розповіли професійні психіатри та психологи; Голдвотер – громадський діяч, а його психічний стан викликав суспільне занепокоєння, і він не може претендувати на

конфіденційність, коли є журналістська відповідальність інформувати громадськість та поширювати інформацію, яку вони отримали від психіатрів.

Суд ухвалив рішення на користь позивача. Голдвотер виграв справу. Журнал оштрафували на \$ 75,003 і до цієї суми додали символічну компенсацію 1 долар. Хочу нагадати, що у 1993 році, за п'ять років до його смерті, Баррі запитали в інтерв'ю CNN, як би він хотів, щоб інші пам'ятали його. Він відповів: «Як чесну людину, яка постаралася з усіх сил». Саме таким він і залишився у пам'яті американців (Jaffe, 2023).

Доля Гінзбурга склалася не так вдало і його діяльність звершилася вже в якості фотожурналіста після зльотів та падінь у видавничій справі.

«З 1968 по 1971 рр. пан Гінзбург також видавав «Avant Garde», журнал про мистецтво та культуру, розроблений паном Любаліним, його логотип для журналу був основою для одного з найпопулярніших шрифтів епохи. Попри те, що в «Авангарді» були еротичні матеріали (цілий номер був присвячений еротичним літографіям Джона Леннона), цього разу в центрі уваги була радикальна політика, зокрема конкурс плакатів «Війни більше не буде»... У 55 років пан Гінзбург пішов із видавничої справи та став фотожурналістом, продавши свою першу фотографію The New York Post. До самої смерті він залишався там як позаштатний фоторепортер новин і спеціалізувався на нью-йоркських сценах і спортивних подіях, висвітлюючи футбол ще три тижні тому» (Heller, 2006).

У 1973 році Американська психіатрична асоціація прийняла так зване правило Голдвотера, проголосивши, що для її членів неетично «пропонувати професійну думку, якщо він або вона не провели обстеження і не отримав належного дозволу на таку заяву». Лише один член правління, професор Алан А. Стоун з Гарвардської школи права, проголосував проти цього правила, назвавши його «запереченням свободи слова та права кожного психіатра, даного Богом, робити з себе дурня» (Roberts, 2023).

Але саме цей процес вплинув на політичне профілювання, оскільки Американська психологічна асоціація запровадила «правило Голдвотера».

Наведу цитати цього правила у 1973 та 2013 роках.

Іноді у психіатрів запитують думку про людину, яка перебуває у центрі уваги громадськості чи розкрила інформацію про себе через засоби масової інформації. Для психіатра неетично ставити діагноз, якщо він не провів обстеження та не отримав належного дозволу на таке твердження.

З розділу 10 Принципи медичної етики з інструкціями, особливо застосовними до психіатрії (1973).

Іноді у психіатрів запитують думку про людину, яка перебуває в центрі уваги громадськості або яка розкрила інформацію про себе через засоби масової інформації. У такому разі психіатр може поділитися з громадськістю своїми знаннями з питань психіатрії загалом. Однак для психіатра неетично висловлювати професійну думку, якщо він чи вона не провели обстеження та не отримав належного дозволу на таку заяву.

Розділ 7.3 Принципи медичної етики з анотаціями, особливо застосовними до психіатрії (2013)

Найбільш докладно етичну дилему навколо правила Голдвотера розглянув Джон Мартін-Джой в роботі, що читається як глибоке та послідовне розслідування питання «Діагностики на дистанції».

Він поставив ряд питань, які на думку цього автора, є основними для етичної дилеми, яка жваво обговорювалася у зв'язку з виборами Трампа у 2016 році: Чи етично ставити діагноз громадському діячеві без його огляду? Якщо так, то чому? Якщо ні, то чому? Чи є у психіатра вагомі причини коментувати психічне здоров'я Президента, якщо на карту поставлено ядерну війну чи ведення несправедливої війни? Чи ЗМІ є відповідним місцем для такого коментаря? За яких обставин та в ім'я яких вищих принципів психіатр може порушувати етичний кодекс своєї професійної організації?

Джон Мартін-Джой так характеризує формулювання питання: «У своєму нелегкому перечитуванні розділу 7.3 я дійшов висновку, що АРА вважає завжди неетичним коментувати людину без інтерв'ю та його згоди — (вважає неетичною – прим. автора) процедуру, яка представлена у назві цієї книги, що для зручності позначена як «діагноз на відстані». Під цим терміном я маю на увазі не тільки діагноз, а й різні етично обговорювані дії, що вживаються психіатрами без особистого інтерв'ю з суб'єктом, дозволу відповідної установи та/або згоди самого суб'єкта, включаючи пропозицію професійного коментаря щодо стилю керівництва суб'єкта, його чи її особисті реакції на стрес або те, що психоаналітичні клініцисти називають «психодинамікою» – те, як мислення, почуття та поведінка людини змінюються залежно від емоційних обставин та малозрозумілих (несвідомих) внутрішніх сил. Формальніше розроблена версія такого коментаря – психологічне профілювання або психобіографія. У тексті я зазвичай називаю ці різні дії просто психіатричним «коментарем» або «коментарем без інтерв'ю та згоди» (Martin-Joy, 2020, pp. 2-3).

Автор м'яко та поступово доводить, що цей привнесений принцип мав особливу абсолютизацію та випадав з тону всього етичного кодексу психіатра. Це він доводив питанням про те, що етичні правила часто неузгоджені між собою та мусять чесно вирішуватися професіоналом.

«У багатьох клінічних умовах етичні принципи суперечать один одному і мають бути узгоджені чи дозволені шляхом ретельного аналізу ризиків, пов'язаних із цим випадком. Наприклад, у надзвичайних ситуаціях турбота про безпеку часто суперечить основному принципу поваги до приватного життя. Під час навчання в психіатричній ординатурі я дізнався, що іноді психіатр змушений порушити конфіденційність пацієнта, щоб убезпечити себе або захистити потенційну жертву пацієнта: якщо немає безпечної альтернативи, він викликає поліцію або швидку допомогу, і гарантує, що пацієнта доставлять до відділення невідкладної допомоги для оцінки навіть якщо це втручання суперечить бажанню пацієнта. Ми з колегами регулярно вчилися користуватися здоровим глуздом саме за таких складних обставин. Згідно з вченням, відомим як рідні місця, цього вимагала безпека пацієнта, а іноді й суспільства» (Martin-Joy, 2020, p. 37).

Разом з тим багато випадків не потрапляло під це правило, але існувала можливість поставити їх під сумнів цим правилом Голдвотера. Наприклад,

«діагноз на відстані» ставлять не лише у приймальному покої, але й коли пацієнт відмовлявся від допиту; у судово-медичних установах, де підсудні бачать загрозу від спілкування з психіатром; у випадках психологічного профілювання світових лідерів психіатрами ЦРУ.

Разом з тим саме у ЦРУ були у цьому питанні більш «розв'язані руки» і Джон Мартін-Джой доводить специфіку політичного профілювання світових лідерів у світі та внутрішній політиці, що не є мандатом цієї організації. «Білий дім Ніксона прагнув дискредитувати антивоєнного активіста Деніела Елсберга у ЗМІ, замовивши у ЦРУ психологічний профіль. Психіатри Агентства роками складали складні профілі іноземних лідерів, але складання профілю американського громадянина виходило за межі внутрішнього мандату статуту ЦРУ. Незручна відповідь психіатрів ЦРУ, які погодилися створити профіль, але потім висунули заперечення та використали тактику тяганини, на жаль, швидше повчальна, а ніж надихає. Ці професіонали виявилися затиснуті між Президентом та їх розумінням того, що було правильним. Історія ЦРУ також показує, що профілювання тривало безперешкодно протягом десятиліть» (Martin-Joy, 2020, p. 9).

Важливим для розгляду правильності або неправильності цієї ситуації є розуміння саме того, що ми розглядали раніше – для чого складається політичний профіль чи то є пошук об'єктивності, чи то є політизація процесу. Мають бути застосовані до профілізації саме критерії об'єктивності. Якщо брати ситуацію з Баррі Голдвотером, то, на наш погляд, тут відбулося пряме політичне маніпулювання.

По-перше, використовувалося масове опитування за розсилкою і відповіді було отримано з 10 відсотків психіатрів, яким був надісланий лист. Тому вже відбулося зміщення вибірки. Не була представлена думка 90 відсотків, які відмовилися або мали альтернативну думку.

По-друге, відбулася підміна поняття – замість діагнозу пропонувалася думка психіатрів, які відповідали на питання преси, тут виникають питання до організаторів опитування відносно методології та методики опитування.

По-третє, сама професія психіатр ще не є ознакою експертності у політичному профілюванні, оскільки «діагностування на відстані» має свою історію досягнень та помилок, свою методологію та практику. До того ж саме клінічний підхід зазнавав відносно криміналу та політики обґрунтованої критики. Наприклад, у кримінології відбулася дуже серйозна дискусія та обґрунтована критика первісного клінічного підходу у новій кримінологічній школі Чезаре Ломброзо. Клінічний та антропологічний підходи були скорегований соціологічним та власне комплексним кримінологічним підходами.

По-четверте, відповіді психіатрів використовувалися вибірково та результати мали також вибірковий характер задля підвищення сенсаційності публікації та вони були спрямовані, як встановив суд, на пошкодження репутації кандидата у Президенти, мав політтехнологічний та дискредитаційний характер проти політичного діяча. Також саме політтехнологічний характер визначив

відмову експертів ЦРУ використовувати профілізацію проти активіста під час правління Ніксона.

По-п'яте, масове опитування навіть професійного сегмента психіатрів був під тиском масових стереотипів та політичної пропаганди передвиборчих перегонів, і саме для у «перегонах» використовувалися результати опитування.

Правило Голдвотера було впроваджено як «нібито запобіжник» політизації психіатрів, але це було зроблено не по суті, тобто це маніпуляція психіатричною думкою, оскільки не відбулося відстоювання об'єктивності та гуманістичного підходу, а дії були визначені через заборону «діагностики на відстані», через критерії «задля преси», заперечення процедур, що не мають безпосередньо контактний характер – «обстеження», та отримання «належної згоди», людей, які знаходяться у «центрі уваги громадськості» та «розкрили інформацію про себе через ЗМІ».

Разом з тим ми вже згадували випадки в авторитарних та тоталітарних суспільствах, наприклад, у СРСР відомою є політична «психіатрична» експертиза відносно генерала Григоренка, коли психіатрія ставала інструментом покарання опозиції, механізмом апарата насилля, терору держави.

На наш погляд, мають суттєву аргументацію доводи аналітиків, що займаються профілізацією задля доведення об'єктивності та істини, розвитку науки та суспільства.

Я думаю у цьому питанні доречно привести погляд Джеральда М. Поста, який має найвищий рівень експертності у політичному профілюванні та віддав цьому питанню лише у ЦРУ 21 рік життя.

Він пише:

«Після двадцятиоднорічної кар'єри в ЦРУ я вирішив піти в науку, і мене призначили професором психіатрії, політичної психології та міжнародних відносин в Університеті Джорджа Вашингтона, де я відповідав за розвиток науково-освітнього центру політичної психології. Саме на цій базі я підготував профіль політичної особистості Саддама Хусейна, який призвів до двох свідчень у комітетах Конгресу перед війною в Перській затоці та численних виступів у ЗМІ. Після того, як це свідчення було представлено на публічному форумі, посол Сем Льюїс, тодішній президент Інституту миру США, назвав цей профіль «внеском найвищого рівня в національний добробут». Безсумнівно, це була вершина кар'єри.

Кілька конгресменів посилялися на це свідчення як на те, що воно сприяло ухваленню рішень під час кризи.

Але момент моєї гордості був недовгим. І те, що було вершиною кар'єри, стало падінням кар'єри, коли голова Ради психіатрії та міжнародних справ Американської психіатричної асоціації, в якій я працював, зателефонував і повідомив, що хоче поговорити зі мною про профіль. Я чекав компліменти за мій внесок в американську психіатрію. Ви можете тільки уявити мій жах, коли він сумно промовив: «Джеррі, АРА отримала листи про ваш профіль Саддама, і є підстави вважати, що ви, можливо, порушили канони етики Американської психіатричної асоціації». Мабуть, як він далі пояснював, стаття «профілю профайлера» про профілювання особистості, яка спиралася на мій профіль Саддама Хусейна, з'явилася в розділі Science News газети New York Times. Це призвело до кількох листів зі скаргами на те, що я порушив розділ 7 канонів етики АРА, так зване правило Голдвотера, оскільки я публічно представив професійну думку про Хусейна, не беручи з ним інтерв'ю та без його дозволу. Я мало не вибухнув.

«Ви читали профіль?» – я запитав.

«Ну, ні», — визнав він.

«Тоді, мабуть, вам слід це зробити перед тим, як виносити такі вирокі. Профіль не є висновком психіатричної експертизи. Це профіль політичної особистості, форма мистецтва, яку я розробив, безперечно, тут є інформування про мою освіту психіатра, але я стурбований такими питаннями, як стиль лідерства, реакція на кризи, стиль ведення переговорів, стосунки з керівництвом тощо». Більш того, я продовжив: «Я вважаю, що є обов'язок попередження, це залучення свого роду принципу Тарасова, тому що оцінки політичної особистості та керівництва Саддама, які скеровують політику, здаються мені хибними» – його широко характеризували як «божевільного з Близького Сходу» – «і політичні рішення приймаються на основі помилкових уявлень, які можуть призвести до значних втрат життя. Насправді він раціонально приймає рішення, але часто прораховується.

«Відповідно, – продовжив я, – було б неетично відмовитися від цієї оцінки. Я вважав, що маю обов'язок попередити».

Я надіслав йому профіль факсом і більше нічого не чув про це, але розмова продовжувала мене турбувати. Як це може бути, щоб презентація, яка вважається «внеском найвищого рівня в національний добробут», могла водночас викликати запитання щодо порушення етики? Інші академічні фахівці з психології, політології та історії регулярно беруть участь у публічному дискурсі про політичних діячів, вони не роблять попереднє інтерв'ю у діячів за темою, але для психіатрів це вважається порушенням етики. Етичний принцип здавався крайнім і надмірним.

Дійсно, розміщення правила Голдвотера у повному контексті розділу 7 Канону етики, особливо застосовного до психіатрів, також зазначено, що психіатри «повинні визнавати відповідальність брати участь у діяльності, яка сприяє покращенню спільноти», «заохочуються служити суспільству» та «можуть інтерпретувати та ділитися з громадськістю своїм досвідом щодо різних психосоціальних проблем, які можуть вплинути на психічне здоров'я та хвороби».

Таким чином, починаючи з праймеріз Республіканської партії у 2015 році, продовжуючи президентську кампанію 2016 року і в перший рік його президентства, від журналістів та інших непрофесійних коментаторів зростає хор думок про психологію та психічну стійкість Дональда Трампа. Хоча були заголовки, в яких Дональда Трампа називали маренням, божевільним, психопатом, самозакоханим, маніакально-депресивним і психічнорозладним, було небагато психіатрів, які висловлювали свої думки щодо його клінічної психології, обмеженої правилом Голдвотера» (Post and Doucette, 2019, pp. 9-10)

Джером Кролл і Клер Поунсі стверджують широке використання правила Голдвотера. «Ми прочитали правило Голдвотера», – кажуть вони, стверджуючи, що «стандартна діагностична практика в Сполучених Штатах вимагає особистої бесіди, перш ніж робити діагностичне формулювання», і що неетично «відкрито обговорювати діагнози та психодинаміку людини, у якого психіатр ніколи не брав інтерв'ю і з яким прямо не погоджувався публічний коментар» (Kroll and Pounsey, 2016, p. 227). Джеральд М. Пост, психіатр і політичний профайлер, який був найвидатнішим противником Правила, відзначає своє розчарування в спробі зрозуміти, що саме дозволяє Правило. Він називає текст розділу 7.3 «шедевром внутрішньої суперечності» (Post, 2002, p. 636) і конкретно стверджує, що інші важливі принципи, такі як служіння суспільству в якості консультанта та радника уряду ((American Psychiatric Association, 2013), розділ 7.1) та просування громадської освіти щодо психічних захворювань ((American Psychiatric Association, 2013), розділ 7.2), суперечить розділу 7.3 ((Post, 2002, p. 636) (Martin-Joy, 2017, p. 234)/

Джон Мартін-Джой, робота якого є цілісним та комплексним дослідженням, у попередній до монографії статі писав: «вражає, наскільки простим виглядає це правило, коли його описують у популярній пресі. Більшість популярних статей є імпресіоністичними, вони підхоплюють різку риторику в третьому реченні Розділу 7.3 («це неетично») і натякають, що Правило є простою етичною заборобою. Як правило, невизначеності щодо тлумачення або кваліфікації щодо інституційного середовища опускаються (Martin-Joy, 2017, р. 234).

На думку цього автора «Коментар АРА щодо етики на практиці» стверджує не «нормативний», а «інструментальний» характер документа, заради допомоги у розумінні складності психіатричної етики та її застосування в різних ситуаціях, особливо нових. АРА визнала те, що Джон Берт в іншому контексті назвав «імпліцитність»: постійна потреба переглянути, у світлі мінливих обставин у спільноті інтерпретаторів, наслідки основоположного тексту».

До того ж немає жодної безперечної за авторитетом інституції, що має безперечне право трактування етики, а ні АРА, а ні Комітет питань з етики, а ні офіційна Рада піклувальників АРА. Визнаною специфікою застосування цього правила за комітетом з питань етики є судова психіатрія, психіатри якої в багатьох ситуаціях повинні висловлювати висновки виключно на основі перегляду записів, без особистої бесіди, оскільки часто має визнати дієздатність підсудного. Це правило не поширюється відносно безпосереднього обстеження до консультацій релігійних організацій, про психіатричне консультування для страхових компаній (наприклад, на предмет самогубства); за вимогами уряду відносно психоісторії, психобіографії, психологічного конфіденційного профілювання державних службовців та лідерів інших країн, а іноді й у приватних компаніях, щодо надання допомоги правоохоронним органам у пошуку невідомих злочинців, при зауваженні обережності відносно коментарів у ЗМІ, а саме відносно «самоініційованих публічних коментарів». Також правило Голдвотера не має прямого застосування й відносно психіатричної освіти. Важливим є також зауваження, що «примітно, що ризик фізичної шкоди або смерті для ворога, який є державною установою в розпалі воєнних дій, не згадується». Дискусії точилися відносно психобіографії померлих (без сумнівів) та живих людей (з обережністю, за принципом «не нашкодь»); можливим є без застосування цього принципу психологічний профіль історичних діячів, призначений для покращення розуміння громадськістю та урядом цих осіб, та задля «покращенню громади та покращенню громадського здоров'я»).

Автор також наголошує на зверненні до інституційного контексту та обмеженні саме медійного контексту. Так інституційний контекст був проілюстрований раніше, тобто може бути дистанційна діагностика на основі запиту установи (суд, військові, ЦРУ чи страхова компанія) психіатр може надати згоду на психіатричний коментар, але часто це має бути конфіденційно. Відносно медіаконтексту правило Голдвотера, задля медіа психіатр має обмежувати свої вислови загальними психіатричними знаннями (Martin-Joy, 2017, pp. 235-238).

Якщо принцип Голдвотера підняв важливу тему «не нашкодь» психіатричною думкою іншій людині, через ЗМІ, а далі надаються обмеження пов'язані з професійною психіатричною думкою, а особливо з діагнозом (який має включати обстеження та згоду пацієнта), то наступна дискусія та тлумачення цього принципу заперечувала хаотизацію та обмеження «живої» необхідної професійної практики. «Профільювання» як діагностування на дистанції зберегло свою можливість наукового пошуку: по-перше, на замовлення державних інституцій заради розвитку добробуту (під час війни та переговорів інших політичних лідерів або осіб, що приймають рішення), по-друге, задля встановлення злочинців або у судовій психіатрії; по-третє, у кадровій роботі для встановлення відповідності та дієздатності людини умовам праці тощо.

Разом з тим потребує активного обговорення розмежування принципу об'єктивності та доказовості, наукової верифікації та спотворення цього принципу у політизації, коли психіатрія стає інструментом маніпулювання масовою свідомістю через ЗМІ або є навіть інструментом політичної розправи, терору та покарання.

Сучасний розвиток цифрових технологій загострює це питання оскільки штучний інтелект не має гуманістичності та емотивного інтелекту. ШІ приймає рішення за вірогідністю (за тими, що найчастіше зустрічаються, відповідями, запитами або масовими смисловими зв'язками), а тому підвищується можливість використання «нелюдських» систем проти людяності заради політизації або механістичного визначення особистості. Збільшує визначення *ad hoc* ситуації при крайньому емоційному захопленні або збудженні інтернет-аудиторії відносно, наприклад, протилежної точки зору політика.

Четвертий етап становлення політичного профільювання російсько-українська війна та загроза світової війни. Нові завдання для політичного профайлінгу

Повномасштабна агресія Росії проти України з 24 лютого 2022 року поставила низку питань відносно аналізу політичних лідерів, оскільки більшість прогнозів та сценаріїв відносно України виходили з того, що політичне керівництво країни буде займатися збереженням свого життя та формування опору на Заході України або діяльності уряду у вигнанні. Ці сценарії помилилися в оцінці як:

- Президента України Володимира Зеленського (показовим є те, що він сказав Урсулі фон дер Ляйн, голові Європейської комісії, що «нам не потрібне таксі, нам потрібна зброя»);
- стану Збройних Сил України, їх морально-вольової складової;
- та волі українського народу в цілому.

Першим завданням для політичного профайлінгу стало визначення профілю потенціалу політичного лідерства в екстремальних умовах та в системі країни та міжнародної безпеки.

Можливість успішних переговорів часто у прискореному режимі визначило потребу у профільюванні як лідерів демократичного світу, так і людей чи груп, що приймають рішення. Ні у кого не має сумнівів в тому що політичне

і військове лідерство США та можливість двох партійної підтримки України могло бути за Президентства Джозефа Байдена, і шанси допомоги Україні були мінімальними за Президентства Дональда Трампа, до речі останній робив все, щоб США скорочувало участь у НАТО. При Байдені США перезапустило НАТО, створило систему ленд-лізу та активізувало дипломатичні зусилля задля захисту міжнародного права. Так саме щира допомога прем'єр-міністрів Великобританії Бориса Джонсона, Ліз Трасс, Рішу Сунака визначили безперечне лідерство їх країни у міжнародній політиці. На зараз гарантує безпекову підтримку і Кір Стармен. Можливо у майбутньому буде необхідним особливе дослідження політичного профілю керівників країн коаліції, їх участі та механізмах як індивідуального, так й колегіальних рішень, сміливості приїзду у крану, що воює заради отримання власного сприйняття процесів, що відбуваються.

Новий формат, як перезапуск НАТО у вигляді системи військової допомоги Україні, «Рамштайн» визначив потреби ефективних систем логістики, а також систему політичного лідерства та військово-дипломатичної взаємодії країн демократії.

Другим завданням для політичного профайлінгу виявилася потреба розуміння агентів впливу країн противників на безпеку та їх профілювання, в тому числі їх конфігурації у мас-медійному просторі та соціальних мережах.

Не менш значущим постало питання визначення прибічників противника як шпигунів, «розморожених агентів», агентів впливу, «корисних ідіотів» (людей, що виконують стратегію противника наосліп, без розуміння загальної картини та своєї ролі в ній).

Третім завданням для політичного профайлінгу є дистанційне профілювання противників, їх раціональності або неадекватності, системи їх лідерства, отримання інформації та прийняття рішень.

Так з початку повномасштабної війни у політичному профілюванні країни-агресора поставали питання про автократичність режиму, а тому про систему інформування Президента РФ Путіна В., специфіку його прийняття рішень, фрейми й патерни його поведінки, ментальні та психічні процеси, що визначають прийняття рішень, можливості ескалації конфлікту та можливості його запобігання через селекторат (теорія політичного прогнозиста Брюса Буєно де Мескіто), можливості впливу цього оточення на автократа, вплив світової спільноти та можливості медіації у війні, потенційні наслідки після можливого вибуття Путіна та інші питання медійного порядку денного.

Але головним питанням політичного профілю Володимира Путіна та його оточення була потреба дослідження: процесу прийняття рішень, роботи на результат чи на внутрішній електорат, блефу та тиску на міжнародну спільноту, і вірогідності застосування ядерної зброї при ескалації конфлікту.

Тому «стратегічна невизначеність» союзників часто була спрямована на поступове розширення поля військової допомоги, вивчала або зондувала раціональність прийняття рішень та тестувала у різних ситуаціях та етапах війни профіль автократії, військово-політичного керівництва країни агресора.

Четвертим завданням стало дослідження політичного профілю лідера у вкрай загостреній ситуації війни та дипломатичного протистояння. Це

загострення визначає максимальну напруженість ситуації, умови невизначеності, видкість часу змін, тривалість та темп процесу. У катастрофах та війні, часто-густо, це кількість загиблих та поранених людей, зруйнованої інфраструктури, а може бути і поєднання, наприклад, ризик техногенних катастроф у результаті війни.

П'ятим завданням на сучасному етапі стає визначення можливостей та обмежень політичного профайлінгу за допомогою штучного інтелекту. Розв'язання цієї проблеми має як можливості, так і обмеження, може стати проривом, а може стати великою бідою, шляхом того, що я позначаю як «штучна стигматизація», яка може застосовувати обмежені програмні алгоритми, що відповідають уяві програмного розробника, але не відповідають «реальному життю», а також створення «обмеженої раціональності», але вже за допомогою статистики та нейронних алгоритмів, які ґрунтуються на масовій поведінці, в тому числі й комунікативній.

Оскільки велика частина науки та мистецтва політичного профілювання має етичні питання та обмеження, то вони мають необхідність та потребують цілісного аналізу не тільки раціонального (у штучного інтелекту алгоритмічного та вірогідного у масовому зваженні), а й ірраціонального та емоційного інтелекту. Осмислення проблеми обмежень штучної стигматизації політичних діячів, до того ж дякуємо Богові зберігається можливість людей навчатися та робити відкриття, тому штучний інтелект може давати швидкісний розрахунок, але мати запізнення при зміні алгоритмів після наукових відкриттів.

Сучасний інструментарій політичного профілювання

Лідерами у політичному профілюванні, як і раніше, залишаються практики у США, тому інструментарій політичного профілювання ми надаємо само за американськими дослідженнями профілів політичних діячів.

Психобіографія або клінічна дистанційна оцінка – це систематичне застосування психологічної теорії або теоретичної концепції (частіше, але не завжди), що беруть закономірності оцінювання з психоаналізу або якогось іншого варіанту дослідження особистості – задля роз'яснення визначених відомих біографічних «фактів».

Психобіографи концентрують увагу: по-перше, на побудові портрета свого «суб'єкта» у цілому (що це за людина); по-друге, на обмежені мети – з'ясуванні визначених загадкових «фактів», патернів, які не можуть бути легко роз'яснені (або повністю роз'яснені) звичними поясненнями, такими як раціональний особистісний інтерес, логіка ситуації або соціальні ролі та очікування.

Девід Вінтер визначає 3 завдання психобіографії, тобто як необхідно будувати психобіографію:

1. Відправною точкою, точкою відліку є опис того, що має бути пояснено – чи то дивної та незвичної поведінки, чи то «ідентифікаційної феноменології» (Грінштейн), «уявлення симптомів» з точки зору психіатрії або психології (це може бути вид широких моделей до конкретних дій, наприклад, “відрізаного вуха Ван Гога”).

2. Побудова «психологічного роз'яснення» – «динаміка», тобто комбінація припустимих психологічних понять (мотиви, захисти, пізнання, характеристики) з дивного незвичного у щось

- зрозуміле ясне, «нормальне»;
- де виникають шанси суперечок (альтернативних пояснень);
- задля уникнення кругових пояснень – мають бути додаткові біографічні дані;
- зі спробою розробити деяку незалежну міру постульованої психологічної динаміки.

3. Джерела та генезис припустимої динаміки в дитинстві, ранньому досвіді або у розвитку їх як суб'єкта (це завдання – не обов'язкове) – вирішення цього завдання спрямоване на зміцнення впевненості у правильності аналізу. Травматичний досвід або події, що ставалися у минулому – важко знайти в історичних джерелах (Post, 2003, pp. 13-14).

Є особливі вимоги й до психобіографа для розуміння психобіографічних фактів:

1. Це поєднання та створення балансу безпристрасності (яка має бути домінантною) у впровадженні принципу об'єктивності, емпатії як впровадженні принципу гуманістичності та «розуміння політичного діяча» (як тут не пригадати *Verstehende Soziologie*, ту, що розуміє, соціологію Вільгельма Дільтея, Макса Вебера, Георга Зіммеля). При цьому Джеральд М. Пост і Девід Вінтер опосередковано наводять Дільтеївський принцип «вживання», як розуміння власних емоцій на свій психобіографічний продукт.

2. Занурення у «дані» психобіографії й застосування всіх власних розумових здібностей. Оскільки психобіограф стає посередником у переробленні всіх хаотичних необроблених даних та робить впорядкування словесно «відтвореного образу розумом осягнутого живої істоти».

Це занурення має свої ключові питання, а саме:

Що це за людина?

Які характерні у неї настанови та захисти, їх розвиток?

Що викликало тривогу та задоволення?

Цілі та цінності, які вона приймала та до яких прагнула?

3. Контекстуальне поле дослідження біографічних фактів та циклічність цього процесу, змінність контексту в прагненні до адекватності аналізу. Це пов'язано з прагненням до евристичності дослідника (де евристичність визначає відкриття наближення до суттєвого у характерологічному аналізі політичного діяча) та інтуїтивного відчуття відповідності образу живому носію, але на фундаменті раціонального обґрунтування та зануреного дослідження. Контекст має складність як важливі інституційний, ситуативний та засвоєної політичної культури виміри, що пов'язано як з політичною соціалізацією та набутих лідером реакцій, так і поведінку у ході діяльності, тому психобіографи мають припускати лонгітудні, перспективні цінності, розуміти попередній досвід, мислення, відмінності профілю від наслідків соціальних ролей, взаємозв'язок політичних обставин та сили особистості.

Сучасний політичний профайлінг схематично можливо представити як синтез напрямів досліджень, що відображають причинно-наслідкові механізми та теорій з відповідними методами профілювання політичних діячів.

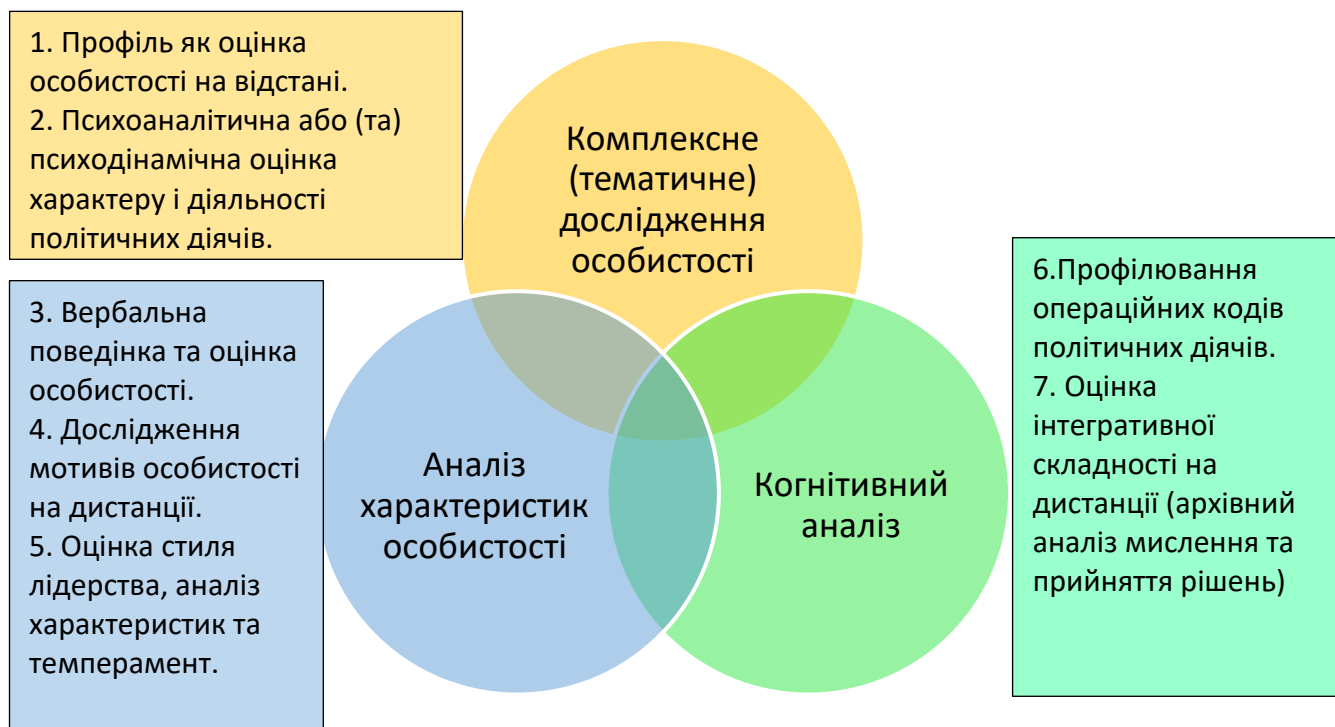

Схема
«Механізми та методи політичного профайлінгу за аналізом Джеральда М. Поста»

У представленій схемі, яку я склав на основі дослідження та опису політичного профілювання Джеральда М. Поста, кожна складова має своє призначення та специфіку. Так «комплексне (тематичне) дослідження особистості» визначає саме синтез та ніби «збирання» методів профілювання задля визначення найбільш зручного та зрозумілого практично орієнтованого опису політичного діяча відповідно до мети та теми дослідження, що включає портрет особистості на відстані (1. Профіль як оцінка особистості на відстані) та перевіряє та підсилює цю оцінку практично орієнтованою психологічною теорією у нашому випадку, за текстом Джеральда М. Поста, це психоаналітична, психодинамічна та «будь-яка інша психологічна теорія (це у схемі визначено як «2. Психоаналітична або (та) психодинамічна оцінка характеру і діяльності політичних діячів»).

На думку Джеральда М. Поста складне яскраве тематичне дослідження є твором мистецтва, яке може бути забезпечено та покращено психологічною наукою. Важливим для комплексування є «чітке визначення перемінних та об'єктивних показників (наприклад, сюди входять «самооцінка» та «суперего» діяча), від визначень залежать методи вимірювання особистісних перемінних на дистанції. Суттєвим є також методологічна достовірність дистанційних вимірювань, тому в центрі дослідження знаходяться принципи об'єктивності, з якою вони можуть застосовуватись та обґрунтованість, яка була встановлена під

час попередніх відтворень перемінних. Все це має враховувати, що складність проведення тестів відносно політичних діячів накладають етичні міркування відносно політичних лідерів. Особливим ресурсом стають слова політичних лідерів, «ресурс, який існує у достатку як для живих, так і для вже мертвих лідерів, тому контент-аналіз письмового та усного матеріалу має валідну надійність».

Особливим завданням комплексного дослідження особистості є перевірка перемінних. Дослідження на відстані зазвичай використовує операціональне визначення перемінних, достовірність яких вже була встановлена у процесі систематичного дослідження, тому поняття мають відносність за точністю, операційною визначеністю та обмеженим значенням.

Основних елементів особистості для зручності Девід Вінтер об'єднав у три групи:

1. Мотиви – різноманітні класи цілей, на досягнення яких люди спрямовують свою поведінку. Влада, досягнення, приналежність є найбільш узагальненими мотивами. Мотиви пов'язані з конфліктами, захищаються або трансформуються під час їх розгортання, до того ж мають відношення захисні механізми особистості.

2. Пізнання та переконання, а саме конкретні переконання, відносини ідентичності, а також більш узагальнені когнітивні стилі.

3. Темперамент та міжособистісні якості – усталені індивідуальні відмінності у стильових характеристиках, таких як рівень енергії, товариськість, імпульсивність, емоційна стійкість, стилі відносин з іншими людьми (Post, 2003, р. 23).

Складова «Аналіз характеристик особистості» відображає методи дослідження та вимірювання характеристик особистості на відстані.

Тому методи дослідження «3. Вербальна поведінка та оцінка особистості» спрямовані на обробку «словесного ресурсу, якого в достатку», а саме досліджень текстів виступів (що може бути підготовлені помічниками, і в цьому є обмеження), тому краще інтерв'ю, у яких політичний діяч спонтанно реагує на питання та інші в тому числі й друковані тексти.

Методи 4. Дослідження мотивів особистості на дистанції. Група авторів під загальною редакцією Джеральда М. Пост відмічає: По-перше, що мотив і ціль використовуються взаємозамінно для позначення поведінки, що демонструє напрямок і наполегливість. По-друге, що мотив відображає поведінку – конативний аспект профілю особистості.

Відносно мотивів працювало багато видатних вчених та дослідників, тому позначимо лише ті ідеї, які визначали суттєві зміни, що можливо розглядати як етапи дослідження цієї проблематики. Так, відносно мотивів важливу класифікацію запропонував Зігмунд Фройд, який згрупував всі людські мотиви у дві широкі категорії: лібідінозні або любовні мотиви (так звані «інстинкти життя») і агресивні мотиви або інстинкти смерті. Після метра психоаналізу психологи не могли оминати цю класифікацію. Сліди цих угруповань можна побачити в парних мотиваційних концепціях спілкування та дії, які

використовуються пізнішими теоретиками (мова йде про роботи Bakan, 1966 та Leonard, 1997).

Мюррей та його колеги (Murray, 1938) запропонували зовсім інший метод виявлення фундаментальних мотивів людини. В інтенсивном дослідженні п'ятдесят одного студента коледжу та інших молодих людей, вони розробили список з двадцяти основних мотивів або «потреб», які, на їхню думку, необхідні для адекватного опису важливих цілей та прагнень молодих людей. Останні, в свою чергу, можуть бути згруповані або організовані у два фундаментальні виміри – міжособистісний пошук гармонії та індивідуальне прагнення самоствердження, – які дуже нагадують дуалізм Фрейда, Бакана та інших (див. Wicker et al., 1984). Для простоти та однаковості термінології ці два виміри називатимемо належністю та владою відповідно (Post, 2003).

Багато методів вимірювання особистості засновані на тесті тематичної аперцепції (ТАТ), розробленому Морганом і Мюрреем (1935-1938), що використовуються для дослідження мотивації, в якому люди розповідають історії по серії неясних або двозначних картинок, або використовують безпосереднє тестування, наприклад, методом Роршаха задля з'ясування в тому числі цілей та мотивації. У будь-якому випадку в цих підходах використовуються закономірності аперцепції, того як людина присвоює значення стимулу, та відмінності аперцепції від перцепції, яка проявляє особливість сприйняття та позначення стимулу. Різниця значення та позначення у цьому випадку є суттєво. До речі цей процес активно використовується також у тесті Сонді та Ахтніха.

Тест чорнильних плям Роршаха вимірює різноманітні психологічні характеристики, зокрема цілі, значення чи мотиви (Zillmer et al., 1995, p. 60). Багато психологів вважають, що він відбиває структуру розуму чи широкий спектр процесів психічного функціонування, таких як: складність, точність, абстрагування та цілісність, умовність, здатність до фантазії та внутрішньої рефлексії, тривожність, самоаналіз, емоційна регуляція (Zillmer et al., 1995, pp. 73-74). Тест Роршаха дискутується, не так часто використовується аніж ТАТ, разом з тим він використовувався для дослідження нацистських лідерів (проведене в Нюрнберзі в 1945–1946 рр.), але повністю це дослідження було опубліковано лише через кілька десятиліть (Zillmer et al., 1995). У цьому дослідженні продемонстровані значні відмінності в інтелекті та розумовому функціонуванні різних нацистських лідерів.

Подальше дослідження Рудольфа Гесса, першого коменданта табору смерті Освенцим, було поєднанням інтерпретацію Роршаха з новою технікою довіреного проведення особистісного тесту (див. Ritzier and Singer 1998).

Разом з тим, найбільш поширеною є експериментально доведена методика оцінки мотивів у ТАТ, розроблена Макклелландом та його співробітниками, саме вона на думку Вінтера, стала основою для більшості об'єктивних вимірювань мотивів на відстані у політичній психології. Експериментально отримані системи оцінки цього були розроблені для двох основних аспектів мотивації власності та влади, а також для третього аспекту мотивації досягнення. Дослідники в галузі політичної психології адаптували ці системи оцінки ТАТ для

оцінки мотивних образів у широкому спектрі інших видів вербального матеріалу, включаючи промови, інтерв'ю, популярну літературу, дипломатичні документи, звіти про сновидіння, народні казки та навіть телевізійні передачі, в яких використовуються заходи афіліації (емоційного зв'язку) та влади. Ці оцінки образів мотивів зазвичай пов'язані зі свідомими переконаннями людей чи заявами про їх цілі, але навіть відсутність прямих мотиваційних заяв дозволяють виявити мотиви досягнень, приналежності та/або образів влади.

5. Оцінка стиля лідерства, аналіз характеристик та темперамент.

На думку Девіда Г. Вінтера, в останні роки психологи особистості дійшли до деякої згоди щодо важливості п'яти факторів або параметрів рис: екстраверсії (або терміновості), поступливості, сумлінності, емоційної стабільності та відкритості досвіду. Rubenzer, Faschingbauer, and Ones (2000) виміряли ці п'ять особистісних характеристик у всіх 41 Президента США від Вашингтона до Клінтона, попросивши 115 авторів президентських біографій (як істориків, так і громадських діячів) заповнити три різні стандартні анкети (запитань, контрольного списку та Q-сортування). Вони обговорили профілі характеристик Вашингтона та Лінкольна і встановили помірну кореляцію у всіх Президентів між параметром «відкритості досвіду» та рейтингами президентської діяльності.

Саймонтон (1986, 1988) також виміряв різні особистісні чинники Президентів США в експерименті зі студентами-оцінювачами, які після прочитання коротких описів осіб, вибірки з президентських біографій (з віддаленою ідентифікаційною інформацією), заповнити контрольні списки прикметників або характерні фрази.

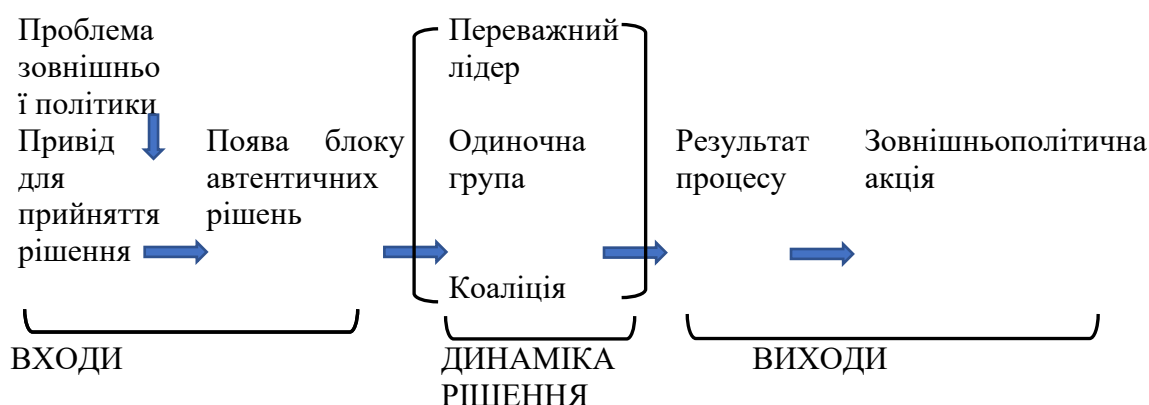
На особливості різних груп політичних лідерів було спрямоване дослідження Etheredge (1978), який за допомогою анкет та стандартні особистісних тестів для безпосереднього виміру характеристик, провів дослідження понад двохсот чоловіків-офіцерів дипломатичної служби США, офіцерів Збройних сил та фахівців із внутрішніх справ. Дослідження проводилося у 1971–1972 роках. Він виявив, що чоловіки, які набрали високі бали за характеристиками домінування та конкурентоспроможності з більшою ймовірністю вважали радянську зовнішню політику «активною», «могутньою» та «загрозливою». Відповідно вони з більшою ймовірністю виступали за застосування сили в ряді різних сценаріїв, що включають гіпотетичні міжнародні заворушення або радянську «експансію». Навпаки, чоловіки, які набрали високі бали з міжособистісної довіри та самооцінки (змінні, які також включають когнітивні переконання), були проти застосування сили.

Пізніше Етередж підтвердив ці результати, провівши дистанційне дослідження американських Президентів та радників із зовнішньої політики у XX столітті. Характеристики оцінювалися експертами, які читали витяги зі стандартних біографій, з прихованими іменами людей та іншими ідентифікаційними деталями. Основною закономірністю дослідження Етереджа, стало положення про те, що ті лідери, які вважалися високодомінантними, виступали за застосування сили (загрози, ультиматуми, військове втручання та війна) та виступали проти арбітражу та роззброєння. Другий взаємозв'язок полягав у тому, що лідери з високим рівнем екстраверсії підтримували

співпрацю з суперником на міжнародній арені (наприклад, з Радянським Союзом), тоді як інтровертніші лідери виступали проти співпраці (Etheredge, 1978).

Особливу увагу, на мій погляд, мають дослідження Маргарет Херманн, яка у 80-90-х рр. XX століття досліджувала міжособистісний стиль у взаємозв'язку між завданням і міжособистісним акцентом. Ці два типи групових лідерів можуть включати безліч рис з опису Bales (1958), таких як екстраверсія, поступливість і сумлінність. Лідери, орієнтовані на завдання, зазвичай виявляють активність у зовнішній політиці, але за результатами Херманн ця активність може бути спрямована або на експансіоністську, або на самотійну зовнішню політику, залежно від впливу інших змінних.

Структура блоків прийняття рішень за М. Херманн

Пізніше Маргарет Херманн запропонувала підхід, що ґрунтується на трьох припущеннях щодо формування зовнішньої політики:

(1) модель «пояснення» того, як приймаються зовнішньополітичні рішення;

(2) акцент дослідницької літератури з питань прийняття рішень та з питань міжнародних відносин зосереджується на обмеженнях, не враховує різноманітність способів формування рішень та того, що органи прийняття рішень часто є активними учасниками формування зовнішньої політики;

(3) структура моделі має досліджувати прийняття рішень в усіх типах країн, без «виразного присмаку США» (з врахуванням зокрема недемократичних, перехідних та менш розвинених держав, задля подолання сліпих плям щодо того, як приймаються рішення в урядах і культурах, відмінних від американської культури).

Американський політичний психолог, директорка Інституту глобальних питань Мойніхана Школи громадянства та зв'язків з громадськістю Сиракузького університету Максвелла, перша жінка-президент Міжнародного товариства політичної психології.

Маргарет Херманн

Таблиця 6.1 – Динаміка одиниць прийняття рішень за М. Херманн

Основні теорії	Ключові непередбачені обставини	Приклади теорій	Процес прийняття рішень
Переважаючий лідер	Чутливість до контекстної інформації:		
	(а) Відносно нечутливий (Чітко визначені цілі та засоби)	Теорія особистості	Принциповий
	(б) Помірно чутливий (Чітко визначені цілі, означає гнучкість; важливий політичний вибір часу)	Теорії, засновані на взаємодії людини та ситуації	Стратегічний
	(с) Висока чутливість (Гнучкі цілі та засоби)	Теорії, зосереджені лише на ситуації	Прагматичний
Одиночна група	Техніки, які використовуються для врегулювання конфлікту в групі:		
	(а) Члени діють, щоб мінімізувати конфлікт (члени, лояльні до групи)	Групова динаміка («Групове мислення»)	Заперечуйте конфлікт і шукайте збігу

	(b) Учасники визнають, що конфлікту не уникнути; Група повинна мати справу з цим (лояльність членів поза групою; правило одностайного рішення)	Бюрократична політика	Вирішуйте конфлікти за допомогою дебатів і компромісів
	(c) Учасники визнають, що конфлікт може не мати розв'язання (Лояльність членів поза групою; правило прийняття рішень більшістю)	Вплив меншості/більшості та прийняття рішень журі	Прийміть конфлікт і дозвольте виграти більшості
Коаліція	Природа правил/норм, що керують взаємодією:		
	(a) Немає встановлених правил для прийняття рішень	Теорії політичної нестабільності	Анархія
	(b) Встановлені норми віддають перевагу правилу більшості	Теорії формування коаліцій	Мінімальні контакти
	(c) Встановлені норми віддають перевагу правилу одностайності	Теорії розвитку невеликих і надлишкових коаліцій	Переможна коаліція

Таблиця 6.2 – Характеристики та наслідки результатів процесу за М. Херманн

Діапазон переваг, представлених у рішенні	Розподіл результатів	
	Симетричний	Асиметричний
Один	Збіг (Все власне рішення; вважати рішення остаточним; перейти до інших проблем)	Позиція однієї сторони переважає (лише одна сторона приймає рішення; інші спостерігають за результатами дії; вимагають перегляду, якщо відгуки негативні)
Змішані партії	Взаємний компроміс/ консенсус (Члени знають, що на цю мить вони мають усе можливе; спостерігають за змінами в політичному контексті; прагнуть повернутися до прийняття рішення, якщо думають, що можуть змінити результат на свою користь)	Односторонній компроміс (Деякі члени мають свою позицію, інші – ні; останні відстежують результат дії та політичний контекст, агітуючи за перегляд рішення)
Без партій	Тупикова ситуація (Учасники знають, що ніхто не впорався краще за інших; намагайтеся переосмислити проблему, щоб рішення або компроміси були можливими)	Фрагментована символічна дія (Немає власних рішень членів; прагнення змінити політичний контекст для відновлення блоку прийняття рішень)

Таблиця 6.3 – Суттєвий характер рішень, що відповідають різним результатам процесу за М. Херманн

	Атрибути зовнішньополітичного реагування			
Результат процесу	Залучення ресурсів	Інтенсивність афекту	Готовність проявляти ініціативу	Використані інструменти державного мистецтва
Узгодженість	Високий	Сильний	Високий	Військово-економічний
Переважає позиція однієї сторони	Високий/ Помірний	Помірний	Високий / Помірний	Військово-економічний
Односторонній компроміс	Високий/ Помірний	Помірний/ Низький	Високий / Помірний	Дипломатичний плюс Військовий/ Економічний
Взаємний компроміс	Помірний	Низький	Помірний	Дипломатичний
Фрагментована символічна дія	Мінімальний	Сильний	Кожен актор бере на себе ініціативу	Дипломатичний
Тупикова ситуація	Мінімальний	Нейтральний	Реагувати	Дипломатичний Якщо потрібна будь-яка відповідь

(Hermann, 2001)

Відносно лідерства Маргарет Херманн та співавтори розробили відносно чутливості до інформації та прийняття рішень типологію лідерства, яка ілюструється нижче таблицею.

Таблиця 4. Стиль лідерства як функція чутливості до обмежень, відкритості до інформації та мотивації за М. Херманн

Чутливість до обмежень	Відкритість до інформації	Мотивація	
		Фокус - Проблема	Фокус - Відносини
Виклики обмеження	Закритість для інформації	Експансіоністська	Євангелізація
		(Фокус зосереджений на розширенні	(Основна увага приділяється переконанню
(Стає хрестоносцем)		влади і впливу)	інших прийняти чиєсь повідомлення та приєднатися до його справи)
Виклики обмеження	Відкритість для інформація	Інкрементний	Харизматичний
		(У центрі уваги	(Фокус зосереджений на досягненні

(Загалом стратегі)		збереження своєї маневровості і гнучкості, уникнення перешкод, якими постійно намагаються обмежити обидва)	свого порядку денного, залучення інших до процесу та переконання їх діяти)
З повагою до обмежень	Закритість для інформації	Директивна	Консультативна
		(У центрі уваги особисте	(Основна увага приділяється моніторингу,
(Схильний до прагматизму)		ведення політики шляхом узгодження з власними поглядами, продовжує працювати в рамках норм і правил своєї поточної посади)	важливість підтримки і інших або що б вони активно протидіяли тому, що хтось хоче зробити в конкретній ситуації)
З повагою до обмежень	Відкритість для інформація	Реактивна	Акомодативна
		(Основна увага приділяється оцінці того,	(Основна увага приділяється примиренню
(Зазвичай є опортуністами)		що можливо в поточній ситуації, з врахуванням характеру проблеми та того, що дозволять важливі групи)	розбіжностей та досягнень консенсусу, розширенню можливостей інших і розподілу відповідальності в процесі)

За дослідженням Маргарет Херманн та її співавторів, методи лідерства щодо політичних обмежень та інформації взаємодіють, і це утворює чотири способи поведінки політичних лідерів: хрестоносці, що беруть участь у: хрестовому поході; стратеги; прагматики або опортуністи. Ці лідери по-різному реагують на своє політичне середовище та по-різному чутливі до політичного контексту. Далі надаємо зі скороченнями її характеристики цих типів лідерства.

Хрестоносці – це, ті лідери, які кидають виклик обмеженням і відносно закриті до інформації з оточення (когнітивні скнари), найменш чутливі до політичного контексту, в якому вони опинилися. Вони, справді, зазвичай борються за свою позицію або відстоюють певну позицію та є проактивними. Якщо політичний контекст сприяє тому, що такі лідери хочуть робити, вони можуть ефективно мобілізувати інших до дій. Але «хрестоносці» не чекають, щоб вжити заходів, поки не настане відповідний час. Вони як собака з кісткою — знайдуть дорогу! Переконавшись, що наявна інформація підтверджує їхню позицію, вони часто можуть створити дуже переконливе обґрунтування своїх дій, що надає їхнім діям довіри та легітимності. Таким чином, у процесі прийняття рішень позиції таких лідерів переважатимуть, коли вони візьмуть на себе відповідальність і працюватимуть, щоб контролювати те, що відбувається. Прикладом є Фідель Кастро.

Протилежністю хрестоносців є *опортуністи* – ті, хто вважає обмеження та відкриті до інформації з політичного середовища (перевірники гіпотез/наївні вчені). Для них знання про політичний контекст є вирішальним; вони найбільш чутливі до контекстної інформації. Такі лідери є доцільними, визначають проблему та займають позицію на основі того, що, здається, просувають

важливих інших. Торг лежить в основі політичної гри; якщо не вдасться досягти якогось консенсусу, бездіяльність є кращою, ніж дія, яка потенційно може призвести до втрати підтримки та формування опозиції. Політика – це мистецтво можливого в нинішніх умовах і часі. Прикладом на думку Маргарет Херманн є Зоран Джинджич, президент Сербії, який для усунення від влади Слободана Мілошевича, діяв як брокер і посередник, збираючи різні політичні групи відповідно до ситуації.

Ті лідери, які демонструють ознаки як низької, так і високої чутливості до політичного контексту – ті, хто кидає виклик обмеженням, але відкриті до інформації, і ті, хто поважає обмеження, водночас відносно закриті для інформації, – є, можливо, цікавішими для лідерів, тому що вони можуть водночас отримати вигоду з ситуації, в якій вони опинилися, і використовувати її. Це стратегічні та прагматичні лідери. Вони відображають те, що визначається поняттям когнітивний менеджер, це той, хто займається «збереженням ресурсів, коли їх витрачання є непотрібним або марним, їх використовують тоді, коли це призводить до чистого матеріального чи психологічного прибутку». Для цих лідерів політичний час має суттєве значення.

Стратеги, які знають, що вони хочуть робити, шукають інформацію про те, які засоби є найбільш можливими на цей час для досягнення цієї мети. Наприклад, Хафез аль-Асад із Сирії, як відомо, мав три цілі — повернути Голанські висоти, гарантувати права палестинців і відігравати певну роль у регіоні. Але він хотів досягти цих цілей, беручи на себе мінімальний ризик. Він «розбудував свою владу камінь за каменем; він ніколи не поспішав». Поведінка таких стратегічних лідерів, як Асад, на думку Маргарет Херманн, може здатися непередбачуваною, оскільки вони проходять тонку межу між діями, які рухають їх до цілей, уникаючи помилок, невдач і катастроф.

Для *прагматичного лідера*, який поважає політичні обмеження в навколишньому середовищі та прагне працювати в їх межах, водночас має певне уявлення про те, куди він або вона хоче вести уряд, дилема полягає в тому, щоб забезпечити певний прогрес у напрямку мети, без виходу за межі своєї позиції. Якщо настав відповідний час для того, щоб відстоювати свої позиції, вони можуть це зробити; але такі лідери також можуть пристосуватися до тиску, якщо для дій не зовсім відповідний час. Спостерігач може відчутися деяку нерішучість, коли прагматичний лідер намагається виявити, що спрацює, а що ні в конкретній ситуації. На думку Маргарет Херманн, прикладом є Мохаммад Хатамі, президент Ірану, який балотувався на посаду і відстоював протягом свого перебування на посаді більш поміркований підхід до ісламського права. Хатамі враховував вплив аятоли Хаменеї та різними духовними організаціями, та намагався працювати в системі, щоб забезпечити можливість змін без зриву ісламської революції (Hermann et al., 2001, pp. 95-98).

Важливим напрямом політичного профайлінгу є дослідження контент-аналізу характеристик лідерів. Так Вальтер Вайнтрауб (Weintraub, 1981) розробив заходи контент-аналізу кількох рис (до переліку входять гнів, занепокоєння, депресія та емоційна експресивність), а також кілька різних типів стилів прийняття рішень (наприклад, рішучий, догматичний, імпульсивний,

параноїдальний та нав'язливий). Пізніше він застосував ці заходи до аналізу відповідей на пресконференціях президентів США від Ейзенхауера до Рейгана (Weintraub, 1989).

Важливою складовою профілізації політичного лідера є дослідження напряму, який має назву **«когнітивний аналіз»**.

Когнітивний аналіз сконцентрований на встановлення контуру пізнання лідером ситуації та того, як переконання, цінності, ідентичності впливають на пізнавальний процес, як у звичних для політика ситуаціях, так і в екстремальних умовах.

Серед важливих методів когнітивного аналізу є методи *«б. Профілювання операційних кодів політичних діячів»*.

Розробка ідеї та введення поняття «операційний код» належить Натану К. Лейтесу. Поняття було введено у 1951 році в роботі «The Operational Code of the Politburo», а робота «A Study of Bolshevism» (1953) стала класичною для дослідження передумов радянського мислення. «Операційний код» позначав набір аксіом, постулатів та передумов, які становлять основу конкретніших переконань та практик. У роботі Лейтеса оперативні коди інтуїтивно витягли з політичних творів. Лейтес (1953) використав широкий погляд на операційний аналіз коду, який включав пізнання, характер і культуру, але його підхід був змінений у пізніших додатках, тобто набір переконань розглядався як вбудований в особистість лідера або культурну матрицю суспільства (Leites, 1951), (Leites, 1953).

У наступні роки Александер Джордж (1969), Оле Холсті (1970, 1977) та Вокер (1983, 1990) розвивали концепцію операційного коду задля побудови операційних кодів конкретних людей (George, 1969), (Holsti, 1970), (Walker, 1990).

Надалі частіше був представлений більш вузький підхід, що пропонував зосередитись на наборі політичних переконань або, у ширшому розумінні (Джордж (1969), на тому, що операційний код лідера слід визначати просто як систему політичних переконань, в якій одні елементи (філософські переконання) визначають для лідера діагностику контексту дії, інші (інструментальні переконання), пов'язані з вибором лідера та орієнтують на найбільш ефективну стратегію і тактику дій задля досягнення цілей.

Евристичність концепції операційних кодів, які є нібито відбитками особистості, їх портретами, дозволяють розглянути специфіку лідерів, але іноді було важливо за цими кодами порівнювати різних політичних діячів.

Ця концепція дозволила Стівену Вокеру (1986) реконструювати операційний код Вудро Вільсона, це підтвердило ряд тверджень Джеральда М. Поста, що були засновані на більш традиційних психобіографічних методах. Вокер та його колеги розробили об'єктивні кількісні методи оцінки операційних кодів, які використовувалися в дослідженнях кількох президентів США у другій половині двадцятого століття (Walker and Schafer, 2000).

Десять питань Джорджа в операційному коді про переконання

Філософські погляди на операційний код

Ф-1. Що таке «сутнісна природа» політичного життя? Чи є політичний всесвіт по суті гармонією чи конфліктом? Який фундаментальний характер політичних супротивників?

Ф-2. Які перспективи остаточної реалізації своїх фундаментальних цінностей та устремлінь? Чи можна бути оптимістом чи потрібно бути песимістом з цього приводу; і в якому відношенні те та/або інше?

Ф-3. Чи є передбачуваним політичне майбутнє? У якому сенсі та якою мірою?

Ф-4. Наскільки можна «контролювати» чи «панувати» над історичним розвитком? Яка його роль у «руху» та «формуванні» історії в бажаному напрямку?

Ф-5. Яка роль «випадковості» у людських справах та в історичному розвитку?

Інструментальні переконання в операційному коді

I-1. Який найкращий підхід до вибору цілей чи завдань для політичної акції?

I-2. Як найефективніше досягаються цілі дій?

I-3. Як розраховуються, контролюються та приймаються ризики політичних дій?

I-4. Який «найкращий час» дій для просування своїх інтересів?

I-5. Яка користь та роль різних засобів для просування свого інтересу?

Оле Холсті використовували теорією когнітивної узгодженості, за якою переконання лідера, що відображені в операційному коді внутрішньо узгоджуються. Тому Холсті припустив, що переконання лідера про природу і джерело конфлікту в політичному всесвіті були основою для інших філософських переконань про перспективи реалізації фундаментальних цілей, передбачуваність політичного майбутнього, контроль лідера над історичним розвитком і роль шансу.

Холсті виокремили шість типів операційних кодових систем переконань. Так у таблиці нижче представлені такі типи міркувань, причому песимісти зведені разом у нижній лівий квадрант як типи D, E та F. Хоча песимісти розходяться щодо джерел конфлікт – індивіда (D), суспільства (E), міжнародної системи (F) – вони поділяють спільні переконання щодо його постійності та відповідних наслідків для решти філософських та інструментальних переконань (Walker, 1983). Інші типи систем переконань (A, B і C) поділяють оптимізм, який випливає з головного переконання, що конфлікт є тимчасовим. Однак вони не погоджуються щодо джерела конфлікту: індивідуально неправильні сприйняття (A), патологічні суспільні інститути (B) або анархічна організація міжнародної системи (C). Ці останні відмінності схиляють їх до певних розбіжностей щодо решти філософських та інструментальних переконань.

Зміст переглянутої типології операційних кодів Холсті.

Високий nAff (суттєва подібність) Тип А	Тип С
Конфлікт має тимчасовий характер, викликаний людським нерозумінням і непорозумінням. «Спіраль конфлікту» заснована на неправильному виникненні та імпульсивних реакціях, являє собою головну небезпеку війни. Опоненти часто знаходяться під впливом нераціональних умов, але схильні відповісти так само же на примирення і твердість. Оптимізм виправданий, заснований на здібностях і бажаннях лідера формувати історичний розвиток. Майбутнє відносно передбачене і контроль над ним є можливим. Встановіть цілі в рамках, які підкреслюють загальні інтереси. Поетапне досягнення широких міжнародних цілей за допомогою гнучких стратегій, які контролюють ризики, має бути уникнення ескалації та швидкі дії, коли виникають можливості для досягнення. Підкреслити ресурси, які створюють клімат для переговорів і компромісів, і уникайте раннього застосування сили	Конфлікт тимчасовий; можна перебудувати державну систему, щоб відобразити приховану гармонію інтересів. Джерелом конфлікту є анархічна державна система, що допускає безліч причин для виникнення війни. Противники відрізняються за характером, цілям і реакціями на примирення і твердість. Слідє песимістичному ставленню до цілей, якщо не зміниться державний строй, тому що передбаченість і контроль над історичним розвитком є низькими при анархії. Енергетично встановлюйте оптимальні цілі в комплексній структурі. Переслідуйте загальні цілі, но контролюйте ризики, обмежувальні засоби, а не цілі. Маєте діяти швидко, коли з'являються можливості для примирення, і за можливості відкладати дії по ескалації; ресурси, крім військового потенціалу, корисні.
Ядро самості (Я)	Високий nAch (Ідеали)
Конфлікт перманентний, притаманний людській природі (D); націоналізму (E) або міжнародній анархії (F). Неурівноваженість є головною небезпекою війни. Противники можуть бути різними, і відповіді на примирення або твердість невизначені. Оптимізм знижується в довгостроковій перспективі та в короткостроковій перспективі залежить від якості лідерства і балансу сил. Передбаченість обмежена, як і контроль над історичним розвитком. Прагне до обмежених цілей у використанні помірних засобів. Використовуйте військову силу, якщо того вимагає противник і обставини, але тільки як останній ресурс.	Конфлікт тимчасовий, викликаний воєнними станами; прорахунками та умиротворенням, це є основними причинами війни. Противники раціональні й зберігаються. Оптимізм виправданий у відношенні реалізації цілей. Політичне майбутнє відносно передбачено, можливий контроль над історичним розвитком. Слід енергійно шукати оптимальні цілі в рамках всеосяжної структури. Контролюйте ризики, обмежувальні засоби, а не цілі. Будь-яка тактика і будь-який ресурс можуть бути придатними, до складу яких входять застосування сили, коли це відкриває перспективи; задля більших прибутків з обмеженим ризиком.
Тип DEF (Амбіції) Високий nPow	Тип В

Операційні коди дозволили надалі зробити прорив у контент-аналізі профілю політичного діяча.

Важливою проблемою когнітивного аналізу стало розробка методів «7. *Оцінка інтегративної складності на дистанції* (архівний аналіз мислення та прийняття рішень)».

Важливим напрямом когнітивного аналізу є оцінка інтегративної складності, за якою суттєво відрізняються політичні лідери. У теорії та дослідженнях особистості когнітивна складність зазвичай визначається та асоціюється з більш розвинутою, складною та кращою адаптивною поведінкою, особливо в неоднозначних або заплутаних ситуаціях. Маргарет Херманн (1980) виміряла когнітивну складність на відстані, розрахувавши співвідношення певних слів і фраз, ідентифікованих як високоскладні, до тих слів і фраз, що були позначені як низькоскладні. Дослідження визначили залежність від когнітивної складності у керівників урядів позитивного афекту ставлення до інших націй та отриманням позитивного зворотного зв'язку від інших націй (Hermann, 1980).

Петер Зюдфельд та його колеги (адаптували лабораторний показник інтегративної складності для дистанційних досліджень) визначили двоетапну теорію когнітивної складності, яка включає спочатку диференціацію, а потім інтеграцію. Подальші дослідження доводили виявлення взаємозв'язку інтегративної складності та мирного врегулювання міжнародних конфліктів, що має відмінності від його ескалації (Suedfeld et al., 1977).

На основі широкої бази (військового вирішення конфліктів, наприклад, 1914, криз, що врегульовані мирним шляхом – марокканська криза 1911 р., криза повітряних перевезень у Берліні 1948 р. і кубинська ракетна криза 1962 р.) дослідження міжнародних конфліктів Петера Зюдфельда і Філіпа Тетлока (1977) з'ясували вищі рівні інтегративної складності, в умовах коли вдалося уникнути війни. Група дослідників під керівництвом Тетлока (Suedfeld, Tetlock та Ramirez, 1977) за дослідженням виступів Організації Об'єднаних Націй (ООН) на Близькому Сході протягом тридцяти років виявили значне зниження інтегративної складності безпосередньо у періоди перед початком воєн у 1948, 1956, 1967 та 1973 роках. Винятком був 1976 р., коли інтегративна складність знизилася, але війни не було.

Винятком стало дослідження війни з тривалою стратегічною підготовкою, де інтегративна складність була на високому рівні, разом з тим війна відбулася. Мова йде про дослідження японських внутрішньоурядових документів і офіційних дипломатичних повідомлень Японії та США. Це дослідження провели Леві й Тетлок (1980) і не виявили тенденції до зниження рівня інтегративної складності за останні місяці 1941 року, безпосередньо перед нападом на Перл-Харбор (Levi and Tetlock, 1980).

Однак у ході подальшого вивчення повідомлень з Перл-Харбору та восьми інших "раптових атак" Петер Зюдфельд і Сьюзен Блак (1988) виявили, що у "нападників" спостерігалось зниження інтегративної складності в період від трьох місяців до кількох тижнів до нападу, тоді як «країни, які будуть атаковані», показали протягом місяця до атаки зростання складності (з різким падінням відразу після атаки). Зюдфельд і Блак припускають, що в міру того, як атакувальна нація зміцнює свою позицію на переговорах (низька інтегративна складність), нація, яка зазнає нападу, ще більше намагається виявити гнучкість і

зрозуміти іншу сторону (висока інтегративна складність). Однак після атаки інтегративна складність у країні, яка зазнала нападу, швидко знижується до рівня війни (Suedfeld and Bluck, 1988).

У дослідженні когнітивних процесів часто використовується техніка когнітивного картування Роберта Аксельрода (Axelrod, 1976), яка є способом подання структури причинно-наслідкових зв'язків, що використовує теорію графів. Відносно профілювання політичних лідерів з'ясовуються причинно-наслідкові зв'язки та їх значення як переконань чи тверджень окремих політичних лідерів, особливо у тому, що стосується відносин між політикою, цілями й результатами чи ефектами. Когнітивними картами різних лідерів можна оцінювати та порівнювати їх з точки зору таких характеристик, як щільність (кількість причинно-наслідкових зв'язків), збалансованість, зв'язки між периферійними та політичними змінними тощо. Джефрі Харт (1977) використовував цю техніку для вивчення латиноамериканських лідерів (Hart, 1977), в тому ж році Джефрі Харт та Фред Грінштейн проаналізували когнітивні карти президентів США Вільсона та Ейзенхауера. Дж. Метью Бонем (1993) цитує додатки когнітивного картування до аналізу дипломатичних подій, таких як Версальська мирна конференція 1919 і переговори про скорочення озброєнь 1970 року (Bonham, 1993). Стівен Г.Вокер і Джордж Л. Вотсон (1992) обговорили взаємозв'язок між когнітивним картуванням та різними показниками когнітивної складності у дослідженні британських лідерів під час криз 1938–1939 років (Walker and Watson. 1994).

У когнітивному аналізі також застосовується концепт «пояснювального стилю», який позначає багаторічні дослідження внутрішнього та зовнішнього локусу контролю та моделі причинної атрибуції. Оптимістичний стиль пояснення передбачає розкриття «поганих» подій через зовнішні, специфічні та тимчасові чинники. Це пов'язано з почуттям ентузіазму, наполегливості та гарної продуктивності. Навпаки, песимістичний стиль пояснення проявляється, коли погані події розглядаються як результат внутрішніх, глобальних та стійких факторів, що веде до депресії, уникнення та невдач.

Гарольд М. Зуллоу та ін. (1988) виявили, що Ліндон Джонсон продемонстрував дуже оптимістичний стиль пояснення під час інциденту в Тонкінській затоці та подальшого нарощування американської військової війни у В'єтнамі. Однак у 1968 році під час Тетського наступу коли кордони американського успіху та влади стали зрозумілими, Джонсон вирішив не добиватися переобрання. Саме тоді оцінка його пояснювального стилю знизилася до песимістичного чи депресивного діапазону. Ці результати інтригують, але лише подальші дослідження можуть визначити, чи веде оптимізм до специфічно агресивної зовнішньої політики чи просто до енергійного та наполегливого проведення будь-якої зовнішньої політики (Zullov et al., 1988).

Дослідження таких світових лідерів, таких як Уїнстон Черчилль, Гітлер, Франклін Делано Рузвельт, Йосип Сталін, Джордж Буш-старший та Саддам Хусейн, були проведені Джейсоном Саттерфілдом (1998); а також їм в співавторстві з Мартином Селігманом (1994). Результати досліджень доводять

те, що оптимістичний стиль пояснення, особливо якщо він поєднаний з низькою інтегративною складністю, асоціюється з ризикованою, агресивною політикою, діями та подіями (Satterfield, 1998), (Satterfield and Seligman, 1994).

Моє докторське дослідження взаємозв'язку оптимізму та песимізму як оцінно-вольової динаміки суб'єктів визначає соціальну перспективу через визначення міри смерті та міри життя (Лепський, 2006). Докладніше ми зупинимося на цьому процесі у наступному розділі.

На думку Вінтера ефект конкретних змінних особистості у поведінці в зовнішній політиці умовно згрупована у дві широкі категорії: (1) військова позиція (реальна війна, пропаганда сили, ворожість, сприйняття ворога як загрози та «незалежна» зовнішньополітична орієнтація) та (2) миролюбність (співпраця), афект, обмеження озброєнь, "взаємозалежна" зовнішньополітична орієнтація.

Наявність силових цілей та домінантного стилю поведінки, поряд зі спрощеними когнітивними структурами, що включають націоналістичні переконання та недовіру, пов'язані з військовим настроєм у зовнішній політиці. Миролюбність, навпаки, є наслідком наявності афіліативних цілей і довірчого, екстравертного стилю поведінки, поруч із когнітивною складністю і самооцінкою.

Особисті перемінні, пов'язані з різними зовнішньополітичними результатами

Зовнішньо політичні	Диспозиція війни	Диспозиція миру
Мотиви	Силовий мотив	Мотив приналежності
Когнітивні переконання	Націоналізм Самовпевненість	Самоповага
Когнітивний стиль	Низька інтегративна складність Оптимістичний стиль пояснення	Висока інтегративна складність
Темперамент та міжособистісні якості	Домінування Конкурентоспроможність Недовіра	Екстраверсія Довіра

Джерело: Вінтер 1992b.

Серед комплексних моделей профілювання політичних лідерів останнім часом часто використовується концептуальна модель Теодора Міллана, що була адаптована Обрі Іммельманом. Методика була розроблена для оцінки особистості політичного діяча отримала назву Інвентаризація діагностичних критеріїв Міллана (MIDC), вона оцінює широкий спектр атрибутів.

Важливими складовими особистості є ті, що визначають поведінку (B), а також такі психічні процеси як пізнання та афект (A та C). Особистість визначається як відмінні, всепроникні моделі мислення, почуттів, дій та відносин з іншими, які одночасно стабільні в часі та несуперечливі у різних ситуаціях, що

має прояви в узгоджені між ситуаціями способів мислення людей (S), дії (B), почуття (A) і стосунків з іншими (O).

A = Вплив (атрибут MIDC D: настрій/темперамент)

B = Поведінка (Атрибут MIDC A: експресивна поведінка)

C = Когнітивність (атрибут MIDC C: когнітивний стиль)

O = Інші (атрибут MIDC B: міжособистісна поведінка)

S = Самість (атрибут MIDC E: уявлення про себе, Self-image).

Психолог, провідний теоретик особистості та її розладів, який розробив широко використовувану методику аналізу рис характеру, професор Університету Маямі.

Теодор Міллан
18.08.1928 – 29.01.2014

Точна оцінка особистості має проводитися за всією матрицею людини.

Динаміка або усталеність особистості пов'язана з часом та змінами, тому вивчається відносно постійна особистість у часі (тимчасова стабільність) та ситуаціях (ситуаційна стабільність).

Політичні лідери високого рівня зазвичай перебувають у віці від 50 до 60 років, і оскільки особа з віком стає все більш стабільною, це забезпечує міцну основу для прогнозування поведінки лідера. Молоді політичні діячі може бути не такими стабільними відносно майбутнього, але достатньо стабільними для дослідницьких прогнозів відносно поведінки на посаді.

У моделі Міллана особистість оцінюється за вісьмома різними областями:

1. Експресивна поведінка. Характерна поведінка індивіда: як індивід зазвичай виглядає перед іншими; те, що людина свідомо чи несвідомо розкриває про себе, що людина хоче, щоб інші думали або знали про нього чи про неї.

2. Міжособистісна поведінка. Як людина зазвичай взаємодіє з іншими; установки, які лежать в основі, що спонукають і формують ці дії; методи, за допомогою яких індивід залучає інших для задоволення своїх потреб: як індивід справляється із соціальною напругою та конфліктами.

Обрі Іммельман (дослідник, адаптував методику Міллона для політичного профілювання) і Тед Міллон, 17 жовтня 2002

3. Когнітивний стиль. Як індивід фокусує та розподіляє увагу, кодує та обробляє інформацію, організовує думки, робить атрибуції та передає реакції та ідеї іншим.

4. Настрій/темперамент. Як індивід зазвичай проявляє емоції: переважний характер афекту індивіда, інтенсивність і частота, з якою він або вона їх виражає.

5. Уявлення про себе. Індивідуальне сприйняття себе як об'єкта або спосіб, у який індивід відкрито описує себе.

6. Регуляторні механізми. Характерні для особистості механізми самозахисту, задоволення потреб і вирішення конфліктів.

7. Представлення об'єктів. Внутрішній відбиток, залишений значним раннім досвідом людини з іншими; структурний залишок значного минулого досвіду, що складається зі спогадів, установок і афектів, які лежать в основі індивідуального сприйняття і реакції на події, що відбуваються, і служать субстратом диспозицій для сприйняття і реагування на події, що відбуваються в житті.

8. Морфологічна організація. Загальна архітектура, яка служить основою для психічного внутрішнього індивіда: структурна міцність, внутрішня відповідність і функціональна ефективність системи особистості (тобто, сила его).

Однак при непрямій та дистанційній оцінці особистості розглядають лише перші п'ять доменів, а саме експресивну поведінку, міжособистісну поведінку, когнітивний стиль, настрій та темперамент, а також самооцінку. Не вивчаються останні три домени, тому що вони не піддаються непрямому спостереженню. Ця таксономія (або система класифікації) містить 12 різних моделей особи чи категорій: домінантного; безстрашного; амбітного; грайливого; поступливого; постраждалого; конфліктного; сумлінного; стриманого; скромного; недовірливого; непостійного.

Усередині кожного патерну є три градації: від нормального до яскраво вираженого та патологічного. Невеликим винятком є дві останні шкали (недовірливого та непостійного), які мають лише два патологічних або сильно порушених рівня.

Література до Розділу VI

- Лепський, Максим. *Соціологія агресії*. Запоріжжя, КСК-Альянс, 2022. 292 с.
- Єфімова, Маріна. “Містер консерватор. Пам’яті Баррі Голдуотера.” *Радіо Свобода*, 17 June 2018, <https://www.svoboda.org/a/29282989.html>. Accessed 13 August 2023.
- Лепський, Максим Анатолійович. *Взаємозв’язок оптимізму та песимізму: проблема соціальної перспективи [Текст] : дис... д-ра філос. наук: 09.00.03 / Лепський Максим Анатолійович*. Запоріжжя, Запорізький національний ун-т., 2006. 414 с.
- American Psychiatric Association. “The Principles of Medical Ethics With Annotations Especially Applicable to Psychiatry: 2013 Edition.” *psychiatry.org*, 2013, <https://www.psychiatry.org/psychiatrists/%20practice/ethics/>. Accessed 13 August 2023.
- Archer, Dawn, et al. “The value of linguistics in assessing potential threats in an airport setting.” *L. Jeffries and J. O’Driscoll (eds). Handbook of Language in Conflict*, London: Routledge. London: Routledge, 2019, pp. 454-471.
- Axelrod, Robert M., editor. *Structure of Decision: The Cognitive Maps of Political Elites*. Princeton, Princeton University Press, 1976. 405 pp.
- Bonham, G. Matthew. “Cognitive mapping as a technique for supporting international negotiation.” *Theory and Decision*, vol. 34, 1993, pp. 255–273.
- Cohn, Jeffrey F., et al. “Observer-based measurement of facial expression with the Facial Action Coding System.” *J. A. Coan & J. J. B. Allen (Eds.), Handbook of emotion elicitation and assessment*, Oxford University Press, 2007, pp. 203–221.
- Donovan, William. “Speech on Psychological Warfare.” *Scan322*, August 07, 2009, 7 August 2009, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Donovan_on_PW.pdf. Accessed 12 August 2023.
- Dyson, Stephen Benedict. “Origins of the Psychological Profiling of Political Leaders: The US Office of Strategic Services and Adolf Hitler.” *Intelligence and National*

- Security*, vol. 29 (5), 2014, pp. 654–674. doi:10.1080/02684527.2013.834217. ISSN 0268-4527. S2CID 154415671.
- Ekman, Paul. "A life's pursuit." In *The Semiotic Web '86: An International Yearbook*, Sebeok, T. A.; Umiker-Sebeok, J. Eds. Berlin, Mouton De Gruyter, 1987, pp. 3–45.
- Etheredge, Lloyd S. *A World of Men: The Private Sources of American Foreign Policy*. MIT Press, 1978. 196 p.
- Evans, Matthew, et al., editors. *The Routledge Handbook of Language in Conflict*. New York, Routledge, 2019. 611pp.
- George, Alexander L. "The "Operational Code": A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision-Making." *International Studies Quarterly*, vol. 13, No. 2 (Jun., 1969), pp. 190-222.
- Hart, Jeffrey A. "Cognitive Maps of Three Latin American Policy Makers." *World Politics*, vol. 30, pp. 115—140.
- Heller, Steven. "Ralph Ginzburg, 76, Publisher in Obscenity Case, Dies." *The New York Times*, 7 July 2006, <https://www.nytimes.com/2006/07/07/us/07ginzburg.html>. Accessed 13 August 2023.
- Heller, Steven. "Ralph Ginzburg, 76, Publisher in Obscenity Case, Dies." *The New York Times*, 7 July 2006, <https://www.nytimes.com/2006/07/07/us/07ginzburg.html>. Accessed 13 August 2023.
- Hermann, Margaret G. "Explaining Foreign Policy Behavior Using the Personal Characteristics of Political Leaders." *International Studies Quarterly*, vol. 24, No. 1 (Mar., 1980), pp. 7-46.
- Hermann, Margaret G. "How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework." *International Studies Review*, vol. 3, No. 2, Leaders, Groups, and Coalitions: Understanding the People and Processes in Foreign Policymaking (Summer, 2001), 2001, pp. 47-81.
- Hermann, Margaret G., et al. "Who Leads Matters: The Effects of Powerful Individuals." *International Studies Review*, vol. 3, Issue 2, Summer 2001, pp. 83–131.
- Holsti, Ole. "The "Operational Code" Approach to the Study of Political Leaders: John Foster Dulles' Philosophical and Instrumental Beliefs." *Canadian Journal of Political Science/Revue Canadienne De Science Politique*, vol. 3(1), 1970, pp. 123-157.
- Jaffe, Matt. "Barry Goldwater." *Arizona Highways*, <https://www.arizonahighways.com/article/barry-goldwater>. Accessed 13 August 2023.
- Jones, Edward E., and Richard E. Nisbett. "The Actor and the Observer: Divergent Perceptions of the Causes of Behavior." *E. E. Jones, D. E. Janouse, H. H. Kelley, R. E. Nisbett, S. Valins, and B. Weiner, eds., Attribution: Perceiving the Causes of Behavior*, Morristown, NJ: General Learning Press., 1972, pp. 79-94.
- Kroll, Jerome, and Claire Pouncey. "The ethics of APA's Goldwater Rule." *Journal American Academy of Psychiatry and the Law*, vol. 44, 2016, pp. 226-235.

- Leites, Nathan Constantin. *The Operational Code of the Politburo*. New York, McGraw-Hill., 1951. 100 pp.
- Leites, Nathan Constantin. *A Study of Bolshevism*. . New York, Free Press, 1953. 639pp.
- Lenzenweger, Mark F. “Factors Underlying the Psychological and Behavioral Characteristics of Office of Strategic Services Candidates: The Assessment of Men Data Revisited.” *Journal of Personality Assessment*., vol. 97 (1), 2015, 100-110., doi:10.1080/00223891.2014.935980.
- Levi, Ariel, and Philip E. Tetlock. “A Cognitive Analysis of Japan's 1941 Decision for War.” *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 24, No. 2 (Jun., 1980), pp. 195-211.
- Liptak, Eugene. *Office of Strategic Services 1942–45: The World War II Origins of the CIA*. New York, Oxford, Bloomsbury USA, 2009. 66pp.
- “Lying and deceit – The Wizards Project.” *EurekAlert!*, 14 October 2004, <https://www.eurekalert.org/news-releases/567135>. Accessed 13 August 2023.
- Martin-Joy, John. *Diagnosing from a Distance: Debates Over Libel Law, Media, and Psychiatric Ethics from Barry Goldwater to Donald Trump*. Cambridge University Press, 2020. 220 p.
- Martin-Joy, John. “Interpreting the Goldwater Rule.” *Journal American Academy of Psychiatry and the Law*., vol. Jun;45(2), 2017, pp. 233-240. PMID: 28619866.
- Office of Strategic Services Assessment Staff. *Assessment of men: Selection of personnel for the Office of Strategic Services*. New York, Rinehart, 1948. 542 p.
- Post, Jerrold. “APRV\ FO RELAE 1q94.” CIA, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/1979-06-01b.pdf>. Accessed 12 August 2023.
- Post, Jerrold, and Stephanie Doucette. *Dangerous Charisma: The Political Psychology of Donald Trump and His Followers*. Pegasus Books, 2019. 352 p.
- Post, Jerrold M. “Ethical considerations in psychiatric profiling of political figures.” *Psychiatry Clin North Am.*, vol. Sep;25(3), 2002, pp. 635-646.
- Post, Jerrold M., editor. *The Psychological Assessment of Political Leaders: With Profiles of Saddam Hussein and Bill Clinton*. University of Michigan Press, 2003. 476 p.
- Ritzier, B., and M. Singer. “MMPI-2 by Proxy and the Rorschach: A Demonstration Assessment of the Commandant of Auschwitz.” *Journal of Personality Assessment*, vol. 71, 1998, pp. 212-227.
- Roberts, Sam. “Warren Boroson, Who Surveyed Psychiatrists on Goldwater, Dies at 88.” *The New York Times*, 31 March 2023, <https://www.nytimes.com/2023/03/21/us/elections/warren-boroson-dead.html>. Accessed 13 August 2023.
- “Roger Fisher (1922–2012).” *Harvard Law School*., 27 08 2012, http://www.law.harvard.edu/news/2012/08/27_roger_fisher_1922_2012.html. Accessed 12 August 2023.
- Satterfield, Jason M. “Cognitive-Affective States Predict Military and Political Aggression and Risk Taking.” *Journal of Conflict Resolution*, vol. 42(6), 1998, pp. 667-690.

- Satterfield, Jason M., and Martin E. P. Seligman. "Military Aggression and Risk Predicted by Explanatory Style." *Psychological Science*, vol. 5, No. 2, Mar., 1994, pp. 77—82.
- Suedfeld, Peter, et al. "War, Peace, and Integrative Complexity." *Journal of Conflict Resolution*, vol. 21:3, 1977, pp. 427-442.
- Suedfeld, Peter, and Susan Bluck. "Changes in Integrative Complexity prior to Surprise Attacks." *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 32, No. 4 (Dec., 1988). 626-635.
- Suedfeld,, Peter, and Philip E. Tetlock. "Integrative Complexity of Communications in International Crises." *Journal of Conflict Resolution*, vol. 21, 1977, pp. 169—184.
- Walker, Stephen G. "The Evolution of Operational Code Analysis." *Political Psychology*, vol. Vol. 11, No. 2 (Jun., 1990), pp. 403-418. <https://doi.org/10.2307/3791696>.
- Walker, Stephen G., and Mark Schafer. "The Political Universe of Lyndon B. Johnson and His Advisors: Diagnostic and Strategic Propensities in Their Operational Codes." *Political Psychology*, vol. 21, No. 3 (Sep., 2000), pp. 529-543.
- Walker, Stephen G., and George L. Watson. "Integrative Complexity and British Decisions during the Munich and Polish Crises." *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 38, No. 1 (Mar., 1994), pp. 3-23.
- Wedge, Bryant. "Khrushchev at a distance. — A study of public personality." *Society*, vol. 5, 1968, pp. 24—28. doi.org/10.1007/BF02805791.
- Wedge, Bryant, and Cyril Muromcew. "Psychological factors in Soviet disarmament negotiation." *Journal of Conflict Resolution*, vol. 9(1), 1965, pp. 18—36. doi.org/10.1177/002200276500900102.
- Weintraub, Walter. *Verbal Behavior: Adaptation and Psychopathology*. New York, Springer Publishing Company, 1981. 214 pp.
- Weintraub, Walter. *Verbal behavior in everyday life*. New York, Springer Publishing Company, 1989. 200pp.
- Zillmer, Eric, et al. *The Quest for the Nazi Personality: A Psychological Investigation of Nazi War Criminals*. 1st Edition ed., New York, Routledge, 1995. 272 pp.
- Zullov, Harold M., et al. "Pessimistic explanatory style in the historical record: CAVing LBJ, presidential candidates, and East versus West Berlin." *American Psychologist*, vol. 43(9), 1988, 673—682. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.43.9.673>.

РОЗДІЛ VII

ПОЛІТИЧНЕ ПРОФІЛЮВАННЯ І КРИМІНОЛОГІЯ

На наш погляд, відносно політичного профілювання суб'єкта політичної або кримінальної діяльності має евристичність моя авторська теорія соціальної перспективи як взаємозв'язку оптимізму та песимізму. Оскільки суттєвим для визначення подальшого розгортання рішень діяча є оцінно-вольова динаміка суб'єктів, що визначає соціальну перспективу через визначення таких атрибутів як міра смерті та міра життя (Лепський М.А., 2006).

Надамо базові положення цієї теорії, яка покладена в основу соціопсихобіоніки у профайлінгу.

Міра життя безпосередньо пов'язана зі способом (режимом та організацією життєвого шляху), рівнем (відносною кількісною характеристикою життя у порівнянні з іншими суб'єктами життя) та якістю життя (ступенем здійснення життя, суттєвими біологічними та соціальними сторонами життєдіяльності). Міра життя виражає органічну єдність якісної та кількісної визначеності життя. Стиснення міри життя означає спрощення та падіння якості життя, зниження ступеня реалізації суттєвих біологічних та соціальних сторін життєдіяльності, тобто скорочення ступеня задоволення людських потреб, зменшення життєвих ліній творчості та самореалізації, тривалості біологічного та соціального життя.

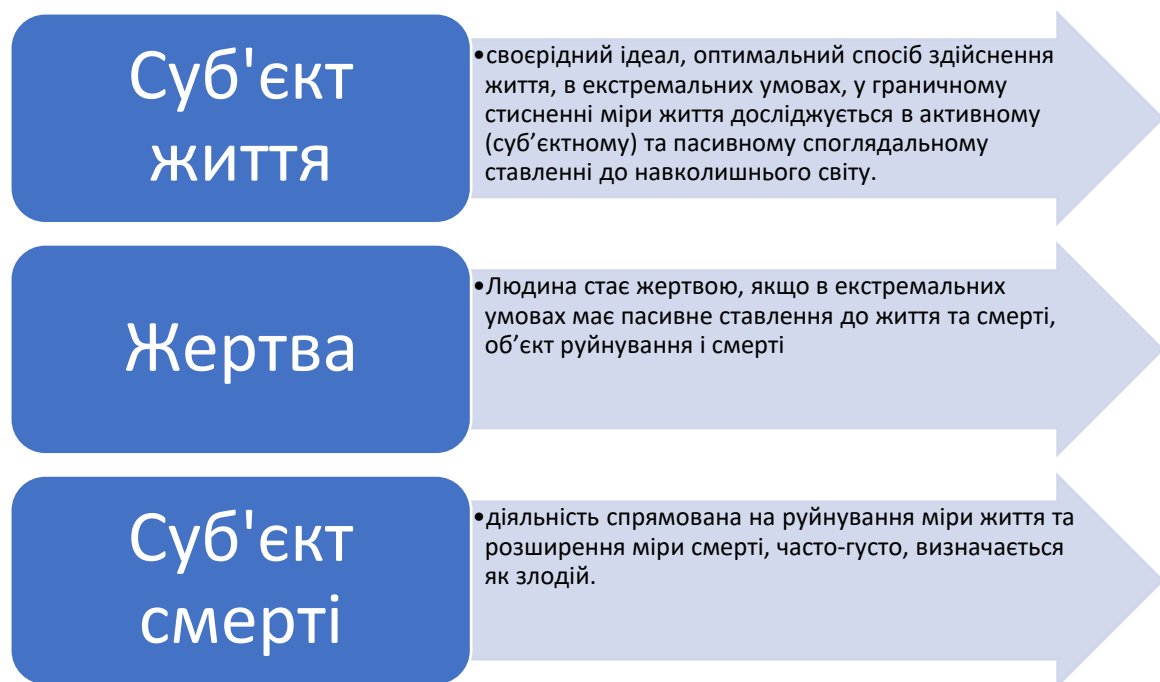
Розширення міри життя означає підйом якості життя, зростання потреб до рівня душевного та духовного життя, якісно нового стану способу життя, у збільшенні тривалості життя, створення можливостей високого ступеня забезпечення соціального здоров'я, відтворення смисложиттєвих відносин, зв'язків, збереження результатів творчості у наступних поколіннях. Отже, оптимізм забезпечує оцінно-вольову спрямованість на підвищення якості та рівня життя, песимізм обмежує здійснення життя та самозбереження суб'єкта.

Міра життя	Міра Смерті
Біологічна (передумовна, матеріальна) – цінності існування, процес існування	
Психічна (душевна) – цінності здійснення, процес одушевлення (як набуття цілісності психіки у взаємодії з навколишнім середовищем)	
Соціальна (духовна) – цінності реалізації життя, процес одухотворення (надихання, як засвоєння духовного світу)	
Активність/пасивність (поведінка та діяльність) як здійснення одушевлення та одухотворення	

Узгодженість цінностей існування, здійснення і реалізації життя в сприйнятті, пізнанні, оцінюванні й дії дозволяє сформулювати змістовний (наповнений) оптимізм, що стверджує буття і необхідність узгодженості як “найкращого”, і змістовний (наповнений) песимізм, що заперечує буття і необхідність руйнівний характер неузгодженості як “найгіршого”. Поряд зі змістовним, визначено також відносний оптимізм і песимізм, а також оптимізм і песимізм на помилкових основах. Відносний оптимізм і песимізм, по суті, є неповним чи незрілим змістовним оптимізмом і песимізмом. Оптимізм і песимізм на помилкових основах ґрунтується на цінностях, що руйнують життя, які стверджують насильницьку смерть стосовно існування, руйнують душу і натхнення, блокують здійснення духу.

Дослідження суб'єкта оптимізму і песимізму визначає пошук атрибутивних характеристик (діяльність, пізнання, масштабність та інші) і з'ясування специфіки суб'єкта й об'єкта у мезових, порубіжних станах міри життя. Суб'єкт життя, як своєрідний ідеал, оптимальний спосіб здійснення життя, в екстремальних умовах, у граничному стисненні міри життя досліджується в активному (суб'єктному) та пасивному споглядальному ставленні до навколишнього світу. В екстремальних умовах пасивне ставлення призводить до того, що людина стає жертвою.

Суб'єкту смерті протистоїть жертва, що розглядається як об'єкт руйнування і смерті або суб'єкт життя при активному опорі. Суб'єкт оптимізму є суб'єктом життя, якщо активність, спрямована на збереження і розширення міри життя, узгоджує міру життя на різних рівнях – індивідуальному, груповому, суспільному, загальнолюдському (зокрема), і в потоці життя на Землі (у цілому). Якщо узгодження не відбувається, то суб'єкт оптимізму на певному рівні стає суб'єктом смерті. Суб'єкт песимізму є суб'єктом життя, якщо обмеження руйнівних тенденцій сприяє узгодженню міри життя на різних рівнях. Суб'єкт песимізму стає суб'єктом смерті, коли обмеження руйнівних тенденцій, обмежує активність у такій мірі, що руйнується воля до життя і міра життя.

Базовим суб'єктом соціальної дії є людина, носій загальнолюдських, національних, групових і особистісних цілей, тому в проблему вивчення оптимізму і песимізму людини входять різнорівневі суб'єктивні зрізи. Об'єктом оптимізму і песимізму є все те, що впливає на міру життя, може бути оцінене, і на що може бути спрямована воля і справдження суб'єкта в цілому.

Взаємозв'язок оптимізму і песимізму соціального суб'єкта реалізується в моделюванні соціальної перспективи у формуванні змісту, у втіленні триєдиної міри життя. Крім змістовного аспекту важливу роль відіграє формальна сторона,

композиція взаємозв'язку оптимізму і песимізму у процесі формування соціальної перспективи методом приведених бінарних опозицій.

Часова характеристика в бінарній опозиції *“сталість – тимчасовість”* визначена в об'єктивному змісті міри життя, у залежності індивідуального визначення і включеності в масштабні ідентифікації в опозиції *“персоналізація – деперсоналізація”*. Процес *персоналізації й деперсоналізації* ґрунтується на змістовних, неповних чи помилкових основах взаємозв'язку оптимізму і песимізму. Форма взаємозв'язку оптимізму і песимізму визначена *центром і периферією* композиції, що пов'язане зі становищем суб'єкта. Композиційний центр оптимізму і песимізму може не тільки не збігатися із центром положення, але і бути зовсім іншого рівня (космоцентризм, теоцентризм, європоцентризм, сходацентризм, антропоцентризм тощо), при цьому явища взаємозв'язку оптимізму і песимізму можуть бути одноплановими чи багатоплановими в соціальній перспективі. Бінарна опозиція *“одноплановість – багатоплановість”* залежить від кількості й узгодженості суб'єктних і об'єктних ідентифікацій. Явища взаємозв'язку оптимізму і песимізму залежать від *симетрії чи асиметрії*, що виявляється як у “нестачі” – нерозвиненості чи стисненні міри життя, або ослабленій волі, так і в “надлишку” – гіпертрофованому оптимізмі чи песимізмі. *Вертикальна урівноваженість* оптимізму і песимізму тісно пов'язана з *горизонтальною збалансованістю* в різних сферах життєдіяльності на принципах доповнення. При цьому домінування тієї чи іншої сфери викликане динамікою або статикою суб'єкта, обсягом оптимізму і песимізму. *Динаміка і статика* взаємозв'язку оптимізму і песимізму взаємно детермінується проблемою *ритму і контрасту*, а також напрямком руху (проблема центризму, замкненості й відкритості). Ритм взаємозв'язку оптимізму і песимізму характеризує моноритмію і поліритмію у чергуванні оптимізму і песимізму (і їхнього обсягу), що відображується у флуктуації міри життя і міри смерті. Контраст виявляється як переривчастість, порушення повторюваності та відображає характеристики стійкості чи статичності.

Ритм життєдіяльності як зміна *пасивності й активності* істотно визначає *обсяг* оптимізму і песимізму. У суб'єкта в екстремальних умовах знижується обсяг оптимізму у зв'язку з виснаженням резервів організму. І навпаки, тривалість і неекстремальність нормальних умов істотно знижують обсяг песимізму. Обсяг оптимізму визначає доцентрову чи відцентрову спрямованість і мобільність суб'єкта, фокус соціальної перспективи. Межі соціальної перспективи обумовлені бінарною опозицією *відкритості й замкненості* (потайливості). У цьому плані відкритість і замкненість взаємозв'язку оптимізму і песимізму визначені відносинами “суб'єкт – навколишній світ” у залежності від соціокультурних правил або всупереч їм. Композиція соціальної перспективи залежить від *цілісності чи фрагментарності* взаємозв'язку оптимізму і песимізму. Формальна цілісність взаємозв'язку оптимізму і песимізму визначена узгодженістю пріоритетів життєдіяльності суб'єкта, а також його зовнішніх центрів, що визначають міру життя і реалізації внутрішнього змісту у відносинах з цими центрами. Сфери й рівні життєдіяльності суб'єкта, що є периферійними, характеризуються фрагментарністю форми взаємозв'язку оптимізму і песимізму.

Фрагментарність оптимізму і песимізму характеризує більшою мірою сферу індіферентного.

Взаємозв'язок оптимізму і песимізму пізнається й оцінюється у моделюванні соціальної перспективи лише в тому ступені, у якому міра життя і міра смерті характеризуються у специфіці визначених композиційних дихотомій. При цьому відсутність композиційної цілісності та розгляд стабільних факторів оточення дають велику похибку у формуванні соціальних перспектив. Воля чи безпорадність суб'єкта багато в чому залежать від його здатності збільшувати масштаб свого впливу або знижувати рівень впливу навколишнього світу, ідентифікації соціальних перспектив з оптимізмом чи песимізмом.

Модель соціальної перспективи, що виражає динаміку розвитку тієї частини картини світу, яка визначає міру життя і міру смерті суб'єкта і на яку спрямована активність суб'єкта, спрямована на діагностику та визначення не тільки статичного портрета політичного діяча та суб'єкта в цілому, а й спрямована на визначення динаміки взаємодії. Саме ця модель стала основою для розвитку нашого підходу до соціопсихобіоніки у профайлінгу політика та злочинця.

Стан та розвиток взаємозв'язку оптимізму та песимізму як оцінково-вольового зрізу світогляду відображає напрямки зміни картини світу, планів на майбутнє соціальних суб'єктів, тобто соціальної перспективи.

Соціальна перспектива – це соціально-філософське поняття, що виражає динаміку розвитку тієї частини картини світу, що визначає міру життя і міру смерті суб'єкта, і на яку спрямована його активність. Діалектика історичного і перспективного визначає роль взаємозв'язку оптимізму і песимізму в картині світу. Сьогодення як діалектична єдність динамік у майбутнє й у минуле розвивається у розмежовані та поєднанні позачасового, життєво важливого для суспільства, сформованого минулим, тобто історичного, і того, що формується як життєво важливе для майбутнього, тобто перспективного. Відповідно, перспективними є ті суспільні зміни, майбутній результат яких має історичний характер, істотно впливає на життя суспільства. Своєю чергою, історичними є ті суспільні зміни, досвід яких є значущим для наступних поколінь, для майбутнього життя суспільства. Взаємозв'язок оптимізму і песимізму визначає єдність минулого і майбутнього в сьогоденні. Він узгоджує минулий життєво важливий досвід з життєво важливими змінами, відтинаючи все смертоносне, неісторичне, неважливе та нежиттєве в майбутньому. Потік життя коригує взаємозв'язок оптимізму і песимізму, вимагає від людини й масштабних соціальних суб'єктів, у які вона входить, повноти буття, гармонії триєдності міри життя. Життєво важливе як позачасове чи довгострокове закріплюється у топіці суспільства – устрої, “архітектурі” суспільства, що дозволяє розв'язувати життєві проблеми за допомогою минулого досвіду і знаходитись у трансформації в результаті постановки та розв'язання перспективних проблем.

Універсальне у різноманітності побудов змістовної архітектури в елементному, компонентному, функціональному аспектах та формальних проявах соціальної перспективи є структурною основою для функціонування

основних механізмів впливу взаємозв'язку оптимізму та песимізму на формування планів на майбутнє. Ступінь змістовного впливу на формування соціальної перспективи відбувається в залежності від рівня повноти буття суб'єкта, який відображений взаємозв'язком оптимізму у системності формальних (композиційних) характеристик, які визначають моделювання соціальної перспективи.

Соціальна перспектива		
Міра життя	Оцінно-вольовий зріз оптимізм /песимізм	
Міра смерті		
Композиційні дихотомії	персоналізація – деперсоналізація	центр – периферія
	універсальність – конкретність	сталість – тимчасовість
	широта – вузькість	статика – динамік
	збалансованість – незбалансованість	ритм – контраст,
	відкритість – закритість	цілісність – фрагментарність
	симетрія – асиметрія	активність-пасивність

Взаємозв'язок оптимізму і песимізму пізнається й оцінюється в процесі формування соціальної перспективи лише настільки наскільки міра життя і міра смерті характеризуються у специфіці композиційних дихотомій (обґрунтовано чи довільно) у процесі. Взаємозв'язок оптимізму та песимізму як закономірність формування соціальної перспективи може використовуватись як принцип пізнання та практики у свідомому покращанні соціального життя або відбуватись у процесі самоорганізації діяльності суб'єктів, що переслідують свої цілі та інтереси, внаслідок селекції та конвергенції у боротьбі, конфліктах або узгодженні, переговорах.

Склад соціальної перспективи та роль в її формуванні взаємозв'язку оптимізму та песимізму знаходяться під тиском механізмів оптимізації та деформації соціальної перспективи на основі критеріальної значущості триєдиної міри життя. Визначальними факторами оптимізації соціальної перспективи є процеси інтеграції соціального капіталу розвитку життя та опору руйнації життєво важливого.

Теорія соціальної перспективи була присвячена пошуку взаємозв'язку об'єктивного та суб'єктивного з людиноцентризмом, її оцінно-вольового зрізу - взаємозв'язку оптимізму та песимізму. Перехід до цілісної холістичної теорії соціопсихобіоніки означає можливість пошуку цілісної оцінки особистості у дослідження індивідуальної людської конфігурації біологічного, психічного та соціального, що визначає активність людини у середовищі та вплив і середовища на людину. Сучасна наука відпрацювала у напрямі цих складових багато

значущих процесів та створила достатньо великий обсяг корисні для профайлінгу теорії. Нижче у таблиці наведу свою систематизацію цих теорій, які в переважній більшості наведені у цій книзі.

Напрямок дослідження	Складові дослідження і процеси	Сучасні теорії
Середовище	Біологічне - “Умвельт”, “Інненвельт”, “Тегенвельт”, психічне – поле архетипів, прототипів, смислів, цінностей, ідей, соціальне - поле взаємодії, ідентичностей, соціально статусних відносин, груп, спільнот, інституцій, суспільств.	Теорії біосеміотики, біополітики, психосеміотики, психоаналіз З. Фрейда, аналітична психологія К.Г. Юнга, долеаналіз Л. Сонді, “анатомія деструктивності” Е. Фромма. Відносно соціально-політичного поля концепція Макіавеллі – (фортуни, чеснот, порядку і корупції), теорія фрейдів Г. Бейтсона та І. Гофмана, теорія символічного обміну П. Бурдьє. Кримінологічні дослідження аналіз місця злочину
Біологічна (передумовна, матеріальна) – цінності існування, процес існування	Відчуття, почуття, субсенсорні, сенсорні та сенсомоторні реакції, імпульсивні та спонтанні дії	Дослідження слідів, трасологія та криміналістика, біологізаторські дослідження фізіогноміки, френології, теорії інстинктів. Теорія емоцій та ідентифікації брехні П. Екмана. теорія психосоматики. Перехідні теорії психосоматики, етології «звірячих архетипів».
Психічна (душевна) – цінності здійснення, процес одушевлення (як набуття цілісності психіки у взаємодії з навколишнім середовищем)	Процеси травм та захистів, швидкості адаптації та адаптування, емоції, потреби та мотивації, сприйняття, пізнання, емотивного інтелекту, прийняття рішень тощо.	Долеаналіз та аналіз архетипів. Теорії мотивів. ТАТ. Аналіз мотивів на дистанції. Теорія типів особистості Айзенка, п’ятичинникова та тричинникова моделі, теорії характеристик злочинця (вікова та покоління, рівня морального розвитку, інтелекту, соціальних навичок. Теорії психопатії. травм та захистів. Аналіз характеристик особистості. Когнітивні теорії. Теорія психобіографії Дж.М. Поста.
Соціальна (духовна) – цінності реалізації життя, процес одухотворення (надихання, як засвоєння духовного світу)	Процеси комунікації, мовамисленнєві дії, взаємодії та інтеракції, ідентичності, оцінювання, об’єктивності, творчості та інше.	Оцінки стилю лідерства. Теорія диференціальної асоціації Сазерленда. Теорія соціального наслідання, впливу сім’ї та стилів виховання. Теорія соціальних зв’язків та контролю. Теорія стримування. Теорія стигматизації. Теорії пола та девіації. Теорія кримінального розвитку (професіоналізації). Соціологічні теорії опору, конфлікту, розвитку, інтеракцій, інші.

Активність/ пасивність (поведінка та діяльність) як здійснення існування, одушевлення та одухотворення	Процеси події, проявів людини у подіях, відповідність поведінки та діяльності середовищу.	Теорія залишків Парето. Теорія схизмогенеза. РОФА, МЕТТ П. Екмана. Дослідження суб'єктності та поведінки у подіях. Теорія діяльності. Профільювання операційних кодів політичних діячів. Оцінка інтегративної складності на дистанції. Теорія соціальної перспективи.

Водночас я прекрасно розумію, що профільювання злочинця та політика залежить від тематики дослідження та прикладних завдань, від достатньої глибини аналізу та часу, що є у дослідника для його проведення, від ІТ-забезпечення цього процесу та доступності даних, що найбільш повно надають використати ті або інші підходи профайлінгу, а також від наукових принципів, що покладені у цю оцінку.

У цій книзі такими принципами є:

- принцип об'єктивності, як пошук сукупності фактів, що дозволяє досліджувати характер людини, це принцип є протилежним псевдораціональної атрибуції та “кривавому наклепу”. Цей принцип стверджує спрямування пошуку істини та відмови від політизації процесу, що вимагає від профайлера етичної мужності та професійної гідності;

- принцип пізнаваності людини і світу, як ствердження принципів наукового пізнання, пошуку об'єктивної закономірності, яка покладена в основу практичної діяльності. Саме принцип пізнання людини доводить можливість на основі визначення суттєвих закономірностей та об'єктивної оцінки складових характеру особистості робити діагностику її стану та прогнозувати її подальшу активність, при чому це можливо робити як безпосередньо, так і дистанційно (при дослідженні конкретики поведінку у візуальному, аудіальному, текстовому аналізі тощо);

- принцип загального зв'язку, надає можливість проводити не тільки цілісні (системні дослідження) профілю особистості, а й проводити тематичні (комплексні) дослідження, задля запобігання зайвої деталізації, дослідження лише необхідних зв'язків та проявів людини, що є прикладним завданням дослідження профілю;

- принцип історичності спрямовує профайлера досліджувати історію особистості, де особливу увагу, як це довели дослідження Дж. М. Поста, має цілісна психобіографія. Я вважаю, що важливим у застосуванні принципу історичності є пошук суттєвих, а часто і поворотних для особистості подій, які визначають або фатальні помилки життя або події лідерства;

- принцип єдності теорії та практики, що позначає підхід що “найбільш практичною є хороша теорія, а найбільш теоретичною є хороша практика”, в профайлінгу оцінка особистості має відповідати завданням практики, прикладному вирішенню теоретично сформульованих проблем, як у цій книзі загадувалася як проблематика складання профілю особистості.

Серед специфічних для профайлінгу принципів я визначаю:

– принцип циклічного повернення та перегляду профілю особистості при знаходженні нових підтверджених фактів, як заперечення підходу вибіркового фактів (доречних лише на особистий смак або вибір профайлера);

– принцип обміну Локарда-Кірка, “кожен контакт залишає свій слід, при зіткненні предметів відбувається обмін”;

– принцип Кетле-Бертільйона, нагадаю у первісному значення він мав такий зміст: “встановлення людини має збільшити кількість вимірювання, задля зменшення ймовірність випадкових збігів. Якщо для одного виміру ймовірність збігу дорівнює 1: 4, то для чотирнадцяти вимірів це співвідношення складає вже 1: 286435456”. На нашу думку цей принцип визначає необхідність застосування сукупності вимірювань за різними згармонізованими теоріями, які мають погодження в універсальному і взаємодоповненні в конкретному – що відповідає прикладним завданням профайлінгу. Не обов’язково таких вимірювань має бути 14, але точність аналізу зростає при застосуванні цього принципу, якщо застосовані теорії мають пояснювальну силу відносно людини та події;

– принцип, який я позначаю як “лицарський” принцип взаємовідповідності типу та його ознак у встановленні портрета особистості.

У цій роботі я вперше пропоную для розгляду науковій спільноті цих принципів профілювання задля наступних прикладних досліджень і верифікації профілів політичних діячів та злочинців.

Література до Розділу VII

Лепський, Максим Анатолійович. Взаємозв'язок оптимізму та песимізму: проблема соціальної перспективи [Текст] : дис... д-ра філос. наук: 09.00.03 / Лепський Максим Анатолійович. Запоріжжя, Запорізький національний ун-т., 2006. 414 с.

ЗАВЕРШАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ

*Ті, що в мандрах собі набили п'яти,
Два світи прагнучи в одному відшукати, –
Не знаю, чи про те, який він є насправді,
Вдалось хоч крихітку нового їм узнати?*
Омар Хайям. Рубаї

Профайлінг особистості, ми обрали порубіжні, найбільш практично орієнтовані типи – злочинця та політика, є складним процесом розуміння людини, що вимагають науки та мистецтва аналізу від дослідника. Профайлінг злочинця є частиною процесу розслідування, профайлінг політика є частиною процесу дослідження влади. Але це завжди є виклик для дослідника, оскільки збірка профілю пов'язана з визначенням поведінки, діяльності, характеру, задля процесу діагностики, впізнавання та встановлення, терапії, тактик переговорів та взаємодії. Взаємодія відносно злочинця позначає процеси доведення злочину, встановлення злочинця та його затримання. Взаємодія з політиком визначає більший спектр від встановлення лідерства, співробітництва, до протистояння.

Водночас профайлінг це є завжди поєднання фактів та доведення наукових закономірностей, пошук істини та ствердження об'єктивності. Часто потреба у профайлінгу визначення протиріччями та конфліктами, тому професіоналізм профайлера безпосередньо пов'язаний з розв'язанням проблеми створення “портрета особистості”, часто у складних умовах, в обмеженому бюджеті часу та в напружених подіях.

Профайлеру завжди загрожує небезпека “обмеженої раціональності”, пошуку лише досяжних недостатніх фактів, віри у свою непогрішність, тиск політизації та лінощі вибіркового фактів, тому під час створення профілю іншої людини залучена вся цілісна особистість профайлера, задля подолання цих загроз та опору маніпуляціям та недбалості.

Профілі є важливим інструментом дослідження особистості, які перевіряються практикою розслідування та політикою, вони мають бути зрозумілими, тематично відповідними та покращувати процеси прийняття рішень.

У цій книзі я розглянув історію та теорії профайлінгу злочинця та політика з позиції пошуку холистичності, цілісного уявлення про генезис окремих підходів та їх дефрагментації у цілісність. Цей розгляд доводить можливості використання різних підходів для успішного профайлінгу, для розв'язання цього завдання у монографії надані кейси успішних профілів, що демонструють різні підходи до оцінки особистості.

Ця книга призначена для підвищення обізнаності читачів, що цікавляться профайлінгом, – моїм колегам соціологам, політологам, правоохоронцям і дипломатам, і перш за все, моїм студентам (бакалаврам і магістрам) та аспірантам. Я думаю, що практика досліджень профілів особистості, яку у прикладному плані практикують мої студенти в рамках курсу “Соціологічний профайлінг злочинця” в освітній програмі “Соціологія медіація і кримінологія” та вибіркової дисципліни для всіх магістрів в Запорізькому національному університеті ставить питання про видання ще окремої роботи про практику, прикладні методи дослідження профілю злочинця та політика, але переведення результатів цих студій в текст монографії ще попереду.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Кейс «Викрадений лист» Алана Едгара По

Український переклад. Р.І. Доценко, 1992.

«...Поставивши підпис, префект простяг чек через стіл Дюпенові.

Той уважно прочитав його й поклав до свого записника, а тоді відімкнув стола, дістав звідти листа і віддав префектові. Начальник поліції, мало не стерявшись із радощів, схопив листа, розгорнув тремтячими руками, скинув поглядом на зміст і прожогом рвонувся до дверей; він не промовив ані одного слова, відколи Дюпен запропонував йому заповнити чек.

Коли він вибіг, мій приятель заходився пояснювати мені.

— Паризька поліція, — почав він, — по-своєму дуже вправна. Вона наполеглива, винахідлива, хитра і в межах своїх обов'язків досить досвідчена. Тож-бо коли префект докладно розповів нам, як він проводив пошуки в будинку міністра, я не мав ані крихти сумніву, що зроблено це було так, як слід, — звісно, якщо дотримуватись певного методу роботи.

— Певного методу? — не зрозумів я.

— Авжеж, — сказав Дюпен. — Не тільки заходів було вжито найкращих у своєму роді, але й самі ті заходи доведено до досконалості. Якби лист лежав десь там, куди сягав їхній обшук, ці хлопці неодмінно його знайшли б.

Я аж засміявся, дарма що мій приятель говорив, здається, без тіні жарту.

— Заходи були у своєму роді добрі, — вів він далі, — і виконано їх незле; хиба полягала тільки в тому, що вони не придатні для даної справи й даної особи. Низку дуже майстерних прийомів префект перетворив на таке собі прокрустове ложе, в яке він силоміць втискує всі свої дії. Але він раз у раз помиляється, дивлячись то занадто глибоко, а то занадто поверхово, і ошукати його навіть школяреві за іграшки. Пригадую, колись я знав восьмирічного хлопчика, що мав надзвичайний хист у грі "чіт і лишка". Гра ця дуже проста: один гравець затискає в долоні кілька кремінців, а другий угадує, парне чи непарне число їх. Якщо вгадав — дістає від партнера креминець, а ні — то віддає сам. Хлопчина, про якого я веду мову, вигравав в усіх у школі. Звичайно, він мав певний принцип відгадування, що полягав у простій спостережливості й оцінці, наскільки кмітливі його супротивники. Приміром, грає він з якимось недотепою; той затис у руці кремінці й питає: "Чіт чи лишка?" Наш школяр відповідає: "Лишка", — і програє. Але другого разу він виграє, бо міркує собі так: "Цей недотепа першого разу взяв парне число, а хитрості у нього якраз стільки, щоб удруге взяти непарне; отож я скажу "лишка". Він каже: "Лишка", — і виграє. Коли ж проти нього недотепа трохи більш тямущий, то він так розважає: "За першим разом я сказав "лишка"; мій супротивник це пам'ятає і вирішить, що вдруге я зроблю навпаки — так само, як і той перший недотепа зробив, — тобто, що я скажу "чіт", а він тим часом матиме вже не чіт, а лишку. Але він одразу спохопиться, що це занадто простий розрахунок, і врешті вирішить зробити чіт, як і першого разу. Тож я краще скажу "чіт". Він каже: "Чіт", — і виграє. Так у чому ж своєрідність міркувань цього хлопчика, що його товариші вважають "щасливцем"? Що воно таке, кінець кінцем?

— Це просто ототожнення свого інтелекту з інтелектом супротивника, — відказав я.

— Справді, — погодився Дюпен. — А коли я поспитав хлопця, яким чином він досягає такого цілковитого ототожнення, що йому завдячує свої виграші, він відповів: "Коли мені треба збагнути, наскільки людина розумна чи дурна, добра чи лиха, про що вона думає, я силкуюся надати своєму обличчю такого самого виразу, як у неї, а тоді чекаю, щоб уже й думки та почуття з'явилися в мене теж такі самі". Хлопцеві слова засвідчують ту істину, що лежить в основі усієї позірної глибини, приписуваної Ларошфуко, Лабрюйєрові, Макіавеллі й Кампанеллі.

— А ототожнення інтелектів обох гравців, — зауважив я, — залежить, коли я вас правильно зрозумів, від того, чи точно оцінено розумові здібності супротивника.

— Практично — так, — відказав Дюпен. — Префект і його підлеглі часто припускаються помилок тому, що, по-перше, не роблять цього ототожнення, а по-друге, дуже приблизно оцінюють або й зовсім нехтують супротивників інтелект. Вони зважають лише на своє власне розуміння винахідливості і, розшукуючи якусь річ, враховують лише те, як вони самі ховали б її при потребі. Оскільки їхні уявлення про винахідливість збігаються з аналогічними уявленнями загалу — вони мають рацію; але коли злочинець хитрий на свій власний лад, вони перед ним безпорадні. Так завжди трапляється, коли він хитріший за них, і дуже часто, коли вони хитріші за нього. У своїх обстеженнях вони ніколи не відступають від певних сталих засад — навіть коли справа надзвичайної ваги і їм обіцяно величезну винагороду, вони тільки посилюють або доводять до крайнощів усе той самий метод, не змінюючи його принципово. Скажімо, ось у цій справі міністра Д++ — чи вони бодай трохи відступилися від усталеного свого способу мислення? Усе це свердління, промацування, обстеження, розглядання в лупу, поділ поверхні на квадратів дюйми — адже це тільки доведення на практиці до крайнощів певного принципу чи кількох принципів, що випливають з того уявлення про людську хитрість, до якого призвичаїла префекта за довгі роки служби безліч однотипних справ. Він же, бачте, абсолютно впевнений, що кожен неодмінно сховає листа — ну, нехай не в ніжці ліжка чи крісла, — але конче в якійсь непомітній шпарині чи закутку, керуючись тим самим напрямком думки, що спонукує людину висвердлювати заглибину в ніжці крісла.

Та й ви ж розумієте, що такого роду криївки найперше спадають на думку, коли треба щось сховати, тим-то вони придатні лише для пересічних випадків і для пересічних людей. Тим-то викрити таку схованку можна й не маючи ніякої особливої проникливості: шукачеві вистачить бути ретельним, терплячим та наполегливим.

А коли справа більшої важливості — або коли винагорода велика, що в очах поліції одне й те саме, — поліційні чини неодмінно виявлять саме ці свої риси.

Тепер ви зрозумієте мою думку, що, якби викраденого листа сховали у межах тієї сфери, де проводив пошуки префект, — інакше кажучи, якби злодій

керувався тими самими засадами, що й префект,— його, безперечно, було б знайдено. Одначе префекта ошукали, і головним чином тому, що він вважає міністра за дурня, бо ж той поет.

Усі дурні — поети, це префект знає інстинктивно, але він припустився помилки, коли вивів звідси правильність і протилежного твердження: нібито й усі поети є дурні.

— А цей міністр і справді поет? — запитав я. — Скільки мені відомо, їх двоє братів, і обидва мають ім'я в літературі. У міністра, здається, є наукові праці в галузі диференціального числення. Він математик, а не поет.

— Ви помиляєтесь. Я добре його знаю — він і перше й друге. Як поет і математик він має тверезий розум; коли б із нього був самий тільки математик, він би зовсім не мислив, і викрити його префектові було б легше легкого.

— Це дуже дивно,— зауважив я. — Ваше твердження суперечить загальноприйнятій думці. Чи вам здається помилковою думка, що усталилася за віки? Математичний розум віддавна вважається досконалим розумом.

— "Il y a a regret,"— відказав Дюпен, цитуючи Шамфора,— *que toute idee publique, toute convention recue, est une sottise, car elle a convenue au plus grand nombre*" (1). Математики, з цим я згоден, доклали чималих зусиль, щоб прищепити нам хибне уявлення, яке ви маєте на увазі, але нехай скільки завгодно приписують йому слухність, хибності його це все-таки не спростовує. З ретельністю, вартою кращого вжитку, вони, приміром, прикладали термін "аналіз" до алгебри. Власне, в цьому ошуканстві завили французи; але якщо термін має якесь значення, якщо вживання надає словам якоїсь вартості, то "аналіз" так само мало означає "алгебру", як, наприклад, латинське "*ambitus*" (2) — "амбіцію", "*religio*" (3) — "релігію" або "*homines honesti*" (4) — "шанованих людей".

(1) Можна закластися, що всяка поширена ідея, всяка загальноприйнятна умовність є дурницею, оскільки вона припала до вподоби людському загалові (фр.).

(2) Обходження (латин.).

(3) Сумлінність (латин.).

(4) Чесні люди (латин.).

— Бачу, вам не минути сварки з декотрими паризькими алгебраїстами,— зауважив я. — Проте кажіть далі.

— Я заперечую мислительні можливості, а отже, й вартість розуму, витренованого якимось іншим методом, крім абстрактної логіки. І особливі претензії я маю до розуму, вихованого на математичних студіях. Та й у хімії так само. Коли йдеться про мотиви вчинків, воно теж не витримує критики, бо два певної величини мотиви, поєднавшись, зовсім не обов'язково призводять до дії, рівної сумі цих двох величин. Чимало інших математичних істин також істинні тільки в межах відношення. Але математик силою звички міркує з погляду своїх обмежених істин так, немовби вони завжди й усюди слухні,— і широкий світ, до речі, такими їх і вважає. Брайант у своїй вельми вченій "Міфології" наводить аналогічне джерело помилок, коли каже, що "хоча ми й не віримо в поганські байки, проте раз у раз забуваємось і посилаємось на них, наче на реальні факти".

Що ж до алгебраїстів, які є справжнісінькими поганями, то вони у свої "поганські байки" вірять і посилаються на них не так через забудькуватість, як через незбагненне завихрення в мозку. Коротше кажучи, мені ще не траплявся математик, на якого можна було б покласти поза сферою квадратних коренів і який не був би потай переконаний, що $x - j\text{-}rx$ в усіх без винятку випадках дорівнює q . Скажіть-но задля спроби такому добродієві, що, на вашу думку, деколи $x(2) + rx$ може й не зовсім дорівнювати q , і якщо він зрозуміє вас, чимдуж утікайте від нього, коли не хочете доброї прочуханки.

Я засміявся, а Дюпен повів мову далі:

— Усім цим я хочу сказати, що, якби міністр був лише математиком, префектові не довелося б виписувати мені чек. Я, однак, знав, що він і математик, і поет, тим-то у своїх діях я виходив із його здібностей, враховуючи також його теперішні обставини. Я знав, крім того, що вдачею він придворець і сміливий інтриган. Для такої людини, гадав я, звичайні поліційні методи ніяк не таємниця. Міністр не міг не передбачити — даліші події довели слушність цього припущення, — що на нього можуть напасти із засідки. Він мусить вжити застережних заходів і супроти потаємних трусів у своєму будинку, гадав я. Те, що він так часто не ночував удома, і в чому префект добачив виразне полегшення для своєї роботи, було, на мою думку, просто хитромудрим вивертом міністра, аби поліція мала змогу швидше переконатися, що листа немає в будинку. Із цим, як ми знаємо, міністрові поталанило. Я відчував також, що весь той хід думок, який я щойно продемонстрував перед вами, тобто про незмінні засади поліційних пошуків, неминуче мусить бути відомий і міністрові. Усе це спонукало його рішуче відмовитись від усяких звичайних криївок. Він не міг бути такий наївний, щоб не бачити, що навіть найхитромудріші й найпотаємніші закутки в його будинку не приховуються від префектових очей, свердельчиків, голок та луп. Одне слово, я вважав, що він — чи-то інстинктивно, чи-то шляхом міркувань — має прийти до найпростішого висновку. Ви, мабуть, пам'ятаєте, як розреготався префект, коли в його перші відвідини я натякнув, що таємниця, можливо, тим і завдала йому такого великого клопоту, що була аж занадто очевидна?

— Так, — сказав я, — пригадую, як він тоді розходився. Його зі сміху, мабуть, аж кольки в животі брали.

— У матеріальному світі, — провадив далі Дюпен, — безліч виразних аналогій зі світом нематеріальним, і це надає певної правдоподібності твердженню риторики, що метафора чи уподібнення можуть не тільки приоздоблювати опис, а й посилювати доведення. Приміром, принцип *vis inertiae* (1) відіграє, здається, однакову роль і у фізиці, і в метафізиці. Як у фізиці має слушність твердження, що великому тілу важче надати руху, ніж малому, і його *momentum* (2) пропорційний до цієї важкості, так само і в метафізиці є слушним, що дужче розвинений інтелект, хоч і сильніший, наполегливіший, енергійніший за всякий інший, зрушити можна тільки з більшими зусиллями, і діє він на початку, поки збудеться сумнівів, куди млявіше.

(1) Сила інерції (латин.).

(2) Імпульс (латин.).

Або ще таке: чи ви звертали увагу, які саме вивіски над крамницями найперше впадають в око?

— Ніколи над цим не задумувався,— відказав я.

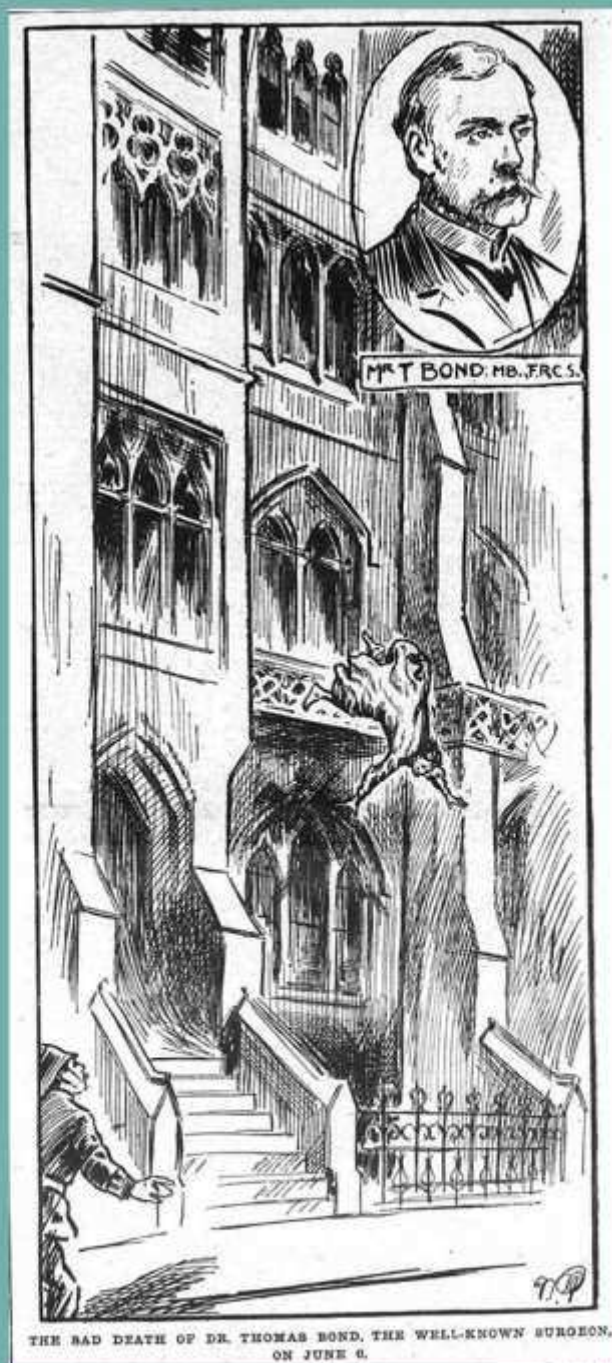
— Існує така гра, в якій відгадують назви на географічній карті,— вів далі Дюпен.— Одна сторона пропонує другій знайти на густо поцяткованій усякими назвами карті певну назву — міста, річки, країни чи держави. Новачки у грі звичайно намагаються збити з пантелику супротивників, загадуючи назви, нанесені на карту найдрібнішим шрифтом, тоді як досвідченіші вибирають слова, надруковані величезними літерами через усю карту. Адже цих назв, так само як і вивісок та оголошень здоровезними літерами, не завважають якраз через те, що їх занадто видно. Цілком аналогічна до цієї фізичної сліпоти сліпота духовна, коли розум лишає поза увагою міркування надміру настирливі й самоочевидні. І от саме тут розуміння префектове або перебирає міри, або ж не досягає.

Він жодного разу й у гадці собі не покладав, що міністр у власному будинку міг залишити листа у всіх на видноті, і то задля того, щоб ніхто його й не помітив!

Але що довше міркував я про зухвальну, разючу й безоглядну винахідливість міністра, про те, що листа він конче повинен мати напихваті, про обшуки префектові, які виразно засвідчили відсутність листа в межах сфери дії цього достойника, то все певніше переконувався, що для переховання документа міністр удався до цілком достатнього й дотепного способу — не приховувати його зовсім...»

Аллана Едгара По «Викрадений лист». URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=66>

Додаток 2. Кейс "Профіль Джека Потрошителя", складений Томасом Бондом та інші документи у цій справі.

Томас Бонд

Цей кейс людям із слабкою психікою читати не рекомендується.

Томас Бонд народився 7 жовтня 1841 р. Місце народження: Сомерсет; Дата смерті: 4 червня 1901 р. Був англійським хірургом, якого у Британії вважають

першим спеціалістом із профілювання злочинців і він є найбільш відомий своїми висновками відносно сумнозвісних вбивств Джека Потрошителя 1888 року.

Він також був хірургом відділення столичної поліції А., відомим викладачем судової медицини та консультантом поліцій з судової медицини.

1.1. Біографія Томаса Бонда у некролозі

НЕКРОЛОГ

У «Британському медичному журналі»

Томас Бонд, MB, BS LOND., FRCS ENG.,

хірург-консультант Вестмінстерської лікарні; Хірург відділення столичної поліції А

Сер ТОМАС БОНД, про трагічну смерть якого 6 червня коротко повідомлялося в наших колонках минулого тижня; народився в Дерстон-Лодж, Сомерсет, 7 жовтня 1841; тому на момент смерті йому було 60 років. Його батько був відомим спортивним фермером, який кілька років тримав зграю харрієрів, і його син повною мірою успадкував батьківську любов до західних земель та занять на свіжому повітрі.

Томас Бонд здобув освіту в гімназії короля Едуарда VI в Тонтоні і, ймовірно, пішов би стопами свого батька, якби не одна з тих несподіваних обставин, які так часто змінюють весь перебіг людського життя. У 1856 році він вирушив до Саутгемптона, щоб залишитися зі своїм дядьком по материнській лінії, доктором Едвіном Херном. Наступного дня після його приїзду на станції Бішопсток сталася залізнична аварія, і юнак супроводжував дядька на місце катастрофи та надав неоціненну допомогу у лікуванні постраждалих пасажирів. Це виявилось поворотним моментом у його кар'єрі, і з того часу він приступив до роботи, щоб підготуватися до професії лікаря. Він заклав хорошу основу, оскільки був учнем свого дядька, доктора Хірна.

У 1860 році він склав вступні іспити до університету, а наступного року вступив до медичної школи Королівського коледжу. Після отримання диплома MRCS у 1864 році він був призначений домашнім хірургом у лікарні Королівського коледжу, а у 1865 році склав іспит на ступінь бакалавра Лондонського університету. Коли вибухнула австро-пруська війна, він отримав призначення хірургом на прусській військовій службі, а по закінченні війни провів деякий час у різних континентальних шпиталях.

Восени 1866 року пан Бонд повернувся до Англії і невдовзі після цього склав іспит на членство в Королівському коледжі хірургів і на ступінь бакалавра хірургії Лондонського університету; на останньому він отримав Золоту медаль із хірургії. У 1867 році він розпочав практику в Лондоні; його перше публічне призначення, яке він займав до дня своєї смерті, було призначення хірурга у відділ столичної поліції. У 1873 році він почав свій довгий і тісний зв'язок із Вестмінстерською лікарнею, отримавши посаду помічника хірурга.

Його безкорисливі дії, що дозволили містеру Макнамаре стати хірургом вище за його голову, призвели до того, що він залишився на чолі амбулаторного відділення на двадцять років; і оскільки він таким чином був позбавлений можливості отримати суто хірургічну практику, він перейшов до високоточної загальної практики. Його довге проживання у Вестмінстері привело його до

контактів, як професійних, так і інших, з багатьма визначними людьми; але в якому б званні не були його пацієнти, всі вони отримували однаково привітний догляд, і, як автор не раз мав можливість спостерігати, його пацієнти були віддані своєму лікареві. Як і слід було очікувати, після двадцяти років, проведених у прийманні амбулаторних хворих, містер Бонд не зайняв того ж місця, коли його призначили повноправним хірургом, наче він раніше керував палатами.

У 1899 році він залишив посаду хірурга та був призначений хірургом-консультантом. Він також був хірургом у Вестмінстерській школі підготовки медсестер. У Медичній школі при Вестмінстерській лікарні пан Бонд надав цінну послугу як лектор судової медицини, і багатство матеріалу, який він мав, зробило його ідеальним лектором з цього предмету. Цю посаду він зберігав до двох років по тому. Що стосується судової медицини, то достатньо буде згадати деякі з провідних справ, в яких послуги Бонда були збережені для Корони, щоб вказати на його становище як медичного юриста. Серед цих розслідувань були справи доктора Бадделі, справа Уейнрайта, вбивство в Річмонді, а також справи Лефроя та Ламсона. Містер Бонд був чудовим свідком – холоднокривним, зібраним, і його не злякав найсуворіший перехресний допит.

Окрім своєї іншої роботи, він мав великий попит у залізничних справах, і на момент своєї смерті він був хірургом-консультантом Великої Східної залізниці та хірургом Великої Західної залізниці.

Містер Бонд не був багатослівним письменником, але те, що він писав, було дуже у справі. Він вніс статтю про залізничні травми у «Словник хірургії здоров'я». Він також написав статті про діагностику та лікування первинного сифілісу, про гонорейний ревматизм і про нещасні випадки та надзвичайні ситуації на полюванні. Він мав дуже рішучі погляди на запобігання венеричних захворювань, і він вніс статті в «Lancet» у Закон про інфекційні захворювання.

Ці факти частково вказують на різноманітність професійної діяльності пана Бонда, але не можна забувати і про іншу сторону його напруженого життя, а саме його відданість польовим видам спорту. Понад двадцять три роки він жив спочатку в Майнхеді, а потім у Данстері, Сомерсет, і полював з оленячими гончаками Девона та Сомерсета. Він був членом Бадмінтонного полювання і, як чули, хвалився, що полював із сорока трьома зграями гончаків. Полювання було його великою пристрастю, і насправді можна вважати, що його смерть була опосередковано пов'язана з нею, оскільки його хвороба почалася у вересні минулого року, коли він полював всупереч настійній пораді свого фельдшера. Бонду нічого не варто було працювати весь день, їхати нічним експресом до Сомерсету, днем полювати і ввечері повертатися до Лондона. Він був сміливим і прямим вершником і ніколи не почував себе так добре, як у сідлі. Він був одним із засновників і виявляв великий інтерес до Товариства удосконалення мисливців та працював у багатьох комітетах Товариства.

Про його сімейне життя не варто сказати більше, ніж те, що він був люблячим чоловіком та добрим і поблажливим батьком. Містер Бонд був двічі одружений; від першої дружини, дочки містера Джастіса Хейса, у нього залишилося шестеро дітей. Він одружився зі своєю другою дружиною, місис

Нерн Імрі, дочкою покійного містера Ланселота Дешвуда з Оверстранда, лише рік тому.

Як уже згадувалося, здоров'я містера Бонда почало погіршуватися у вересні минулого року. Безпосередньою причиною його хвороби було звуження уретри, що тягнеться назад до шийки сечового міхура і викликає хворобливі спазми та невралгію. Під час хвороби він мав кілька нападів гіпертермії, що супроводжувалися делірієм. Однак протягом останніх двох тижнів його життя більш серйозні симптоми зменшилися, але сильний і майже постійний біль, на який він страждав протягом стількох тижнів, очевидно, збив його з пантелику, і в момент відсутності медсестри він кинувся зі своєї спальні у вікно, впавши з висоти понад 40 футів. Його доправили до Вестмінстерської лікарні, і він помер, коли його несли. Він був похований у понеділок, 10 червня, в Орчард-Портман, неподалік Тонтонна, вдома його предків, серед місць, які він так любив.

Характер такої багатогранної людини важко кількома словами схарактеризувати. Своїм успіхом як практика він багато в чому завдячує своїм діловим навичкам. Він був надзвичайно пунктуальний – як і має бути у людини з такою кількістю справ. Він був розумний і допомагав у лікуванні своїх пацієнтів, і, хоча був упевнений у своїх силах, завжди був готовий звернутися за допомогою у сумнівних випадках. У тому, що він зарекомендував себе як хірург, не може бути сумніву, але необхідність забезпечувати потреби великої сім'ї змушувала його погоджуватися на роботу, яка заважала суто хірургічній практиці. Як колега і друг, він був чудовим компаньйоном, сповненим веселощів і з великим репертуаром історій, які він підбирав серед цікавих чи яскравих людей, з якими йому доводилося спілкуватися.

Ф. ДХ

Джерело: Британський медичний журнал, 15 червня 1901, с. 1523.

1.2. Профіль злочинця, складений Томасом Бондом

У своєму звіті він вказав наступне: Прошу повідомити, що я прочитав нотатки про 4 вбивства в Уайтчепелі:

1. Бакс-роу. 2. Хенбері-стріт. 3. Бернер-стріт. 4. Площа Мітр.

Крім того, я зробив посмертний розтин понівечених останків жінки, знайденої вчора в маленькій кімнаті на Дорсет-стріт.

1. Всі п'ять убивств безсумнівно були скоєні однією й тією самою рукою. У перших чотирьох горло, здається, було перерізано зліва направо. В останньому випадку через великі каліцтва неможливо сказати, в якому напрямку було зроблено смертельний поріз, але артеріальна кров була виявлена на стіні у вигляді бризок поруч із тим місцем, де мала лежати голова жінки.

2. Всі обставини, пов'язані з убивствами, спонукають мене зробити висновок, що жінки повинні були лежати, коли їх убивали, і в кожному разі горло спершу перерізали.

3. За чотирма вбивствами, про які я бачив лише нотатки, я не можу зробити достатньо ясне уявлення про час, що минув між убивством та виявленням тіла.

В одному випадку, на Бернер-стріт, виявлення, мабуть, було зроблено відразу після події — на Бак-роу, Хенбері-стріт та площі Мітр могло пройти лише три чи чотири години. У випадку з Дорсет-стріт під час мого відвідування, о 2 годині, тіло лежало на ліжку, зовсім голе й понівечене, як у додатку до звіту — Трупне задубіння вже почалося, але посилювалося під час експертизи. Виходячи з цього, важко з будь-якою часткою впевненості сказати точний час, що минув з моменту смерті, оскільки проміжок коливається від 6 до 12 годин до настання задухи. Тіло було порівняно холодним у 2 години, а залишки нещодавно прийнятої їжі виявлено у шлунку та поширилися за кишківником. Таким чином, цілком ймовірно, що жінка була мертва близько 12 годин, на що вказує частково переварена їжа.

4. У всіх випадках, мабуть, немає ознак боротьби, і напади, ймовірно, були настільки раптовими і відбувалися в такому становищі, що жінки не могли чинити опір, не могли кричати. У разі Дорсет-стріт кут простирадла праворуч від голови жінки був сильно порізаний і просочений кров'ю, що вказувало на те, що обличчя могло бути накрите простирадлом під час нападу.

5. У чотирьох перших випадках убивця повинен був напасти на жертву з правого боку. У випадку з Дорсет-стріт він повинен був нападати спереду або зліва, оскільки між ним і стіною ліжка, на якому лежала жінка, не було б простору. До того ж кров стікала праворуч жінки і хлинула на стіну.

6. Вбивця не обов'язково був би оббризканий або залитий кров'ю, але його руки та кисті повинні були бути закриті, а частини його одягу, напевно, були облиті кров'ю.

7. Каліцтва в кожному випадку, за винятком Бернер-стріт, носили той самий почерк і ясно показували, що у всіх вбивствах метою було нанесення каліцтв.

8. У кожному випадку нанесення каліцтв було скоєно особою, яка не мала ні наукових, ні анатомічних знань. На мою думку, він навіть не має спеціальних знань м'ясника або забійника коней або будь-якої людини, яка звикла різати мертвих тварин.

9. Зброя мав бути міцний ніж довжиною не менше шести дюймів, дуже гострий, загострений зверху, і шириною близько дюйма. Це міг бути складаний ніж, м'ясницький ніж чи скальпель. Я думаю, що безперечно це був ніж із прямим лезом.

10. Вбивця, мабуть, був людиною фізичної сили, великої холонокровності та сміливості. Немає жодних доказів того, що мав спільника. На мою думку, він повинен бути людиною, схильною до періодичних нападів думки про вбивство і еротоманію. Характер каліцтв вказує на те, що чоловік може бути у стані статевого збудження, яке можна назвати сатиріязисом (патологічне підвищення статевого потягу у чоловіків у вигляді постійного почуття статевого голоду). Звичайно, можливо, що схильність до думки про вбивство могла розвинути з мстивого чи похмурого стану розуму, або що релігійний фанатизм, можливо, був початковою недугою, але я не думаю, що якась гіпотеза можлива. Вбивця за своїм зовнішнім виглядом, швидше за все, тихий, нешкідливий чоловік, ймовірно, середнього віку, охайно та пристойно одягнений.

11. Вважаю, що вбивця є такою людиною, про яку я щойно говорив, він, ймовірно, живе на самоті і дивакуватий у своїх звичках, а також, швидше за все, він є людиною, яка не має постійної професії, але з якимось невеликим доходом або пенсією. Можливо, він живе серед представницьких людей, які трохи знають про його вдачу та звички, й у яких можуть бути підстави підозрювати, що часом він зовсім не в собі. Такі люди, мабуть, не захочуть повідомляти про підозри в поліцію, побоюючись неприємностей чи поганої слави, тоді якби існувала надія в майбутньому отримати винагороду, це могло б подолати їхні сумніви.

Я, шановний сер,
Щиро Ваш,
Том Бонд.

1.3. Звіт про розтин Мері Джейн Келлі, складений Томасом Бондом.

Розтин доктора Бонда про Мері Келлі. Цей звіт про розтин був написаний доктором Томасом Бондом після того, як він досліджував останки Мері Джейн Келлі. Звіт було втрачено до 1987 року, коли його анонімно повернули до Скотланд-Ярду.

Положення тіла

Тіло лежало оголеним посередині ліжка, плечі розправлені, але вісь тіла нахилена до лівого боку ліжка. Голова була повернута до лівої щоки. Ліва рука була притиснута до тіла, передпліччя зігнуте під прямим кутом і лежало впоперек живота. права рука була трохи відведена від тіла і лежала на матраці, лікоть зігнутий, передпліччя лежало на спині зі стиснутими пальцями. Ноги були широко розставлені, ліве стегно знаходилося під прямим кутом до тулуба, а праве утворювало тупий кут з лобком.

Вся поверхня живота та стегон була видалена, а черевна порожнина звільнена від нутрощів. Груді були відрізані, руки понівечені кількома рваними ранами, а обличчя порізане до невпізнання. Тканини шиї розірвали по всьому периметру до кістки.

Внутрішні органи були виявлені в різних частинах, а саме: матка та нирки з одними грудьми під головою, інші груді біля правої стопи, печінка між стопами, кишківник праворуч та селезінка зліва. тіло. Шматки, зняті з живота та стегон, лежали на столі.

Постільна білизна в правому кутку була просякнута кров'ю, а на підлозі під нею була калюжа крові площею близько 2 квадратних футів. Стіна з правого боку ліжка та на лінії шиї була відзначена кров'ю, що потрапила на неї кількома гострими бризками.

Розтин

Обличчя було порізане у всіх напрямках, ніс, щоки, брови та вуха були частково видалені. Губи були зблідлі і порізані кількома розрізами, що йдуть наскіс до підборіддя. Існували також численні порізи, що йдуть нерівномірно по всіх елементах.

Шия була прорізана через шкіру та інші тканини аж до хребців, 5-й та 6-й були глибоко надрізані. На розрізах шкіри передньої поверхні шиї були виразні екхімози.

Дихальний хід перерізали в нижній частині гортані через хрящ.

Обидві груди були видалені більш менш круглими розрізами, м'язи до ребер були прикріплені до грудей. Міжребер'я між 4-м, 5-м і 6-м ребрами прорізані, через отвори видно вміст грудної клітки.

Шкіра та тканини живота від реберної дуги до лобка були видалені трьома великими клаптями. Праве стегно було оголено спереду до кістки, шкірного клаптя, включаючи зовнішні статеві органи та частину правої сідниці. Ліве стегно було позбавлене шкіри, фасцій та м'язів до коліна.

На лівій гомілці була виявлена довга рана, що проходить через шкіру і тканини до глибоких м'язів і тягнеться від коліна до 5 дюймів вище кісточки.

Обидві руки та передпліччя мали великі та рвані рани.

На великому пальці правої руки було виявлено невеликий поверхневий розріз довжиною близько 1 дюйма з крововиливом у шкіру, а також кілька подряпин на тильній стороні кисті, що свідчило про той самий стан.

При розтині грудної клітки виявлено, що права легеня мінімально зрощена старими міцними спайками. Нижня частина легені була зламана та відірвана.

Ліва легеня була інтактною: зрощена на верхівці і мала кілька спайок з боків. У субстанції легені кілька вузликів ущільнення.

Перикард був розкритий знизу, серце не було.

У черевній порожнині була частково перетравлена їжа з риби та картоплі, аналогічна їжа була виявлена у залишках шлунка, прикріпленого до кишківника.

Casebook: Jack the Ripper https://www.casebook.org/official_documents/pm-kelly.html

1.4. Пояснення

Серія з одинадцяти нерозкритих вбивств, скоєних у лондонському районі Уайтчепел та його околицях між 3 квітня 1888 та 13 лютого 1891 року. У різний час усі або деякі з вбивств приписувалися знаменитому невстановленому злочинцю на прізвисько Джек Різник (Потрошитель).

В історії Джека Різника виділяють п'ять канонічних (перших) та наступних жертв. Том Бонд описував у профілі перші п'ять канонічних жертв. Канонічними п'ятьма жертвами Потрошителя (Різника) є Мері Енн Ніколс, Енні Чепмен, Елізабет Страйд, Кетрін Еддоус та Мері Джейн Келлі. Зусилля з виявлення та упіймання злочинця чи злочинців, зроблені поліцією Великого Лондона та лондонського Сіті, а також Дозорним комітетом Уайтчепела та іншими приватними організаціями, не мали успіху. З усім тим, події в Уайтчепелі привернули громадську увагу до катастрофічних соціальних та житлових умов у бідних кварталах лондонського Іст-Енду, змусивши міську владу вжити заходів щодо їх благоустрою.

Профіль складений Томом Бондом став основою подальшого залучення медиків і психологів до розслідування серійних убивць.

Місця перших семи вбивств в Уайтчепелі - Осборн-стріт (в центрі праворуч), Джордж-Ярд (у центрі зліва), Хенбері-стріт (вгорі), Бакс-Роу (крайній праворуч), Бернер-стріт (внизу праворуч), Мітр-сквер (внизу зліва), та Дорсет-стріт (посередині зліва).

Місця перших семи вбивств в:
Уайтчепелі - Осборн-стріт (у центрі праворуч),
Джордж-Ярд (у центрі зліва),
Хенбері-стріт (вгорі),
Бакс-Роу (крайній праворуч),
Бернер-стріт (внизу праворуч),
Мітр-сквер (внизу зліва),
та Дорсет-стріт (посередині зліва)

1. Бакс-роу. Дурвард-стріт, що раніше називалася Бакс-Роу, – вулиця в Уайтчепелі, Лондон.

Рано-вранці 31 серпня 1888 року тіло Мері Енн Ніколс («Поллі») було знайдено на тротуарі на південній стороні Бакс-Роу. Зазвичай вважається, що вона стала першою жертвою Джека Різника. Оскільки ця справа привернула до вулиці небажану увагу, того ж року її назва була змінена на Дурвард-стріт.

2. Хенбері-стріт.

У 1884 році Флоренс Елеонора Сопер, невістка генерала Вільяма Бута з Армії Порядунку, відкрила Жіночу соціальну роботу, яка керувалася з невеликого будинку на Хенбері-стріт. Цей притулок для жінок був створений в надії, що їм не доведеться займатися проституцією і став притулком для тих, хто вже страждав від цієї торгівлі.

8 вересня 1888 року тіло Енні Чепмен було знайдено на задньому дворі будинку № 29 по Хенбері-стріт. Зазвичай вважається, що Чепмен стала другою жертвою Джека Потрошителя.

**Тіло Мері Енн Ніколс було виявлено біля входу до стайні на
Бакс-Роу**

No. 1473.—Vol. 35 THE PENNY ILLUSTRATED PAPER AND ILLUSTRATED TIMES SEPTEMBER 8, 1888

London: Printed and Published at the Office, 10, Bedford Street, Strand, in the Parish of St. Clement, Diocese, in the County of Middlesex, by Thomas Fox, 10, Bedford Street, Strand, aforesaid.

Even London has a terror that must be stamped out. We illustrate on this page, and describe in another, Police-Constable Niel's discovery of murdered Mary Ann Nichols in Rusk's-row, Whitechapel, on the early morning of August the Thirtieth. This crime has so many points of similarity with the murders of the two other women in the same neighbourhood—one, Martha Turner, as recently as Aug. 1, and the other less than twelve months previously—that the police admit their belief that the three crimes are the work of one individual. All three women were of the same class, and each of them was so poor that robbery could have formed no motive for the crime. The three murders were committed within a distance of 200 yards of each other.

THE WHITECHAPEL MYSTERY.

Видання Penny Illustrated Paper від 8 вересня 1888 року, в якому зображено виявлення тіла першої канонічної жертви Різника, Мері Енн Ніколс

3. Бернер-стріт. Елізабет Страйд і Кетрін Еддоус були вбиті рано-вранці в неділю, 30 вересня 1888 року. Тіло Страйд було виявлено приблизно о першій годині ночі у дворі Датфілда, неподалік Бернер-стріт (нині вулиця Енрікес) в Уайтчепелі.

4. Площа Мітр. Тіло Еддоуса було знайдено на розі Мітр-сквер у лондонському Сіті через три чверті години після виявлення тіла Елізабет Страйд.

**Хенбері-стріт, 29 (у центрі),
фотографія 1967 року. Друга
канонічна жертва Джека
Різника була вбита тут.
Двері, через які Енні Чепмен
та її вбивця пройшли у двір,
де було виявлено її тіло,
вказані під цифрами знака
власності.**

**Задній двір будинку 29 по Хенбері-стріт.
Енні Чепмен була вбита на цьому місці в 1888 році**

5. Міллерс-Корт. Сильно понівечене і вичерпане тіло Мері Джейн Келлі було виявлено лежачим на ліжку в однокімнатній кімнаті, де вона жила за

адресою Міллерс-Корт, 13, неподалік Дорсет-стріт, Спіталфілдс, о 10:45 ранку в п'ятницю, 9 листопада.

1.5. Меморандум Макнахтена

Confidential

The case referred to in the Memorandum dated 11th Nov. is the case of Thomas Catbush, who was charged with the murder of John William Catbush, a young man, a charge of obtaining money from John Catbush, and of having committed the same. The case was heard at the Central Criminal Court, and the result was that the accused was found guilty of the murder, and sentenced to hang.

The facts of the case are as follows: Thomas Catbush was a young man, who was employed as a clerk in the office of the late Mr. Catbush, a well-known merchant. He was found guilty of obtaining money from John Catbush, and of having committed the same. The case was heard at the Central Criminal Court, and the result was that the accused was found guilty of the murder, and sentenced to hang.

Меморандум Макнахтена

Написаний у відповідь на підбурювальні повідомлення «Sun» про те, що Томас Катбуш (якого притягли до кримінальної відповідальності за завдання

ударів ножем у спину молодим дівчатам) був Джеком Різником, Макнахтен представив те, що зараз вважається одним з найважливіших документів, що збереглися за ці роки. Вони повністю відтворені нижче.

Меморандум Макнахтена

Конфіденційно

Справа, згадана в сенсаційній історії, розказаній у «The Sun» у номері від 13-го місяця та наступних дат, стосується Томаса Катбуша, який постав перед судом на засіданнях лондонського графства у квітні 1891 року за звинуваченням у зловмисному пораненні Флоренс Грейс Джонсон і спробі поранити Ізабеллу Фрейзер Андерсон у Кеннінгтоні Він був визнаний неосудним і засуджений до ув'язнення під час задоволення її величності.

Цей Катбуш, який жив зі своєю матір'ю і тіткою на Альберт-стріт, 14, Кеннінгтон, втік з Ламбетського лазарета (після того, як його було затримано лише на кілька годин як божевільний) опівдні 5 березня 1891 року. Його було повторно заарештовано 9 березня там же. За кілька тижнів до цього поблизу сталося кілька випадків завдання ударів ножем ззаду, і чоловік, на ім'я Колікотт був заарештований, але згодом звільнений через помилкове впізнання. Розрізи на дівочих сукнях, зроблені Колікоттом, сильно відрізнялися від розрізів, зроблених Катбушем (коли він поранив міс Джонсон), на якого, безперечно, вплинуло дике бажання хворобливого наслідування. Походження Катбуша було досліджено С.Інсп (тепер Supt.) Крісом інспектором Хейлом та PS McCarthy CID. – (останній названий офіцер спеціально працював у Уайтчепелі під час тамтешніх вбивств) – і було встановлено, що він народився і все своє життя прожив у Кеннінгтоні. Його батько помер, коли він був зовсім маленьким, і він завжди був «розпещеною» дитиною. Він працював клерком і мандрівником у торгівлі чаєм у Міноріс, а згодом працював у Директорії в Іст-Енді, за цей час він мав гарний характер. Він, мабуть, заразився сифілісом близько 1888 року і з того часу вів пусте і марне життя. Його мозок, схоже, був вражений, і він вважав, що люди намагалися його отруїти. Він писав лорду Грімторпу та іншим, а також до міністерства фінансів, скаржачись на доктора Брукса з Вестмінстер-Брідж-роуд, якого він погрожував розстріляти за те, що постачав його поганими ліками. Кажуть, що вдень він вивчав медичні книги, а вночі тинявся по окрузі, часто повертаючись в одязі, забрудненому багнюкою; але мало можна було покладатися на заяви, зроблені його матір'ю чи його тіткою, які обидві, мабуть, вирізнялися дуже збудливим характером. Виявилося неможливим встановити його пересування у ночі вбивств у Уайтчепелі. Знайдений при ньому ніж купили в Хаундсдичі приблизно за тиждень до того, як його помістили в лазарет.

У вбивстві з Уайтчепела було 5 жертв - і лише 5 жертв, - його вбивства були

(1) 31 серпня 88 року. Мері Енн Ніколс - у Бакс-Роу - була знайдена з перерізаним горлом - і з (незначним) каліцтвом шлунка.

(2) 8 вересня 1888 р. Енні Чепмен - Хенбері-стріт; - перерізане горло - шлунок і статеві органи сильно понівечені, а частина нутрощів накинута на шию.

(3) 30 вересня 88 р. Елізабет Страйд - Бернерс-стріт - перерізане горло, але нічого схожого на спробу нанесення каліцтв не робилося, і того ж дня Кетрін Еддоус - Мітр-сквер, перерізане горло і дуже важкі каліцтва обличчя та живота.

9 листопада. Мері Джейн Келлі — Міллерс Корт, горло перерізане, а все тіло понівечене найжахливішим чином.

Останнє вбивство - єдине, що сталося в кімнаті, і вбивця, мабуть, був зайнятий як мінімум 2 години. Було зроблено фотографію жінки, оскільки вона була знайдена на ліжку, яка не бачила якої неможливо уявити жахливе каліцтво.

Щодо подвійного вбивства, що мало діятися 30 вересня, немає жодних сумнівів у тому, що чоловіка потурбували євреї, які під'їхали до клубу (неподалік якого було знайдено тіло Елізабет Страйд), і що потім він, «*mordum satiatum*», вирушив на пошуки нової жертви, яку знайшов на Мітр-сквері.

Зауважимо, що лють каліцтв зростала з кожним випадком, і, здавалося б, апетит тільки загострювався від поблажливості. Таким чином, здається вкрай малоймовірним, що вбивця раптово зупинився б у листопаді 1888 року і задовольнився відновленням операцій, просто підштовхнувши дівчину за спину приблизно через 2 роки і 4 місяці. Набагато раціональніша теорія полягає в тому, що мозок вбивці повністю здався після його жахливої обжерливості в Міллерс-Корті, і що він негайно покінчив життя самогубством або, як можлива альтернатива, був визнаний своїми родичами настільки безнадійно божевільним, що він був ув'язнений або направлений у притулок.

Ніхто ніколи не бачив убивцю з Уайтчепела; підозрювалися багато маніяків-вбивців, але ні на кого не можна було кинути тінь доказу. Я можу згадати справи трьох людей, кожна з яких з більшою ймовірністю, ніж Катбуш, скоїв цю серію вбивств.

(1) М. Дж. Друїтт, який, як кажуть, був лікарем і походив з доброї родини, зник під час вбивства в Міллерс-Корт і чиє тіло (яке, як стверджується, знаходилося у воді понад місяця) було знайдено у Темзі 31 грудня – або приблизно через 7 тижнів після вбивства. Він був сексуально божевільний, і, судячи з приватної інформації, я не маю сумніву, що його власна сім'я вважала його вбивцею.

(2) Космінський – польський єврей, який проживає в Уайтчепелі. Ця людина збожеволіла через багаторічну зраду та вади самотності. Він мав сильну ненависть до жінок, особливо з класу повій, і мав сильну схильність до вбивств: приблизно в березні 1889 його відправили до божевільні. З цією людиною було пов'язано багато обставин, які зробили його найбільш «підозрюваним».

(3) Михайло Острог, російський лікар і каторжник, згодом поміщений у божевільню як маніяк-вбивця. Походження цієї людини було найжахливішим із можливих, і його місцеперебування під час вбивств ніколи не могло бути встановлене.

А тепер про деякі інші неточності і заяви «The Sun», які вводять в оману. У номері від 14 лютого повідомляється, що письменник має копію ножа, яким було скоєно вбивства. Цей ніж (який з якоїсь незрозумілої причини протягом останніх 3 років зберігався в інспектора Хейла, а не вирушав до магазину ув'язнених) був відстежений, і було встановлено, що його купили в Хаундсдичі в лютому 1891 або 2 лютого, через рік та 3 місяці після того, як вбивства в Уайтчепелі припинилися!

Твердження, що Катбуш «витратив частину дня на те, щоб робити грубі замальовки жіночих тіл та їхніх каліцтв», засноване виключно на тому факті, що два недбалих малюнки жінок у непристойних позах були знайдені в розірваному вигляді в будинку Катбуша. Голова і тіло одного з них були вирізані з якоїсь модної пластини, а ноги були додані, щоб показати оголені жіночі стегна і рожеві панчохи.

У номері 15 кажуть, що серед речей, знайдених у будинку Катбуша, було легке пальто, і що чоловік у світлому був помічений за розмовою з жінкою на Бекчерч-лейн, чиє тіло з прикріпленими руками було знайдено на Пінчін-стріт. Це безнадійно неправильно! 10 вересня 1889 року під залізничною аркою на Пінчін-стріт було знайдено оголене тіло жінки з руками, що було загорнуте в мішковину: голову і ноги так і не знайшли, і жінку так і не було впізнано. Вона була вбита принаймні за 24 години до того, як було виявлено останки, які, здавалося, були принесені здалеку. Живіт був розсічений розрізом, а голова і ноги відрубані так само, як і у жінки, останки якої були виявлені в Темзі, у Баттерсі-парку та на набережній Челсі 4 червня того ж року. Ці вбивства не мали жодного відношення до жахів Уайтчепела.

Неправильно стверджувати, що Катбуш зарізав 6 дівчаток ззаду. Це змішує його випадок зі справою Колікота. Теорія про те, що вбивця з Уайтчепела був лівшею або, принаймні, «амбідекстром», походить від зауваження, зробленого лікарем, який оглядав труп однієї з перших жертв; інші лікарі не погодилися з ним.

Що стосується 4 додаткових вбивств, що приписуються письменником у «Sun» лиходію з Уайтчепела:

(1) Тіло Марти Табрам, повії, було знайдено на спільних сходах у будинках Джордж-Ярду 7 серпня 1888; тіло неодноразово протикалося, ймовірно, багнетом. Ця жінка разом з іншою повією була в компанії двох солдатів на початку вечора: цих чоловіків було заарештовано, але друга повія не змогла або відмовилася впізнати себе, і солдатів зрештою звільнили.

(2) Аліса Маккензі була знайдена з перерізаним горлом (або, швидше, з ножовим пораненням) у Замковій алеї 17 липня 1889; ніяких доказів у цій справі не надходило, і жодних арештів у цій справі не було. Удар ножом у горло був того ж характеру, що й у справі про вбивство

(3) Френсіс Коулз у Swallow Gardens, 13 лютого 1891 року, за що Томаса Седдлера, пожежника, заарештували і після кількох затримань звільнили. У той час було встановлено, що Седдлер відплив на Балтику 19 липня 1889 і перебував в Уайтчепелі вночі 17 липня. Він був людиною некерованого характеру і повністю приохотився до випивки та компанії найнижчих повій.

(4) Справа про невідому жінку, валізу якої було знайдено на вулиці Пінчина: 10 вересня 1889 р., – яка вже розглянута.

М. С. Макнахтен,

23 лютого 1894 р.

сер Мелвілл Макнахтен

The

Macnaghten

Memoranda

//

https://www.casebook.org/official_documents/memo.html

Література

Obituary - Thomas Bond, MB, BS LOND., FRCS ENG., Consulting Surgeon to Westminster Hospital; Surgeon to the A Division Metropolitan Police-The British Medical Journal, June 15, 1901, page 1523, <https://kpoulin1.wordpress.com/2008/11/02/obituary-of-dr-thomas-bond/>

Skinner, Keith; Evans, Stewart (2013). The Ultimate Jack the Ripper Sourcebook. Little, Brown Book Group.

Додаток 3. Дослідження Джеральда М. Поста профіля Адольфа Гітлера, що склав Волтер Лангер

«Історія Адольфа Гітлера»

Шістдесят вісім сторінок документа передують напролюд коротка (на трьох сторінках) передісторія, в якій описується нещасливий шлюб його батьків і документується, що його батько, Алоїс Шикельгрубер, був фізично садистом, «який мав звичку бити свого собаку, поки вона не намочила килим». На двадцять три роки старше за свою дружину, Клару, матір Гітлера, батькові Гітлера було п'ятдесят два роки, коли в 1889 народився Адольф Гітлер. Це був шлюб між ненависним батьком-садистом і пригнобленою матір'ю, яка «цілком можливо насолоджувалася лікуванням». Гітлер був «конституційно противником свого батька» (цит. з «Майн кампф»), результатом цієї внутрішньої ситуації на Гітлері була суміш комплексів Нарциса та Едіпа. Автор продовжує підкреслювати важливий вплив матері на його життя, цитуючи Гітлера з приводу її смерті, коли йому було двадцять років.

Освіта

Освіта Гітлера лише коротко розглядається у дослідженні із зауваженням, що «Гітлер завжди зневажав освіту, оскільки сам мав її так мало». Під цим загальним заголовком дослідження коментує листа Гітлера, читання, концентрацію та розмову. Автор зазначає, що "очевидно, що Гітлер читає тільки для підтвердження своїх власних ідей". Про нього говорять, що його залучали твори, що пропонують видатні зразки риторики та історичних епіграм, у тому числі Солон, Олександра Македонського, Брута, Цезаря, Генріха VIII, Фрідріха Великого, Ісуса Христа, Мухаммеда, Мойсея, Лютера, Кромвеля, Наполеона, Річарда Вагнера та Бісмарка. Його прочитання цих значень обмежується «демагогічною, пропагандистською та мілітаристською стороною». Одна гарна фраза або гасло, яке можна було б використовувати в пізнішій промові,

Його світ — це «світ дії, а не споглядання».

У темі опису автор наголошує на схильності Гітлера до довгих монологів у соціальній обстановці — епізоди з його власного життя, такі як «Коли я був у Відні» або «Коли я був у в'язниці», а також захоплені монологи про Річарда Вагнера. Примітною є відсутність у його спогадах будь-якої згадки про колег чи друзів.

Статура

У цьому розділі звіту розглядаються зовнішній вигляд Гітлера, чистота, витривалість, фізичні вправи, зір, голос, сон та реакція. Відзначаючи прискіпливу турботу Гітлера про свою зовнішність, у звіті цитується його реакція на спробу лікаря змусити його збільшити ширину вусів: «Не турбуйтеся про мої вуса. Якщо це не в моді зараз, це буде пізніше, тому що Я ношу! Його витривалість була описана як чудова: наприкінці 1932 він працював зі своїм персоналом по двадцять годин на день протягом декількох тижнів. Було

зазначено, що він дуже погано спав після ув'язнення в Ландсберзі, приймаючи «щоночі трохи снодійного». Він часто не міг заснути до світанку. По предмету реакцій його характеризували як «місяць лисиці та вовка. Він грає лисицею доти, поки це можливо, а іноді навіть ягнятком, але врешті-решт вовк завжди готовий вийти назовні».

Наступні чотири розділи – дієта, особистий захист, розваги та інформація – коротко стосуються цих різних елементів особистості Гітлера. Автор зазначає, що після ув'язнення в Ландсберзі Гітлер відмовився від пива та вина. У звіті також зазначається, що після випадкової травми, отриманої одним з його помічників, в якій лікар завдяки оперативному втручання врятував йому життя, Гітлер наполягав на тому, щоб поряд з ним постійно знаходився приватний лікар. Особиста безпека ставала все більш важливою для Адольфа Гітлера: «охорона його особистості стала настільки важливою проблемою, що він був фактично ув'язненим, і знав про це». Захист його автомобільної процесії був змодельований на зразок того, що було надано президенту Вудро Вільсону. Коли Гітлер виходив на прогулянку, його супроводжували п'ять-шість озброєних охоронців у цивільному спереду та п'ять-шість ззаду. Озброєні патрулі прикривали фланги.

Хоча розважальна частина присвячена всьому спектру музики, танців, театру, водевілю та цирку, найбільшу увагу привертає захоплення Гітлера музикою, зокрема Вагнером, та циркум. Вплив музики на Гітлера описується так: «Тристан діє на нього як наркотик. Якщо він стикається з неприємною ситуацією, він любить, щоб йому грали Мейстерзінгер. Іноді він декламував цілі уривки з тексту «Лоенгрін»». Гітлер був зачарований маршами американського футболу, які він "обожнював". Він здатний ризикувати своїм життям, після звільнення з в'язниці він сказав дружині свого лікаря: «Тепер нам доведеться спробувати все спочатку».

Релігія

На Гітлера глибоко вплинула католицька церква, яка, на його думку, за словами автора, «уміє будувати ментальний світ шляхом постійного повторення протягом церковного року певних уривків зі Святого Письма», які «приводить до того, що ці глави набувають гаслоподібної концентрації в мозку слухачів». Гітлер промовисто використовував цей метод у розвиток свого масового впливу на гітлерюгенд.

Після цього докладного опису Гітлера та його схильностей дослідження знову перетворюється на біографічний режим, спочатку розглядаючи досвід в'язниці Ландсберг.

Метаморфози у Ландсберзі

Гітлера було звільнено з в'язниці Ландсберга в 1924 році після відбуття терміну за політичну агітацію. За словами автора дослідження, його перебування у в'язниці було потужним досвідом, що формувало його. Знаходячись у в'язниці, Гітлер перебував під сильним впливом Рудольфа Гесса. Після звільнення в 1926 році, незважаючи на те, що у в'язниці у нього зав'язалися особисті стосунки, Гесс

завжди називав Гітлера «Майн фюрер». Автор припускає, що близькість з Гессом могла межувати з сексуальною, що підтвердилося автором, коли він дізнався, що в 1934 Гесс відвідував гомосексуальні бали в жіночому одязі. Також під час перебування Гітлера у в'язниці у нього виникло велике захоплення італійським лідером Беніто Муссоліні.

Сексуальне життя

У цьому розділі автор розглядає віденський період, що почався 1909 року, коли Гітлеру було двадцять років. У цьому розділі автор розвиває два важливі питання. По-перше, це зауваження автора про те, що, читаючи між рядками «Майн Кампф», можна припустити, що Гітлер заразився венеричною хворобою, провівши час із єврейською повією. По-друге, йдеться про обговорення участі Гітлера в гомосексуальних колах.

Аналізуючи цей період, автор зазначає, що «сексуальне життя Гітлера настільки ж дwoяке, як і його політичний світогляд. Він одночасно гомосексуальний і гетеросексуальний, одночасно соціаліст і затятий націоналіст, одночасно чоловік і жінка». Роблячи висновок, що те, що шукав Гітлер, було «наполовину матір'ю і наполовину коханою», автор припускає, що розчарування, яке Гітлер зазнав у результаті того, що не знайшов жінку, якої він потребував, призвело його до втечі в «замислену ізоляцію» та в «штучно драматизоване суспільне життя». На запитання свого лікаря, чому він не одружився, Гітлер відповів: «Шлюб не для мене і ніколи не буде. Моя єдина наречена – моя Батьківщина».

У розмовах з гарною білявкою, заміжньою жінкою, якою він був тимчасово захоплений, Гітлер говорив про свою реакцію огиди до «розпусти та єврейського матеріалізму», з якими він зіткнувся в Берліні, і додавав: «Я майже уявив себе Ісусом Христом, коли він прийшов у храм свого Батька». Автор розглядає це як першу вказівку на «комплекс Месії», який, як вважається, дедалі більше поглинав Гітлера. Висміюваний німецькою та континентальною пресою, яка називала Гітлера «кишеньковим Муссоліні», його невдача в марші на Берлін призвела Гітлера до того, що він побачив себе «в ролі Месії з бичем, що марширує на Вавилон гріха» [Берлін] на чолі невеликої бандою головорізів, за якими неминуче слідуватиме дедалі більше незадоволених елементів по всьому рейху».

Паттерни самоідентифікації

Цей розділ присвячений «важливій ролі самонавіювання у кар'єрі Гітлера». Восени 1918 року, коли солдат Гітлер одужував у лазареті, він отримав наказ з іншого світу нагорі врятувати свою нещасну країну. Це покликання дійшло Гітлера як надприродне бачення. Він вирішив саме тоді й там стати політиком. Він відчував, що його місія полягає у тому, щоб звільнити Німеччину».

Серед самоідентифікацій, які він використовував під час виконання цієї місії, були такі:

а. Барабанщик: На низці зустрічей Гітлер називав себе «барабанщиком, що йде попереду майбутнього великого визвольного руху». Він замінив

послання «барабанщика» повідомленням про самоототожнення з Іоанном Хрестителем, називаючи себе голосом волаючого в пустелі.

б. Месія: Починаючи з початку 1920-х років, обожнювання Гітлера неухильно просувалося вперед. Спростувавши навесні 1923 року чутки про те, що він був заручений з дочкою свого лікаря, Гітлер сказав лікарю: «Справжнім я уповноважую вас повідомити пресу, що я ніколи не обручуся з жінкою і не одружуся з жінкою. Єдина справжня наречена для мене є і завжди буде німецький народ». Це нагадало б тим, хто знайомий із християнською літературою, що єдиною справжньою нареченою Христа була Церква.

в. Кромвель: Гітлер особливо захоплювався Кромвелем і часто називав його ворогом парламентаризму, загального виборчого права, комунізму та католицизму. Гітлер особливо захоплювався Кромвелем як самопроголошеним диктатором і був зачарований обезголовленням Кромвелем Карла I, що, безперечно, вплинуло на тему Гітлера 1930 «Покотяться голови».

д. Фрідріх Великий. Ранній період життя Фрідріха, коли він перебував у лютій опозиції своєму суворому батькові, зачарував Гітлера з очевидними паралельними біографічними рисами. Але автор зазначає, що Гітлер, мабуть, ототожнював себе з батьком Фрідріха, який «обезголовив би свого сина, щоб забезпечити дисципліну. Саме так одного разу доведеться виховувати усю німецьку молодь. Саме так слід поводитися з німецьким правосуддям. Або виправдання або обезголовлення».

е. Блюхер: Рухаюча сила проти Наполеона і символ німецької віри та мужності, генерал Блюхер, також відомий як "Маршал Форвертс", був джерелом натхнення для Гітлера. На думку Гітлера, саме техніка безперервної атаки Блюхера призвела до того, що Наполеон втратив самовладання.

ф. Наполеон: Наполеон був фігурою в європейській історії, яка представляла найбільший інтерес для Гітлера. Гітлер був явно заінтригований Наполеоном і прагнув наслідувати його: «Наполеон-якобинець, Наполеон-солдат, пропагандист, винахідник фраз, тиран, Імператор». Гітлер змодельював свій власний стиль посібника за зразком Наполеона, який вимагав, щоб його люди дотримувалися його зразка, отже «Наполеон став Францією, а Франція Наполеоном». Подібно до Наполеона, Гітлер особливо звертався до молоді нації. Засуджуючи старих і багатих, Гітлер створив своїх послідовників із «маленьких Гітлерів». Обидва лідери, будучи медіумами внутрішніх бажань своїх націй, були «подібні до лавин». Наполеон вважав себе «джгутиком Бога», а Гітлер вважав себе «місією бічучих».

Техніка мови

Під останнім заголовком «техніка речетворення» було перераховано наступні теми: підготовка промови, вхід, переривання, мова, поза, ораторське мистецтво, закінчення промови, уникнення імен та осіб, техніка виходу.

Визнаючи силу свого красномовства, Гітлер ретельно готував свої промови, працюючи над кожною по чотири-шість годин і використовуючи репліки на десяти чи дванадцяти аркушах паперу. Нотатки призначалися лише для підказок; він ніколи не читав мови, усвідомлюючи, що це позбавило б

спонтанності. Він був надзвичайно стурбований реакцією публіки, тому кожен аспект його промови – вхід, вихід, бойова музика – був ретельно зрежисований. Середня тривалість виступу становила від двох з половиною до трьох годин, протягом яких він не дбав про оплески, а натомість прагнув звернути аудиторію до своїх ідей. У його промовах був ритм, перші дві третини були у марші. Часто ставлячи під сумнів свої власні ідеї, він майстерно руйнував підняті ним питання. В останній третині промови «він [перейшов] від умовляння, обіцянки, посвяти до захопленого фіналу». Останні вісім-десять хвилин ораторське мистецтво Гітлера «нагадує [d] словесний оргазм. Це схоже на пульсуюче виконання любовної драми Liebestod».

Коментар

Більшість цього матеріалу досить цікава, зокрема, стурбованість Гітлера собою як політичним діячем, його прискіплива турбота про свою самопрезентацію, його зростаючий комплекс Месії, його ототожнення із собою як із рятівником німецького народу. І хоча політичний діяч, який читає цю оцінку, може відчувати, що після цієї розповіді він краще розуміє Гітлера, зовсім не ясно, як перевести це розуміння в політичні приписи, що, можливо, і спричинило замовлення дослідження Лангера.

Дослідження Лангера: Розум Адольфа Гітлера

Те, що зазвичай вважається новаторською спробою дистанційної оцінки особистості лідера на підтримку політики уряду США, було оцінкою Адольфа Гітлера, підготовленою психоаналітиком Уолтером Лангером. Заінтригований психоаналізом, «Дикий Білл» Донован із OSS попросив Лангера створити польовий психоаналітичний відділ, щоб допомогти зрозуміти мораль американського народу та психологію німецького народу.

Драматичний характер керівництва Гітлера привернув увагу до його особистості, і навесні 1943 Донован повідомив Лангеру, що їм потрібна «реальна оцінка ситуації в Німеччині». Донован спитав: «Якщо Гітлер править балом, що він за людина? Які його амбіції? Як він виглядає у власних очах німецького народу? Який він із своїми соратниками? Ми хочемо знати якнайбільше про його психологічний склад — про речі, які його змушують діяти. Крім того, ми повинні знати, що він може зробити, якщо справи підуть проти нього» (Langer, 1972).

З початку Лангеру було зрозуміло, що Гітлер був більше, ніж божевільний обойщик, зображуваний у популярних ЗМІ. Як, дивувався він, міг цей незграбний ледар, який ніколи не був підвищений вище за звання молодшого капрала, «протягом порівняно кількох років пробитися на вищі політичні пости, обдурити досвідчених лідерів великих держав, перетворити мільйони високоцивілізованих людей на варварів, наказати винищити більшу частину населення, створити і контролювати найпотужнішу військову машину з коли-небудь відомих і кинути світ у саму руйнівну війну в історії?» (Лангер 1972, н). За допомогою трьох психоаналітично підготовлених дослідників у Нью-Йорку, які вивчили літературу, що зберігається в Нью-Йоркській публічній бібліотеці, Лангер обшукав Сполучені Штати та Канаду в пошуках осіб, які мали контакт з

Гітлером, та особисто взяв інтерв'ю у кожного з них. В умовах величезного дефіциту часу Лангер підготував дослідження, яке було поширене в урядових колах восени 1943, але не було розсекречено до 1969 року. Психобіографічне за своїм підходом дослідження досліджує формуючі події в житті Гітлера і те, як вони визначили його особистість, що саме формувалося, постулювало потужні психодинамічні сили, які повинні були так руйнівно діяти на політичній сцені.

Дизайн дослідження Лангера є повчальним. За першим розділом "Гітлер, яким він себе вважає", слідує "Гітлер, яким його знає німецький народ", "Гітлер, яким його знають його соратники" та "Гітлер, яким він знає себе". Тільки після розгляду Гітлера через ці чотири лінзи Лангер описує "Гітлера, психологічний аналіз та реконструкцію", закінчуючи "Гітлер, його ймовірна поведінка в майбутньому".

Представляючи розділ "Гітлер, яким він себе знає", Лангер вибрав мову з творів Гітлера та коментарів до його соратників. Вибір ґрунтувався на психоаналітичній структурі Лангера. Він помітив, що Гітлер чудово розумів свою долю. Коли на початку кар'єри Гітлера під час політичної дискусії Штрасер припустив, що Гітлер помилявся, Гітлер відповів: «Я не можу помилятися. Те, що я говорю і роблю, є історичним» (Langer 1972, 30). Його піднесене уявлення про себе, як зауважив Лангер, не обмежувалося його роллю державного діяча. На полі бою Гітлер вважав, що він також має особливі обдарування. «Я не граю у війну. Я не дозволяю генералам віддавати мені накази. Війну веду я». І він вважав себе дуже обдарованим юристом. «Останні двадцять чотири години, Я був верховним судом німецького народу». Коментуючи піднесену віру Гітлера у свої сили, Раушнінг зауважив: «Він відчуває, що ніхто в історії Німеччини не має таких можливостей, як він, щоб привести німців до перемоги», такої панівної позиції, яку, на думку всіх німецьких державних діячів, вони заслуговували, але не змогли досягти». Лангер зауважив, що, крім своїх великих здібностей, Гітлер пишався своєю твердістю і жорстокістю: «десятиліттями, а можливо, і століттями, мав найбільший авторитет серед усіх німецьких лідерів... але перш за все, я вірю у свій успіх. Я вірю в це беззастережно».

У своєму месіанському керівництві Гітлер асоціював себе з Христом, але його гордість своєю жорстокістю суперечила ніжній природі Христа, що любить. Він упорався з цим, по-новому визначивши природу Христа: «Моє почуття християнина вказує на мого Господа та Спасителя як на борця, вказує на людину, яка визнала євреїв такими, якими вони є, і закликала людей на боротьбу з ними, і хто, Божа правда! був найбільшим не як страждальцем, бо як борець, мудрець, який розповідає про те, як владики нарешті повстав у Своїй моці і схопив батіг, щоб вигнати з Храму жезл змій і власне змій. Якою приголомшливою була боротьба за мир проти єврейської отрути!» (Langer 1972, 36). Лангер дійшов висновку, що Гітлер дедалі більше сприймав себе, як другого Христа, «Спасителя». Підтверджуючи його відчуття своєї ролі в історії і його ототожнення з Месією, гітлерівська пропагандистська машина намалювала на схилі пагорба таке послання: «Ми віримо у Святу Німеччину. Свята Німеччина – це Гітлер! Ми віримо у святого Гітлера!».

Лангер цитує повідомлення про те, що Гітлер був стурбований своїм мавзолеєм, який після його смерті мав стати Меккою Німеччини. Плануючи монумент заввишки сімсот футів, який матиме великий психологічний вплив, Гітлер заявив: «Я знаю, як утримувати людей після того, як я піду. Я буду фігурером, на якого вони дивляться та повертаються додому, говорять та пам'ятають. Моє життя не закінчиться у простій формі смерті. Навпаки, тоді воно почнеться» (Langer 1972, 37-38).

Дипломат зауважив, що Гітлер був переконаний у своїй непогрішності та своєму успіху. Це, у свою чергу, було пов'язане з опором до критики, яка його злила. «Опираючись йому в його очах — злочин... {Протидія його планам, з якого б боку вона не виходила, є певне блюзнірство, на яке єдиною відповіддю є безпосередній та яскравий прояв його всемогутності». Таким чином Лангер стверджував, що Гітлер був переконаний у своїй величчі, і це переконання підкріплювалося реакцією на його полум'яну риторичку.

Гітлера описували як чудово налаштованого на свою аудиторію. «Гітлер відкликається на вібрацію людського серця з делікатністю сейсмографа... дозволяючи йому з упевненістю, якій не міг би наділити його ніякий свідомий дар, діяти як гучномовець, що сповіщає найтаємніші бажання, найменш допустимі інстинкти, страждання і особисті бунти всієї нації» (Штрассер, цит. Langer 1972, 46). У «Майн кампф», зауважив Лангер, Гітлер зосередився на масовій психології, підкресливши, що «маса воліє підкорятися сильному, а не слабкому; маса теж воліє правителя замість адвоката» (47).

Його полум'яне красномовство наводило маси у шаленство. «Його красномовство мало звичай в'янути його комір, розклеювати чуб, скліти очі; він був схожий на загипнотизовану людину, що повторюється до несамовитості». Він був, заявив інший спостерігач, «у присутності дива. Він був людиною, перетвореною і одержимою». Його гіпнотична самопрезентація знайшла відгук у німецькій пропагандистській машині, яка зображала його як «вершину німецької честі та чистоти, відродження німецької родини та будинку. Він найбільший архітектор усіх часів, найбільший військовий геній» у всій історії. У нього невичерпне джерело знань. Він людина діяння і творець нових соціальних цінностей. Він... зразок усіх чеснот» (Langer 1972, 53).

У цьому лонгитюдном психобіографічному дослідженні Лангер мав вивчити психологічні основи впевненості Гітлера у своїй величчі. Лангер переконливо зображує внутрішню порожнечу, яка лежала в основі і рухала месіанським уявленням про себе та громадську роль. Описуючи незаконнонародженість батька Гітлера, Алоїса, Лангер зазначив дані, що свідчать про те, що справжнім батьком Алоїса міг бути один із Ротшильдів, єврейської родини, в якій бабуся Гітлера була покоївкою. Лангер зауважив, що головне питання полягало в тому, у що Гітлер вірив і чого боявся? (Пізніше цю тему було підкреслено у «Бозі-психопаті» Уейта.)

Потім Лангер описує похмурі ранні роки та тривалий період юності Гітлера, коли він був втрачений психологічно і перебував у періоді дифузії ідентичності, еквіваленті вуличної людини, безробітної, що переходить із нічліжки в нічліжку. Перша світова війна забезпечила вихід із цього тривалого

періоду, і Гітлер виявив, що бореться за Німеччину, знову вкинутий у відчай через військову поразку та умови миру, які він мав визначити як зрадницькі. Виявлення зовнішніх «причин» цього похмурого періоду життя Німеччини та її власного життя характеризує риторику Гітлера у період. Три теми мали домінувати у промовах Гітлера до його приходу до влади: (1) зрада листопадових злочинців; (2) порушення правил марксистів; та (3) світове панування євреїв. Єврей як осередок його ворожості, «причина» слабкості Німеччини дедалі більше ставав центром його риторики, що гіпнотизувала.

Мета цього обговорення дослідження Лангера полягає не в тому, щоб логічно проаналізувати Гітлера, а скоріше описати аналітичний підхід, ухвалений у цьому новаторському дослідженні. Лангер вивчав Гітлера так само, як намагався зрозуміти пацієнтів на своїй психоаналітичній кушетці. Не вдаючись у подробиці історії життя Гітлера, розробленої Лангером, досить сказати, що Лангер об'єднує в «Розумі Адольфа Гітлера» психобіографічний аналіз, психодинамічний профіль та зображення публічної людини, розрізняючи ті аспекти публічної персони, які придумані для громадського споживання, і ті, які сильно психологічно стимулюються, щоб компенсувати внутрішню порожнечу.

Хоча це потужне і переконливе дослідження, Лангер визнає, що йому неясно, якою мірою особи, які приймають рішення, покладалися на його роботу. Він дійсно повідомляє, що лорд Чалфонт із Великобританії, зустрівшись з ним швидко, назвав його автором дослідження Гітлера, давши зрозуміти, що ця робота була надана союзникам США.

Хоча ступінь впливу цього дослідження на ведення війни неясна, як прототип психодинамічно орієнтованої клінічно обґрунтованої оцінки іноземного лідера на відстані, воно має велике значення, бо мало стати моделлю подальших зусиль на підтримку державної політики.

Додаток 4. Брайант Ведж, Меморандум про Микиту Хрущова (профіль)

Брайант Ведж, доктор медицини. — соціальний психіатр, який займається розв'язанням проблем із застосуванням соціальних та психологічних наук у міжнародних та міжкультурних справах. Він є директором Інституту вивчення національної поведінки в Західному Медфорді, штат Массачусетс, і науковим співробітником в Інституті Едварда Р. Мерроу (входив в Громадську дипломатію, університета Тафтс)

Дуже самобутня особистість. Перший секретар партії М.С. Хрущов — особистість вельми самобутня. Успіх у спілкуванні з ним на особистому рівні значною мірою залежатиме від визнання його особистих якостей та його інтелектуальних упереджень.

Дані для цієї оцінки були отримані з перегляду деяких виступів, фільмів та протоколів інтерв'ю, що показують Хрущова у дії, а також з інформації, отриманої під час особистих бесід із радянськими офіційними особами в СРСР та радянських посольствах.

Як особистість Хрущов на диво нескладний. Технічно це стійкий гіпоманіакальний характер (хронічний оптимістичний опортуніст), і його головна сила полягає у рисах, пов'язаних із цим типом характеру. Такими персонажами легко управляти у короткостроковій перспективі, і вони вкрай ненадійні у довгостроковій перспективі. Деякі з цих рис та наслідки поведінки з ним описані нижче:

Швидкість. Хрущов надзвичайно швидко схоплює та використовує безпосередні ситуації; його репутація проникливості (якою він пишається) заснована на цій межі, а саме на чистому гнучкому опортунізмі. Він дуже проникливий і готовий діяти негайно, коли бачить шанс отримати зиск для своїх цілей. Так само він імпульсивний у межах своїх фіксованих цілей і може захопитися привабливою ідеєю. Цьому найкраще сприяє гнучкість в обговоренні. Хрущов може використовувати фіксований порядок денний, досліджуючи й використовуючи слабкі місця, навіть периферійні; він не може використовувати цю техніку, коли його зустрічають на будь-якій землі, на яку він перемістився. Тому найкраще зустрічати його із загальним баченням питань, які необхідно висвітлити, але він охоче підіймає їх у гнучкому порядку в міру розвитку розмови.

Прямота. Хрущов — напрочуд приземлена, змістовна і безпосередня людина дії. Він любить вигадувати щось конкретне та бажано драматичне. Цю грубу простоту важко переоцінити; це основа тяжіння між ним та фермером Розуеллом Гартон [фермером з Айови, вельми прямолінійним, у якого склалася особиста дружба з Хрущовим]. Хрущов ненавидить ухильність і не довіряє їй. Незалежно від того, великі або маленькі питання обговорюються, потрібна негайна і пряма відповідь. Нема потреби повторювати чи пояснювати; Хрущов вловлює наслідки заяв, коли чує їх уперше, якщо вони прямолінійні та прості. Якщо він, здається, не розуміє, це навмисна спроба зондування і має розглядатися як така. Однак можна використовувати його величезну енергію та потребу в розмові.

Дратівливість і відволікання. Хрущов має обмежену толерантність до фрустрації й дратівливий, якщо його загнали у кут. Він дуже грубо використовує цю межу, щоб придушити опозицію, але його легко відвернути на інші теми. Тому, коли потрібна твердість, її потрібно не підкреслювати, а просто виражати та вводити інший предмет або аспект предмета. Досить небезпечно прицвяхувати Хрущова, не давши йому альтернативи, якщо не бажана істерика з його боку.

Особисті відносини. Хрущову треба схопити співрозмовника — як чоловік чоловіка. Протокол і прагнення гідності доводять його до крайності. Тому прямий потиск рук, неформальність і готовність терпіти фізичну близькість йому дуже подобаються — і призводять до такої «довіри до чоловіка», на яку він здатний. Хоча ніхто не повинен переоцінювати наслідки довіри Хрущова, але не може бути й мови про згубні наслідки його недовіри.

Не погоджуйтесь із Хрущовим... Хрущов чудово терпить розбіжності, особливо коли вони оголошуються; таким чином, "Я не згоден з вами в цьому" або "Ми бачимо речі по-різному". Це особливо правильно у відповідь на деякі з його витівок, що, як він чудово знає, обурливі. Але спроби пояснити, переконати чи довести марні. Те, що ненавидить Хрущов, проштовхується; здається, він не заперечує того, щоб його зупинили. Так само він поважає твердість проти того, щоб його штовхали в іншому; наприклад, він схвалив [US дипломат Джеймс Вільямс] різку відповідь Ріддлбергера на заяви про те, що Хрущов знав про робітника більше, ніж він сам. Таким чином, питання, що викликають занепокоєння, можуть бути порушені в наступному ключі: «Нас не штовхатимуть у питанні про».

При отриманні згоди. Хрущов здатний до угоди «в принципі» і «між рівними», але ні на якому іншому рівні й, ні в кого не слід запитувати. Таким чином, він цілком може погодитися з принципом інспекції та контролю за ядерним роззброєнням або з необхідністю космічних угод як спільних цілей. Однак такі угоди не вимагають застережень з жодної зі сторін, та їх не слід робити. Наприклад, не слід посилатися на зобов'язання НАТО, СЕНТО, СЕАТО або інших альянсів як підстави для розбіжностей; це має бути обов'язком президента. «Віденський дух» цілком може полягати у практичному роз'ясненні американського та радянського ставлення до світових проблем — не з доброї волі, а з практичних питань.

Про провал дискусії. Хрущов здатний на повну нерозумність і наполегливість у тому чи іншому питанні; з цим можна впоратися у наступній послідовності:

- а. Пропозиція відкласти тему на потім та обговорення інших питань.
- б. Якщо він наполягатиме, пропозиція перервати обговорення на потім.
- в. Якщо він наполягатиме, йдіть — подивіться на владну холодність Тіто.

Хрущов як комуніст і російський націоналіст має цілком обмежену думку, яка підлягає перегляду. Ці ідеї, що мають найбільше значення для нинішніх розмов, такі: (1) віра в те, що держава переважає особистість; (2) віра у фундаментальний конфлікт між «капіталізмом» та соціалізмом (комунізмом); та (3) що реакційно-капіталістичний Захід прагне зірвати чи зруйнувати Радянську

державу. Навпаки, він не може концептуалізувати значення, яке ми надаємо індивідуальній свободі, можливість нейтралітету між двоїстими протиборчими системами чи принцип самовизначення держав у демократичному сенсі – уряду за згодою народу.

Через припущення, в яких діє Хрущов, він буквально не може вловити смисла правління більшості, індивідуального вибору проти рішення держави, місцевої автономії чи невтручання між націями. Найменше він розуміє принцип верховенства права, особливо міжнародного права, у конституційному значенні. Це особливо стосується зобов'язань націй; згідно з його вченням, історична неминучість важливіша за національні зобов'язання, і в нього немає поняття честі щодо угод, які гарні лише настільки, наскільки гарні їхні гарантії. У спілкуванні з ним немає смислу виходити з цих припущень, і його не можна привчити поважати їх. Оскільки його слова (наприклад, «свобода» — те, що означає щось на кшталт захисту держави від капіталістичної експлуатації; інше значення має і «демократія») означають йому зовсім інше, то треба бути обережним, щоб не ухвалити угоду, якої не існує. Підстава для згоди Хрущова щодо будь-якого питання лише одна – прагматичний інтерес Радянської держави. Тільки в цих умовах і лише доти, доки вони продовжуються, можуть підтримуватися угоди. Отже, може бути лише один спосіб аргументації — викласти реальне становище Заходу в безпомилкових термінах, щоб уникнути прорахунків і досягти практичних компромісів. Пояснення того, чому США дотримуються будь-якої іншої позиції, крім прагматичних, залишаться поза увагою. Однак у цьому відношенні між Радянським Союзом та Сполученими Штатами існують значні спільні інтереси; тут, а не в питаннях світогляду, можна знайти згоду.

Значення цього формулювання для поводження з Хрущовим у тому, що не можна шукати справжнього збігу поглядів — лише способи ведення бізнесу між принципово різними точками зору. Можна відзначити ще одне: Хрущов не має особистого марнославства, але має значну слабкість до визнання гідності, прогресу і досягнень Радянської держави; готовність визнати їх може дати великі дивіденди.

Зрештою, я згадаю один пункт політики. Страх Хрущова перед Німеччиною смертельний та небезпечний. Адже Радянський Союз втратив через Гітлера 20 мільйонів – 10 відсотків свого населення. Сам Хрущов був політичним комісаром у Сталінграді під час німецької облоги. Таким чином, головний клопіт Хрущова — зберегти Німеччину слабкою, і це бажання не слід недооцінювати.

Додатки: Ще два коментарі здаються доречними. Хрущов зовсім не схожий на Сталіна за характером, і образ Сталіна не повинен забруднювати картину. Хрущов не вдає і в принципі не підозрює. Навпаки, він експансивний і шукає загальної уваги. Сталін слухав і робив окремі висновки; Хрущов говорить і робить висновки за хвилини, і не може їх приховувати. У заохоченні його розширювати питання, можна дізнатися про особисті висновки й, за необхідності протистояти їм. Він, здається, дізнається більше з такого обміну, ніж із розширених заяв. Готові, але короткі перерви у його викладі здаються найкращим способом донести думку. Ідеальна модель обміну могла б полягати в тому, щоб Президент забезпечував стимул, ставлячи питання, Хрущов

розширював його далі, а Президент відповідав, часто з перериванням або наданням чітких заяв про незгоду, де це необхідно.

Зрештою, президент Кеннеді, якщо я правильно розумію його інтелектуальну діяльність, має значну перевагу у протистоянні з Хрущовим. Його здатність робити короткі, конкретні твердження, що ґрунтуються на фактах, може бути використана з великою користю, як і його власна швидкість схоплення. Проте слід уникати узагальнень – вони завжди неправильно інтерпретуються. Єдиним винятком є справжня відданість мирним засобам вирішення конфліктів.

З технічного погляду жодна нормальна людина не може зрівнятися з енергійними виступами Хрущова – це його старий трюк вимотувати учасників конференції однією витривалістю, і він вміє затягувати конференції. Засідання мають бути ретельно обмежені, можливо, до 90 хвилин і не більше двох офіційних дискусій та одного спілкування на день. Що б він не робив, президент має відпочивати між засіданнями, якщо хоче уникнути інформаційного навантаження. Хоча такі конкретні пропозиції можуть бути самовпевненими, вони ґрунтуються на досвіді спілкування з такими особистостями, які можуть стомлювати – і ненав'язливо – якщо намагаються не відставати від них.

Президент висловлює подяку.

Моє повідомлення було передано президенту через ЦРУ, і він висловив свою подяку тим же каналом. (Зазвичай найкращий канал для зв'язку з Білим домом – це пряме поштове розсилання, але в цьому випадку час стискав).

Зустріч у Відні була, за словами президента Кеннеді, похмурою. Хрущов був пригнічений, президент напружений. Обидва чоловіки відчували ситуацію. Вони могли не погоджуватися, без сварок. Хрущов стримано повадився, як і передбачалося.

Повернувшись із Відня, президент Кеннеді 6 червня 1961 року виступив з доповіддю для нації, в якій, серед іншого, говорилося: «Річ у тім, що ми самі надаємо зовсім різних значень одним і тим же словам: війна, мир, демократія та народна воля. У нас зовсім різні погляди на правильне і неправильне... але принаймні ми краще знаємо, зрештою, де ми обоє стоїмо». У виступі перед групою американських редакторів 13 липня 1962 року: «Ми люди різних політичних поглядів, можна сказати, полюсів один від одного, і наші погляди на те, що добре і що таке погано в житті суспільства, є різними... Давайте дотримуватися наших власних думок»...

(Wedge, 1968, pp. 24–28).

Додаток 5. Доповідь психіатра І. С. Кульчара та профіль Ліпота Сонді злочинця Адольфа Ейхмана

Цей випадок представляє долю найжахливішого військового злочинця Адольфа Ейхмана (А. Е.) – одного з «каїнів, що пишуть», який сам не вбивав, але одним лише розчерком свого пера позбавляв життя у своєму кабінеті мільйони людей. Описуючи його долю, ми майже дослівно наводимо доповідь психіатра І.С. Кульчара, який з 20 січня 1961 року по 1 березня 1961 року проводив психіатричне та психологічне обстеження А.Е., результати якого він опублікував у книзі, названій «Злочин, закон та виправлення» [1].

А.Е. народився 1906 року в Золінгені (Німеччина). У 1913 році його родина переїхала в Лінц (Австрія), де його батько був директором міської трамвайної компанії. Тут А.Е. відвідував школу, а пізніше працював продавцем у компанії «Вакуум Ойл», і тут же – всупереч волі свого батька – він вступив до нацистської партії.

У дитинстві він був неслухняною і неохайною дитиною, на противагу своєму батькові, який прагнув наведення найсуворішого порядку. У школі він часто прогулював уроки, і його ніяк не можна було назвати зразковою дитиною.

Батько ж суворо стежив і за одягом, і за порядком у шухлядках столу, і за виконанням шкільних завдань, і за чистими вухами у своїх дітей; він був гіперпедантичним та суворим батьком, який не переносив розмов за обіднім столом. У своїй автобіографії А.Е. пише, що батько був вкрай суворим тільки з ним, до інших дітей він ставився більш поблажливо. Ця манера поведінки з ним викликала в нього проти батька запеклий протест. Однак за цим протестом Кульчар виявив у А.Е. сліди поваги та трепету перед суворим, шановним у суспільстві батьком. Переїхавши до Австрії, батько заслужив і там високої репутації. Під час шкільних канікул А.Е. часто працював у трамвайній компанії, керованій його батьком, і знаходив цю роботу легшою, ніж навчання у школі.

Мати була добродушною, не сварливою, гарною жінкою, яка померла за 30 років від туберкульозу. На питання психіатра про те, що він відчував, коли померла його мати, А.Е. відповідав стереотипно: глибоке горе та скорботу. Однак могилу своєї матері він ніколи не відвідував.

Незабаром після смерті матері його батько одружився вдруге. "Друга мама" – так її завжди називав А. Е. – була релігійною фанатичкою. Цей другий шлюб батька А.Е. мав особливого доленосного значення. У їх сім'ї було багато дітей. У першому шлюбі народилося шість дітей, Адольф був найстаршим із них. У другому шлюбі народилося двоє. І всі діти, крім однієї дитини, були хлопчиками. Наймолодший з його братів був, на відміну від А.Е., стараним учнем. Кульчар припускає, що Адольф хотів йому смерті. У юнацькому віці А.Е. хворів на поліомієліт, який переніс, однак, без серйозних наслідків. Хіба що йому довелося знову вчитися ходити. За винятком невеликої операції з видалення фурункула та видалення гланд А.Е. у дитинстві особливо не хворів. У школі, як найслабший з учнів, він майже не контактував зі своїми товаришами по навчанню. Тому сильний вплив на формування його характеру надав громадський рух любителів туризму, в якому він брав активну участь. Кульчар

підкреслює, що у своєму подальшому житті А. Е. так і не піднявся вище за соціальний і культурний рівень того любителя туризму, яким він був у віці статевого дозрівання. І цей юнацько романтичний спосіб життя він повернув собі знову, вже після війни, у нелегальній еміграції в Аргентині.

Свою "гуманітарну" освіту в гімназії він перервав і, як було сказано вище, почав працювати продавцем у компанії "Вакуум Ойл". І з цього моменту у нього починає зростати інтерес до політики. Спочатку він вступив до лав австрійської монархічної організації, проте невдовзі її покинув, оскільки її віцепрезидент був євреєм. Після цього секретар його батька, що ідеалізувався ним, рекрутував А.Е. в нацистський рух. Тут в ньому прокинувся німець – він залишив своє австрійське містечко та повернувся до Німеччини, повністю присвятивши своє життя нацистському руху. Бажаючи бути у своєму русі одним із бойовиків, він був дуже пригнічений тим, що йому діставалися лише «адміністративні» доручення. Спершу саме таке завдання йому і дала в «Дивізії масонів», а потім і в «Єврейській дивізії» партія нацистів, в якій свою роль, що користується поганою славою, він виконав до кінця. Про дружину А. Е. та його двох дітей відомості у доповіді відсутні. Кульчар у своїх спробах вважав за краще вивчати лише за допомогою тестування та бесід [2].

Свою думку про А.Е. він пише: «Він було негуманним, наразі біологічно орієнтованим, по суті своїй скоріш механістичним». У розмові про життя та смерть А.Е. сказав таке: «Смерті немає, є лише життя. Коли я, як людина закінчу мою форму буття, я існуватиму лише в різних органічних і неорганічних формах. Душа – це система реле, що має електромагнітне силове поле. Її центр знаходиться десь у головному мозку». Бога він ідентифікує з природою, проте він твердо переконаний в існуванні передумови. А.Е. зазначив: «Порядок у світі незмінний. Погляньте на цю попільничку. Вона є системою атомів і електронів. Можна розбити її на дрібні шматочки, але й у цьому випадку порядок у ній залишиться незмінним». Психіатр підкреслює, що це знеособлений, бездушний світогляд проявляється в А.Е. і в способі висловлення думки, у стилі мови, та в її дефініціях. Наприклад, його у відповідь питання «Що таке шлюб?»: «Шлюб є об'єднанням представників двох різних статей для продовження роду». Психіатр пише з цього приводу, що «знеособленість – у розумінні ним слів – повинна розглядатися як базова риса його характеру». У центрі його механістичної, бездушної екзистенції стоїть порядок, який – на його думку – найвищого рівня досяг у Третьому Рейху. Улюбленим його поняттям був ідеалізм, і він любив, де це тільки було можливо, виставляти себе як ідеаліста. Однак це було характерним не тільки для його особистості, така думка була характерною для Третього Рейху взагалі.

Щодо інтелекту Кульчар визнає, що його рівень в А.Е. вищий за середній, однак в А.Е. є і так званий «комплекс інтелігентності». У його доповіді наводиться приклад того, як він намагався «блиснути» своїм високим інтелектом, даючи розумні визначення:

Яблуко: корисний фрукт, який зміцнює здоров'я.

Результат: сума пізнання.

Початок: тимчасова фіксація діяльності.

Мажливість: дана завдяки очам можливість щось розпізнати, аж до рівня, що ледь розпізнається і т.д.

Читав він мало. Німецьких класиків знав лише по обкладинках. Але любив «Іліаду» та «Одісею». Читав навіть «Критику чистого розуму» Канта, щоправда, не пам'ятав її змісту. Коло читання в нього було обмеженим. До театрів, на концерти та в оперу він не ходив, проте сам грав на скрипці.

Його афективну сферу психіатр визначив так: А. Е. дає шоківі реакції ті тестові завдання, які провокують сексуальність чи агресію (наприклад, картинка 8МЖ у тесті ТАТ чи таблиця VI у тесті Роршаха). Даючи інтерв'ю, він соромився повідомляти щось про своє сексуальне життя, хоча при допиті охоронець в'язниці не розумів німецького. Кульчар стверджує, що в процесі обстеження він не знайшов ні найменшого натяку на тонкі почуття, швидше на скутість або егоцентричні та лабільні афективні прояви, що штовхають його на неадекватні, імпульсивні вчинки. Якщо тестова картка його вражала, він відразу починав плутатися, заїкатися, нервові тики перекручували його обличчя.

Як найбільш серйозну психологічну проблему для А.Е. зазначено у доповіді Кульчара діалектика відношення активність – пасивність. Звичайно, він «тільки виконував накази» і був «людиною, яка лише виконує свій обов'язок, не більше». Те, що роль підлеглого було для нього непосильно важким завданням, він аргументував наступним: розмірковуючи про фінал своєї кар'єри, А.Е. каже: «Я був лише об'єктом, тільки в об'єкті може народжуватися стільки песимізму, що – не будь я так зайнятий службою – я б наклав на себе руки». (Ці суїцидні думки залишили слід і в результатах дослідження його тестом Зонді, проведеного 1961 році.)

Напрочуд психологічним є висловлювання А. Е. про свої страхи: «Все своє життя я жив у страху, але я не знав, чого я боюся. Навіть у той час, коли я був абсолютно вільний і самостійний, я відчував внутрішнє занепокоєння. Я не міг зайти туди, де були для мене незнайомі люди. Спочатку я мав дізнатися, хто вони такі. Мої руки потіли. І що менше я намагався про це думати, то сильніше це було. Завжди, коли я готував свої зустрічі, вони проходили погано. Я був забудькуватий, багато чого, про що ми там говорили, я не запам'ятовував».

Цей сенситивний, майже параноїдний страх, і такі невротичні симптоми, як кусання нігтів, заїкуватість, потіння в незнайомому суспільстві, боязкість, невротичні тики на обличчі не суперечать його каїністичній природі, подібне часто можна зустріти у найбрутальніших вбивць.

Чи були в А.Е. моральні почуття взагалі? Коли психіатр запитав його, чи відчував він колись почуття провини, А.Е. відповів: «Так, звісно. Один чи двічі, коли пропускав заняття у школі». Страх та невротичні симптоми говорять проти припущення, що А. Е. є «монстром, різновидом *lusus naturae*, тобто помилкою природи». Психіатр схиляється до думки, що А.Е. захищається від докорів совісті за допомогою гіперкомпенсації, цинізму, догляду за собою, а то й аутизму. Використовуючи цю систему захисту, А. Е. намагався знецінити позиви совісті. Дослівна цитата з доповіді: «Згідно з отриманими нами даними, імпульси до вбивства в А.Е. становили істотну загрозу як для його психіки, так і для ядра

його Я... Виявлено, що моральні почуття, які А.Е. дозволяв собі, розподілялися за трьома шарами:

- 1) один тонкий, поверхневий шар, щеплений у сім'ї;
- 2) інший – від націонал-соціалістичної партії, що встановлювала мораль під девізом "слабкість – це злочин";
- 3) і та мораль, що «вбивство несе у собі загрозу душі».

І.З. Кульчар дійшов висновку, що прагнення деструкції в А.Е. не може бути виведено з банальної історії його життя. Воно не може бути розкрито і за допомогою проєктивних тестів, витлумачених, на прохання Кульчаром, психологом Шошаном. Автор пише, що «йому вдалося вирішити це завдання лише за допомогою експериментальної діагностики спонукань теста Зонді».

Ліпот Зонді писав:

3 березня 1961 року я отримав листа від І.С. Кульчара з проханням дати «сліпий» висновок за результатами тестування тестом Зонді «невідомого 50-річного чоловіка». Хоча я вже майже рік як не ставив за результатами тестування «сліпих» діагнозів, у цьому випадку я його дав, оскільки тест показав таку схожість можливостей екзистенції у невідомого з небезпечним чином Каїна, як ніколи ще в моїй практиці. Мій «сліпий» діагноз говорив:

«Чоловік є злочинцем з несподіваною жагою вбивати».

Попри мої численні прохання повідомити, що ж це за людина з точки зору психіатрії, мені довелося чекати ще близько року, поки нарешті не прийшла відповідь, що це був Адольф Ейхман. У «Додатку» я наводжу дослівний текст цього «сліпого» укладання з переліком можливостей екзистенції цього «невідомого» [3].

Ми проаналізували, порівнявши між собою, життєвий шлях двох військових злочинців. Доля полковника жандармерії Мартона Целді виявила екстремальні клінічні прояви пароксизмального Каїна: епілептичні напади (у юності), садомазохістські перверсії, масове вбивство нацистських та релігійних божівілля. Його побратим за долею, Адольф Ейхман, навпаки, спочатку був вільний від згаданих екстремальних клінічних симптомів Каїна. Однак його тестові профілі вказують на протилежне: у той час, як Целді з його епілептоїдно-параноїдним маніфестом показав установку на вбивство, тобто ознака Каїна, лише у двох з десяти передньопланових профілів спонукань і у півтора з десяти задньопланових теоретичних комплементарних профілів – загалом лише у 3,5 профілях, то Ейхман тестові ознаки Каїна дав у десяти (!) із дев'ятнадцяти профілів. Щоправда, на передньому плані лише раз, зате дев'ять (!) на задньому. На підставі цих обстежень ми дійшли таких висновків.

Фактично, у тому що зживається в клінічній симптоматиці нападів (у маніфесті епілептичних нападів, в перверсіях, релігійному божівіллі й т. д.), установка Каїна може звільнитися від готовності вбивати, що накопичується в душі, перемістивши її на задній план. Але за певних обставин афективна енергія установки на вбивство може розрядитись і не в клінічній симптоматиці, а безпосередньо – в афективному вбивстві (М. Целді).

Каїн, нездатний свою задньопланову установку на вбивство продати у вигляді клінічного симптому, може – в оточенні загального хаосу – діяти як

політик, гублячи життя тисяч людей, хоча сам при цьому практично нікого не вбиває (А. Ейхман). Найімовірніше, що акти масового насильницького знищення людей, такі як походи хрестоносців та інші релігійні війни, масові погроми (євреїв, вірмен тощо), у всі часи виникали саме на такій каїністичній основі.

У 1939 році у своїй відомій книзі «Кримінальна біологія» Ф. Екснер висунув таку тезу: «За винятком генуїнної епілепсії, спадковий зв'язок між психозом та схильністю до злочинності не встановлено» [1]. Епілептики ж, і навіть їхні кровні родичі й обранці (Штумпфель, Ферфассер), є носіями тих рис характеру, які є основою їхньої схильності до злочинних діянь. З досліджень Штумпфеля (1935) видно, що злочинці-рецидивісти, повторно засуджені за вбивство або завдання тяжких тілесних ушкоджень, а також їх родичі й співники мають підвищену частоту і зустрічається серед випадків епілепсії [5]. Конрад, який вивчав дітей епілептиків, виявив, що у разі генуїнного епілептика в одного із батьків, 13 % дітей стають засудженими, коли ж один із батьків страждав на травматичну епілепсію, серед таких дітей кримінальність спостерігалася лише у 3,3 %. На передачі у спадок каїністичної афективної природи ми зупинимося трохи згодом. Тут же ми згадуємо про зв'язок епілепсії зі злочинною схильністю до бійок лише тому, щоби розглядаємо каїністичну націленість на вбивство загалом – у тому числі й без маніфесту нападів – як уроджену пароксизмально-епілептиформну схильність.

Погодившись із цим припущенням, ми починаємо розуміти, чому і домагання на вбивство, і вчинення реального вбивства можна зустріти навіть у дітей. ...

3. *Сліпий аналіз даних Тесту спонукань Адольфа Ейхмана (висновок).* «Сліпий аналіз спонукань 50-річного чоловіка, ім'я, професія та історія хвороби якого були мені невідомі, ґрунтувався на отриманих у нього тестом Зонді профілів спонукань – десяти передньопланових та дев'яти задньопланових. Як метод інтерпретації було обрано підрахунок у цих дев'ятнадцяти профілях спонукань його індивідуальних форм екзистенції».

А. Результати аналізу його передньопланової особи:

I. На передньому плані ця людина є садомазохістично перверсним індивідом. У десяти передньопланових профілях він десять разів показує тестову реакцію $\pm s$, типову для садомазохіста. Про соціальну небезпеку цієї форми садомазохістської перверсії говорять також такі тестові ознаки.

1. Синдром убивці у четвертому передньоплановому профілі ($-e, -k, \pm m$);

2. Аутично-перверсне владне Я ($Sch + 0$) у V та VI профілях;

3. Привертає до себе увагу та обставина, що чоловік із пред'явлених йому шести портретів убивць двічі вибирав 4, шість разів 5, і двічі всіх шістьох убивць. І це важливо, адже нормальні чоловіки із 6 портретів убивць зазвичай вибирають, найбільше, 2–3 портрети, а цей чоловік вибирав на передньому плані в середньому по 5 убивць.

Поряд із домінантною на передньому плані садомазохістською перверсією, ми знаходимо там також такі форми екзистенцій.

II. Схильність звинувачувати інших, тобто проєктивну форму екзистенції (профілі VII, VIII: $Sch = 0$ -) з наступними далі.

III. Схильністю до бісексуальності. Профілі III, VII, IX та X ($S = \pm \pm$). І ще:

IV. Одержимість разом із садомазохістською перверсією: $Sch = 0 +$ на передньоплановому профілі III разом із $s\pm$.

В. Аналіз його задньопланової особистості

I. На задньому плані у всіх дев'яти профілях ця людина представлена Каїном, готовим реалізувати свою ментальність убивці аутичним чином, а це означає – домагаючись влади та виходячи за межі реальності. На доказ домінування в його ментальності готовності на вбивство задньопланового Каїну нам достатньо лише послідовно уявити форми екзистенції його дев'яти задньопланових профілів з їх тестовими реакціями (див. таблицю 1).

II. Про те, що настільки небезпечним для суспільства є його задньо-планова особистість, говорить і те, що 32 з 36 (9×4) його векторних реакцій, тобто 88 %, є соціально-негативними.

С. Аналіз особистості загалом

I. Оскільки задньопланова особистість представляє той бік цілісної особистості, яка в минулому могла діяти на її передньо-плановій сцені, і може знову вийти на передній план у майбутньому, то цю людину нам необхідно вважати максимально небезпечною для суспільства (див. таблицю 1).

II. Спираючись на представлені нам дані, постараємося виключити у нього і можливість двох наступних захворювань: 1) генуїнної епілепсії та 2) параноїдної шизофренії.

Задньоплановий профіль	Табл 1. Тлумачення задньопланової особистості	Р (афекти)	Sch (Я)	С (контакти)
I	Аутентичний Каїн з ментальністю готовності вбивати	- $\pm$	+ -	
II	Каїн, що дезертує, який замислюється про втечу	0 $\pm$	$\pm$ -	
III	Каїн, що заперечує життя (думки про самовбивство: той, що виставляє себе на показ (+hy))	0 -	+! -	- -
IV	Каїн, що бажає бути всім та все мати	-! +	+ +	-! 0
V	Каїн, що звинувачує інших, чистий Каїн	- +	+ - !	
VI	Каїн, що звинувачує інших, чистий Каїн	- +	+ - !	
VII	Каїн, що звинувачує інших, чистий Каїн	-! +	+ - !	
VIII	Каїн, що стримує своє бажання вбивати нав'язливістю	- $\pm$	$\pm$ 0	0 $\pm$
IX	Каїн, що діє аутично, чистий Каїн	- +	+ -	

Проти констатації у нього генуїнної епілепсії у тесті кажуть: а) відсутність реакцій: $S++!$ + $++!$; б) наявність на передньому плані векторної Я-картини: Sch

= + 0, яка дуже рідко зустрічається в епілептиків і більш характерна швидше для перверсного садомазохіста. Навпаки, задньопланова реакція -!е говорить швидше про кондукторну природу епілепсії. У чому необхідно було б ще раз переконатися, звіривши це припущення з даними родового анамнезу.

Проти констатації параноїдної шизофренії говорить відсутність у нього типового для неї діагонального розщеплення в 3-4 векторах (+ -, + -, 0 -, 0 - і т.д.).

Ми приходимо до висновку:

Ця людина – злочинець з ментальністю, для якої характерна жадоба вбивства, що не вгамовується. Небезпека, яку він представляє для суспільства, посилюється ще й завдяки аутичному владному Я та його надмірній готовності до проєкції.

Також необхідно відзначити й те, що протягом усієї 24-річної практики роботи з тестом (з 1937 по 1961) у наших більш ніж 6000 витлумачених тестових серіях ми не зустрілися з жодним випадком, у якому на задньому плані аутичний Каїн з ментальністю завжди готового на вбивство домінував би так кількісно. Таким чином, тут йдеться майже про унікальний випадок.

Цюрих, 1 квітня 1961 року. Д-р. Л. Зонді»

Посилання

1. Kulcsár I. S. Kulcsár Shoshanna and Szondi, L.: Adolf Eichmann and the third Reich. Crime, Law and Corrections (by Ralph Slovenko, M. D.). Ch. C. Thomas Publ. Springfield, Illinois, USA. S. 16–52.

2. Профілі Márton Zöldi та їх тлумачення див.: Szondi. Triebpa-thologie, 1952/2012. S. 386f.

3. Сліпий аналіз даних Тесту спонукань Адольфа Ейхмана (висновок).

4. Exner F. Kriminalbiologie. Hanseatische Verlagsanstalt, Hamburg, 1939. S. 160.

5. Stumpfl F. Erbanlage ta Verbrechen. Berlin, 1935. S. 288, 290.

6. Szondi L. Schicksalsanalyse, III Aufl. Schwabe & Co. S. 374-489.

7. Szondi L. a) Le Test de Szondi employé comme critère de l'indication d'une Psychothérapie analytique. Revue de Psychologie Appliquée. Bd. 15, № 2. 2me Trimestre 1965 року.

b) Ursprung und Hintergrund der Krisis in den analytischen Psychotherapien. Szondiana VI. Beihelft d. Schweiz. Ztschr. f. Psych. Und ihre Anwend. № 50. 966, Huber, Bern - Stuttgart. S. 22 ff.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання
(українською мовою)

Лепський Максим

ПРОФАЙЛІНГ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ПОЛІТИКА: МОНОГРАФІЯ

Технічний редактор: *І.О. Кудінов*

Відповідальний за випуск Кудінов І.О.
Підписано до друку 12.02.2024. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 24. Обл.-вид. арк. 22.
Зам. №12/02-1.

ТОВ «ЦНСД»

Свідоцтво серія ДК № 7612 від 02.05.2022 р.
info@cisr.zp.ua